Eugen Kumičić

Urota zrinsko-frankopanska

eLektire.skole.hr

OCU DOMOVINE
Dru ANTI STARČEVIĆU
posvećuje
PISAC

Nij za drugo na 'vom svitu
Človik stvoren od ruk Boga,
Kad mu dušu plemenitu
Dâ srid raja zemaljskoga:
Neg da ovde tako hodi,
Tako žive i putuje,
Da se v smrti prav nahodi,
I da v nebu gospoduje.

KATARINA ZRINJSKA

Ako se pak ufaš, Bane, v pomoć nimšku,
Da od nje primaš tvoju sriću zrinjsku,
Viruj Nimcu, da znaš, kao suncu zimsku:
Od njega moć imaš kad primeš smrt tminsku.

PETAR ZRINJSKI

Navik on živi ki zgine pošteno.

FRAN KRSTO FRANKOPAN

I.

Od grada Karlovca tri sata hoda put sjeverozapada, upravo u onom skrovitom kraju gdje se rijeka Kupa izvija vilovitim prigorjem do velike pokupske ravnice, ponosno se diže na osamljenoj i suroj klisuri starodrevni grad Ozalj. Na samom tjemenu vrleti hitnule su se uvis četiri kule oblice, svaka uz jedan ugao kneževskoga dvokatnoga dvora, a pred ovim, sve naokolo u prostranom dvorištu, razveli se mnogi obori, stražarnice, konjušnice. Od podneva gradu, pod ropavim kukom, stremenito se propinje iz prodola tvrda cesta i svija se do mosta što visi na jakim željeznim lancima nad mrkim ponorom pred glavnim vratima. Od sjevera struji Kupa pod okomitom liticom, s ostalih strana štite grad dvostruki bedemi, poduprti izvana potpornjima i laktima, a ovi kao da su nikli iz stanca kamena na stravičnim izbočinama iznad duboke jaruge, razrovane gorskom bujicom.

Takav bijaše, na prvi pogled, grad Ozalj ljeta Gospodnjega 1664.

Iste godine dana devetnaestoga studenoga, u predvečerje, stražila su na vrhu istočne kule dva vojnika, haramije, ogrnuti dugim crvenim kabanicama, visoki i vitki, jedri i žilavi, mrka lica, surih očiju. Naslonjeni o krunasti zid kule, gledali su zamišljeno u prodol, kao da motre kako se Kupa pjeni i praši među grebenima na pličini gdje se svija na lakat, i kako zatim teče po ravnini, pozlaćena suncem, na mahove. Vrijeme bilo blago, rijetki su oblaci lagano plovili nebom, duhao je topli jug, na duge zapuhe kao da šuma sjetno uzdiše, i trgao posljednje požutjelo lišće, bacao ga u provalije i u Kupu, a kadšto bi ga zagnao na most i na široka gradska vrata, pod onaj svod gdje je bilo nekoliko vojnika na straži. Sjene bedema i visokih kula duljile su se prodolom i Kupom: samo u neke prozirke i puškarnice, i šira zjala otkud su virili topovi, koso su upadali sunčani traci. U dvorištu šetao je neki fratar u bijeloj suknji s crnim naplećkom, a vojnici prošli bi pokraj njega te ga ne bi ni pogledali, kao ni on njih. Iz konjušnice prodrlo bi živo rzanje i odjeknulo bi silnim bedemima.

Kad se fratar našetao, uđe u crkvicu u dvorištu nasuprot, velikim stepenicama kneževskoga dvora. To opaze haramije s kule.

- Otac Franjo hoće da se pomoli za spas svoje duše - slomi muk stari haramija.

- Bilo bi dobro da se pomoli i za naše - zaklima i zijevnu mlađi.

- Tomo bit ćeš ti velik grešnik... kako ti je bilo u Primorju?

- Dobro, brate kao i ovdje u Ozlju - zasuče Tomo crni brk, a lice mu se smrkne.

- Svi hvale Frana Frankopana. Lijepo je njemu u Primorju. Čujem da se ženi.

- Ja nisam ništa čuo. Moj Grga, bojim se mlad će poginuti, jer ti je u kreševu pravi zmaj. Junačka majka prva zaplače. Vidio sam ga ja kod Bobovca i kod Jurjeve Stijene! On ti se zaleti među Turke kao među djecu s drvenim sabljama.

- I naš knez Petar pravi je zmaj, i on ti je dozrio u ograšju i megdanu. Drago mi je što je danas primio od Sv. Oca Pape pismo kojim ga naziva "braniteljem Svetog Evanđelja".

- Knez Petar zaslužio je taj naslov. Junak je on kao i brat mu ban Nikola. Već bi knezovi Zrinjski bili zatrli sve Turke da nije u Hrvatskoj bečkih generala. Svačija za vremena, pa i njihova! Ti znaš što radi u našoj zemlji austrijska vojska... - zašuti Tomo, a lice mu se osu tamnim rumenilom.

Grga Tonković i Tomo Pakanović bili su vojnici banske vojske. Ban Nikola Zrinjski dao ih svojemu bratu Petru da ga prate na svakom pogibeljnom putu. Među haramijama, naime među "plaćenim" banskim vojnicima, nije bilo premca ni Tonkoviću, ni Pakanoviću; svakoga su nadmašili junaštvom.

Zamišljen i mrk gledao je Tomo u prodol, na Kupu. Nakon poduže šutnje šane Grga, onaj stariji:

- Tomo, jesi li našao tijelo svoje sestre?

- Nisam - trže se Tomo. - Nisam ga našao, nisam... sudim da su je draguni karlovačkoga generala bacili u Kupu. Grga, ti znaš, ugrabili su je na paši jedno veče, mrakom... Oh, jadna Stana! Bila je mlada kao kaplja, dobra i lijepa... - uguši mu se riječ u grlu.

- Proljetos vidio sam ja kod Novog Zrinja te junačine dragune! - počne Grga. - Turci navale, a oni bež'. Mnogi su se utopili u Muri. Ostala velika cesarska vojska mirno je gledala kako Turci provaljuju u grad. Cesarski je general htio da Turci osvoje grad. Onaj general, neki Montecuccoli, sam ga bijes znao, kako sam čuo, najveći je neprijatelj banu Nikoli. Htio bi da ne bude u Hrvatskoj ban, nego da nam zapovijedaju bečki generali. I karlovački general uvijek tuži Zrinjske bečkom cesaru Leopoldu. Da je na svijetu mrvica pravice, knez bi Petar bio general u Karlovcu. Bi!

- Grga, ti znaš kako je bilo kod Novoga Zrinja, a ja znam kako je bilo kod Sv. Gottharda. Evo, još nisu tomu četiri mjeseca. Od Novoga Zrinja krenuše Turci u Ugarsku. Kršćanska vojska za njima. Nijemce je vodio onaj Montecuccoli. Francuski kralj poslao je na pomoć Beču lijepu vojsku, ljude bogate, mnogo plemića. Vojske se približile kod Sv. Gottharda, na rijeci Rabi. Turci navale, natjeraju u bijeg Austrijance, gone ih kao site ovce. Sad ti opazi vezir Ćuprili one Francuze, pa se čudi: takve vojske nije nikada vidio! Francuzi sve u svili i skrletu, lica im glatko obrijana, kosa im pala na ramena! Misli Ćuprili to su žene, pa veli svojim pašama i agama da ih ne ubijaju nego lijepo pohvataju. Veseli se vezir što će neviđen plijen dognati u Carigrad, kako će se srce sultanovo razigrati! Turci navale na one žene da ih polove, ali jao viteške nevolje: Francuzi udri po njima, mlati, sijeci, da je milota! Turci bež' navrat-nanos. Uh, da ti je bilo pogledati kako su se davili u onoj vodi! Francuzi poklali bi sada do zadnjega Turčina, ali to ne da vrhovni zapovjednik Montecuccoli! Ćuprili opet sabire ostatke svoje vojske, a dok ih sabire, Nijemci lijepo miruju. Francuzi hoće i opet da navale ali general Montecuccoli ne da. Veli i razlaže kako bi to bilo pogibeljno, pa ugovori mir s Turcima!... Čujem da se zbog toga mira bune sva hrvatska i ugarska gospoda i da glave sastanak kod bana Nikole u Čakovcu. Eto, tako ti vojuju bečki generali! - obori Tomo, pa se ušeta kulom, pognute glave, srdit.

Grga strugne očima i okolicom i nebom pa opet zuri u prodol. Sunce bilo zašlo, zrak posivio; vjetar je jače duhao, na licu osjećala se vlaga; tamo na zapadu, nad zakovitlanim brdinama, gomilali su se oblaci, crvenkasti odozgo, tamni odozdo. Dolje pred gradom, na okuku gdje se naglo u prodol svija cesta što vodi iz Karlovca u Ozalj, pomole se dva konjanika, haramije, a malo za njima vitka djevojka u plavoj haljini na gizdavu vrancu. Njoj usporedo jaše velikaš u crnom odijelu. Hip zatim bane na okuk šest konjanika, sve haramije od pratnje. Grga reče drugu da se kneževa kći Jelena vraća doma sa šetnje. Ne potraja dugo, Jelenin vranac zarže u dvorištu krasnoga grada.

- Tomo, gizdav ti je onaj vranac! Zna on koga nosi. Jezdi Jelena kao da pliva zrakom. Divota!... Onomu mladomu knezu nekako se ne da iz Ozlja. - otegne Grga. Govorio je o velikašu, koji je jahao uz Jelenu.

- Nije čudo: kapetan Bukovački kaže da nije nigdje na svijetu vidio ljepše djevojke od Jelene. Roditelji lijepi, pa kako da ne budu i djeca? Tomo, jesi li štogod čuo u Ugarskoj o mladom knezu? Bogat, ha?

- Rakoczy je poznato ime. Njegovi stariji bili su erdeljski knezovi, ali je ta obitelj starinom iz Hrvatske. Ovo sam čuo od kapetana Bukovačkoga. Ako nije Rakoczy bogat, bogata je kći našega kneza: samo u podrumu ovoga grada ima knez Petar hiljadu vedara vina! A mnogi gradovi, a silne zemlje! Bogatiji je naš knez od samoga bečkoga cesara. Kad još nitko nije znao za mnoge današnje velikaše, cesareve i kraljeve, sav je svijet znao za ime knezova Šubića Zrinjskih. I knezovi Frankopani isto su tako...

- Gle, amo jašu karlovački draguni! - prekinu mu Grga riječ.

Na zavoju ceste, dolje pred gradom, brzim kasom zakrenuše u prodol jedan časnik i odmah za njim dva momka. Haramije siđu s kule u dvorište gdje sjaše dragunski časnik i upita ih je li knez Petar Zrinjski u dvoru. Kažu mu da je doma, pa ga odvedu na bijele i široke stepenice, pokrite debelim sagom. Na vrhu stepenica razgovaralo je nekoliko slugu, krasno odjevenih, a hodnikom je šetao omašit čovjek, guste smeđe brade, crvena lica. Na kovrčastoj kosi naherio mu se crn kalpak, jako tijelo sapela mu sura surka, uz bok visi mu sablja.

Grof Sigmund Rottal, pobočnik generala Auersperga - pozdravi dragunski časnik.

- Juraj Malenić, kapetan. Što želite? - pita ovaj pod kalpakom.

- Došao sam službeno. Molim da me odvedete pred kneza. Malenić mu se nakloni da pođe za njim, a na kraju hodnika uđe u dvoranu, nakon toga izađe i reče časniku da slobodno stupi pred kneza.

U sjajnoj se dvorani mladi dragun malko zbuni...

Velikaš u modroj svilenoj dolami, visok rastom, golem i skladan, savršen lik junaka, ustane od stola, odloži pero, pa pođe u susret dragunu gipkim i gospodskim krokom. Duboke i crne oči umno i strogo sijevaju pod gustim obrvama, krasan brk resi mu muževno i crnomanjasto lice, na široka ramena pala mu valovita crna kosa razdijeljena posred tjemena.

Časnik se nakloni, reče knezu svoje ime i odmah doda:

- Poslao me amo moj general da predam vašoj milosti ovo pismo.

Oblak zlovolje zasjeni visoko Petrovo čelo. Uzme pismo i raspečati ga. Mladi grof omjeri sada ispod oka i s nekom bojazni silni i kipni stas onoga Zrinjskoga, začudi se sjaju srebrnih toka na dolami, pa se zagleda u oštru crtu što se je duboko usjekla na čelu, okomito nad orlovskim nosom, lijepo uliknutim. Na plemenitom licu nije bilo ni jednoga nabora, osim one brazde među obrvama. Zrinjski čita pismo, a ona brazda sve dublja...

- Grofe, vi valjda znate što mi piše Auersperg? - upita iznenada Zrinjski dubokim i zvonkim glasom, upirući pogled u golobrado i nabuhlo dragunovo lice. Grof se gane i nakloni se da zna.

- Recite svojemu generalu da mu neću predati pašu Čengića.

- Molim pismeni odgovor...

- Već sam jednom pisao vašem generalu da mu neću izručiti pašu - nakloni se Zrinjski i pogleda na sat na zidu.

Mladi grof stoji kao ukopan, a knez želi da bi otišao. Vidi zatim da je grofić porumenio, da je smućen, pa ga zapita što još želi.

- Dopustite, milosti vaša... - zapne časnik.

- Govorite.

- Bih li smio iskreno izjaviti da ono sveto čuvstvo... bih li smio?

- Izvolite.

- Već sam više puta imao sreću vidjeti plemenitu kneginjicu Jelenu, kćerku vaše...

- Vi ste se naumili ženiti?

- Da kneže.

- Tako mlad?

- Meni je već dvadeset godina.

- Već!

Moj je stric tajni savjetnik njegova veličanstva, a njemu bi zastalno drago bilo kad bih bio ja onaj sretnik koga će vaša kćerka...

- Gospodine grofe, eto noći: Karlovac je dosta daleko.

- Da sam odan vašoj milosti, neka je dokaz moja iskrenost: meni je žao što će vaša milost doživjeti neugodnosti...

- Hvala! - pretrgne ga knez. U njegovu je glasu zazujala i žica dosade.

- General Auersperg tužit će vas zbog paše Čengića... - smrsi pobočnik tiho, sažalno, veoma važno.

- Grofe, noć, kiša. Želim vam sretan put.

- Da, da; noć i kiša. Sluga najpokorniji. Uistinu žalim što će tužiti general... - izmuca časnik, izađe iz dvorane, duboko i nespretno klanjajući se, pobrza u dvorište, vrgne se na konja i udari oštrim kasom put Karlovca.

Zrinjski stade da šeta dvoranom što je bila jedan dio njegove knjižnice. U krasnoj dvorani, rasvijetljenoj velikom svjetiljkom, sve je bilo na kneževsku: ormari od hrastovine, s divnim rezbarijama i ukladama, stolovi od orahovine i mramora, stolice od crnoga i svijetloga drva, prevučene žutom jakom kožom. Na jednoj stijeni nanizale su se slike u crnim okvirima, a tu se vide crveni kalpaci, kabanice optočene hermelinom, dolame sa zlatnim tokama, šarene ječerme, predivno izvezene. Na visoku nadstroplju razabiru se slike iz hrvatske prošlosti: konji se propinju, lome se koplja, viju se zastave, pa kacige, štitovi, žezla, krune. U jednom je kutu visok kamin, obložen mramornim pločama, urešen cvijećem od porculana, a na njemu su krasne bakrene posude. Na stolovima i u ormarima sjaje se knjige, uvezane u žutu kožu i pozlaćene. Pred onim stolom gdje je pisao knez Petar, prostrta je pardusova koža.

Zrinjski je šetao i razmišljao što da učini s pašom Čengićem koga bijaše uhvatio pred godinu dana kod Jurjeve Stijene. General Auersperg dobro je znao da bi paša dao mnogo zlata za svoju slobodu, pa je stoga tvrdio da mu Zrinjski mora izručiti pašu, jer je Zrinjski navalio na Turke mimo bečku dozvolu!... Tako je umovao karlovački general, brat svemožnoga Leopoldova ministra. On je često tužio Zrinjskoga da ne sluša kraljeve zapovijedi nego da samo draži i izaziva tursku silu na Beč.

Knez Petar prijeđe desnicom preko namrštena čela, sjede k stolu i primi pero da vrši započetu pjesmu. Nikako se ne može sabrati, jer mu glavom kopaju svakojake nevesele misli. Tako zamišljen i zabrinut zagleda se u sliku na stijeni, a s njegova lica iščezne ona zlovolja, oči mu se rasklope, blaga se u njima tuga zasjaji... Slika je prikazivala velikaša u crnoj dolami i s bijelim kalpakom, a Petru je bilo kao da ga utješljivo gledaju one velike smeđe oči sa slike. Svjetlost je malahno titrala na stisnutim usnicama, te bi mislio sad će nešto reći onaj naslikani junak. Ona je slika vjerno prikazivala Petrova oca koji je mlad

poginuo ne na razboju, nego od Wallensteinove osvete. To su posvjedočili njegovi suvremenici, hrvatski junaci i povjesničari Petev Grgur i Ratkay, i mnogi drugi. Juraj Zrinjski, otac Petrov i Nikolin, ban hrvatski, vojevao je s Wallensteinom na Turke u Ugarskoj. U jednom kreševu odsiječe ban Juraj glavu nekomu junačini i reče Wallensteinu: "Gledaj, ovako se kazne neprijatelji." Wallenstein odbije posprdno: "Bane, vidio sam do sada mnogo takvih glava." - Ban Juraj otkresa: "Bit će da si ih vidio, ali ih nisi sam odrubio!" - Te su riječi zapekle Wallensteina. Da se osveti otrovao je bana rotkvom pri svojem stolu... Tako je poginuo ban Juraj u svojoj dvadeset i devetoj godini, mlad i slavan. Petru su onda bile četiri godine, ali se dobro sjeća kako su mrtvo tijelo njegova oca donijeli iz Požuna u Čakovec, kako su ga spustili u porodičnu grobnicu u samostanu Sv. Jelena. On je vidio s bratom Nikolom, kojemu je onda bilo pet godina, kako je plakala njihova majka Katarina za svojim mladim i dobrim drugom. Davno je tomu, bilo je to god. 1626. Nikoli i Petru dadoše pet skrbnika, a među tima i pohlepnoga Frana Batthyányja koji je oteo djeci grad Rakovec i lijepi posjed okolo njega.

Sjedeći na naslonjaču, Petar bi zatvorio oči kao da spava, još je premetao svoje misli i slušao kako šumi vjetar okolo kula, kako praska dažd po prozorima. Naglo se prenu, ustade, pa izađe iz dvorane. Svaki je njegov kret odavao izvanrednu snagu i odvažnost. Još mu se nije bila napunila dvadeseta godina kada je prvi put pokazao svoju hrabrost. Bio je na lovu blizu Požuna s kraljem Ferdinandom II, i s mnogim velikašima. Razjaren, bijesan vepar nasrnut će na neke lovce, sve u stravi, a Petar potegne mač, poleti na vepra, jednim mu samim udarcem rascijepa cijelu glavu. - Koliko je puta Petar, sam ili s bratom Nikolom, razbio Turke i natjerao ih u divlji bijeg, to bi mučno bilo nabrojiti. Svuda ga je pratila bojna sreća.

Tek je knez Petar izašao iz dvorane, uđe u nju s druge strane njegova kći s mladim velikašem. Jelena je povisoka rasta, vitka pasa, sva dražesna i bajna skladom tijela. Bila je u plavetnoj svilenoj haljini, opasana zlatnim pojasom, oko bijeloga vrata blistahu se tri niza bisera, njedra je obavila snježnim čipkama, a rukavi haljine bili su široki i rasporeni, pa su joj se vidjele prekrasne i oble ruke sve do lakata. Debele pletenice sjajne smeđe kose lijepo su joj bile savite na tjemenu i prikrite zlatnom mrežicom.

- Još lijeva kiša. Meni godi ovaj šum - reče Jelena.

- Onaj časnik neće doći suh u Karlovac - pripomene mladi knez koji je u predvečerje jahao uz Jelenu.

- Ah, ti časnici iz Karlovca! Moj otac nema nikada mira. Bit će opet kakva tužba. Kneže,... - pokaže mu stolicu do stola posred dvorane.

Fran Rakoczy, mlad čovjek srednjeg rasta, jedar i okostan, crne kratke brade, kovrčaste kose, sav u crnom odijelu, duboko se nakloni neka bi ona prva sjela. Sjedoše jedno nasuprot drugomu.

- Dakle opet tužba? I mi u Ugarskoj poznajemo njemačku ćud... - podsmjehne se knez, a u crnim očima zaigra mu sijevak, crnjomanjastim mu licem podudari rumenilo.

- Da, vječne tužbe, neprestano sumnjičenje... - zašuti Jelena.

Knez se radosno zagleda u njezine sjajne oči: ona je sva sijevala milotom, cijelim je njezinim bićem plila dražest i plemenština.

- Jeleno, da znaš kako mi sladi tvoj glas! Neizmjerno mrzim naše tlačitelje; molim te, kaži mi još štogod o njima da ih jače zamrzim.

- Da ti kažem koliko je moj otac pretrpio od bečkih generala?!... I moga strica Nikolu utopili bi u žlici vode.

U taj par doletje u dvoranu jedna djevojčica i jedan momčić glasno smijući se, odjeveni tamnomodrim baršunom, opasani širokim pasom od žute kože. Vesele su im velike oči, čelo visoko, svijetla smeđa kosa pala im je na bijeli oplećak. To su najmlađa djeca Petra Zrinjskoga, a lijepa su, rumena, zdrava. Zori Veroniki navršila se deseta godina, a Ivanu Antunu jedanaesta. Četvrto Petrovo dijete Judita Petronila, dvije godine starija od sestre Zore, već je bila jednu godinu u Zagrebu, u samostanu Sv. Klare.

Čim su Zora i Ivan doletjeli u dvoranu, došli su k stolu u sredinu i otvorili jednu veliku knjigu, pa gledaju u njoj neke slike.

- Zoro, jesi li vidjela oca? - upita Jelena.

- Otac razgovara s majkom - odvrati Zora, pa se nasmije.

- Čemu se smiješ? - gleda je Jelena.

- Ja sam našla sliku kako Turci skaču u vodu. Goni ih onaj naš šukundjed koji je umro pod Sigetom. Oh, kako se guraju tko će prvi skočiti u vodu!

- Jeleno, reci ocu da me povede sa sobom u Beč - zamoli Ivan Antun, prevrćući listove velike knjige.

Što bi ti u Beču? Budeš li jednom hrvatski ban, zvat će te često u Beč na opravdanje - našali se Jelena i virne kroz duge trepavice na Rakoczyja.

- Smijat ću se njihovim pozivima - odvrati Ivan mirno.

- Dođi k meni da te poljubim za te riječi! - veselo će Rakoczy. Kad poljubi Ivana, pogleda milo i vatreno u duboke i crne Jelenine oči.

Jelena je razumjela njegov pogled: lice joj plane rumenilom; i u same bijele ruke navali joj jače krv. Knez je zamoli osmijehom da mu oprosti što joj je onako zavirio u zjenice kad je poljubio Ivana u usne... On vidi kako je Jelena smućena, pa nastavi razgovor što im djeca prekinuše:

- Jeleno, rekla si da je tvoj otac mnogo pretrpio...

Ona lagano upravi oči na njegovo lice i nasmiješi se:

- Ni sama ne znam koliko su ga puta zvali u Gradac i Beč pred vojno vijeće na opravdanje. Ali čemu da to pripovijedam?... - prekine, jer je Rakoczy opet upiljio žive crne oči u njezine zjenice. Sva se njegova duša slijevala u njezinu, godila mu je njezina zabuna, dražesna i utješljiva. Ona je sada gledala postrance, stisnuvši malko trepavice.

- Jeleno, molim te...

- Da nastavim? - smiješila se i silila da namršti čelo.

- Molim te, zaklinjem te! - ponovi on sa žarom. I njemu je osmijeh pootvorio usnice, veoma rumene, i vidjeli su mu se bijeli zubi, jaki i zdravi. Gornja mu je usnica bila nešto malo uzvinuta i nemirna.

- Tko bi izbrojio - nastavi Jelena - koliko je već puta moj otac bio svrgnut s različitih zapovjedništava, koliko puta lišen svojih naslova? Bio je najprije komornik, pa kraljevski kapetan, zatim zapovjednik više pukovnija, general lakih karlovačkih konjanika, kapetan slunjske... Ivane, ti bolje znaš...

- Kapetan slunjske, velomiričke i jamničke tvrđave, veliki kapetan ogulinski i senjski i general primorske krajine - nabroji odmah Ivan.

- Otac je bio i veliki kapetan Uskoka! - nadopuni Zora Veronika.

- I uskokâ! - potvrdi Ivan.

- Sve je to bio, ali uvijek na kratko vrijeme - opet će Jelena. - Generali su ga tužili da četuje na Turke, da šalje svoje čete na pomoć svojemu bratu Nikoli u Međumurje, da tajno

ugovara s Mlečanima, s Turcima, s francuskim kraljem! Moj otac ugovara da spasi hrvatsko kraljevstvo od konačne propasti. Što još mogu Turci i bečki generali opustošiti? Moga oca liše zapovjedništva, ali čim se digne veća turska sila koja bi mogla i na Beč, odmah ga mole da kupi svoje čete! - govorila je Jelena uzrujano, lice joj se zažarilo, naglo je disala, crne i duge obrve bile su joj se stegle.

- Otac je jednom skinuo cesarske orlove s tri naša grada! - klikne Ivan.

Onda mu je bilo dvadeset godina. Otac je branio svoje. Austrijanci su posjeli naše gradove, a otac ih je mačem izagnao. Kralj ga je onda proglasio veleizdajnikom! - trže se Jelena, oči joj grozničavo sijevnu.

- Jeleno, da sam znao da će se tvoje plemenito srce tako uzburkati, ne bih te bio zamolio...

- Kneže, čuj: Turci pale naša sela, kolju hrvatski narod, što je mlađe gone u ropstvo, a Beč brani mojem ocu i mome stricu navaliti na turske čopore! Grozno! Tuže mog oca da draži Turke. Smiješno! Mojem jadnom ocu već se ogadilo to vječno klanje; on bi najvolio mirovati ovdje u Ozlju i u Kraljevici, živjeti u krugu svoje obitelji, baviti se državnim poslovima, i još bi imao vremena da radi kao književnik. Kneže, ti znaš kako moj otac ljubi književnost i umjetnost. Isto kao i moja majka. Kako bismo mi sretni bili da je Ozalj još veće ognjište hrvatske književnosti negoli je danas... - počasi Jelena, suza joj zasja u oku, pa doda tužno: - Ali tko bi branio našu rastrganu otadžbinu?...

- Jeleno!... - uzdahnu Rakoczy i poljubi joj ruku.

- Ja znam sva mjesta gdje je naš otac potukao Turke. Znam i ostale njegove ratove - pohvali se Ivan.

- Ti to znaš? - osmjehne mu se Rakoczy sjetno.

- Znam samo za veće bitke. Kazali su mi naši kapetani. Evo, otac je vojevao na Švede i na sjedinjene protestante; u njegovoj je četi bio i brat naše majke, pokojni Juraj Frankopan. Meni je pripovijedao kapetan Malenić kako su se svi ljudi tamo u Češkoj i Njemačkoj divili četi našega oca, jer je bila krasno odjevena i lijepo naoružana. Ja sam to čitao i u knjizi kanonika Ratkaya koji je bio u onom ratu s mojim ocem. Moj je otac mnogo puta potukao Švede; kralj je Gustav Adolf kazivao da se Hrvati bore kao lavovi, i da su novo pleme đavola! Naš je otac potukao Turke kod Slunja, Legrada, Kaniže, opet kod Slunja, i kod Brloga, Perušića, kod Jurjeve Stijene i Drenova Klanca. Lani je uhvatio onoga pašu i doveo ga u Bakar.

- O, nešto si, Ivane, zaboravio: zar ne znaš da je otac potukao Turke i na moru u Dalmaciji i uhvatio jedan njihov brod? - klikne Zora.

- Znam ja i to. Onda su Kotorani darovali našem ocu onu krasnu sablju. Teška je, ali ja već mogu njome mahati! - pogleda Ivan veselo Rakoczya.

Knez ga privine na svoje rame i poljubi ga u tjeme. Uto jekne na pragu dvorane jedan glas:

- Hvaljen Isus!

- Vazda hvaljen! - odzdrave svi.

U dvoranu je stupio dominikanac, suhonjav i blijed. Odmah za njim unišao je Petar Zrinjski, a Rakoczy je ustao, stisnuo im desnice. Svi sjednu. Rakoczy upita dominikanca za zdravlje.

- Hvala Bogu, ne mogu se potužiti - zazuka dominikanac tankim usnama, pogleda put neba, pa ponizno skloni crne, malene, pronicave oči.

Dominikanac Franjo Bargiglio bio je rodom iz Italije. Petar Zrinjski upoznao se s njim kad je bio sa svojim bratom Nikolom više godina na naucima u Bologni, a kasnije kad bi pošao u Italiju, sastao bi s dominikancem. Pred tri godine pozvao ga k sebi da mu bude učitelj djeci, Zori i Ivanu.

Frane, čini mi se, okrenut će na snijeg. Vjetar je rastjerao oblake; malko je zahladilo. Ti ćeš, dakle, sutra na put? - upita Zrinjski Rakoczyja.

- Svakako. Jesi li napisao sve listove?

- Samo jedan za Nádasdyja. Vesselenyju i nadbiskupu Lippayu razjasnit ćeš sve usmeno. Ti znaš što misle pošteni hrvatski velikaši i plemići o sramotnomu vašvarskom miru! - reče Petar jetko i ustane.

- Uistinu sramotan mir! - hukne otac Bargiglio.

- Poslije one sjajne pobjede kod Sv. Gottharda tko bi i u snu bio pomislio da će Beč ponuditi mir Turcima? Trebalo bi da pođe u Beč što više hrvatskih i ugarskih velikaša da najoštrije prosvjeduju protiv toga mira. Mi ne smijemo dopustiti da se Turci oporave od svog poraza. O, ja sam uvjeren da će moj stric Nikola kazati i kralju Leopoldu i njegovim ministrima što još nikada nisu čuli! - istisne Jelena uzdrmanim glasom.

- Strašno sramotan mir! - uzdahne opet dominikanac. - Sav svijet govori da kršćanska vojska već stotinu godina nije onako sjajno porazila Turke kao kod Sv. Gottharda. Proslavili su se Francuzi i Hrvati, a sad eto bruke vrh bruke!

- Moj brat krenut će u Beč za koji dan - doda nakon kratke šutnje Petar. - Znam da će i palatin Vesseleny u Beč, ali sam uvjeren da neće ništa obaviti. Lijepo će im na dvoru svašta obećati, masne na prazne: molit će moga brata da se ne dižemo na Turke, a Turci će se spremiti i opet nahrupiti na našu zemlju manjim četama. Turci neće time, po bečkom sudu, prekršiti mir, jer se tu radi samo o Hrvatskoj! Prekršili bi ga samo onda kada bi uperili na Beč... Opet velim da će uzalud velikaši u Beč. Moj je brat istina kazao: "da se je već dosta dima nadimio, ali sumnja hoće li ga kada ugrijati dvorska vatra". Nadam se da će se sutra vratiti iz Čakovca moj kapetan Bukovački. Čut ćemo kad će moj brat u Beč.

Jelena upita oca po što je bio došao sutonom u Ozalj onaj dragunski časnik iz Karlovca, a otac joj reče da mu je donio pismo od generala Auersperga zbog paše Čengića.

Ja sam vidio pašu u tamnici u Bakru, pokazao mi ga ujak Fran. Gledao me paša, ali nije htio sa mnom govoriti - usitnio Ivan.

- I ja sam ga vidjela: mrk je kao vuk, grozno gleda - uvjeravala je Zora ostale i mrgodila čelo da pokaže kako je paša grozan. Otac joj se osmjehnu i pogladi joj lijepu glavu.

- Auersperg, dakle, uvijek tuži?... - zažmuri Rakoczy.

- To mu je jedini posao! - odmahne desnicom Petar. - Ti generali paze na svaki moj korak. Pomisli: bit će četrnaest godina kad sam bio pošao u Loretto zahvaliti Blaženoj Djevici što mi milostivo očuvala život u krvavom kreševu kod Slunja. Bio je to moj sveti zavjet, a zbog tog hodočašća pozvaše me na opravdanje! Ja im se nisam odazvao.

- Bog im oprostio i prosvijetlio pamet! - sklopi ruke otac Bargiglio.

Rakoczy zaklima glavom čudeći se. Pogled mu je zatim pao na Jelenino lice i zaustavio se na njezinim rumenim usnama gdje se u kutu bio svio smiješak, gorak i jedak ali ne za kneza nego za sve bečke generale. Među onim milovidnim rumenilom usnica sjajili su se Jelenini zubi kao biser.

O. Bargiglio stisnuo ramena, sunuo ruke u rukave, žmignuo okom u kamin gdje nije bilo ognja i potuži se da je dobro zahladilo. Petar zovnu sve da bi pošli u veliku dvoranu.

Prođu nizom soba, slabo rasvijetljenih, a tamo dalje pred njima, u sjajnoj velikoj dvorani, praska visok plamen u krasnom kaminu. Kud idu, u svakoj sobi, svjetlucaju se kipovi, neka poprsja, okviri, srebrno i zlatno posuđe. U velikoj dvorani sjedoše Petar, njegova djeca i Rakoczy oko jednog stola, a o. Bargiglio skutri se do kamina. Pod visokim nadstropljem gori mnogo svijeća na pozlaćenoj svjetiljci nakićenoj kristalnim ružama. Različite majolike, posude damaskovane, kristalne, zlatne i od pozlaćenoga bakra bliještale su se na stupovima od mramora, na stolovima i ormarima od glatke ebanovine, urešenim ukladama od bjelokosti i srebra. Vrata i dovratnici plijene pogled divotnim rezbarijama; zastori su na prozorima od grimiza, opšiveni žeženim zlatom; pod je prekriven mekim perzijskim sagovima. Na stijenama svijetlim poput bijelog mramora, vise slike biskupa, knezova, bana, pod kalpakom, šubarom, kacigom, u oklopu.

- Časni oče, jesu li danas lijepo učili Zora i Ivan? - zapita Petar dominikanca.

- Posve sam zadovoljan. Talijanski jezik nekako lakše prodire u njihove glavice negoli latinski. E, ne bih smio hvaliti ih suviše. O, ja sam strog, veoma strog! - pohiti dominikanac i skupi obrve, a lice, rumeno od plamena iz kamina, smiješilo mu se.

- Časni oče, vi ste veoma dobri! - veselo će Zora.

Petar privine svoju djecu na široka prsa, poljubi oboje u čelo, pa ih ljubazno pouči neka nikad ne srde svoga dobroga učitelja, neka uvijek budu poslušni.

- Oče, povedi me sa sobom u Beč - zamoli Ivan i ogrli svoga oca.

Još si premlad. Što ćeš ti, dijete moje, u Beču? - milo ga gleda otac i gladi mu kosu.

- Htio bih vidjeti one ministre koji se na tebe ljute kada vodiš naše čete na Turke. A hoćeš li me, kada navršim petnaestu, povesti na Turke? Reci, koju ćeš mi sablju dati?

- Sinko, daj mira sabljama! - osmjehne se otac.

- Majka!... - klikne Zora veselo i potrči na glavna vrata dvorane.

- Hvaljen Isus! Dobar večer svima! - pozdravi s praga visoka gospođa u dugoj crnoj haljini od baršuna, opasana srebrnim pasom.

Svi ustanu i odzdrave. Gospođa poljubi Zoru u čelo, pa priđe k stolu i poda ruku knezu Rakoczyju.

Veličanstvena je rastom, kipna strukom, crnih i velikih očiju, lica bijela, mila i spokojna. Crna joj se kosa, savita na tjemenu, sjaji pod tankom srebrnom mrežicom; o vratu, na nizu krupnog biserja, visi joj zlatni križ s kojeg sijeva pet alem-kamena.

- Katarino, jesi li svršila pismo? - pogleda je sjetno Petar.

- Pisala sam bratu u Bakar i francuskom poslaniku u Mletke. Kad ćeš, Petre, u Čakovec? - upita Katarina zabrinuto.

- Čekam na Bukovačkoga. Htio bih s bratom u Beč. Već su mi dozlogrdila ta vječna putovanja!

- A, što si ti, kneže, naumio? Meni je milo da si s nama, ali u Ugarskoj imaš mnogo posla! - naglasi Katarina zadnju riječ veoma važno.

- Sutra ću na put. Tvoja me milost tjera odavle?... - posmješljivo će Rakoczy.

- Kneže!... - ukori ga Katarina ljubazno i pruži mu bijelu ruku koju on poljubi.

- Kneže Franjo, ostani još u Ozlju. Poći ćemo na srne - sjeti se mali Ivan, pa upita Jelenu bi li i ona pošla s njima u lov.

- Jelena ima divno oko, izvrsno nišani! - reći će Rakoczy. Vidio sam je kako je pred dva dana pogodila goluba dupljaša...

- Samo goluba?... - oglasi se od kamina o. Bargiglio hotimice tankim glasom, otegnuto. Katarina i Petar poglednu se i nasmiješe, a Jelena uzvrnu oči na majku i porumenje. Rakoczy se mrvu smeo.

Hip zatim živo zavire Katarina i Rakoczy jedno drugome u zjenice. On kao da je htio vidjeti u skrovnoj dubini njezina srca bi li mu dala ruku svoje Jelene, a ona je pak htjela otkriti koliko ljubi mladi knez njeno dijete, kakvo mu srce, kakav duh, jer je brak samo jedan most, a nitko ne zna je li na drugoj obali raj ili pakao. Katarinin je pogled bio silniji: duboko je uronio u njegovo srce, u njegovu dušu. Za jedan čas njezin je duh u blistavim očima sijevnuo velikim blijeskom pod umnim i prekrasno svedenim čelom. Po plemenitom obličju, malo prije posve spokojnom, podudarila je slaba rumen, a sve mile crte, najvećma one oko koraljnih usnica, splele su se bile u divotan, strog i zagonetan sklad, te ne odavahu samo najnježnije materino srce nego i čeličnu postojanost, neslomljivu duševnu snagu.

Petar se zanio u misli dragajući Zoru i slušajući oluje šum.

Visok, suhonjav i ćelav sluga u modroj surki stupi u dvoranu, javi da je večera na stolu i duboko se nakloni. U isti taj hip razabra se jasno u šumu vjetra odug trubljaj u znak da se spušta most pred vratima grada.

- Tko bi to mogao biti u ovaj sat, po ovakvu nevremenu? - začudi se malko Petar.

- Možda je ujak Fran iz Bakra! - poveseli se mali Ivan.

- Ne vjerujem da je moj brat - skretala je Katarina lagano glavom - on bi pisao da će doći. Čujte kako vjetar huče. Ružna noć.

- Možda su Turci provalili iz Bosne, pa nam je netko došao javiti - zabrinu se Jelena.

Sada svi umuknu. U kaminu buktio je i praskao plamen, oko grada šumio je vjetar sve većom žestinom, misliš, strovalit će u Kupu njegove tvrde kule. Visoki bi prozori dvorane svako malo zadrhtali. Iz neke udaljene dvorane začu se štropot: nešto se srušilo, zazvečalo. Zora se prestrašila, drugi se pogledaše. Dugim hodnikom muklo odjeknu jaki stupaji. Zrinjski sam otvori vrata: u dvoranu stupi čovjek srednjeg stasa, pune plave brade, blijed, uzrujan, usopljen. U ljevici drži šubaru, uz bok mu visi sablja, u suroj je surki, visokim čizmama.

- Bukovački!... - začude se svi.

- Kneže, vaša milosti... - uguši se kapetanov silno uzdrmani glas. Spustio je ruke niz bedra, pa stoji pognute glave.

- Bukovački, što se zbilo da ste se tako naglo vratili iz Čakovca? Vi ste blijedi. Govorite! - zapovjedi mu Petar. Bukovački ogledne se krugom, pa će sporo, s nategom i mučno:

- Kneže, nesreća, velika nesreća...

- Nesreća!?... protrnu Katarina i Jelena.

Petar mu zapovjedi neka govori. On je šutio, sklonjenih očiju.

- Bukovački, to je strašno. Zaboga govorite što se dogodilo? - moli ga Katarina.

- Sinoć, bilo je već osam sati kad stigoh u Čakovec. U gradu sve čudno, žamor. Saznah što se dogodilo, zajašem, evo me... - ponikne nikom, dubok uzdah izvinu mu se iz prsiju.

Petar ga gleda zapanjeno, osvaja ga neka crna slutnja: taj hrabri kapetan komu se je lice toliko puta smiješilo među turskim sabljama sada pred njim oborene glave, satrven! Bit će nešto grozno... Zovne ga, umolno ga pogleda neka govori. Bukovački zadrhta, usili se, začе glasom kao da ga groznica trese:

- Kneže, svijetli ban Nikola bio je jučer u lovu blizu Čakovca tamo oko Nedelišća, s mnogim hrvatskim i ugarskim velikašima. Malo pred sumračje vraćahu se u Čakovec, a jedan lovac doleti i kaže da je u šumi veliki vepar i da je ranjen. Svijetli ban okrene konja da potraži vepra. Ostali velikaši ravno put Čakovca. S banom pođe samo jedan lovac, neki momak, nađu ranjenog vepra, još ga dvaput rane, vepar uteče, u bijesnom bijegu usmrti jednog seljaka i rani malko onoga lovca koji je bio s banom. Vepar pobjegne u šumu Veliki Otok, ban nagne za njim, nađe ga u jednoj kaljuži, misli da vepar izdiše, sjaše i navali nožem, a razjareni vepar nasrne, sruši ga, zada mu više rana...

- Kapetane! - krikne Petar prigušeno i udari korak nase podignuv i raširiv ruke.

- Oh, Bože... - dahnu Katarina i Jelena.

Svi su blijedi, smućeni, svi su upiljili oči u kapetanovo lice. On snizi glas:

- Onaj ranjeni momak opali samokres na vepra koji pusti bana i uteče. Momak zove u pomoć, prvi priteknu plemić Gušić i banov sluga Anđelo. Bili su, srećom, u blizini. Operu banu rane, Gušić se požuri po kola da bi odveli bana u Čakovec...

- Jesu li rane teške? - zadrhta Petar. Bukovački šuti, debeli mu se brk potresuje, svi ga preplašeno gledaju. Pridigne glavu, tužno svede tamne oči na Petrovo lice, krupne mu se suze odrone.

- Kapetane!... primi ga Petar za desnicu.

Bukovački zajeca:

- Tek je Gušić otišao po kola, svijetli je ban...

- Umro? - prestravi se Petar.

- Slava mu! - trže se Bukovački.

- Oh, Petre! - vrisne Katarina prigušeno i primi u zagrljaj Jelenu.

- Oh, jadni moj, mili moj brate! - očajno se otkine iz Petrova srca.

- Sveti Bože, smiluj nam se! - zajeca Katarina.

- Umro moj dobri stric Nikola! Oh, grozne li smrti!... - bolno zacvili Jelena.

Ivan i Zora stajahu uz oca i plakahu. Rakoczy, nasloniv se o jedan ormar, pokrio je oči rupcem.

- Oh, slavni bane, rano si pao u grob! S tobom srušio se najsilniji bedem svetoj vjeri Isusovoj. Svijetlila ti vječna svjetlost! - izgovori dominikanac potresnim glasom sklopiv mršave ruke i oboriv glavu.

- Moj brat, moj dobri Nikola mrtav! Jao, bijedna otadžbino! - zaplače Petar.

Vjetar je šumio oko kula u mračnoj noći; kad bi preletio žešći udarac, čuo se huk i cvil iz puškarnica.

Katarina se iznenada trgne, zamisli se, oči joj sijevnu kroz suze groznim blijeskom, usne joj drhtnu i stisnu se, obrve se skupe. Pogleda silno Petra, pa uhvati Bukovačkog za ruku, prigne se malko pred njegovo lice i upita ga suhim glasom, važno i oštro:

- Je li uistinu vepar usmrtio bana?...

- Kazao sam što sam čuo, a kako se uistinu dogodila ta golema nesreća, to... to ja ne znam - odgovori Bukovački. I u njegovim očima mune neka strašna misao.

Nitko više ne progovori ni riječi, ali iz svojih naglih i značajnih pogleda svi su se već bili, osim djece, uvjerili da je sve obuzela ista grozna slutnja...

Petar Zrinjski, tužan, oborene glave, lagano pođe u svoje odaje, odmah za njim Katarina i Jelena, jedna za drugom. Katarina pritisnuvši rukama srce, rascviljena i sva proniknuta

onom groznom slutnjom, hodala je uspravno, Jelena, idući za majkom, sklonila je oči, a ruke su joj pale u napust i našle se onako ispružene, pa se spleli bijeli prsti, tako da su dlanovi bili okrenuti k podu. Poslije njih odmili dominikanac s djecom na druga vrata iz dvorane, a posljednji izađe Rakoczy. Još je vjetar šumio u crnoj noći.

II.

Kapetan Bukovački, kada je iznenada dojašio iz Čakovca u Ozalj, sreo se na stubama u dvoru s kapetanom Malenićem i Frankulinom koji mu se začudiše, jer ih nije pravo ni pogledao nego pohrli na prvi kat, mrk i uzrujan. Odmah su pomislili da se dogodilo nešto neobično, pa siđoše na dugi prizemni hodnik gdje se o tomu razgovarahu. Kapetan Franjo Frankulin, rodom Mlečanin, čovjek ni velik, ni malen, kozičava lica, vrckastih očiju, zakučasta nosa i prosjeda brka, naglo je nagađao na svaku ruku što je ono poklopilo Bukovačkoga. Dok je tako gonetao, neprestano je vrtio prstima pred Malenićevim nosom, a Malenić uzvinu natrag glavu, naškubi usnice. Slušajući Frankulina, zagladi se kadšto po smeđoj bradi, otegne je, pogleda je i zavrti zadovoljno i uz to svaki čas slegne ramenima. K toj dvojici pridođe visok čovjek u dolami, okostan, brkat, sijed, s bijelom bradom do pasa. Bio je to Krsto Zmajilović, upravitelj grada. Lice mu obavijala kao pramen magle neka žalostivost, zadahnuta mekoćom i dobrotom. I on je čuo kako je Bukovački nenadano došao zlovoljan i namrgođen. Za upraviteljem zakrenuo je ispod trijema u hodnik krupan i sijed svećenik, a kapetani pođu mu na susret da čuju štogod od njega, jer je on bio na prvom katu. Svećenik, sav usplahiren, upita ih kakva se nesreća dogodila, a oni vele da ne znaju ništa.

- Sluga Rutt reče mi, evo, sad da je čuo plač iz velike dvorane - pripovjedi svećenik Ivan Smoljanović, odgojitelj malog Ivana. O. Bargiglio bio je samo učitelj jezika:

- Gospođo, ružan me san mučio prošle noći: prisnilo mi se da su Turci zarobili kneza Frana Frankopana. Moji se sni često obistine - ustvrdi Frankulin, pohrvaćeni Francolini.

- Keko, ne govorite što je nespodobno! - ukori ga svećenik.

- *Diavolo,* čovjek ne vidi u snu baš navlas neke stvari kako se zbivaju na svijetu! - zaljulja glavom Frankulin koga su obično zvali Keko što dolazi od talijanskoga Francesco. On je već mnogo godina vjerno služio Zrinjskima.

Kapetani se tiho razgovarahu s upraviteljem i sa svećenikom, a na kraju istog hodnika nakupilo se sobara, sobarica, kuhara, različite čeljadi. Svi gledaju one kapetane: jedni u čudu, drugi nehajno i zijevajući, ali svi šute ne bi li štogod čuli.

Evo Bukovačkoga! Sišao je s prvoga kata na prizemni hodnik, kapetani ga oštro gledaju, on im mahne rukom da pođu za njim, pa svi uđu u prostranu sobu na istom hodniku, tiho uzlaptala srca. Bukovački otpaše sablju i baci je sa svojim kalpakom na divan. U sobi, lijepo rasvijetljenoj, bilo je desetak stolica, dva velika stola, dva divana od crne kože, a na bijelim stijenama svakovrsnog oružja, slika Nikole Zrinjskoga Sigetskoga i velika zemljopisna karta Pounja. Una je bila tamnomodre boje, a kule i gradovi, veliki poput napršnjaka, živo su se crvenjeli uzduž obala. U golemom zelenom kaminu tinjali su debeli ugljeni.

- Grozna nesreća! - uzdahne Bukovački.

- Što je, Frane? - prestraši se Zmajilović, a drugi se zapanjeno pogledaju.

Bukovački im ukratko pripovjedi kako je poginuo ban. U prvi mah svi nijemi, blijedi, poraženi, a zatim rastuženi, obliveni suzama.

- Oh, Bože, na svemu ti hvala! - zajeca Zmajilović.

Tako i Smoljanović, sijedi onaj svećenik, lica bijela, rumena i glatka, tankih i crvenih usnica.

Dugo su razgovarali o groznoj nesreći, pa se spomenuše slavnih djela bana Nikole koji se proslavio u zadnjoj godini svoga života kao nikada prije. Njegova provala u Slavoniju koja je još stenjala pod turskim kopitom, zadivila je sav kršćanski svijet. Bukovački, Malenić i Frankulin bili su pod njegovom zastavom i vidjeli su kako je na juriš osvojio Breznicu, Bobovac, Pečuh i Segest. U samom Bobovcu bilo je dvanaest tisuća ljutih Turaka. Keko Frankulin, naglo mašući rukama, sagibajući se i desno i lijevo, pripovijedao je Zmajiloviću i Smoljanoviću kako su Hrvati zapalili glasoviti most na Dravi kod Osijeka: "Uh, da ste vidjeli taj most! Šest ga je godina gradio Sulejman. Na mostu su bili hodnici, tornjevi, kule, a sve lijepo nakićeno. Hej, kako je praskao oganj od kule do kule! Tko bi onda pomislio da će naš ban ovako poginuti? Eto, još nije ni pol godine što smo se vratili iz Slavonije!"

Poslije te provale u Slavoniju hrvatski je narod nazvao bana Nikolu svojim Skenderbegom, a Turci "željeznim kolcem" što znači da se nisu nikoga bojali koliko njega. Sva je Evropa slavila Nikolu: kralj francuski Ljudevit XIV. poslao mu je velike darove i imenovao ga pairom od Francuske; kralj španjolski počastio ga što je više mogao: dao mu je Zlatno runo, Sv. Otac Papa iznenadio ga najradosnije svojom slikom, predivno izrezanom u zlatu. Mnogi su ga njemački vladari proglasili svojim "bratom"; bavarski i virtemberški svojim "ocem". Vidje i bečki cesar Leopold kako bana Nikolu odlikuju toliki vladari, pa mu daje naslov principa, ali ban Nikola Zrinjski odbije taj naslov, jer on dobro zna da je potomak slavne kneževske porodice, već šest stoljeća poznate cijelomu svijetu...

Još je pripovijedao kapetan Keko kako je ban Nikola bio dobar i vesele ćudi, šaljiv. Jednom mu netko spomenu njegove zavidnike, a on odgovori da treba zahvaliti božjoj providnosti što žabe ne mogu ugrist jer da mogu, čovjek bi morao na njih vojevati u oklopu. "Kad smo zimus udarili na Bobovac", odmata Keko, "pokojni ban zavitla sabljom pred nama i veselo nam i gromko poviknu: "Za mnom! Bolje je poginuti kao lav negoli živjeti kao magarac!" Mi svi u grohot, pa udri tko će bolje po turskim tikvetinama: pif, paf, bum, tresk! Ej, vidio sam ja kako je ban Nikola nasrnuo na Turke! Nikad ti on ne izmiče, nego ti se suče među njima kao da su preplašene ovce, a kud on nagne, pukne iza njega širok i krvav sokak! Uh!"

Sad uđe u sobu jedan vojnik i javi Maleniću da ga zove knez Petar.

Upravitelj Zmajilović, veoma tužan progovori napokon, upitav druge što se njima čini tko će sada postati ban.

- Knez Petar najslavniji je muž u Hrvatskoj. Ja sudim da je knez Petar za Hrvate više negoli brat mu Nikola. Neću da o tomu... - zašuti Smoljanović.

- Što si umukao? - gane se Zmajilović. - Teško mi je danas govoriti jer... Evo što sam mislio: sav svijet zna kako je slavan ban Nikola, ali on nije ljubio onako žarko našu knjigu kako je ljubi knez Petar.

- Ljuto se varaš! - osovi se Zmajilović. - Poznam ja u dušu pokojnog bana. Istina, ban Nikola pisao je mađarskim jezikom, ali i hrvatskim.

Ugri ga slave kao najvećega pjesnika, a nije li on u "Sireni Jadranskoga mora" opjevao hrvatsku slavu? On je upravo htio da pokaže svojom pjesmom oholomu Ugrinu kakva su slavna djela počinili Hrvati. Samo stoga pisao je tuđim jezikom. Nije mi to samo jed-

nom kazao! Ban Nikola bio je Hrvat i dušom i srcem. Ja ti se čudim i ne mogu ti se načuditi! U razlog, *amice reverende!* Pred malo dana, kad sam ono bio u Zagrebu pokazao mi podžupan Ručić jedno pismo pokojnoga bana koji mu piše među ostalim da će on biti uvijek pravi Hrvat, jer zna da je Zrinjski: "*Ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio*". Ovako doslovce piše ban Nikola. Što veliš sada?

- Ja nisam htio reći, Bog mi je svjedok, da ban Nikola nije ljubio svoju domovinu! - ogradi se Smoljanović položiv ruku na prsa.

- I kako ju je žarko ljubio! - Još mu se nije navršila četrdeset i peta, pa već mrtav! - uhvati se Bukovački objeručki za glavu. - Kada je pred petnaest godina sjeo na bansku stolicu, ja sam čuo kako je svršio svoju svečanu zakletvu. On je kazao: "Posvetit ću svoju službu, imutak i život predragoj domovini."

- Tako je, dragi Frane! - potvrdi Zmajilović. U onoj svečanoj prigodi s banske stolice, onako mlad, kršan i krasan zaklinjao je Hrvate zvonkim, toplim i zanosnim glasom da budu svi složni, da se otadžbina oslobodi i ujedini! U dušu sam svoju upisao one božanstvene riječi bana Nikole. Da, božanstvene, i Božje, jer najviše dobri Bog želi da budu ljudi, da budu narodi sretni! Krasno je govorio slavni pokojnik, ali sloge nije među Hrvatima; mnogi plemići i velikaši, na čelu im grof Nikola Bakacs Erdödy, rade na zator Hrvatske. Zar se nije grof Nikola Erdödy urotio s bečkim generalima protiv kneževa Zrinjskih i Frankopana?

- Prelastio ga Beč da izgubi i dušu i tijelo! - rukne Frankulin i stisne pesti.

- Nikada, nikada neću zaboraviti bana Nikolu! - zalomi rukama Bukovački. - Kad mu je umrla kćerkica Marija, bio sam u Čakovcu. Jednom sretnem ga u vrtu gdje je brao cvijeće i zapitam ga, nepromišljeno, što će s tolikim cvijećem. Odgovori mi da će ga metnuti na ploču pod kojom mu je mala Marija. Vidim mu suze u očima, kažem dvije-tri utješljive, a on će meni da neće mnogo žalovati uzme li mu Bog i sinčića jer će tada moći bolje posvetiti sav svoj život Bogu i otadžbini. Ovako govore Zrinjski!

- Frane, jesi li vidio banicu u Čakovcu? - upita Zmajilović.

- Jesam. Sjedila je u dvorani gdje leži pokojni ban na odru. Na krilu je imala jedinca Adama.

- Mali Adam, poživi li ga Bog, neće se sjećati svoga oca jer mu nisu sada ni tri godine. Oh, Bože, što smo sagriješili? - duboko uzdahne Smoljanović i sklopi ruke pred licem. Još ne doreče, kad eto opet Malenića koji javi da će knez Petar ranim jutrom krenuti iz Ozlja u Čakovec. "Keko, ti i ja pratit ćemo kneza, a ti Bukovački, ostat ćeš na Ozlju."

- Jesi li kazao momcima da se spreme? - namigne Keko Maleniću na upravitelja, pođe k prozoru i pogleda u noć.

- Jesam. Pratit će nas dvadeset konjanika.

- Bit će snijega, studeno... - zaklima Keko i važno zirne na staroga Zmajilovića.

- Reći ću pivničaru neka vam dobrom kapljicom napuni pljoske - obeća upravitelj.

Bukovački sjeti ostale da je vrijeme počinka i legne na divan, onako odjeven. Frankulin ga šaptom upita:

- Sam ćeš ovdje spavati?...

- Što veliš? - brecnu se Bukovački.

- Ja ne vjerujem, ali ljudi govore da se na Ozlju, oko ponoći, kada koji Zrinjski...

- Hajd spat! - otrese se Bukovački, protegne se na divanu i navuče na sebe kabanicu.

Keko slegne ramena, pa izađe za drugima.

U velikoj sobi nasta tišina. Čuo se samo mukli odjek stupaja iz dugih hodnika, u kaminu slegli bi se lagano ugljeni, negdje u dvorištu škrcnula bi i zacviljela teška vrata. Bukovački nategne kabanicu preko glave. Dugo nije mogao usnuti: čim zatvori oči, čuje pucanje, tresku, silnu graju, i vidi veprove, lovce, krvavu vodu, otvorene grobove. Nekoliko se puta trgne u snu, a napokon usne.

Ozaljske kule mrko su stršile u mračnu noć na klisuri iznad Kupe; bedemi i sve one zidine s crnim zjalima ne bijahu nego jedna golema pećina na pećini. Vjetar se posve utajao, tmasti oblaci zastrli su jedan dio neba i vise nisko nad zemljom. Kad se oblak otanča ispod mjeseca, bedemi se jasnije razabiru, a kada se rastvori, provali sjaj uštapa i rasvijetli jednu kulu, pročelje dvora. Kupa se tamo zazeleni u dubokom koritu, iz mraka iskoči nešto šume na drugoj obali. Oblak se zgusne, sve opet pocrni.

U Ozlju je bila stotina vojnika, i svi su već znali kako je poginuo ban Nikola. Još su se neki razgovarali o njemu u svojim stanovima i u stražarnici iznad glavnih vrata. Dva vojnika sa crvenim kabanicama bijahu na straži pred onom tvrdom zgradom što je podigao Nikola Zrinjski Sigetski nad samom Kupom, na sjevernoj strani dvorišta. Nad vratima te zgrade uklesano je njegovo ime. Naslonivši se o zid, tiho se razgovarahu ona dva vojnika, a njihovi pogledi kao da hoće probiti onaj mrak u dvorištu... Ispod ponorite vrleti muklo je glogunjala voda, na jednoj kuli neprestano je pijukalo jato ptica, neizrecivo tužno, tamo nad jarugom, izvan bedema, nešto zakvrči, zapišti, pak zaprhuta i premjesti se na drugu vrlet teškim, mrtvim letom.

- Čuj, što bismo mi da dojaši sada onaj vitez na bijelcu u dvorište? - šaptao je jedan vojnik drugom pred onom zgradom s imenom Nikole Sigetskoga.

- Šuti. A što to pišti?...

- Valjda noćna ptica. Bi li se ti prestrašio da onaj vitez na bijelcu?...

- Ti me to pitaš jer te hvata strah. Čuj, opet pišti. Nije to ptica... - prekriži se vojnik.

- I mene je strah - prekriži se i drugi vojnik, pa nastavi tiho: - Danas bi mogao doći... Svaki se Zrinjski pokaže prvi dan poslije svoje smrti. Moj je otac vidio viteza pod zlatnom kacigom, sa zlatnim oklopom kad je umro otac našega kneza. Dojahao vitez u dvorište, poklonio se pred imenom koje je uklesano nad nama, pa okrenuo konja i poletio uvis preko bedema. Kažem ti, moj otac... - zanijemi naglo vojnik, zadrhta i stisne se k svome drugu. Ježnja je pomiljela po obojici, kosa im posršila...

Rzanje konja potreslo je tamnim zrakom u dvorištu i odjeknulo od bedema do bedema. Oni su vojnici prestravljeno i ukočeno gledali preda se, a svuda mrak, oblaci slili se u jedan oblak. U toj tmici lagano lijetale rijetke pahuljice snijega. Najednom rasvijetle se tri prozora na prvom katu dvora, a ta je svjetlost bila mila onim vojnicima, tako da se opet otisnuše u razgovor da im bude ugodnije na straži.

- Knez Petar bdije. Ona soba gdje su prozori rasvijetljeni, njegova je, on u njoj piše - reče jedan vojnik drugomu. Onaj je vojnik pogodio.

Šubić Petar IV, knez Zrinjski, još je bdio: razmišljao je o smrti svojega brata Nikole VIII, o sudbini svoje otadžbine i svoje porodice....

Prvi od njegova roda, koliko se zna, zvao se Budić, posteljnik, župan komornik na dvoru hrvatskoga kralja Petra Krešimira. Budić je bio nasljedni župan bribirski kao i njegovi prvi potomci. On se spominje u kraljevim poveljama godine 1062. - 1069.

To je jedno od onih šest plemena iz kojih su se birali kraljevi hrvatske krvi.

Šubići su nasljedni župani i nasljedni bani, knezovi bribirski, zadarski, skradinski, trogirski, splitski, kliški, banovi bosanski, banovi primorski, banovi čitave Hrvatske.

Šubići sklopiše savez s ugarskim kraljem Kolomanom, podigoše na prijestol Karla Roberta, njihove su se kćeri udavale za sinove mletačkih duždeva i drugih knezova, a kćeri duždeva za njihove sinove. Okrunjene glave nazivaju ih "svojim dragim rođacima". Malo je u Italiji bilo vladara s kojima nisu bili u rodu.

Šubići nisu slavni samo mačem, nego i pobožnošću i umom: grade veličanstvene crkve, darivaju samostane, brinu se za naobrazbu svoga naroda. Umni i junački knez Grgur koji se posljednji put spominje u jednoj splitskoj listi od god. 1234, položio je temelj moći i sjaju bribirskih knezova od plemena Šubić.

Nisu samo knezovi od te porodice proslavili svoje ime nego i mnoge kneginje. Jelka i Jelena Šubićke zadale su na početku četrnaestog stoljeća ljutih rana lukavom i grabežljivom lavu Sv. Marka braneći prehrabro svoje gradove. Jelisavu Šubićku uvrstio je Sv. Otac Grgur IX. među svetice.

Šubići, mnogi, neograničeno su vladali u Hrvatskoj: nitko nije pitao kako se zove kralj, nitko nije za njega mario.

Šubić Stjepan I. bio je ne samo naslovom ban Hrvatske, Dalmacije i Bosne. On je i Štajerskom vladao, samovlasno, punih šest godina. Kao "vrhovni sudac", kao vladar, pozvao je na sud god. 1254. prve štajerske velikaše u Gradac.

Šubić Pavao I. spada među najslavnije hrvatske junake. Gotovo četrdeset godina bio je vođa hrvatskog naroda. Bio je ban čitave Hrvatske i Dalmacije ili, kako se najvolio zvati: ..."Ban Hrvata". Svi su hrvatski velikaši bili njegovi vazali.

Naslov ponosnoga Šubića Mladena II. glasi ovako: "Ban Hrvata, vjekoviti zadarski knez, vojvoda Dalmacije i ban čitave Bosne". Nije ovo prazan naslov.

God. 1320. oženio se Šubić Pavao II. kneginjicom Jelisavom, kćeri Miroslava kneza Krčkoga.

Tako dođoše u rod dvije porodice koje se malo kasnije nazivaju Zrinjski i Frankopani.

Šubić Juraj IV, sin Jelisave Krčke, prvi se od svoga roda nazvao: Knez Zrinjski.

Evo zašto. Taj Jelisavin sin dao je god. 1347. ugarskom kralju Ljudevitu I. svoj grad Ostrovicu u Dalmaciji u zamjenu za grad Zrinj koji je, po prilici, dva sata od Kostajnice, sjeverno od rijeke Une, u negdašnjoj gorskoj županiji. To se dogodilo u burno vrijeme. Jelisavin sin preselio se iz Ostrovice u Zrinj pa se od tada njegov rod zove: Šubići Zrinjski ili samo Zrinjski. Ovi Šubići u Zrinju domalo su raširili svoju vlast, podigli se bogatstvom i slavom. Druge grane što su ostale u Dalmaciji, podlegle su s vremenom različitim neprijateljima.

Pavao, unuk ovoga kneza Zrinjskoga oženio se Jelisavom Frankopanskom Slunjskom.

Unuk ove Frankopanke bio je junački knez Nikola III. koji se oženio bogatom kneginjicom Jelenom, sestrom slavnoga krbavskoga kneza Ivana Torkvata Karlovića.

Ova Jelena majka je umniku i junaku koji je uzvisio ime svoga roda nad sve ostale velikaše hrvatske porodice i bojnom slavom i sjajem bogatstva. Taj umnik i junak, taj sin plemenite Jelene, bio je Nikola IV. On je pao pod Sigetom. Njegova žena Katarina bila je sestra Stjepana Frankopana Ozaljskoga. Ovaj Stjepan namro je djeci Nikole Sigetskoga gotovo sav svoj imutak, mnoge gradove i goleme zemlje.

Knez Juraj, sin Nikole Sigetskoga a djed knezovima Petru i Nikoli koga je usmrtio vepar, podignu hrvatsku tiskaru u Nedelišću kod Čakovca oko god. 1570.

Starinski cjeloviti grb knezova Šubića Bribirskih ima raskriljena orla s krunom na glavi i desno pod orlom štit na kojem je lav upropanj. Orlova glava, s otvorenim kljunom, gleda nadesno, a lavu je izraslo orlovo krilo na lijevom stražnjem butu. Ogranci velike porodice mijenjali su ovaj grb, upotrebljavali su njegove pojedine česti, a dodali bi štogod. Grb Šubića Zrinjskih dva su orlovska krila kojima je Nikola Sigetski dodao jednu kulu na lijevoj strani kada je kupio Međimurje.

U velikoj dvorani već je odbio jedan sat. Knez Petar šetao je tužan, pogledao bi kadšto u mračnu noć, pa bi uzdahnuo i svrnuo oči na stol na kojemu je bilo mnogo listova. Kad sjede k stolu, spusti glavu na dlan desnice. Čitao je listove pokojnoga brata Nikole i motrio njegov jaki potpis. Brat ga u jednom pismu ljubazno kori što ga već tri mjeseca nije posjetio u Čakovcu i moli ga dođe što prije k njemu porazgovarati se o svemu. "Dođi Petre, dođi, jer samo tebi mogu kazati sve svoje misli, jer me ti jedini razumiješ. Tužan sam ti u Čakovcu, poginuo bih od dosade da se kadšto ne nagledam turske sramote. Svaki se tjedan zalijetaju iz Kaniže na našu stranu, a ja ih svaki put dočekam kako se pristoji. Nikako se ne mogu opametiti, a dobro me poznaju: čini se da im je dosadno na ovom svijetu, pa traže priliku kako bi što prije poletjeli na Muhamedovo krilo".

Ovako se šali ban Nikola, a Petru se sustižu suze na licu... Zgode iz prošlih dana dižu se pred njegovim duhom: sjeća se kako su on i Nikola bili maleni kada su izgubili roditelje, kako su zajedno vodili svoje čete u boj. Sjeća se Petar što mu je govorio brat u noćno doba na krvavim razbojima, i čini mu se kao da mu živ lebdi pred očima: vidi ga kao bana, vidi ga na konju u kreševu gdje se pred njim slavno vije banska zastava sa slikom Blažene Djevice. Sad ga opet vidi kako nosi goli kraljevski mač na krunidbi Ferdinanda IV, a čas zatim kao da dopire u tihu dvoranu uzdisanje, iz daljine, iz treće sobe, prigušeno, kao kad je Nikola tugovao za svojom kćerkicom Marijom... Sjeća se Petar svake borbe, slave, pobjede, radosnih i crnih dana, i još mu zuji u uhu zvonki i muževni bratov glas kako brani prava hrvatskoga kraljevstva, kako sokoli velikaše s banske stolice... "A toliki ratovi, tolika krv?... Zašto?" - uzdahne Petar. "Tko je navalio na kraljeve zemlje, a da mu nije sijevnuo pred očima mač Zrinjskih?"... Petrove se obrve skupe, gorkost izvine mu gornju usnicu... Čudno: Petar je ratovao i na djeda svoga gosta Rakoczyja!... Unuk buntovnika njegov gost! Buntovnika?...

Juraj Rakoczy, knez erdeljski, podigao se pred dvadeset godina na bečkoga cesara Ferdinanda III, izdavši proglas da će spasiti ugarski narod od njemačkoga ropstva oružanom rukom. Beč se prestrašio, te pozvao vjerne Hrvate na buntovnike. "Moj brat i ja razbili smo Rakoczyjevu vojsku... zašto?..." - pomisli Petar, naglo ustane, pa se zagleda u sliku svoga brata. Bila je na stijeni među drugima.

Noćnom tišinom razlijegao se jednolični i mukli šum Kupe, ali ta ljupka i utješljiva glazba vode nije dopirala do Petrova srca da otupi oštrinu njegove boli.

Iznenada, negdje izvan bedema, izvi se vrisak, cvil. Petar pođe k prozoru, a u dvoranu uđu Katarina i Jelena, pa i one pristupe k prozoru.

- Petre, jesi li čuo kako je nešto vrisnulo nad gradom? Što bi to bilo? - čudila se Katarina.

- Eno dolje u prodolu miče se nešto crno, dugo - šanu Jelena.

Kroz rijetke pahuljice snijega vidjelo se u mračnom prodolu na cesti kako se nešto mota uzbrdice poput duge povorke ljudi. Opet se začu vrisak. Sad se razabra da je to plač djeteta.

Petar uzme kabanicu, naglo izađe, prizemno pod trijemom sretne se s kapetanom Frankulinom koji mu reče da je čuo neki vrisak iz prodola, te odmah ustao da vidi što je. Tako mu govorio idući za njim u dvorište kud je trčalo nekoliko vojnika na bedeme. Uto se

začu kako viče kapetan Bukovački s bedema: "Ej, vi ljudi dolje u prodolu, što tražite ovuda?"

Iz prodola podignu se nejasni vapaji, razabire se da nešto mole, da traže pomoć, utočište.

- Što se dogodilo? - upita Rakoczy Petra dotrčav niz stube.

- Mislim, nečiji kmetovi traže zaštitu - umiri Petar Rakoczyja, a Frankulinu naredi: kapetane, svi momci na noge, svaki na svoje mjesto.

- Svijetli kneže, bih li zapalio top? - osovi se Keko uzbuđenim glasom.

- Čemu da svijet plašimo? Nagrnula bi sva sela u Ozalj.

Petar je tako govorio, ali je ipak pomislio da bi mogla biti kakva prijevara, izdaja. Istina, iz prodola čuo se plač djece, ali tko može znati nije li u onoj povorci naoružanih ljudi, samokresa, bodeža, sjekira? Na zapovijed kapetana Keka, koji je potrčao u stražarnicu, zatrubi trublja, malo zatim nasta škripa vrata, zveket oružja, trka vojnika dvorištem. Pognuti brzaju, smiču se poput crnih sjena uz visoke zidove. Malenić se žurio iz dvora, knez ga Petar zovne.

- Vaša milosti?... - stane Malenić.

- Pođite na bedem, doviknite onim ljudima u prodolu neka dođu pred most.

- Svijetli kneže, već su pred mostom - javi se iz tmice Bukovački.

Petar pođe s Rakoczyjem na gradska vrata, pa zapovijedi vojnicima neka upale dvije zublje da vidi što su i tko su oni ljudi. Vojnici istaknu zublje kroz prozirke, žarka svjetlost osvijetli hrpu seljaka na rubu ponora pred mostom. Petar se u prvi mah uvjeri da oni bijednici nisu zlo naumili. Već je bilo takvih posjeta kod kneza Petra. Na njegovu se zapovijed otvore gradska vrata. Gologlavi, mnogi bosonogi, bijeli od snijega, čekahu na rubu ponora.

- Otkud ste, božji ljudi? - povika Frankulin.

- Milosti vaše, smilujte se, krštene smo duše, ubiše nas, spasite nas, tako vam vječnog raja, mi smo prah što po prahu mili, siromasi smo, nemamo čim psa svezati, nismo skitači, goni nas nevolja, zapališe nam kuće, smilujte se!... - plaču, viču, jedni ovo, drugi ono.

- Neka jedan govori! - obori im Bukovački preko ponora oštrim glasom.

- *O, che miseria?* Kakva bijeda! Ako i lažu slično kazuju - mumljao je Frankulin.

Na glas kapetana Bukovačkog svi seljaci dušom u se, nitko ni u nos, zgurivši se jedan uz drugoga. Starac, pognut, bosonog, pod slamnatim ogrtačem, izmota se iz one gužve i drhtavim će glasom:

- Mi smo iz Luke, milosti vaše, tamo na Kupi, evo ima nas pedeset, svi crna potreba, ali nismo baš iz Luke, nego do nje, na zemlji plemenitoga Cinka. Sinoć ubili mi sina vojnici iz Karlovca, zapalili nam kolibe, uz suho izgorjelo i sirovo, pa kamo ćemo?...

Knez Petar zapovijedi sada vojnicima neka spuste most, a Bukovačkom tiho reče da odvede seljake pod krov i neka ih nahrani. Ostalo odredit će kasnije. Nato pođe s Rakoczyjem u dvor gdje se pod trijemom sastane sa Zmajilovićem, Smoljanovićem i dominikancem Bargigliom. Na vrhu stepenica eno Katarine s djecom. Petar pripovjedi svima što je bilo, pa uzađe na prvi kat.

- Hvala Bogu što nije većega zla! - uzdahne o. Bargiglio. - Mislio sam da su draguni. Otkad sam u ovoj blaženoj Hrvatskoj još nisam mirno spavao!

- Pa kud ćete, časni oče, većega zla nego kad narod bježi od svoga ognjišta? - zamrkoće Zmajilović.

- *Povera gente!* Jadan puk! Brrr, kako je studeno! - stisne o. Bargiglio ramenima, okrene se kao na igli i pohrli uza stube u svoju sobu.

Smoljanović i Zmajilović odu k vratima da vide nevoljnike, da im pomognu.

Već su seljaci ulazili mostom u grad, a vojnici omjerali ih od glave do pete jednoga po jednoga, stojeći pod širokim svodom, naslonjeni na svoje puške. Dva vojnika, haramije, podigoše zublje koje su plamsale crvenkastim plamenom i jako se dimile. Pahuljice snijega, vijući se nad ponorom pred gradskim vratima bile su rumene. Bukovački i Malenić šetali su pod svodom, jedan desno, drugi lijevo i promatrali one seljake. Frankulin je ljuljao glavom i brojio bijednike koji su pognuti ulazili u grad u trošnim muzgavim haljinama, izlizanim i zakrpanim kožusima, mnogi pod slamnatim ogrtačem, drhtavi od studeni. I ženama su haljine dronjave, zobunci poderani, jednoj starici vidjelo se golo mršavo rame, neke su žene nosile u naručju djecu, svjetlost zublje pala bi sada na gole punačke nožice, sada na tanku i mršavu ručicu što je visjela majci niz rame. Veća su se djeca, u samoj košuljici, stiskala uz svoje majke i prestrašeno gledala one vojnike i puške. Jednim se bijednicima vidjela na licu žalost, nekim staricama bešćutnost, mnogima plahost, zapanjenost. Posljednji muškarac u povorci bio je malen, bosonog, crvenkasta lica, šiljaste ošišane glave, a koračao je široko, zibajući se na krivim nogama, pod slamnatim ogrtačem. Došavši pred Frankulina, zažmuri lukavo, pa rasklopi velika usta u kojima se zacrni samo jedan zub na donjoj jakoj čeljusti.

- Što je, junače? - upita ga Frankulin raskoračiv se i uzvinuv glavu. Seljak zinu, zlobno zaklima i pokaže palcem desnice preko svoga ramena da ide još netko iza njega.

- Ide vještica Dora! - zahuka važno seljak, nasmija se suhim, drvenim grohotom, strese ramenima da bolje na njih pridigne svoj slamnati ogrtač, pa odglavinja za drugima u dvorište.

- Krasan momak! - našali se Frankulin namignuv Maleniću.

- Ono je suludi Imbro. Čuo sam da mu je već pedeset godina - reče haramija Tomo Pakanović.

- Hej, brže, brže! - povikne Frankulin ženama koje su još bile na mostu.

Dvije ženske, zadnje u povorci, uljegnu sada pod svod; jedna je stara, kost i koža, ošiljasta nosa, a druga mlada, stasita, bujna, crnokosa. Starica se mučno vukla: onemogla i zgurena, upirala se o rame mlade djevojke. Tomo Pakanović nagne se k licu haramije Tonkovića i naglo mu prišapne:

- Onu staricu poznam, zove se Dora.

- A poznaš li djevojku? Lijepa moma!

- Bit će unuka one starice. Bila je malena kada sam je posljednji put vidio. Da, lijepa i zdrava moma! - veli Pakanović, a gleda za djevojkom. Bio rodom iz Brkiševine na Kupi.

I kapetan je Frankulin omjerio djevojku, pa omahnuo rukom kao da se je opekao po prstima.

Kule se ozaljske raspoznavale, mrak se malko otančao. Kapetan Bukovački zapovjedi vojnicima da dignu most, pa pođe s drugima u dvorište. Sada odvedu seljake u jednu kulu, u golemu prizemnu sobu gdje upale svijeću. Seljaci odmah sjednu na pod uza zid i stisnu se jedan do drugoga da im bude toplije. Malo zatim doniješe vojnici kruha i nekoliko vrčeva vina za starije, a za djecu mlijeka.

- Kažite što su vam učinili vojnici iz Karlovca, ali neka govori jedan. Da kažete istinu! - hoće oštro Bukovački.

- Miško, kaži ti gospodinu - oglasi se nekoliko seljaka bojažljivo.

Mršavi starac koji je već prije govorio na rubu ponora ustane i zatuži:

- Milosti vaše, bila u našem selu djevojka Ivana, a moj sin Stjepan da se ženi. Zagledao se u Ivanu...

- Ha, Ivana! Opčarala ga! - razvali oči Imbro, oboriv niz grlo velik zalogaj kruha, sjedeći na podu raširenih nogu.

- Pred desetak dana osvanuše u našem selu četiri karlovačka draguna - priuze starac. - Evo sam prisukao sedamdeset godina, ali još nisam vidio takvih bezdušnika, muke ih moje spopale. Uđu u naše kolibe, traže nešto, mi ih ne razumijemo. U selu nabasaju na Ivanu, zaskoče je da je ugrabe, djevojka viče, otima se, moj Stjepan pritrči, raskoli jednom vojniku glavu sjekirom. Sila goni silu. Drugi su proboli moga Stjepana, a tako i Ružu, da proste vaša milosti, moju ženu, jer je branila sina. I djevojku su zaklali. Sinoć opet banuše u naše selo vojnici iz Karlovca, svi na konju, do dvadeset, a mi uteci u šumu. Draguni u selo, a naše kolibe planuše plamenom. Kažem osijedio sam, poznam Nijemca: što mu je umio ćaća, nije ni sin zaboravio.

Starac svrši, a Bukovački, mrk i jarostan, pogleda kapetane. Frankulin upita onu staricu koja je unišla u grad upirući se o rame mlade djevojke?

- Je li ti kći ova djevojka?

- Jana mi je unuka, kći moga sina Matije koga su, kako možda znate, pred više godina Turci nekamo odveli. Sine, rano moja! - zajada starica naslonivši glavu na rame mlade unuke Jane.

Seljaci su lomili i gutali kruh, blagoslivljali kapetane i Zmajilovića, htjeli su im ljubiti ruke i skute. Djeca srkahu mlijeko, a neke su žene tiho uzdisale i jadikovale. Jedna je ljuljala na rukama dijete koje je neprestano vriskalo. Osim Smoljanovića, sva gospoda iziđu iz kule.

- Utekli smo amo jer što da radimo na gorištu? - zatuži opet stari Miško. Čuli smo da su i neki kmetovi onoga grofa u Posavini našli svoj spas u ovome gradu, te da ih je svijetli knez Petar porazdijelio među svoje plemiće.

Onaj grof o kojemu je govorio stari Miško, bio je Nikola Bakacs Erdödy. Već dvanaest godina bunili su se kmetovi oko Siska i Kraljevca na imanjima grofa Erdödyja i zagrebačkoga Kaptola zbog desetine, nepravedne "štibre", pa se stoga ta buna zove "štibarska". Erdödy mučili su svoje kmetove, a pokojni je ban Nikola, Petrov brat, uvijek nastojao da se ta buna uguši, ali ne vješalima i mučilima. To je pak dražilo grofa Nikolu Erdödyja, te je jače davio kmetove, a ovi se sve više bunili i grozili se da će se sjediniti s Turcima. Tomo Kuzmić i Matijaš Dolenjak, glave one bune, zaglavili su pod mučilima, torturom, na Kaptolskom trgu u Zagrebu godine 1654., a drugi su bijednici razmišljali kako je teško krškati se šušatoj golotinji s rogatom gospodom. Pobuna okolo Siska trajala je još šest godina, a tada ju je utišao na neko vrijeme ban Nikola Zrinjski, ali ne posve. Grof Erdödy potvarao je bana Nikolu da on buni njegove kmetove jer da mu hoće oteti tvrdi grad Sisak. Nekoliko kmetova Erdödyjevih dva je puta bilo uteklo u Ozalj pod zaštitu Petra Zrinjskoga.

Svećenik Smoljanović tješio je seljake: knez Petar je dobar, uvijek je bio jako zapleće svakomu bijedniku, te će ih zastalno porazdijeliti među svoje plemiće i vjerne svoje sluge koje je nadario zemljama. Haramija Tomo Pakanović bio upro sure oči u lice lijepe Jane, a ova, sjedeći uz staru Doru, nije se usudila pridići glavu, kao da je znala da je haramija proždire pogledom.

Dok je Smoljanović tješio kmetove, bilo je sve tiho, kad odjednom vrisnu iz kuta neka žena:

- Oh, sveta Marijo!

- Što je Julko? - preplaši se više žena.

- Moje dijete, moje dijete! - zacvili Julka.

- Što je zaboga? - pohite tri-četiri u kut.

- Dijete mi ne diše, moja je Jelka umrla! - jaukne opet žena i bijesno i očajno ošine očima staru Doru. Haramija Pakanović uzme svijeću, korakne do one nesretne majke, a za njim Smoljanović i neki drugi. Blijeda, upalih lica, a još mlada imala je na krilu dijete, zamotano otrcanim šarenim rupcem. Na majčinu je zgrčenom licu strava i bol, a dijete je bijelo, oko usnica i pod očima modruljasto. Drhtavom rukom odmota majka svoje dijete, pridigne ga k licu i uze ga cjelivati, a jedna je ručica, tanka i mršava, mrtvo visjela, glavica je nauznak pala...

- Bolesnu sam ponijela od kuće, sada sam mislila da je usnula. Jelko moja, rano moja!... zaplače majka, pa opet cjeliva mrtvo dijete, privija ga na grudi. Rukne nešto nejasno, kao da je guši krv u grlu, spusti dijete na krilo i previje se nad ukočenim lišcem.

Smoljanović uzdahne: - Dobri Bože, utješi je! Jedne su žene plakale, druge očima kosile staru Doru. Suludasti Imbro izbečio oči na haramije, pa im omahuje glavom na Doru da je ona zadala smrt djetetu.

Da je stara Dora bila vještica, poznata i najgora "hmanj-žena" od Karlovca do Brkiševine, to su znali samo neki vojnici u Ozlju. Imala je Dora strašnog okapanja zbog svoje "coprarije", jer je uništavala tuđu ljetinu, ubijala i djecu i odrasle svojim vračanjem, i znalo se - kako se to ne bi znalo! - da je u nju bilo zaljubljeno više vragova, pravih pravcatih paklenskih sotona. Svaki se je vrag bio uljuljao u slatki san da Dora samo njega ljubi, da je samo njegova milosnica, ali jedan vrag napokon nanjuši da ima mnogo sretnih suparnika, te odluči osvetiti se, a kako nego paklenski? Dora, preprednija od samoga vraga, sašila ga dobro u vreću, bacila ga u Kupu. One je godine meso somova vonjalo po smoli i paljevini. Zar čudo?... Dora je "vračala, bajala i čarala", a plemeniti Činko, vlasnik zemlje na kojoj je Dora živjela, dao je staricu u zatvor i lijepo se zatim, obratio na slavni zagrebački magistrat da mu pošalje jednog "vještaka", ako je moguće krvnika, ali svakako jednog "grabanta", krvničkoga slugu, koji će pregledati cijelo Dorino tijelo je li na njemu "vražji pečat". Doru su dva dana mučili, vješali za ruke, razumije se točno po propisu, ali na njezinu tijelu ne nađoše nikakva "madeža". Ne baciše je na lomaču, na veliku sablazan puka, nego je pustiše na slobodu! Njezine kosti nikada više nisu mogle u pravi sklad. Koža što se oko njih usukala još ih je nekako držala na okupu, a na muku i čudo, jer je starica prebrinula mnogo jada, prepatila tuštu i tmu.

Ona mlada majka dignu mrtvo dijete s krila i riknu na Doru:

- Gledaj, gledaj, stara vještice, što si učinila! Gledaj, kroz kosti pronicala ti trava! Jesi, jesi, vještice, govorila, prokleta ti duša, da je slabo, da neće živjeti!

- Nisam ja kriva, nisam... - branila se starica drhtavim glasom i prestrašeno se obazirala.

Majka opet stane kukati, pa se pod grlo zamiče i svija od boli nad svojim mrtvim djetetom. Zvala ga slatkim imenima i spominjala ime svoga muža koji je iste godine pao u boju kod Bobovca pod zastavom bana Nikole.

Svećenik Smoljanović, snužden i smućen, motrio je onu majku i mrtvo dijete, i onu slomljenu staricu, i sve one jadnike, njihovu golotinju i bosotinju, njihova upala i tužna lica, njihove tupe, plahe i ukočene oči. Užasnija je bijeda nego sablja.

Bijednici su opet gutali kruh...

Zvuk zvona iz daljine tiho se stao razlijegati oko grada Ozlja, na brdašcu Smolči, gdje je bio samostan bijelih fratara, zvonila je Zdravomarija. Hip zatim prosu se tmurnim jutrom umiljati i srebrni zvuk zvona ozaljske crkvice Svetoga Antuna Padovanskoga. Oni seljaci klekoše, sklopiše ruke: u mračnoj kuli čuo se šapat njihove molitve.

Svećenik Smoljanović izađe u dvorište gdje se sastane s kapetanom Frankulinom, koji mu javi, po Petrovoj zapovijedi neka bi odmah služio sv. misu za pokojnoga bana Nikolu. Smoljanović uđe u crkvicu, prizemno u gradu, nasuprot glavnim stubama dvora. Već su na mramornom žrtveniku gorjele četiri svijeće u visokim srebrnim svijećnjacima. Čim je Smoljanović prekoračio prag crkvice, pozdravi ga tankim i sipljivim glasom ćelavi starčić koji ga je čekao kraj žrtvenika:

- Gospodine domine, dobro jutro Bog daj. Uh, kakva noć, kakva noć!...

- Dobro jutro, Frane.

- Grda, grda noć! Čujem, svijetli će knez Petar na put - zaklima krezubi i ćelavi starčić Frane Rutt, rodom Riječanin. Bio je malen, blijed, suhonjav. Svećenik šuti, a on će opet: - Čujem da će i svijetla kneginja na put, ali ne u Čakovec, nego u Primorje. Da je ljeto, i ja bih se odvalio odavle, jer svatko želi vidjeti svoju patriju, a more, a ribe...

- Tiho, Frane, tiho - prekine mu Smoljanović riječ metnuv glavu u albu, u onu dugačku misničku haljinu.

- Dobro, dobro gospodine domine... - pokori se sada Frane i nujno prevrne sive oči. Frane bio u crnom odijelu, opasan modrim vunenim pasom. Tanki i gusti nabori na njegovu licu stegli su se i svili oko blijedih usnica, pa mu se lice oduljilo, bilo ponizno, gotovo tužno. Pokleknuvši jednom nogom, posve se zguri da što ljepše poravna albu, da bude svuda jednako duga oko nogu svećenika. Nabirao je bijelo platno, natezao sad jedan, sad drugi nabor i nagibao se glavom kao umjetnik koji se divi svojemu djelu. Sav se zaduhao pri tome poslu.

Kad odjene svećenika, pođe pred crkvicu, povuče dva-tri puta konopcem, a zvonce nad vratima zacinka srebrnim zvukom što odjeknu stubištem i dugim hodnicima.

Već je pomalo svitalo, tmurna se svjetlost uvlačila pod svodove i zbojeve, u zjala i puškarnice, u zakutke među bedemima i kulama, a bila je blijeda od snijega s visokih krovova dvora. Katarina, Petar i njihova djeca, pa Rakoczy, o. Bargiglio, upravitelj Zmajilović, kapetani, paži, svi tiho siđoše stubama i stupiše u lijepu crkvicu. Vojnici, konjušari, sobari i sluge, muško i žensko, sakupilo se pred crkvicom, pod trijemom. Sijedi je svećenik molio tiho, kadšto drhtavim glasom. Kad spomenu ime pokojnoga bana Nikole u molitvi, u crkvici začu se jecanje, prigušen plač....

Jedan sat poslije svete mise postavilo se u red u dvorištu do dvadeset konjanika. U modrom su odijelu, crvene su im samo kabanice; svi su okosni i snažni, mnogi golemi stasom, dug brk mnogim resi mrko i žilavo lice, suncem opaljeno. Šubare su nategli do obrva. Naoružani do zuba, sjede na čilim konjima, šute, pritežu uzde, neki se đogati i kulaši propinju, neki mrkovi i jagazi njuše snijeg, pa podrhtavaju cijelim tijelom, ržu, tresu grivom, kao da ih prolaze trnci. Drugi su vojnici vodili dvorištem gospodski osedlane dorate i vrance, vatrene i gizdave, pod crnim i modrim abajlijama na kojima se sjajilo srebrno i zlatno vezivo. Kapetani Malenić i Frankulin, došav iz dvora, pojašu i poigraju svoje zelenke.

Knez Petar Zrinjski razgovarao se u to vrijeme na prvom katu dvora sa svojom ženom, djecom i Rakoczyjem. Još je nekoliko riječi kazao Katarini o svemu što su u noći uglavili.

- Katarina, ja se bojim, oboljet ćeš mi na putu. Zima je nastala, bura bi te mogla zateći na moru. Meni bi drago bilo da ne ideš u Mletke. Piši još biskupu bezierskomu, razloži mu sve potanko, a ja ću govoriti s Gremonvilleom.

- Sve sam dobro promislila, Petre, ti budi oprezan, ti mi se čuvaj, ti ideš u Beč... - dahne Katarina, oči joj sijevnu kroz suze...

Biskup bezierski bio je francuski poslanik u Mlecima, a general Gremonville isto u Beču.

Petar pogleda u dvorište na one konjanike, pa metne svoju ljevicu na Katarinino rame, a desnicom uze je za ruku. Tužno je i milo gledao svoju ženu, sva mu je duša bila u očima, kao da je vidi posljednji put. Ivan i Zora bili su uz oca i tiho su plakali, a Rakoczy stojeći malo podalje, pritisnuo je lijepu Jeleninu ruku na svoje srce. Golubinja, ali nešto mutna svjetlost dana tužno se slijevala u dvoranu.

- Kneže, hajdmo! - trgne se Petar, pa ogrli i poljubi ženu.

- Petre, Bog te čuvao! - zajeca Katarina tiho, pritisnuvši njegovo lice na svoje.

- Dušo moja, uzdajmo se u Boga! - tješio je nju i sebe uzdrmanim glasom.

- Oh, dragi oče, kako nas tužan ostavljaš tužne! - plakala je Jelena, naslonjena na njegovo drugo rame.

- Kneže, ne zdvajajmo! - uzdahne Katarina i pruži desnicu Rakoczyju.

- Ne smijemo! - poljubi joj knez desnicu, okrene se k Jeleni, zirne joj u oči i tiho i uzrujano proiznese: - Jeleno, zbogom!

- Zbogom, Frane!... - šane Jelena, stisne mu desnicu, zadrhta i spusti glavu na majčino rame.

Petar poljubi još jednom Katarinu i djecu, pa izađe s knezom... malo zatim bila je majka s djecom na prozoru, na istočnoj strani dvora, a dolje na zavoju gdje se cesta izvija iz prodola, gubila se četa konjanika u snijegu što je mirno sipio. Još su se raspoznavali pojedini konjanici. Dva se okrenuše te mahnuše rukama prema ozaljskom dvoru, a Katarina i njezina djeca odzdraviše im bijelim rupcima. Konjanici se sakriše za okuk... Katarina i njezina djeca odoše od prozora suznih očiju.

III.

Pred prodorom u veličanstvenu Bakarsku dragu, nešto desno, zaštićen bedemima i kulama, ponosno je sjedio na osami uz more i sjajio na mjesečini veličanstveni kneževski grad Novi grad. Sagradio ga je knez Petar Zrinjski pred Kraljevicom na obranu cijeloj onoj okolici i da naraji kadšto svoje oči, motreći s njegovih kula sinje more i sav onaj divotni kraj koji je moru okvir: otoke Krk i Cres i istočnu istarsku obalu. Sagradio ga u novom talijanskom slogu, ukrasio mu prostrano dvorište arkadama, pilove i stupove mramorom, široke hodnike prizemne i na katu poprsjima, kipovima i slikama, i cijeli grad opasao širokim bedemom. Posred dvorišta je kapnica s krasnim grotlom, podzemno na sve strane podrumi i tamnice, a u kulama i dvoru nanizalo se šezdeset i osam što dvorana što soba, lijepo nakićenih, s visokim prozorima, sve obloženo mramorom.

U jednoj od tih dvorana, na prvom katu, šetao se mlad čovjek, sav u crnom odijelu, u svijetlim i širokim čizmama sa srebrnim ostrugama. Na jednom stolu gorjele su svijeće u pozlaćenim svijećnjacima, u visokom mramornom kaminu buktio je veliki plamen, te bi

kadšto ozario onoga mladoga čovjeka. Na prvi se pogled vidjelo da je gospodskoga roda i koljena: vitki mu stas odavao snagu, jedroću i gipkost, krok mu bio gospodski, svaki kret odličan. Tamna smeđa kosa, razdijeljena posred tjemena, padala mu na ramena, lelujala se i sjajila. Šećući zamišljeno, pogladio bi punani brk koji mu je krasio lice glatko poput jantara, nešto tamne boje, nježno kao u mlade djevojke. Kad pristupi k prozoru, pogleda na visoka brda i na obronke Medomišlja gdje se bijeljelo nekoliko kuća, a zatim svrne oči na more. Među onim kućama bile su oblivene mjesečinom kule zrinjsko-frankopanskog Staroga grada uz ostatke kojega danas stoji kraljevička župna crkva Sv. Nikole. Bila je vedra i jasna zimnja noć, iz Bakarskoga zaljeva pirio je povjetarac, pred obalom crnjelo se more, tek ovdje-ondje koji put, toliko da se malko zapjene gdjekoji sitni valići. Podalje od kraja more je bilo tiho, glatko i bijelo, isprugano blijedim dugim strujama, uspravno pod koprenom sjajne mjesečine. Udaljiv se od prozora, opet je šetao, pa stao u hodu i lagano nekoliko puta mahnuo desnicom kao da nešto broji, a rumene mu usne šaputahu. Najednom pođe k stolu, uze pero, nasloni glavu na ljevicu i zamisli se.

Duboke i tamne oči, zalivene sjetom što mu je plila i na zavojima usnica, pa duge i guste obrve, nos na grčku uliknut, nježno i plemenito obličje, okrunjeno bujnom i valovitom kosom, sve je to otkrivalo duboko umjetničko osjećanje, čuvstvenu dušu, poletan duh. Nakon kratkog razmišljanja razvedri mu se čelo, bistre mu se zjenice raširе, lice mu malko porumeni, pa napiše:

"*Na vojsku, na vojsku, vitezi zibrani!*
Koga god majka junačka othrani..."

Napisavši ta dva stiha, okrene se licem k vratima: u dvoranu je stupio ovisok čovjek, jako ćelav.

- Ti si, Orfeo? Kamo ćeš?

- Idem u knjižnicu, tražim neki spis. Oprosti, Frane, što sam te smeo. Ti pjevaš, ha? Pokaži što si napisao.

- Dva stiha, tek sam počeo... - posmjehne se knez Fran.

- Molim te, nemoj pjevati o ljubavi nego daj onako nešto junačko!

- Nešto junačko? Čemu?... Orfeo, ti znaš da moramo po vašvarskom miru dvadeset godina mirovati!

- Frane, ja se nadam da neće Turci mirovati dvadeset godina. Sjedi, piši, ali kako ti rekoh, ne o ljubavi. Mi trebamo junačkih davorija. Molim te daj mira blijedom mjesecu, pusti ga neka se smiješi svojim zlatnim zvjezdicama...

- Što ti je skrivio mjesec da govoriš o njemu tako podrugljivo?

- Ja ne mogu pogledati u uštap a da se ne sjetim lica generala Auersperga...

Knez Orfeo to reče, izađe iz dvorane, a Fran pristupi opet k prozoru. Bio je uzrujan. Dugo je gledao na more, ali mu se srce nije moglo smiriti... U Riječkom se zaljevu ljeskalo nekoliko jedara, na udaljenim se obalama razabirahu sela i gradići, sjene zubastih vrhova padahu na uvale i morske zatone, gorske istarske glavice i one po otocima gubile su se u plavilu protkanu srebrnim sjajem. Na zapadu zaljeva, pod visokom Učkom, uz samu obalu, blistala se mjesečina na moru dugom crtom.

Markez Fran Krsto Frankopan, knez Tržački, mislio je na sudbinu svoje otadžbine, na groznu smrt bana Nikole, na krvavu prošlost hrvatskoga naroda, na svoj rod koji je već više stoljeća u krvnoj vezi sa Zrinjskima. Fran Krsto bio je u to vrijeme kapetan u Oguli-

nu, a ta je čast bila veća od današnjeg pukovnika, veća i unosnija. Kapetane gradova treba razlikovati od običnih kapetana u vojsci, kao što su bili Bukovački i Frankulin. Senjski kapetani imali su prihod koliko i karlovački generali: do dvadeset tisuća forinti, jer je svaki koji je dobio kakvu službu morao platiti veliku pristojbu kapetanu. I od trgovine imali su kapetani velik dohodak. Neki su hrvatski velikaši samo poradi lijepe plaće nastojali dobiti takve kapetanije, a drugim, osobito Zrinjskim i Frankopanima, bilo je žao što su njemački kapetani muzli i zlostavljali narod, pa su htjeli istisnuti tuđince iz tih kapetanija i oteti im vlast. Vijest o smrti bana Nikole zatekla je kneza Frana Krstu u Novom Vinodolskom gdje je bio bolestan nekoliko dana.

Njegov je otac bio Vuk Krsto, junak i govornik, veoma naobražen i plemenit knez. Mnogo je godina bio karlovački general. Umro je god. 1652.

Vuk Krsto, taj isti, tri je puta bio oženjen.

Od prve žene Barbare Berislavićeve, imao je sina Gašpara, glazbenika i slikara koji je umro godine 1653.

Od druge žene, Urše, grofice Inhofer, imao je Anu Katarinu i sina Jurja. Ovaj Juraj, "vice-general" u Turnju i Vražiću, glasoviti junak i graditelj tvrđava, umro je godine 1661.

Od treće žene, Dore, udove grofa Paradeisera, imao je sina Franu Krsta, pjesnika i junaka. Ovom je bilo trinaest godina kada je umro njegov otac.

Ana Katarina, žena Petra Zrinjskoga, sestra je samo po ocu hrvatskom pjesniku Franu Krsti.

Udova Dora, pjesnikova majka, pošla je odmah poslije smrti svoga muža u Kranjsku, na svoje imanje Poganac gdje su joj bila djeca od prvoga muža, grofa Paradeisera.

Već na početku dvanaestog stoljeća pozna svijet viteški rod knezova Krčkih. Knez Dujmić bio je gospodar samo otoka Krka, a njegovi potomci raširiše svoju vlast, uzvisiše svoje ime, povećaše svoje bogatstvo.

Godine 1193. postane knez Bartul gospodarom modruške županije, zatim dobiše lijepi i plodni Vinodol, a god. 1260. grad Senj.

Miroslav, Bartul, Vid i Ivan prvi su "rektori" i "vječni" knezovi grada Senja.

Leonardo i Dujmo, velikodušni velikaši, sagradili su u Senju krasnu crkvu i samostan reda Sv. Franje, te su sami nadzirali kako uče u njemu mladi Senjani. Stoljećima brinu se Frankopani za naobrazbu naroda, grade crkve i samostane, kneževski ih darivaju, brane ih od svakoga neprijatelja.

Potomci kneza Dujmića poznati su sve do četrnaestoga stoljeća samo kao knezovi krčki, senjski i modruški, a grb im je podijeljen na dva jednaka polja, bijelo i crveno. Na gornjem se sjaji zlatna zvijezda.

Knez Ivan, sin senjskoga "rektora" Vida, bio je potkraj četrnaestoga stoljeća "jedini ban kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, i gospodar cijeloga kvarnerskoga otoka i zaljeva".

Godine 1323. dobio je knez Dujmić, sin kneza Miroslava, županiju drežničku od kralja Karla Roberta. Malo zatim dobiše Krčki Gacko i na neko vrijeme Požegu. Kao nasljedni župani drežnički postadoše gospodari velikih imanja na Korani i mnogih gradova među kojima bijaše i Tržac.

Po ovom gradu prozva se jedna grana te porodice: Tržački.

Knez Nikola, sin bana Ivana, bio je dva puta hrvatski ban. On je prvi poprimio ime Frankopan. Tako nagađaju neki povjesničari, a drugi tvrde da su se neki Krčki već prije nazivali: Frangepani. Ban Nikola, kako jedni pišu, bio je pošao god. 1406. u Rim gdje se spri-

eLektire.skole.hr

jateljio s rimskom kneževskom porodicom Frangepana, te je poprimio njezino ime, a goneta se da je to učinio jer je mislio da mu je ta porodica u rodu. Kasnije su mnogi talijanski pisci tvrdili da su hrvatski Krčki starinom Rimljani, te da vuku lozu od Eneja, Trajana i Proba Anicija. Budući da su ti pisci mislili da su to dokazali, nije im bilo teško ustvrditi da su naši Frankopani u rodu s mnogima sv. ocima, s Danteom, da, s mnogim svecima i sveticama. Tako se je laskalo u ono doba moćnim porodicama. Najvjerojatnije je ono mnijenje pisaca da su Zrinjski i Frankopani dvije rozgve jedne loze, jedne velike stare hrvatske porodice koja se nije zamela u metežu kada su Hrvati svojom krunom okrunili Kolomana.

Ban Nikola vrativši se iz Rima u Hrvatsku, promijeni, svoj starinski grb. Sada je na grbu pardus koji stoji na zadnjim nogama, a pred njima lomi kruh. Taj isti ban Nikola ostavio je sedam sinova a ovi podijeliše godine 1449. sav golemi imutak s jednim bratićem na osam jednakih dijelova. Svaka je grana mogla kneževski živjeti: toliko je bilo toga božjega blagoslova.

Ovako razdijeljeni, jedni su Frankopani knezovi krčki, drugi vinodolski, treći senjski i modruški, pa ozaljski, kliški i cetinski, slunjski, tržački, brinjski.

Neki su nasljedni župani, neki biskupski, nadbiskupski, mnogi glasoviti junaci, banovi, a u rodu su im knezovi Šubići Zrinjski, knezovi Karlovići, knezovi od Gorice i Koruške, knezovi vladari d'Este, Sforza, vojvode mantuanski, Aragonci napuljski, kralj Matija Korvin, Brandenburgi i drugi velikaši i vladari.

Frankopani su potpisivali ugovore mira među prvim državama, u njihove dvorove svraćahu okrunjene glave.

Hrvatski se velikaši, neki, sakupiše u njihovu gradu Cetinu kad izabraše Ferdinanda I. hrvatskim kraljem.

Od sedam sinova bana Nikole, najglasovitiji je Stjepan. Ovaj je bio hrvatski ban i upravitelj Kranjske, kovao je novac sa svojim grbom, posuđivao je velike svote njemačkom cesaru Sigmundu koji mu je bio prijatelj, dok ga nije Stjepan sjetio da mu je puno dužan. Stjepanov sin Bernardin i Bernardinova djeca Krsto i Beatrice slavna su imena u hrvatskoj povijesti. Krsto je jedan od najvećih junaka svoga roda, život mu je buran, čudan niz svakojakih zgoda i nezgoda. Ubilo ga bečko tane kod Varaždina god. 1527. kada je zavojštio na bečkoga cesara Ferdinanda I. koga nije htio priznati hrvatskim kraljem. Veliki je razdor bio među hrvatskim velikašima: jedni su bili za Zapolju, drugi za Ferdinanda I.

Od Krstina brata Bartula potekli su Tržački Frankopani, a jedan od tih, knez Nikola, koji je umro god. 1576. oduševljeno je zagovarao hrvatsko glagoljsko pismo u Kranjskoj gdje je obično prebivao. Ovaj je Nikola djed Vuku Krsti, ocu Ane Katarine.

Dugo je gledao na more i razmišljao o svemu knez Fran Krsto...

Mlad sluga, golobrad i rumen, javi mu da je došao u dvor jedan bijeli fratar, pavlin.

- Kako se zove? - začudi se malko Fran, jer su već bila tri sata noću.

- Ivan Belostenec.

- Gle: Belostenec! Uvedi ga. Malo zatim uđe u dvoranu visok i suhonjav pavlin, sijede kose i blijeda lica, držeći torbu u desnici. Dubokim glasom pozdravi kneza koji mu je koraknuo u susret.

- Hvaljen Isus, svijetli kneže!

- Vazda hvaljen! Časni oče Ivane, otkuda u ovo noćno doba? Sretno mi došli! - naraduje mu se knez pruživ mu desnicu. - Bit ćete umorni, sjedite, molim vas. Odložite svoju torbu...

- Palicu sam vani ostavio, ali torbu... - zašuti pavlin i milo pogleda svoju torbu.

- Razumijem... - osmjehnu se knez.

- Oprostite - moja stara navada...

- O, molim... - nakloni se Fran, uze mu torbu i metne je na stolicu, a njega odvede k divanu što je bio do stola gdje je knez pisao.

Pavlinu uteče oko na stol, vidi na hartiji stihove, pa da se ispriča:

- Zao mi je što sam prekinuo...

- Kako ste mi časni oče? - poljubi mu knez ruku.

- Pao sam godinama, sijed sam, milosti vaša, ali zdrav, hvala Bogu. Kneže, već vas četiri godine nisam vidio! U to vrijeme lijepo ste ojačali. He, takva ste roda! - pogleda zahvalno pavlin put neba.

- Vi s daleka, oče Ivane?

Pavlin upre svijetle oči u kneževo lice:

- Kako znate, milosti vaša, više sam godina bio provincijal u Istri. Sada se pod stare dane vraćam u naš samostan u Lepoglavu gdje želim leći na vječni počinak. Ja danas iz Istre za Rijeku, pa čujem da je vaša milost u Primorju. Pomislim, naći ću vas u Bakru. Ja u Bakar, a tu mi kažu da ste u Kraljevici. Ja dalje. Lijepa je noć, hladan vjetrić, pa klapaj, stari Ivane, cestom uz more koje ti ugodno mrmori dok ti razmišljaš i ovo i ono, dok se moliš Bogu i za svoju dušu i za spas drugih. Malo-pomalo, evo me, svijetli kneže, pred vašim čestitim licem.

- Hvala vam što ste se potrudili do mladoga čovjeka koji vas štuje i dopustite, ljubi.

- Znam da vaša milost štuje red Sv. Pavla. Oh, mnogim, premnogim dobročinstvima obasuo je vaš slavni rod naše samostane! Sve one najljepše i svete dragocjenosti u Lepoglavi i u Remetama svaki nas dan sjećaju na blagopokojnu kneginju Beatricu, našu plemenitu dobročiniteljicu. Svijetli kneže, vaše štovanje, vaša ljubav... - obori Belostenec smjerno plave oči.

- Ja štujem svakoga koji radi za hrvatski narod: za spas njegove duše i za njegovu dobrobit na ovome svijetu. Časni oče, vas pak uvelike štujem, jer ste se vi uistinu namučili sakupljajući riječi cijeli svoj život po svim krajevima naše otadžbine. Na ove posljednje riječi pavlinovo se lice osu rumenilom, oči mu se veselo zasjaje: sav se zarumeni od dragosti što je knez svrnuo govor na ono što je njemu, pavlinu, bilo najmilije. Sijedi starac poče toplim glasom:

Obašao sam Dalmaciju, Istru, Slavoniju, Hrvatsku i druge naše zemlje, svu Hrvatsku, a neću da se hvalim, ali sam dosta blaga sakupio dok sam bio mlađi.

- I sada, u stare dane, kao pčela sabirete narodni med.

- Kneže, stara je riječ u narodu: što omilje, ne omrznu. Da, mnogo sam sabrao, ali ne znam kada ću pročistiti i urediti sve to narodno blago! - uzdahne pavlin, pogleda milo svoju torbu, pa pridovrgne nešto zbunjeno, prebirući zrna na svojoj krunici:

- Poživi li me dobri Bog, moj će rječnik...

- Uvjeren sam da će vaše djelo biti pomno i temeljito...

- Nadam, se kneže. Ne dao Bog da druge kudim a sebe uzvisujem, ali sudim da su rječnici Vrančićev i Mikaljin nešto površno...

- Čujem da i jezuit Juraj Habdelić sastavlja rječnik - reći će knez Fran navlaš nehajno, ali mu smiješak zaigra u dubini zjenica.

- O, Juraj Habdelić dika je svoga reda, čovjek učen i sjajna uma, ali eto, on nije proučio pučki govor...

Knez naglo usta da se ispriča:

- Časni oče, prostite: još vas nisam ni upitao, biste li štogod okusili, gucnuli kapljicu vina? Molim vas...

- Samo čašu vina. Večerao sam u Bakru s vašim kapetanom Bonicetićem. Samo čašicu... umukne pavlin. Pogled mu pao na sliku na zidu, na velikaša sa crvenom dolamom, sa šubarom na glavi i s modrom kabanicom, lako na ramena bačenom, toliko da se vidi bijelo krzno. Krupne oči ispod debelih obrva oštro gledahu s one slike u dvoranu, usne su bile onomu velikašu stisnute, nos orlovski, kosa crna valovita, a jaki mu se brk ispružio ravno gotovo do uha, na kraju nešto raščepuren. U pavlinovim očima vrtjele su se suze. Knez Fran pogleda onu istu sliku i tužno kimne pavlinu:

- Danas je upravo mjesec dana što je izdahnuo veliku dušu.

- U mnogim ga je bitkama Bog očuvao, a poginuo je na zabavi, u lovu! - uzdahne o. Ivan, suza mu kane niz bijelo i dobroćudno lice, pa doda tiše: - Svijet svašta nagađa, ljudi sumnjaju.

- Što sumnjaju? - trgne se knez i primi starca za ruku.

- Kneže!... - zadrhta pavlin ustegnuv desnicu iz njegove.

Franovo se čelo namršti, oko mu plane za jedan hip, pa mrko potamni. Pavlin protrne, prestravljeno upita:

- Nije vepar?...

Osmijeh gorak i jedak, osmijeh pritajene boli i tuge, gnjeva i mržnje, vrgne se na Franove usne...

- Časni oče, ne govorimo o tom! Kad pomislim na njegovu smrt, srce mi puca od boli, krv me pali kao rastaljeno željezo. Dogorjet će zublja do nokata!...

- Uzdajmo se u Božju providnost! Kneže, nevolja ide redom!...

Pođu u drugu sobu i sjednu k stolu. Roman, onaj mladi sluga, natoči im srebrne čaše rujnim vinom.

Kucnu se, pa se otisnu u razgovor. Pavlin opet na rječnike i nabraja knezu s najvećom slasti neke riječi što ih bijaše sakupio u posljednje vrijeme.

Fran ga gleda, klima mu, kao da se veseli što čuje one riječi, a tko bi znao gdje su njegove misli?...

Eto kneza Orfea! Pavlin ustane, korakne mu u susret.

- Oh, oh, vi, časni oče Ivane - poveseli se Orfeo i zdrma pavlinovu desnicu.

- Svijetli kneže, ja glavom... vaša milost ima željeznu šaku! - odgovori pavlin osjetiv bol radosti, a usne mu se za hip nakrive čemu je bio kriv ovaj iskreni stisak Orfeov. Odsjev bolnog osjećaja na starčevu se licu odmah rasplinu u prvašnji blag sklad.

- Sjednimo - nakloni se Fran i osmjehne se pavlinu koji pripovjedi i Orfeu da putuje iz Istre u Lepoglavu.

- Jeste li putem sabrali mnogo riječi? - zapita ga Orfeo i istodobno požali u sebi što ga je to upitao jer mu nisu bile mile jezikoslovne rasprave.

- Krasnih riječi! Svaka vrijedi cekin!... Da, da, neću da dosađujem.

Knezovi ga zamole da govori, a on zabrazdi u sitno tumačenje jezičnih tančina, pa zavede napokon i druge u gustu jezikoslovnu šikaru gdje su se dugo nagonili. Rasprela se živahna rasprava, malone prepirka, zasoljena šalom kneza Orfea.

Sve su crte na Orfeovu licu bile oštre. Od nosa, velika i zavinuta, tekle su na bradu dvije duboke brazde, na čelu bila mu crvenkasta brazgotina sve od desne obrve do tjemena. Pravo čudo što je ostao na životu kada je zimi one godine zadobio onu ranu u Slavoniji. Brade nije imao, a dugi mu se brk objesio. Kovrčaste obrve zasjenjivale su mu crne i duboko ulekle oči, u ispruganim zjenicama zaigralo bi kadšto nešto žuto, a čas su te zjenice bile nemirne i živo se šibale okolo, čas ukočene, tvrde. - Orfeo je bratić knezu Franu Krsti. Njegov otac Juraj već je dugo živio u Italiji, u Furlanskoj, kraj Vidma, Udine.

Knez Fran svrne govor na pjesništvo. Ivan Belostenec Orlović nije bio samo jezikoslovac i jedan od prvih propovjednika, nego i pjesnik.

- Časni oče, jeste li štogod spjevali u posljednje vrijeme? - zamišljeno će knez Fran.

- Nekoliko pjesmica pod naslovom "Bogomila" da budu na utjehu kojoj duši. Čujem da je i vaša milost nekoliko pjesama...

- Molim, nemojmo o tome!... - ogradi se Fran i malko se zbuni.

- Ja sam pjevao pjesme kada sam bio mlad. Sve sam spalio. Bio sam onda zaljubljen. Oprostite, časni oče, da govorim o tome - vaša časna haljina... - nakloni se Orfeo.

- Ljubav je kćerka neba - raskrili ruke sijedi pavlin.

- Zar nije grijeh što se moj bratić Orfeo nije htio oženiti? - nasmiješi se usiljeno Fran.

- Tko živi kreposno... - ne htjede izreći pavlin.

- I najbolji čovjek sagriješi sedam puta na dan - brani se Orfeo, a sve sa šale.

- Bog je milostiv svakome koji se iskreno pokaje - pogleda pavlin put neba, pa uzdahne: - Smrt zaskoči čovjeka iznenada, ne znamo ni ure ni hipa kad će nas pokositi. Ja uvijek strepim da neću svršiti svoj rječnik...

Orfeo je pogledao na sliku pokojnoga bana Nikole, obrve su mu se skupile, čelo mu se navoralo, a zjenicama mu zaigralo ono nešto žuto.

U kaminu tiho je prštala žeravica, oko dvora zašumio bi vjetar.

- Molim, vaše milosti, što se čuje: tko će nam sada biti ban? - upita pavlin sklonjenih očiju.

- Časni oče, još se ne zna. Čujmo što vi mislite: vaša je bolja i starija - nakloni se Orfeo.

- Teško da će knez Petar. Čujem da ministri vele kralju Leopoldu neka ne dopusti da bude knez Petar ban, jer kako je slavan i po rodu i po svojim junačkim činima, da bi se za stalno proglasio hrvatskim kraljem! - pripovjedi pavlin.

- Stara pjesma! - sleže Orfeo ramenima.

Sluga Roman javi knezu Franu:

- Ovaj čas dojahao je u Novi grad Jurica Frankulin s jednim pismom za vašu milost.

- Neka uđe.

Začu se zveket ostruga, na prag dvorane bane mlad momak, onizak i krupan, u modroj i kratkoj šubi. Tek mu mašak pocrnio gornju usnicu.

- Otkud, Jurica? - upita Fran.

- Iz Bosiljeva, vaša milosti. - odgovori odsječeno Jurica, sin kapetane Keka Frankulina, preda pismo, pa se ustoboči važno i dostojanstveno.

Bio je ponosan što je obavio takvo poslanstvo prvi put u svom životu. Taj mladi Bakranin još nije bio u kreševu, a to mu je bilo žao i uvijek je porumenio kada bi drugi pripovijedali kako su sjekli Turke. Svojemu gospodaru, knezu Franu, bio je odan i dušom i tijelom, a sada pošto je onako mlad obavio ono poslanstvo, činilo mu se da su mu Zrinjski i Frankopani prijatelji, rodbina. Jurica se nadao brzo postati časnikom. Zavidno je gledao na brazgotinu na čelu kneza Orfea i mislio kako bi zaludio svaku djevojku da mu je onakva brazgotina na čelu.

Dok je knez Fran čitao pismo, priupitao Orfeo Juricu:

- Tko je s tobom došao iz Bosiljeva?

- Haramija Grga Tonković. Naglo smo jahali.

- Ajde, valjan si momak! Idi, Jurica, idi. Neka ti dadu večeru - potrepta ga Orfeo desnicom po ramenu.

Jurica pocrveni, zavrti među prstima kapom od kunovine, pogleda radosno kneza, pa izađe iz dvorane, a rado bi u njoj ostao i milo bi mu bilo da mu je jedan sat knez Orfeo onako po ramenu udarao desnicom.

- Katarina mi piše iz Bosiljeva da će sutra amo - reče Fran bratiću zirnuv mu zabrinuto u oči.

- Opet kakva nesreća? - gane se Orfeo.

- Ne. Čitaj!

- Možda smetam? - Da, važni poslovi... - ustane pavlin.

- Izvolite sjesti, časni oče, - zamoli ga ljubazno knez Fran.

- Časni otac bit će umoran - reći će knez Orfeo čitajući pismo.

Pavlin uze govoriti kako se nahodao onaj dan, da je vrijeme počinku, a još želi prepisati neke riječi načisto. Knezovi izađu na hodnik s pavlinom pošto mu je Fran dao torbu u ruke, pa ga isprate do sobe gdje će spavati. On ih je molio da se zbog njega toliko ne uznemiruju jer nije zaslužio sve te počasti i griješi pred Bogom dok ih prima. Knezovi mu zažele laku noć, a tako i on njima, i još mu Orfeo dovikne da bi se sjetio i njega u svojoj molitvi, a pavlin, ulazeći u sobu, odgovori da hoće.

Čudno se razgledao sijedi pavlin u sobi gdje su stijene bile pokrite tkaninom od modre svile, a na svili ruže, vijenci i grbovi zlatom izvezeni. On je već više puta bio gost Zrinjskih i Frankopana, ali još nije nikada kod njih prenoćio. Gospodske se postelje gotovo preplašio, jer je na njoj bilo pokrivalo od žutoga atlasa u sredini, a nekoliko od crvenoga, te nakićeno po uglovima ružama od sitnoga bisera. Pošto je Belostenec prepisao načisto neke riječi, gledao je onu postelju i razmišljao bi li na nju legao. Sva mu je duša bila smućena. Napokon se svuče, pogladi rukom postelju, osupne se malko, pa se prekriži i odvažno legne uzdahnuv: "Oprosti mi, Bože, što moje grešno tijelo počiva na ovoj svili!" Dugo nije mogao usnuti jer ga je svila škakljala po bradi, po vratu, po uhu. Micati se nije smio da ne bude i gore. Gane li se malko, sve se oko njega nadiže, gladi ga i šušti kao da šapuće neka napast... U mramornom je kaminu praskao plamen sad jače sad slabije, a plameniti dugi jezici zapuzili bi po podu i po stijenama sobe, po onoj svili i laznuli bi pavlinovu crnu torbu na stolcu nasuprot kaminu... Belostenec je mirno ležao, molio se Bogu i nije skidao očiju sa svoje torbe, jer ga je sjećala na njegovo siromaštvo, odvraćala njegove misli od onoga prolaznoga sjaja i bogatstva što ga sapinjahu sa svih strana. Drugačije bogatstvo bijaše u njegovoj torbi!...

Knezovi Fran i Orfeo, oprostivši se s pavlinom, ostadoše na širokom hodniku što se vije oko dvorišta. Istočna strana dvorišta bila je u mraku, a na zapadnoj laštio se mramor ar-

kada na mjesečini koja bi osvijetlila i knezove dok su šetali po mekom sagu. Nad dvorištem zašumio bi povjetarac, negdje nad krovom zaškripnulo bi nešto kao da se lagano okrene limeni pijetao ili limena zastavica na tornjevima.

- Frane, ti ćeš, dakle, u Mletke sa sestrom? - upita ga Orfeo šećući s njim.

- Katarina mi piše da će joj drago biti pođem li s njom. Čudna ti je moja sestra; ja joj se divim: eto nam za koji dan božićnih blagdana, a ona opet na put! Hoće da govori s francuskim poslanikom i s duždem.

- Mudar je dužd Contarini! - stisne Orfeo oči, a ona mu se brazgotina na čelu stegne.

- A francuski poslanik?...

- Čuo sam kako je maršal Coligny uvjeravao pokojnoga bana Nikolu da će nam Ljudevit XIV. zastalno pomoći, ali... - mahne Orfeo desnicom.

- Znam ja, dragi Orfeo, da francuski kralj nije zaljubljen u Hrvatsku, ali je on zakleti dušmanin Beču i mirno čeka na pravu zgodu, traži saveznike...

Vjetar je jače duhao, bilo je studeno, pa uđoše u dvoranu gdje su još dugo razgovarali o pokojnom Nikoli, o francuskom kralju, o različitim poslanicima, o maršalu Colignyju. Ovaj je francuski maršal raspršio tursku vojsku kod Sv. Gottharda, a poslije pobjede bio je navrno s mnogim svojim vitezovima k banu Nikoli Zrinjskom u Čakovec. Na vijest o pobjedi kod Sv. Gottharda bilo je odlanulo cijelom kršćanstvu, ali je ta radost malo potrajala jer je bečki cesar Leopold I. sklopio s Turcima potajni mir u Vašvaru, deset dana poslije slavne pobjede ili, drugačije, tri mjeseca prije smrti bana Nikole. Odmah poslije vašvarskog mira pisao je Fran Krsto Frankopan svojoj sestri Katarini ovo: "Kod Sv. Gottharda sam Bog bio nam dao neprijatelja u ruke, mogli smo ga posve skončati, ali je iznenada, što nije nitko niti slutiti mogao, kralj Leopold učinio s Turcima najsramotniji mir na propast i užas Hrvatske i Ugarske, na najveće čudo cijeloga kršćanstva."

Na čelu svih ogorčenih velikaša bio je hrvatski ban Nikola Zrinjski koga je usmrtio vepar upravo kada se spremao s drugima u Beč da podigne svoju muževnu riječ protiv vašvarskog mira. I ban Nikola proslavio se s banskom vojskom u bitki kod Sv. Gottharda.

O velikom pokretu protiv vašvarskog mira potanko izvješćuju svoje vlade gotovo dan na dan različiti poslanici na cesarskom bečkom dvoru. Mletački poslanik Giorgio Cornaro i francuski poslanik general vitez de Gremonville pišu - prvi svojoj vladi a drugi svojemu kralju Ljudevitu XIV. - da je ban Nikola Zrinjski na čelu svih ogorčenih velikaša, da je on "najugledniji, najumniji, najodvažniji i najbogatiji velikaš u Hrvatskoj i Ugarskoj". Tako piše i poslanik Sv. Stolice, zgraža se nad vašvarskim mirom i još javlja kako su prvi ugarski velikaši, da oslobode svoju domovinu od turskoga jarma i bečkoga pritiska, ponudili krunu Sv. Stjepana banu Nikoli Zrinjskom koji ju je odbio. Nikada iskrena, uvijek dvolična i pogubna a kadšto i smiješna politika kraljevskih savjetnika u Beču već je odavna - sve od 1. siječnja 1527. - kopala grob svakoj slobodi, ustavu i cjelokupnosti kraljevstva Hrvatske. Već je sto dvadeset i tri godine slavonska Hrvatska izdisala pod turskim kopitom, u samom Budimu, ugarskoj prijestolnici vijao se već isto toliko vremena turski konjski rep, a to je godilo kraljevim savjetnicima u Beču. U svojoj slijepoj mržnji na slobodu Hrvatske i, znajući za sve nepravde nanesene tome kraljevstvu, tvrdili su kraljevi savjetnici "da bi se Hrvati uzobijestili kada ne bi bilo u mnogim njihovim gradovima turske posade". Govorili su ti savjetnici "da su turske posade čvrste uzde koje će obuzdati hrvatske pohote za starim pravicama". Stoga bi sklopljen potajni vašvarski mir.

Jače zakipi sada mržnja na Beč. Vitez de Gremonville piše 13. studenoga 1664. iz Beča svojemu kralju da se svi velikaši bune, da su Zrinjski i nadbiskup ostrogonski silno zamrzili Beč, da misle na osvetu, te da su jedini koji imaju najviše sredstava da se njima dob-

ro posluže: "*... ils sont pleins de haine et de vengeance et les seuls gui ont plus de moyens de s-en bien servir*"...

Dok su se knezovi Fran i Orfeo razgovarali u dvorani na prvom katu, sakupilo se dvadesetak vojnika u jednoj sobi prizemno. Na zidu pred slikom Blažene Djevice Marije gorjela je u toj sobi uljanica, s druge strane visjelo je različito oružje, u kutovima bile su puške. Vojnici se prosuli u riječi u onoj polutami, jedni su sjedjeli okolo stola, drugi su ležali na klupama uza zid. Među njima bio je i haramija Grga Tonković koji je došao iz gornjih strana s mladim Frankulinom. Grga je pripovijedao kako su banuli u Ozalj kmetovi upravo one noći kada je kapetan Bukovački donio vijest knezu Petru da mu je poginuo brat Nikola u lovu.

- A gdje je sada Tomo Pakanović? - upita Grgu mladi i crnomanjasti momak Jurica Bogdanović, sluga kneza Frana.

- Tomo je na Ozlju. Zagledao se, brate, u lijepu Janu. Znaš, u unuku one stare Dore.

- Je li uistinu ta stara Dora vještica? - zaklima mladi Frankulin.

- Otkud bih ja to znao'? - podigne Grga ramena. - Kako vam rekoh, ona mlada majka kojoj je dijete umrlo na krilu ostala je u Ozlju. Kada rekoše kneginji Katarini kako je umrlo ono dijete, pridržala je majku u Ozlju da pripomaže u kuhinji. Isti pak dan kada je knez Petar krenuo iz Ozlja, zapovjedi nam Bukovački da odvedemo...

- Mislio sam da je Bukovački pošao s knezom - prekine jedan momak riječ Grgi.

- Nije, ali dva dana kasnije nestalo je Bukovačkog iz Ozlja. Nema mu ni traga ni glasa. Otišao je nekamo da zamuti nečiju kašu, a on bi i vragu! Ali, čujte. Kako već rekoh, na zapovijed njegovu odveli smo one kmetove iz Ozlja; jedne u Krašić, druge na jedno selište kraj Švarče. Jana je kraj Švarče.

- He, Grga: uistinu lijepa ta Jana? - pohiti mladi Frankulin i uze se štipati na gornjoj usnici, ne bi li nategnuo štogod što bi moglo opravdati njegovo pitanje pred onim starijim momcima.

- Jest, zdravlja mi, zdrava moma! - udari se Grga šakom po stegnu.

- A hoće li se Tomo oženiti? - upita jedan momak.

- Bi on, ali je bogac - na zemlji leži, a nebom se pokriva. Bolje mu je pod crvenom kabanicom nego da bude tuđi kmet - zažmuri Grga, zasuče brk.

- Tomo je junačina, pa će mu knez Petar dati zemlje da bude na njoj ne kmet nego slobodnjak. Sve mogu naši gospodari! - klikne mladi Frankulin glasom i kretom zaštitnika, kao da on smije govoriti u ime knezova. Taj dan mladi bi Frankulin bio dao veliko imanje haramiji Pakanoviću.

- Ho, ho, naš se Tomo, dakle, zagledao u tu Janu! - zaljulja se Jurica Bogdanović.

- Kud god hodi, na srcu je nosi. Sve od Ozlja do Švarče - priuze Grga - upirao je Tomo svoje oči u Janinu šiju. Ja sam jahao uz njega, a ona je bosa bahtala pred nama po blatu. Cijelim je putem kišilo, teško se micala kola, natovarena kukuruzom što je dao upravitelj Zmajilović kmetovima da ne poginu od glada u ovo zimsko doba. Stara Dora nije mogla hodati, pa je vrgosmo na kola, na one vreće kukuruza, a kad mi u Švarču, Dora se, brate, ukočila na vrećama, modra i ledena. Ona golotinja pospremila vreće u podrtu kolibu, a staru Doru u ledinu.

Dok je to Grga pripovijedao, jako je hrkao na drugoj strani sobe krupan momak, ležeći nauznak na goloj klupi uza zid. Lice mu bilo crveno, usta otvorena, u polutami bijeljeli mu se veliki zubi.

- Hej, Joško, kakva ti je to svirala u grlu! - zdrma ga Frankulin.

- Da ga baciš u more, utopio bi se, ali se ne bi probudio - zijevnu Grga.

Frankulin povuče mornara Joška za nos, a Joško nešto promumlja kao medvjed, pa se okrene na drugi bok, k stijeni. Frankulin nagne sada klupu.

- Spusti jedro!... povika Joško u snu i uhvati se objeručke za klupu, kao da je na lađi što se iznenada nagnula pod jakim zapuhom.

Svi se momci nasmiju, a Frankulin jače nagne klupu, tako da su Joškove noge pale na pod. Joško se sada probudi, pridigne se, zijevne i prekriži usta palcem desnice.

- Kakvo je to vrijeme? Što ne puše bura? - razgleda se sneno, pa se prigne da nađe kapu pod klupom.

Joško Randić, Bakranin, bio je mornar na jednoj lađi kneza Frana. Došao je k vojnicima da štogod čuje, pa usnuo na klupi kao puh.

- Jurica, imaš li pri sebi onaj proglas na hrvatski narod? - upita naglo Grga mladoga Frankulina.

- Kakav to proglas? - viknuše mnogi.

- Počekajte, idem po njega, ostavio sam ga u torbici u drugoj sobi - osu Frankulin i gmizne iz sobe na prizemni hodnik.

Grga pripovijedi da su onaj proglas dobili mnogi ljudi: "Frankulin je dobio proglas u Zagrebu, cijeli svežanj, da ga drugima razdijeli, jer što ne može ni novac ni sablja, to može pero. Ovo je kazao kapetan Bukovački. Govori se da je kneginja Katarina napisala proglas. Ja sudim da je to istina."

Jurica Frankulin uleti u sobu, digne visoko natiskani ovelik list i povika:

- Evo ga!

- Čitaj, čitaj! - zgrnu se svi oko njega. Frankulin metne stolicu pod sliku Blažene Djevice, skoči na nju, digne onaj list pred uljanicu, te uze čitati proglas koji nam je sačuvala povijest:

"Hrvatski narode! Tvoj pokrovitelj..."

- To je Nijemac! - šane Bogdanović.

- Znamo! Ne smetaj - obore svi ljutito.

Jurica Frankulin iznova:

"Hrvatski narode! Tvoj pokrovitelj blista se u sjaju, a ti si svijeća koja dogara. Većina hrvatskoga naroda nikada se nije htjela skučiti pod turski jaram, nego se predala svojevoljno tuđem narodu, drugoga srca i drugoga imena. Hrvatski narode, gdje su bezbrojna obećanja tvoga pokrovitelja? Gdje su tvoja prava, gdje vjera što su ti je zadali tvoji pokrovitelji? Mjesto svojih prava, imaš prijevaru i pogaženu vjeru. Tvoji su pokrovitelji vjerniji Turcima negoli tebi koji slaviš Isusa Krista! Prijatelji su Turcima, a ne tebi koji si zbog njih na rubu propasti. Naš je pokrovitelj sklopio sramotan mir kada je veliki vezir bio hametom potučen kod Sv. Gottharda gdje je vojska našega pokrovitelja bježala glavom bez obzira. Bog, Francuzi i naše mišice spasili su nas. Veleslavni ban Nikola Zrinjski htio je oteti Kanižu Turcima, već su naše trublje zatrubile na juriš, ali je vojska našeg pokrovitelja zabranila velikom banu da osvoji Kanižu. Hrvatski narode, tvoje tvrđave oteli su ti njemački časnici, a tvoji najbolji sinovi potisnuti su u kut. Mjesto da Austrijanci plaćaju svoju vojsku, oni joj dopuštaju da plijeni i hara naš narod i našu zemlju. Gore je opustošila gladna vojska našeg pokrovitelja našu otadžbinu negoli azijatski Turci. Hrvatska je slobodna zemlja, a u slobodnoj zemlji ne naviješta se rat, ne sklapa se mir bez znanja i privole zemlje. Jesu li tebi, hrvatski narode, javili tvoji pokrovitelji da će sklopiti s Turci-

ma vašvarski mir? Sve časti u našoj domovini dali su Nijemci svojim nesposobnim ljudima koji ne razumiju naše pravice, a nameću nam se za gospodare. Naše prihode uzeli su u svoje ruke, dvorskom ratnom vijeću predali su obranu tvoje Krajine, a znamo kako je brane! Ne puštaju samo da Turci po njoj robe i pale, nego je i sami muzu. Narode hrvatski, jedan ti se bečki general koči u tvojem gradu Karlovcu, drugi u Varaždinu; njemački časnici poplavili su ti Krajinu i na sve strane trgaju Hrvatsku. Narode, spomeni se stare slobode! Pomisli što su jednom bili tvoji banovi! Već dugo čuju se, hrvatski narode, u tvojim saborima tužne prežalosne jadikovke poput plača Jeremije proroka, a do danas nema niotkud pomoći! Što, narode, ti čekaš na tuđu pomoć? Nemoj se uzdati u druge! Nemoj! Budi složan: bit ćeš jak i slobodan! Tko da pomogne narodu dok ga izdavaju njegovi vlastiti sinovi? U ovoj groznoj nevolji smiluj se, Bože, svojemu narodu koji stoljećima prolijeva za svetu tvoju vjeru svoju krv!"

Frankulin svrši, u polutamnoj sobi nasta grobna tišina, vojnici se pogledavaju, mnogima se ozarilo lice, neki stišću pesti i zube, svima sijevaju oči, u prvi se mah ne čuje ni njihovo disanje. U toj noćnoj muklosti čuo se odjek udaljenih stupaja u velikom dvoru, žižak u čaši pred slikom Blažene Djevice tihano bi kadšto zapucketao.

- Sve je istina što je Jurica čitao! - oglasi se prvi Grga Tonković, uzdahnuvši kao i drugi.

- Od prve do posljednje riječi! - poviknu svi.

- Da nije učinjen mir u Vašvaru, Bosna bi danas bila slobodna! - srdito će Grga. - Knez Petar bi nas sakupio petnaest tisuća. Hrvati u Bosni čekali su nas po dogovoru, a kada htjedosmo prijeći Savu, bane glas da je mir učinjen! Čuo sam da je knez Petar bio gnjevan kao nikada.

- A ja sam čuo da je knez Petar bio grozničav od jada. Da, grozničav! Ta zauvijek mogli smo se osloboditi od Turčina! - udari mornar Joško šakom po stolu, sune ruke u džepove, pa se zaljulja cijelim tijelom zguriv se malko.

Svaki je momak kazao svoju, zatim se raziđoše na počinak, jer je već kasno bilo, možda ponoć. Mornar se Joško protegnu na klupi, baciv ljutito pod glavu svoju suknenu kapu.

Na prvom katu još se vidjela svjetlost na visokim prozorima dvorane gdje je knez Fran Krsto običavao pisati. U samom Novom gradu bilo je sve tiho, ali se čulo s grebenaste obale kako se smućeno more muklo toči i prelijeva. Taj mukli, jednolični i široki šum kružio je oko grada i slijevao se u njegovo veliko dvorište sa slanim i svježim mirisom mora, razlijegao se pod arkadama, lomio se o mramorne pilove i stupove, odjekivao od jednog do drugoga kraja dugih hodnika i zamirao pod tamnim, tajanstvenim svodovima. S turobnim šumom mora među arkadama preplitao se čudan mrmor, tek čujni šapat, posve prigušen plač, neki izdišući i bolni vapaji, a kroz sve to izdisanje i stenjanje tihano je zvučalo i zujalo neko žalobno zvonjenje, kao zvuci zvona iz velike daljine. Među stupovima zastrujalo bi nešto hladno, tužno, zadahnuto starinom, a mjesečina pala bi blijeda na crni mramor pilova i zavukla se pod arkade, pužući poput duge srebrne plohe... Čarobno se sjajio kneževski grad na osami uz more, a oko njegova tvrdog podnožja trgala se i bjelasala morska pjena po oštrim sivim grebenima. Knez Fran sjedio je u dvorani na prvom katu s perom u ruci i zamišljeno gledao na hartiju na kojoj je bilo nekoliko stihova. Oči mu iznenada zanosno sijevnu, lice mu radosno zasja, a krasna njegova ruka pane na hartiju i napiše ove stihove:

"... dražije vam budi glas, ime, poštenje,
nego hip, magnutje, sramotno življenje;

navik on živi ki zgine pošteno."
. . . . . .

Sjeveroistočnjak jače je puhao i zahukao kadšto oko kula, otegnuto i tužno. Knez Fran glasno pročita stihove, pa uze opet pisati, slušajući veličanstvenu pjesmu vjetra i mora, a kad svrši zadnju kiticu, nasloni glavu na oslon stolice, zamisli se, rasklopi sjajne oči i lagano izgovori:

"*Navik on živi ki zgine pošteno*".
. . . . . .
. . . . . .

IV

Bilo je krasno, vedro jutro, niotkuda vjetra ni ćuha, u Bakarskom zaljevu more mirno i sjajno kao ogledalo, zrak bistar i hladan poslije bure što se utajala u osvitak dana. Lijepo se sunčao stari i bogati grad Bakar na jutarnjem suncu: uz more se raširio, a gore suzio podižući se po strmenitom obronku peterostrukim nizom kuća što se milovidno nadvisuju, kao da se svaka želi ogledati u bistrom i čarobnom zaljevu. Na najvišem mjestu grada hitila se uvis sa svojim krunastim kulama mrka golemija, tvrdi zrinjsko-frankopanski "kastel", koji je raskrilio svoja silna krila poput sivog sokola: razvio je bedeme prema moru i obujmio sav grad.

Na obali i u luci bila vreva i buka: ribari su vikali ljudima da samo pogledaju njihove "friške, žive ribe", kmetovi su dogonili i odgonili natovarene konje, nosili drva, vukli les, a drugi su radnici valjali bačve, brzali pognuti pod vrećama iz skladišta na lađe kojih je bilo pedeset što većih, što manjih, iz Dalmacije, Istre, Italije, Grčke. Ukrcavalo se vino, ulje, sol, drvo, med, žito, te rude iz Samobora i Čabra, a iz graje čuli su se oštri povici, smijeh, kletve, pljuskanje vesala i ono škripanje lađa kada se taru jedna o drugu, kada se nagnu, pošto se na njih dovalja teret: bačve, grede, golemo hrastovo deblo.

Zrinjski i Frankopani imali su svoje solane i velika skladišta u Bakru, Bakarcu, Kraljevici, Crikvenici i Novom Vinodolskom. Iz Čabra dobivali su željezo. Rudnike u Gvozdanskom bili su napustili zbog turskih navala. U njihovim gradovima bili su kapetani, prefekti, porkulabi, kastelani, oficijali, pisari, vojnici, sluge. "Prefektusi", upravitelji, primali su od "podložnika" desetinu u naravi, te novac od svake zemlje gdje su podložnici živjeli. Novac su obično primali o Miholju i o Božiću, a morali su biti "dobri tekući pinezi", jer je kolalo i krivoga bečkoga novca. Trgovalo se ponajviše s Talijanima koji su imali svoje podružnice u hrvatskim primorskim gradovima. Trgovina se u Hrvatskoj nije mogla podići do pravoga procvata jer ju je Beč sapinjao što je jače mogao i na kraju i na moru. Hrvati su u prvu ruku morali opskrbiti austrijsku vojsku na Krajini "uz stalnu cijenu", a što bi im preostalo, mogli bi bili prodati, da nije bilo austrijske carine i grozne kuge koja je od istoka nekoliko puta zamahnula svojom kosom po prestravljenoj Evropi.

Bakarskom obalom, na suncu, uz bedem, lagano šetahu dva čovjeka i vidjelo se da raspravljaju o nekoj važnoj stvari, jer bi stao u hodu sad jedan sad drugi, i to svaki put kada je mislio da je kazao što se ne da pobiti. Bili su gotovo jednako krupni, brkati i bradati, a

eLektire.skole.hr

različno odjeveni; stariji je bio u crnom odijelu, sa šubarom; mlađemu u suroj šubi i pod kalpakom s perom, visjela je sablja niz jaka bedra.

- Još nemaju Austrijanci pedeset godina Senj u svojim šakama, a već su pogazili sve stare senjske pravice. Marko, ti dobro znaš kolika su dobra njemački kapetani oteli Senjanima! Ali nisu li upravo njemački časnici iskrčili šume oko Senja po pogodbama što su ih sklopili s Mlečanima? Nije li tako? Žestio se kapetan Rafael Bonicetić, onaj mlađi.

- To znam, ali da će karlovački generali oteti Ozalj!... - skretao je glavom prefekt Marko Sablić.

- Jest, oni kopaju knezu Petru jamu. Oni ruju i ruju da što prije skuče Ozalj pod svoju sablju jer vele da bi karlovački generalat bio bolje zaokružen kad bi i grad Ozalj bio pod njim. Marko, ti to ne vjeruješ...

- Dragi moj kapetane, nisu ni karlovački generali svemožni!

- Zrinjski su zakoniti vlasnici Ozlja, ali ne zaboravi da je kralj Maksimilijan ipak zahtijevao, po smrti Nikole Sigetskoga, da mora Ozalj pasti pod kraljevski fiškuš!

- Djeca Sigetskoga nisu marila za naredbe fiškuša, nisu se bojala ni grožnja i ovrha. Što si se zamislio? - kimne mu prefekt.

- Zamislio?... Čovjek ne bi vjerovao: taj fiškuš, taj fiškuš!... Pomisli: Sigetski je pao da Turci ne prodru do Beča, a odmah po njegovoj smrti hoće bečki fiškuš da otme njegovoj djeci svaku brigu nad Ozljem! Marko, što veliš?... - stane u hodu kapetan Bonicetić.

- Beč uvijek snuje kako bi okrnuo i oštrbnuo dio naše otadžbine, ali sam uvjeren da će knez Petar znati kako se brani svoje.

- O tomu ne sumnjam, ali...

- Stani! Kneginje Zrinjske i Frankopanske znale su braniti svoja prava, pa kako ne bi Petar? Pomisli samo na Jelenu, rođenu Karlovićku! - Majku Sigetskoga...

- Da, da! - stane u hodu Marko Sablić i prekriži ruke na prsima gledajući pobjedonosno kapetana, jer je sada bio uvjeren da će mu izbiti iz glave crne misli.

I kapetan je prekrižio ruke na prsima i još se raskoračio da lakše odoli navali. Natežući desnicom brk, gorko se smijuljio i zurio u Sablićeve oči, kao da mu kaže: govori koliko hoćeš, ali me nećeš uvjeriti da Nijemci kopaju jamu knezu Petru.

- Ti si, dakle, zaboravio na sabor u Topuskom od godine 1535?... upita ga razdraženo prefekt Sablić.

- Znam da je taj sabor bio buran...

- Buran, i kako buran, junački sine! Sastali se velikaši i plemići u Topuskom da se izjadaju na kralja, kad eto ti Jelene Zrinjske glavom pred sabor sa svojim sinovima Ivanom i Nikolom. Tko bi onda rekao da će ono dijete, onaj mali Nikola koji je s majkom došao pred sabor, proslaviti hrvatski narod pod Sigetom?... Šute velikaši i plemići, a udova im Jelena kaže da je došla sa sinovima na sabor tužiti kralja Ferdinanda. "Kralj hoće da mi na silu otme, veli udova, moje gradove Rakovec, Lukavec i Medvedgrad. Ove je gradove kupio moj pokojni muž Nikola za gotov novac. Kralj hoće da mi ih otme i da ih daruje dušmanima mojega roda. On hoće da mi otme i one gradove koje sam baštinila od svojeg brata Ivana Torkvata. I mojemu pokojnom mužu htio je oteti te gradove, ali se on branio. Ja sam žena. Rođena sam Karlovićka a sada udova Zrinjska. Hoćete li braniti ove moje sinove i mene?" To reče Jelena, sabor plane. Gotovo svi velikaši ustanu da kažu svoju na obranu ove preslavne žene. Njezini su dušmani šutjeli. Kada se sabor primirio, sastaviše velikaši i plemići predstavku na kralja: da se nepravednim otimanjem velikaških dobara sije razdor među velikašima, ta su otimanja povod svađama, jer velikaši traže oružjem

svoja dobra od onih kojima su darivana, te krvave svađe najveća su nesreća po zemlju i niže plemstvo. Sabor sjeća kralja da je on sam potvrdio ugovore po kojima je Jelena Zrinjska zakonita baštinica onih gradova; još sjećaju kralja na velike zasluge knezova Zrinjskih, na njihovu prolivenu krv, na njihove goleme troškove za popravke i opskrbu gradova na turskoj međi... Tako ti je to bilo, moj sokole! - klikne prefekt Sablić.

- Onda je bilo sloge; pomisli na današnje neke velikaše!... - sleže Bonicetić ramenima.

U istoj predstavci obratio se sabor na kralja Ferdinanda I. za pomoć jer su Turci neprestano navaljivali na Hrvatsku. Sabor je pisao kralju: "... ako nas pak vaše veličanstvo misli ostaviti bez pomoći kao i do sada, ako se vaše veličanstvo ne misli držati pismene riječi što nam ju je zadalo na Cetinu prilikom svoga izbora za našega kralja, ako vaše veličanstvo neće da bolje brani naša prava i našu otadžbinu, mi molimo da nam vaše veličanstvo povrati cetinsku ispravu kojom je vaše veličanstvo izabrano hrvatskim kraljem, a mi ćemo poslati vama sve vaše povelje kojima ste se obvezali da ćete braniti naša prava i našu otadžbinu. Nemojte, vaše veličanstvo, da nam ovo primite za zlo jer mi nikako ne pojmimo čime smo zaslužili, nakon toliko naših vjernih služba, da ne primamo od vašega veličanstva nikakve milosti, nikakva dobra što ste nam ih obećali."

- A je li sabor dobio kakav odgovor na svoju predstavku? - zažmuri kapetan u prefektovo lice.

- Odgovor?... Odgovor?... A što to pitaš? - zbunio se Sablić.

- Da, da: odgovor, moj sokole! - udario je kapetan po Sablićevu ramenu.

- Kralj je obećao...

- To sam znao! - baci kapetan ruke u vis naglim kretom.

Sablić pogleda na more i zakašljuca:

- Kapetane, eno lađe iz Kraljevice.

- Bit će knezovi; dvojica na krmi - reče Bonicetić nadnesav ruku nad oči.

Zaljevom se vozila lađa na osam vesala ravno put bakarske luke, već je bila bliže Bakru negoli prodoru u njegov zaljev, brzo je puzila, more se pred njom pjenilo, dvije su se crte iza nje duljile i sve više razilazile. Mnogi su već bili opazili lađu, na prozorima bilo je ženskih glava i čulo se kako dovikuju svojim susjedama da se vozi u Bakar kneževska lađa, a djeca su trčala iz grada k moru.

Divotan bijaše zaljev, obasjan suncem: pred lukom zadahnula se morska glačina najmilovidnijim zelenkastim sjajem, posred zaljeva, oko kneževske lađe, prelijevala se svijetlim plavilom, a iza lađe, dalje prama istoku, iskrila se grimizom, žarila se rastaljenim zlatom. Sve skupa kao da je najveličanstveniji sag, predivno zarubljen svijetlom srebrnom crtom gdje se more ljubi s krajem i veličanstveno rastegnut na ukras prirodi, na utjehu i dragost ljudskoj duši. Podigne li se galeb s one glačine, pjena se oko njega zablista, krila mu prosipaju alem-kamene, dok pravo poleti. Sunčana se svjetlost lamala u bistrom moru, bljeskala se uz obalu gdje su se lagano njihale ljubičaste i zelene morske trave, dok bi oko njih gmiznula šarena ribica. Plavi i vedri nebeski svod, šumovite i strme strane obale, prezidi vinogradâ na uzvode, svako golo stablo, lađe i kuće, veliki kneževski grad, zjala na bedemima, i jedan stari drveni križ s osamljenim stijenama uz more, podalje od luke, sve je to odsijevalo u modroj dubini zaljeva, preokrenuto, nepomično, bajno...

Lađa se primakla luci, već se čulo odmjereno pljuštanje dugih vesala.

Zrinjski i Frankopani imali su više krasnih i čvrstih lađa. Jednu je opisao Istranin Lovro Kurelić kada je cesar Leopold I. putovao po svojoj državi godine 1660. Leopold je bio došao u Devin, Duino, a Tršćani mu poslaše lijepu lađu da bi njom doplovio u njihov grad.

Kralju u susret dojedrio je u Devin i knez Petar Zrinjski svojom lađom, veoma krasnom na kojoj je veslalo šezdeset veslača, a bili su to sami hrvatski plemići u sjajnom mornarskom odijelu. Kralj Leopold ukrca se na Petrovu lađu, a sam je Petar na njoj zapovijedao stojeći uz krmilo i tako dovede kralja u Trst. Neki je pjesnik opjevao taj put latinskim stihovima.

Ona kneževska lađa iz Kraljevice dovesla domala u bakarsku luku, okrenu se, pa pristane uz obalu. Straga na sagu kojim je bila pokrivena cijela krma, sjedili su Orfeo i Fran u tamnom odijelu, pod surim kalpacima. Njihovi su mornari u modrom odijelu od baršuna, hlače su im do koljena, svilene dokoljenice crvene, svaki je opasan širokim i crvenim svilenim pasom na kojem vise niz bedro duge rese. S modrih baršunastih kalpaka pada im na desno rame kao neka torbica od crvene svile. Knezovi opašu sablje, stupe na kraj i odzdrave desnicom svim onim ljudima koji im se klanjahu. Orfeo upita kapetana Bonicetića:

- Je li stigao u Bakar kapetan Bukovački?

- Otkud, vaša milosti?

- Dragi kapetane, mjesto odgovora čujem pitanje - podsmjehne se Orfeo.

- Bukovački nije stigao u Bakar - popravi kapetan, uzbuniv se malko.

Frankopani uđu nato u grad, pa sve uzbrdice, uskim uličicama, a zveket velikih pozlaćenih ostruga svakomu ih najavljuje: s prozora se nadviju ženske glave. Kad knezovi pred jednu lijepu kuću na kat, Orfeo slučajno podigne oči na prozore, pogled mu zapne o lijepo lice mlade, crnokose djevojke koja se hitro makne od prozora za gustu zelenu mažuranu.

- Marice, Marice, a što se skrivate? Dobro jutro, najljepša bakarska ružo! - pozdravi je veselo Orfeo.

- Ne skrivam se, ne, svijetli kneže. Dobro jutro Bog daj! - osmjehne se djevojka stidno. Bila je snježne puti, nježna obličja, rumena samo na usnama.

Kada ste, gospođice, došli u Bakar? - upita je ljubazno knez Fran.

- Pred tri dana... - smuti se Marica, porumenje i obori crne oči na mažuranu.

- Nećete više u zavod? - opet će Fran, pogledav bratića da bi što prije pošli dalje.

Marica, sklonjenih očiju gane glavom da neće. Bila je do sada kao opatica na Rijeci.

- Gospođice, već ste preveliki za školu. Vaš otac treba da pomisli na miraz... - našali se Orfeo.

- Što sam skrivila vašoj milosti da tako sa mnom razgovarate? - smiješila se, dražesno zbunjena.

- Orfeo!... - šane Fran što je tiše mogao i namigne mu da bi pošli.

Orfeo ga pogleda začuđeno, hoće sad da pozdravi Maricu, ali se pokaže na prozoru lice njezine majke, rumeno i veselo lice:

- Čujem, čujem kako se lijepo šalite s mojom malom! I dogodine šalili se s nama, neka da dobri Bog!

- A kako gospodar Mate? - upita Orfeo gospođu.

- Uvijek u poslu, uvijek, jer su teška vremena: jedva kraj s krajem vežemo! - hukne majka.

- Gospa Andrijana, stara je riječ da se hvale samo oni trgovci koji propadaju. Dobro po vas dok jadikujete! - mudro će Fran.

- A što ćemo na, vaša milosti! I s malim smo zadovoljni. Bilo bi štogod bolje, ali su nerodice, ljudi ne plaćaju, a s imanjem natanko! - potuži se gospođa. Knezovi pozdrave majku i kćerku, a kad se malko udalje, reći će Orfeo tiho:

- Mala je Maršanićka lijepo narasla. Krasno djevojče!...

- Krasno i milo - potvrdi Fran zamišljeno.

- Upitao si je kad je došla doma, a ona se smela...

- Zao mi je što smo stali pred njezinom kućom.

- Zašto?...

- Lani, o Božiću, bio sam se nešto zamislio u crkvi, a Marica me pogledala...

- Oko je prvi u ljubavi poklisar. Frane, oprosti...

- I ja sam je gledao, dugo, nehotice, zamišljen, a od onda Marica se... ta vidio si...

- Razumijem... Čuo sam da će Maricu uzeti mladi Karina.

- Bilo sretno!

- Meni se čini da je Marica nešto slična Juliji... - žmirucne Orfeo lukavo u Franove oči.

- Misliš?... - ganu se Fran i malko porumenje.

- Kako čujem, Maričin otac sretno trguje. Mnogo je žita kupio i prodao ove godine. Ja sudim da je on najbogatiji trgovac u Bakru.

- I ja mislim da je Marica nešto slična Juliji, da: čelo, oči...

- Gle, ja o Maršanićevu žitu, a ti o Julijinu čelu! - nasmija se Orfeo bratiću. Uto dođoše na trg "Star" gdje je svijet bučno pazario, sklapao zajmove, mjerio žito, javno pred mnogim svjedocima brojeći novce na velikim kamenima. Dva su na tom trgu bila "kamika", dva prava strašila za nemarne dužnike, jer su ih ti "kamiki" sjećali na dug koji se nije mogao zatajiti, sjećali su ih na srce vjerovnika, srce hladno kao i oni kameni. Na većem se "kamiku" brojio novac preko dvadeset dukata, a na manjem do dvadeset. Kad bi novčari dali u zajam veću svotu na više godina, pozvali bi što više svjedoka ne samo odraslih nego i mnogo djece, jer pomru li odrasli, neće sva djeca. Opreznih je ljudi uvijek bilo na svijetu...

Graja na trgu slegla se malko kad su ljudi opazili knezove; svaki im se ponizno ugibao i smjerno klanjao dok su prolazili trgom u svoj kastel.

Odmah se pronio glas da će doći kneginja Katarina u Bakar prije sunčanoga zapada, pa se sve užurbalo u tijesnim uličicama: susjede se dozivale, sakupljale, jezičale, prepirale. Jedna se izvrpala iz ovoga skupa, druga iz onoga, pa pošla k trećemu da tamo štogod naćuška, da razloži svoje mnijenje, i udri kao trlica da je druge čuju kad nisu htjele one prve. Neke su se mornarske žene grozile da će tužiti kneginji tu i tu susjedu zbog te i te stvari "kâ se nî nìkada ni čùla ni vìdila", a mnoge su se smijale tim grožnjama jer da kneginja ne dolazi "va Bakar da sluša bakarske ćâkule i nemarìje", blebetanja i ludosti, i ako je "kâ kumà čula, ča joj nî drâgo, ne bîlo joj posûd zabâdàt svoj nos"! Kume se svadiše, oltari se otkriše! Kada se sunce nagnulo ka zapadu, izjahaše Fran i Orfeo na brijeg iznad Bakra, pa zakrenuše sjeverno na susret Katarini. Za njima su kasali krupni kapetan Bonicetić i još krupniji prefekt Sablić, te dva mlada vojnika, svi na malenim konjima. Dan lijep, pa se išetala nad Bakar stotina ljudi da što prije vide kneginju i njezinu pratnju. Bilo je tu više žena negoli muškaraca. Djevojke kao i njihove majke, ponajvećma žene imućnih trgovaca, bile su u krasnom narodnom odijelu: u svilenim suknjama različite boje i na veoma guste nabore, pletice, te u zobuncima, zlatom izvezenim. Majke su imale na

glavi bijele "peče", a djevojke velike, šarene svilene rupce, lijepo svezane nad zatiljkom otkud su okrajci visjeli do pasa.

Sunce upravo zapadalo, riječki je zaljev sijevao rujnim prosjevom, a bakarski bio tamno pomodrio u sjeni kada se pomoliše na jednom zavoju dva vojnika, haramije. "Gredû, gredû!" - viknuše djeca. Malo potraja, na zavoju se ukaže stasita velikašica, sjedi ponosno na vrancu i razgovara se s Orfeom i Franom koji jašu uz nju. Tamno joj odijelo opšiveno surim krznom, lijepu joj glavu pokriva kalpak od sobolovine. Iza nje jašu Sablić i Bonicetić, još jedan časnik, tri sluge, dvije dvorkinje, a za ovima do dvadeset vojnika. Među slugama i Riječanin Rutt, sav zamotan vunenim rupcima, na bijeloj i mirnoj bedeviji koja već deset godina nije čula kako urliču Turci na razboju. Kad stigne Katarina na mjesto otkud se vidi Bakarski zaljev, pritegne svilene i zlatom protkane uzde, gizdavi vranac stane, ispruži glavu i zadrhta.

Obasjana suncem, gledala je kneginja na more: po njezinu plemenitom obličju prelio se tihi ushit, drago ganuće, na rumenim pootvorenim usnama plila joj je radosna zapanjenost, u raširenim i blistavim crnim zjenicama vidjelo se kako joj se srce raji na onom divotnom prizoru... Gorske su glavice bile ozarene suncem, među one vrhove, slične uzburkanom moru, sunčane su zrake ravno upadale, te su neke šume bile pozlaćene, druge zastrte ljubičastom sjenom, a u daljini, na skrajnom istočnom obzorju, rumenio se Velebit u ružičastom sjaju. Kamo se ozreš, sve ti dušu plijeni krasotom, srce prožima miljem.

Kneginja gane uzde svojemu vrancu, dojaha korakom među one ljude koji je gledaju, kao da je nisu nikada vidjeli. Pozdraviše je različitim povicima, najviše: "Dobrò nam došli va Primôrje!" i "Vàvik se radujemo kad vas vidimo!" Djeca vikahu: "Živjela!" Kneginja se ljubazno klanjala i lijevo i desno. Jedna joj starija gospođa doviknu: "Ah, svitla gospo, dosta san se, dosta naplàkala, kad san čula kako je pogìnul ban!" Ovu gospođu ukori susjeda: "A, Nadâla, a ča to govòrite svitloj Katarîni, Bog vas vìdil!"

I stari i krezubi Riječanin Rutt klanjao se ljudima, a iz svih gustih nabora blijedoga mu lica sijala je sreća što će domala stići u svoju "patriju". Djeca mu se glasno smijahu kad je sjahao na raskrižju spustiv se s bedevije kao vreća vune. Jedan haramija prihvati uzde krotke bedevije, a Franjo Rutt odsrta put Rijeke, veselo tarući ruke, i podignuv nos da što prije nanjuši onaj njemu dragi miris "brudeta" i friganih sipica.

Kneginja slegne s pratnjom niz brdo u Bakar, i svi oni ljudi pođoše istim putem, razgovarajući se o njezinu zdravlju i njenoj odjeći, i kako je uvijek mlada i lijepa, i kako bi ona najvoljela živjeti u Bakru, jer se zna da joj je teško tamo za onim brdima. "Va Primôrju" - veli jedna Bakarka "njezin rod nima neprijatêl, nego ga svi vole, a okol Zagreba da su niki grofi ki bi Zrinjskim i Frankopanom iskopàli kuću da moru. Oh, teško onêmu, kegà nìjedan nenavìdi! Onì grofi sprijateljìli su se s bečkimi generali, neka mi Bog oprostî, pak ne misle drugo nego kakò bi zatrli naši knezi jer onì brane sve hrvâtske pravìce." Druga je gospođa razlagala "da je kneginji svuda dobrò, jer kî jìma zlata, more i na Ûčki žìvìt". Djeca se pak razgovarahu o konjskoj spremi na Katarininu vrancu jer je sva od svile, srebra i zlata. Na čelu, na potprsini i na žvalama sjajile su se vrancu zlatne ruže, nakićene draguljima, s oglavnika visjeli su mu srebrni lančići, s abajlije od baršuna zlatne kite.

Kad dojaha pred "kastel", reče Katarina časniku koji ju je pratio sve od Ozlja:

- Kapetane Čolniću, počinite do prekosutra u Bakru, pa se vratite u Ozalj. U Karlovcu nemojte se zadržati.

Kapetan Gašpar Čolnić, visok rumen i plave brade, nakloni se:

- Bit će sve po zapovijedi vaše milosti.

- Pazite dobro na pašu! - opomenu ga Katarina snizivši glas.

- Neće mi uteći - nakloni se opet Čolnić.

Fran i Orfeo pogledaju začuđeno Katarinu, a ona im kimne da će im kasnije sve kazati.

Čolnić ujaha u kastel s haramijama, ostali lagano siđu na obalu, kadli se tu nakupilo sve što je žena i djece u Bakru. Katarina i knezovi uđu u onu lijepu lađu s osam veslača, a dvorkinje i sluge strpat će se s prtljagom u drugu, jednostavnu. Orfeo uze u ruku ravnalo krmila, lađa se otisne od kraja i zaplovi modrim i tihim morem put Kraljevice.

Katarina, Fran i Orfeo, sjedeći straga na sagu, razgovarahu se uz odmjereno pljuštanje vesala, uz skladan mrmor mora što se pjenilo oko lađe. Već je bio pao prvi suton na zaljev, iz nekih uvalica zalahorio je hladan povjetarac, pa svašte i brecaju sitni valići toliko da navraskaju onu glačinu uz kraj.

Pošto se malko udaljiše od bakarske luke, upitao je Fran svoju sestru:

- Na koga pašu mora paziti kapetan Čolnić: Na Čengića?

- Da. Čolnić će ga odvesti iz Bakra u Karlovac, predat će ga generalu Auerspergu. Vi se tome čudite?

- Kako da se ne čudimo? - namrgodi se Orfeo.

- Petar mi piše iz Beča da predam pašu generalu. Vi znate da se Petar htio odreći svake časti?... - snizi glas Katarina.

- On to ne smije. Kad dub padne, svak mu drva krade. Ja neću mirno spavati dok Petar ne postane karlovački general! - uzruja se Orfeo.

- Tako i ja! - pohiti Fran. Nije nama stalo do generalata, do te časti, ali Petar treba da bude i ban i karlovački general, da bude pod njegovom zapovijedi i banska vojska i ona na Krajini. Bečka bi gospoda bila krotka da je sva vojska u Hrvatskoj pod Petrom.

- Umirila sam ga prije polaska u Beč. Sada mi piše da ga je posjetio ministar Auersperg, te mu stao govoriti da će se njegov brat zahvaliti na karlovačkom generalatu kad mu predamo pašu Čengića.

- Nije generalu do paše, nego da izlukavi otkupninu! - omahne glavom Orfeo. Primit će otkupninu, a javit će u Beč da mu je paša utekao ili da je primio za njega samo tisuću talira koje je tobože trebao za popravak nekoga grada na Krajini. Neka bijes nosi i onoga pašu! Bolje da im ga predamo; neka vide da ne hlepimo za otkupninom.

- Tako je - odobre Katarina i Fran.

Čengić-paša bio je brat silnoga bosanskog paše Ibrahima koji je nuđao knezu Petru dvije stotine tisuća talira za svoga zasužnjenoga brata. I francuski poslanik u Mlecima pisao je svojemu kralju o toj otkupnini.

Katarina pripovjedi da su u Beču prvi ugarski dostojanstvenici: palatin Vesseleny, kraljevski sudac Nádasdy, ostrogonski nadbiskup Lippay te mnogi drugi velikaši, i svi zahtijevaju da se otkaže vašvarski mir sultanu. Slaboumni, tromi i podmukli knez Portia, ministar kralja Leopolda, tvrdi nedostojnim doskočicama da je rečeni mir od najveće nužde. Tako i ostali kraljevi savjetnici. Petar i Ugri odlučno zahtijevaju da im se dopusti istjerati Turke iz Hrvatske i Ugarske i jasno dokazuju kako ne bismo trebali ni velike vojske, jer se Turci još nisu oporavili od svoga poraza kod Sv. Gottharda. Jedan je bečki ministar kazao: "Ugri neka ostanu pritisnuti turskom vojskom. Zlo bi po Beč bilo da se Budim oslobodi od turskog kopita."

- Kako se boje slobodnih naroda! - pohiti Orfeo prezirno.

- Što ti piše Petar o Nádasdyju? - upita Fran sestru.

- Ne pouzdaje se u njega koliko u palatina Vesselenyja. Velikaši kažu da smo na rubu propasti, da nije druge nego tražiti saveznika među kršćanskim vladarima. Ugri nuđaju krunu Petru, pa neka on nađe put spasa. Petar je odbio njihovu ponudu. Velikaši se nadaju da će nam pomoći Francuska, a možda i Mlečani i njemački knezovi. Govorili su s francuskim poslanikom. Petar mi piše da je Gremonville izvanredno okretan čovjek, oprezan, mudar, lukav. Sve su brige pale na Petrovu glavu. Mi se eto moramo brinuti za Ugre otkad je najbolji dio njihove domovine pod turskim jarmom, već stoljeće i pol, od mohačke bitke... - pouzdahne Katarina pa će bratu: - Frane, pisala sam ti da očekujem Bukovačkoga iz Mletaka.

- Kada si ga poslala u Mletke?

- Čim je Petar krenuo iz Ozlja u Beč, htjela sam ja u Mletke, ali je vrijeme bilo ružno, bila sam i nešto bolesna, pa sam poslala Bukovačkoga da opet govori s francuskim poslanikom. Bukovački mi je pisao da će kao danas u Bakar. Neću na put dok ga ne čujem. Hoćeš, Frane, sa mnom?

- Drage volje.

- Možda je Julija u Mlecima... - pogleda Katarina brata.

- Teško. Pisala mi prije malo dana iz Rima - porumenje malko Fran.

Tako razgovarajući, doplove u Kraljevicu. Prvim mrakom uđu u Novi grad.

Sat kasnije sjedoše za večeru u jednoj dvorani na prvom katu. Knez Fran pripovjedi sestri kako je prvi dan, u kasno doba, bio došao u Novi grad pavlin Ivan Belostenec, a ranim jutrom krenuo u Vinodol da nađe koju nepoznatu riječ....

- Da ga samo vidiš kako brižno pazi na svoju torbu! - reći će Orfeo Katarini.

- Bit će u njegovoj torbi ono što mu je najmilije: nepoznato narodno blago. Hoće li svrnuti amo iz Vinodola? - upita Katarina, a brat joj odgovori:

- Mislim da hoće. Jutros mi se tužio da nije dobro spavao, jer da mu je na postelji bilo previše svile, a njegovo grešno tijelo...

- Siromah, razumijem... - posmjehne se Katarina, pa navrne govor na nevolje svoje domovine: - Vi još ne znate kako glase članci vašvarskog mira! Petar je čuo neke potankosti od mletačkoga poslanika. Slušajte: dvor je pristao na pogodbe što ih je nuđao velikomu veziru prije pobjede kod Sv. Gottharda, na pogodbe što ih je vezir oholo odbio dok nije bio potučen! Pri sklapanju mira zamijenili su svoje uloge pobjeditelj i pobijeđeni!... Taj je mir nečuvena bruka, ali je još groznije što je u njem jedan članak po kojem je turskoj vojsci slobodno prolaziti kroz Hrvatsku i Italiju...

- Katarina! - trgnu se Fran i Orfeo.

- Tako mi piše Petar. Ja se zgražam, ali se ne čudim... - dahne Katarina, usne joj drhtnu, oči sijevnu.

- Ja ne zdvajam: još ima hrvatskih mišica! Podignut ćemo svu našu vojsku, dočekat ćemo Turke na međi! - podigne Fran pesnicu.

- Frane, dok tako govoriš, ti ne misliš na izdajice, koji prodaju tuđincu prava hrvatskoga kraljevstva za časti i novac. Da naše kraljevstvo podlegne većoj sili, to bi grozno bilo, ali ne sramotno - gorko istisne Katarina.

- Hrvatska može propasti samo izdajstvom vlastitih sinova. O tomu sam tvrdo uvjeren! - udari se Orfeo desnicom po prsima, a lice mu plane tamnim rumenilom.

Još su se razgovarali o pokojnom banu Nikoli, o Katarininoj djeci, o banici udovi, pa pođoše na počinak.

Knezovi Zrinjski i Frankopani, a s njima i bolji dio velikaša i plemića, već su odavna zaklinjali Beč da se okani stare politike koja je Hrvatsku dovela na rub propasti. Već nisu znali kako da spasu "ostatke ostataka" hrvatskoga kraljevstva, kada im se nenadano oglasi najveći neprijatelj Austrije, otac diplomacije: francuski kralj Ljudevit XIV.

Još je trajala ona velika borba što je bila planula između Habsburgovaca i Kapetovaca kada je Habsburgovac Ferdinand I. raširio svoju vlast nad zemljama Sv. Vaclava i "Sv. Stjepana".

Istodobno, za Ferdinanda I, vladao je njegov brat Karlo V. u Španiji i Nizozemskoj, a bio je okrunjen i krunom "svetoga rimskoga njemačkoga cesarstva", pa se mislilo da će se napokon ostvariti austrijski san o sveopćoj "svetoj njemačkoj" monarhiji.

Francuska, sapeta habsburškim zemljama, podigla se da brani sebe i slobodu Evrope. Malo-pomalo proučila je francuska diplomacija sav ustroj velike austrijske države koja je postala slučajno, iznenada, onako velika, a ne prirodnim razvojem poput Francuske. Govorilo se da svaki narod u habsburškoj monarhiji ima svoje težnje, a neki se narodi još mrze među sobom. Još se tvrdilo: "Kada je dinastija narodna i kada je narasla s narodom, vladar i podanici osjećaju da su im probici isti i, unatoč svakom nesporazumku, odanost i ljubav k domovini tijesno ih vežu. Rođeni na istoj zemlji, zadojeni istom misli, imajući pred očima istu svrhu, oduševljeni istom ljubavi, ratujući na zajedničke neprijatelje, uvijek će pomisliti vladar i njegovi podanici da im je sudbina zajednička, pa će stoga njihovi sukobi biti manje oštri, njihovo pomirenje iskrenije." Francuski vladari tražili su stoga i među narodima u Austriji saveznike protiv nje.

Ljudevit XIV. radio je kao i njegovi predšasnici. On, najveći njezin neprijatelj, poslao je njoj pomoćnu vojsku koja se proslavila kod Sv. Gottharda pod maršalom Colignyjem. "Najkršćanskiji" kralj nije mogao da drukčije uradi. Austrijski povjesničari tvrde da je to učinio "s pristojnosti".

P. de Bonsy, biskup bezierski, francuski poslanik u Mlecima pisao je već u travnju 1663. Ljudevitu XIV. da su Hrvati i Ugri do skrajnosti ogorčeni, jer im Beč gazi sva prava, ne dopušta im da navale na Turke, trpa u njihove gradove njemačku vojsku i hoće da budu Hrvatska i Ugarska jednake u svemu nasljednim austrijskim zemljama. Protestanti u sjevernim ugarskim županijama traže od kralja Leopolda da im podigne njihove porušene crkve. Jednu polovicu Ugarske imaju Turci, a drugu Leopold koji misli da je bolje imati polovicu negoli ništa. On misli da bi Ugarska izabrala drugoga kralja kad ne bi u njoj bilo turske vojske. Leopold može navaliti na Tursku samo hrvatskim i ugarskim mačem, ali on to neće učiniti, već hoće da slomi Hrvatsku i Ugarsku. Velikaši bi se mogli osokoliti od francuske strane da poduzmu štogod važno protiv Leopolda, jer je njihovo srce puno otrova protiv njega. "*Ils ont le venin dans le coeur contre lui.*"

Isti poslanik piše da Leopold neće da navijesti rat Turskoj, nego nastoji svim sredstvima da podrži prijateljstvo sa sultanom na štetu kršćanstva. Ugri su ponudili krunu banu Nikoli Zrinjskomu koji ju je odbio. Leopold I. mnogo je potrošio da se uzmogne okruniti njemačkom cesarskom krunom koja ga je uistinu više stajala nego što vrijedi. Sada mu je kesa prazna: može se reći da na svemu oskudijeva, ali protiv Francuske uvijek potajno radi sve što može, a za to već nekako nađe novaca. Sve to i tako piše poslanik svojemu kralju pa ovako završi: "Mi bismo se mogli okoristiti nezadovoljstvom spomenutih velikaša, te zadati Leopoldu mnogo posla, tako da ne bi imao vremena misliti na svoje poslove protiv nas, ali bi trebalo da se štogod dogodi, a tu su onda brige, obveze, troškovi i napokon, ljudi koji bi znali točno vršiti naše naputke."

Tako je pisao poslanik prije vašvarskog mira. On je imao više pouzdanika u Austriji, a svi Francuzi: jedan se zvao La Petitière, činovnik austrijski; drugi Dasquier, tumač tur-

skoga jezika na bečkom dvoru; treći Heruart, vrlo oprezan čovjek. Govorio je mnogo jezika, uvijek je putovao. U Beču su mislili da je Nijemac.

Vijesti što ih šalje u Pariz biskup Bonsy slažu se navlas s izvještajima francuskih poslanika iz Beča. Svi ti poslanici mnogo spominju Zrinjske i vele da u njih upire oči ne samo Hrvatska nego i sva Ugarska. Najviše su se pouzdavali u Zrinjske ugarski protestanti, a nije čudo, kada se pomisli kako se za njih bio zauzeo ban Nikola, Petrov brat. Dvije godine prije svoje smrti kazao je on, katolik, na saboru u Požunu ove znamenite riječi protestantima: "Ja nisam vaše vjere, ali je vaša sloboda i moja sloboda, i svaka nepravda vama nanesena i meni je nanesena." Te su riječi velikoga bana osokolile protestante, a dokazuju kako je on bio slobodouman i plemenit u ono vrijeme kad se u Beču tvrdilo da svi podanici moraju biti iste vjere kao i njihov kralj, kada se govorilo protestantima da su njihovi najslavniji junaci samo buntovnici, razbojnici!...

Kralj Ljudevit XIV, obaviješten o svemu što se zbivalo u Hrvatskoj i Ugarskoj, pomisli na bana Nikolu i brata mu Petra, kao na prve velikaše među svima "nezadovoljnicima", pa okroji u svojoj glavi cijelu osnovu.

Kad se ban Nikola spremao u ožujku 1664. da navali na Kanižu, odmah poslije one slavne provale u Slavoniju, dobi pismo iz Mletaka od svoga pouzdanika trgovca Mora, i s istim pismom dvadeset tisuća forinti, veliku svotu za ono vrijeme. Moro piše banu: "Ovaj mi je novac dao za vas francuski poslanik na zapovijed svojega kralja koji dobro zna kako mnogo troše Zrinjski i Frankopani - najsjajnije zvijezde u cijelom kršćanskom svijetu - na svoju vojsku, kako nitko nije žrtvovao za kršćanstvo koliko oni. Kralj Ljudevit XIV. šalje za sada malu novčanu pripomoć za trošak na vojsku, ali se nada da će domalo poslati i nekoliko tisuća svoje vojske koja će se hrabro boriti uz hrabre hrvatske junake."

Ban Nikola odgovorio je trgovcu Moru neka se zahvali u njegovo ime poslaniku. Čudi se malko što se sada francuski kralj njega sjetio, pa veli o sebi šaljivo da prazne posude najjače šuponje i buče: "*... l'ordinario è che i vasi vuoti fanno maggiore risuonanza e strepito*". Što je da je, kraljevo priznanje potaknut će ga da još s većim oduševljenjem stane na obranu kršćanstva. On se nada da će zaslužiti naslov "paira", naslov kojim ga je već kralj odlikovao. Ne treba novčane pomoći, nego junačkih mišica, pa piše stoga, malo prije navale na Kanižu: Neka Bog dâ da brzo prispiju te hrabre francuske čete: "*Voglia Dio che queste brave truppe francesi arrivino presto.*"

Sada se rasprelo dopisivanje između Zrinjskih i Ljudevita XIV, te njegova poslanika u Mlecima. Ban Nikola naslućivao je nešto, pa se hotimice čudio u svakom pismu što je francuski kralj pomislio na njega, a time je ban htio da izazove kralja na daljnje dopisivanje, da što prije pronikne u njegove namjere.

Knezu Petru poslao je Ljudevit XIV. prvo vlastoručno pismo od 25. srpnja 1664. Među ostalim piše mu: "Ovim listom htio sam Vam dokazati da sam Vam uvelike zahvalan i da nitko više od mene ne cijeni zasluge i junaštvo braće Zrinjskih koji su tako hrabri i slavni vitezovi, jer se svaki dan odlikuju s najvećom ljubavi i požrtvovnosti u obrani kršćanstva svojim slavnim djelima."

Tako piše Zrinjskima Ljudevit XIV.

Potkraj rujna 1664. javio je biskup bezierski svojemu kralju da je došla u Mletke kneginja Katarina, žena Petra Zrinjskoga, te da mu je potanko kazala kako Beč snuje da zatare hrvatsko kraljevstvo, kako progoni Zrinjske i Frankopane, a ovi žele da ugovore tajni savez s francuskim kraljem. Poslanik piše, među ostalim: Zrinjski i Frankopani imaju golema imanja u Hrvatskoj i Kranjskoj, mnoge gradove, mnoge luke, među kojima i Bakar. U Bakru mogla bi se sakupiti velika vojska. Iz Hrvatske i Ugarske mogu doći njihove čete u

Bakar a da ne pitaju za to dozvolu u koga vladara, jer su knezovi Zrinjski i Frankopani suvereni na svojoj zemlji: ..."*l'un et l-autre en sont souverains*". Petar Zrinjski rado će poslati svoga sina kao taoca Vašemu Veličanstvu, pod izlikom da je pošao na nauke u Pariz. Ja nisam htio odbiti ponudu kneginje Zrinjske, ali joj nisam ništa mogao ni obećati, ne znajući namjere Vašega Veličanstva. Međutim, mislim da bi ona ponuda u svoje vrijeme mogla dobro doći Vašemu Veličanstvu, jer su Zrinjski uistinu zamrzili Beč. Zrinjski nije sam. I Ugri su s njim. Za Austriju bit će velika sramota i pogibelj, ako joj se otme ugarska kruna, a Ugri su uvijek pripravni na taj posao, samo im treba pomoći...

Ljudevit XIV. odgovorio je svojemu poslaniku, među ostalim, ovo: Ja ne bih htio ni čuti o ponudi knezova Zrinjskih i Frankopana prije vašvarskoga mira, ali sada, pošto su se preokrenule javne prilike, mislim da moram i ja promijeniti svoje nazore. Cesar Leopold I. sklopio je na najveću žalost vašvarski mir, bez ikakve potrebe, poslije sjajne pobjede, pod sramotnim uvjetima, - "*a des conditions honteuses*" - a ponajviše stoga da zada meni novih neprilika. Ja nemam nikakve zle namjere protiv cesara Leopolda I, ali mislim da zahtijevaju opreznost, dobru politiku, a i poštenje, što smo dužni svojim rođacima i prijateljima, da budem i ja pripravan kako bih što bolje odbio, neposrednim sredstvima, svaku navalu na moje probitke. Ja sam stoga pripravan pristati na ponudu rečenih knezova da ih primam pod svoje pokroviteljstvo, da ih činom uvjerim o svojoj dobrohotnosti. Knezovi će se obvezati da će mi pomagati u svako vrijeme u svakom poslu sami i svojim ugledom, svojim gradovima, svojim sredstvima, sa svojim prijateljima. Naš dogovor ostat će najveća tajna. Ne treba da knezovi dođu u Mletke, već neka pošalju svoga pouzdanika, a taj će jasno razložiti sve što od mene žele. Moj poslanik u Mlecima neće sklopiti ugovor dok ne dobije moju zapovijed. Kad bude ugovor gotov, Zrinjski će poslati svoga sina k meni. Glavna je zadaća mojega poslanika u Mlecima da nagovori knezove Zrinjske i Frankopane neka podignu bunu, pravi prevrat u Hrvatskoj i Ugarskoj, a to će biti samo na korist kršćanstva, jer Hrvatska i Ugarska, slobodne od Beča, lako mogu istjerati Turke iz svojih gradova. Buna mora biti djelo samih kršćana. Zrinjski i Frankopani ne smiju zvati u pomoć Turke, jer moji kršćanski osjećaji nikako mi ne bi mogli dopustiti da se upletem u takav posao...

Tako je pisao Ljudevit XIV. iz Versaillesa 17. listopada godine 1664.

Katarina Zrinjska bila je dva tjedna u Mlecima, u mjesecu rujnu iste godine. Svaki je drugi dan dolazio k njoj jedan kapucin, starac, rodom Francuz. Stanovao je u nekom mletačkom samostanu, a bio je tajni član francuskoga poslaništva.

Iz Mletaka vratila se Katarina ravno u Ozalj, a kad je, dva mjeseca kasnije, poginuo ban Nikola, pomisliše ona i Petar na sve nevolje što će Hrvatsku jače pritisnuti, pa odlučiše da će Katarina opet u Mletke da zatraži što bržu pomoć od Francuske. Dogodilo se da je pošao mjesto nje kapetan Bukovački.

Treći dan po Katarininu dolasku u Kraljevicu, osvanu kapetan Bukovački sa suncem u Novom gradu. Odmah ga najaviše kneginji, a čas zatim stupi on u dvoranu pred nju i knezove Frana i Orfea.

- Napokon!... - pruži mu Katarina ruku.

- Evo me, vaša milosti! - nakloni se Bukovački.

- Imate kakvo pismo? - pogleda mu Katarina u tamne oči.

- Nemam, svijetla kneginjo. Molio sam biskupa poslanika da mi štogod napiše, dokazivao sam mu kako bi drago bilo vašoj milosti i svijetlim knezovima kad bi imali nešto u ruci... Poslanik mi je razlagao da još treba neke izvide, cijelu stvar da će još promozgati, on da se još ne može pismeno obvezati u ime svojega kralja...

- Jeste li mu sve potanko razjasnili? - upita Orfeo kapetana.

Bukovački se nakloni i raširi ruke da jest.

- Nema druge: mi ćemo u Mletke - reče Katarina bratu, sva zabrinuta.

- Što prije, to bolje - odgovori Fran.

- Poslanik mi je kazao neka umolim svijetlu kneginju da ne bi došla u Mletke, jer uhode austrijskoga poslaništva oštro paze na svaki korak njegovih ljudi, a čini se da poznaju i onoga staroga kapucina. Čim bi svijetla kneginja došla u Mletke, saznao bi to austrijski poslanik, jer vašu milost poznaju mnogi u Mlecima. Poslanik preporučuje najveću opreznost, drukčije bit će prisiljen prekinuti svaki dogovor - pripovjedi Bukovački snizivši glas.

- Pod bautom i krinkom nitko te neće prepoznati - pripomene Fran sestri.

- Ja sam o tome govorio biskupu bezierskomu, ali mi je on... zašuti Bukovački.

- Što vam je kazao? - upita Katarina.

- Evo njegovih riječi: "Kneginju bi lako prepoznali i pod krinkom po njezinu veličanstvenom stasu"... - zbuni se nešto Bukovački.

- Gle, o čemu govori poslanik Ljudevita XIV! - posmjehne se Katarina.

Bauta ili tabarro bila je vrsta svilenoga ogrtača kojim su čuvide, krabulje, u Mlecima pokrivale glavu. Bio je običaj u Mlecima da su se i gospoda i siromasi okrabuljivali od prve nedjelje u listopadu do 16. prosinca, pa od Stjepanja do korizme, te kod mnogih drugih prilika, kao za duždeva izbora i na Markovo, naime na dan zaštitnika Republike. I najodličniji su se ljudi okrabuljivali da potajno obave važne državne poslove, da koga posjete, da štogod zapletu ili raspletu.

Bukovački pripovjedi kako ga je biskup bezierski pitao, misli li knez Petar i sada, po smrti svoga brata, nastaviti dogovore s francuskim kraljem koji želi znati koliko vojske ima Petar, što on misli o ugarskim velikašima. Kralj želi da mu knez Petar javi pismeno sve uvjete pod kojima želi sklopiti savez. "Ja sam kazao biskupu" - govorio je Bukovački - "da će ovo posljednje biti teško jer je svijetli knez u Beču." Biskup meni ovako: "Neka kneginja Katarina napiše sve uvjete, pa neka javi knezu u Beč što je napisala. Knez Petar predat će tu spomenicu našem poslaniku Gremonvilleu, a vi se vratite k meni s istom spomenicom. Gremonville i ja jednako znat ćemo o čemu se radi, pa ćemo složno nastojati da pomognemo kršćanstvu." Još mu je poslanik kazao da je sam Leopold I. pisao svojemu poslaniku u Mletke "neka dobro pazi da li se tko od hrvatskih i ugarskih velikaša dogovara s Mletačkom Republikom."

Katarina, zamišljeno gledajući preda se, reče svojemu bratu snuždeno:

- Frane, meni bi drago bilo da pođeš s kapetanom u Mletke. Znam da gospodin kapetan savjesno i požrtvovno, ali...

- Draga sestro, sve ću kako ti želiš - stisne joj ruku Fran.

- Ja malo vjerujem u sva obećanja! - podigne ramena Orfeo.

- Ti, dakle, misliš da ne bi pošli u Mletke? - gane se Katarina.

- Neka idu. Napokon, tko bi znao?... - zasuče Orfeo brk.

- Svijetli kneže, mi ne smijemo u Mletke vašom lađom, jer bi je prepoznali - upozori Bukovački Frana, pa doda: - U Bakru sam čuo da će jedna Maršanićeva lađa odjedriti iz Bakra u Mletke poslije Božića, možda na Stjepanje.

- Četiri dana čekati! - zaklima zlovoljno Fran.

- Božićevat ćemo barem zajedno - uzdahne Katarina, položi desnicu na bratovo rame i tužno doda: - Frane, kakav Božić!... Petar u Beču, djeca u Ozlju, ja ovdje!...

Sutradan pođe kapetan Bukovački u Bakar gdje se dogovori nasamo s trgovcem Maršanićem, ocem one lijepe Marice, da će Maršanićeva lađa odjedriti iz Bakra u prvi mrak. Knez Fran i Bukovački ukrcat će se na lađu pred Kraljevicom.

Bukovački se vratio iz Bakra u Novi grad gdje je božićevao s kneginjom i knezovima.

Na sam Badnjak, poslije večere, pisala je Katarina duge listove Petru, djeci u Ozalj i kćeri Juditi u Zagreb. Dok im je pisala, u kasno doba noći, sama u pustoj ložnici, velika se je tuga slijevala u njezinu dušu. Kad je zapečatila listove, spustila je glavu na ruke i tiho zaplakala.

I na Božić bila je tužna. Knezovi uz nju neveseli. Ni o čemu se drugome nisu razgovarali s kapetanom Bukovačkim nego o nevoljama u otadžbini, i što će i kako govoriti s francuskim poslanikom u Mlecima. Katarina je već bila napisala spomenicu.

Na Stjepanje, u prvi mrak, izljubi se Fran sa sestrom, pa izađe pod Novi grad na obalu s bratićem i ukrca se s njim u lađicu u kojoj je već bio kapetan Bukovački. Mornari se otisnu, zaveslaju.

Sjeveroistočnjak slabo je duvao, nebo bilo oblačno, po brdinama je sniježilo, samo na južnom obzorju bilo je nešto vedrine, kao neka rupa olovne boje na kraju onoga mraka, nad samim morem. U mraku tek su se razabirala jedra ovelike Maršanićeve lađe što je lagano jedrila iz prodora Bakarskog zaljeva put juga, spuštajući jedno jedro, ono na krmi, da ga skrati podvezama, jer se ne zna što će oni crni oblaci na planini iznad Kraljevice.

Katarina je gledala onu lađicu suznim okom dok joj se nije izgubila iz vida u mraku. Pol sata nije još prošlo, a ona opet razabra lađicu kada se je vraćala od Maršanićeve lađe k obali. Malo zatim dođe Orfeo u dvoranu i reče Katarini da su se Fran i Bukovački sretno ukrcali.

- Što misliš, Orfeo, kakvo će noćas vrijeme?

- Sudeći po zraku, zapalit će bura. Ne boj se, Katarina, jer je čvrsta Maršanićeva lađa.

Orfeo doreče, a sluga najavi o. Belostenca. Kneginja ljubazno dočeka sijedoga pavlina, sama mu uze torbu iz ruke, pa mu ponudi da sjedne. Pavlin pripovjedi kako je ranim jutrom krenuo iz Crikvenice, te kako je putem bio sretan jer je razgovarao s nekom starom seljakinjom od koje je čuo desetak izvanredno rijetkih riječi. On zamoli kneginju da bi ga primila pod svoj gostoljubivi krov, ali ne bi želio... neka mu oprosti, prenoćiti na postelji na kakvoj je pred malo dana...

- Časni oče, ostanite dulje kod nas, pa ćete se priučiti... - osmjehne mu se Katarina nešto usiljeno i pritisne rukom čelo.

- Ne mogu, a od Boga vam hvala na vašoj dobroti. Već bih morao biti u lepoglavskom samostanu, ali se nikako ne mogu otkinuti od ovoga kraja, od mora. Kada prevalim ova brda nad Kraljevicom, zbogom more i Primorje!... Star sam: znam da već neću čuti lijepe i slatke primorske čakavštine.

- Katarina, tebi nije dobro - naglo će Orfeo.

Bila je problijedjela, po čelu joj izbio sitan znoj.

- Ne, nije mi dobro - potuži se kneginja.

- Uzrujana si i zabrinuta, pa ti pozlilo - primijeti Orfeo.

- Svijetla kneginjo, dobro bi bilo da legnete - savjetova pavlin ustajući.

Katarina ga umoli da joj oprosti što ga mora ostaviti, pa ode s Orfeom iz dvorane. Orfeo se odmah vrati k pavlinu, te sjedoše uz večeru.

- A smijem li pitati gdje je svijetli knez Fran?

- Večeras je otputovao.

- Bog ga svuda pratio! - pogleda put neba pavlin.

Knez Orfeo, da ne zapne razgovor, zamoli pavlina da mu kaže one rijetke riječi... Razgovor je ipak zapinjao, jer je pavlin odmah opazio da ga knez nehajno sluša. Tako probave jedan sat uz večeru, a tad isprati Orfeo pavlina do one sobe na hodniku.

- Ovo je ona ista soba?... - uzdahne Belostenec.

- Ista, časni oče. Uđite hrabro!

Zažele jedan drugomu laku noć, pa se rastanu.

Nad dvorištem grada silno je šumila bura, naglim je i žestokim udarcima gruvala oko tvrdoga grada, ručući u zjala na bedemu, cvileći kroz puškarnice, kao da će sve srušiti i raznijeti. Mrke otrančine rastrganih oblaka letjele su preko grada nad more kao neke grozne nemani, vijući se okolo stupova.

Orfeo pobrza u toplu dvoranu, pa pogleda na more. Prođu dva hipa, kad začu iza sebe:

- Strašan je vjetar planuo. Bojim se za brata...

- Mislio sam da si usnula. Kako ti je?

- Bolje. Silan vjetar...

Orfeo ju je uvjeravao da će Fran sretno putovati, da je već daleko lađa, a vjetar puše jako samo pod brdima, srdi se na snijeg. Nato pođu svako u svoju ložnicu.

Stari Belostenec klečao je u to vrijeme na krasnom klecalu uz onu lijepu postelju. Bio je uvjeren da neke velike brige taru kneginju, i čudno mu je bilo što joj je onako iznenada pozlilo, pa njezina zabrinutost, značajni pogledi, zamišljenost kneza Orfea, nagli odlazak kneza Frana, iz svega toga bio je razabrao da se zbiva nešto važno. On nije htio nagađati što bi to moglo biti, nego je molio Boga da im pomogne u njihovu nastojanju da im naspori i blagoslovi svaki trud, jer je sav njihov rad posvećen kršćanstvu i otadžbini. Pred pavlinom bio je molitvenik, najmilija njegova knjiga. Uvijek ju je sa sobom nosio, već nekoliko godina. Tu mu je knjigu darovala kneginja Katarina, te je na nju pazio kao na svoje oči, omatao je suknom, brižno je čuvao u svojoj vjernoj torbi. A taj isti molitvenik, tako mio i drag sijedome pavlinu koji je sada iz njega molio, napisala je god. 1660. u gradu Ozlju najslavnija kći hrvatskoga naroda: Katarina Zrinjska.

Molitvenik je taj prvi put tiskan u Mlecima, ukrašen je lijepim slikama i grbom spisateljice.

Taj molitvenik kneginje Zrinjske ne može se preporučiti današnjim velikašicama koje žive u Hrvatskoj, jer je napisan hrvatskim jezikom...

U predgovoru posvećuje Katarina svoj molitvenik: *Svoj gospodi i poglavitim ljudem, obojega spola u hervatskoj i slovinskoj zemlji, i svake vrsti dobrim kršćanom...*

Što je potaklo kneginju da napiše molitvenik, ovako sama razlaže u predgovoru: "*Premišljavajući vnogokrat, da se skoro zmeda vsega svita jezikov najmanje hervatskoga ovo doba štampanih knig nahodi, pače i one koje negda bihu po pobožnih i Boga bojećih ljudih učinjene i štampane, već se zatiraju i malo kadi nahode... zato ja nisam hotila pomnji mojoj uzmanjkat, trudu prostiti, ter kakovo takovo ovo dilo moje pravog hotinja znamenje, dobrim podati, obznaniti i preporučiti. Polag toga da bi vrime moje zaludo i prez hasne nepotrošila, prijeh se ovog dila sa*

vsim sercem i hotinjem, a to zbog jedine ljubavi, koju najpervo Bogu, pak bližnjemu mojemu nosim."

Još veli u predgovoru da je svoj molitvenik sastavila po mnogim knjigama:

"Kakono pčela z vnogih rožic slast vzamši, zibranimi pobožnostami napunih i popisah, da iz njih, komu dopadu, jur pripravnu i gotovu slaju od meda sladkoću občuti."

Pavlin Belostenec svaku je večer čitao pobožnu Katarininu pjesmu koja je u molitveniku odmah za predgovorom. Prva kitica te krasne pjesme glasi ovako:

"Nij za drugo na -vom svitu
"Človik stvoren od ruk Boga,
"Kad mu dušu plemenitu
"Da srid raja zemaljskoga:
"Neg da ovde tako hodi,
"Tako žive i putuje,
"Da se v smrti prav nahodi,
"I da v nebu gospoduje.

U posljednjoj, šestoj kitici preporučuje Katarina dobrim ljudima da se za nju mole i da slijede njezin molitvenik, jer:

. . . . . .
. . . . . .
"Pobožnostjom za njim hodeć,
"On će tebe ukrepiti,
"I zdrav budi, za me moleć!

Belostenec pročita pobožno ove posljednje stihove, pa legne i usne moleći se Bogu za spisateljicu molitvenika, za Katarinu Zrinjsku koja je još bdjela u svojoj ložnici...

Zamišljena i tužna, naslonivši se desnicom o naslonjač, stajala je Katarina Zrinjska kraj prozora i gledala na smućeno more na koje bi pala mjesečina kad bi vjetar rastrgao oblak. Bila je u dugoj i bijeloj haljini od svilenoga brokata: crna joj se i valovita raspletena kosa prosula bujnim pramovima niz kipni stas sve do koljena. U velikoj sobi gorjele su dvije svijeće, u mramornom je kaminu buktio plamen, svjetlost je titrala po izvezenom plavom atlasu na otkrivenoj postelji, po krasnim sagovima, po modroj svilenoj tkanini na stijenama i po Katarininoj haljini. Vjetar je hukao oko kula, zviždao i cvilio kroz puškarnice, tanko i oštro fijukao kroz svaku pukotinu. Katarina bi kadšto vidjela kako se valovi nadimaju i sustižu, zauzbijaju i usprskuju, kako se pjena nad njima vije, dimi, strelovito leti. Gledala je ono strašno more, one bijesne valove što su grnuli prema jugu, za njezinim bratom, i mislila je kako će se praskom lomiti o lađu i napokon tresnuti njom o grebene. Sad zadrhta, pane na koljena i sklopi bijele ruke. Kad ustane od molitve, opet pogleda na more: nebo je bilo posve zastrto, u šumu vjetra čula je kako buče valovi u crnom, groznom mraku...

V.

Velikim kanalom u Mlecima brzo su puzile duge i crne gondole i vješto se ugibale jedna drugoj ulazeći pod mostove, u manje kanale, u one mnogobrojne vodene ulice iz kojih se dižu vilinske mramorne palače. Poput guste i gole šume stršilo je u mračnu noć jedrilje silnih galija usidrenih na početku Velikoga kanala gdje je najširi. Visoki tornjevi, neke crkve, njihove kupe, tek se raspoznavahu, a podalje gubile su se u mraku cijele gromade palača zasjenjujući još jače ionako tamnu lagunu. Sad ovdje sad ondje prelila bi se morem crvenkasta svjetlost i rasvijetlila donji dio pročelja, nekoliko stupova, jedan mramorni shod onih palača na kanalu, te se vidjelo kako sluge podigoše baklje da posvijetle svojim gospodarima dok su oni silazili u gondole.

S Velikoga kanala najviše je gondola zakrenulo u Maleni kanal, kraj kojega je kazalište San Moisé. Stotina mladih plemića bila je priredila u tom kazalištu sjajni krabuljni ples.

Oko desetog sata napunilo se kazalište okrinkanim i neokrinkanim svijetom, šarenim čuvidama i gizdavim plemstvom. U žarkoj svjetlosti bezbrojnih svijeća, u blistavilu muranskih ogledala i kristala prelijevale su se boje najsjajnijih i najskupljih tkanina, sijevali su dragulji i dijademi, sjajila su se gola ramena i bujne grudi biserom posutih i čipkama našušurenih i napirlitanih patricijka. I vremešnije patricijke bile su tvrdo uvjerene da su zamamljive, jer su noću oblagale svoja lica svježom teletinom što se cijeli dan močila u mlijeku, te imale pri ruci svakojaka savršena ličila i za lice i za grudi. Glasovite venecijanske krabulje: mattaccini, tracagnini, pulcinelle, arlechini, brighelle i pantaloni šuljahu se među ostalima, oblijetahu neokrinkane plemkinje da im prišapnu koju tajnu, da im spomenu neke preradosne zgode, da ih duhovito pecnu, nemilosrdno ubodu. Na njihove šale, glasne i jogunaste, prasnulo bi mnoštvo u grohot sad na jednoj, sad na drugoj strani dvorane. Veselo je žuborio onaj prokšeni i obijesni svijet u šuštanju svile, u omaglici različitih miomirisa, u onom živom i opojnom zapahu mlade i razdragane puti raznježenih plemkinja, okupanih u procijeđenoj vodi od cedrova lišća, aloja, trme, mirte, moška, metvice. Kad glazba zasvira ples "alla gagliarda", stupiše ženske u kolo, pa svaka zapleše na svoju i vrti se i poskakuje kako je već bodri i draži njezin plesač vikom i cikom. Jedne se okreću kao na igli, druge se dražesno sagibaju, pa udaraju nogom o pod, uzvinuvši glavu nad pleća, a svaki im je kret raskošan.

Dok se plesalo "alla gagliarda", lagano se šetahu dvoranom dvije krabulje i tiho razgovarahu, držeći se za ruke. Muškarac, povisok čovjek, imao je na licu bijelu svilenu krinku, preko glave bautu, malen ogrtač, a s ramena spuštala mu se gotovo do peta crna baršunasta kabanica. Ženska je krabulja bila u suknji od zlatnoga brokata, u grimiznom opleću bez rukava, na tjemenu blistala joj se krunčica od krupnih alem-kamena, a oko krunčice savijala se crna i gusta svilena koprena, zendaletto, padala joj s glave, lijevo i desno uz crnu krinku, u gustim naborima na grudi, pa se ovila oko vitka pasa i spustila straga u dva okrajka gotovo do tla. Bijela suknjica s mnogim naborima i pleticama divotno se priljubila uz oblahne bokove, uz skladno tijelo u naponu mladosti. Da je krabulja bila mlada, vidjelo se po svakom njezinom kretu, po mladoj puti oblih ruku, golim od lakta do ramena. Crvene svilene čarape bile su izvezene zlatom na otvorenim bijelim cipelicama sjajili su se smaragdi. Srednjega rasta, zamamljiva od pete do glave, sva obavita mlađanom dražesti, šetala je krabulja sa svojim drugom, a kadšto, kako bi se već nagnula u ra-

zgovoru, zabijelilo bi se kroz koprenu sad dio jedrih ramena, sad krasan joj vrat. Njezina je put bila bijela, ali ne onako mrtvo kao snijeg, nego nešto malo osvijetljena onim južnim živim i veselim tamnijim nadahom pod kojim tinja bujniji život koji sjeća u prvi mah i prije dodira na preugodnu toplinu, na veliku dragost, jer mami svojom milovidnom svilenom glatkoćom kuda kao da struji odsijevanje unutrašnjega blijeska jačih osjećaja. Onu dražesnu nabujalost nad samim njezinim njedrima, čedno donekle sakritima, nadahnuo bi grimiz opleća nježnim rumenilom.

Mnoge su oči bile uprte u lijepu krabulju, mnogi su joj se dugokosi kicoši smiješili i divili skakutajući oko nje i klanjajući se tako da su im zveketale skupocjene tričarije po dugim prslucima od raznobojne svile. Oko ponoći plesala je lijepa krabulja monferrinu sa svojim drugom, pa zatim stala opet s njime šetati.

- Ti misliš da nas neće nitko prepoznati? - pitala je lijepa krabulja svoga druga talijanskim jezikom.

- Mislim da neće. Svi te gledaju. Opet ti velim da si najljepša na ovom plesu.

- A ja tebi opet da mi je uistinu žao što sam amo došla. Ti znaš da sam zabrinuta, žalosna...

- Mlade su djevojke čas vesele čas žalosne, a same ne znaju zašto... Ja sam te namolio da pođeš na ples, jer sam htio da se malko razveseliš. Ah, ljubav, ljubav, ljubav! - uzdahne šaljivo muškarac.

- Ti se rugaš? - hoće ona nešto ljutito. Uzdahne, pa doda tužno: - Vjeruj, srce mi naglo tuče... neka slutnja, neka nesreća...

- Ja ne vjerujem u slutnje. Kakva nesreća? Što da njega snađe?...

- Molim te, hajdmo kući. Meni je ovdje dosadno...

Uto prođu mimo nju dvije krabulje, muškarci. Jedan bio stao u hodu i omjerio je pogledom. Muškarci su bili dobro okrinkani, čvrsto omotani bautom, posve u crnu odijelu, ogrnuti dugim kabanicama.

- Jesi li opazila kako te motre krabulje koje su sada kraj nas prošle? - upita je drug.

- Kada smo plesali, opazila sam da nas promatraju.

- I drugi nas gledaju - tebe... Gle, one gizdeline...

- Kako su blijedi ti mladi Mlečani! - tiho zijevne mlada krabulja.

- Djeca suhobolne države. I Venecija je problijedjela...

- Ti, dakle, misliš da propada Republika? Molim te, ogledaj se samo dvoranom! Ne vidiš li ovaj sjaj?... Ja sam odjevena kao prava sirotica među ovim patricijkama.

- Da Venecija propada, tomu je dokaz što je današnjim Mlečanima najnužnije upravo sve ono što je posve suvišno! Stari Mlečani nisu uživali što su posjedovali, jer su bili zaposleni neprekidnim stjecanjem posred različitih napora i pogibelji. Njihovi potomci neće da se povedu za njihovim primjerom: da se radom uzvise do kreposti. Ne, nije mudro da se ono što je stečeno siromaštvom, izgubi bogatstvom... - razloži muškarac profesorskim glasom, dosta glasno.

Još nije to ni izgovorio, kad opet uoči kraj sebe one dvije posve crne muške krabulje koje su oštro promatrale njega i dražesnu mu družicu. Viša od onih krabulja bila se malko nagnula k njegovu ramenu da mu čuje glas.

- Čuj, sretniče: u kojoj si čarobnoj zemlji našao tu svoju zlatnu golubicu? - upita niža muška krabulja pratioca mlade krabulje.

- Našao sam je u zemlji gdje nema smiješnih ćukova koji smiono natežu svoj vrat da štogod naćukaju...

- Uh, kako je ovdje dosadno! - potuži se mlada ženska krabulja, hotimice duboko uzdahnuvši.

U isti hip primi je za ruku viša muška krabulja, njoj nepoznata, naglo se prigne pred njezino lice i radosno šapne:

- Julijo!...

Mlada ženska krabulja zadrhta prepoznavši glas, zapanji se malko, pogleda mu kroz rupice u oči, njezine sijevnu, pa se stane čuditi, sva smućena od radosti:

- Što?... Je l' moguće? Taj glas! Frane, ti, ti?...

- Govori tiše. Da, ja sam, tvoj Fran - izgovori naglo i tiho knez Krsto Frankopan, stisnuvši joj desnicu. Drugu je ruku pružio njezinu pratiocu i upitao ga: - Kako si mi, dragi Gasparo?

- Ti, ti u Mlecima!?... O, *caro principe*, kako si nas iznenadio! - radovao se onaj Gasparo.

- Molim, govorimo tiho, uklonimo se iz ove stiske - pohiti knez Fran, a Julija se uhvati s njim ispod ruke.

Kad bijahu u jednom kutu dvorane, mahne Fran svojemu pratiocu da se posve približi, pa reče što je tiše mogao Juliji i Gasparu:

- Pod ovom crnom krinkom krije se moj vjerni kapetan Fran Bukovački. On zna sve moje tajne...

- Sve!... - proguguće slatko Julija.

Bukovački se duboko nakloni, a *contessina* Julija de Naro i njezin brat Gasparo stisnu mu desnicu.

Julija je naglo disala, koprena joj se gibala pod vratom, zagrljaste gole ruke zadahnule su joj se rumenilom, oči joj radosno sijevahu kroz rupice krinke. Sva je odisala u tom času poput mirisave ruže kad otvara njedra ranom suncu.

- Julija, kada si došla u Mletke? - upita je Fran i stišće joj desnicu.

- Prekjučer s bratom. Pred mjesec dana pisala sam ti iz Rima da ću s bratom u Mletke.

- Nisam primio tvoje pismo. Ja sam odjedrio na Stjepanje iz Kraljevice.

- A danas su Sv. tri kralja! - začude se Julija i Gasparo.

- Gasparo, danas ti je imendan. Čestitam! - pruži mu Fran desnicu.

- Od Stjepanja do danas! Toliko vremena na putu! Kakva nesreća?... Frane, kada si stigao u Mletke? - zabrinula se Julija.

- Bit će tri sata.

- Zatekla te, dakle, oluja?

- One noći kada sam odjedrio iz Kraljevice, žestoko nas je zaskočio sjeveroistočnjak kraj otoka Cresa, rastrgao nam jedra, slomio nam jedno jedrilo.

- Frane!... - dahne Julija prestrašeno.

- Dragi kneže, sada si zdrav i veseo pred nama! Kazat ćeš nam kod kuće kako ti je bilo. Ali... da te nešto pitam: ti nisi znao da je Julija sa mnom na ovom plesu, pa si amo došao čim si stigao u Mletke!... Po što si samo došao?... - našali se conte Gasparo.

- Da, da, ulovili smo te! - nasmije se Julija usiljeno, misleći na rastrgana jedra.

- Julija, ti se smiješ?... Slušaj: tri najljepše kneginjice pisale su mi u Kraljevicu da dođem na ovaj ples, da ih s plesa odvedem u Hrvatsku! - našali se i Fran, pa će ozbiljno: - Čim sam dojedrio u Mletke, pohrlio sam k francuskom poslaništvu sa svojim pratiocem. Ova krabuljna odijela donijeli smo iz Kraljevice. Nitko ne smije znati da sam u Mlecima, osim onih koji to moraju znati. Mi smo se okrabuljili na lađi. Kod poslaništva rekoše mi da je biskup bezierski na ovom plesu, da se je okrabuljio u crno. Tko da ga prepozna? Potražit ću ga sutra.

- Frane, hoćeš li dugo ostati u Mlecima? - upita ga Julija.

- Ne znam, zlato moje. Ali gle, kako si mi divna! Ta koprena, te zvijezde: bajna si "proljetna noć" svakomu, a meni...

- A tebi?... - zaguka Julija hladeći se lepezom od nojevih pera.

- A meni?... Moje sunce, moja Julija!

- Draga sestro, nemoj se uzoholiti, jer se knez ne divi tebi nego tvojemu odijelu. Kad skineš krinku, prestrašit će se, jer si ružna, jer si se sva izgrebla noktima po licu...

- Ja sam se iz... gre...?

- Da, izgrebla si se od tuge i pečali kad nisi dobila mjesec dana nikakvo pismo od Frana...

- Gasparo, uvijek me srdiš! - udari ljubazno brata lepezom po ramenu.

Dok su se tako razgovarali, stajao je Bukovački tri koraka od njih i motrio onaj šareni svijet. Najednom približi se k svojemu knezu i prišapne mu:

- Ovaj hip prođoše uz mene dvije krabulje, dva muškarca, razgovaraju se hrvatski. Jedan je spomenuo moje ime...

- Vaše ime!... - gane se knez.

- Posve sam jasno čuo: "Bukovački u Mletke".

- Gdje su te krabulje?

- Eno ih onamo, desno, desetak koračaja od nas. Oniski ljudi, jedan u modroj kabanici, drugi u sivoj.

- Vidim ih, kapetane, svakako bi trebalo da saznamo tko su oni ljudi. Oprezno! - preporuči Fran, pa pripovjedi Juliji i Gasparu što je čuo od svoga kapetana.

Sada se dogovore da će Julija doma s Franom, a Gasparo i Bukovački pazit će na one krabulje. Gasparo se veselio da će doživjeti veselu pustolovinu. Bio je jedan sat po ponoći.

- Frane, kako će se presenetiti moja tetka Klementina kad dođem kući s tobom a ne s bratom! Hajdmo, hajdmo, jer je kasno. Ja i Gasparo obećali smo tetki da ćemo kući odmah poslije ponoći. Tetka nas čeka... - šaputala je Julija žurno.

- Draga i nestrpljiva sestro, silno te čeznuće obuzelo za lagunom, ali noćas nije mjesečina posrebrenila tihu uspavanu lagunu, noćas ne struji oko gondola blagi proljetni lahor, noćas...

- Gasparo, kud šibaš?... - branila se Julija, a glas joj bio topao i sladak od milja i uzbuđenosti. Na bratove riječi naglije joj je srce zakucalo.

- Sestro, sestro, dobro si me razumjela!... - zapjevucka tiho Gasparo, pa odmah prevrne, uhvativ sestru za ruku, kao da je moli za oprost: - Sad hajdmo! Ti, kneže, pričekaj malko pod trijemom: kapetan neka ostane u dvorani da ne izgubi iz vida one svoje krabulje, a ja idem sa sestrom u ložu da je omotam krznom, pa ćeš ti, dragi kneže, imati uza se u gondoli maloga medvjeda, kunu, lisicu, kako ti je milije! - izreče naglo, uhvati sestru ispod ruke i pobrza s njom iz dvorane.

- Conte Gasparo rado se šali. Mlad čovjek! - reče Bukovački knezu, upirući neprestano tamne oči u one svoje krabulje.

- Gasparo je mojih godina, lijep i snažan: velik brk, crne oči, dva ugljena. Upoznat ćete se s plemenitim čovjekom. Kapetane, laku noć!

Bukovački se nakloni, a Fran izađe pod trijem gdje se sastane s Julijom i Gasparom. Iz sobolovine smiješile su se knezu crne Julijine oči kada je silazila stubama, sva zaogrnuta dugom kabanicom. Hitro izađu iz dvorišta, koraknu nekoliko puta do kanala, a Julija prišapne veselo Franu stisnuvši mu desnicu:

- Eno naše gondole...

- Beppo! Zanetto! - zovne Gasparo.

- *Illustrissimo...* - oglase se dva gondolijera koji šetahu na obali, te odmah skoče u gondolu. Na njoj se sjajio zlatni grb.

Nebo je bilo zastrto, zrak vlažan i studen, more mrko, malko uzbibano. Iz Velikoga kanala nanosio je noći ćuh sitnu maglu. Julija i Fran oproste se s Gasparom, oprezno sađu u gondolu i sjednu pod felze, pod natkrovlje, prevučeno iznutra plavom svilom. Gasparo zapovjedi gondolijerima da zaveslaju kući, pa se brzim korakom vrati u kazalište.

Gospodska gondola zapuzi Velikim kanalom put Mosta de Rialto, ljupko ljuljuškajući se. Zatvoreno natkrovlje bilo je rasvijetljeno malenom lijepom svjetiljkom, slično nekoj morskoj školjci. Julija i Fran, čim sjedoše na mekane baršunaste jastuke, skinuše krinke.

- Julija!... - bila je prva Franova riječ.

- Ti, ti!?... - udušilo se u njezinu grlu.

Gledali su se nijemi, bez daha, on nađe njezinu desnicu, pritisnu je na svoje srce, i još je radosno gledao u crne i blistave oči, a ona mu se blaženo smiješila, rumeno joj je lice sinulo ushitom sreće i ljubavi, smiješile su mu se i njezine oči i koraljne usne, pootvorene i malko uzvinute djevičanskim čeznućem. Njeno se lice sve više rumenjelo, crne obrve kao da joj se nadizahu, usne su joj gorjele... klone na prsa i dahne:

- Frane...

- Slatka dušo!... - izvi se iz njegova srca, privine je na prsa i utisne svoje lice među nježno krzno sobolovine na visoku ovratniku njezine kabanice...

Gondola se ljupko ljuljuškala pod zamahom veslača, more je oko nje dragahno mrmorilo, kroz noćni mukli šum velikoga grada čula se odnekuda svirka, tihano zamirahu posljednji, otegnuti titraji pjesme iz daljine...

Knez Fran, obasuv cjelovima Julijino lice, otrgnuv se od njezinih rumenih usana, pridigne glavu, opet joj se zagleda u velike bajne oči, a ona mu se opet smiješila i stiskala mu ruku. Poput bisera sjajili su se njezini zubi, dah joj bio topao, svaka je njezina žilica igrala od radosti, cijelo je njezino biće bilo uzbibano, a Frana je obavijao miomiris njezine ljubavi i mladosti. Bilo joj je šesnaest godina.

- Frane, kako sam sretna da si došao u Mletke! Sanjalo mi se da nećeš doći... - ovije mu desnicu oko vrata.

- A ti nemoj vjerovati u sne.

- Ostani barem dva mjeseca u Mlecima.

- Ne mogu, dušo.

- Molim te, kako si me prepoznao na plesu?

- Prošla si s Gasparom uz mene, glasno si mu nešto rekla, pogledah vas bolje, te nisam više sumnjao: tvoj stas...

- Po stasu si me prepoznao?

- I po hodu.

- Mnoge su mi slične stasom.

- Nisu, zlato, moje! - utisne joj cjelov na tople usne.

- Frane, zar si zaboravio kako me je brat na plesu srdio kada mi je govorio o mjesečini na uspavanoj laguni? - zašuti Julija, za čas se zvonko nasmije i poljubi Frana.

- Tvoji su mi cjelovi slatki i danas kad mjesečina ne srebrni lagunu... - vrnu joj Fran tri cjelova za jedan da joj ništa ne bude dužan.

Gondola stane pred krasnom palačom malo poviše od Mosta de Rialto, Julija i Fran izađu i odmah se popnu mramornim stubama na prvi kat.

Gondolijeri su začuđeno gledali za njima, a onda okrenuše gondolu, pa zaveslaše Velikim kanalom da se vrate na ono mjesto gdje su prije bili.

- Beppo, onaj gospodin s contessinom bit će princ Frankopan iz Hrvatske, jer ne vjerujem da bi conte Gasparo komu drugomu povjerio svoju sestru. Ti ne znaš ništa jer si malo dana u službi kod Julijine tetke, ali ja sam čuo da će se taj princ oženiti Julijom - pripovijedi Zanetto, veslajući.

- Ja bih najvolio znati je li darežljiv taj princ, a što se tiče njegove ženidbe, dobro znam da me neće moliti da mu budem vjenčani kum. Je li darežljiv?...

- Dat će nam štogod. Čuješ, Beppo: on mene pozna, pa ćemo udesiti tako da meni da za tebe i za mene, a onda razdijelit ćemo pošteno, je li, a? Razumije se: razdijelit ćemo pošteno!

- Vidiš, meni se čini da se to ne razumije... - potegne veslo Beppo i počeše se iza uha.

Grofica Klementina, Julijina tetka, omalena, snažna i rumena ženica od kojih pedeset godina, sjedila je uz stol nasuprot svojemu slijepomu mužu Barnabi i čitala mu iz neke knjige. Barnaba bio zasjekao tamo u sedamdesetu, a mučila ga kostobolja, te nije mogao spavati. Blijed, sitan, nešto poguren, omotan od vrata do peta krznom, slušao je svoju ženu i gladio kratku i sijedu bradu oteklim prstima. Na ćelavoj je glavi imao crnu kapicu od baršuna. U svojoj šezdesetoj godini, sve dok nije oslijepio, bio je prokurator Mletačke Republike. Sva su mu djeca pomrla. On je bio Mlečanin, a žena mu Rimljanka. Klementinin brat kardinal Barberini živio je u Rimu, a tako i njezina sestra Beatrice, udata za grofa Antuna de Naro. Lijepa Julija i Gasparo djeca su Beatricina i Antunova.

Klementina je lagano čitala iz one knjige u lijepoj sobi gdje je bilo vruće kao za ljetne omare. Sve su stijene bile prevučene pozlaćenom kožom, na nadstroplju sjajile su se arabeske i slike u izrezuckanim i pozlaćenim okvirima, kao u velikim vijencima. Da je ta soba bila blagovalište, vidjelo se po skupocijenom posuđu, po kristalima u velikim ormarima nakićenim rezbarijama i vitkim mramornim stupićima na zasuk.

- U ovoj je sobi studeno kao u kakvoj ledenjari! Ej, Nino, zar si opet zaspao? Baci u kamin dvije cjepanice! Jesi li čuo? - viknu grof Barnaba. Glas mu kao britva.

- Čujem, illustrissimo, čujem! - oglasi se sluga Nino iz kuta kraj kamina, baci jednu cjepanicu u oganj i nešto progunđa kroz zube.

- Što brundaš? - grakne Barnaba na slugu.

- Ništa, illustrissimo - saže ramenima Nino, malen, mršav, vremešan čovjek u zelenkastu odijelu, prava gušterica.

- Kako ništa? Nemoj mi prigovarati, prkositi! Ti si mrmljao! - prodere se grof.

- Nešto sam mislio...

- Hoćeš da iskočim iz kože. Ti nisi samo mislio, ti si mumljao!

- Ali, illustrissimo...

- Jezik za zube, ti pravo trabunjalo i traskalo!

- Illustrissimo, ja sam mumljao da je u ovoj sobi kano u peći...

- Šuti! - zareži grof, pa zastenje od boli. - Uh, kako to u stegnu pili, steže, vrta!

Grofica Klementina zirne na sat na zidu, zijevne, potrepta prstima po usnama, i reče:

- Još ih nije!...

- Do bijesa i plesovi! Aaaa... popušta malko u stegnu, popušta... - sagibao se starac.

Klementina počne opet čitati.

- Molim te čitaj glasnije. Ja ništa ne razumijem.

- Kad te zakvači ta nesretna bol, ništa ti nije pravo, na sve se srdiš. Molim te, dragi Barnaba, budi malko strpljiv...

- Molim, grofice, ti dobro znaš da se ja nikada ne srdim, a što se tiče moje strpljivosti, ja kao pravi kršćanin, dobro znam gdje je granica strpljivosti. Molim, izvoli čitati!

- Ja pak mislim da ima strpljivost svoju granicu ne samo za kršćane nego i za prave kršćanke! - obrani se Klementina, pa htjede opet čitati, ali se u taj tren otvore vrata.

- Gle, još nas čekate? - poviknu Julija veselo s praga.

Klementina, dižući se sa stolice, ukori ljubazno:

- Tako kasno? Ah, djeco, djeco! Tomu si, Gasparo, zastalno ti kriv...

Julija se glasno nasmije.

- Što!?... - osupnu se Klementina i raskolači crne oči i kad joj se primaknuo čovjek koji nije bio Gasparo.

- Grofice, ja se ne čudim što ste tako iznenađeni!... - nakloni se knez Frankopan.

- Oh, veliki bože! Kneže, vi vi?... Julija, je li to obmana, san, što li? - sklapala je ruke tetka.

- Kakav san! - nasmije se opet Julija.

- Oh, kako sam se prestrašila! Dragi Barnaba, jesi li prepoznao?... - stisne Klementina Franovu desnicu.

- Taj mi je glas poznat, ali se ne mogu sjetiti...

- Gospodine grofe, dopustite da vam pruži ruku Fran Frankopan. Oprostite, što sam u ovaj sat...

- Da, da, to je glas kneza Frankopana! - uzradova se starac pa se pridiže sa stolice s velikom mukom, a glava mu se strese.

Knez Fran položi mu svoju ljevicu na rame da ne ustane, a desnicom uze njegovu, one otekle prste.

- Hvala, hvala, dragi kneže! Da, slab sam, ta znate: moja strašna kostobolja! Već me deset godina muči! - tužio se starac, spuštajući se oprezno na stolicu.

- A gdje je Gasparo? - sjeti se tetka.

- Na plesu. Sve ćeš čuti, draga tetko.

- Kneže!... - nakloni se Franu grofica da bi sjeo za stol.

- Nino, donesi štogod: onu jarebicu, rake, vina. Brzo, pospanče! - vikne Barnaba.

- Samo čašu vina - nakloni se knez.

- I ja sam žedna - osmjehnu mu se Julija.

- Kneže, hoćete li dulje ostati u Mlecima? - nasmiješi mu se i Klementina.

- Ne znam još. Žalim što ću vam...

- No, no, no! Ni riječi o tome. Vi ste naš gost, vi ste prijatelj naš i Gasparov, vi ste i... - zašuti starac.

- I...? - otegne tanko Julija, pa zirne vragoljasto u Franove oči, premećući prstima bisernu ogrlicu nad njedrima.

- Kako si vesela!... - zaprijeti joj tetka ljubazno prstom.

- Kada mjesečina srebrni uspavanu laganu, kada proljetni... - nasmija se Julija, pošto je izgovorila one riječi odmjereno, s patosom.

- Oj, sretne li godinice! - uzdahne Klementina i pogleda Juliju, pa kneza koji se silio da sakrije svoj osmijeh.

Julija je skinula koprenu sa sebe. Na crnoj kosi još se blistala krunčica s alem-kamenima, a onaj biser pod vratom kao da je izgubio svoj sjaj na nježnoj i mladoj puti. Julijina su ramena bila gola, a staromu Barnabi bilo je studeno u kabanici!

Tetka upita Juliju da joj kaže kako se sastala s knezom na plesu.

Julija nagne čašu, kucne se s Franom, pa pripovjedi što je tetka željela. Kneza upitaše kako njegov rod u Hrvatskoj, hoće li domalo njegova sestra u Mletke. Katarina je stanovala kod Klementine kad bi došla u Mletke. Fran im sve iskaže. U prvoj sobi bio dobacio sluzi dugu kabanicu, te je sada sjedio uz stol u modrom svilenom zobuncu komu su rukavi bili rasporeni od ramena do pesti i samo gdjegdje spojeni vrpcama, tako da mu se nazire vezena i našušurena košulja između pojedinih veza. Zobunac bio mu je protkan cvijećem oko vrata i na prsima.

Franove oči, dok je odgovarao na različita Klementinina pitanja, utekle bi na Julijino lice i svaki put milo sijevnule. Valovita mu se kosa nešto poremetila nad čelom, lice mu se zarumenjelo, glas mu bio topao i zvučan. Julija ga slušala, sva je tonula u njegov glas, duša joj je treptjela od radosti i sladosti, i sad bi posve otvorila oči, a sad bi zurila u njegove kroz duge trepavice. U kutovima njezinih očiju, na rubu crnih zjenica, zalivenih kao nekim najnježnijim baršunastim sjajem, uvijek se jednako smiješila zlatna točkica kroz tanke trepavice. Sitan joj je smiješak igrao na krasnom zavoju punanih i rumenih usana, spletao se sa smiješkom iz malenih dražesnih jamica pod jagodicama i s onim iz jamice na bradi: radost je njezine duše prosijavala iz svakoga poteza krasnoga joj lica. U cvijetu kipnih oblina njezinih ramena i ruku djevojačkim je miomirisom cvao neki milovodni ljubavni pelud, te bi je sad jače, sad slabije zadahnuo prenježnim rumenilom, kako bi već zakucalo njezino srce.

Najednom snuždi se Julija, tetka je zabrinuto pogleda.

- Draga tetko, ti još ne znaš kako je velika oluja zatekla kneza na moru! On je bio na putu sve od Stjepanja do danas.

- Oh, Bože! - podigne ruke Klementina.

- Kneže, zatekla vas je zastalno u Kvarneru. Znam ja kako ondje puše! - gibao se od boli Barnaba.

- Frane, kaži nam što si pretrpio - zamoli ga Julija.

- Kada sam odjedrio iz Kraljevice, nije duhao jak vjetar, ali sat kasnije planuo kao iz puške. Nismo imali vremena da snimimo jedra, ni da ih jače podvežemo. Bila je crna tmica, more se oko nas prašilo, valovi se preko nas prebacivali, treskali su o krov lađe kao da se ruši kamenje, dok smo letjeli u krmu u onom mraku. Žestok udarac vjetra slomi nam jedro na krmi, zateg na drugom jedru pukne, jedro se razleti. Onako bez jedara odniješe

nas valovi i vjetar put juga u jednu malu uvalu, a tu opet zlo, jer se valovi odbijaju od kraja, srazuju se, prskaju o lađu, vrte je na sve strane. Razabiramo da smo blizu kraja jer čujemo kako se more sa šumom razlijeva, kako buči pod klisurama. Na sreću odnese nas vjetar malo dalje, zajedan rt, gdje je more bilo manje uzburkano, i tu se usidrismo, pred zoru. Zatim razabrasmo brdo Osor na istočnoj strani, daleko. Bili smo na malenu otoku, posve pustu, nikamo nismo mogli, deset dana.

- Jeste li imali dosta hrane? - upita ga Klementina.

- Jesmo, grofice. Nikamo nismo mogli, jer nismo imali jedara: da smo ih imali, opet nikamo prve dane, jer je vjetar bio prejak, ako i nije onako bjesnio kao prva dva dana. Jučer popodne, pošto je vjetar nešto popustio, dojedri srećom u blizinu onoga otočića jedna senjska lađa što je jedrila iz Dalmacije u Mletke. Nekako je dozvasmo mašući zastavom pa se ukrcasmo na nju ja i Bukovački.

- A što će ona lađa bez jedara? - upita opet Klementina.

- Sinoć iskrcasmo jednoga mornara s one senjske lađe u južnoj Istri, te ga poslasmo u Bakar da javi gospodaru nastradale lađe, nekomu Maršaniću, što se dogodilo.

Još su se razgovarali o strašnoj buri. S Julijina lica bilo nestalo smiješka, malo-pomalo bila problijedjela, u očima vrtjele joj se suze. Kada pripovjedi knez kako je bio preporučio svoju dušu Bogu u onoj uvali među grebenima i klisurama, kako su neki mornari plakali spominjući svoje roditelje, ženu i djecu, tada se odroniše Juliji dvije krupne suze niz lice na njedra. Grofica Klementina bila sklopila nekoliko puta ruke i zahvalno pogledala put neba, a stari se Barnaba pridizao u naslonjaču od boli.

- Draga tetko, ne bismo li pričekali Gaspara i onoga kapetana koji se takođe zove - Fran?

- Ja nisam umoran, ali, grofice, vi ste možda... - hoće knez da se ispriča.

- O, ja spavam samo onda kada popusti bol mojemu jadnom Barnabi - uzdahne grofica.

- Istina, istina... - prizna Barnaba. - Eto, bila noć, bio dan, meni je sve isto! Odavno bih već zamrzio život da nije uz mene dobra Klementina. i ta mala vijoglavka iz Rima, i njezin jogunasti brat razvesele kadšto ovu pustu moju kuću.

Julija sjede uz slijepoga starca i poljubi mu ruku.

- Veliš da sam mala vijoglavka, a meni se čini da sam preozbiljna - nasmije se zvonko Julija i nujno pogleda tetku i Frana.

- Smij se, dijete moje, glasno se smij, jer ja ne vidim, ne znam kako se smiješiš... pouzdahne starac gladeći joj sad ruku, sad lice, pa doda tužnije, vlažnih očiju: - Julija, glasno se smij, glasno!... - i ja sam bio veseo kad su mi cvale tvoje godine. A kasnije?... Dijete moje, tko bi znao što je tebi providnost dosudila?... Već je deset godina što te nisam vidio... Bila si malena, nemirna, lijepa, divan pupoljak, nebeski cvjetić. Ih, kako ti je ručica topla, kako ti je lišce glatko!... A jesi li još lijepa?...

- Nisam, vjeruj mi, nisam - odgovori Julija, pogleda Frana i porumeni.

- Ljepota je dar Božji. Da nije nje, mi ne bismo imali ni Tiziana, ni Michelangela, ni Rafaela Sanzia. Julija, budi lijepa! Tvoja je majka bila najljepša djevojka u Rimu - zaklima starac.

- A sestra Julijine majke?... - našali se Klementina.

- Da, da, i ti si, Klementino, bila krasna. Ne bih se ja drukčije onako smrtno u te zaljubio... Joj joj!... - zastenje opet od boli.

- Frane, pripovijedaj štogod, pa neće moj dobri tetak ovako jako osjećati bol. Ti znaš kako te rado slušam, slušamo... - popravi se Julija.

- Hajdmo, hajdmo, jer se i ja želim protegnut. Ej, Nino, zar si opet zaspao? Nino! Nino! - oštro će Barnaba.

- *Illustrissimo?...* - trže se Nino u kutu za vratima, protare brzo oči, dotapa k starcu, uze ga pod pazuho i pridigne sa stolice.

- Lagano, lagano! Nisam ja kakva vreća! - ljutio se starac.

Svi ustanu i zažele jedno drugome laku noć.

Čim je starac, pognut i drhtav, otklimao u drugu sobu sa ženom i slugom, okrene se Julija, poleti k Franu, primi ga objeručke za glavu i zagleda mu se u oči:

- Frane, spavaj slatko! Snivat ću zastalno o tebi, o laguni...

- Oh, dušo draga! - nasmiješi joj se Fran, obujmi je desnicom, dugi joj cjelov utisne na usne.

- Frane, kako si mi krasan i mio! Zašto nisi veseo?

- Nisam veseo!?...

- I kada mi se smiješ, vidim ti u zjenicama neku sjetu. Meni se čini da nisam u tvojem srcu samo... - umukne Julija.

Iz predsobe čuli su se koračaji, vrata se otvore: Gasparo i Bukovački!

- Dobro jutro! - nakloni se Gasparo, sav u lijepom crnom odijelu. Lice mu bilo tamne boje, oči vesele, crna kosa raskuštrana. Pruživ ruku knezu i sestri dometne: - Studeno je vani, a ovdje lijepo, preugodno, kao na laguni za proljetne noći...

- ... kada sipa mjesečina svoje srebro na sretnike! - nadopuni Julija, pa se čudno namrgodi na brata: - Uvijek zanovijetaš!... Dugo smo vas čekali.

- Oh, tebi je bilo grozno dosadno!... duboko uzdahne Gasparo.

- A one krabulje? - upita knez.

- Mi smo žedni! - pozvoni Gasparo.

Sluga natoči. Svi sjednu. Gasparo isprazni čašu nadušak, pa sasu kao iz rukava:

- Kad one krabulje iz kazališta, mi za njima. Kad one u jednu gostionicu gdje je pučki ples, mi za njima. Krabulje sjednu uz stol, a tu već dvije mlade ženske, odjevene u furlansku, kao seljakinje, bez krinke. Kapetan i ja k istomu stolu. One krabulje piju s djevojkama, ali neće da skinu krinke. Meni već dosadno. Odlučim: pričinim se pripit, ovijem desnicu djevojci oko vrata, a okrinkani muškarac koji sjedi uza nju nešto se ljuti, mumlja...

- Gasparo, ti uistinu prezireš svaku stegu i ukočenost! - ukori ga sestra šaleći se.

- Julija, zašto nisi začepila oba uha? Čujte: kad ja ogrlim jednu, drugu će kapetan. Krabulje se ljute, djevojke se smiju i ljute. Učas eto svađe: ustanemo svi, prepiremo se, kapetan pazi na moje ruke, pa u isti mah, koliko bi dlanom o dlan, skinemo im krinke. Oni se zablenu, mi ih dobro pogledasmo, pa hajd iz gostionice. Opazio sam jednomu je lice crveno, brada plava, oči izbuljene, drugi je mrka lica, brkat.

- Prvi je Petar Fodroczy, drugi Franjo Špoljarić - reče Bukovački.

- A!... - začudi se knez.

- Što su ti ljudi? - upita Julija kapetana.

- Prvi je skitač, probigora, drugi: varalica, tat. Oba pak imaju mozga koliko i obraza. Fodroczy je sada kapetan, a Špoljarić je neko vrijeme bio općinski činovnik u jednom hrvatskom gradu gdje je okrao nekoga kanonika. Zatim se bogato oženio Fodroczyjevom tetkom, trideset godina starijom od sebe.

- Uhode!... - šapne knez sam sobom.

- Uhode?... - gane se Julija.

- Ono su ljudi grofa Nikole Erdödyja koji je nekako doznao da je Bukovački u Mlecima. Poslao je ovamo ljude da bi štogod privrebali protiv mojih rođaka i mene. Erdödy nas uvijek tuži u Beču. - Fodroczy i Špoljarić ne mogu ni posumnjati da ste im vi skinuli krinke? - upita knez Bukovačkoga.

- Ne mogu. Dok smo se conte Gasparo i ja onako "nepristojno" ponašali kod stola Špoljarić je prišapnuo Fodroczyju: "Gledaj samo kako su bezobrazni ti pijani Talijani." Fodroczy mu je odgovorio: "Ja bih ga šupio da znam da nema bodež pod kabanicom."

Malo zatim odoše svi na počinak.

Knez Fran nije dugo mogao usnuti: u njegovim se mislima spletahu različita lica, valovi, čuvide, klisure, i činilo mu se - čim je zadrijemao - kao da čuje jauk iz daljine i veseli Julijin smijeh. Vidio je u snu kako bukte plamenom mnoga sela na nekoj ravnici, kako požar ozaruje neku rijeku, a iz plamena, čas ovdje čas ondje, zablistale bi se crne oči...

Knez Fran bio je više godina u hrvatskom kolegiju u Bologni gdje su učili mnogi hrvatski velikaši. - U isti kolegij bio je doveo god. 1635. glasoviti kardinal Pazman braću Zrinjske, Nikolu i Petra. - Mladi Frankopan sprijateljio se u Bologni s Gasparom de Naro koji je bio u istom gradu na naucima. Klementinu i Barnabu već je više godina poznavao jer im je svaki put kada se vraćao iz Bologne u Hrvatsku, donio Gasparov pozdrav. S Julijom se upoznao pred godinu dana; bio došao u Rim, posjetio prijatelja Gaspara i vidio njegovu sestru. Deset dana kasnije otkriše jedno drugome da se ljube, te zapečatiše ono malo slatkih riječi još slađim i mnogim cjelovima i svaki su se dan više cjelivali negoli razgovarali, a to je trajalo jedan mjesec, dok nije knez Fran otputovao iz Rima u - Ogulin gdje je onda bio kapetan. Kakav je Ogulin, gdje je Ogulin, je li u Ogulinu mnogo ili malo spomenika iz rimske dobe: arenâ, i slavoluka, za to nisu pitali Julijini roditelji. Oni su dobro znali, kao i sav ondašnji svijet, za knezove Frankopane i Zrinjske da su to najslavnije hrvatske porodice, gotovo dvije dinastije, tijesno spojene višestoljetnim patnjama i slavom jednoga naroda kojemu se onda divio sav kršćanski svijet, te spominjao njegovo ime s najvećim poštovanjem. Naša je domovina imala u ono vrijeme dva imena: Hrvatska i *Antemurale christianitatis* - "Bedem kršćanstva", to je naslov kakvim se ponosi samo hrvatski narod.

VI.

Sutradan oko devetog sata naglo se prenu knez Fran iz sna, pridignu se na postelji i ogleda se ložnicom, osjetiv u prvi mah da mu je srce uzburkano: prisnulo mu se da čuje pucnjavu i lomljavu. Srce mu laganije zakuca čim mu padne pogled na Julijinu sliku na zidu, nasuprot njegovoj postelji.

Netko tiho pokuca, knez se oglasi, vrata krcnu, teški svileni zastori šušnu, iza njih se pomoli navorano i obriveno lice staroga sluge Nina:

- *Glorioso principe* da, da, slavni kneže, molim vašu milost da oprosti što sam vas iz slatkoga sna...

- Što je, dragi starče?

- Došao neki starac, gospodin, sijed, skinuo krinku, ali ga ja ne poznam...

- Želi možda govoriti sa mnom?

- Slavni kneže... - nakloni se Nino što je dublje mogao.

- Evo me odmah - odgovori knez.

Četvrt sata prođe, a knez u dvoranu gdje mu priđe u susret mršav starac, duge i sijede brade, sav u crnom odijelu, kao kakav mletački plemić.

- Vi časni oče... - pruži mu knez desnicu. Kako ste saznali da sam u Mlecima?

Starac ga ponizno pozdravi, ogleda se dvoranom i tiho pripovijedi, pošto su sjeli:

- Već se više dana šuljaju oko palače našega poslaništva dva čovjeka, a govore hrvatski. Čuo ih je jedan od naših pouzdanika. Sinoć upitaše našega vratara, nakon okolišanja, da li je Bukovački u Mlecima. Naš vratar ne pozna vašega kapetana.

- Mislim da znam tko su ona dva čovjeka...

- Već smo po tome sudili da je Bukovački u Mlecima, a noćas pak saznao je naš poslanik na plesu u kazalištu San Moisé da ste amo dojedrili. Kneže, naš poslanik - biskup! - zastalno ne bi se pleo među čuvide da to nije na korist našemu velikomu kralju Ljudevitu!... Da, to su žrtve na oltaru kršćanske Francuske...

- Tko je kazao poslaniku da sam u Mlecima?

- Jedan tajnik austrijskog poslanstva.

- Koga plaća Beč i Versailles?... - posmješljivo će knez.

- Više Versailles nego Beč. Oh, skupi su ti Nijemci u našoj službi veoma skupi!... Uhode austrijskoga poslaništva vrebaju na svaku lađu iz Hrvatske, te opaziše sinoć kako su dvije krabulje stupile na kraj iz jedne. To ste vi bili. Uhode, također pod bautom i krinkom, pođoše za vama do našega poslaništva, a zatim na ples gdje vas prepoznaše kad ste nešto glasnije govorili svojim jezikom. Uhode odmah to javiše tajniku poslaništva austrijskoga, a čestiti tajnik, koji je bio na plesu, našemu poslaniku.

- Zao mi je što me monseigneur nije nagovorio na plesu. - Naš je poslanik veoma obziran: nije htio smetati dok ste razgovarali s dražesnom contessinom de Naro... - obori krotko oči preobučeni kapucin o. Jean, tajni član francuskoga poslaništva.

- I contessinu je prepoznao?...

- Veli da je bila upravo bajna. O, monseigneur de Bonsy ima sokolove, vješte oči!... Kad čovjek oduševljeno i požrtvovano služi svojoj domovini, izbrusi mu se ne samo um nego i vid...

- Časni oče, ja želim da se što prije porazgovorim s monseigneurom.

- Došao sam u njegovo ime: neizmjerno žali što vas ne može posjetiti. Austrijanci paze! Mi sudimo da je ipak moguće da su neki članovi austrijskoga poslaništva vjerni Beču. Ako pak nije nijedan od njih vjeran Beču, oni ipak na nas oštro paze da uzmognu tražiti od nas što veću nagradu...

- Zar njihovo natjecanje tko da vas od njih što brže i bolje posluži, ne obara njihovu cijenu?...

Kapucin se nasmijulji, pa produlji:

- Poslanik vas moli da ga ne biste danas posjetili. Kneže, zaboga, oprezno! Radi se o slobodi vaše otadžbine, radi se o "Bedemu kršćanstva". Mi hoćemo, mi molimo Boga da bude što jači taj bedem.

- Kada misli poslanik sa mnom govoriti? - upita Fran zamišljeno.

- Za koji dan, u kasno doba noći, on će posjetiti vas.

- Hrvatska strada; bečki generali nas tlače. Turci se spremaju na navalu.

- Hrabre su hrvatske mišice.

- Časni oče, Hrvatska je pusta!

- Uzdajte se u providnost!

- Već nas ne bi bilo da se nismo u nju uzdavali! Dakle, za koji dan?...

- Biskup misli da bi vaš kapetan večeras k njemu...

- To bi mi drago bilo.

- Čim se unoća, stat će pred ovom palačom gondola; kapetan upitat će gondolijera za ime. Ako mu odgovori da se zove Pietro, neka uđe u gondolu. Pietro je visok, rumen, u crnom odijelu. Bit će mu pedeseta. Molim da se Bukovački dobro okrabulja - upozori kapucin i ustane.

- Časni oče, bit će sve tako, nakloni se knez.

- A sad u samostan da se preobučem, pa... pa - ne znam još kamo, ni kuda!

Sada se okrinka, ogrne kabanicom, pokrije bautom, pa se oprosti s knezom.

Malo zatim puzila je gondola u kojoj je sjedio o. Jean niz Veliki kanal, prema Piazzetti.

Knez Fran netom je kapucin otišao, dao je pozvati Bukovačkoga da mu kaže što je bilo.

Oko podne svi se sastaše u blagovalištu, te sjedoše za ručak.

Julija, rumena i vesela kao da je cijelu noć slatko spavala, sjedjela je nasuprot knezu, smiješila mu se i zurila mu u lice kroz one svoje lijepe trepavice. Ona je tako zatvarala oči da joj bude pogled što jači, da mu što dublje pronikne u njegovu dušu, te je on vidio kako ga pogledom pita: zašto si neveseo?... Na sebi je imala modru svilenu haljinu s povlakom, rasporenih dugih i širokih rukava, a na glavi nekoliko niza bisera oko debelih crnih pletenica, savitih na tjemenu. I tetka je Klementina bila vesela i veoma ljubazna s knezom, svakoj se njegovoj riječi čudila, nešto malo, pristojno i odlučno, i svaku mu je odobravala. Conte Gasparo šalio se sa sestrom, a nekoliko je puta počeo pripovijedati ljubavne pustolovine nekih raskalašenih patricijka, ali ga je svaki put ukorila Klementina i namolila da šuti, kimajući na Juliju. Razgovarali su se i o krabuljnom plesu u kazalištu San Moisé; stari je Barnaba dokazivao da su plesovi, kada je on bio mlad, bili sjajniji, živahniji i - pristojniji! Prave duhovitosti da nema, istina: više alem-kamena blista se sada, ali se više i zijeva!

- Istina, prava istina: meni je sinoć bilo dosadno, zijevala sam dok nije došao... - zašuti Julija s osmjehom na usnama.

- Julija, srdačna ti hvala na tim po mene laskavim riječima!... - nakloni joj se brat.

Po ručku sjedoše Julija i Fran na divan uz prozor, ostali ostadoše pri stolu i navedoše razgovor na politiku. O staklo visokih prozora praskala je kiša sad jače sad slabije, kako bi već vjetar zapuhao. U sobi je bilo kao da se posumračilo.

- Kako čujem, u cesarstvu Leopolda I. vlada velik metež. Odvalio sam se od svijeta, ne znam što se u njemu zbiva. Molim vas, kako je nastao onaj rat što je svršio vašvarskim mirom? Čujem da se bune narodi. A kako u Erdelju? - upita Barnaba Bukovačkoga.

- Gospodine grofe, to je duga pripovijest - nakloni se Bukovački i pogleda kneza koji mu pogledom odgovori da slobodno i nešto potanje pripovijeda. Knez je mislio: dok kapetan pripovijeda, razgovarat ću se tiho s Julijom. Tako je i bilo.

- Izvolite, gospodine kapetane... zamoli ga Julija. - Oh, kako je danas vrijeme krasno! Meni je najugodnije kad jako kiši, ovako, u toploj sobi...

- Čudno: njoj je vrijeme krasno kad jako kiši!... - nasmije se Gasparo, pa dometne oponašajući Julijin glas: - Izvolite, gospodine kapetane...

Bukovački će krupnim glasom ovako:

- Svi su carigradski sultani štitili erdeljske knezove, svoje vazale, i nikada nisu pogazili zadanu im riječ. Knezovi su pak nastojali da budu posve svoji, te je stoga proteklo mnogo krvi. Tako su radili svi Rakoczy. Juraj II. htio je otrgnuti od Beča Ugarsku i osvojiti Poljsku, da zatim, tako ojačan, navali na Tursku. Već je bio osvojio Krakov i Varšavu. Sultan se silno na njega rasrdio, a još jače bečki cesar Ferdinand III. Ovaj navali na njega, razumije se, sa svojim saveznicima... Juraj II. podleže većoj sili. Još se branio u Erdelju, jer ga sultan nije htio priznati knezom. Pred četiri godine razbio je Alipaša njegovu vojsku. Teško ranjen, umro je malo dana poslije bitke, ostavivši udovu Sofiju i sina Frana. Onaj knez Fran, koji je nedavno bio u Ozlju, nema danas kneževine. Rakoczy su starinom iz Hrvatske, zvali su se Rakićki od Rakovca, pa od Rakocija. U starijoj ugarskoj povijesti ime Rakoczy nije poznato. Jedan Rakićki od Rakovca, valjda Juraj, preselio se u Ugarsku, a njegov sin Sigmund, namjesnik kneza Bocskaja, dočepao se u ono burno doba kneževine erdeljske.

- Nadamo se da će mladi knez Rakoczy domala zavladati u Erdelju - oglasi se Frankopan od prozora.

- Nije li majka toga mladoga Rakoczyja posljednja od kneževskog roda Bathory koji je rod vladao u Erdelju? - upita Barnaba.

- Tako je, gospodine grofe, - potvrdi Bukovački.

- Ti je poznaš?... O, Barnaba, Barnaba!... ukorno će Klementina, posmjehnuvši se ostalima.

- He, he, kako si ljubomorna! Da, sjećam se kao u magli; čini mi se, bila je u Mlecima pred trideset godina. Mnogi su se patriciji bili zaljubili u nju. He, he, kako si ljubomorna? - zaklima Barnaba, a blijedo mu lice oživi, među gustim naborima kao da mu zatitraše neke uspomene...

- Barnaba!... - zapjevucka Klementina ukorno.

- Divna Sofija Bathory bila je pravo čudovište kreposti: svi oni patriciji koji je oblijetahu, svi bez iznimke, bili su uvjereni da je njezino srce od kamena! - uzdahne Barnaba, lice mu se stegne i snuždi...

Klementina uzbuđeno pogleda svoga muža, smuti se malko, pa umoli Bukovačkoga da nastavi.

- Otac mladoga kneza Frana Rakoczyja imao je u Ugarskoj sedam županija, golema imanja. Čim je umro od rane, razdijeliše među sobom veći dio tih imanja Ferdinand II. i sultan. Odmah po Rakoczyjevoj smrti osvojiše Turci tvrđu Veliki Varadin izdajstvom bečkih generala. Erdeljski stališi već nisu znali koga da izaberu svojim knezom. Sultan ni čuti o mladom Rakoczyju. Stališi izabraše napokon Ivana Kemenyja. Ovaj je bio štićenik bečkoga dvora, te ga sultan nije htio potvrditi, nego je odmah imenovao knezom Mihovila Apaffyja. Beč posla Kemenyju pomoćnu vojsku koja uzmaknu. Apaffy vlada već tri godine, a i on nastoji, vrlo oprezno, da bude posve svoj. Sve te smutnje dozlogrde sultanu koji je znao da im je izvor u Beču, pa banu stoga veliki vezir Ahmed Ćuprili s jakom vojskom u Beograd, preklani u lipnju. Beč prestravljen, pošalje poslanika Reiningera k velikom veziru da ga zamoli za mir. Ćuprili stavi teške uvjete, a Reininger se vrati u Beč. Sada stanu bečki generali vijećati: misliš, osvojit će sav svijet! Dok se mudri namudrovaše, ludi se naživovaše: Ćuprili osvane pred Novim Zamcima. Prvi priteče u pomoć toj tvrđi pokojni ban Nikola koji je poginuo u lovu. Dovuku se napokon i bečki generali

Mentecuccoli i Hohenlohe. Prvi je uvjeren da je Hanibal prava šeprtlja prema njemu, drugi se čudi što se svijet divi Aleksandru Velikom a ne njemu! Kako je čedan, dopušta donekle da još nije posve potamnio slavu Julija Cezara. Ovako je jednom govorio pokojni ban Nikola o tim generalima. Novi Zamci su pali jer su se oni generali samo kretali oko tvrđe sad ovuda sad onuda, te omjerali izdaleka turske šatore, pa opet vijećali i nadmudrivali se... Sad dođe red na Novi Zrinj. Ovu je tvrđavu podigao na utoku Mure u Dravu ban Nikola koga je vepar usmrtio, a kad ju je gradio, da osokoli radnike, sam je vozio pijesak i kamenje na tačkama. I Novi Zrinj je pao izdajom bečkih generala, pred pola godine! Mjesec dana zatim sjajna pobjeda kod Sv. Gottharda, pa odmah zatim sramotni vašvarski mir! - svrši Bukovački i pogleda kneza Frana koji se bio zamislio sjedeći uz Juliju.

- Strašno, strašno!... a onaj slavni ban Nikola!... Ja ne vjerujem da ga je vepar usmrtio - skretao je glavom Barnaba. - Bio sam dugo vremena prokurator naše Republike, te znam kako je krvav onaj zakon: državni probici. *Salus populi suprema lex esto!* Nitko i ne sanja koliko je žrtava pozobao taj grozni zakon!... Oh, stari i slavni Mlečani! Da, o njima se može reći što je kazao onaj glasoviti Grk o Atenjanima. Stari su se Mlečani rađali da ne spoznaju nikakav odmor i da ga drugima ne priušte. Bili su poduzetni više negoli im je dopuštala njihova snaga, smioni do same nepromišljenosti, veseli u pogibelji. Oni su bili tvrdo uvjereni da se nesreća uvijek nalazi u tromoj lijenosti, a nikada u najmučnijoj radinosti. Rijetko su oklijevali. Kad bi nadjačali, do skrajnosti su znali iscrpsti svoju korist; kad su bili slabiji, nitko se manje od njih nije pustio potući. Kad se nisu dočepali onoga za čim su težili, njima se činilo kao da im se ugrabilo njihovo davno dobro, a kad bi stekli to dobro, to je kao da se nije ništa uradilo prema onomu što je preostalo da se učini. Za njih nije bilo baš nikakve razlike između zaželjeti i steći ono što bi zasnovali, jer bi sve žurno ostvarili. Oh, slavno doba, gdje si?... - uzdahne Barnaba.

Za banom Nikolom sav je kršćanski svijet tugovao, a najviše Hrvatska, Ugarska i Poljska. I Poljska bila mu je ponudila svoju krunu. Grof Bethlen, Nikolin suvremenik piše: "Ugarski velikaši duboko za njim tuguju, bol je sveopća, čita se na svakom licu, tako da je gotovo nemoguće to izreći, jer je ban Nikola Zrinjski bio sveopće obožavan od velikih i malenih: "... *étant adoré universellement des grands et des petits*". U Parizu, na zapovijed kralja Ljudevita XIV, bile su svečane zadušnice za hrvatskoga bana, a tako u Rimu, u Madridu i u mnogim drugim gradovima. Pjesnici različitih naroda natjecali su se tko će bolje opjevati slavnoga junaka i utješiti cijelo kršćanstvo. Ima više knjiga o Nikolinoj smrti, a jedna je takva izašla u Tübingenu, malo poslije njegove smrti. U njoj je do dvadeset pjesama, latinskih, poljskih, francuskih, talijanskih, grčkih, mađarskih i njemačkih. Svi ga pjesnici slave kao najvećega junaka kršćanstva. Petar Rayot veli svim kršćanima neka plaču, jer je strašna sudbina slomila Pobjeditelja Turaka, budući da ga je vepar pobijedio:

"*Vous touts Chrestiens pleurez, car un sort bien terrible,*
A rendu le Vainquer des Turcs, vaincu des porcs...

Vepar znači francuski *sanglier,* a pjesnik veli *porcs* i to u množini! Ova riječ znači neku drugu zvijer. Teško da je to učinio pjesnik samo poradi sroka, jer je u idućem stihu zadnja riječ *corps...*

Sveučilište würtzburško podiglo je spomenik banu Nikoli, opjevav njegovu slavu prekrasnom latinskom pjesmom: "Nikola je nosio u svojoj ruci gromove, pobjedu u svojem imenu, a na licu vedrinu. U vijeću bio je mudar, kao ban krepostan, a vođa sreće. Bio je oprezan kao Fabij, ali nije krzmao; sretan kao Aleksandar Veliki, ali nikada obijestan."

- Moj mi je ujak kardinal kazivao da je Sv. Otac Papa plakao kada mu je stigla vijest o banovoj smrti - pripovjedi Julija drhtavim glasom i pogleda zamišljenoga Frana.

- Sveti Otac papa Aleksandar VII. bio je prijatelj pokojnomu banu - reče Bukovački.

- Oh, zašto nisam muškarac! - proiznese Julija udušeno.

Svi je začuđeno pogledaju, a brat je upita:

- Pa što bi?...

- Osvetila bih bana Nikolu! - ustane i živo porumeni.

- Julija, na to već drugi misle! - povikne Gasparo i zirne na kneza i Bukovačkoga.

Djevojka obori oči, pa tiho izgovori ove stihove, kao da se sama sobom razgovara:

"*Ecco estinto il Serino, ecco che giace*
"*L'intrepido campion, l'eroe guerriero;*
"*Cadde sotto una fiera, un cor si fiero...*

- Čiji su ti stihovi? - uze je Fran za ruku.

- Ovako počinje sonet Petra Guadagnija u slavu bana Nikole. Naučila sam ga napamet.

Oni stihovi znače: "Eto mrtvoga Zrinjskoga, eto ga leži neustrašivi borac, ratoborni heroj; palo je pod jednom zvijeri srce tako gordo"...

Cijelo se popodne gospoda tako razgovarahu. Julija i Fran prošetali bi se iz jedne sobe u drugu, gledali na Veliki kanal, zavirivali jedno drugome u oči, pa bi načas sjeli, a njihove bi se desnice našle, njihove usne sastale. Kad se vrate u sobu gdje su drugi bili, Gasparo im se osmješkuje, pogledava ih ispod oka...

Negdje u prvi mrak uđe sluga Nino i javi knezu:

- Došao je mornar, mlad momak, crne oči, pita za slavnoga kneza, ja ga nisam nikad vidio, ne znam...

- Nino, ne brbljaj! - viknu Barnaba. - Govori što želi taj čovjek!

- *Illustrissimo,* on želi govoriti sa... - pogleda Nino kneza Frana i duboko se nakloni.

Sluga izađe, hip zatim stupi u sobu onizak momak, u prostom mornarskom odijelu.

- Ti, Jurica?...

- Svijetli kneže, donio sam ovo pismo... - segne u njedra mladi Frankulin, preda pismo, ogleda se po sobi, pa se ustrmi.

Knez brzo pročita pismo, čelo mu se naoblači, pogleda Juliju, pa opet list, zamisli se, napokon reče:

- Piše mi sestra iz Kraljevice da odmah dođem u Hrvatsku... Turci se sakupljaju na granici. Petar ne može iz Beča kući jer je zapao velik snijeg. Katarina vas sve lijepo pozdravlja.

- Frane, ti ćeš u boj? - dahne Julija i problijedi.

- Ako ustreba - odgovori on mirno.

Julija sjede na divan, pokrije oči rukama, tiho zajeca. Tetka odmah pritrči da je utješi.

- Jurica, kada si došao u Mletke? - upita Fran talijanski.

- Bit će dva sata. Dojedrio sam iz Bakra lađom trgovca Karine.

- Jesi li čuo hoće li koja lađa sutra u Bakar, Senj?

- Sutra rano odjedrit će odavle u Bakar druga Karinova lađa.

- Reci gospodaru lađe da ću s njim na put. Sutra rano, prije vida, dođite po mene i kapetana. Kako u Kraljevici, u Bakru? Ništa novo?

- Ništa, svijetli kneže..., to jest...

- Što?

- Prekjučer, kad sam odjedrio iz Bakra, bacila se u more kći trgovca Maršanića.

- Marica!?... - trgne se knez i problijedi.

- Da, svijetli kneže. Nitko ne zna zašto se htjela utopiti.

- Dakle se nije utopila? - pohiti knez uzrujano.

- Još se nije bilo razdanilo kada je dotrčala na obalu i skočila u more. Jedan mornar za njom, pograbio je za kosu, vuci, diži, a drugi u pomoć, i nekako je izvuku na obalu. Sakupilo se ljudi, i ja sam tu bio, opazimo da diše, pa je nosimo doma, a tu majka cvili i nariče, otac se tuče po glavi, plače kao dijete.

- Je li se osvijestila? - upita Bukovački.

- Ne znam, jer smo odjedrili.

- Idi, Jurica. Ne zaboravi što sam ti kazao. Jadna Marica!... - uzdahne knez i obori glavu.

Julija ga gledala zapanjeno, prestrašeno: kada je pročitao list svoje sestre da će u boj, da će brzo ostaviti nju, svoju Juliju, on je bio miran, ni trepavicom nije ganuo, kamoli problijedio!...

Gasparo, namrštena čela, pristupi k Franu i upita ga, pritajiv uzrujanost:

- Kneže, što to znači? Pogledaj moju sestru... Molim te, razjasni nam...

- Gasparo!... - osmjehne se knez gorko, pa sjedne na divan uz Juliju i uze njezinu ruku: - Umiri se, Julija, molim te... Da, ona me je vijest rastužila, jer sam nešto pomislio, neka sumnja... Meni se čini da znam što je onu djevojku nagnalo da skoči... ali kažem ti, samo slutnja, puka slutnja...

- Kneže, ja te razumijem... Nije li onu djevojku nagnala nesretna ljubav?... - zašuti Gasparo na Franov pogled.

- Frane, zar mi nećeš sve kazati? - pridigne Julija glavu.

- Hoću.

- Zašto mi odmah ne kažeš? - pogleda ga u oči.

- Ja mislim da ona djevojka ljubi nekoga koji nju ne ljubi... koji svim žarom svoga srca ljubi neku drugu... - odgovori knez i veoma značajno stisne Julijinu desnicu.

Na taj stisak okrene se Julija naglo k Franu, zadrhta od radosti, zaboravi se, uhvati ga objeručke za glavu i utisne mu glasan i vatren cjelov na usne.

- Julija, što to radiš!?. - krikne tetka.

- No, ako ta nije zaljubljena!... - nasmije se Gasparo istodobno.

- Nino, ne diraj u vino! Čuo sam ja kako si cmoknuo iz staklenke! - zakriješti istodobno Barnaba.

- Molim te, dragi Barnaba, nemoj se toliko ljutiti. Nino nije u sobi. Ti si čuo, kako kiša tuče o staklo prozora - mirila ga Klementina.

- Ne, ne, nikakva kiša! Nešto je cmoknulo. Nino! Nino! - uzdrma se slijepi starac.

- Velim ti da on nije u sobi.

- Klementino, ti uvijek braniš onoga magarca! - umukne Barnaba i skutri se u krznu na naslonjaču.

Julija je ustala i gleda tetku i brata zapanjeno, sva smućena. Najednom, kao da se osvijestila, pokrije oči rukama i pođe u drugu sobu, srdita sama na sebe, malone plačući:

- Oh, kako sam smiješna! Ja, ja ljubomorna!...

Tetka pođe za njom.

Sad eto prikuči se noć. Knez i Bukovački raspravljali su o svojim stvarima uz prozor i pogledavali na kanal. Kad opaze kako se zaustavila pred palačom jedna gondola, reče Fran:

- Čekat ću vas. Nastojte da mi donesete koju dobru vijest.

- Kneže, nastojat ću - nakloni se Bukovački, pozdravi sve, okrabulja se u drugoj sobi, pa siđe niz stube.

Gondolijer mu odgovori da se zove Pietro. Promotriv ga dobro, uđe u crnu gondolu koja odmah zaplovi u jedan manji kanal. To je bilo čudno Bukovačkomu jer je znao da je palača francuskog poslaništva na Velikom kanalu. Upita stoga:

- Pietro, zašto ne veslate kraćim putem?

- Kuda, vaše gospodstvo?

- K francuskom poslaniku.

- Onaj francuski biskup nije sada u svojoj palači. On je kod nas... - odgovori Pietro, sniziv otajstveno glas i prignuv se nad veslom.

- Kod vas?...

- Da, kod nas, hoću da rečem: kod grofice Elvire. Ja sam u njezinoj službi. Vi je ne poznajete?...

- Ne poznam.

- Ni ja. Dakako, da je od viđenja poznam. Ona se zove grofica Elvira, ali mi nije poznat njezin grb. Kad nemam drugog posla, ja razmišljam i o tomu: zašto imaju neki ljudi grb? Ta mi stvar nije jasna. Gle, vaše gospodstvo ne pozna groficu Elviru! Vi niste među mnogima.

- A gdje stanuje ta grofica?

- Bit će dva mjeseca što je došla u Mletke iz Pariza, kako mi reče njezina sobarica. Gdje stanuje? Ako nije vaše gospodstvo barem deset godina lutalo ovim gradom, ako ga nije obašlo s kraja na kraj, teško biste me razumjeli kad bih vam kazao gdje ona stanuje.

Dugo se sukala gondola mračnim kanalima, među visokim palačama, dok je pred jednom stala. Kapetan pohiti u vežu, a tu mu se približi neki debeljko i upita ga francuski:

- Kapetan kneza Frankopana?...

- Jesam.

- Tko vam je javio da dođete amo?

- O. Jean.

- Izvolite sa mnom - nakloni se rumeni debeljko, pa odvede kapetana na prvi kat u lijepu sobu gdje ga zamoli da malko pričeka.

Bukovački skine krinku i ogleda se po sobi: tu svila, grimiz, zlato, čipke, a sve mekano, nježno, raskošno, omamljivo od različitih miomirisa. Na ormarićima, na stolićima, u svakom kutu laštile su se dragocjene igračke, svakojaki nakit, maleni kipovi od porculana, pozlaćene kutijice, sličice, sijaset sitnica. Iz druge sobe čuo se razgovor, tako reći šapat, a čas zatim opazi Bukovački u drugoj sobi stasitu mladu žensku u krasnoj ružičastoj haljini, golih ruku i ramena. Kada je lagano pošla iz druge u treću sobu, vidio je kapetan i

njezine krupne, sjajne oči, jer se bila okrenula i nekom osmjehnula. Još je kapetan gledao za vitkom ženom, još nije bila iščezla duga povlaka njezine haljine, kad dođe iz druge sobe povisok čovjek, rumena i vesela lica, prava slika francuskoga velikaša. Odijelo mu bilo od ljubičaste svile, zlatom izvezeno, na ramenima pale mu čupine smeđe vlasulje, a rijetka brada, nešto prosjeda, izrasla mu ušilj samo pod usnicom. Lakim korakom, gipko i gospodski, sa smiješkom na rumenim usnama pristupi k Bukovačkomu i pruži mu desnicu.

- Gospodine kapetane! - nakloni se velikaš.

- *Monseigneur!...* - nakloni se istodobno Bukovački.

- Vi se čudite što me vidite ovako preobučena?...

- *Monseigneur...*

P. de Bonsy, biskup bezierski, opet se nakloni kapetanu i zamoli ga da sjedne.

- Da, vi se čudite što me vidite ovako... Gospodine, ovo nisu najveće žrtve što ih traži od mene domovina... Težak je teret naprtio na moja slabašna ramena moj veliki kralj: preobukao sam se ovako da uzmognem doći u ovu kuću, te razmrsiti neku španjolsku spletku s pomoću grofice Elvire... Teška, mučna zadaća ali se nadam... no, neću da vam dosađujem...

Bukovački raširi malko ruke, a poslanik dometne:

- Veoma žalim što mi nije danas bilo moguće da posjetim kneza Frankopana. Svakako ću do tri-četiri dana.

- Knez će sutra krenuti u Hrvatsku rano ujutro jer se Turci...

- Opet rat?

- Hrvatska je na rubu propasti.

- Nije, gospodine kapetane! - osmjehne se poslanik, stisne tamne oči, upilji ih u kapetanovo lice kao dva šiljka od dva ražnja, pa upita: - Jeste donijeli spomenicu?

- Evo je, napisala ju je kneginja Katarina - izvadi Bukovački iz njedara jedan spis. - Knez Petar odobrit će zastalno sve što je napisala kneginja.

- Molim vas, što stoji u spomenici?

- Knezovi Zrinjski i Frankopani mole njegovo veličanstvo Ljudevita XIV. da im pošalje pomoćnu vojsku koja bi se iskrcala u Bakru. Knezovi neće drugo nego da služe kršćanstvu, da oslobode Hrvatsku od turskoga jarma. Ako Beč ne promijeni svoju politiku, Hrvati će biti prisiljeni da izaberu sebi drugoga kralja. I Ugrima je teško, i oni vele da će izabrati drugoga kralja. Njima bi najdraže bilo kada bi njegovo veličanstvo Ljudevit XIV. htio primiti njihovu krunu.

- Njegovo veličanstvo ne bi moglo za sada na to pristati. Takve su javne prilike. Je li s time što čujem od vas knez Petar posve sporazuman?

- Posve. On je vjeran svojemu kralju, on bi htio mirnim putem... - zbuni se malko Bukovački, umukne jedan hip, pa nastavi: - Knez je prisiljen da pomišlja na saveze, on ne traži pomoćnu vojsku od Francuske protiv Beča, nego protiv Turske. Što se mene tiče, uvjeren sam da Beč neće promijeniti svoju politiku. Kralj Leopold I. ne samo da nam uskraćuje i najmanju pomoć nego obasipa knezove nepravdama - "*accable d'injustices*" - sapinje im ruke, priječi im navaliti na Turke. Knezovi traže svoje pravice jer vide propast svoje domovine, svoju, svoje djece. Oni ne misle ni na kakvo izdajstvo, ali su uvjereni da će propasti staro hrvatsko kraljevstvo, ako Beč ne krene drugim putem. Sve je ovo potanko razloženo u spomenici.

- Koliko vojske imaju knezovi?

- Osam tisuća pješaka i dvadeset i pet tisuća konjanika.

- To su njihovi podložnici?

- Da, *monseigneur,* njihovi podložnici, "*leurs sujets*".

- Bečki cesar nema nikakve vlasti nad tom vojskom?

- Nikakve. Hrvati su gospodari svoje krvi. Tako je uvijek bilo. To peče bečke generale. Hrvatski je ban vrhovni zapovjednik banske vojske. Zrinjski i Frankopani imaju svoju vojsku. *Monseigneur* može pomisliti koliko stoji ta vojska koja je, mogu reći, neprestano pod oružjem! Otkuda se svaki dan diže, presuši i najveće jezero.

- Knezovi bi dakle trebali pripomoći?...

- Zrinjski i Frankopani bogati su svojim zemljama i gradovima u Hrvatskoj, sve od mora do Drave, pa i preko Drave. Jedni i drugi imaju i u Kranjskoj velika imanja, a Frankopani i u Italiji. Imaju do pedeset gradova: u nekim je nagomilano golemo blago. To su većim dijelom knjižnice, zbirke umjetnina i skupocjenog oružja. Te dragocjenosti nisu knezovima od nikakve koristi kad treba naoružati vojsku. Ne mogu ih prodati, ni založiti...

- Knezovi Zrinjski i Frankopani da založe svoje zbirke, da prodaju trofeje što su ih sabrali kroz stoljeća na bojnim poljima! Ne, ne nikako!

- Već se više puta dogodilo da su prodali velike posjede da uzmognu prehraniti svoju vojsku.

- Pisat ću to svojemu kralju. Što još predlažu knezovi?

- Savez obrambeni i navalni. Navala na Turke glavna je stvar. Knezovi će se pismeno obvezati na sve. Njegovo veličanstvo Ljudevit XIV. obvezat će se pismeno da će svim silama nastojati da se hrvatskom kraljevstvu vrate sve povlastice, sve sloboštine, sva prava. Pomoći će knezovima da opet dobiju u svoje vlasništvo sve tvrđe i zemlje što su od davnih vremena pripadale njihovim porodicama bilo u kojoj hrvatskoj zemlji. Tako Novigrad u Istri s imanjem njegovim. Knez Krsto Frankopan, sin Bernardinov, bio je pred sto i pedeset godina, gospodar Novigrada i Postojne, te kapetan postojnski i kraški. Nijemci su mu oteli te gradove prevarom. Petar Zrinjski traži vladu na Kranjskom za sebe i za svoje nasljednike. Najprije bi trebalo da njegovo veličanstvo pomogne knezovima da zaposjednu sve gradove na moru, na obalama Hrvatske: "*Touts les chastaux qui sont du costé de la mer sur les rives de la Croatie*". Da bude Hrvatska što jači bedem kršćanstvu, treba sjediniti sve hrvatske zemlje, treba uskrisiti hrvatsko kraljevstvo kojemu će biti ban na čelu. Hrvatski narod bira sebi bana. Još mole knezovi da im se pomogne podići neke gradove koje su Nijemci porušili. Sklopi li se savez, knez Petar poslat će svoga sina Ivana kralju da time zasvjedoči vjernost svoje riječi, da poda jamstvo svoje vjernosti. *Monseigneur,* ovo je uglavnom sadržaj spomenice.

- Poslat ću spomenicu njegovu veličanstvu. Nadam se da će njegovo veličanstvo promisliti kako da vam se pomogne. Gospodine, rekoste mi da bi trebalo uskrisiti hrvatsko kraljevstvo!... Priznat ćete da je mučan taj posao, dok je u vašoj tužnoj, u vašoj mučeničkoj domovini velikaša koji su se iznevjerili svojemu narodu, koji su se prodali tuđincu...

Kapetanovo se čelo smrkne. Poslanik ga upita:

- Hoće li knez Petar postati ban?

- Hrvati se nadaju i trpe zlo, bojeći se gorega.

- Ne daj Bože, koliko se trpjeti može! Čuo sam da je njegov pokojni brat Nikola bio najbogatiji i najuvaženiji velikaš u Hrvatskoj i Ugarskoj: "*le plus riche et le plus accrédité*", reći će poslanik nekako nehajno, a opet je oštro upiljio oči u kapetanovo lice.

- Knez Petar slavan je kao i pokojni mu brat.

- Vi ste uvjereni da bi ga Hrvati slušali?...

- Sudim da bi.

- Molim vas što rade Austrijanci u vašoj domovini da su vam se tako omrazili? Znam da ih jače mrzite negoli Turke. Kažite mi to nekim redom. Dobro bi bilo da te stvari više puta čuje njegovo "najkršćanskije" veličanstvo Ljudevit XIV. Pisat ću mu sve...

- Što rade Austrijanci u Hrvatskoj?... *Monseigneur,* uvijek ono isto otkad su došli u Hrvatsku. Njihova vojska ne misli na drugo, nego na plijen i otimačinu, muči i ubija ljude na različite načine. Ne obara se samo na puk nego i na plemstvo, a sve iz busije. Živi od grabeža, umorstva, krvološtva, paleža, svetogrđa, osakaćuje muškarce na najsramotniji način, u svojoj bijesnoj razuzdanosti siluje djevojke i žene, bludno oskvrnjuje napola mrtvu djecu. Gazi nogama posvećene stvari, robi crkve, ruši učionice i svećeničke stanove. S nenaoružanih ljudi svlači haljine, muško i žensko bježi golo po selima. S nezasitnom pohlepom razmeće grobove da oplijeni mrtvace i nečuvenim drugim najgroznijim opačinama straši svijet. Ostane li ta vojska u Hrvatskoj, čeka nas konačno rasulo, propast javnoga mira, poniženje pa uništenje ljudskoga društva, prezir znanja, poštenja, crkve, Boga. Svaka je krepost pogažena. Nema više ni trgovine, ni poljodjelstva. Zlo zlu ne da oduška: narod trpa u torbu i očevinu i stečevinu, ostavlja svoja garišta i opustošena polja, zaklanja se u šume i planine, umire od glada i studeni, bježi u tuđe zemlje, i u istu Tursku da spasi svoj život.

- Gospodine kapetane, to su poznate stvari! Zar mi ne biste znali reći ništa novo? - prikloni se biskup. Njemu je godilo da se otegne razgovor o tome.

- Ne bih, *monseigneur,* jer ni u jednom jeziku nema riječi kojima bi se mogle iskazati sve opačine austrijske soldateske u Hrvatskoj.

- Uistinu, vaše se muke više ne mogu snositi. Pisat ću sve svojemu dobromu kralju, ali... budimo strpljivi: obećati vam ne mogu ništa. Vi znate da njegovo veličanstvo Ljudevit XIV. misli svojom glavom, da o svakoj stvari sam odlučuje. Gospodine kapetane, iskreno žalim što mi neće biti moguće da i nadalje svim silama radim kako bi vam se što prije pomoglo. Znajte: Njegovo veličanstvo odredilo je pred malo dana da se premjestim odavle u Varšavu. Na novom mjestu mnogi me drugi poslovi čekaju. Razumije se da dogovori nisu prekinuti: naš poslanik u Beču preuzet će taj posao u svoje ruke. On će kazati knezu Petru što misli moj veliki kralj. Gospodine kapetane, nadam se, još ćemo se sastati u životu. Ponosim se vašim poznanstvom, nikada vas neću zaboraviti. Vaša nesretna domovina uvijek će mi biti na umu...

Negdje u četvrtoj sobi pjevalo je žensko grlo, poslanik kao da se malko uznemirio. Bukovački ga opet zamoli da preporuči što toplije Hrvatsku svojemu kralju. Nato se oproste poizbor besjedom.

Kad se kapetan vratio u palaču grofa Barnabe, Fran je bio s ostalima pri stolu. Već su bili povečerali. Julija opazi značajne Franove i kapetanove poglede, pa reče:

- Frane, vidim kako si nestrpljiv. Pođi načas s kapetanom u drugu sobu. Samo načas! Ah, ta nesretna politika!...

Knez se nakloni, pa ode u drugu sobu s kapetanom koji mu iskaže što i kako je bilo kod poslanika. Nakon pol sata vrate se u blagovalište. Julija pogleda Frana i snuždi se.

Stari Barnaba zametne govor o turskim ratovima, zamolivši kapetana da im štogod pripovijeda, svoje doživljaje sa različitih razboja. Bukovački uze govoriti, ali nekako hladno, nehajno.

Julija i Fran šetali su, međutim, po mekanu sagu u blagovalištu, a zašli bi i u drugu sobu, pa šapćući grlili se i cjelivali. Molila ga da joj oprosti što je bila ljubomorna i govorila je o Turcima, pa bi spustila glavu na njegovo rame, potajno otirala suze, a on je tješio, cjelivao u usne, na tjeme, po čelu, vratu. Bilo je odlučeno da će se vjenčati za pola godine, ali tko da zna kako će biti?... Čim pomisli Julija na Turke, stegne je u srcu, prelete je trnci, hladan joj znoj orosi čelo.

U blagovalištu silila se da bude vesela. Njezin je brat govorio da bi rado pošao na Turke sa svojim prijateljem knezom Franom, ali što bi na to njegovi roditelji u Rimu? On neće da ih rastuži. Grofica je Klementina deset puta molila kneza da lijepo pozdravi sestru Katarinu i, napokon, stala ga tješiti da će ga Bog očuvati u ratu.

Cijelu su se noć razgovarali, a tomu je bila kriva Julija, jer je svaki sat molila tetku da bi još ostali samo jedan sat u blagovalištu. Oko drugog sata umno je tvrdila da već nije vrijedno leći, pa nakon malo ustati, jer će Fran otići u zoru. Brata i kapetana je molila da štogod pripovijedaju, a oni bi je poslušali, pa s jedne na drugu, pijuckajući. Stari je Barnaba stenjao od boli, srdio se na slugu i smijao Gasparovim vragolijama. Groficu je Klementinu neko vrijeme lomio san, otimala se da ne zadrijema, a kasnije se posve razbudila. Knezu Franu bilo je uz Juliju kao da sniva u raju, ali ga je sada obuzela tjeskoba, nije znao kako da smiri srce i želio je da nadođe čas rastanka kad već nije druge. Takvo je ljudsko srce: kad zna da ga ne može minuti nešto gorko, obično želi da se to što prije zbude.

U prvo svanuće javi sluga da je došla gondola po kneza i kapetana. Julija problijedi, osjeti studen po cijelom tijelu. Svi ustanu, i stari Barnaba. Knez i kapetan oproste se sa svima, ogrnu se kabanicama, pa sađu s Julijom i Gasparom u vežu. Julija je tiho plakala, blijeda i drhtava, a knez Fran, uzevši je za ruke, gledao je u njezine suzne oči. Sada mu je bilo teško... "Zbogom Julijo! - šapne, utisnuv joj cjelov na usne, okrene se naglo i pođe u gondolu, otirući suze. Iz gondole je vidio kako je Julija došla na prag, kako se ramenom oslonila na mramorni dovratnik i rukama pritisla srce. "Frane!"... ugušilo se u njezinu grlu.

Gondola zapuzi Velikim kanalom, sakrije se za palače, a niže Piazzette sjekne uz trgovačku lađu na dva jedrila. Knez i Bukovački popnu se na palubu gdje ih ponizno pozdrave mornari koji su odmatali jedra. Jurica Frankulin osovio se posred lađe kao da je prvi admiral Mletačke Republike. Mornari istegnu kotvu, odvežu se, dignu jedra, zategnu ih, a lađa se nagne na vjetru od kraja, njoj poputnom, pa lijevo zabrusi niz kanal gdje je sve širi. Knez Fran pogleda na vilinsku duždevu palaču: blijeda, olovna svjetlost tmurnoga dana padala je na staklo visokih prozora one velike dvorane gdje bi vijećalo tisuću plemića. Knez pomisli na sve ono zlo što se skovalo hrvatskom narodu u onoj palači, pa sađe pod palubu na počinak.

Mlečani su zadali mnogo jada hrvatskomu narodu, ali da su poštivali Hrvate, jasno svjedoči i ovaj događaj. Godine 1522. dođe u Mletke knez Bernardin Frankopan da sklopi savez s Republikom. Sjajan mu doček priredi Republika, svi ga patriciji dočekaše, najodličniji plemići odvedoše ga u veliko vijeće koje se bilo sakupilo da čuje uvjete Hrvata iz usta slavnoga starca. Knezu Bernardinu bile su tada osamdeset i dvije godine. Visok, okostan, bijela plemenita obličja, sokolova pogleda, podigao se starac da kaže sakupljenim plemićima kako Turci navaljuju na hrvatsko kraljevstvo, kako prijeti velika pogibelj cijelomu kršćanstvu ako podlegne Hrvatska strašnoj azijatskoj bujici. Bernardin je imao krasan brk, jak i dug, bijela bi mu brada padala na prsa, a bio je u skupocjenu velikaškom odijelu od skrleta, sav posut draguljima. Sve se divilo umnomu i snažnomu starcu.

On je znao dobro i latinski i talijanski jezik, ali je govorio sakupljenom plemstvu svojim jezikom, hrvatskim. Tako su bili ponosni pravi hrvatski velikaši!...

VII.

Bilo je potkraj siječnja god. 1665. Kako je već više dana duvala jugovina, okopnio je snijeg na prisojitim stranama Velike Kapele, a bijelio se na osojnim čistinama, u prodolima i jarugama. U grad Plaški što ga je podigao Petar Zrinjski na obranu Krajine, pridolazile su čete iz svih krajeva Hrvatske da zaustave bujicu turskih čopora. Nedaleko od Rakovice bilo se sakupilo do osamnaest tisuća Turaka, većim dijelom ostaci od poraza kod Sv. Gottharda. Neki čopori bili su već provalili preko ondašnje granice i zapalili desetak sela, a narod u planinu i u tvrde gradove. Banderiji, naime čete pojedinih hrvatskih velikaša, pak pomanje čete plemića i ostala vojska udariše tabor oko Plaškoga: konjanici na podnožju brdina i na drumu, a pješadija po strmim stranama.

Kad se posumrači, planu krijesovi i vitiljače po gorskim glavicama sve na doseg oka, u znak svakomu junaku da pohrli pod bansku zastavu za vjeru, kuću, ognjište. Četice haramija zalazile su prvim mrakom u klance, šuljale su se planinom da pregledaju cijeli onaj kraj, da nanjuše neprijatelja. Vjetar je gonio gromade tmastih oblaka, šumile su gorske bujice i golostube šume, iz nekih ždrijela među brdima čula se vriska konja.

U gradu Plaškom, u prostranoj prizemnoj sobi, bilo je na okupu do trideset ljudi, ponajviše bradatih i brkatih, mrka junačkoga lika. Soba, tek napola okrečena, bila je rasvijetljena samo jednom svjetiljkom što je visjela pod niskim svodom od opeka. Svi su oni ljudi bili lijepo odjeveni, a neki upravo sjajno, kao da će na pir: na kalpacima treperila su im pera, skupocjene čelenke; na svilenim raznobojnim dolamama sjajile su se ploče i toke; svakomu je visjela uz bok teška i zavinuta sablja s velikim balčakom. Za neke sablje, posute dragim kamenjem po koricama, znalo se u Hrvatskoj koliko su odsjekle turskih glava! Hrvatski velikaši i plemići polazili su u boj u najljepšem svojemu odijelu, te je stoga banska vojska bila uvijek krasna, na glasu sa svojega sjaja.

U onoj prizemnoj sobi bili su zapovjednici različitih četa banske vojske, jedni su zamišljeno šetali, a drugi su se razgovarali za dugim i golim stolom na kojem su bili ostaci večere. U velikim zemljanim vrčevima rumenjelo je vino. Među ostalima, bili su u sobi kapetani: Gašpar Čolnić, Fran Berislavić od Brezovice, Fran Bukovački, Juraj Malenić od Mlake, Fran Frankulin i Baltazar Pogledić od Kurilovca, pa barun susedski Fran Čikulin i grof Ivan Drašković Trakošćanski. Ovaj grof, sin nadvornika Ivana i zet kraljevskoga suca Nádasdyja, bio je na glasu sa svoga orijaškoga stasa i jakosti.

Na kraju stola bučno su raspravljali neki kapetani Petra Zrinjskoga.

- Da, braćo, naše je kraljevstvo rastrgano: ostaci ostataka, *reliquiae reliquiarum* nekadanje hrvatske države. Mi živimo na razvalinama hrvatskoga kraljevstva... - doreče kapetan Malenić.

- Ja se nisam rodio na tim razvalinama, ali branit ću ih do posljednje kapi krvi! - udari Frankulin po balčaku.

- Srce mi puca kad pomislim na jauk djece što je Azijati trgaju s majčina krila da je nataknu na svoja koplja. Nisam samo jednom vidio u blatu trupla osramoćenih, pogaženih djevojaka! Braćo, nemojmo o tome... - zašuti Berislavić i uzdahne.

- Čemu da govorimo o tužnim stvarima? Junaci, vrčeve u ruke! Ja pijem u zdravlje presvijetloga grofa Ivana! - vikne Bukovački.

- Živio grof! - kliknu ostali.

Ivan Drašković pristupi stolu, kucne se sa svima, lijepo im zahvali, pa srkne. Bio je u muževnim godinama, žilava lica, oštra pogleda; plava mu je kosa pala na ramena, široka mu brada obrasla crvenkasto lice, a debeo brk sakrio mu usne. Skrletna dolama sve do koljena.

- Gospodine grofe, hoće li bečki dvor domalo uvesti kneza Petra u banstvo? - upita ga Bukovački tobože nehajno, ali mu živo upilji oči u lice da štogod ispipa.

- Ne vjerujem. Kralj ga je imenovao banom da se Hrvatska nešto umiri - odgovori grof krupnim glasom i značajno pogleda Bukovačkoga.

Teško je bilo Hrvatskoj kada nije imala "uvedenoga" bana. Mada i nisu već u to doba hrvatski bani kovali svoj novac, oni su još sporazumno sa stališima rasporezivali daće i opredjeljivali sve prihode za podmirenje svojih troškova; za uzdržavanje banske vojske, sudova i cijele uprave. U hrvatsku kesu tuđinac nije mogao posegnuti.

Bani su još izdavali poveljama različite sloboštine. Dok nije imenovani ban bio "uveden" u samo banstvo, nije u Hrvatskoj bilo ni prave banske vojske, ni banskoga suda, ni sabora hrvatskih stališa. Hrvatska je tada bila zemlja bez pravoga, zakonitoga vladara.

- Beč hoće da posve skrha bansku vlast, da ponizi bansko dostojanstvo do zemaljskog upraviteljstva. Vazda je Beč krnjio i podstrizao sve ugovore - oglasi se hrapavim glasom barun Fran Čikulin, mršav i visok čovjek, plave, rijetke brade.

- Tako je, barune! - potvrdi grof Drašković, pa nastavi šećući: - Beču je banska vlast trn u oku, jer su naši bani donekle nasljednici naših domaćih kraljeva. Oni su predstavnici neprekidne kraljevske vlasti u hrvatskom kraljevstvu. Sav državni život našega kraljevstva tijesno je svezan s banskom vlasti, neizbrojnim je nitima s njom prepleten. Samo svoju krunu, samo krunu! Dali su Hrvati kraljevima tuđe krvi. Žezlo im nisu nikada dali, jer su ga pridržali za svoje bane, a to znači da su rekli i Kolomanu i Ferdinandu I ovo: "Vama kruna da kraljujete nad Hrvatskom, a banu žezlo da vlada u njoj." Kruna kraljuje, žezlo vlada!... Sa žezlom svaki se ban uvodi u banstvo!...

- Tako je! - poviknu ostali.

- Dok imaju hrvatski bani svoje žezlo, oni vladaju u Hrvatskoj, oni su vrhovni vojskovođe i najviši suci! - uzruja se barun Čikulin. - Jest, gospodo: tko sudi, onaj vlada! Drukčije ne može biti. Sva sudbenost u našem kraljevstvu izvire samo i jedino iz banske časti. Ban ima drugo dostojanstvo u državi: on je potkralj, *prorex*. Odvajkada smatrali su hrvatski stališi da je ban vrhovni vojskovođa, stotinu su puta naši sabori poručivali bečkomu dvoru da se banska vojska ne može sakupljati nego pod banskom zastavom. Zar nije tako?

Svi mu odviknuše da je baš tako. Banska zastava zvala se također: "kraljevska zastava". Na njoj je bila slika Blažene Djevice.

- Po ustavu našega kraljevstva ban ima pravo da vodi rat samostalno - osovi se Bukovački. - Hrvatska vojska *exercitus Croaticus,* stoji samo pod njegovom zapovijedi kad nije kralj u boju. Vi pak dobro znate, plemenita gospodo, da se ovo potonje rijetko zbiva... Pred sto i pedeset godina, kad se počelo krnjiti svako naše pravo, izjaviše naši sabori da poslije Boga svemogućega prva je i najsvetija dužnost hrvatskoga bana da suzbije Turke od rijeke Kupe. Hrvati su uvijek sjećali svoje kraljeve na njihove prisege: da ban mora biti vrhovni zapovjednik sve hrvatske vojske "potpunom i svestranom prastarom vlasti".

Hrvati su uvijek sjećali svoje kraljeve na njihove kraljevske prisege: da se ima ban odmah namjestiti starinskom vlasti od Drave do Jadranskoga mora".

- Hrvati nisu nikad dopuštali - skoči na noge Malenić - da im tko drugi gospoduje u domovini osim bana! Više su puta zagrmjeli svojemu kralju: "Mi volimo umrijeti nego da nam tuđinac vlada u zemlji i da obnosi ma i najmanju čast na štetu naših sloboština!" Hrvati su izjavili Ferdinandu I, kad su ga birali na Cetinu za svoga kralja, ovo i ovako: "Mi biramo Tebe samo poradi obrane naše svete vjere, jer nijedan kršćanski kralj neće da nam pošalje pomoć protiv Turaka." Ferdinand I. veselo je prisegao da će nam poslati pomoć ali... - umukne Malenić, jer se grof Drašković približio k stolu, a lice mu se osulo rumenilom, široko čelo smrklo.

Svi podignu oči na grofa koji počne gorko i kao s pritajenim gnjevom:

- Hrvati izabraše Ferdinanda I svojim kraljem 1. siječnja 1527, a četiri mjeseca zatim opet se sastao sabor u gradu Cetinu da sjeti kralja na njegovu prisegu. Vi znate što su pisali stališi kralju!...

- Znamo! - baci Frankulin ruke uvis.

Oni su stališi pisali kralju:

"U cijelom kršćanskom svijetu nema naroda koji je prolio krvi koliko mi za svetu vjeru Isusovu. Slavno su za nju umirali naši djedovi. Veličanstvo, još nikada nije nitko oružjem podjarmio hrvatski narod koji se prije svojevoljno pridružio ugarskoj kruni, a sada opet svojevoljno izabrao Vaše Veličanstvo svojim kraljem. Turci su uništili mnoga kraljevstva, a mi Hrvati još stojimo kao tvrd štit cijelomu kršćanstvu. I Papa i Mlečani pomagali su nas prije, imali smo i drugih prijatelja, ali svi su nas ostavili otkad smo izabrali Vas svojim kraljem."

- Ferdinand I uvijek je obricao izaslanicima naših sabora - prihvati opet Drašković - kako on neće nikada dopustiti da podlegne turskoj sili hrvatsko kraljevstvo tako staro i slavno: "*regnum tam vetustum et nobile*". Ovo su kraljeve riječi o našem kraljevstvu. On je očinski razgovarao s izaslanicima, ali nije nikada ispunio svoja obećanja, nego je samo snovao kako da uništi sva prava našega kraljevstva. Nije li on zavadio mnoge naše velikaše svojim darovnicama, iz kojih se izlegla otimačina?

- Ta nije bilo kraja u cijelom kraljevstvu gdje nije jednomu nešto oteto da se dade drugomu! - krikne kapetan Pogledić. - Da, pravo je napisao slavni Krsto, sin Bernardinov: "Svakojaki ljudi dobivaju od kralja plemenštinu, a mi gubimo svoju djedovinu."

- Kada su Hrvati - plane Malenić - prolijevali svoju krv za vjeru Isusovu na bedemima grada Kiseka s prehrabrim Nikolom Jurišićem, velika se Ferdinandova vojska kukavno odšuljala, i taj isti Ferdinand I. nazivao je istodobno silnoga sultana Sulejmana "svojim saveznikom i poštovanim prijateljem". Sultan mu bio obećao da će ga primiti za svoga sina ako mu preda ključe od Stolnoga Biograda. Ferdinand I, mjesto da udari na sultana koji je s velikom vojskom sramotno uzmakao pred šakom kisečkih junaka, posla mu ključe od Stolnoga Biograda! Svijet se zgražao nad tim poniženjem...

- Ferdinand I. radio je tako samo da oslabi Hrvatsku i Ugarsku - saže ramenima barun Čikulin.

- Kralju Rudolfu - raspali se i Drašković - odsjekao je hrvatski sabor: "Kraljevstvo je hrvatsko uvijek bilo slobodno, a pokorno samo svojemu kralju slobodnom voljom." Gotovo svi vladari, i oni u Budimu i oni u Beču, slabo su marili za svoje prisege. Ni Ferdinand I, ni njegovi nasljednici nisu htjeli obnoviti bansku čast, nego su uvijek nastojali da je stegnu, te onda zavladaju po svojoj volji jednim dijelom naše domovine, cijelom Krajinom. Ferdinand II mnogo je puta obećao da će obnoviti bansku vlast, da neće u Krajini biti tu-

eLektire.skole.hr

đe vojske, da će velikaši i plemići opet dobiti svoje gradove. Dok je tako obricao, njegovi su generali, po njegovu naputku, svim silama radili da se Krajina posve otrgne od Hrvatske, da bude pod njihovom sabljom. Ferdinand II, da nije Krajina bila pod sabljom njegovih generala, ne bi mogao vući iz nje vojsku da je šalje u Njemačku. Naši su sabori najoštrije prosvjedovali protiv te kraljeve samovolje, jer su se uvijek bojali turskih navala; hrvatski junaci, koji su bili branili svoju domovinu, odvlačili su se u tuđu zemlju za tuđe svađe! Kad su došli oni generali u Krajinu, sve veselo u Hrvatskoj, jer se mislilo da će pomoći Hrvatima u navali na Turke, a kad tamo: generali vuku momke u Njemačku različitim prijevarama, na tisuće i tisuće, tako da je zemlja gotovo pusta! Stališi su opet poručivali kralju da već jednom ispuni svoju prisegu: da se banska vlast protegne i na Krajinu. Pisali su mu i govorili: "Mi nikako ne možemo dopustiti da nam zemlje proglasuješ za svoje, da nam kidaš domovinu!" On nije za to mario nego je otimao hrvatskim velikašima zemlje i davao ih Vlasima. Još im je davao velike povlastice i sloboštine, pa su Vlasi najveće uporište austrijskim generalima protiv Hrvatske. Eto, gospodo, naš nam je kralj rastrgao domovinu: u jednoj je poli ban, u drugoj generali tuđinci! U svojoj smo zemlji, pod jednim smo kraljem, a uzalud vapimo za jedinstvom! Mjesto da nam pomognu osloboditi Slavoniju, Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju i mjesto da nam vrate sve ostale naše zemlje, Austrijanci hoće da raskomadaju i ove ostatke. Ferdinand III nastavio je posao svog oca...

- Od leptira buba, od bube leptir! - povika Keko Frankulin.

- Ferdinand III nije htio ni čuti naše opravdane prosvjede. Sabor mu je poslao izaslanike kojima se naložilo da mu muževno kažu što misle Hrvati: "Ako kralj izjavi da želi kupiti zemljišta od zemaljske gospode, oni nikako ne smiju na to pristati, jer je sabor jednoglasno utvrdio: Da ne bi bilo dostojno prodavati granice hrvatskoga kraljevstva ni za kakve novce." I sadašnji naš kralj Leopold I, kako se iz svega vidi, ne misli povratiti Krajinu Hrvatskoj - završi Drašković, pa stade šetati prekriživ ruke na prsima.

U sobi opet žamor: raspravljalo se i nazdravljalo, kvaseći grlo onom rumenikom. Nad svima je glasovima plivao Kekov.

U kasno doba izađoše neki iz prizemne sobe, pa se raziđoše gradom i oko njega da pregledaju straže. U dvorištu, sve naokolo uza zid i pod svodovima, spavali su vojnici kao zaklani, čovjek do čovjeka, sve crno u onoj tmici među visokim zidovima. Neki su jako hrkali, protegnuti na tvrdoj zemlji pod kabanicama.

Grof Drašković i Bukovački, idući sredinom dvorišta, istodobno pogledaše na rasvijetljeni prozorčić jedne kule.

- U banovoj je sobi svjetlo. U sumrak mi je govorio da je umoran - reče tiho Drašković.

- Vjerujem da je umoran: otkad je došao iz Beča, radi dan i noć; nije šala sakupiti ovoliku vojsku u pet dana!

- Tko da ne pohrli pod njegovu zastavu? Ime Zrinjski znači: pobjeda!

Bukovačkom se pričinilo da je u grofovu glasu zazujala neka neiskrena žica. Šuteći izađoše iz dvorišta dugim presvođenim hodnikom, pa se popeše na široki bedem. Podalje od njih crtao se na tamnu nebu visok vojnik, ravan, nepomičan na straži. Vjetar je slabije duhao, nebo je bilo oblačno, sva ona brdovita okolina mračna. Mjesečina bi kadšto probila oblak, osvijetlila sad udaljenu šumu, sad plohu dažda na jednoj planini, pa jednu stranu Plaškoga, koji top na bedemu, dugu cijev puške, željeznu rešetku na prozoru kule.

Drašković i Bukovački lagano šetahu bedemom. Sve šute i misle: tko će prvi progovoriti. Drašković stane u hodu, stane i Bukovački i gleda ga, čeka... Drašković pogladi bradu,

pa opet dalje bedemom, a Bukovački, zasukav brk, sve uz njega. Mjesečina probije oblak, Drašković pogleda u daljinu i reče:

- Onamo kiši.

- Rast će trava.

- Kako ste, gospodine kapetane?

- Kako kad.

- Velike brige?...

- Bar mi nije dosadno na svijetu.

- Gospodine kapetane, drago mi je što smo sami...

- Što želi vaša presvjetlost?

- Ban je veoma zamišljen kad se sa mnom razgovara...

- Ja to nisam opazio kada se sa mnom razgovara.

- Okanimo se šale.

- Ja se nikada ne bih usudio... - nakloni se kapetan.

- Neke se velike misli viju u banovoj glavi...

- Razmišlja kako će potprašiti Turcima pete.

- Ne zadaju mu Turci toliko brige!...

- Vaša presvjetlost zna više od mene...

- Kapetane, ja znam da ste bili pred tri tjedna u Mlecima - šane grof važno.

- Mislim da bih i ja to znao da sam bio. To vam vjerovati neće nitko tko slano jede.

- Vi ste bili u Mlecima s knezom Franom Frankopanom. O tom nema sumnje.

- Vjerovat ću ako to pred vama potvrdi knez Fran. Gospodine grofe, dok mi o tome govorimo, vi zovete gluha, mašete slijepu...

- Uzalud vam tajiti!

- Žene, Vlasi i orasi ne muče nego buče, a ja, gospodine grofe nisam ni žena, ni Vlah, ni orah...

- Meni je posve jasno zašto mi tajite da ste bili u Mlecima...

- Kad vam je posve jasno, čemu da tjeramo parbu zbog orlove sjene?

- Vi ste najodaniji čovjek knezu Petru...

- On je hrvatski ban, a ja sam mislio da ste mu vi odaniji od mene! - nakloni se Bukovački.

- Banovi neprijatelji natucaju svašta...

- Ban dobro zna da ima zakletih neprijatelja, ali on također zna da ima i iskrenih - kao što je vaša presvjetlost...

- O mojem prijateljstvu on ne može sumnjati.

- I ne sumnja...

- Vi to znate? - pohita grof i ganu se.

- Ja znam da prijateljstvo samo za srećom jaše.

- Ban nešto snuje, a neće da mi kaže.

- Ni meni neće da kaže, ali ja to i ne želim znati. Evo moje sablje da je trgnem na njegovu zapovijed! - udari kapetan po balčaku. - Snuje li štogod ban Petar, bit će to zaista na korist naše otadžbine.

- Meni bi bilo žao da se ban prenagli...

- U čemu?

- Čuo sam u Beču da se dogovara s ugarskim velikašima... Sudim da se previše pouzdaje u Ugre.

- Zar bi vašoj presvjetlosti draže bilo da se posve pouzda u Beč.

- U Beču je naš zakoniti kralj.

- To dobro znamo!

- Trebalo bi da se Hrvati sporazume s Bečom.

- Bi Hrvati, ali neće Beč.

- Sve bi se dalo izravnati. Beč je uporan, ali bi popustio...

- Popustit će ako Hrvati ne popuste.

- Molim vas, što vam je obećao francuski poslanik u Mlecima? - upita naglo Drašković sniziv glas.

- Nikad ga moje oči nisu vidjele!

- Grof Nikola Erdödy kazao mi je pred malo dana da ste bili kod onoga poslanika.

- Za laži carina se ne plaća.

- Nikakve laži!

- Erdödy je, dakle, sanjao; ako nije on, sanjali ste vi; ako niste vi; sanjam sada ja!

- Grof Erdödy kazao je istinu - oštro će Drašković.

- Nije! - još oštrije Bukovački.

- Kapetane, vi smiono tvrdite...

- Gospodine grofe, dajte se razlogu, jer je meni moj obraz mio kao vaš vama! - korakne Bukovački nase i stavi ruku na balčak.

- Zar da se pobijemo? - istrgne Drašković napola sablju.

- Kad baš hoće vaša presvjetlost.

- Bukovački, amo vašu desnicu! Vi ste čestit čovjek, vjeran svome knezu...

- Jest, ludo bi bilo da se pobijemo. Zalud brci kad nije pameti - odgovori kapetan smireno i stisne mu desnicu.

- Eto, ovaj smo se čas uvjerili da su Hrvati vruće krvi, da se rado prenagle - nasmija se grof usiljeno.

- Na sreću nismo se prenaglili, jer da jesmo, vaša presvjetlost ne bi sada stajala na nogama! - našali se Bukovački.

- Da smo se prenaglili, vaša bi glava, dragi kapetane, bila pod ovim bedemom.

- To bi mi žao bilo, jer pod bedemom leži momčad, pa bi moja jadna glava bila nemilo probudila koga haramiju.

Sad pođu lagano bedemom, a kad su bili na onoj strani odakle se vidi drum što vodi u Ogulin, začuju topot kopita. Mjesečina je bila pala u prodol, te se vidjela četa kako se oštrim kasom žuri uzbrdice. Kada se vratiše s bedema u onu prizemnu sobu gdje su prije bili, rekoše im kapetani da su dojahali u grad knezovi Orfeo i Fran i odmah pošli k banu.

Petar Zrinjski bio je sjeo da nešto piše. U sobi je bilo nekoliko stolica, jedan stol, dva divana od crne kože; na stijenama mnogo oružja. Uz kabanicu i kalpak bila je na divanu banova sablja, zavinuta, s pozlaćenim balčakom, u skupocjenim koricama.

Kad su stupili knezovi u njegovu sobu, on je naglo ustao, pohitio im u susret, zagrlio i poljubio Frana, pa Orfea.

- Tako kasno?...

- Naše su čete u Ogulinu; u zoru će amo - odgovorio je banu Orfeo brišući znoj sa čela.

Fran upita Petra za zdravlje, i opet ga zagrli i poljubi. Petar odvrati da nije zlo, pa ih zamoli da sjednu, a oni bace kabanice, kalpake i sablje na divan. Bili su u krasnom modrom odijelu sa zlatnim tokama, kao i ban. Dva vojnika donesu vina i natoče im srebrne čaše.

- Bojim se, ubismo svoje konje. I duša mi se stresla u kostima: od Ogulina do Plaškoga mi sve u kas i propanj! Lako Franu: on je mlad! - zaljulja Orfeo glavom i nadušak istrusi čašu vina.

I knez Fran okvasi grlo, pa pripovjedi Petru:

- Cijeli smo božji dan bili na putu, momčad je umorna. Sakupili smo Primorce, Mrkopaljce, Delničane i druge. Župnik Juraj Pipinić iz Broda, ona čestita junačka duša, vodi lijepu četu. Kad stigosmo u Ogulin, odlučismo Orfeo i ja da poletimo k tebi. Dopratilo nas tridesetak najboljih konjanika.

- Kad ćemo na Turke? - pogleda Orfeo Petra.

- Još ne znam. Turci su već krenuli od Rakovice put Plaškoga, a kad doznaše da smo mi ovdje, odmah se vrnuše u Rakovicu. Pridolaze im čopori iz Bosne. Danas oko podne poslao sam put Rakovice nekoliko konjaničkih odjela. Ja sam došao amo jučer rano ujutro. Dao sam razglasiti da ćemo se ovdje sastati, ali još nisu došli mnogi banderijalci. Neki velikaši neće da slušaju bana koji nije uveden...

- Gle, još ti nismo čestitali što si postao ban! - osmjehne se Orfeo veoma gorko.

- Da, da, nismo ti čestitali... - zaklima Fran.

- Ban!... Dan današnji ban!... - uzdahne Petar, čelo mu se smrkne.

U prekrasno, umjetnički izrađenoj dugoj listini kojom je Petar imenovan banom, zlatnim se slovima kuju u zvijezde, da ne možeš jače, vrline porodice knezova Zrinjskih, njezine preslavne zasluge, jer "ta je porodica uvijek bila štit kršćanstva, utjeha domovine, strah svih neprijatelja". Kad već kralj Leopold I ne zna kako bi još silnije uzveličao Petra, pošto ga je obasuo svim najlaskavijim, najslađim i najzvučnijim riječima kojima se opisuju samo najsjajnije vrline, onda mu piše: "U Tebi, kneže Petre, oživio je Krešimir, na Tebe, svoga dičnog potomka, prenio je Zvonimir svoju krunu."

Knezovi se razgovarahu o toj listini, Petar se bio zamislio...

Fran upita sada za sestru Katarinu, a Petar mu odgovori da je zdrava na Ozlju s djecom. Kako je bilo u Mlecima, to je već Petar čuo od Bukovačkoga.

- Hoće li austrijska vojska iz Karlovca, Koprivnice i Varaždina amo u Plaški da s nama navali na Turke? - upitat će Orfeo.

- Dok Nijemci izmudre ratnu osnovu, dok jave u Beč i ovo i ono, dok ratno vijeće sve prekroji, Turci bi se deset puta mogli prošetati Hrvatskom s kraja na kraj. Bolje da ne dođu: bili bi nam samo na smetnju.

- A karlovački generalat? Ti si predao pašu Čengića Auerspergu koji još sjedi u Karlovcu!... - spomene Fran nešto jetko.

- U Beču ni čuti da mi dobijamo taj generalat. Umuju da se to ne slaže s banskom časti. Ja sam nato zahtijevao da se ukinu generalati u Karlovcu i Varaždinu, da bude bar ovo malo slobodne Hrvatske pod banskom vlasti. Upozorio sam ministre i kralja na krunidbene prisege. Uzalud. General Auersperg primio je novac za Čengića, te ga podijelio sa svojim

bratom ministrom koji je uvjerio kralja da je paša utekao! Prevarili su me. Neka im bude! - mahne Petar prezirno rukom.

- Čestiti ljudi! - zažagri očima Orfeo. - Petre, ovaj si put dugo bio u Beču...

- Do dva mjeseca. Došao sam prije pet dana u Hrvatsku i, vjerujte, odlanulo mi. Ovdje kao da je drugi zrak. Dvor je nastojao da ne odem u Hrvatsku, jer se bojao da ću navaliti na Turke, te izazvati velik rat kojega bi plamen mogao opržiti i bečke palače. Ministri odurno spletkare jedan protiv drugoga, a svi zajedno protiv naše slobode. Na licu im čitaš nezasitnu pohlepu za "pravim" novcem i za tuđim zemljama, jedan ti obriče ovo, drugi ono, svi te oblijetaju, svaki hoće da ti se pokaže uslužnim, a ne misli na drugo nego da štogod izlukavi, da te prevari. Možda ne bi tako radili da je državna blagajna puna "pravoga" novca...

- Ministar Sinzendorf još, dakle, kuje?... - upita Fran.

- U sav mah! - odvrne ban.

- Državni dvorski dugovi bili su u to doba silno narasli. Grof Ljudevit Sinzendorf, predsjednik dvorske komore, što se danas kaže: ministar financija, kada već nije niotkud mogao nabaviti novaca, bacio se u kojekakve vratolomije, a napokon god. 1661. podignu u Neuburgu tvornicu krivoga zlata i srebra: "Neuburger Felschgold und Silberfabrik". Taj gospodin Sinzendorf, kraljev ljubimac, bio je dvadeset i tri godine ministar financija!

Ban pripovjedi knezovima kako je više puta govorio u Beču s prvim ugarskim velikašima koji su do skrajnosti ogorčeni, ali nije među njima prave sloge. Kad svrnuše na Rakoczyja, reče Petar da mu je pisao francuski kralj da ne bi nikako dao svoju Jelenu grofu Rottalu, nego neka Jelena pođe za Rakoczyja, a da ovaj što prije zavlada u Erdelju, bit će briga francuskoga kralja.

- Grof Rottal! Ono golobrado momče da ti bude zet! - nasmije se Orfeo.

- Ne piše Ljudevit XIV o mladom pobočniku generala Auersperga u Karlovcu nego o njegovu stricu, generalu tajnom savjetniku, koji me je posjetio čim sam stigao u Beč i zamolio za Jeleninu ruku. Nije mi bilo do smijeha, ali se nasmijah, pa rekoh generalu kako i njegov sinovac želi da mi bude zet.

- Ti da dadeš svoje dijete onomu Rottalu koji je možda najveći neprijatelj naše slobode? - uzruja se Fran. - I samo njegovo lice odurno je svakomu. Da, ovaj je podmukli lisac krvnik svačije slobode: on obavlja najniže poslove kao dvorski povjerenik. I ta grabežljiva zvijer usudila se da ti govori o Jeleni!

- Petre, ja sudim da te je kralj imenovao banom čim se pročulo u Beču da se Turci sakupljaju...

- Tako je, Orfeo. Imenovao me i zamolio me da se odmah požurim u Hrvatsku, jer se govorilo da će navaliti do sto tisuća...

- A što radi kralj? - zažmuri Orfeo.

- Sve ono što hoće isusovci: uči glazbu i španjolski jezik, po objedu karta se sa svojim ispovjednikom, a najmilija mu je zabava, kako je kazao vojvoda de Grammont: "uzvišena igra na kuglani": "*das erhabene Spiel des Kegelschiebens*". General Gremonville veli da Leopold I zna da je Ljudevit XIV pisao nekoliko puta mojemu pokojnom bratu i meni.

- Što piše Ljudevit XIV poslaniku Gremonvilleu?... - značajno pogleda Orfeo Petra.

- Da budemo strpljivi... - zamisli se Petar, pogleda rođake, slegne ramenima i nastavi: - Gremonville mi pokazao pismo u kojem se Ljudevit XIV tuži što je Leopold I pustio da pogine od glada i studeni veći dio pomoćne francuske vojske. Leopold I bio se obvezao da će dobro opskrbiti pomoćnu vojsku koja se onako hrabro ponijela kod Sv. Gottharda.

eLektire.skole.hr

Mnogo je od onih hrabrih Francuza poginulo od glada na cestama. Gremonville kaže da Ljudevit XIV neće to oprostiti našemu kralju.

Petar je zatim pripovijedao kako je više puta posjetio Giorgia Cornara, mletačkoga poslanika, te kako mu je taj poslanik pokazao tajne članke vašvarskoga mira. Ballarini, tajnik poslaništva, bio je dobio za dobre mletačke novce prijepis rečenoga mira. "Ja sam razjasnio", govorio je ban, "poslaniku Cornaru kako bi Turci mogli provaliti u Furlansku ako Republika ne pomogne Hrvatima. Još sam ga nagovarao da piše svojoj vladi, neka ona zapovjedi svojoj vojsci u Dalmaciji da udari na Turke istodobno s nama. Obećao mi da će joj pisati sve što je od mene čuo."

Cornaro je pisao mnogo listova svojoj vladi o razgovorima sa Zrinjskim. U jednom piše da je knez Petar veoma sklon Republici, te se nada da će mu pomoći u nevolji. Veoma su važna Cornarova pisma jer se vidi iz njih što bijahu Hrvatska i Zrinjski za Mlečane. Kada je jednom knez Petar otišao iz Beča u Hrvatsku, javio je to Cornaro svojoj vladi ovako: "Knez Petar otišav sa dvora, bit će krenuo u svoje države": "*... sarà avvanzato ai proprii stati*".

Petar još pripovjedi kako se obratio za pomoć i na njemačke izborne knezove koji mrze Beč. Obore li Turci Hrvatsku, poplavit će njemačke zemlje.

- I ja sam pisao moguučkomu izbornom knezu - reče Fran.

- Kada? - gane se Petar.

- Pred dva tjedna, kad sam došao u Kraljevicu iz Mletaka. To se ovako zbilo: na Rijeci je bio plemić Plitersdorf; doču on da sam u Kraljevici, pa me posjeti. Poznamo se iz Beča. Reče mi da će ravno u Mainz; ja pomislih na kneza, te sam mu napisao dugu spomenicu latinskim jezikom.

- Što si mu pisao? - zabrine se Petar.

- Da će turska sila napokon slomiti Hrvatsku ako nam ne priskoče u pomoć kršćanski vladari, da je naše kraljevstvo rasječeno i poharano, da mi mrzimo Turke, ali da nas sila nagoni na razmišljanje kako bismo se s njima nagodili...

- Nikada! - mahne Petar oštro desnicom.

- Pisao sam mu kako su nas Austrijanci izdali u svakom ratu na Turke, nabrojio sam mu krvološtva njihove vojske; spomenuo sam mu kako nije Austrija naše kraljevstvo podjarmila ni silom ni oružjem, nego kako se slobodno i svojevoljno ugovorom i prisegom...

- *... sed sponte et libere se subiecisse cum pacto et iuramento ac diplomate...* - ponovi Orfeo oštro naglašavajući.

- Da je tako naše kraljevstvo izabralo Ferdinanda I za svoga kralja, to mora svaki kralj potvrditi i ponoviti prigodom krunisanja!

- *... quod quilibet regum tempore coronationis confirmare ac renovare debet!...* - ponovi opet Orfeo bratićeve riječi i upre kažiprst desnice o stol.

- Još sam pisao moguučkomu knezu u posebnom pismu da je kralj Leopold I igračka u jezuitskim rukama, da je zadahnut dvostrukim fanatizmom: vjerske nesnošljivosti i monarhične samovolje, te kako je odlučio da ukine sve sabore, a mjesto njih da budu u Beču skupštine velikaša i crkvenih dostojanstvenika. Još sam ga sjetio na ove Leopoldove kobne riječi: "Učinit ću da bude Ugarska zasužnjena, zatim prosjakinja, onda katolička...

- "*Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam*" - navede Orfeo izvorno.

- Sve je ovo i Hrvatskoj namijenio kralj! - smrkne se Franovo čelo.

- Uvjeren sam da znaju u Beču što si pisao mogučkom knezu - reče mu Petar. - Meni je kazao Gremonville da je Plitersdorf uhoda bečke vlade.

- Zar nije on pouzdanik mogučkoga kneza: - uzruja se Fran.

- Plitersdorf služi i svojemu knezu i bečkoj vladi.

- Petre, ti, dakle, misliš?...

- Da te je izdao. Umiri se, Frane. Neka znaju što mislimo! Dosta su oštrih riječi čuli u Beču i od mene i od palatina. Frane, neka ti to bude zadnja briga - osmjehne mu se Petar, pođe k vratima, sam ih otvori, pa reče nekomu u predsoblju da potraži kapetana Bukovačkoga.

Malo zatim dođe kapetan. Na banov upit, je li što novo, čuje li se štogod o Turcima, odgovori da se nije ništa dogodilo. Fran i Orfeo stisnu mu desnicu, a on ukratko pripovjedi što je govorio na bedemu s grofom Draškovićem, te kako su već bili stavili ruke na balčake. Petar reče kapetanu da mu svađa nije mila, da krv ne smije odmah zakipjeti.

Orfeo natoči čaše i veselo pogleda kapetana:

- Pijte, da vam se ohladi ta vaša vruća krv! Kapetane, mudar je onaj grof! - namigne Orfeo.

- Nisam ni ja našao svoju glavu među glavatim zeljem! - podigne jedno rame kapetan.

Svi se kucnu. Kad metnu čaše na stol, opet će ban, smiješeći se:

- Kapetane, darovao sam vam tu sablju da njom Turke...

- Razumijem, svijetli bane - nakloni se Bukovački, pa ode iz sobe.

Knezovi su se još neko vrijeme razgovarali, a onda legoše na divane onako odjeveni, Petar u sobi gdje su dosada bili, a Fran i Orfeo u drugoj, bacivši na sebe kabanice. U svakoj je sobi gorjela uljanica na tri plamena.

Ban Petar, da brže usne, slušao je šum vjetra i kiše, pošto se pomolio na koljenima pred slikom Blažene Djevice. Ta je slika bila na zidu u lijepom okviru. Slušao je onaj šum, ali nije mogao usnuti: mislio je na ženu, na djecu... Bog dobri sam zna hoće li se još s njima sastati u životu!... Sad mu je pred duhom bilo Katarinino lice, sad lice jednoga djeteta, pa drugoga, a zatim mu se činilo kao da vidi sve u jedan mah i želio je da što jasnije razabere svaku njihovu crtu, da mu budu bliže... Pomislio je zatim kako se on odmara među tvrdim zidovima svojega grada, dok možda plamen hara hrvatska sela nekoliko sati od Plaškoga, dok možda Azijati kolju starce, žene, djecu...

Tjeskoba stegne mu srce: grozna se slika izvije pred njegovim duhom - slika rasječene Hrvatske.

Turci su pritisli Hercegovinu, Bosnu, Slavoniju, Srijem, dio Dalmacije, Hrvatsku do Kupe; Nijemci gospodare u Krajini, Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj, u jednom dijelu Istre; Talijani u jednom dijelu Istre i Dalmacije. Što je preostalo hrvatskomu banu?... Koliko komadanje, koliki metež?! Jedno kraljevstvo rastrgano na nekakve tri kraljevine, vojvodine, pokrajine - tko da zna kako se okrstilo sve to?...

Slavni Juraj Križanić, suvremenik Petra Zrinjskoga, lijepo je napisao kako vladari ljube duge naslove, pa da je i stoga hrvatsko kraljevstvo razdijelio na tri kraljevine. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, veli Križanić, tri su imena, a pišu se kao da znače tri kraljevstva. Ta tri imena pak znače jednu stvar, te nitko ne može označiti granice po kojima bi se moglo ustanoviti da su se ove zemlje ikada razlikovale ili da se sada razlikuju. "*Dalmatia, Croatia et Slavonia sunt tria nomina et scribuntur quasi essent tria regna, verum haec tria nomina unam rem significant, et nemo potest ostendere confinia, quando istae regiones aliquando aut nunc distinguerentur.*"

Petar Zrinjski, zaroniv duhom u prošlost hrvatskoga naroda, gotovo se zapanji pred slikom koliko groznom toliko veličanstvenom: Avari, Franci, Mongoli, Tatari, Nijemci, Bizant, Mlečani, Turci, svi navaljuju na Hrvatsku... Petrova misao preleti bojne poljane, vidi Hrvate u davnini kako satiru napadače više stoljeća pod svojim banovima, a zatim dva stoljeća pod kraljevima svoje krvi, pod Tomislavom, Držislavom, Krešimirom i drugima. Petrova se misao zaustavi jedan hip nad Grobničkim poljem. Tu su Hrvati razbili strašne Mongole, spasili Evropu od propasti.

Slika je strašna, ali još nije jasna. Proći će sto i dvadeset godina i bit će užasno jasna: kad se Istok krvavo ozari... Iz Azije provale Turci: u plamenu, dimu i krvi nestade Bugarske, na Kosovu zaglavili su i Lazar i Murat, od Nikopolja razbjegla se vojska kralja Sigismunda, Erdelj bi poharan, srušilo se tvrdo Smederevo, kod Varne izgubio se kralj Vladislav među rasječenim mrtvacima. Kosovo bi po drugi put nakvašeno kršćanskom krvi. Tu su slavno pali hrvatski bani Fran Talovac i Ivan Sekel, a stanovnici Srbije ubijali su raspršene kršćanske vojnike...

Pao je i Carigrad. Cesar Konstantin, da ga živa ne ulove, bacio se s bedema među bijesne Osmanlije i zauvijek mu se zameo trag.

Požar i jauk najavljuju Turke: Albanija, Bosna i Hercegovina izdahnuše pod turskim kopitom, već se i na Uni pomoliše grozni turski stjegovi: kršćanske glave nataknute na koplja i kolce... Te stjegove nose ponajviše martolozi. Ubava se Posavina pretvori domalo u golemo garište.

Cijela se Hrvatska prestravi na vijest s Udbinskoga polja gdje su pali prvi hrvatski junaci.

Beograd, Ilok, Erdut, Dalj i Osijek odbijaju turske juriše, ali padaju jedan za drugim, a sav kršćanski svijet protrnu na vijest da se ugarski kralj Ljudevit II zadavio u močvari u mohačkoj bitki...

Ljudevitovom krunom okruni se habsburgovac Ferdinand I, a odmah zatim podjarmi polumjesec Slavoniju i velik dio Ugarske, pa se Sulejman oholo zagrozi Evropi iz Budima...

... "Siget!" - pomisli Petar Zrinjski, trgne se, ustane s divana i stade šetati po sobi.

... "Slava?... Uistinu prava slava?... Da, sav se svijet divi mojem pradjedu Nikoli: on je hrvatski Leonida. Bolje bi bilo za Hrvatsku da je branio gradove na Uni, da je branio Hrvatsku!... Htio je zaustaviti pred Sigetom tursku silu pred kojom je strepio Beč... Već dva stoljeća izazivamo na sebe turski bijes da druge obranimo, da obranimo najveće svoje neprijatelje..."

Petar opet legne na divan, ali ne može da usne, ista se tužna slika razvila pred njegovim duhom. Pomislio je na Pounje...

Svija se Una među brdima, na mnogim se vrhovima crne razvaline tvrdih gradova o koje se i po više puta slomio turski bijes. Tamne sjene oblaka vuku se onim ruševinama, mjesec kadšto osvijetli razvaljene kule, teška jugovina cvili kroz pukotine, bršljan se trese... Petru se činilo kao da vidi one gradove, neki su podlegli deset puta jačem neprijatelju, neke su izdali Nijemci, kao Kostajnicu koja se zvala "vrata Hrvatske". Redom padoše Dubica, Peći, Krupa, Bušević, Otok, Podzvizd, Vranograč, Sturlić, Tržac, Gvozdansko, Jezersko, Bužim, Cazin, Ostrožac, Mutnik, Kladuša, Bijela Stijena, Ripač, Bihać, Sokolac, Izačić. Veći dio ovih gradova osvojiše Turci potkraj šesnaestog stoljeća.

Kasnije je pala Hrastovica na Kupi. Oko Siska više je puta zaigralo krvavo kolo; Turci su ga bili osvojili ali im ga Hrvati oteše. I oko grada Zrinja nastradali su mnogo puta Turci a god. 1625. osvojiše ga napokon. Rača, Subotica, Novska, Moslavina, Virovitica, Kamengrad, Pakrac i drugi gradovi već su bili okrunili svoje bedeme kršćanskim glavama.

eLektire.skole.hr

Mnogi gradovi na Uni bili su zrinjsko-frankopanski. A sada?... One razvaline, mile i svete banu Petru, kažu mu kako bi jak bio hrvatski narod da nije oko njih palo onoliko hrvatskih junaka...

Preletjevši pretužnu sliku svoje domovine i orijašku višestoljetnu borbu za vjeru, prosvjetu i slobodu, činilo se Petru, kad mu je san počeo zatvarati oči, da vidi na brdinama one crne razvaline po kojima se gust bršljan trese, da čuje kako cvili vjetar kroz pukotine...

Nekoliko tisuća puta provalile su turske čete u Hrvatsku, na stotine i stotine tisuća Hrvata palo je u ljutim okršajima i bitkama, a tko da zna za poklane starce, žene, djecu?

Svi su susjedni narodi navaljivali na lijepu i plodnu Hrvatsku, jedni da svu podjarme, a drugi da otrgnu od nje ono što im je bliže. Trebalo je tu junačkih mišica! I srećom bilo ih je: kroz mnoga stoljeća redaju se slavne porodice i hrabri zatočnici da proliju krv za svoju domovinu. Sjajne su zvijezde u hrvatskoj prošlosti knezovi Nelipići, Kurjakovići, Gušići, Karlovići, Babonići, Blagajski; vojvode Iločki, pa Keglevići, Talovci, Lenkovići, Bakači, te Ivan Paližna, Petar Berislavić, Petar Kružić, Tito Dugović, Marko Skoblić, Grgur Orlović, Nikola Jurišić, Pavao Bakić, Dane Frankul, Juraj Daničić, kanonik Mate Fintić i mnogi drugi koji su pomogli da se hrvatski narod spasio.

Među svim ovim porodicama i junacima najjače se blistaju imena knezova Zrinjskih i Frankopana, te nam svojim sjajem osvjetljuju sve događaje od desetoga do sedamnaestoga stoljeća. Ni zvijezda Petra Svačića ne blista jače. Već na početku jedanaestoga stoljeća branili su Šubići i Krčki hrvatske obale, a kasnije sijevale su njihove sablje na Grobničkom polju, na Uni, na Kupi, na Savi, na svim granicama Hrvatske, a često i u tuđinstvu. Nema bitke u kojoj nisu bili, malo je bojnih poljana koje nisu poškropljene njihovom krvi. Unom, Kupom i Savom proteklo je mnogo njihove krvi, u jaruge i ponore u Pounju strovalilo se mnogo mrtvih tjelesa, a među njima i knezova Zrinjskih i Frankopana. Šest stoljeća branili su Hrvatsku od svih neprijatelja i pokazivali su put k slavi svojim četama. Mnogi su poginuli u sužanjstvu nakon svakojakih mučenja.

Svi knezovi Zrinjski i Frankopani nisu bili jednaki. Neki su bili okrutni. To nije čudo kada se pomisli da su te dvije porodice živjele do sedam stoljeća. Bilo je na stotine knezova Zrinjskih i Frankopana, pa se našlo među njima i takvih koji nisu bili na ponos svojim porodicama, ali to ne umanjuje sjaj imena njihova. Da nije bilo Zrinjskih i Frankopana, na Griču u Zagrebu vijao bi se turski konjski rep. Oni su s ostalim hrvatskim junacima zaustavili tursku silu na Kupi. Kako bi ih morala slaviti kršćanska prosvjeta!...

Ostaci ostataka hrvatskoga kraljevstva bili su gotovo pusti: mnogo se naroda razbježalo u tuđe zemlje, ostavivši svoja gorišta Turcima i Austrijancima. Dok nije bilo u Hrvatskoj turske i austrijske vojske, sama je križevačka županija imala preko dvanaest tisuća dimnjaka porezovnika, a za Petra Zrinjskoga bilo je u Hrvatskoj samo oko tri tisuće kuća koje su plaćale porez!... Turci su se hvalili da ima njihov sultan vojski "koliko je zvijezda na nebu i pijeska u moru", a kada bi te vojske nasrnule na Hrvatsku, zgrnulo bi se s poljana u tvrde gradove sve što nije moglo nositi oružja. I dok su turske čete gotovo dan na dan haračile po zemlji, zahtijevahu kraljevi različite nezakonite daće od nevoljnih seljaka. Stališi su branili hrvatske seljake, odgovarali Beču: "Seljaci imaju dosta muke oko popravaka gradova u Krajini, da ne mogu obraditi ni svoja polja, ni ona zemaljske gospode, pa nije razborito i pravedno od kralja što on traži nezakonite daće od jadnih seljaka u onim krajevima koje su Turci popalili. Ti ubogi seljaci nemaju ni kuće, ni kućišta, nego stanuju u tvrđavama iz kojih izlaze u zoru na polja, a pod noć opet bježe u gradove da ih ne ugrize turska zmija. Bije ih studen, mori ih glad i mnoga su već sela zasmrdjela od nesretnika koji su poginuli od nevolje, te je strah da će se pojaviti kuga. Sretniji su oni Hrvati

koji su odvedeni u sužanjstvo negoli oni koji skapavaju od svake bijede u svojoj domovini."

Beč se uvijek tužio da ima malo prihoda od Hrvatske, a hrvatski stališi muževno su odgovarali svojemu kralju: "Ako iz naše zemlje nemate prihoda, ako i jest pusta naša zemlja poradi neprestanih navala, ali smo mi zato živi zid svim ostalim zemljama Vašega Veličanstva."

Sami kraljevi nazivali su Hrvatsku "ključem svojih zemalja".

Hrvatski sabori nisu dopuštali da se pobiru u Hrvatskoj nezakonite daće, nikomu nisu dopuštali da dira u njihova prava i mislili su, napokon, da nije možda kralj svemu zlu kriv, nego da ga netko zlo savjetuje. Javili su stoga kralju: "Jednoglasno smo odlučili i zakleli se da će u javnom saboru hratskoga kraljevstva svi stališi i redovi podići svoje šake na rušitelja hrvatskih sloboština, ako ga pronađu među sobom."

Kako je strašno bilo u Hrvatskoj, najbolje nam svjedoči što su Turci govorili kad su se komu grozili: "Pokori se, jer će ti zemlje biti kao što su hrvatske!"

Dva stoljeća šalju hrvatski sabori najumnije velikaše i biskupe na različite dvorove i k Sv. Stolici da im razjasne kako se grozna sila podigla na Evropu. Uvijek čujemo onaj isti vapaj, opis istih grozota. I Sv. Ocu i vladarima vele hrvatski poslanici da brane kršćanski svijet svojim životom, da ga brane kao tvrđavu.

"Naši su očevi, braća i prijatelji okrutno poklani ili odvučeni u sramotno sužanjstvo. Naša su djeca rasječena, naše su žene i kćeri osramoćene i pogažene. Padne li Hrvatska, lako će onda neprijatelj navaliti na druge kršćanske zemlje. Mi ćemo se teško sami obraniti od Turaka, jer su nas silni i neprestani ratovi osiromašili: naši su gradovi prazni, podložnici odvedeni u sužanjstvo, imanja poharana, sažgana, oteta."

Tako su govorili hrvatski poslanici cesaru Maksimilijanu kad su mu predali spomenicu na kojoj su se potpisali: "Od kršćanstva zapušteni knezovi, ljudi plemeniti i neplemeniti iz Hrvatske."

Mnogo su puta Hrvati tako govorili kršćanskim vladarima, ali najznamenitiji govor bit će onaj kneza Bernardina Frankopana u Nürnbergu god. 1522. pred cesarom Karlom V i njemačkim knezovima. Proslavljeni starac, kao poslanik hrvatskoga kraljevstva, kazao je pred punim saborom, među ostalim, ovo:

"Ja sam došao pred vas, svijetla gospodo, da vam javim živom riječi kako velika pogibelj prijeti najprije Hrvatskoj, a zatim vašim zemljama i da vas upozorim da je Hrvatska štit i vrata cijelom kršćanstvu. Ja vas molim u ime Hrvatske, u ime čitavoga kršćanstva da već jednom pomognete Hrvatskoj koja odbija turske navale kao nijedna druga zemlja i to sve od onoga dana kada je pao Carigrad. Hrvati su učinili sve što su mogli dalje već ne možemo bez vaše pomoći. Suznim vam okom javljam da je naš divlji neprijatelj što porušio, što posvojio više od stotine naših gradova. A zar da vam nabrajam neopisive okrutnosti kojih sam ja nesretnik dosta vidio na svoje oči? Zar još niste pomislili na strahote koje bi doživio kršćanski svijet kada bi Hrvatska propala? Možete li još razmišljati da nam pomognete i da time sebe spasite? Što je do mene, ja stupam putem svojih praotaca koji su svojim junaštvom stekli sve ono što su nazivali svojinom po Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskoj i po drugim hrvatskim zemljama. Osvoji li Turčin Hrvatsku, teško će ga iz nje izagnati sve kršćanske vojske, jer je Hrvatska po prirodi takva, jer su joj takvi gradovi. Mi Hrvati nećemo prosjačiti onako kao što sam ja na svoje oči vidio u Rimu da to čine mnogi ugledni ljudi iz Grčke, Mizije, Srbije, Albanije. Ja sam samo došao pred vas da vam navijestim općenitu pogibelj, a to činim ne bez boli za svoj ponos. Ako nam ne pomognete, ili će Hrvati napokon pristati na turske ponude ili će se iseliti iz svoje otadžbine da se potucaju

eLektire.skole.hr

svijetom od nemila do nedraga. Bolje ovo negoli da dospiju među tursko roblje. Svijetla gospodo, čuli ste moje riječi, a ja ću sada u Hrvatsku, u svoje gradove, na svoje bedeme, da dovršim svoj život kao pravi mučenik Isusov."

Koji mjesec zatim došlo je u Hrvatsku nešto njemačke vojske, ali su Hrvati odmah zaželjeli da se vrati u svoju domovinu... Bernardin Frankopan više je puta uzdahnuo: Ne daj Bože da su Turci kao Nijemci!... A ti Nijemci bili su veoma pobožni! U njihovim zemljama, po cesarskoj zapovijedi, zvonilo je svaki dan tri puta "tursko zvono" koje bi bilo moralo sjećati pobožne Nijemce da se mole Bogu za pobjedu kršćanskih naroda. Nikola Zrinjski Sigetski kazao je jednom da bi se Nijemci mogli moliti Bogu i pod oružjem, a njegov praunuk Petar Zrinjski, kada je jednom poletio na Turke, poviknu svojoj odabranoj četi: "Za mnom! Junaci, ne uzdajte se u njemačke molitve nego u svoje mišice! Za mnom!"

Mnogi je Sv. Otac zaklinjao vladare neka pomognu Hrvatskoj, a vladari bi sakupljali novac od kršćana da podignu što jaču vojsku na obranu kršćanstva. Obično se događalo da su vladari potrošili tako sabrani novac na svoje vojske koje su navaljivale na susjedne kršćanske države, a svoje bi zemlje pustili Turcima da u njima harače i pale.

Papa Pio II. ljubio je i štovao hrvatski narod i kazao je o njemu "da već dugo stoji na braniku kršćanstva i prosvjete, ali da će napokon klonuti, a Turci će onda u Italiju i Njemačku."

Biskup Petar Berislavić, slavni hrvatski ban, u ljutoj se nevolji obratio na Lava X poslavši u Rim biskupa Tomu Nigra s pismom u kojem opisuje Sv. Ocu i kardinalima žalosne prilike u Hrvatskoj. Lav X otpisao je Berislaviću, među ostalim, ovo: "Znam što si učinio za kršćanstvo, pa sam stoga kazao Tvojemu poslaniku da Te potanko izvijesti kako Te ja štujem i slavim pored Tvojih djela. Istomu Tvojemu poslaniku rekoh da Ti javi kako su duboko ganule moje srce riječi Tvojega poslanika kada je on pao na koljena preda mnom i pred kardinalima sv. rimske crkve, te nam plačnim glasom razložio golemu nesreću Tvoju i Tvoje zemlje, zaklinjući nas Bogom da nikako ne pustimo propasti ono kraljevstvo koje je dosada tako junački odbijalo dušmanski mač od naših glava." Papa obriče pomoć, pa završava: "Stoj hrabro kao i do sada, ne dopusti da Ti narod duhom klone, nego mu budi vođa da zajedno s Tobom suzbije vašega i našega neprijatelja."

Četiri godine kasnije pao je ban i biskup Berislavić u krvavom okršaju kraj potoka Korenice u Krbavi. Sva je Hrvatska za njim proplakala. Hrvati su najviše štovali one svoje biskupe i svećenike koji su pasali sablju i uvijek bili spremni da žrtvuju za vjeru i otadžbinu što su najviše mogli: svoju krv...

VIII.

Jednoga dana na početku veljače god. 1665. u prvi sumrak izjašilo je iz grada Karlovca desetak oklopnika, plavokosih i crvenkasta lica, pa krenulo blatnim drumom na Koranu. Za njima je kasao mlad čovjek, krupan, pod kacigom, opasan širokim zelenim pasom. Južno je obzorje bilo tmurno, a onamo istočno od grada Karlovca, na kraju goleme ravnice dizao se uštap, obavit maglom. Blijeda se mjesečina prosipavala kroz golo vrbinje na Koranu, neki crni krovovi u Karlovcu kao da su bili posivjeli, u brazdama na oranicama ljeskala se žućkasta voda, kaljužine po livadama caklile se poput olovnih ljaga. Nad cije-

lim se krajem sterala tužna svjetlost zimskoga sumračja. Kroz šikarje zasjajile bi se kadšto kacige onih oklopnika.

Još nisu ni pol sata jahali, kad stigoše do jedne pocrnjele kućerine kraj Korane, na osami. Ta zgrada, ni tvrđava ni kuća, ovdje viša ondje niža, s prozorima različite veličine, bila je ograđena povisokim zidom. Oklopnici ujašu u dvorište gdje se šetalo nekoliko vojnika, također oklopnika. Sve Nijemci. Onaj mladi časnik koji je dojahao iz Karlovca, zapita ih:

- Gdje je gospodin poručnik?

- U kući, gospodine natporučniče - odgovore mu u isti mah dva starija vojnika.

- Koliko vas je ovdje?

- Šezdeset, gospodine natporučniče - odvrati sada najstariji.

- Trideset odmah na konja! Posve naoružani! Uzet ćete sa sobom tri velika gunjca i nekoliko užeta! - zapovjedi natporučnik i sjaše.

Oklopnici se poglednu i osmjehnu.

Časnik uđe u kuću, u mračan hodnik i uze vikati piskutljivo: - Hej, svijeću! Prokletstvo! Hej, svijeću, da ne razbijem nos!

Na tu viku otvore se jedna vrata, nešto svjetlosti pane u hodnik, a s praga sobe hrapav glas:

- Galler, što vičeš?

- Ja sam. Zdravo, Ivane! - pozdravi natporučnik i uđe u sobu.

Poručnik Ivan Weginger bio sjeo za večeru, pečenka omastila mu debele i crvene usne i bradu. Taj Weginger, zapovjednik straže u onoj kućerini, bio je visok, okostan, žutokos, crvenkasta lica, pljosnata nosa. Odmah poče hvaliti svoju večeru i reče došljaku, gutajući komad mesa:

- Sjedi, toči sam, pij!

- Ivane, ti se divno gostiš - puhne Galler, raskorači se, izlije čašu u sebe, sjedne i baci desnu nogu na jednu stolicu, osisavajući brk od vina.

- Vilime, jedi. Izvrsna teletina! Moji su momci našli danas tusto tele u nečijoj staji. Čuj, nije baš loše u ovoj zemlji: kad čovjek hoće, svačesa pomalo nađe. Jedi, pij! A molim te, što rade u Karlovcu naši slavni zapovjednici? Čujem, osvojit će Carigrad!... Molim te, pij!

- No, povečeraj, pa ćemo na posao! - mahne mu natporučnik, istrusiv opet čašu vina.

- Na posao?!... - pridigne Weginger glavu s tanjura i upre sive oči u prijatelja.

- U lov... - saže Galler ramenima.

- Opet... - udari Weginger šakom po stolu.

- General Auersperg poslao me amo. Prije nego navali na Turke, hoće da se malko pozabavi sa svojim prijateljima u ovoj kući. Budemo li danas sretni u lovu, čeka nas...

- Zar ti je general štogod obećao?

- Rekao mi neka lijepo obavimo posao, a on će već prvom zgodom... Tvoji momci dobro poznaju ovaj kraj?

- Josip i Martin već su više godina ovuda. Molim te, što se čuje iz Plaškoga?...

- Još se ne zna kad će Zrinjski navaliti - zijevne Galler.

- Dobro bi bilo da sam navali na Turke, jer bismo mi ostali ovdje u božjem miru.

- U generalovoj glavi nešto se poremetilo...

- No! - zine Weginger i raskolači oči, držeći pred ustima komad mesa.

- On hoće da nas jednom povede na Turke! On, Auersperg, najmiroljubiviji austrijski general! On to hoće posve ozbiljno. Tako bar govori.

- Vilime, ne vjeruj! - baci sada Weginger onaj veliki komad mesa u grlo.

- Prijatelju, na posao: Gospoda će amo oko ponoći.

- Imamo dosta vremena. Pij! Oh, kako je tečna ova pečenka! Da, imamo vremena. Pustimo, neka svijet legne. U prvom je snu najlakše. Meni je najmilije kad ih iznenadimo onako tople na slami, sijenu. Ne boj se: oštre su naše sablje.

- Ivane, odakle tebi ta ogrebotina kraj nosa?

- Ova ogrebotina? - zbuni se Weginger. - Igrao sam se s mačkama, da, s mačkama... Molim te, pij!

- Čudne li zabave! - nasmija se Galler.

- Što se smiješ?

- Ha, ha, ha! S mačkama! - prasne u grohot natporučnik.

- Prokleta djevojčura!... - zaljulja glavom poručnik i rastrga zubima komad pečenke.

- Dakle, nije mačka? Ha, ha, ha! - udari Galler u još veći grohot.

- Jučer je sretoh na drumu kraj Švarče. Gledam je: lijepa, gojna, mlada. Rekoh riječ onim mojim lopovima Martinu i Josipu: sinoć su mi je amo doveli.

- He, he: gojna?... Pak?...

- Vilime, ne vjerujem da ima u čitavoj Africi...

- Divlja, dakle? Branila se kao razjarena lavica? Ogrebla te? Ha, ha, ha!

- Pa što se tako ludo smiješ? - rasrdi se Weginger.

- Ha, ha, ha!

- Ti si uistinu bluna! - udari Weginger šakom po stolu. - Čemu se toliko smiješ? Pij! Kad se jezik smoči, pamet se ončas pojavi.

- Smijem se, jer su i mene tako ogreble, već više puta...

- Domala bit će pitoma! - istisne kroz zube Weginger.

- Zar je živa?... - razvali Galler usta od čuda.

- Da nije onako lijepa i mlada, već bi je Korana daleko bila odnijela. Dao sam je svezati u podrumu. Čekam da je smekša glad...

- Ti si uistinu mudar! Hajdmo! Još se nisi načupao te pečenke?

- Već sam ja neke tako pripitomio - pohvali se Weginger.

- Kako si čuvstven!... Čuješ, Ivane: kad je tako lijepa, daj je našemu generalu da i njega izgrebe. Mi ćemo pak uvjeriti generala da ga je malko ranio na junačkom megdanu jedan od najhrabrijih turskih paša koga je on u dva hipa nadjačao, ubio.

- Ne dam je nikomu. Bude li svojeglava, neka pogine od glada i studeni u podrumu, pak u noćno doba pljus u Koranu!

- He, he: ti si već desetak u Koranu?... - mahne Galler rukama kao kad se nešto odbaci.

- Poštenja mi moga, nisam nego sedam! - zakune se Weginger. - Ala sam ti se nalupao ove sočne pečenke! - udari se po trbuhu, ustane i opaše sablju.

Nato izađu u dvorište gdje su se već oklopnici poredali u dva reda. I časnici uzjašu. Poručnik reče nešto oklopnicima pa svi krenu, dva po dva, ravnim drumom prema zapadu.

Sjene gola drveća duljile su se ravnicom; hladan i vlažan vjetar nanosio je vonj zemlje, namočene višednevnom kišom. Na čelu jahali su Martin i Josip, ljudi brkati, širokih ramena; podizali su se sa sedla i pogledavali preko živica. Za četom kasali su časnici.

Domala stignu do jednog podanka, pritegnu uzde i uđu korakom u selo što je bilo uz drum. Lijevo i desno crnio se niz ubogih kućica, potleušica do potleušice, a među njima staje, stogovi sijena i slame, sve maleno, trošno, nahereno. Nigdje svjetlosti, nigdje na putu žive duše. Na nekim prozorčićima ljeskala se mjesečina, iz nekih kuća čulo se škripanje, dječji plač, zamukivanje starijih.

Oklopnici polete selom, a kad bijahu na kraju, stanu pred kućicom koja je bila podalje od drugih. Martin i Josip, i još nekoliko vojnika, skoče s konja, dobace uzde drugima, potrče k vratima one kućice. Jedan vojnik otkrije svjetiljku što mu je visjela o vratu, svi izvuku sablje, a Martin pokuca na vrata. U prvi se mah nitko ne oglasi. Martin pokuca jače.

- Tko je Božji? - ozva se ženski glas.

- Prijatelji. Otvorite! - viknu Martin hrvatski kako je znao.

- Pođite, dragi, s dobrim Bogom...

- U vašoj se kući sakrio razbojnik! Otvorite! - prodere se sada Josip koji je bolje znao hrvatski.

- Nema u ovoj kući... - čuo se drhtav glas.

Časnici dojašu skokom pred kućicu i zapovjede oklopnicima da odmah sruše vrata. Iz kućice začuo se plač, nagovaranje, a hip zatim šuštanje i škripanje.

- Žurite se da vam ne uteče! - srdio se Weginger.

- Neće utići! - mirio ga Martin.

Oklopnici su drmali vratima, netko rukama, netko ramenom brzo ih razvale: nahrupe u kućicu s golim sabljama. Pred njima stoje, prestrašeni, jedan starac, jedna starica i mlad momak.

- Gdje je djevojka? - navali oštro Josip na starca pograbiv ga za prsa.

Drugi vojnici pograbe za ramena staricu i onoga momka napola gola.

- Moja je unuka otišla u drugo selo, u službu - počne starac, blijed, drhtav.

- Milka je pobjegla! Ti si lopov! - udari ga Josip šakom po glavi.

- Oh, sveti Bože! - strese se starica i zalomi rukama.

- Šuti, stara vještice - zareži Martin i bubne je šakom u leđa.

Josip zapovjedi vojnicima da pohite za djevojkom na stražnja vrata, u staje. Tri oklopnika liznu iz kuće, a koji čas zatim začu se izvana vrisak. Starica zastrepi i jaukne:

- Milko moja!...

- Uhvatili su je! - klikne Josip i zamlati hrptom sablje staricu po glavi.

Staricu oblije krv, zanjiše se, pane na koljena, upre se rukama o zemlju.

Sad dovuku djevojku u kuću, jedan joj se oklopnik približi sa svijećom k licu: Martin reče da je to ona koju je htio uloviti. Milka, mlada kao kaplja, svijala se i trzala. Bila je napola odjevena, blijeda kao glogov cvijet, ni riječi nije mogla izustiti, nego bi umolno pogledala djeda, baku i svoga brata. Oklopnici su se namučili dok su je svezali, jer se svom snagom otimala. Svežu joj usta rupcem, ruke i noge užetom, omotaju gunjcem, pa sve svežu. Dok su to radili, starica se pridizala i naricala:

- Jao meni, jao meni! Oh, jadna Milko, što će ti otac ako se vrati s vojne? Razbojnici, ostavite mi to dijete! Ubit ćete tu sirotu. Mati joj je u grobu, otac s banskom vojskom! Oh, crni dane!...

Lice se starčevo ozarilo, momak se stresao od groze: oba bijesno pogledaju oklopnike. Kad ovi podignu svezanu djevojku da je iznesu iz kuće, istrgne se njezin brat iz šaka drugih vojnika, skoči u kut, dohvati sjekiru, nasrne na Josipa i Martina. Dvije sablje sijevnu: jedna se zasiječe Milkinu bratu u rame, druga mu raskoli glavu. Krv ga oblije, sruši se na tvrdu zemlju. Starica očajno zavapi: Ante - i privije se nad svojim unukom...

Iz gunjca prodirao je prigušan jauk: starac poleti na prag, navali golim rukama na vojnike, naleti na sablje, teško se izrani na vratu i na ramenu, krv curkom procuri, strašna mu kletva pukne iz usta, od boli i bijesa baci se na zemlju.

- I tebe su pogani zaklali! - zavrišti starica.

- Razbojnici, paklenski skot! Gdje si, Bože? Osveti nas! - vapio je Milkin djed i udarao se šakama po glavi, kao bijesan.

- Ante, Milko!... - cviljela je starica i trgala haljinu na svojim njedrima.

Starac je proklinjao nebo i zemlju, dane i godine, sunčanu svjetlost i noćnu tminu. Dovukao se k svojemu unuku, pridignuo se na koljena, ukočeno se zagledao u ono raskoljeno čelo...

Kroz otvorena vrata pala je mjesečina u kolibu i osvijetlila mrtvaca. Topla krv pušila se na mjesečni, oko one rasječene glave titrala je tanka maglica u srebrnom sjaju kao da je mučenički vijenac...

- Koliko krvi, koliko krvi! Smiluj mi se, Bože, smiluj!... - uguši krv starca, zadrhta, mrtav se sruši na mrtvoga unuka.

Starica se svije nad njima.

Mjesečina se lagano maknula od onih mrtvaca. Kako su vrata bila otvorena s jedne i druge strane, studen je vjetar duhao kroz mračnu kolibu i raznosio pepeo s ognjišta...

Kad su vojnici iznijeli djevojku iz kuće, podigoše je onesviještenu jednomu drugu na konja, a drug je čvrsto obuhvati, pa udari kasom k onoj kućerini na Korani. Da ga tko ne zaskoči putem, otprate ga dva oklopnika.

Svi ostali s časnicima krenuše u drugo selo, razgovarajući se kako će sad na posao.

U drugom selu stanu pred drugom kućom, jednom zadrugom. Desetak ih sjaše, potrče k vratima, istrgnu ih, otkriju svjetiljku, izvuku sablje, nahrupe u kuću i svi pohite za Josipom i Martinom u sobu gdje je spavala majka s djecom.

Majka se probudila, pridigla na postelji: prestravljeno gleda oklopnike, sablje.

- Gdje ti je Anka? - rukne Josip, a nekim reče da sve pretraže.

- Djeco moja...! - zarida majka.

Buka, trka, zveket probudi petero djece: vrisak, plač. Jedna se djeca stisnula u svojem kutu, druga skočila na postelju k majci, pa se hvataju oko vrata. Majka je pritisla na grudi djetešce od pola godine desnicom, a ljevicu je pridigla kao da hoće odbiti sablju. Još nije stara, bijele je puti, ruke su joj oble i jake, oči crne.

Vojnici odmah nađu mladu djevojku, pokrivenu preko glave, izvuku je s postelje na pod da je svežu. Iz majčina se grla izvi grozan krik, očajno zapomaga.

- Majko, majko...! - vrisne djevojka.

- Anko moja! Jao meni! Ako Boga znate, pustite mi dijete! Smilujte se nama sirotama! Same smo, muž mi je s banom, smilujte se!...

eLektire.skole.hr

Sad nahrupi u kuću još nekoliko vojnika, pa otvaraj i razbijaj, razbacuj rubeninu i haljine i sve ispremetni da nađeš novaca. Neki nabiše svoje torbetine platnom, čarapama, sirom, suhim mesom. U zadruzi je bilo staraca, žena i djece a mlađi su muškarci bili s banom Petrom u Plaškom. Na zdvojno zapomaganje one majke sve se trgnulo iz sna, a kad vidješe onoliko oklopnika, svatko je pomislio na sebe i na svoje, pa se sve razbježalo po stajama, na livade, u šume, u jaruge.

Oklopnici su svezali plavokosu djevojčicu, a jedan je digne u naručaj onako uznojenu, prestravljenu, izmučenu da će s njom iz sobe. Taj je vojnik bio pravi gorostas, riđaste kose, raščepurena brka, crvenih očiju. Već je bio na pragu sobe s djevojkom, kad skoči majka s postelje i poleti na vrata, ostavivši djetešce na postelji. Uzdignutih ruku, sa stravom u licu, očajno je vapila:

- Dajte mi moje dijete! U pomoć, u pomoć!...

- Kako se dere ova beštija! Sad ćeš umuknuti - zakriješti oklopnik Josip, zamahne silno sabljom, zasiječe joj do pol vrata, glava se objesi na rame, krv prsne niz njedra, majka se strovali na pod. Užas joj nakrivio usne, stegnuo lice, kosa joj se nadigla kad se protegnula na podu u svojoj krvi. Nekoliko se puta grčevito trgla, bujne joj grudi naglo nabreknuše, pa grozno zadrhtaše...

Oklopnik Josip obriše svoju sablju o postelju mrtve žene.

Djeca, stisnuvši se u kutovima, ukočeno gledahu majku i onu sablju, opet svijetlu. Ono djetešce na postelji treslo se od plača kao gladno...

Oklopnik Josip porine sablju u korice, zasuče plavi brk, pogleda mrtvu majku i djecu, smrkne se, obori glavu, opet pogleda majku i djecu, trgne se, ljutito udari rukom po balčaku, pa naglo izađe iz sobe.

Anku otprave kao i Milku, pa odjašu u treće selo, na pola sata daleko.

- Čini se da smo sretni u lovu. General će biti zadovoljan... - nadao se natporučnik Galler.

- Josip i Martin vraški su ljudi! Stari junaci, neustrašivi! - pohvali Weginger svoje ljude.

- Gle onamo, desno, čini mi se, bježi neka čeljad.

- Vidim, šuljaju se jarkom. Naužit će se noćas svježega zraka! - nasmija se tiho Galler.

Kada dojašu u treće selo, pođe ih nekoliko pješke s Josipom i Martinom do jedne drvene kolibe na osami. Martin prisloni oko na pukotinu na vratima. Vjetar je sada jače duhao, šumio je golom šumom iznad kolibe.

- Što vidiš? - upita jedan oklopnik Martina.

- Sama je s djecom.

On je gledao kroz pukotinu djevojku kraj ognja gdje drži na krilu dijete od kojih pet godina i daje mu žlicom neku juhu, valjda lijek, jer se vidjelo da je dijete bolesno. Omotano krpama, blijedo i mršavo, bilo spustilo glavu na njezino rame, a tanke, osušene nožice bile su mu gole. Plamen je buktio posred kolibe, te je osvijetlio lijepu djevojku, crnooku, nešto blijedu i ono dijete na njezinu krilu. Prava slika najcrnje bijede: ognjište na zemlji, jedna škrinja, čađave grede, rasklimana vratašca, kraj ognja nešto slame, pokrivene dronjcima. Tu je spavalo drugo dijete, vidjela mu se samo glavica, crnokosa.

Oklopnici razbiju vrata, provale u kolibu, djevojka naglo ustane i protrne, spustivši dijete s krila. Bijedno odjevena, bosa, vitka i nježna tijela, drhtala je kao prut. Tri je oklopnika potegnu od ognja i strovale na pod da je svežu. Užasan krik prodre iz kolibe i uguši se u burnoj noći. Bolesno se dijete prepalo, stislo na slami uz drugo koje se probudilo i stalo vriskati.

- Majko moja! - zajada djevojka.

- Svežite joj samo ruke - promrmlja Josip s praga.

- U pomoć, u pomoć! - zacvili djevojka.

- Ne viči! - zagrozi se Martin sabljom.

- Oh, sveti Bože! Pustite me, pustite me! Sirote smo, otac nam je lani poginuo u ratu, pred mjesec dana umrla nam majka, pustite me! Oh, majko moja! Pogledajte moju bolesnu sestru Ivku, skuhala sam joj lipova cvijeta... smilujte se! - plakala je djevojka.

- Katica, Katica!... - vriskala su djeca.

- Smilujte se sirotama! Pogledajte moga brata Marka, još mu nisu tri godine... smilujte se! Što će djeca bez mene? Ivko, Marko... Oh, majko moja, majko! Sestrica umrijet će mi... pogledajte je... smilujte se! - tresla se djevojka od plača.

Jedan je oklopnik, onako svezanu, uhvati za ramena, a drugi za noge da je lakše iznesu iz kuće. Ivka klekne na slami kraj ognja i grozno zacvili za sestrom. Bolesna se djevojčica gušila od plača dizala je ruke nad glavu, spuštala ih na koljena, a poderana joj košuljica pala sa ramena i vidjelo se mršavo tijelo, nešto požutjelo, svako rebro.

Oklopnik Martin razljuti se na njezin vrisak, zavrti sabljom, udari bolesnicu oštricom sablje po boku, malo te je ne presiječe. Dijete zajaukne, zastenja, svali se na okrvavljenu slamu i na svoga brata...

Oklopnici iziđu iz kolibe. Djeca ostanu u mraku i krvi. Mali je Marko ručicama tražio sestricu Ivku...

Katica je čula kada je oklopnici podigoše na konja, jauk i cvil iz kolibe...

- Žurimo se! - viknu Weginger.

- Sve su mlade i lijepe, nijednoj nije sedamnaest godina! - javi ponosno Martin.

- Hvala vam, junaci! Znao sam ja da ste ljudi odoka! - pohvali ih Galler.

Sad okrenu put one kućerine na Korani, svi veseli: šale se, smiju se. Galler je upitao oklopnika koji je imao pred sobom Katicu, je li mirna, a oklopnik mu odgovorio da je posve mirna, kao mrtva. Na jednom raskrižju reče Galler Wegingeru:

- Ja ću sa svojim ovim putem u Karlovac, a ti pođi sa svojima desno, ravno u svoj stan. Zdravo!

- U zdravlju da se vidimo! - povika za njim Weginger.

Oklopnici ne sretoše žive duše cijelim putem. Vjetar je šumio ravnicom, drveće se prigibavalo, kaljužine bi na livadama pocrnjele kad bi ih preletio jači zapuh. Na kraju ravnice, na istočnom obzorju, bilo je nebo nešto crvenkasto, kao da gori neko selo u daljini.

Natporučnik Galler, dojašiv sa svojima u Karlovac, zaustavi konja u jednom velikom dvorištu gdje su se sve naokolo crnjele duge kuće, opasane jakim bedemom. Na jednoj strani u dvorištu sjajilo se oružje na mjesečini, a druga je strana bila u sjeni. Ovdje-ondje vidjeli su se niski i široki svodovi, tamni prolazi, odakle se čulo rzanje konja, neki mukli zveket, prigušen smijeh. Pod jednim svodom bila su vrata nekakve udubine, odakle je padala svjetlost u prolaz, te su se na stijeni, nasuprot vratima, miješale, prigibale i duljile sjene ljudi koji su bučili u onoj izdubini, u vojničkoj krčmi. U mrak prodirahu njemačke psovke, lupa vrčeva, hrapavi glasovi, raskalašeni grohot iz ženskoga grla. I s prvoga kata jedne kuće čula se buka i vika. Galler, skočiv s konja, hitro se popeo na kat one kuće i stupio u jednu sobu, posve jednostavnu, golih bijelih stijena.

Oko stola sjedilo je do trideset časnika, većim dijelom Nijemaca. Drugi su bili Vlasi. Na stolu je bilo mnogo vrčeva, lica onih časnika užarena. Jedni su bučno raspravljali o naj-

eLektire.skole.hr

novijoj ratnoj osnovi svojega generala, drugi su se smijali paprenim i masnim šalama, razvaganivši se na stolicama, treći su se nazdravljali, te ispijali nadušak čaše, a neki su hrkali, spustiv glave na oslone stolica i protegnuv noge pod stol.

Natporučnik Galler prođe tom sobom i uđe u drugu gdje je sjedio za okruglim stolom krupni general Auersperg s trojicom prijatelja.

- No?... - upita general natporučnika, razvaliv velika usta tako da su se otkrili crni zubi.

- Ja se nadam da će gospodin general biti posve zadovoljan... - nakloni se natporučnik.

- Koliko ste ptičica ulovili? - opet će plavokosi general ne skidajući izbuljenih očiju s Gallerova lica.

- Tri, preuzvišeni.

- Ha, ha: tri ptičice! - nasmija se general drvenim smijehom, a široko mu se i obrijano lice još više raširi.

- Divno, divno: tri ptičice! - nasmija se sada omalen i mršav čovjek, smeđast poput drveta, također obrijan, kao i svi ostali.

- Predivno, tri ptičice! Da, tako je kazao preuzvišeni! Veoma duhovito: tri ptičice! Ha, ha, ha! - nasmija se i treći, debeo i trbušast čovjek, s krvavim pečatima na licu.

Onaj mali suhonja bio je cesarski pukovnik grof Ivan Strassoldo, a onaj debeljko grof Ferdinand Breiner, cesarski natkapetan u Koprivnici. U Karlovac bilo došlo mnogo vojske, jer se Auersperg spremio da navali na Turke. Da ugode generalu, pa i zbog vojničkoga zapta, Strassoldo i Breiner, dok su bili trijezni, uvijek su se smijali kad se smijao general i nikada ne bi pomislili je li duhovito ono što je rekao general koji je bio tvrdo uvjeren da je izvanredno duhovit, jer su se svi "niži" smijali kada se on smijao svojim doskočicama.

Četvrti za stolom nije znao zašto se ostali smiju. Taj četvrti došao je u Karlovac kad je već Galler bio "u lovu", pa ga je Galler gledao ispod oka, a činilo mu se da je već negdje vidio to dugo, mršavo i žućkasto lice, te sive oči i oštar nos. Plava vlasulja padala mu na široka ramena, visoko mu tijelo bilo sapeto crnim odijelom. Moglo mu je biti oko trideset i pet godina. Bio je to grof Ivan Erazmo od Reinsteina i Tattenbacha, najbogatiji velikaš u Štajerskoj, predsjednik štajerskih stališa. Njegov je otac bio, deset godina prije, cesarski povjerenik u Krajini, pa se mladi Erazmo upoznao s nekim hrvatskim velikaškim porodicama.

General Auersperg pogleda na sat i reče Galleru:

- Gospodine natporučniče, vi ste valjan čovjek. Budite uvjereni da ću prvom zgodom... da, da, vi me razumijete... Molim vas: za jedan sat!... Pratit će nas pedeset momaka.

Natporučnik pozdravi, pa izađe. Sad pripovjedi Auersperg Tattenbachu što znači ono "tri ptičice" i grohotom se nasmije. Tako i "niži".

- Jesu li djevojke u ovom kraju lijepe? - nasmijulji se Tattenbach generalu.

- Jesu! - zaklima general. - Grofe, o vama se svašta čuje otkad ste udovac... He, he!...

- Opaki jezici - uzvine Tattenbach tanke usne.

- Pa što kad ste udovac? I ja sam udovac...

- Generale, lako vama: vi nemate djece - namršti se Tattenbach.

- Djeca su velika briga kad čovjek nema onih milijuna koje imate vi, grofe! - viknu Breiner Tattenbachu i zaljulja debelom glavom. Pleo mu se jezik, oči su mu bile krvave od vina.

- Dragi grofe, pijte! - natoči general Tattenbachu.

- Ja već od podne pijem! - podigne Breiner čašu, spustivši glavu na oslon stolice.

eLektire.skole.hr

Pošto se kucnu i ispiju, reći će Auersperg:

- Gospodo, da nastavimo svoj prijašnji važni razgovor. Da, gospodo moja, ja opet velim da je Petar Zrinjski počinio najveću ludoriju što je pošao u Plaški da ondje dočeka Turke. Jest, gospodo moja, ja vam i opet velim da Zrinjski nema ni pojma o pravom ratovanju!

- Dakako da nema - zijevnu Strassoldo i Breiner.

- Doduše, on je potukao nekoliko puta Turke, ali treba pomisliti kako se to dogodilo! - upre general kažiprst u čelo.

- Dakako treba pomisliti! - potvrde Breiner i Strassoldo zajedno.

- On je potukao nekoliko puta Turke, jer su se Turci odmah dali u bijeg, jer se ludo boje tih Zrinjskih. To je bar jasno! - vikne Auersperg.

- Kao sunce... - zijevnu Breiner i Strassoldo.

- Meni nije ni kao mjesec. Oprostite generale! - nakloni se Tattenbach.

- Što vama, grofe, nije jasno!? - zine general, pa nastavi da posve razjasni: - Petar Zrinjski ne prouči nikada zemljište, navali bez osnove, ludo, mahnito, divljački, kao da baš mora pobijediti, pa, gospodo moja, potuče li neprijatelja, ja držim da to nije nikakva prava pobjeda, jer se ne temelji na znanstvenim, proračunatim operacijama. To je puki slučaj, puka sreća. Nije li tako?

- Bez sumnje! - zaklimaju Breiner i Strassoldo.

- Eto, grofe: čujte li ovu zgodu?... - upita general Tattenbacha koji se nasmiješi i malko nakloni.

- Zrinjski je i ovaj put pokvario tu osnovu, gospodine generale, jer je prenaglo sakupio bansku vojsku u Plaškomu. Da je malko počekao, Turci bi nam se bili primakli, a mi bismo ih opkolili! - razloži Strassoldo i natoči čaše.

- Tako je! Čujete li, gospodine grofe?... - osmjehne se general pobjedonosno Tattenbachu.

- Pijete li, gospodine grofe?... - splete se Breiner, svaliv oči na Tattenbacha.

- Mi bismo opkolili Turke i sve pohvatali! - ustvrdi general.

- Sve pohvatali! - poviče Breiner, zamahne desnicom kao da nešto hvata, te prevali dvije pune čaše. Svi se tomu smiju. Strassoldo opet natoči.

- Sada mi ne preostaje drugo nego da pođem sa svojom vojskom na Slunj, pa dalje sve uz Koranu do Tršca, a onda da navalim na lijevo krilo turske vojske. Uostalom, ovaj je put opasan... - zamisli se general.

- Neka mi dopusti tvoja preuzvišenost... - počne Strassoldo.

- Molim, molim!... - raširi ruke general.

- Kad bismo udarili onim putem kako misli tvoja preuzvišenost, mi bismo nabasali na desno krilo turske vojske, a ne na lijevo. Tako se meni vidi...

- Ti, dragi pukovniče, ti, dakle, misliš: na desno krilo?... Hm! Na desno?... - zamisli se general, pa opet: - Na desno krilo?... Da. da, bit će tako, ja, dapače, mislim da je tako. Jest i ja sam mislio, dakako, dakako: na desno! Breiner, što veliš ti!

- Ja?... Na desno i na lijevo, osobito na lijevo, ali i na desno, kako je vama milije - izmuca Breiner.

- Kad bismo mi navalili na desno krilo, Zrinjski bi na lijevo, pošto bi obišao Ogulin. Eto krasne misli! - klikne general i udari se prstima po čelu.

- Ja sudim da Zrinjskomu ne bi trebalo da obiđe Ogulin... - zašuti Strassoldo.

- Gdje je do bijesa Ogulin! - otegne Breiner glasno zijevajući.

eLektire.skole.hr

- Ne bi trebalo?... Hm!... - zamisli se Auersperg, pa nakon stanke: - Da i ja mislim da mu ne bi trebalo. Strassoldo, pravo imamo: ne bi mu trebalo. Čujte, gospodo, ne krenemo li što prije Zrinjskomu u pomoć, ja sam uvjeren da će ga Turci satrti. Živa će ga uhvatiti u Plaškom. Ja sam duboko proniknuo u ratnu osnovu turskoga ratnoga vijeća. Duboko, duboko gospodo moja! Da, osnova velikoga vezira posve mi je jasna, kao da je vidim na svojem dlanu.

- Vi ste uvjereni da će Turci Zrinjskoga potući?... - upita uzrujano Tattenbach generala.

- Huuu! - puhne Auersperg. - Ostanete li dulje vremena u Ozlju, tješit ćete njegovu udovu...

- Je li Katarina još krasna? Već je deset godina nisam vidio - nasmiješi se usiljeno Tattenbach.

- Uvijek krasna, ali i kreposna - kako neki govore...

- Jeste li vi, generale, među tima?... - progutne Tattenbach riječ.

- No, sad razumijem: vi idete, grofe, u Ozalj, jer je netko u Plaškom! Ala ste mudri! Meni bi zaista drago bilo kad bi se pročulo da je ona pobožna i ponosna Katarina Zrinjska, koja piše molitvenike, uslišala vaše slatke uzdisaje! Da, čuo sam, da je napisala nekakav molitvenik. Ala ste mudri! - zažmuri general neiskazano lukavo...

- Vaša preuzvišenost mrzi Zrinjske... - odjavi Tattenbach.

- I Frankopane! Pomislite: oni hoće da ne bude naše vojske u ovoj zemlji! Nije li to ludo?

- Posve ludo! - trgnu se Strassoldo i Breiner. Ovaj ustane na kratke i valjkaste noge da natoči svima.

- Gospodo, poznate li Jelenu, banovu kćerku? - upita Tattenbach nešto zamišljen.

- Izvanredno krasna - odgovore mu svi. Auersperg doda: - O, sad razumijem sve! Grofe, vi ste udovac: čestitam!...

- Čujem da će se Jelena domala zaručiti s knezom Rakoczyjem... - hoće Tattenbach nehajno, ali da štogod napipa.

- I ja sam to čuo - omahne general glavom. Uvjeren sam da bi Petar Zrinjski volio dati svoju kćer jednom grofu Tattenbachu negoli propalici Rakoczyju.

- Hvala! - nakloni se Tattenbach. - Ja mislim da bi se Rakoczy ipak mogao dočepati erdeljske kneževine s pomoću Petra Zrinjskoga i njegovih prijatelja.

- Nikada! - zavrti glavom Auersperg.

- Pođite, dragi, s dobrim Bogom...

- Nikada! - zavrti glavom i Strassoldo.

Breiner podigne sada vrč da nazdravi generalu. Dugo je pleo i mljeo, slaveći ga, i neprestano se zibao na valjkastim nogama. Svrši nekako, svojski naže i odvali vrč kad mu ugleda dno.

Tattenbach je nešto razmišljao. On je stigao u Karlovac s pratnjom od petnaest konjanika kad se unoćalo, pa posjetio Auersperga s kojim se poznavao iz Beča. Kako je već kasno bilo, umolio ga general da prenoći kod njega, a sutra će u Ozalj.

Breiner je svaki čas zapeo u govoru, već nije mogao stajati, pa se spustio na stolicu i odahne:

- Oprostite, ne mogu, ja sam pijan...

- Živio Breiner! - kukurikne Strassoldo.

Auersperg pogleda na sat, ustane i reče:

- Gospodo, na Koranu!...

- Umoran sam od puta, najvolio bih leći... - počne Tattenbach ispričavati se.

- Ne, dragi grofe. Vi ćete s nama da se nasmijemo. Breiner, ustani. Hajdmo! - vikne general.

- Ne mogu... posve sam pijan. Ustupam sva svoja prava Tattenbachu...

- Ustani, ustani! Nisi pijan dok govoriš tako pametno - sokolio ga Strassoldo.

- Nije me još pamet izdala, ali noge su otišle do vraga. Ne mogu s mjesta, ne mogu. Ah, one tri ptičice! Ha, ha, ha! Gospodo, još jednu čašicu...

Auersperg, napokon, nagovori Tattenbacha da pođe s njim i sa Strassoldom, a kad izađoše iz sobe, povika Breiner za njima svaliv se na pod:

- Dobra zabava! Pozdravite mi one ptičice... - proklete noge!...

Auersperg, Strassoldo i Tattenbach siđu u dvorište gdje ih je čekalo do pedeset oklopnika, popnu se na konje, izađu korakom iz grada, a onda kasom put one kućerine na osami kraj Korane...

Bilo je oko ponoći: vjetar je razagnao oblake, sjajna je mjesečina obasjala cijeli kraj. Na čelu su jezdili Martin i Josip, za njima natporučnik Galler, pa dvadeset momaka, onda grofovi, a za ovima ostali oklopnici. Još trista koračaja do one kućerine. Smiju se grofovi, šale se generali, ali se najednom začude, jer su oklopnici pred njima stali, pa se podižu na sedlima, nešto su ugledali. Martin i Josip prvi su pritegli uzde, a onda Galler i drugi za njim...

Malo podalje od one kućerine svijao se drum za šumu, a na zavoj eno kao trijes iza šume konjanici, ljuto naoružani: jedni strignu poput strijele k onoj kućerini, drugi jurnu protiv oklopnika. Martin i Josip, u prvi mah, uoče na mjesečini crvene kabanice, okrenu konje, pa bež' natrag put Karlovca. U isti hip okrenu i ostali konjanici, Galler, i grofovi, i svi hoće upropanj, ali se zbune u onoj hitnji i navalici: na drumu nasta stisak. Jedan dio od onih s crvenim kabanicama već je opkolio kućerinu, a drugi zatisnuo ostruge u rebra konjima, pa se viju duge kabanice, lete kao utvare, na mjesečini se sjaje sablje, konji vilovito grabe, jedni desno, drugi lijevo, iz nozdrva suče im krvavi plam, već su dostigli zadnje oklopnike, i koliko bi dlanom o dlan, desetak se oklopnika strovalilo na zemlju, među njima Martin i Josip. Njihovi konji poletješe put Karlovca. Oklopnici se od straha nisu ni branili: jedni, smrtno ranjeni, trzali su se u blatu na drumu i već su izdisali, drugi manje ranjeni, pridizahu se iz blata da bi se kako spasili, zavukli se u živicu, ali su neke haramije skočile s konja, pa udri sijeci, probadaj. Oklopnici škripaju zubima, mole, psuju, jauču, hropću, a haramije hitro obavljaju svoj posao.

- Ha, razbojniče, i ti si ovdje! - zaškrine muklo jedan haramija, prepoznav oklopnika Josipa koji se pridizao teškom mukom.

Josipu je desnica mrtvo visjela, jer je mišica bila presječena. Molio je haramiju da ga ne ubije, a haramija viknu: da je uslišana pasja molitva, iz neba bi kosti padale, pa bijesno zamahne sabljom i raskoli mu glavu. Josip leže prsima u blato.

- Što pištiš, pseto? Poznam te, pakleni skote! - istisne drugi haramija, zamahne sabljom: Martinu odleti glava s ramena. Haramija udari nogom onu glavu, a glava se skotrlja u jarak.

- Odsijecite sve glave! - zapovjedi prvi haramija.

- Odmah smo gotovi! - odviknu ostali bacajući glave u jarak.

- Ej, gospodo vuci, gdje ste? Evo vam dobre pečenke. Tust je ovaj skot, dobro ugojen! Ej, vuci - mahnuo je rukom prema šumi mlad haramija.

eLektire.skole.hr

Oklopnici su ležali u blatu, krv im je curila iz presječenih vratnih žila u kaljuže i crvenjela se i pušila na mjesečini. Okrvavljena usta nekih glava još grčevito zijevahu iz jarka, a usta drugih već ukočeno zijahu...

Grofovi i Galler, pošto su vidjeli one crvene "ptičice", sretno utekoše s nekoliko oklopnika, u svojem bijegu nisu se ni obazirali na ono što se iza njih događalo, nisu se ni razgovarali ni šalili, nego je svaki mislio: uh, kako je noćas daleko taj Karlovac!...

Haramije, obavivši svoj posao na drumu, hop na konje, pa upropanj k onima drugima koji su opkolili kućerinu.

- Udarite na taj razbojnički brlog, zadavite ove stršene u njemu! - zapovjedi časnik s konja.

Polovica haramija navali u kuću s golim sabljama. Poručnik je Weginger bio utekao s jednim dijelom oklopnika na stražnja vrata, a onda se odšuljao iza vrbinja put Karlovca. Neki su oklopnici bili opazili haramije na zavoju druma. Oni su utekli, a drugi su već spavali.

Kad navališe haramije u kućerinu, svi se oklopnici probudiše i stadoše trčati na sve strane da se sakriju. Neki su pograbili oružje, ali odmah razabraše da će još najbolje biti predadu li se na milost i nemilost.

- Mi se dobrovoljno predajemo! - viču neki.

- Udrite? - zagrmi onaj haramija koji je ubio Josipa.

- Milost, milost!... - vape drugi oklopnici.

- Sijecite! - rikne haramija koji je ubio Martina.

Kad sasijeku jedne, razlete se kućerinom, te opet sijeci i probadaj gdje god bi koga našli.

Obavivši i taj posao, začuju izjedne prizemne sobe zdvojan vapaj.

Na taj vapaj zadrhtaše dva čovjeka. Omašiti su, brkati, stariji od mnogih.

- Pomozite nam, spasite nas!... - čulo se iz sobe.

- Je li moguće?... Glas moje Milke!... - krikne jedan od onih starijih.

- Spasite nas, sirote smo!...

- Anko! - zavapi drugi od onih starijih.

Iz one sobe čuo se i glasan plač. Haramije trče amo-tamo, nađu vrata, sruše ih, na hodnik izađu iz mraka tri djevojke.

- Oče, oče! - vrisnu Milka, sklopi ruke i nasloni glavu na prsa jednomu od onih starijih.

- Oče! - vrisne istodobno Anka i očajno se uhvati za rame drugomu od onih starijih.

Haramije su ljevicom ogrlili svaki svoje dijete, a desnicom digli okrvavljene sablje, ogledav se krugom, bijesno, krvavo.

Ona treća djevojka, Katica, uhvatila se za Ankino rame i bolno jecala, sva je drhtala.

- Je li još koja u ovoj kući? - upita jedan haramija.

- Čula sam da su uhvatili i neku Janu... - odgovori kroz plač Katica.

- A gdje je ta Jana? - pohiti visok haramija, oštrih i surih očiju.

- Ne znam, ne znam... Spasite me, dobri ljudi: sirota sam, sestrica mi je bolesna, brat mi je malen, sami smo kod kuće... - zaplače jače Katica.

- Hej, Tomo, dođi dolje u podrum! Ovdje je Jana!

Haramija Tomo Pakanović, onaj visoki momak surih očiju, hitro siđe u podrum gdje je bilo nekoliko njegovih drugova i među njima crnooka djevojka. Tomo, čim je uoči, stane kao ukopan, lice mu se zažari od jarosti.

- Oh, majko moja! - zacvili Jana.

- Ne plači! - grakne Tomo na djevojku kojoj je taj glas bio mio kao da je s neba.

- Našli smo je svezanu - reče jedan haramija Pakanoviću i pogleda ga prijekorno, kao da mu hoće reći: deder budi malko ljubazan s tom jadnicom kad ti je k srcu prirasla!

Jana je začuđeno i gotovo prestrašeno gledala Pakanovića i sve jače plakala, a kad odu iz podruma, pripovjedi kako su je uhvatili, svezali i bacili u podrum.

- Gladna je i žedna. Veli da nije ništa okusila od jučer - reći će jedan haramija.

- A što znaš ti, Grga! - izdere se Pakanović na svoga prijatelja Tonkovića, pa doda bijesno i gorko: - Bolje bi bilo da je poginula u onom podrumu!...

Jana još jače zarida na te okrutne riječi, idući za Pakanovićem sva iznemogla, ojađena.

- Tomo, nemoj ti tako s Janom! - ukori ga Grga.

- Šuti! Ti ne znaš što ja mislim! - odbije Tomo ljutito.

Kad svi izađu pred kuću, pripovjede časniku što je bilo. Jedan reče da su ubili do petnaest oklopnika.

- Ja sam ih nabrojio dvadeset! - oglasi se oštro mlad vojnik, vrgne se na konja, pa se približi k onomu časniku, kao da mu je pobočnik.

- Jurica, jesi li i ti odrubio koju glavu? - upita ga veselo časnik.

- Jednu, gospodine kapetane! - odgovori ponosno mladi Frankulin.

- Da nas je trista, bez tebe ništa! - nasmija se Bukovački.

Sad zapovjedi Bukovački da uzmu djevojke k sebi na konje. Tako i bi: Milka i Anka svaka sa svojim ocem, Jana s Pakanovićem, a Katica s Tonkovićem. Kako su sve bile izmučene, svaki je svoju držao pred sobom.

- Gospodine kapetane, bismo li zapalili ovu podrtinu da joj zauvijek traga nestane? - sjeti se mladi Frankulin.

- Ne treba: noć je jasna. Gle, meni se vidi da već dim suklja...

- Uistinu? - nasmija se Jurica.

- Neki su naši vragoljani zapalili a da me nisu ni pitali - nasmija se i kapetan.

Počekaju da vide. Dim je jače sukljao na prozore, a malo zatim i plamen. Iz kućerine čulo se pucketanje, sve jači prasak.

- Lijepo će se ispeći oklopnici! Uj! - cijukne jedan haramija.

- Sad mi je žao što smo ih zaklali - vikne onaj koji je ubio Martina.

- Žao ti je, jer ne znaju da se peku!... Hajdmo! - zapovjedi Bukovački.

Plamen je probio krov. Četa krenu od Korane, zapadno, žarko osvijetljena.

- Oče, sam te je Bog amo poslao! - jecala je Milka.

- Ne plači, dijete.

- Što bi bilo od mene da su te Turci ubili?...

- Ja ih nisam ni vidio. Bili smo u Plaškom. Kako sam čuo, Turci su saznali da je ban u malo dana sakupio lijepu vojsku, pa se razrojili nekamo u Bosnu. Ne plači, dijete... Ban je raspustio svoju vojsku - pripovjedi joj otac.

Ovo nam potvrđuju različiti poslanici koji su onda bili u Beču. Cornaro je pisao u Mletke da je ban Zrinjski divnom brzinom odmah čim je došao iz Beča u Hrvatsku, dao odredbe da se sakupe ljudi: ..."*con mirabile prontezza dato subito gli ordini per l'unione della gente*"... Taj je poslanik pisao da je ban ocijenio da treba pokazati smjelosti i srčanosti, stoga je javio Turcima da je on u onim stranama - u Plaškom - pripravan da ih dočeka i potuče. "*Stimò il Bano, che convenisse mostrar ardire e coraggio, percio face sapere ai Turchi ritrovarsi egli in quele parti, pronto ad attenderli e combatterli*". Turci iznenađeni brzinom kojom je ban sakupio vojsku, te znajući i otprije za njegovu ratnu vještinu i hrabrost, grdno se prepadoše i povukoše u Bosnu razglasivši da će navaliti na Dalmaciju.

Tomo Pakanović još se ljutio na Janu:

- Što plačeš? Umiri se!

- Kako da ne plačem?

- Šuti! Kragujac je da lovi, a prepelica da bježi...

- Rekao si da bi bolje bilo da sam poginula u onom podrumu...

- Zašto su te bacili u podrum? - upita je, a oči mu sijevahu.

- Jedan časnik...

- A jesi li se branila? Zašto ga nisi rukama zadavila? Jesi li se branila?

- Branila sam se...

- Pak?...

- Htio me ubiti.

- Bolje bi bilo da te je ubio! Zašto se nisi branila? - upita opet grozno.

- Ja sam se obranila, stoga me u podrum bacio... - zajeca Jana, prestrašena.

- Ti si se!?... - hoće naglo, začuđeno i radosno Pakanović.

- Obranila sam se, stoga me kaznio... Sva dršćem od glada.

- Jana, imam ja kruha. Na, dušo, jedi! Oh, razbojnici! - istisne kroz zube izvadiv brzo komad kruha iz torbe. - Je li ti studeno? Jedi, siroto, jedi. Bit će ti bolje sa mnom. Oh, razbojnici. Jana, sjediš li dobro? Jedi, dušo, jedi...

Jana je gutala kruh.

Anka je pitala svog oca, kada je krenuo iz Plaškoga, a on joj pripovijedi:

- Krenuli smo jutros prije vida. Ima nas do dvije stotine u ovoj četi, a bilo nas više, ali su se putem razišli k svojim kućama. Noćas dođosmo u ova naša sela drumom što vodi iz Ogulina u Ozalj, pa vidimo ljude gdje bježe put Ozlja. Ljudi nam kažu kako su oklopnici ugrabili neke djevojke, a kad to čuje naš kapetan, mjesto ravno u Ozalj, okrene desno. Malo prije ponoći prikučismo se k onoj kućerini gdje smo zaklali one pogane, sjeme im se zatrlo! - škripne zubima Ankin otac i zamisli se.

Sad su bili na jednom raskršću. Bukovački udari s većim dijelom konjanika put Ozlja, a drugi u različita sela.

- A kako drugi kod kuće? - upita otac Anku.

- Ne znam... svezaše me i odniješe... Iz naše sam kuće čula jauk... - zaplače Anka.

Otac joj se zamisli. On nije znao da će naći kod kuće ženu mrtvu, njegova Anka majku mrtvu. I Milkin otac nije slutio da će naći doma majku ranjenu, a oca mrtva i sina mrtva. Katica je tiho jecala i željela da dođe što prije kući da naloži oganj bolesnoj sestrici i malenom bratu. jer su vrata njezine kućice ostala širom otvorena a studen vjetar puše...

IX.

Velikim dvorištem u gradu Ozlju, za vedre noći, lagano šetahu banovi kapetani Juraj Malenić i Fran Berislavić od dvora do gradskih vrata gdje je pod svodom ležalo nekoliko momaka. Kule su bile obasjane mjesečinom, vidjela se svaka puškarnica, ljeskali se neki prozori na dvoru. Kad bi vjetar jenjao, čulo se kako šumi Kupa što je bila nabujala od velike kiše.

- Frane, već je ponoć minula - reći će kapetan Malenić, pogledav neke zvijezde.

- Uistinu ne bih znao gdje se Bukovački zadržao - odgovori Berislavić, pa doda nakon stanke: - Mislim, banica još bdije, strepi za svoga muža, dala bi za njega sto života.

Hrvatska još nije imala ovako plemenite banice.

- Divna žena!

- Moj Frane, da si je ti vidio kad se vjenčala, kad joj je bilo šesnaest godina! Što: ruža, lijer, sunce!... A što da ti kažem?... Da si je vidio, znao bi kakva je bila! - strese Malenić ramenima kao da se naljutio.

- Stani, čovječe, da se sporazumijemo. Čuj: nije li možda bila kakva joj je danas kćerka Jelena? - zaustavi se Berislavić u hodu.

- Ha, tako je!... Ne, nije tako. Da, lijepa kao Jelena, ali nešto drugačije: viša, stasitija. Moj Frane, u ovom gradu nikada nije bilo veselo kao dana 27. listopada 1641!

- Na dan kad se vjenčao knez Petar?...

- Da. Ni u snu nisi vidio onako kićenih svatova! Frane, drago mi je što sam se rodio dvadesetak godina prije tebe, jer sam vidio one svatove. Bilo ih na stotine, sve knez do kneza, velikaši i plemići, poslanici okrunjenih glava, i papinski i onaj francuskoga kralja, i onaj Mletačke Republike, a onda sila građana i slobodnjaka. Bezbroj je kmetova dva dana kliktalo i tanko cijukalo dolje u prodolu... i onamo na ravnici pred gradom. Sve su pivnice bile otvorene, pekli su se volovi, pjevalo se i bučilo: čitava je Hrvatska pirovala! Sjajni svatovi odjahaše odavde u Karlovac, u kuću Katarinina oca, a drugi se dan vratiše amo u Ozalj, pa tek nasta pravo veselje. Došlo amo do dvije stotine izabranih Primoraca i Primorkinja iz Bakra, Kraljevice i Vinodola, a svatovi, ona gospoda, ne mogoše da se do sita nagledaju njihova plesa. Dok su plesali u ovom dvorištu, veselo su pjevali, a kneginju Katarinu ushitilo to pjevanje, pa se uhvatila u kolo sa svojim Primorcima. Govorilo se da je papinski poslanik, gledajući kneginju, kihao od radosti i udivljenja...

- Ma uprav kihao?

- Kihao, brate! - raširi ruke Malenić.

- Hej, koliko je slave bilo u ovom gradu!

- Mnogim su već zazubice rasle za ovim bedemima!

- Nijemci uvijek na njih škilje.

- A znaš li ti, Frane, kakva ih je bila spopala trzavica kad je pred trideset godina puknuo glas da se našla u jednom zidu ovoga grada hrvatska kraljevska kruna, sva nakićena najdražim kamenjem? - snizi glas Malenić.

- Čuo sam o tome...

- Moj je otac vidio krunu...

- Gdje je sada kruna? - uhvati naglo Berislavić za ruku Malenića.

- Ja mislim da to znaju samo Zrinjski i Frankopani. Dok bude njih, hrvatska kraljevska kruna neće se izgubiti...

- Dok bude njih!?... Prođi se ludosti kad nisi lud, zlo te smelo i sa mnom zajedno! Što bi Hrvatska da izginu Zrinjski i Frankopani?

- Što bi Hrvatska?... - stane Malenić u hodu i zamisli se.

- Tako ti oba svijeta, nemoj odgovoriti na moje pitanje! - uzruja se Berislavić. Nakon šutnje dometne: - Dao bih svoju desnicu da mogu vidjeti samo jednom hrvatsku krunu! Ti, dakle, ne znaš gdje je?...

Malenić mu vrgnu ruku na rame i prošapta:

- Ne znam, ali čuj što mi je kazao moj pokojni otac. Frane, ti dršćeš?...

- Kaži, kaži...

- Moj je otac govorio da je kruna u čvrstoj željeznoj posudi, pa zazidana u onom debelom zidu na desnoj strani dvora kad gledaš dvor od istoka, dakle nad Kupom, a na prvom katu, u onoj dvorani gdje obično piše knez Petar. Tako mi moje sreće, to ti je živa istina kao što se sad očima gledamo!

- Je li na zidu kakav znak?

- Nije.

- Kojom je zgodom tvoj pokojni otac vidio krunu?

- Ne znam. Kazivao mi je da ju je vidio samo jedan hip, kroz suze, da je bio ganut kao nikada u svojem životu...

Kapetani umuknu. Šećući dvorištem, pogledali bi na dva rasvijetljena prozora dvora i na nebo. Zlatni su Vlašići i Porednici zapali, a kokoti u selima začestili da veselo navješćuju Danicu.

Na prvom katu u dvoru, u onoj sobi gdje je još bilo svjetlosti, sjedile su Katarina i Jelena, jedna nasuprot drugoj. Majka je spustila glavu na naslonjač i zatvorila oči kao da spava. Jelena je čitala neku knjigu na stolu na kojem je gorjelo više svijeća.

- Majko, usnula si? - upita Jelena tiho.

- Nisam, nisam.

- Već je kasno: pođi u postelju.

- Da, kasno, a još ti nema oca... Jeleno, nemoj više čitati. Pođi na počinak.

- Ne bih mogla usnuti. Uistinu čudnovato što još nema oca.

- Lako se zakasni koji sat - reče majka, pođe k prozoru i pogleda u prodol, na cestu.

Kapetan Malenić došao je o podne iz Plaškoga u Ozalj i javio banici da su Turci odbrusili nekamo u Bosnu, a ban da će u Ozalj podnoć.

Katarina opet sjedne na naslonjač, zamisli se, opet sklopi oči. Lice joj je bilo spokojno na prvi pogled, jer se trsila da sakrije svoju zabrinutost pred Jelenom. Samo kadšto preletio bi joj oblak sjete preko čela, duge bi joj i crne trepavice trepnule, teže bi uzdahnula. Jelena je gledala u knjigu, a vidjelo se da ne čita. Naslonila je glavu na dlan desnice i zavezla se u misli.

- Jeleno, što si se zamislila? - uzdahne majka, otvorivši oči.

- Ja sam se?... - osmjehne se Jelena i malko porumeni.

- Ti mi, dakle, nećeš reći?...

- Šta da ti?... - uzbuni se, a neko veliko čuvstvo osvijetli joj lice.

- Dijete, tvoje su misli bile daleko... - nasmiješi se majka i duboko uzdahne.

- Daleko?... - porumenje Jelena jače.

- Mlada djevojka ne razabire dokraja... - šapne Katarina, kao da se razgovara sama sobom, a zatim se gane, pogleda Jelenu i reče: - Govorit ću s tvojim ocem. Treba da se odlučimo...

- Majko, ja ljubim Frana... - obori Jelena oči za jedan hip, pa ih vesele upre u majčino lice.

- Jesi li dobro promislila?...

- Jesam i nisam... Ja ga ljubim.

- S Rakoczyjem čeka te burna budućnost.

- Znam, draga majko.

- Beč će nastojati da što prije satre Petra Zrinjskoga.

- Branit ćemo se.

- Beč radi o glavi svakom prijatelju i savezniku naše kuće.

- Ah, zašto sam slaba ženska glava? - sijevnu joj crne i duboke oči.

- Ti nisi slaba: ti si Jelena Zrinjska. Pomisli na tolike junakinje našega roda! Klis pred tri stoljeća i pol! A majka Nikole Sigetskoga, također Jelena!...

- Ja ne bih htjela biti zadnja od naše krvi. Ustreba li jednom, opasat ću se sabljom.

- Jeleno, govorit ću s tvojim ocem...

- Samo jedno bit će mi teško... Ostavit ću tebe, oca i braću, iz ove ću zemlje... - izgovori Jelena tužno.

- Mi ćemo raditi za tebe, a ti ćeš u Ugarskoj za Hrvatsku. Silna je riječ oduševljene žene, uvjerena sam da će tvoja osokoliti Ugre.

- Ja ljubim kneza Frana, duša mi čezne za njim, ali ne da provodim uz njega blažen obiteljski život nego da ga sokolim u borbi. Kako da budem sretna dok nam razdiru i tlače Hrvatsku?

- Rekla sam ti da te čekaju burni dani.

- Branit ćemo se, majko.

- Nikada ne vjeruj Nijemcu.

- Nikada!

Majka sjedne uz Jelenu, privine je na njedra i uze joj gladiti glavu desnicom. Dok je tako milovala kćerku, oči joj se napuniše suzama pomislivši: tko bi znao koliko će strašnih oluja prohujati nad ovom dragom glavom...

Dvije-tri suze kanuše na bujnu Jeleninu kosu, kad se razliježe oko grada odugi trubalj straže.

- Otac! - klikne radosno Jelena.

- Slava ti, Bože! - odahne Katarina.

Stanu k prozoru: dolje u prodolu, u sjeni, crnjela se konjanička četa na cesti. Majka i kći hitro se ogrnu kabanicama, siđu u dvorište i pohrle na gradska vrata. Četa je već na mostu.

- Otac nije došao... - šane Jelena majci.

- Ne boj se, drago dijete, - odgovori joj majka i uze je za ruku.

eLektire.skole.hr

Četu je doveo Bukovački. Čim on ugleda Katarinu i Jelenu, skoči s konja i nakloni se:

- Svijetla banice, primite ovo pismo.

- Malenić mi je javio da će ban...

- Svijetli je ban, pošto je Malenić otišao iz Plaškoga, krenuo s knezovima Frankopanima u Primorje. Ja bih sa svojom četom bio prije amo došao, ali sam putem našao posla.

- Posla?... - začudi se Katarina.

- Zrak je oštar da to ovdje u dvorištu pripovijedam.

Bukovački brzo pripovijedi što je bilo kod one kućerine na Korani. Jelena ga upita drhtavim glasom:

- Jeste li spasili sve djevojke?

- Mislim da jesmo.

- Grozno: jadne djevojke! Hvala vam, gospodine kapetane - pruži mu Katarina desnicu koju on poljubi.

Majka i kći vrate se u dvor, u sobu gdje su prije bile, pa pročitaju pismo koje im je donio Bukovački. Petar piše kako Turci nisu htjeli da zametnu bitku, te kako on misli da će se sakupiti u većem broju u Bosni, pa navaliti za koji mjesec na Plaški ili na koji drugi grad. Zatim piše da ide u Primorje gdje će pregledati tvrde gradove, štogod popraviti, a na kraju lista nije on više vojskovođa, nego dobar otac, nježan suprug; sve svoje imenuje po imenu, svakomu nešto piše, svakoga grli i cjeliva...

Katarina i Jelena tri su puta pročitale pismo, otirući suze. Malo pred zoru legoše na počinak.

Sutradan čim je Bukovački ustao, eto k njemu haramije Pakanovića. Stupio je pred kapetana ne kao obično, nego smeteno i stidljivo: gleda u pod i lijevo i desno, a nikako u kapetanove oči.

- Što je, Tomo? Koja te je nesreća pogodila? - posmjehne se kapetan i stisne tamne oči.

- Gospodine kapetane, ne znam kako bih...

- Kaži što ti je na srcu.

- E, kad baš hoćete, reći ću vam, jer se ionako sve obija o vašu glavu. Da se vrag rodi ili umre nakraj svijeta, vas dopane da mu tešete kolijevku i dubete grob. Dakle, gospodine, gospodine... - zakašlje Tomo.

- Odvali jednom!

- Ma eto, mislim, poznat ćete onu Janu koja ima crne oči... - porumeni Tomo.

- Junače moj, meni se vidi da su ti te crne oči opržile srce.

- Opržile srce!?... - usmjehne se Tomo i počeše se iza uha.

- Tomo, momak si od oka, pa možeš ti odabrati: ovu hoću, ovu neću. Ti bi, dakle, htio da se oženiš tom Janom.

- No, nekako ste pogodili! He, znate vi sve, pa i što drugi misle!

- Hoćeš li da ti budem vjenčani kum?

- Nemoj tako! - baci Tomo ruke nad glavu, pocrvenje i promuca: - Nego, nego...

- Tresni!

- Gospodine kapetane, golema je kapa nebeska, na široko i daleko svijetli Božje sunce, a ja i ona Jana nemamo ništa ni pod golemom kapom ni...

- Ima Jana crne oči!

- Njezine su mi oči izorale i dušu i srce, ali se žito ne sije u one crne oči, nego eto na oranicama. Lijepe su crne oči, ali se meni druge mozgom viju - gospodine kapetane, da vi samo hoćete, mogli biste...

- Što?

- Sve!

- Ti si, Tomo, uvijek bio junak: sve ću za tebe učiniti. Govori, moj sokole, jer se razlog oblo govori.

- Naš svijetli ban ima pol svijeta, a da mu vi kažete, on bi mi dao nešto zemljice. Ja tad sretan, a ban opet bogatiji od mene!

- Kad se oženiš, mislit ćeš na ženu, a ne na sablju. Bolje ti je ovako: nit ti mlado plače, nit ti staro kašlje.

- Volim ja sablju negoli ženu! - osovi se Tomo ponosno, pa razloži: - Prije nego sam se upustio u ovaj posao, razmišljao sam od svake ruke...

- Govorit ću danas s banicom o tome. Banica je dobra i zna da si junak.

- Da sam ja junak koliko je naša banica dobra, jao svakomu Turčinu i Nijemcu!

- Tomo, ispunit će se tvoja želja.

- Vi ste duša od čovjeka. Znao sam ja!

- Ajde, sokole moj, ajde, još danas znat ćeš gdje ćeš saviti gnijezdo malim Pakanovićima! - našali se Bukovački zureći mu veselo u oči.

Kad sađe Tomo u dvorište, neki haramije odmah razabraše da mu je sjekira pala u med: šubaru je potisnuo nad zatiljak, radost mu sijevala iz očiju.

Bukovački je htio iz sobe, ali dođoše k njemu Zora i Ivan, najmlađa banova djeca, a odmah za njima dominikanac Bargiglio i upravitelj Zmajilović. Ivan i Zora htjeli su čuti zašto su haramije posjekli one oklopnike na Korani. Dominikanac namignu kapetanu da ne kaže istinu i odmah okrenu govor na drugo:

- Kapetane, jučer smo pokopali Smoljanovića.

- Čuo sam već - zaklima Bukovački glavom tužno.

- Prehladio se, legao, nakon osam dana u grob... Bog ga pomiluj! - uzdahne Zmajilović.

Smoljanovići bijahu rodom iz Kostrene. Ivan Smoljanović, senjski biskup, bio je bratić Ivanu Smoljanoviću koji je umro na Ozlju. Biskupi senjske biskupije stanovali su u Bakru u ono vrijeme.

Kad ode dominikanac s djecom iz sobe, upita Bukovački Zmajilovića kako je na Ozlju. Zmajilović podigne ramena, čelo mu se naoblači. Kapetan ga živo pogleda.

- Ne sviđa mi se o. Forstall - odgovori Zmajilović tiho.

- Ja ga još nisam vidio.

- Forstall će biti banov ispovjednik, tajnik, sve. Tako sam čuo. Forstall je veoma tajanstven, mučaljiv. Tko muči, zlo misli.

- On ti se, dakle, ne sviđa?... - zamisli se Bukovački.

- Nijemac.

Bukovački se malko gane, potvrdi pogledom da je taj razlog temeljit, zamisli se, pa smrsi napo usta kao da se sam sa sobom razgovara:

- Čudnovato!...

- Šta si se zamislio?

- Ja?... - suče Bukovački brk

- Vidjet ćemo... - saže ramenima stari Zmajilović.

- Da, da: vidjet ćemo... Ban je oprezan, da oprezan... - stade Bukovački šetati sa Zmajilovićem, oba zamišljeni, pognute glave...

Petar Zrinjski bio se sastao u Beču, odmah po smrti svoga brata, s palatinom grofom Vesselenyjem i s njegovom prekrasnom ženom Anom Marijom. Kad se jednom Petar potužio kako mu je teško naći umna i vjerna tajnika koji bi bio posve vješt latinskom i njemačkom jeziku, preporučila mu je palatinova žena augustinca o. Marka Forstalla hvaleći ga da je čestit, izvanredno uman i naobražen čovjek. Pripovjedila je knezu Petru kako ju je Forstall mnogo puta posjetio da joj povjeri neke tajne bečkoga dvora i kako je on proniknuo u sve ministarske spletke. U prvi mah da se nije u njega pouzdavala, ali se kasnije potpuno uvjerila da joj je svaki put otkrio istinu. On joj je kazao da je rodom iz Irske, da je mnogo godina bio u Holandiji, pa napokon došao u Beč. Grofica je tvrdila da Forstall osuđuje bečku politiku koja hoće da satre Hrvatsku i Ugarsku, a osuđuje je zato što je pravedan i što vidi da je pogibeljna po sam dvor. Još je grofica, proslavljena i obožavana ugarska junakinja, potanko kazivala da se više puta ispovjedila kod o. Forstalla, kako je izvrstan ispovjednik i da je prava slast kako on zna poučiti i utješiti grešnika. Ona je razabrala iz Forstallovih riječi da bi on volio živjeti u tihoći među zelenim brdinama negoli u bučnom i raskalašenom Beču. Petar je zaželio da vidi toga čovjeka, to sveto čudo, da se s njim porazgovori, pa će s njim u Hrvatsku ako mu omili. Dva dana kasnije posjetio je Forstall Petra Zrinjskoga: dugo su se razgovarali, pa i dogovorili kako će zajedno na Ozalj.

Još su Bukovački i Zmajilović šetali u sobi na prizemnom hodniku, kadli se naglo otvore vrata, a u sobu uleti jedan mladi paž, blijed, preplašen. Gurnuo ga unutra Jurica Frankulin, držeći ga za vrat... Visoki, krupni, plavokosi i golobradi paž komu je bilo oko dvadeset godina, imao je na sebi plavo baršunasto odijelo, opšiveno srebrom.

- Jurica, što se dogodilo? - začudi se Bukovački.

- Ovaj lopov!... - počne Jurica, crven kao rak.

- Nije istina... - propenta paž.

- Šuti! - vikne Bukovački na paža.

- Ja sam spavao u sobi nasuprot ovoj, a ovaj palavurda, bit će tomu jedan sat, ušuljao se u sobu... - osu Jurica.

- Nije istina... - branio se paž.

- Šuti, ništarijo! Nitko drugi nije bio u mojoj sobi! Da, šuljao si se oko mojega odijela, a kad sam ustao, otišlo mojih dvadeset dukata! Ti si ih ukrao! - krikne Jurica.

- Potvora... Ja ukrao?... - šapne paž drhtavo.

- Sad sam našao ovog tata na hodniku, pograbio sam ga za prsa, tu vam je da mu sudite! - digne Jurica šaku da ga zdimi među oči.

- Stani, Jurica! - ukori Bukovački, a pažu što je oštrije mogao: - Daj amo dukate! Crn ti obraz, kako te nije stid?

- Ja mu ih nisam uzeo. On laže...

- Ja lažem!?... - strese se Jurica i digne šaku.

- Jurica, nemoj mrciniti ruke o tom deranu! - pograbi ga Bukovački za ruku.

- Ja mu moram razbiti nos! - škrgutne zubima Jurica.

- Rudolfe, daj mu odmah dukate! - zagrozi se Bukovački pažu.

- Ali, ja mu ih nisam...

- Što da se natežem s tom huljom? Dvadeset i pet batina, pa s njim u tamnicu! - rasrdi se upravitelj Zmajilović i korakne prema vratima da zovne stražu.

- Milost, milost!... - padne Rudolf na koljena pred kapetanom, i sklopi ruke.

- Ha, sad si se omeo kao pas u raži! Gdje su dukati? - smiri se malko Jurica.

- Oprostite... milosti!... - mucao je paž, izvadiv iz njedara Frankulinove dukate, omotane krpicom.

Kapetan ga izgrdi i zagrozi mu se da će ga protjerati s Ozlja. Rudolf je jecao da žali što ga je sam sotona zaveo na grijeh, da on nije nikada počinio što takvo, da će se pokajati i pošteno živjeti. Molio je da ga ne tuže banici i da nikome ne kažu njegov sramotni čin jer bi se ubio od stida...

- Neka ti bude za ovaj put! - smilova se Bukovački i pokaza mu okom vrata sobe.

Rudolf pl. Lahn bio je rodom iz Kolonje. Već je godinu dana služio kod Petra Zrinjskoga koji ga je doveo iz Regensburga.

Bukovački, pošto se smirio, pođe k banici da joj preporuči haramiju Pakanovića. Banica je dala pozvati preda se Pakanovića i napisala mu "Otvoreni list" kojim mu daruje nešto zemlje kraj Švarče i koji ovako počinje: "*Mi Frankopan Katarina, vikovični Gospodin od Zrinia, kraljestva Dalmatinskoga, Harvatskoga i Slovinskoga Banica, dajemo na znanje svim i svakomu, kim se dostoji i gdi godir bi potribno pokazati ovi Naš Otvoreni List, kako Mi, videći virnu službu i spodobnu prošnju od Našega virnoga sluge Tomice Pakanovića...*" List se svršuje ovako: "*... i za većega virovanja i tvrdnosti radi dali smo mu ovi Naš Otvoreni List rukom Našom podpisan i Našim navadnim visećim pečatom zapečaćen.*"

Dok je Katarina pisala, haramija nije skidao surih očiju s njezine bijele ruke. Tihano škripanje onoga pera godilo je njemu kao najslađa glazba, slađa od istoga Janina šaputanja, svaki put kad škripne ono pero, znači toliko slogova zemlje, toliko vagana žita, toliko bremena sijena. On sluša ono pero, čini mu se da razumije njegov dragi šapat, a pred očima sve veći kupovi krumpira, sve viši stogovi, sve šire livadice, kuda skakuću mali Pakanovići za guskama, racama, kravicom!... Kad je banica odložila pero, bilo je haramiji kao da su mu se svalili na srce teški kameni - međaši. Duboko je uzdahnuo, ali i veselo zirnuo u kapetanove oči. Katarina pohvali hrabroga vojnika, dade mu "Otvoreni list", pa se malko nakloni kapetanu, što je značilo da želi ostati sama. Pakanović htjede nešto reći, ali mu se riječ uguši u grlu. Ne znajući što bi, pogleda umolno i radosno kapetana koji mu namigne na baničinu ruku. Sad sune u njedra "Otvoreni list", pograbi onu bijelu desnicu objeručke, obaspe je toplim cjelovima, pogleda Katarinu kroz suze i povika drhtavo: "Bog da naplati!" Na te riječi podigne naglo ruke nad svoju glavu i čudno se zaljulja cijelim tijelom hrleći iz dvorane na hodnik.

- No?... - nasmiješi mu se Bukovački na hodniku.

- Što da kažem, gospodine kapetane?... Hvala vam do neba! - udari se veselo desnicom po prsima, po onom dragom spisu, glasno se nasmije, pa poleti niza stube.

U taj tren ulazio je dominikanac Bargiglio koji se hitro, na svoju sreću, ugnu haramiji viknuv za njim:

- Hej, momče, pazi da ne slomiš vrat!

- Skače veselo jer će se oženiti - reče Bukovački svrh stuba.

- No, jadan čovjek: već je slomio vrat! - hukne dominikanac.

- Časni oče, kako vi mrzite ljubav! - posmjehne se kapetan.

- Bože sačuvaj! - prevrne Bargiglio oči nekako vragolasto, pa skrušeno uzdahne kao da htjede reći: ne vidite li kakva je haljina na meni?...

- Časni oče, vi se niste rodili u toj haljini... Možda ste se i vi ogrebli o varavi i tašti ovaj svijet, pa ste izabrali tu tvrdu haljinu da vas čuva...

- Dragi kapetane, ni ova tvrda haljina nije štit, ako nije srce... - umukne dominikanac i namigne kapetanu da šuti kad ugleda na drugom kraju hodnika jednog fratra gdje je smjerio k njima pognute glave s nekakvim spisima u ruci.

Taj je fratar bio visok, u crnoj haljini, s crnom i okruglom kapicom na tjemenu. Čim je stupio na hodnik, bio je opazio dominikanca i kapetana, a odmah je oborio oči i približavao se kao da ih nije vidio.

- Hvaljen Isus! - pozdravi ga Bargiglio kada dođe do njih.

- Vazda hvaljen! - odzdravi mekanim i slatkim glasom, pridigne oči, stane u hodu, pogleda Bukovačkoga i nakloni mu se malko.

- Časni o. Forstall?... - upita Bukovački došljaka i upilji mu pogled u dugo, blijedo i nešto žutičavo lice.

- Gospodine, pogodili ste - nakloni se Forstall.

- Naš kapetan Bukovački... - reče dominikanac Forstallu, metnuvši desnicu na kapetanovo rame.

- Milo mi je, gospodine kapetane, što mogu stisnuti vašu junačku desnicu. Naš dobri ban mnogo mi je pripovijedao o vašim slavnim... - zašuti krotko Forstall.

- Hvala, časni oče! - smrkne se Bukovački.

- Čednost resi sve prave junake - zakašljuca Forstall.

- Ima ljudi koji hine čednost... - omjeri kapetan Forstalla

- To su licemjeri... - zakašljuca Bargiglio.

- Da, licemjeri - potvrdi Forstall spokojno.

Dominikancu kao da je na iglama. S nekim usiljenim nehajem počne bosti još jače:

- Gospodin kapetan nije samo junak nego je i veoma uman muž, pronicava i oštra pogleda. Da, on u prvi mah pronikne i u najtajanstvenije srce. Krasne ga vrline rese: uvijek je veseo, uvijek sa svakim iskren, mrzi laž i himbu, a najviše su mu odurni spletkari, opaki pripuzi i podli licemjeri...

- O, to su krasne vrline! - pogleda put neba Forstall, pa doda pokazav spise: - Red mi je poći k svijetloj banici.

Sad ode hodnikom pognute glave kako je bio došao. Bargiglio upita Bukovačkoga koji je zurio kroz trepavice za Forstallom.

- Kako vam se sviđa?

- Ni lijep, ni ružan - sleže Bukovački ramenima.

Lice mu je kao stara nadgrobna ploča s koje je nestalo natpisa.

- Kao stara nadgrobna ploča?

- Da, kao izlizana nadgrobna ploča, jer nije na njemu ni nabora ni traga odsjevu bilo koga čuvstva, nego je hladno, tvrdo, oporo, zbijeno. Mene spopane razdraženost kad ga pogledam: onaj tanki i dugi nos, one blijede usnice, one kovrčaste i guste obrve, one njegove sive i nepomične oči!... Kaži mu što hoćeš, bodi ga, grizi ga, on je uvijek miran, on ti se uvijek jednako smiješi, a ne smiješe mu se ni oči, ni lice, nego samo usnice, jer ih tako nakrivi. Eto, to me srdi!

- To vas srdi, časni oče?...

- Srdi me što ga ne mogu rasrditi. Gospodine kapetane, onakvi su lisci najsilniji ljudi, jer tko može svladati samoga sebe, tko može zatomiti svoje osjećaje, lako svlada drugoga čovjeka. Na svijetu ne bi bilo zla, da nije na njem učenih ljudi a bez poštenja.

- Vi ste, dakle, zabrinuti?...

- Bojim se da bi Forstall mogao raširiti svoju moć u ovom gradu .... šane dominikanac važno.

- Umirite se!... - mahne desnicom kapetan.

- On je Nijemac! - hukne dominikanac, uzevši ga za ruku.

- Čuo sam da je Irac. Bit ćemo svakako na oprezu, jer gdje zlikovci napreduju, poštenjaci nazaduju. Ako se obukao u vražju kožu, prije ili kasnije zalajat će rogovi iz njega.

- Nijemac koji se slučajno rodio u Irskoj. Tako kažu, ali ja sudim da on nije nikada vidio Irsku. On je Nijemac! - dahne Bargiglio, a oči mu sijevnu, licem mu podudari rumen. Zamisli se, pa produlji: - Koliko sam sagriješio u ovo malo razgovora s vama! Ja sam možda sumnjičio... Veliki Bože, oprosti mi! Sad idem u svoju sobu da obavim pokoru: pol sata tući ću se oštrim konopcem po golim leđima, hoću, do krvi!

- Časni oče, nemojte se preveć izraniti...

- Do krvi! - istisne tiho kroza zube, pogleda skrušeno put neba, pa pobrza hodnikom.

Bukovački siđe u dvorište da se prošeće. Čudne su mu misli brujile glavom, nikako se nije mogao smiriti. Da je mogao, bio bi protjerao Forstalla iz Ozlja još isti dan, isti hip.

Oko podne javi Jurica Frankulin Bukovačkom da je dojahao pred gradska vrata neki velikaš s pratnjom, do petnaest konjanika, a Bukovački pohrli k mostu, prepozna grofa Tattenbacha i zamoli ga da uđe u grad. Grof sjaše, poravna odijelo, pa uzađe na prvi kat dvora, ne prozborivši ni pet riječi s kapetanom koji ga sam najavi banici.

- Vi, gospodine grofe, u Ozlju? Dobro došli! - pozdravi banica Tattenbacha i odmah doda: - Moja Jelena.

Grof im nazove dobar dan, poljubi im ruke i stane se klanjati sad majci, sad kćerci. Kad svi sjedoše, upita ga Katarina, odakle je dojahao.

- Ravno iz Karlovca. Kneginjo, već je deset godina što nisam imao sreće da vas vidim - nakloni se grof Katarini, pa produlji, nakloniv se Jeleni: - Dakle, kćerka... kćerka?... Kneginjice, vrlo mi je milo... O, prava majka!...

- Gospodine grofe, i meni je milo što vas vidim pod našim krovom - odgovori mu Jelena samo udvorno.

- Kneginjice, vi znate njemački!?... - začudi se malko grof.

- Moja Jelena govori njemački samo u najvećoj nuždi s Nijemcima koji ne znaju hrvatski - osmjehne se Katarina.

- Znam, znam da nas Zrinjski ne ljube... osmjehne se i grof. - Znam to odavno, a i sinoć sam čuo u Karlovcu... Bio sam u Karlovcu, posjetio sam neke prijatelje, naime, znance, dakako: znance, znance...

- Grofe, recite: prijatelje! - podraži ga banica.

Tattenbachove oči svako bi malo utekle na Jelenu koja je spokojno slušala kako se šali njezina majka, a da on to i ne razabire.

Katarina, nakon kratke šutnje, upita grofa kako su mu djeca.

- Moja djeca?... Kneginjo i sami znate kako je djeci kad nemaju majke! - uzdahne grof i dometne: - Bio sam naumio da im nađem drugu majku... - uzdahne opet i obori oči.

- Vi ste, dakle, naumili?... - stisne Katarina crne obrve.

- Jesam, kneginjo... - odgovori tiho grof, pridigne glavu i pogleda Jelenu koja ni da bi makla trepavicom.

- Drugu majku?... Grofe, to nije moguće, jer maćeha, ma kako bila dobra, nikada ne može... - umukne Katarina.

- Ja mislim da može biti kao i prava majka - zaklima grof smiješeći se i opet uzvine oči na Jelenu koja pogleda značajno majku da bi presjekla taj razgovor.

- Gospodine grofe, obiteljska je sreća najveće blago na ovom svijetu, a ja se nadam u Boga da će moja Jelena biti sretna s knezom Rakoczyjem - reče Katarina stalnim glasom.

Grof se malko gane, brzo pritaji svoju uzrujanost, ustane i nakloni se Jeleni, smijuljeći se usiljeno:

- Čuo sam radosnu vijest... Dakle, istina?...

- Da, gospodine grofe, domala zaručit ću se s knezom Rakoczyjem - potvrdi mu Jelena.

- Mislio sam da možda nije istina... Često se glas pronese svijetom, a nije... Kneginjice, dopustite da vam iskreno čestitam... - duboko se nakloni grof, pa sjede.

Posljednje Katarinine i Jelenine riječi, kao i njihova hladna udvornost, uvjeriše grofa kako bi sasvim suvišno bilo da im oblo kaže po što je došao u Ozalj, pa svrnu stoga govor na drugo, na različite političke prilike onoga vremena. Dok je o tome govorio, neprestano je razmišljao kako ga je krasna Jelena odbila, a to ga je ljuto peklo: činilo mu se da je grdno ponižen. Sada mu je žao bilo što je otkrio svoj naum koji ga je doveo u grad Ozalj i bio je uvjeren da je posve jasno kazao svoju želju, te je stao misliti kako bi razložio Jeleni i njezinoj majci da su ga krivo razumjele ako su možda razabrale iz njegovih riječi da je on htio zamoliti Jeleninu ruku. Stoga navrne opet na prijašnji razgovor, a Katarina i Jelena, videći taj nagli preokret, još su mu pomagale da se što lakše iskopa, te su tako govorile kao da im nije bilo ni nakraj pameti da bi on snubio Jelenu. Grof je dugo pleo i mljeo, napokon je odlučno izjavio da se nikako ne bi htio po drugi put oženiti i naveo je svu silu razloga kako se ne smije oženiti udovac koji ima mnogo djece. Tvrdio je, sa žarom, da su dobre maćehe rijetke kao i bijele vrane.

Još bi grof bio pobijao sebe, da nije plavokosi paž Rudolf pl. Lahn javio da je objed na stolu.

Katarina se nakloni grofu da bi pošli u blagovaonicu gdje već bijahu Ivan i Zora, pa Bukovački, Bargiglio, Forstall, upravitelj Zmajilović i više slugu. Katarina poljubi u čelo Zoru i Ivana, pokaže ih grofu i reče mu kako se zovu. Djeca mu se nakloniše. Dok je Katarina nabrajala grofu imena druge gospode, približio se mali Ivan k sestri Jeleni da joj ljutito prišane:

- Onaj je grof doveo u Ozalj petnaest njemačkih...

- Ivane!... - ukori ga sestra tiho.

- Meni bi drago bilo da odu što prije! - opet će Ivan.

- Budi dobar! - zamoli ga Jelena.

Nato sjedoše za objed. Katarina i Tattenbach razgovarahu se o politici bečke vlade: ona se tužila na tu vladu i na njezinu vojsku u Hrvatskoj, a grof nije isprva htio da kaže ni bijele ni crne. Dogodilo se da se zagledao u banicu dok je živahno govorila. pa nije čuo nijedne njezine riječi. Kad bi je slušao, divio se njezinu umu, jasnom razlaganju, a tako i

njezinoj krasoti. Do mile ju je volje mogao motriti, a to je i činio, te nije napokon imao dosta duševne snage da odoli želji da je još gleda, da tone u njezine oči. Više je puta pomislio: ovako divotne žene nigdje nisam vidio... On je osjećao kako ga sve više osvaja njezin topli i zvučni glas, kako ga nehotice zatravljuju njezine oči.

- Grofe, velim, vam: nečuvene grozote! Vi kao da ne vjerujete?... - pitala ga Katarina.

- Molim, molim: neću da branim austrijsku vojsku...

- Oklopnici iz Karlovca ugrabili su noćas nekoliko djevojaka! - usitni mali Ivan, sav rumen, uzrujan.

- Oh, sveti Bože! - uzdahne dominikanac i pogleda banicu kao da joj veli: Ivan nije čuo od mene ni riječi o tim nesretnim djevojkama!

O. Forstall ljuljao je nezadovoljno glavom što je moralo značiti da se dominikanac ne brine za odgoj djece.

- Gospodine grofe, smijem li da vas nešto upitam? - oglasi se Bukovački.

- Molim... - nakloni se Tattenbach i uzvine obrve.

- Kada ste stigli u Karlovac?

- Sinoć.

- Nije bila ružna noć: nešto vjetra, ali mjesečina - nasmjehne se Bukovački, pa nastavi usiljenim nemarom: - Da ste izašli oko ponoći sa svojim prijateljima iz Karlovca, vi biste vidjeli kako znaju jezditi upropanj...

- Gospodine kapetane, ja vas ne razumijem. Molim jasnije... - mirno će grof, ali problijedi, osjećajući u istom hipu kako ga oštro gleda banica.

- Jasnije!?... Nije li jasno govorio gospodin kapetan? - čudila se Jelena.

Grof zirne na Jelenu i zbuni se jače, jer takav bijaše njezin osmijeh.

- Gospodine kapetane, vi biste nam možda znali kazati je li istina da su noćas nastradali neki oklopnici kraj Korane. Vi niste ništa čuli o tome? - upita Katarina krijući uzrujanost.

- Svijetla banice, gospodin je grof noćas bio u Karlovcu, pa je on valjda čuo štogod o tom stradanju. Ja mičem na svoju dušu da su oklopnici ugrabili... Kažite nam, gospodine grofe... - nakloni se Bukovački.

- Ja nisam ništa čuo - odvrne grof žignuto, gušeći svoj bijes.

- Jeste li jutros govorili sa svojim prijateljima u Karlovcu? - upita Jelena grofa.

- Jesam.

- Jesu li bili veseli? - opet će Jelena.

- Bili su zabrinuti kako će da navale na Turke, kako da oslobode vašeg oca u Plaškom... - htio je grof da se našali.

Katarina ga prekosi pogledom kad je spomenuo njezina Petra.

Tako je svršio taj objed. Katarina ustane od stola i pođe s grofom u drugu sobu gdje su prije bili. Stane posred sobe i upita grofa kojemu je sitan znoj izbijao po čelu:

- Grofe, što ste problijedjeli?

- Ja sam uvijek blijed...

- Vi ste razumjeli svaku riječ kapetana Bukovačkoga.

- Kneginjo, žalim što sam došao ovamo na smetnju...

- Svaku ste njegovu riječ razumjeli.

- Nisam...

- Jeste! - istisne banica oštro.

Grof obori glavu. Neko je vrijeme šutio a onda proprti prekinuto i tiho.

- Kneginjo, vi ne znate kako sam nesretan... Vele ljudi da sam najbogatiji velikaš u Štajerskoj, a promijenio bih se sa svakim prosjakom...

- Prosjak?... A što je narod hrvatski?... Vi, Nijemci, vi ste ga upropastili! Kako će biti vama u Štajerskoj, ako nas ovdje Turci slome? Da nije u Štajerskoj šaka vas Austrijanaca, Štajerska bi uvijek znala da je čeka smrt ako nije s nama.

- Kneginjo, zapovijedajte: ja imam čvrstih momaka; imam zlata da ih dobro naoružam, da ih prehranim. Zapovijedajte... - šane grof iskrenim glasom i pouzdano je pogleda.

Katarinine oči sijevnu, malko se gane: neobična, velika misao bila je bljesnula u njezinu duhu. Oštro mu pogleda u oči i upita ga značajno:

- Grofe, što ste vi danas?

- Ništa... bečki sluga...

- Mogli biste biti gospodar Štajerske. Jeste li me razumjeli?

- Jesam.

- Vi znate kako?

- Da budem vaš saveznik...

Banica mu ništa ne odgovori, ali ga još značajnije pogleda. On obori glavu i šane drhtavo nakon kratke stanke:

- I da sam gospodar cijele Štajerske, ja ipak ne mogu biti sretan...

- Ne razumijem vas.

- Da, ne razumijete me... - pridigne grof glavu, pocrvenje, upravi oči na baničino lice, pa nastavi turobno i umolno: - Čujte, kneginjo: ja ljubim jednu ženu otkad je poznam... Ne mislim na vašu Jelenu. Bio sam s drugom oženjen, ali nikada nisam mogao istrgnuti iz srca onu koju već petnaest godina ljubim... - izusti grof grozničavo i pane na koljena pred Katarinom.

Ona korakne nase, omjeri ga ponosno i reče mu spokojno, odlazeći u drugu sobu: - "Grofe, ustanite. Zbogom."

Četvrt sata zatim izjahao je Tattenbach iz Ozlja sa svojom pratnjom, zamišljen i mrk.

X.

Jedan dan potkraj ožujka 1665. malo prije sunčanoga zapada, izjahala je banica Katarina sa svojom djecom iz Ozlja i zaokrenula južno, put grada Dubovca, lijepim drumom, na zapadnom kraju velike ravnice gdje su se gorske glavice milovidno razdrobile, niže razmakle na valove, a uzduž druma na pitome brežuljke i sjenovite prodole. Uz banicu jahali su knez Fran Rakoczy i Jelena, odmah za njima Zora i Ivan, pa Bukovački s dvadesetak odabranih konjanika. Nebo bilo vedro, zrak bistar, neke živice uz drum bile su se već zazelenjele sitnim mladim lišćem, na livadama bijeljelo se rano cvijeće, iz prodola strujao je ugodan povjetarac i nanosio vonj izorane zemlje i svježi šumski zrak. Onamo na ravnici, lijevo banici, laštila se Kupa između šumica na nekim zavojima, dim iz seljačkih koliba lijeno se vukao obraslim obroncima. Katarina se razgovarala s djecom, nasmiješila bi

eLektire.skole.hr

se Jeleni i Rakoczyju i gledala je put juga što je dalje mogla segnuti okom. Kako se sunce bilo nagnulo k zapadu, sjene drveća duljile su se po drumu i preko njega na livade i oranice, sunčane zrake što su se probijale kroz drveće, šibale su onu gospodu u sjajnim haljinama, te se činilo kako da jašu zlatnom šumom.

Katarina svrne očima po cijelom onom kraju, duboko upije svježeg zraka i odahne:

- Proljeće!...

- Divotna okolina! - klikne Rakoczy, a ne pogleda onu okolinu nego samo Jelenu.

- Kneže, da si slikar, mogao bi je naslikati - zirne mu Jelena u oči.

- Ja sam ipak velik umjetnik! - pohiti knez.

- Umjetnik?...

- Da, umjetnik: rezbar. Jeleno, vjeruj mi, majstorsko sam djelo urezao u svoje srce! - odgovori knez i živo joj upre pogled u rumeno lice.

- Srce nije od tvrde tvari, lako se posve izgubi, lako se posve izgladi ono što se u njega ureže - odvrne mu Jelena nešto drhtavim glasom i jače porumenje.

- Majko, je li otac daleko? Hoćemo li hajati dok se sretnemo s ocem? - upita mali Ivan.

- Ja mislim nije daleko - odgovori majka i podbode svoga riđana koji je oholo dizao glavu.

- Jahala bih cijelu noć samo da vidim što prije oca! - povika Zora.

Ban Petar bio javio iz Primorja gdje je pregledao tvrde gradove pošto su se Turci maknuli od Plaškoga, da će zastalno stići onaj dan u Ozalj. Svi ga željno očekivali, a najviše Katarina, jer nitko nije znao kao ona kolike ga brige taru. Željela je da se njezin Petar malko odmori u krilu svoje obitelji, u onom tihom i zabitnom ozaljskom kraju i da se s njim o svemu porazgovori: o domovini i o djeci.

Knez Rakoczy već je tjedan dana nestrpljivo čekao na Ozlju bana Petra da čuje od njega kada će se zaručiti sa Jelenom. Sada je već Rakoczy znao da mu je nitko neće preoteti, znao je da ga Jelena ljubi, jer mu je to otkrila i u četiri oka i pred majkom, ali je on ipak bio nestrpljiv kako već to obično biva. Da, otkrila mu da ga ljubi. Bilo je to pred dva dana...

Jelena i on, u predvečerje, stajali su sami uz prozor u jednoj dvorani na Ozlju i gledali su na Kupu zamišljeni, tiho dišući. Onamo nad ravnicom plovilo je nekoliko rumenih oblačića, a nebo je bilo sjajno i plavo, izvanredno krasno, kao da ga je prošle noći izvajala Božja ruka, pa se smiješilo cijeloj prirodi, veličajući se kao po prvi put sa svojim suncem. Saneno je šumila Kupa, bistra i zelenkasta voda pjenila se oko grebena, nad cijelim je krajem lebdjela neka mila sjeta, sva je priroda odisala čeznućem za toplim sunčanim sjajem: dan, prvi lijepi proljetni dan lagano je umirao u prodolu... Dolje uz vodu nad jednom prignutom granom svjetlucao se roj mušica u sunčanom traku koji je koso osvijetlio onu granu kroz pukotinu sure klisure. Nabrekli pupoljci bili su pozlaćeni suncem i već su probijali njihovi mekani i slasni listići, prava raskoš za one mušice. Na otvoreni onaj prozor slijevao se u dvoranu proljetni dah, otajstveni i opojni miris ljubavnoga peluda od ranoga cvijeća... Jelena i Rakoczy dugo su šutjeli i zurili u prodol nad kojim je plivao onaj mirisavi pelud što ga je večernji lahor nanosio s jedne obale Kupe na drugu. Orajeni lagodnim predvečerjem, tonuli su u neku blagu, utješljivu i toplu struju što im je spajala srca i bilo im u onoj slatkoj zaboravi kao da slušaju poj mnogih slavuja, tihu i skladnu pjesmu cijele prirode. I kad je Rakoczyjeva desnica našla Jeleninu, još su neko vrijeme šutjeli, ali kad joj je on nehotice stisnuo lijepu ruku, ona je malko zadrhtala, srce joj naglo zakuca. Rakoczy je osjetio kako ga je nešto toplo prostrujalo, upro joj oči u oči i tiho je

upitao da li ga ljubi. Jelena se milo nasmiješila i umolila ga da pođe s njom k njezinoj majci, a pred majkom odgovorit će mu. Kad su stupili pred Katarinu, u drugoj sobi, pripovijedi joj Jelena što ju je knez upitao. Majka se zamislila, a zatim je rekla Jeleni neka slobodno kaže knezu što joj srce ćuti. Stalnim i zvonkim glasom odgovorila je Jelena knezu: "Bit ću tvoja". Od toga hipa Jelena kao da se promijenila: bila je veselija, sav joj je svijet bio ljepši, činilo joj se da bi poletjela, da je lagana kao perce. Minula ju je tjeskoba, svalilo se nešto sa srca, lakše je disala, slađe je spavala i bila je uvjerena da Kupa ljepše šumi, da su ljudi bolji, da je proljeće ranije nastalo negoli svake druge godine, da slavuj u lugu radosnije bigliše, da Nijemce ipak nešto manje mrzi... Jelenina krasota bila je sada još veća, još milija, njezin glas zvučniji i topliji, osmijeh slađi, sijevak oka spokojniji ali bajniji. U dva posljednja dana više se puta razgovarala nasamo s knezom Franom, te mu je kazala i stotinu puta da ga ljubi, a tako i on njoj. Začudo: uvijek su ono isto jedno drugomu govorili i to im nije bilo dosadno! Čini se da je tako započelo u zemaljskom raju, pa se nastavlja taj prastari, sveti običaj. Kao roj razrojile su se njezine zlatne i lakokrilne misli u buduće dane i bajne su slutnje nicale u njezinoj duši, najslađe želje zrnile su u njezinu srcu... Prvi je cjelov smutio Jeleninu dušu, vrlo slatko smutio, ali su ostali stišali njezino uzburkano srce.

Svemu se radovala Jelena, a kad je došla vijest da joj se otac vraća doma iz Primorja, još je sretnija bila. Zora i Ivan veselili su se kako će ocu u susret i već bi ranim jutrom bili krenuli sa Ozlja da je bilo na njihovu. Napokon nadođe i blaženi onaj sat kada je njihova majka zapovjedila da se osedlaju konji. Malo prije sunčanoga zapada izjahali su iz Ozlja.

Nisu bili ni pol sata daleko od Ozlja, na onom drumu što vodi u grad Dubovac, kad poviknu Zora veselo:

- Otac!

- Otac, otac! - kliknu i mali Ivan.

Katarinino srce radosno zakuca, riđan vilovito poleti, za njim drugi zagrabe: onamo na zavoju pred njima pomolio se stasit vitez u sjajnoj odori, sunce od zapada poškropilo ga svojim zlatom kroz drveće, na njemu se nešto iskri, živo svjetluca. I on je podbo svoga vranca i za njim četa konjanika, oblivena večernjim rumenilom. Oni s Ozlja već vide kako im se raduju crne i sjajne Petrove oči, kako im se smiješi njegovo dobro lice i još dvatri hipa: svi pritegnu uzde, opkole Petra, a on se prigiba i lijevo i desno da svakoga zagrli, poljubi. Isprva i ne govore, nego se samo ljube, a njihovi konji kao da znaju što se zbiva, lijepo miruju, neki se grizu za vrat.

Nakon nekoliko upita i odgovora krenu put Ozlja onom ugodnom hladovinom. Sunce je uprav zapadalo za šumovit vrh, povjetarac je sada jače strujio iz prodola. Katarina upita:

- Petre, što je da nisu došli s tobom moj brat i Orfeo.

- Orfeo ima posla u Primorju, a Fran je pošao u Rim.

- Sada?... - začudi se Katarina.

- Pisala mu Julija da dođe, jer joj je majka opasno oboljela: potresla je strašna vijest... Nosim ti pismo od brata, on ti sve potanko piše - Gasparo je pao u dvoboju.

- U dvoboju!?... - osupnu se Katarina i Jelena.

- Julijin brat? - upita Rakoczy.

- Da, onaj veseli Gasparo - potvrdi Petar.

- A razlog tomu dvoboju? - tužno će Katarina.

- Žena. Ubio ga neki tajnik španjolskog poslaništva u Mlecima. Probo mu je srce.

- Jadan Gasparo! - uzdahne Jelena. - Kako mora da je Julija tužna! Neizmjerno je ljubila svoga brata...

Petar pripovjedi da je umro i stari grof Barnaba, u naslonjaču, prepirući se sa svojim starim slugom. Grofica Klementina pošla je s Julijom u Rim k bolesnoj sestri.

- Moj je brat naumio da se vjenča još ove godine, ali... - ne doreče Katarina.

- O vjenčanju u ovoj godini ni govora. Kako žalim onoga Gaspara! - zamisli se ban.

Ivan i Zora upitaše oca hoće li sada dulje vremena ostati na Ozlju, a on im odgovori da neće. Razgovarajući se tako, dojašu prvim mrakom na Ozalj gdje ih dočekaše pred mostom Zmajilović, Bargiglio, Forstall i neki kapetani da se poklone banu.

Već sutradan obećaše Jelenini roditelji Rakoczyju da će u svibnju doći u sjevernu Ugarsku i tad će se obaviti zaruke. Rakoczy, presretan, otputova dva dana kasnije u Ugarsku da posjeti neke velikaše.

Nije se ban odmarao na Ozlju nego je opet neumorno radio. Kadšto bi pisao do zore da odgovori ugarskim velikašima koji su mu slali svoje pouzdanike na Ozalj i da javi štogod različitim poslanicima u Beču i u Mlecima. Petar nije imao vremena da sve sam napiše, te bi ukratko razložio neke manje važne stvari Forstallu da ih on napiše. Bio je sretan što se namjerio na Forstalla, jer je ovaj brzo radio, krasno i jasno pisao, izvrsno pogađao svaku njegovu misao, a bio je tih i ponizan, čedan do skrajnosti. Kad bi mu ban kazivao koju važniju stvar on ga je mirno slušao, ni trepavicom ne bi ganuo, kao da ga sve to ni najmanje ne zanima, jer su to stvari ovoga svijeta, a on Forstall, odrekao se već davno svake ljudske razmirice, ništavila i blještavila. Kad bi ban razmišljao bi li mu nešto povjerio, on bi posve spokojno podigao bijele oči put neba, kao da hoće reći: Bog mi je svjedok da ću šutjeti! Malo-pomalo proniknu Forstall u neke Petrove osnove, ali mu još nije sve bilo jasno. Stoga bi kadšto napo usta smrsio neke važne riječi kojima je htio pokazati banu da zna sve njegove misli, a ban bi mu tada još štogod povjerio.

U svibnju krenuše ban, Katarina i Jelena s Ozlja s pratnjom od dvadeset ljudi kojima je bio na čelu Bukovački. U Zagrebu oduševljeno ih je narod dočekao, ali to oduševljenje nije ni mrve godilo ni banici ni banu, jer su znali da bi oni ljudi onako klicali i grofu Nikoli Bakacsu Erdödyju...

Čim su stigli u svoju kuću, došla je k njima njihova kćerka Judita Petronila iz samostana Sv. Klare. Judita, dvije godine starija od sestre Zore, bila je bijela i rumena, tiha i dobra, uvijek se ljubazno smiješila, ali rijetko da se glasno nasmije. Čelo joj bilo snježne boje, oči velike, tamne i bistre, cijelo njezino biće milo i umilno.

Majka ju je milovala i grlila i molila je da ne bi ostala u samostanu nego neka pođe u Ozalj gdje će joj ljepše biti.

- Judito, ja znam da nas ljubiš, ali da nas ljubiš mnogo, mnogo, ti bi zastalno učinila kako ti kažem.

- Draga majko... - šaputala je djevojčica, a u očima joj igrahu suze.

- Kako bi ti lijepo bilo s nama u Ozlju! Judito, ti nas ne čuješ?... - primi je Jelena za ruku.

- Zora nas uvijek moli da te odvedemo u Ozalj - pogladi je otac po glavi.

- Ali, dragi oče.

- Zora plače za tobom... - opet će majka, motreći je onako nježnu, u crnom odijelu s bijelim naplećkom.

- Ja sam odlučila... - ne doreče Judita.

- Što si odlučila? - začudi se majka.

- Ostat ću u samostanu do svoje smrti... - obori glavu djevojčica.

- Nećeš, drago dijete - pohiti otac, nešto oštro.

Judita ga umilno pogleda, a suze joj briznu na oči i polete niz punačka i rumena lišca. Majka je privine na grudi i uze je tješiti.

- Ne plači, Judito. Još neko vrijeme ostavit ćemo te u samostanu, a onda...

- Neću više u svijet... - zajeca Judita.

- Što to govoriš! - ukori je sestra.

- Meni je lijepo u samostanu: ja se ovdje Bogu molim za vas sve. Molim vas, pustite me ovdje.

- Judito, trebalo bi da slušaš svoje roditelje! - opomene je otac.

Kćerka jače zaplače.

- Slušat će nas, promislit će - nadala se majka.

- Ne, ne, draga majko - dahne Judita.

Otac koji je dosad šetao, zovne je k sebi, sjedne, primi je za ruke i reče joj blagim glasom:

- Judito, pogledaj mi u oči. Zašto nećeš da budeš s nama?

- Ja vas ljubim - uvijek se za vas molim, uvijek se molim, da ti Bog... - zašuti i problijedi Judita.

- Što!?... - gane se otac i pogleda Katarinu i Jelenu, kao i one njega.

- Oče... - šapne djevojčica.

- Što si htjela reći? Govori!

- Molim se Bogu da ti oprosti...

- Što da mi oprosti? - namršti se očevo čelo.

- Nisi li ti proklet?... - drhtne Judita.

Svi se trgnu, Petar pridigne glavu:

- Ja proklet!?...

- Nećeš li ti prodati kršćane Hrvate carigradskom sultanu za hrvatsku krunu? - jače problijedi Judita.

- Dijete moje! - protrne Katarina.

Judita ponikne nikom.

- Tko ti je to rekao? - upita Jelena sestru.

Nakon kratke šutnje šane Judita:

- Moj ispovjednik o. Celestin.

- On!? - naglo će majka.

- Da. On mi je rekao da je otac proklet, svi Zrinjski i Frankopani da su prokleti, a ja da se moram uvijek za njih Bogu moliti i da bi najbolje bilo da budem opatica, da ostanem u ovom samostanu - zajeca glasno Judita.

Petar, silno uzrujan, stade šetati sobom te pogleda Katarinu i Jelenu, kao da im kaže: sve sam razumio.... One uzdahnu i odgovore mu pogledom da su razumjele kao i on. Koji hip zatim stane otac pred Juditom, položi joj desnicu na glavu i reče joj ljubazno koliko je mogao onako uzrujan i nešto ljutit:

- Judito, ne plači. Tvoj ispovjednik nije ti kazao istinu. Umiri se.

Bilo je malo pred noć kad svi poljubiše Juditu i dadoše je odvesti u samostan Sv. Klare. Čim je djevojčica izašla, obrati se Petar Katarini i Jeleni:

- Ostavimo je za sada u samostanu. Kad se vratimo iz Ugarske, uzet ćemo je na Ozalj.

- Jadno moje dijete! Kako da ne vjeruje svojemu?... To je grozno - uzdahne Katarina.

- Razumijem: samostan je siromašan hoće... da naša Judita ostane u njem. Treba li štogod samostan, mogao je udariti drugim putem. Zrinjski nisu nikada bili gluhi... - ne doreče Petar.

- Nisu, dragi Petre, ali pomisli koliko su progutali zadnji ratovi! - nastavi Katarina. Nakon mûka doda: - Priorica Sv. Klare piše mi, mogu reći, svaki mjesec; u dvije godine otkad je Judita u samostanu, poslala sam priorici šest tisuća forinti. Ne možemo ni mi svakomu...

Petar sleže ramenima, pa zamišljen pode k prozoru, a čas zatim pristupe k njemu Katarina i Jelena. Bili su u svojoj kući na istočnoj strani grada. Dolje pod njima laštili su se na mjesečini krovovi malenih kuća, a malo podalje Kaptolski bedemi i kule i crkva Sv. Stjepana.

- Što si se zamislio? - upita Katarina Petra i nasloni mu se glavom o rame.

- Gledam ovo što je dolje pod nama, te mislim da će cijela Hrvatska prije shvatiti moju misao negoli oni bedemi, one kule...

- I ja sam o tome uvjerena - uzrujano će banica.

- Kaptol nije s nama... Duša me boli kad na to pomislim - snuždi se Jelena.

Još su neko vrijeme razgovarali uz prozor, a zatim sjedoše za večeru. Svi su bili neveseli. Rano legoše, rano ustadoše, pa odmah odjezdiše zelenim Zagorjem put Čakovca, kamo stigoše sutradan prije sunčanoga zapada. Prenoćili su u Zagorju.

U ravnom Međumurju, dva debela sata hoda od Varaždina, sjeverno, sjedio je na osami tvrdi Čakovec, najsjajniji grad knezova Zrinjskih. Golemi i prekrasni četverouglasti dvor, na tri visoka kata, poduprt na svakom uglu potpornjima od klesanog kamena, podigao se posred divotnoga vrta. Silan bedem, u velikom okrugu, opasao je cijeli vrt, a oko bedema tekla je voda u široku jarku nad kojim je visio most pred glavnim vratima. Iznad ovih vrata hitio se uvis čakovački "turanj", a pod njim u samom presvođenom ulazu, pod bedemom, mogla se odmoriti četa od dvije stotine ljudi i više. Sve je u tom gradu bilo prostrano, golemo, tvrdo, svuda klesani kamen i kovano željezo. Zapadno od Čakovca, ni pol sata hoda, bijelio se u zelenilu samostan Sv. Jelene na podnožju šumovita brdašca. U Sv. Jeleni čuvali su grobnicu knezova Zrinjskih bijeli fratri. Jugozapadnu stranu plodne ravnice zatvaraju zelena brda među kojima je Ivančica najviša glavica.

Kad je Petar s Katarinom i Jelenom dojahao pred Čakovec, razleže se trubljaj s bedema, most se lagano spusti, jedno dijete dotrči na glavna vrata pod visoki onaj svod gdje je bilo desetak haramija na straži, pa se ustoboči i raširiv nožice i prekriživ straga ruke da vidi tko to dolazi. Petar se tužno osmjehne. Katarini i Jeleni grunu suze iz očiju čim opaze dijete koje je stalo na četvrtu godinu. Bilo je rumeno i snažno, u krasnoj crnoj haljinici, vrana kovrčasta kosa padala mu na čelo. Živo je i odvažno upiralo crne i krupne oči u Petra, a nakon malo hipa, kad ga prepozna, porumenje od radosti.

- Adame! - vikne Petar, skoči s konja, podigne dijete na svoja prsa i poljubi ga u čelo.

- Daj mi tog anđelka! - zamoli Katarina Petra koji joj digne dijete na koljena.

Dok je cjelivala i milovala jedinca pokojnoga bana Nikole, krupne su joj se suze sustizale na licu. Jelena se prignula sa svoga konja k majci i obasula cjelovima lijepu Adamovu

glavicu. Jašući u dvorište, u vrt, pitala je Katarina Adama da li je pozna, a dijete joj se nasmješkuje.

- Ne pozna me: već je gotovo godina što me nije vidio - reče banica.

- Ono je stric. Poznam strica! - gleda dijete Petra koji je bio u Čakovcu kada su sahranili Adamova oca u grobnicu kod Sv. Jelene.

Tek oni u dvorište, pohrli im u susret kapetan Stjepan Gereci, čovjek vitka stasa, žutokos i mršav i odmah im pripovjedi da je udova bana Nikole pošla prvi dan u Beč gdje će ostati dva tjedna. Katarina značajno pogleda Petra.

Udova bana Nikole bijaše rođena barunica Leblin, ili kako je drugi pišu, Loebl.

Dok se Petar razgovarao s kapetanom, nakupila se pred dvorom cijela četa dvorjanika i slugu i svi se klanjaju, tko izbliza, tko izdaleka, svak što je ljepše umio. Zrinjski izađu nato na prvi kat dvora s malim Adamom koji im je kazivao da je bio u vrtu, da je čuo trublju s bedema i kako je istrčao na vrata, na most, jer je mislio da mu je otac došao. Pitao je strica: kad će mu otac u Čakovec, a stric mu odgovorio tronutim glasom da još dugo neće...

- Ali ja hoću da dođe! Već ga dugo nije kod kuće. Hoću da dođe! - povika Adam. Opaziv suze na Jeleninu licu, upita strica:

- Zašto plače ova?

Katarina koja je krila svoje suze, uze dijete na krilo da ga opet miluje. Motreći njegovo krasno lišce, šane Jeleni:

- Pravi pokojni otac...

- Što je to pokojni? - nasmiješi se dijete.

- Siroče! - uzdahne Katarina.

- Ja sam Adam Zrinjski, moj je otac ban! - kimne mali više puta.

Stric ga tužno pogleda, pa ga upita gdje su mu igračke.

- Sve sam razbio. Ja najvolim jahati na pravom konju.

- A tko te drži, kad jašeš? - pogladi ga Jelena.

- Kapetan Gereci. Da, on me dobro drži, ali ja bih i sam jahao! - junačio se Adam.

Tako provedoše večer, pa opet rano legoše da otputuju zorom u Ugarsku.

Prije no će krenuti, zažele da vide Adama koji je slatko spavao, napola gol. Svi ga neko vrijeme milo i tužno gledahu, pa ga poljubiše u čelo. Katarina se nije mogla otrgnuti od njegove posteljice. Napokon taknu mu prstima svoje desnice čelo, prsa i ramena, pogleda put neba, poljubi mu ručice, pa sađe za drugima otirući suze u dvorište gdje su ih čekali osedlani konji. Sunce bijaše na ogranku vedrom proljetnom danu.

XI.

Bilo je u suton, oko polovice svibnja god. 1665. kad je Petar Zrinjski sa svojima stigao u Stubničke Toplice kod Trenčina, te se nastanio u dvoru kneza Frana Rakoczyja kod kojega bijahu na okupu vođe ugarskih "nezadovoljnika". Sjajno i bučno dočekaše ugarski velikaši svoje prijatelje iz Hrvatske. Sve se divilo Jeleninoj ljepoti. Kneginja Sofija, Rakoczyjeva majka, više ju je puta zagrlila, a to je godilo knezu Franu, jer je on bio uvjeren da

eLektire.skole.hr

njegovoj majci nije drago što je naumio oženiti se jednom Zrinjskom. Gojna velikašica Sofija, već prosjede kose, bila je gorljiva katolikinja, te je oštro osuđivala pokret kojim se htjelo u prvu ruku pomoći protestantima. Zrinjski joj nisu bili mili, jer nisu mrzili protestante.

Katarina se već prvi dan porazgovorila sa ženom palatina Vesselenyja, sa svojom davnom prijateljicom Anom Marijom koja je imala u svojim rukama sve niti narodnoga pokreta u sjevernoj Ugarskoj. Bila je na glasu sa svoga uma, otadžbeništva i krasote. Stasita i vitka, kipnih i bajnih oblina, svakim je kretom odavala da, tobože, ne zna za svoju izvanrednu ljepotu. Već joj je bilo četrdest godina, ali se to nije vidjelo na njezinu bijelom licu, na njezinoj crnoj kosi. Držeći za ruke Katarinu, radosno ju je upitala:

- Kako si mi, draga Katarina?

- Dobro.

- Dobro?... Malo prije tužila si se da si umorna od puta.

- Kako da budem umorna kad gledam u te tvoje vesele crne oči?

- Kako mi laskaš! - osmjehne se Ana i stisne joj ruku.

- Ana!?... - šane Katarina nakon kratke stanke i vrlo značajno pogleda joj u oči.

- Razumijem: veći je dio velikaša s nama. O, znat će ona gospoda u Beču!...

- Govori tiše da nas ne čuje Sofija!

- Ona još grli tvoju Jelenu. Ja ne pojmim tu našu dobru Sofiju: Beč je najviše kriv što joj je muž pao na bojnom polju, što je izgubila erdeljski prijestol, a uvijek raspreda da ćemo upropastiti Ugarsku ako se podignemo...

- Molim te, tiše! - opet opomene banica i svrne okom po dvorani gdje se šetalo nekoliko velikaša i plemića.

- Sofija više vjeruje svojemu ispovjedniku negoli svima nama.

- Ona sve vjeruje njemu, a ništa vama.

Sad pristupe k njima ostrogonski nadbiskup Lippay, palatin Vesseleny i kraljevski sudac Nádasdy. Na drugoj strani dvorane razgovarahu se ban i Bukovački s nekim velikašima. Grof Fran Vesseleny, visok i lijep čovjek, crnomanjaste puti, crne i kratke brade i raščepurena brka, bio je odličan u svakom kretu. Tamne su mu oči bile vesele, čelo vedro, a ruke malene, nježne kao u mlade djevojke. Lagan i gibak, nakloni se banici, a ženi ljubazno reče:

- Sad si presretna jer si sa...

- Sa svojom najboljom prijateljicom! - klikne radosno Ana, primi banicu za ruke i odmah doda: - Meni je žensko društvo najmilije.

- A meni, divna i dobra moja grofice, iskrenost, da, iskrenost... - našali se nadbiskup Lippay, visok i krupan dostojanstvenik, rumena i vesela lica, sijede i kratke kose.

- Nije li vaša presvijetlost rado među gospodom muškarcima? - upita ga Katarina.

- Bila bi, da nema na svijetu gospođa pred kakvima sada stoji... - nakloni se nadbiskup.

- Izvolite sjesti do nas - zamoli banica.

- Molim, dopustite: nasuprot vama...

Nadbiskup sjede i nastavi razgovor.

Grof Fran Nádasdy promatrao je čas Katarinu, čas Anu. Vidjelo se da ih prispodablja. On je bio omašit čovjek, nešto pognut, ćelav, sijede brade, orlovskoga nosa. Guste su mu obrve zasjenjivale crne oči, krupni podočnjaci podavahu njegovu tamnom i nešto žućka-

stom licu, na kojem je već bilo mnogo nabora, neku sumornost, veliku tjelesnu klonulost. Dok je motrio Katarinu i Anu, neprestano je hvatao zubima donju usnicu, a u dubokim očima dva-tri puta munulo mu, sijevnulo mu nešto, kao da žali za nečim što je otišlo unepovrat. On se pričinjao stariji negoli je bio.

Ban, šećući sada dvoranom s drugima, približi mu se te ga upita što se zamislio, a on mu odgovori:

- Vjeruj mi, ništa nisam mislio.

- Frane, znaju li u Beču da si ovdje - tiše će ban.

- Znaju, bez sumnje. Paze na svaki naš korak - odgovori Nádasdy, uhvati ga ispod ruke i udalji se s njim od ostalih.

- Kako je u Ugarskoj? - zapita Zrinjski.

- Sve kipi. Grozno. Bojim se, pobunit će se narod u nevrijeme.

- Jesi li govorio s mnogim velikašima?

- Jesam. Među nama nema sloge. Propadosmo! A znaš li tko je tomu najviše kriv?

- Tko? - stane u hodu ban.

- Vesseleny... - šane Nádasdy, ogledav se najprije dvoranom.

- To nije moguće.

- On je kriv, jer neće da se odluči, nego nas mota začepicama, prebacuje od dana na dan, lukavo odmiče...

- A njegova žena?

- Ona goni da sklopimo savez sa sultanom - slegne Nádasdy ramenima i oštro pogleda u banovo lice.

- Nikada!

- Vesseleny snuje kako bi se nagodio s Bečom...

- Razjasni.

- On misli, nagodi li se s Bečom, da će on sve biti u Ugarskoj, da će on sve ostale potamniti...

- Ti mu krivo sudiš - osmjehne se ban gorko.

- Kad lijepo i mirno čovjek razmisli, bistrije vidi. Bane vjeruj mi, kolo je šareno.

- Veoma šareno!...

- Nagodba s Bečom!... Nastojat ću da se izjalovi ta smiješna palatinova majstorija. Ja sam učan tući željezo dok je vruće.

Uto najave sluge da je večera na stolu. Jelena je sjedila uz Rakoczyja i bila je veselija od svoje majke. Kako su mnogi bili umorni od puta, rano odoše na počinak.

U Stubničke Toplice bili su došli samo vođe "nezadovoljnika" da se posavjetuju s banom i da proslave Jelenine zaruke koje su zadale veliku brigu bečkoj vladi. Da umiri ugarske velikaše, Beč im je bio lijepo obećao da će maknuti njemačke posade iz Tokaja, Nitre, Onoda i još nekih gradova, ali nije ispunio svoje obećanje nego se i opet napinjao da zatare sve pravice i sloboštine kraljevstva.

S palatinom, s nadbiskupom ostrogonskim i s kraljevskim sucem dogovarali su se mnogi velikaši iz sjeverne i istočne Ugarske, te neki iz Erdelja. Bilo je tu uglednih velikaša, ali je mnogi pokleknuo imanjem, ostao suhotan od zlata i srebra u onom burnom vremenu kad im se pretvoriše dvorovi u gomile razvalina i ogorjelina. I erdeljski knez Apaffy znao je za tajne dogovore, i on je bio obećao svoju pripomoć jer je i njemu bečka politika

eLektire.skole.hr

radila o glavi. U prvom redu "nezadovoljnika" bili su velikaši: Stjepan Tekely, Mihovil Teleky, Nikola Bethlen, Stjepan Barkoczy, Juraj Perini, Stjepan Bocskay, Stjepan Petrozzi, pa ovi plemići: Stjepan Vitnedy, Laslo Fekete, Andrija i Franjo Nagy, Stjepan Szepesi, Matija Szuhai, Stjepan Szobonia, Valentin Szente, Gavro Kende, Nikola Gesteny, Bori, Szekely, Isban, Keresztur, Ketzer, Madai, Farkas, Hidvegy, Gyulaffy.

Ovi su ljudi bijesno mrzili Beč i Nijemce. Mnogi su bili pripravni da žrtvuju za svoju domovinu svoje blago i svoj život, a neki su mislili samo na svoju korist te željeli da što prije plane buna.

Palatin Vesseleny uvijek je tvrdio da bi Ugarska mogla doći do svoje slobode mirnim putem i odgovarao je neke ratoborne velikaše od različitih vratolomija, od svake grozničave prenaglice. Ne pomognu li lijepe, udarit će se u ružne, da će se gospodi u Beču naježiti koža. On je umovao da bez spora pripada njemu, kao palatinu, vodstvo narodnoga pokreta i nadao se da će s pomoću toga pokreta dobiti u svoje ruke cijelu narodnu vladavinu.

Vesseleny i Nádasdy već su više puta bili u Beču kod generala Gremonvillea, svaki za sebe, a umni poslanik brzo je proniknuo u njihove namjere i razabrao da su se zagrizli. Ponovno je pisao svojem kralju: "Kada bi se dala palatinu kakva novčana pripomoć, to bi bilo koliko baciti u more novac, to bi, dapače, moglo biti i pogibeljno, jer bi se time dalo u palatinove ruke sredstvo kojim bi on mogao otkriti cesaru Leopoldu cijelu osnovu." Gremonville ponavlja da je palatin malo stalan u svojim odlukama: "*... comme ce palatin est peu stable dans ses résolutions*". I Ljudevit XIV pozna u dušu palatina, pa piše stoga svojemu poslaniku neka bude oprezan i neka govori s palatinovom ženom koja bi, možda, mogla opametiti svojega muža, učvrstiti njegov neodlučni i nestalni duh. Poslanik odgovara kralju da se ne može pouzdati u palatina jer je veoma prevrtljiv, vjetrenjast: "*fort volage*". Vesseleny je želio da se okiti Zlatnim runom iz Beča. To mu spočitavaju neki njegovi suvremenici, možda njegovi neprijatelji...

Gremonville se ne pouzdaje ni u grofa Nádasdyja o kojem piše da je vrlo naobražen, dobar govornik i najbogatiji velikaš u cijeloj Ugarskoj, ali slab i neodlučan, tašt i ohol, te prijatelj Vesselenyju, jer sam hlepi za palatinatom. Još piše Gremonville svojemu kralju da je Nádasdy prava lija, da je posve odan bečkom dvoru i da hini kad uzdiše nad svojom potlačenom domovinom, te da on to čini samo zato da uzmogne lakše progledati najtajnije osnove svojih prijatelja, pa sve prijaviti cesaru Leopoldu.

Nadbiskup Lippay bio je vatren otadžbenik, plemenit, velikodušan i slobodouman čovjek. Njegovi suvremenici kao da mu nisu zamjeravali što bi mu misao na kardinalski klobuk zamaglila kadšto otadžbeničke dužnosti.

U Stubničkim Toplicama bio je i izvanredno okretni i prepredeni Mihovil Bori, palatinov dvornik. On je prvi počeo moliti palatina da stane na čelo narodnom pokretu i pisao je na sve strane, svuda je tražio saveznike već više godina.

Najlukaviji i najneustrašiviji "nezadovoljnik" na sastanku u Stubničkim Toplicama bio je svakako plemić Stjepan Vitnedy, tajnik palatinove žene. Odan dušom i tijelom knezovima Zrinjskim i Frankopanima, on je uvijek dokazivao da se Ugri neće osloboditi od različitihjarmova ako im ne pomognu Hrvati. Svakomu je neprijatelju Austrije nuđao svu svoju snagu, svu svoju duševnu pruživost i hitrinu. Nije on samo jednom posjetio Gremonvillea od koga je dobio i novaca da uzmogne uspješnije raditi za Francusku! Prva mu je briga bila ubiti kneza Lubomirskoga, poljskoga generala, jer je taj general bio duša austrijske stranke na prenesretnom poljskom dvoru. I Vitnedy, kao i mnogi drugi Ugri, htio je sklopiti neki svoj posebni ugovor s francuskim kraljem... Donio je gotov ugovor Gremonvilleu koji odmah izjavi da bi trebalo promijeniti neke stavke, a druge brisati.

Vitnedy uze braniti svoje djelo, pa skače bez repa i glave čas na jednu, čas na drugu stavku jelenovim skokom u lisičjoj koži, kao da je vješt najdubljim diplomatskim zakučicama, kao da svaki dan ruča s Ljudevitom XIV.

Gremonville je javio kralju da je razabrao iz riječi plemića Vitnedyja kao i iz riječi mnogih drugih ugarskih nezadovoljnika, kako svi žele da što prije sjedne koji francuski knez na poljski prijestol, jer bi on pomogao Ugarskoj. Ljudevit XIV. odgovara svojemu poslaniku da je Vitnedy petljanac, da nije nikada iskreno mislio na "onaj posao" protiv Lubomirskoga, nego je samo htio da se dočepa novaca pod tom izlikom: "*... et n'a voulu qu attraper de l'argent sous ce pretexte*".

Ljudevit XIV piše svojemu poslaniku da se on pouzdaje samo u značaj, um i hrabrost Petra Zrinjskoga koji neka bude na čelu cijelomu pokretu u Hrvatskoj i Ugarskoj. Gremonville pak otpisuje svojemu kralju da uistinu jedini Petar Zrinjski pošteno misli, da u Hrvatskoj i Ugarskoj nema čovjeka kakav je hrvatski ban, da on jedini može sretno izvesti velike osnove, jer uživa najveći ugled. Poslanik jasno razlaže da ne drži ništa do svega onoga što se zbiva u Ugarskoj. Jednom prilikom ovako piše svojemu vladaru: Veličanstvo, opazio sam ovom zgodom, kao i svakom drugom, da ban Zrinjski radi u najboljoj namjeri: "*Sire, j'ai observé en cette occasion, come en toutes les autres que le Ban Serin agit de la meilleure intention du monde.*"

Preugodna neka bude dužnost svakomu Hrvatu da što jače pritvrdi u pamet nepobitnu i utješljivu povijesnu istinu da nisu nikada ni papinski, ni francuski, ni mletački poslanici pisali svojim vladama štogod pogrdno protiv Zrinjskih i Frankopana, nego ih uvijek spominju kao umne, značajne i hrabre velikaše, kao prve kršćanske junake.

O ugarskim velikašima drukčije pišu ti isti poslanici!

General Gremonville nikada nije sumnjao o poštenim namjerama Petra Zrinjskoga, nikada se nije bojao da bi ban Petar mogao izdati njega i ugarske velikaše. Uvijek piše o banu s najvećim poštovanjem, da je čovjek prave krvi, u govoru stavan, činom upravan.

Mletački poslanik Giorgio Cornaro mnogo je puta javio svojoj "prevedroj" vladi kako ga je Petar Zrinjski posjetio, te kako su Petrove osnove velikodušne i mudre, kako on ne želi ništa drugo nego učiniti znamenitu korist kršćanstvu: "*... e li concetti suoi sono generosi e prudenti; suo desiderio è di render alcun segnalato vantaggio alla christianità*".

Spomenuti poslanici često su se dogovarali sa svima velikašima koji su bili na čelu pokreta, pa su ih zaista bolje poznavali negoli svi službeni i pristrani povjesničari kasnijih vremena. Kakva su značaja bili Zrinjski i Frankopani a kakva njihovi saveznici Ugri, to se sjajno vidi u opširnim i potankim izvornim izvještajima različitih poslanika na bečkom dvoru. Ni najšupljija šiška neće pomisliti da je Gremonville nekoliko godina pisao neistinu svojem kralju, jer se s Gremonvilleom slažu ne samo francuski poslanici nego i poslanici drugih država kada pišu o Zrinjskim i Frankopanima. Možda će se ipak naći premudra glava koja će preumno razlagati da su se poslanici različitih zavađenih država dogovarali kako će pisati svojim vladama da im bude sud o Zrinjskim i Frankopanima sličan, jednak!

Svi mnogobrojni poslanici pišu u svojim različitim jezicima svojim različitim vladama da je Hrvatska država, da je kraljevstvo, da su Zrinjski i Frankopani Hrvati, da su suvereni, da imaju svoju vojsku, da ban znači potkralj. Svi poslanici znaju da je Hrvatska jedna država, a Ugarska druga. Kad pišu o tim državama, obično spominju na prvom mjestu Hrvatsku. Tako pišu, a nikako drukčije, svi bez iznimke.

Sutradan po dolasku u Stubničke Toplice slavile su se zaruke Jelene Zrinjske s knezom Franom Rakoczyjem, sjajno i bučno, do kasne noći. Neki su velikaši i plemići legli u zoru. Zrinjski i kneginja Sofija odlučiše da će se djeca vjenčati druge godine, negdje u proljeću.

Da uzmognu velikaši vijećati, izjahao je knez Rakoczy sa svojom majkom i s Jelenom drugi dan popodne na šetnju. Sofija nije ni slutila da su je odstranili po dogovoru. Sad je još jače mrzila protestante jer su zahtijevali od nje da im povrati neke njihove zemlje. Sin ju je često molio da usliša molbu protestanata, a ona mu je dokazivala da se on oglušio svakomu razlogu, da ga je nešto opsjenilo, pa luduje kao dijete. Priznavala je da mrzi protestante jer da su oni krivi svim smutnjama. Kud ćeš sad? Majka je majka, a njezina je starija i pametnija!...

Tek što je Sofija izjahala, sakupili se prvi velikaši na dogovor u jednoj kuli otkud se nadaleko vidjela okolica. Za istim su okruglim stolom sjedili nadbiskup Lippay, Ana, Nádasdy, Katarina, Petar i Vesseleny.

Prvi uze govoriti grof Nádasdy. Spomene kako je Ugarska bila slavna i velika, dok je imala u svojim rukama svoju sudbinu, kako sada naglo propada, kako su naumili njezini pokrovitelji u Beču da je sasvim unište. Da prikaže pravu sliku opustošene i potlačene domovine, svrne govor na mane i opačine različitih staleža. Nadbiskup Lippay neprestano mu klimao glavom dok je potanko razlagao kako je pokvareno svećenstvo koje da misli na svoju kesu, na udoban život. A velikaši! - nastavlja Nádasdy. - Mnogi su propali, malo ih je, a i tima je otadžbina deveta briga. Neki od njih plaze pred Bečom, traže masne službe, muče se dan i noć da izmisle najgrđe potvore proti pravnim otadžbenicima, lažu i kleveću na dvoru. Drugi velikaši ludo razmeću svoj imutak, hoće da ga što brže spraskaju, a ne misle na svoju djecu koja će prosjačiti. Trećima je najveća zabava lov, a kad nisu u lovu, piju dan i noć, pa nije čudo što misle samo na tuđe blago, što pronevjeruju velike svote javnih dohodaka. Da uzmognu ostati u svojim službama prisiljeni su krasti i za sebe i za one svoje velikodušne zaštitnike koji ih sile na pronevjerenja. O plemstvu, o trećem staležu, reče Nádasdy, da se većim dijelom odrodilo. Ono se ponosi svim spomenutim opačinama. Neki plemići pogazili su obiteljsku svetost, žive raskalašeno i sramotno, drzovito su besramni jer se javno vucare s propalim djevojčurama na koje prte zlato i dragulje, dok im obitelj strada. Tko izgubi obraz, izgubi i poštenje. I te propalice, gore od onih djevojčura, naduvaju se pred narodom kao njegovi spasitelji. I ti isti kukavelji, puni blata, od glave do pete, hineći neko zanosno otadžbeništvo, ludo se i uzalud sile da poprskaju svojim blatom najzaslužnije muževe. Svaka se takva hulja ponosi svojim grbom, a grb bi joj morao biti ženska čarapa!... Svi savezi neće Ugarskoj pomoći, dok bude u njoj tih kužnih vikača i smutljivaca. U staro doba stjecalo se plemstvo plemenitim i slavnim putem, a dan današnji pazarenjem, jer su bečki ministri udarili cijenu plemstvu: trideset i šest talira. Ministar Auersperg nije tvrdoglav, pa je snizi kadšto i na dvadeset! U staro doba plemstvo bijaše nagrada za krv prolivenu na bojnom polju. Sabljom u ruci, braneći svoju otadžbinu na krvavim granicama, stjecalo se plemstvo. Ono je plemstvo bilo prava čast. Današnje je znak izdajstva, vjerolomstva!

- Sramotni žig na čelu krvomutnih krivokletnika! - potvrdi uzrujano Ana, palatinova žena.

- Sablje naših plemića zarđale su u koricama - zijevne, Nádasdy. - A što da vam kažem o našem četvrtom staležu, o našim slobodnim gradovima?

- Dragi moj grofe, mi znamo da naši građani nose njemačke hlače! - povika nadbiskup ljutito.

- A neke naše građanke već govore njemački - posmjehne se palatin Vesseleny.

- Gaču!... - popravi njegova žena.

- Bogu hvala, kod nas u Hrvatskoj nije tako! - odahne Katarina.

- Što ste naumili?... - oštro pogleda ban Nádasdyja i Vesselenyja.

- Nešto treba učiniti, jer smo na rubu propasti. Tko ništa ne čini, zlo čini - odgovori palatin.

- Tako je! - kimne Nádasdy, pokriv usta desnicom.

- Imamo saveznikâ! - opet se uzruja Ana.

- Što će nam saveznici dok nije sloge? - omahne rukom nadbiskup.

- Mi smo svi složni! - utvrdi Ana.

- I posve iskreni? - upita je ljubezno Katarina.

- Posve, draga moja, posve... - odvrne Ana nešto zbunjeno, a smiješeći se što je ljubaznije mogla.

Nadbiskup je dokazivao da bi najbolje bilo kad bi se Ugri lijepo mogli nagoditi sa svojim kraljem, kad bi se bečki ministri opametili, krenuli pravim putem...

- Ti ministri pravim putem!?... Tko suviše vjeruje, brzo dovjeruje! - nasmija se Ana, pa upita bana što se zamislio.

- Ja sudim - prihvati Petar - da bi nam uvijek morala biti na umu sudbina slavnoga češkoga kraljevstva. Ne budemo li složni, dogodit će nam se što i Česima poslije bitke na Bijeloj gori: sve će nas pomalo uništiti, naša kraljevstva bit će austrijske pokrajine. Zaklinjem vas, budite složni - smrkne se Petar.

Sad prekine muk palatin, te uze nadugo raspredati da se on ne nada nikakvoj pomoći od Francuske, jer Ljudevit XIV. misli samo na svoje probitke, on se bavi samo onom velikom politikom kojom hoće da pritegne pod svoje žezlo cijelu Španjolsku.

- Najbolje će biti da ozbiljno ponudimo našu krunu Ljudevitu XIV. Dugo sam razmišljao o tome - reče Nádasdy i pogleda palatina ispod oka.

Ani udare plamovi uz pleća, gane se malko, pritaji uzrujanost i upita usiljenim nehajem:

- Ne bi li bolje bilo da se okruni našom krunom čovjek naše krvi?

- Čovjek naše krvi!? - začudi se Nádasdy hotimice.

- Da je sloge... - osmjehne se Ana, pogled joj se sukobi s Katarininim. Duboko htjedoše zaviriti jedna drugoj u srce, ali im se oštri pogledi odbiše, tvrdo, ledeno...

- Čovjek naše krvi?... - ponovi Nádasdy, pa doda spokojno, pogledav bana: - Čovjek naše krvi, to bi, ja sudim, teško bilo, ali naš prijatelj...

- Zrinjski, što veliš na ove riječi? - upita palatin i upilji oči u Petrovo lice.

- Nikada! - odgovori ban najodlučnije.

Anine oči radosno sijevnu. Preljubazno upita Katarinu:

- Katarina, jesi li čula? Petar je kazao: "Nikada!" To je strašna riječ! Oh, kako žalim što ju je onako odlučno izustio! Tvoj Petar nije pomislio da smionu čovjeku sreća dava ruku. Uvjerena sam da bi Ugarska obožavala svoga kralja - Zrinjskoga. A tek svoju kraljicu, dobru i plemenitu kraljicu Katarinu! Da, prijateljice moja, među svim tvojim podanicima ja bih ti bila najvjernija... - zašuti palatinova žena i porumenje.

Katarinin pogled ugušio je posljednje riječi u njezinu grlu.

Nádasdy, zureći sad u jednu sad u drugu velikašicu, dugo je govorio kako bi trebalo naoružati narod komu su Austrijanci sve oteli, pa i pušku s ramena. Vesseleny prekine mu napokon riječ upitav ostale:

eLektire.skole.hr

- A što velite o savezu s Poljskom?

- S Poljskom!? - mahne Nádasdy desnicom i odmah dometne: - Kao što ne mogu dvije sablje u jedne korice, tako se ne mogu složiti Ugri i Poljaci.

Sad uđe plemić Vitnedy u kulu i javi velikašima da je kneginja Sofija ujahala u dvor. Svi se raziđu.

Još su dva dana vijećali ugarski velikaši, a Petar i Katarina posve se uvjeriše da nije među njima iskrenosti i uzajamne uzdanice. Petar se nadao da će doći do sloge kad voda naraste do usta. Svi se dogovoriše da će se opet sastati, a grof Nádasdy sastavit će, međutim, spis u kojem će potanko razjasniti što bi trebalo učiniti da se spasi potlačena Hungarija.

Teško zabrinut otputova Zrinjski sa svojima u Beč, negdje u lipnju. Njegova je palača bila nedaleko od cesarskoga dvora. Tri su tjedna ostali u Beču, a Jeleni dosadno među visokim kućerinama.

Petar je posjetio kralja Leopolda, neke njegove ministre i više poslanika. Iskrenom je riječi upozorio kralja na pogibelj što je prijetila od Turske kršćanstvu i hrvatskom kraljevstvu koje bi kraljevstvo bilo najtvrđi oslon čitavoj državi kad bi mu se vratile njegove pravice. Oprezan i čuvajući se zavisti, mnogo je manje spominjao nego što je sam žrtvovao za kršćanstvo. Još je kralju tumačio kako je u Hrvatskoj sve rasklimano dok u njoj vlada ban koji nije "uveden", a napokon spomenu mu i neka najnovija nasilja njegove vojske. Kralj ga je usplahireno slušao, pa stao govoriti da on ljubi sve svoje narode, osobito svoje vjerne Hrvate, a tomu je dokaz što je poslao u njihovu zemlju najbolje svoje generale i pukovnike i najhrabrije svoje čete da ih brane od turskih navala...

Ministri su uvjeravali Petra da ga kralj neizmjerno štuje i ljubi, da se divi njegovoj hrabrosti, da ga smatra svojim najvjernijim prijateljem, te kako se pouzdaje u njegov um i njegovu desnicu ako bi došlo u samoj državi do kakvih krvavih razmirica. Zrinjskomu je bilo posve jasno da su ministri i isusovci dosta načukali o njegovim dogovorima s ugarskim velikašima i s poslanicima: previše su govorili kako se kralj silno pouzdaje u njegovu vjernost i privrženost!

I banica Katarina živo je nastojala da sazna što misli dvor, te je stoga nekoliko puta posjetila udovu cesaricu Eleonoru, Leopoldovu maćehu. Ta udova Eleonora, kći vojvode Karla od Mantove, dokle rođena Nevers, bila je sklona Francuskoj, a mrzila je isusovce i Španjolce. Na bečkom su dvoru bile dvije jake struje: francuska i španjolska. Prvom su plovili udova cesarica Eleonora i njezini pristaše kojima je ravnao umni, duhoviti i krasni general Gremonville, drugom su plovili isusovci i kralj Leopold. Ministri pak, svi, bez iznimke, prevrnuli bi se sad na španjolsku, sad na francusku stranu, kako bi to već bilo na veću njihovu korist. Kraljeva maćeha svaki put je ljubazno dočekala Katarinu, uvjeravala je o svojem velikom prijateljstvu i da nema pred njom nikakve tajne, a govorila je toplo i radosno, i - činilo se - iskreno, kada je tvrdila da duboko žali što Petar Zrinjski nije još "uveden" u bansku čast. Katarina je brzo razabrala iz svih njezinih mudrih i opreznih riječi da se na dvoru dosta pročulo o dogovorima nezadovoljnih velikaša i da je nekomu upravo drago što se velikaši spremaju na "bunu"...

Jedne večeri, u Beču, šetao je Petar Zrinjski dvoranom u svojoj palači. Mnogo je svijeća gorjelo na svjetiljci pod stropom i još nekoliko na jednom stolu. Prozori su bili posve zastrti teškim zastorima. Jelena je sjedila uz stol i čitala neku knjigu. Kapetan Bukovački, nasloniv se ramenom o visok ormar, gledao je za banom i slušao šum ljetne kiše. Kadšto projuri tijesnom ulicom teška kočija, odjekne topot kopitâ i domala se uguši.

Da nastavi prekinuti razgovor, Jelena pridigne oči s knjižice i upita oca:

- Ti si, dakle, poslaniku Cornaru pokazao zemljovid one turske utvrde koju bi trebalo što prije osvojiti?

- Da, one utvrde preko Kupe. Dva sam sata bio danas kod Cornara, sve do noći. Pokazao sam mu klance kud bi mogli Turci provaliti u Hrvatsku, pa onda u mletačku zemlju.

- A Cornaro?...

- On se boji da bi Beč navijestio rat Mlečanima kad bi nam Mlečani pomogli navaliti na Turke. Kazao mi da je ipak pisao svojoj vladi kako mi trebamo neznatnu pripomoć, a za veliku svrhu: "*... deboli assistenze dirette però a gran fine*". Još je pisao vladi kako je jalov posao moje iskreno nastojanje da prenem kralja Leopolda iz mrtvila, da ga prisilim na razmišljanje o svojim stvarima: "*... svegliare cesare dal letargo, obligatio all' esame delle cose proprie*".

- Kad ćemo, dragi oče, u Hrvatsku? - upitat će nakon poduže šutnje Jelena.

- Još ne znam - odvrne otac, zamišljeno šećući.

- Već smo deset dana u ovom zagušljivom Beču! - uzdahne Jelena, pošuti, pa dometne zabrinuto: - Dugo je danas majka kod cesarice Eleonore. Već su dva sata.

- Ne boj se, Jeleno.

- Bojim se i ne bojim se. Svaki se dan pomolim Bogu da nas čuva od nenadne i nevidovne nesreće jer se svašta događa na svijetu...

- Ne vjerujem da bi se tko usudio... - oglasi se Bukovački.

- O, mnogi snuju kako bi nas makli s puta! Da, mnogi!... - kimnu Petar.

- Svijetli bane!... - trgnu se Bukovački i nehotice stavi ruku na balčak.

Ban mu pogledom zahvali. Svi umuknu, a hip zatim javi sluga:

- Onaj gospodin koji je bio preksinoć ovdje.

Jelena ustane i pođe s ocem prema vratima, a u plavu i pozlaćenu dvoranu uđe čovjek srednjeg stasa, muževne dobe, crnomanjast, sav u crnu odijelu. Kosa mu se nešto posrebrila, a kratka, kovrčasta brada i jak brk posve su još crni. Gospodski se svima nakloni, a kad mu svi stisnu desnicu, upita ga ban ljubazno:

- Dragi pukovniče, zašto nas niste jučer počastili svojim posjetom? Zaboravili ste nas...

- Ja zaboravio?... O, presretan sam kad stupim u ovu dvoranu. Meni je tada kao da sam se preporodio. Ovdje tek odahnem, ovdje među vama, kad me ne sapinje moja nesretna pukovnička odora - govorio je došljak uzbuđeno i živahno, i veselo su mu se smiješile tamne i duboke oči.

- Milo mi je kad vas vidim ovdje, ali se za vas bojim: saznat će se da se sastajete sa mnom, s buntovnikom... - našali se Zrinjski.

- Neka i mene proglase buntovnikom! - nasmije se preobučeni pukovnik.

- Tko da vas prepozna u tom odijelu? Meni ste draži u njem negoli u austrijskoj pukovničkoj odori - nakloni se malko Jelena.

- Kneginjice, vi ste me vidjeli u pukovničkoj!?... - pohiti pukovnik kao prestrašeno, a šalio se.

- Vidjela sam vas danas blizu crkve Sv. Stjepana. Vi mene niste vidjeli.

- Kad ste pošli k sv. misi?...

- Molim vas otkud znate da sam bila kod sv. mise?...

- Vidio sam vas u crkvi. Veoma ste pobožno... - zbuni se on malko.

Jeleninim licem preleti oblačić sjete, zamisli se hip, porumenje tek vidno, gane se cijelim tijelom, pa odgovori:

- Molila sam se Bogu za slobodu našega naroda... Gospodine pukovniče, slušajte:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
Dare, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô,
Uzroče istini od naše sve slave,
Uresu jedini od ove Dubrave,
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
Ne mogu bit' plata tvoj čistoj ljepoti!

Jelena je izgovorila ove stihove zvonkim glasom, sve jačim i toplijim, a zadnja dva stiha tronuto, drhtavo i zanosno. Crne su joj oči bajno sijevale, bila je problijedjela pak porumenjela. Kad je svršila, šane pukovnik, blijed i ganut:

- Kneginjice...

- Nisu li uzvišeni ovi stihovi? - upita Jelena.

- "Dubravka" - stihovi mojega oca... - izusti tiho preobučeni pukovnik, a suze mu zablijeste u očima.

Svi umuknu. Vani je pljuštao dažd, nad gradom razlijegala se grmljavina...

Pukovnik Fran Gundulić, najstariji sin pjesnika Ivana, bio se sprijateljio s Petrom Zrinjskim pred više godina. Kad bi Zrinjski došli u Beč, posjetio bi ih gotovo svaki dan, preobučen, u noćno doba. Bio je prijatelj i s Gremonvilleom koji se hvali u jednom pismu na svoga kralja da su ga Gundulići prekrasno pogostili svaki put kad je bio u Dubrovniku, a bio je u njemu dva puta i stanovao je u Gundulićevoj palači. Kako su Mlečani otimali Gundulićima neke zemlje, general Gremonville, da se oduži svojim prijateljima, više je puta pisao francuskom poslaniku u Mlecima neka zatraži od mletačke vlade da se ne dira u posjed one slavne obitelji. I u Pariz je pisao Gremonville o toj stvari. - Fran Gundulić bijaše čovjek nemirne ćudi i raznosita duha, godio mu buran život, nije se mogao dosta nagledati i naužiti svijeta, nigdje se nije mogao primiriti, gonilo ga nešto iz jedne zemlje u drugu. Kako je bio lijep, prijazan i odličan, mnogo je žensko srce za njim uzdisalo. Neko je vrijeme služio u španjolskoj vojsci, vojevao je na Portugal, a zatim je dospio u Beč, ali ni tu nije bio zadovoljan. Cesar Leopold dao mu neprijelomnu vjeru da će ga imenovati generalom ako se oženi nekom gospođicom s dvora... Gundulić nije htio zagristi u tu jabuku, nego počne snovati kako bi došao u francusku vojsku. - On je ljubio Jelenu Zrinjsku, ali nikada nije pomislio zamoliti njezinu ruku jer je znao da mu je kosa posijedjela i da Jelena ljubi drugoga. Brižno je krio svoju tajnu i bio je uvjeren da nitko za nju ne zna. I zaista nitko nije znao za nju, osim - Jelene. Nije on nikada ni jednom riječi spomenuo da je ljubi, ali je ona bila opazila kako se usiljava da sakrije svoje osjećaje, a to je njoj bilo milo i budilo je u njenu srcu najplemenitiju sućut. Bila mu je harna što joj nije otkrio svoju ljubav, jer da jest, ona ga ne bi bila mogla nego odbiti, a njihovo bi prijateljstvo bilo pomućeno, ako je lažna ona riječ da lijepe žene ne mogu imati prijatelja.

Kad je Fran Gundulić čuo one uzvišene i mile stihove iz onako krasnih usta, silno se uzrujao: sjetio se svoga pokojnog oca, svoje prve mladosti i bilo mu kao da vidi svoj dragi Dubrovnik, svoj slobodni zavičaj, one čarobne obale oko njega, ono bajno plavo more. Topli i zanosni Jelenin glas otkrio mu neslućenih krasota u onim stihovima, zanio ga u svijetle visine i ulio mu u dušu neko veliko čeznuće...

Petar, sjedeći uz Jelenu, ogrli je desnicom i zamoli je da ponovi onu kiticu. Dok je kćerka opet krasnoslovila, otac je upirao sjajne oči u strop, lice mu bilo spokojno, obliveno neizrecivom dragosti.

Nije Petar bio samo junak, nego i pjesnik. Sirenu Jadranskoga mora, epos svoga brata Nikole dva je puta preradio "stumačil" i posvetio ga: "Virnim i pridnim junakom sve Hrvatske". U eposu slavi se "Obsida Sigetska".

Petar Zrinjski počinje predgovor doslovce ovako: "Nisam hotil uzmanjkati dila Bana nigdašnjega Zrinskoga Mikule iz Ugarskoga na Harvatski naš jezik stumačiti, starijih mojih u svakom kripostnom činu pute naslidujući."

Zatim piše da su ga tri razloga potakla na izdanje eposa.

Prvi razlog: "Da svit vidi, kakove sine i viteze ova naša hrvatska zemlja zadrži, redi i poštuje, prem da od vnogih zapušćeni i skoro za nemar držani jesmo."

Drugi razlog: "Da se mi u slavna ova dila kako u zrcalo nadgledajući poznati moremo, kim i kakovim načinom nastojat imamo polag vire kršćanske, polag doma našega i polag virnosti gospodina, žitak naš, i karv našu nešparati izlijati."

Treći razlog: "Da se sa mnom diče i raduju ostanki onih Hrvata kojim pređi s banom Zrinskim Mikulom hrabreno, čestito i vridno vičnu krunu u nebesih zadobiše, svagda na nazveće precinivši istinski rič onu: '*Dulce pro patria mori-*."

Epos je tiskan u Mlecima god. 1660. Nekoliko je kitica posvećeno Nijemcima, a prva od tih glasi ovako:

Ako se pak ufaš, Bane, v pomoć nimšku,
Da od nie primaš tvoju sriću Zrinsku,
Viruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku,
Od njega moć imaš kad primeš smart tminsku.
. . . . . .

Pošto je Jelena ponovila onu kiticu iz "Dubravke", zametnu s Franom Gundulićem razgovor o hrvatskoj književnosti koja im je bila najveća utjeha u teškim dnevima, jer se iz njenih djela dizao silan dah slobode. U ono doba bile su se udomile hrvatske vile samo u Dubrovniku i Ozlju: dva ognjišta, otkud su vrcale iskre prosvjete u hrvatski narod. Dubrovnik i Ozalj spojeni su krasnim duševnim vezama: slava Zrinjskih oduševljavala je dalmatinske Hrvate, pjesnike i učenjake.

Dubrovčanin Dinko Zlatarić posvetio je Jurju Zrinjskomu - Petrovu djedu - svoje djelo: *Grkinju Elektru Sofoklovu učinjenu na hrvatski.*

Trogiranin Ivan Lucić, najveći hrvatski povjesničar, posvetio je svojemu suvremeniku Nikoli Zrinjskomu, koga je usmrtio vepar, zemljovid hrvatskog kraljevstva.

Dubrovčanin Vladislav Menčetić ovjekovječio je svoje ime opjevav slavu svojega suvremenika bana Petra Zrinjskoga, Nikolina brata, prekrasnom, možda, svoje vrste, najljepšom i najsavršenijom hrvatskom pjesmom iz koje evo nekoliko kitica:

Bane Petre prehrabreni,
U kom se združa ujedno
U velikoj dici i cieni
Pamet znana, srce vriedno.

Ti knjižniče, sam dostojno
Strašni uz romon trublje vrle
Uzdigo si ime bojno
Na visine neumrle.

Tvoga od imena, tvoje od sjene
Trepti istok, svak se boji,
I tvâ krepost tê je od ciene,
Da kraljevat sviet dostoji.

Od robstva bi davno u valih
Potonula Italija,
O hrvatskieh da se žalih
More otmansko ne razbija.

Pače sama tvâ desnica
Silu ustavi, tiek zaklopi,
Da nevjerna poplavica
Sve kršćanstvo ne potopi.

Tvâ sviest znana tebe uzvisi
Vrh svih časti svieta ovoga,
O tvom svjetu diše i visi
Narod puka hrvatskoga.
. . . . . .

Zrinjske i Frankopane slave mnogi njihovi suvremenici, a kasnije, među ostalima, opjevao je njihovo junaštvo i o. Andrija Kačić. Kad već Kačić ne zna kako bi što jače uzvisio koje pleme, koga junaka, onda o njima veli: "Vitežko je kano Zrinovića" - "Silni junak kano Zrinovići" - "On je srca Zrinovića". Lijepo pjeva Kačić: "Nije misec, ni godina dana, da je pleme Zrinovića bana. Niko ne zna od kada su bili, ni gospodstvo kad su zadobili! Nu poslušaj Frankopanovića, velikoga bana i plemića, od koga je roda i plemena i od koga izlazi vrimena. Dvie hiljade godišta imade, od kada se ovo pleme znade. Po cielom se svitu spominjalo, jer porodi vrstne vitezove, plemenite bane i knezove!" To su bani: "Od Hrvatske po izbor države!" - ponosno pjeva Kačić, pak još ovako veselo o Zrinjskima i Frankopanima:

Gospodstvo su na sablji dobili,
A nisu ga za novce kupili,
Ni pasući po planinam ovce,
Ni dvoreći po svitu trgovce!
. . . . . .

Zrinjski i Frankopani sabirali su djela dubrovačkih pjesnika pa su se ta djela čitala u Čakovcu, u Ozlju, u Novomu Vinodolskom. Kadšto bi se sastalo u tim gradovima po više hrvatskih spisatelja koji su bili većim dijelom svećenici, mnogi na velikom glasu u ono

vrijeme kao pjesnici, povjesničari, zemljopisci, jezikoslovci, pravoslovci. Najčešći gosti u Ozlju bijahu Jurjević Gabrijel, Magdalenić Matija, Nikola Galović, Franjo Glavinić, Stjepan Glavinić, Ljudevit Bedeković, Juraj barun Ratkaj, Ivan Gladić, Krsto Kupinić, Stjepan Glavač, Juraj Križanić, Ivan Belostenec i Juraj Habdelić. Kadšto bi posjetio knezove i glasoviti Rafael Levaković koji je obično živio u Rimu. Mnogi su posvetili svoja djela svojim suvremenicima knezovima Nikoli i Petru. Za dugih jesenskih noći sakupila bi se kneževska obitelj sa svojim gostima u onim sjajnim dvoranama, a Katarina je čitala i krasno tumačila dubrovačke umotvore. Čitali su i drugi svoje pjesme, a Petar ih je slušao, zaboraviv na sve jade i nevolje i bilo mu je kao da ga oblijetaju zlatne misli. One mu divne večeri oslađuju život, najveća su mu nagrada za sve patnje, trud i napor. Najmilija bijahu mu neka dubrovačka djela te je govorio kako nije dosta da bude lijepo jedno djelo nego mora da gane dušu, da je osvoji, da vlada njom po svojoj volji. Kako smijeh nuka na smijeh, tako suze istisnu suze iz tuđih očiju. Hoćeš li, pjesniče, da drugi plaču, ti najprije plači. "*Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent humani vultus: si vis me flere, dolendum est prius ipsi tibi.*" Knez Fran, baničin brat, na glasu je krasnoslovac: kada čita koju pjesmu prvih pjesnika, kao da mu se toči biser iz usta. Petar, onaj slavni junak, onaj lav, nikako ne može da čita jer je mekana srca. Odmah mu zadrhta glas od tronuća, zapne. Priča li pjesma štogod tužno, suze mu se izviju na oči, a on neće da mu drugi vide suze... Tako on veli Katarini.

Jelena i Fran Gundulić razgovarahu se i o *Dubravci,* a ban i Bukovački pomno ih slušahu.

- Moja je majka nakanila da glumimo *Dubravku* na Ozlju.

- Molim vas javite mi kad ćete je glumiti! Uteći ću iz Beča, poletjet ću na Ozalj! - klikne radosno Gundulić, pa pridovrgne smiješeći se: - Doći ću u ovakvu odijelu...

- Dragi pukovniče, vi i ne znate kako bi mi bilo milo da vas vidim na Ozlju - stisne mu ban desnicu.

- Jedan Gundulić na Ozlju! - nakloni mu se Jelena radosno.

- Kneginjice: Gundulić pukovnik!... - osmjehne se Gundulić, naglasivši riječ: pukovnik.

- Vi ste za nas samo Gundulić! - pruži mu Jelena desnicu pa pogleda tužno oca i doda: - Već bismo bili glumili Dubravku da ima otac mira. Znate da je rijetko kod kuće...

U dvoranu uđe Katarina. Jelena joj potrči u susret i ogrli je. Katarina se pozdravi s ostalima, sjedne i odahne.

- Tako kasno?... - upita Petar.

- Znaš da se cesarica Eleonora rado razgovara. Sve mi još šumi u glavi: stotinu mi tričarija ispričala. Najviše mi je govorila o generalu Gremonvilleu, a mislim da nije opazila da govori mnogo o njemu.

Petar se osmjehne. Jelena malko porumeni i pogleda u knjigu na stolu. Katarina nastavi: - Tužila mi se na isusovce, jer su odlučili da se kralj Leopold oženi Margaretom Terezijom. Poznajete li vi tu Španjolku? - upita Gundulića koji odgovori da pozna kćerku Filipa IV, da je lijepa, ali nešto blijeda, mučaljiva i osorna.

- Čuo sam da joj je glas hrapav i da je užasno pobožna - oglasi se Bukovački.

- Kralj Leopold ipak se u nju smrtno zaljubio! - nasmija se Gundulić, pogleda na sat, ustane naglo, pozdravi se sa svima, pa ode iz dvorane, lagan i okretan.

Koji hip zatim najavi sluga:

- General de Gremonville!

U dvoranu stupi čovjek kipnog rasta, u crnom odijelu, a dok se klanja i lijevo i desno, ljuljaju mu se uvojci vlasulje po ramenima, smiješak mu plije tankim usnicama. Lice mu

je glatko, tamne boje, kroz koju podudara slaba rumen. Brada, samo pod donjom usnicom, izrasla mu ušilj. Pruži svima desnicu, pa sjedne nasuprot Petru.

Jacques Brethel chevalier de Gremonville lieutenant général, često bi posjetio Petra Zrinjskoga u njegovoj palači, a uvijek u kasno doba noći jer španjolska stranka nije pazila na korake nijednog poslanika koliko na njegove.

- Kneginjo, vi ste večeras bili kod cesarice Eleonore. Dugo ste kod nje bili - osmjehne se poslanik, upiljiv tamne i oštre oči u baničino lice.

- Vi to već znate?... - uzvine Katarina obrve.

- Nije velika razlika između diplomata i uhoda... - duboko se nakloni poslanik.

- Cesarica Eleonora mnogo mi je govorila o vama...

- Plemenita starica! - uzdahne Gremonville naglasiv riječ: starica.

- Mudra starica - stisne oči ban.

Poslanik ni da bi ganuo trepavicom. Mirno navrne govor na drugo.

- Jučer sam primio važno pismo od svoga dobroga kralja. Nešto se prehladio. Danas sam javio cesaru Leopoldu da je tri dana kihao moj dobri kralj. Cesar je zahtijevao od mene da mu kažem najtanje potankosti o toj hunjavici!... - uzdahne poslanik, diplomatska mu tuga stegne lice, pritisne desnicom čelo, zamisli se hip, pa doda: - Veoma važno pismo.

- Je li se njegovo veličanstvo odlučilo?... - upita banica.

- Odlučilo?... Nije, ne, nije još - odgovori poslanik tiho.

- Razlog bi bio? - gane se Petar.

- Razlog?... Kneže, recite: razlozi? Mnogo ih ima, veoma zamašnih. Budite uvjereni da Ljudevit XIV. misli na vašu sigurnost. O, kako je on oprezan! Piše mi, zapovijeda mi da vam kažem da on misli na vašu budućnost. Lako bi bilo da su Ugri mudriji, manje nagli! Tacit kaže da je veća slava živjeti pod tiraninom i raditi za budućnost negoli tražiti priliku da se uništi, zakolje. Ugri hoće navrat-nanos da skinu sa sebe austrijski jaram, već sile erdeljskoga kneza Apaffyja da im pošalje desetak tisuća pomoćne vojske, a što je najgore već snuju savez s Turskom! Njegovo veličanstvo toplo preporučuje da treba strpljivo čekati na dobru zgodu da bude lakši uspjeh, da se uzmogne prouzročiti velikih neprilika austrijskoj kući i možda zadati posljednji udarac njezinoj moći: "*... pour aisement réussir et causer de grands embarras à la maison d'Autriche et peut être donner le dernier echec à sa puissance*".

Kad je poslanik izgovorio posljednje riječi, Jelenine oči radosno sijevnuše.

- A naše ponude? - upita Petar.

- Ljudevit XIV. ne može za sada na njih pristati, jer ima sada cesar Leopold jaku vojsku, a mogao bi je i pojačati. Moj vam dobri kralj savjetuje, jer ljubi nesretno hrvatsko kraljevstvo, da se za sada čuvate svakoga koraka koji bi vas mogao upropastiti, ali se on nada, tako mi piše, da će cesar Leopold prekršiti mir i dati povoda da vam se priskoči u pomoć. Međutim, pouzdajte se u čvrsto prijateljstvo mojega kralja, jer će vam on činom dokazati, netom bude zgode, da vam želi osloboditi domovinu.

- Ah, ta zgoda! - uzdahne Bukovački.

Poslanik uze sitno drobiti kako se moraju domala promijeniti javne prilike u Evropi. Jedna stranka na bečkom dvoru hoće da podigne gotovo sve evropske države na Francusku, ali se on nada da će joj pomrsiti račune s pomoću one druge stranke na bečkom dvoru. Kad se sve pročisti i razbistri, Francuska zagrmit će svoju. "Moj je dobri kralj uvjeren" -

nastavljao je poslanik - "da će se vaše osnove sretno ostvariti, ali zasada ne može da potpiše kakav ugovor, osobito ne s Ugrima."

- Tako?... - pogleda ga oštro ban.

- S kojim ugarskim velikašem da sklopimo savez? - čudio se poslanik. - Ugri rade svaki za sebe, neprestano vijećaju, a na dvoru sve se možda zna, jer vijećaju tajno kao kad kokoš snese jaje. Dođe li do pismenog ugovora, taj će biti s vama. Mi se samo na vas možemo osloniti.

- I možete - nakloni mu se Katarina.

- Njegovu veličanstvu ne bi bilo drago kad bi Ugri saznali da je naumilo samo s vama sklopiti... - osmjehne se Gremonville i porumenje malko, zirnuv joj u oči...

Petar i Katarina opet razlože kako ih iznenađuje to vječno odgađanje. Neka se kralj odluči, neka im pomogne navaliti na Tursku, jer Hrvatska izdiše, nestat će je. Poslanik obeća da će pisati svojemu kralju. Kad je izašao iz Petrove palače, već je bila prošla ponoć.

XII.

Sunce sa zapada koso je upiralo svoje zrake u gornje katove grada Čakovca, te nadaleko sijevahu dva duga niza visokih prozora. Neki su topovi bili ozareni suncem, a na ždrijelu jednog, okrenutog ravno na zapad, kao da se crvenjela na rubu nit od krvi. Nad cijelim je ravnim Međumurjem titrala rujna zapara: kao skrlet iskrile su se Drava i Mura na nekim mjestima kroz šume i šikare.

Na istočnoj strani bedema, u hladu iza visoke palače, zamišljeno je šetala udova bana Nikole, Marija Sofija, veoma stasita, nešto previše krupna i gojna, jakih pleća, sva u tamnoj odjeći. Pred njom je skakutao mali Adam. Prevalila je četrdesetu, a na bijelom i rumenom licu nije bilo ni jednog nabora, u svijetloj smeđoj kosi ni jedne srebrne niti. Cijelo je njezino biće bilo spokojno, hladno i malko tromo obliveno lakom sjetom što bi joj tek kadšto jače provirila iz plavih očiju. Onamo na kraju ravnice, pod šumovitim humkom, tonuo je samostan Sv. Jelene u ljubičastoj sjeni sutona. Samo vršci najvišega drveća oko samostana bili su još pozlaćeni suncem.

- Što ne idemo k Sv. Jeleni? - upita Adam majku.

- Poći ćemo kad zapane sunce.

- Hoćeš li i danas plakati u onoj crkvi? - smijao se Adam, penjući se na top.

- Nisam plakala...

- Jesi jučer nad onim pločama.

- Molila sam se Bogu... - uzdahne majka, podigne sina na top i poljubi ga.

- I nešto si govorila o mojem ocu i o mojoj sestrici Mariji. Zašto nije moja sestra kao ja?

- Što pitaš, drago dijete?...

- Moja je sestra samo na onoj slici u sobi gdje ti spavaš, a ja bih htio da je kao ja, da se sa mnom igra. A kad će doći stric Petar iz Beča? Hoće li otac s njim doći? Hi, hej, hop, hop! Ovaj mi se konj ne miče. Napravi uzde topu. Hi, hop, hop! - kliktalo je dijete pridižući se naglo na topu kao da jezdi upropanj.

- Adame, kako da napravim uzde topu?

- Otac bi mi ih napravio! - vikne dijete, pa odmah upita: - A gdje je Kaniža?

- Onamo daleko, ne vidi se odavle - pouči ga majka i pokaže mu rukom istočnu stranu.

- Jesu li još Turci u Kaniži?

- Jesu.

- Pucajmo na njih! Nabijmo ovaj top, ja ću zapaliti! - junačio se mali rasklopiv jasne i krupne crne oči.

- Ti bi se prestrašio kad bi top planuo.

- Meni uvijek govore naši vojnici da sam ja mali Zrinjski, a Zrinjski da se ne straše. Hi, hop, hop! - povika jače topu.

- Nemoj se tako svijati. Razbit ćeš glavu.

- Ti ćeš mi je povezati. Hi, hop, hop!

- Dušo moja, budi miran. Sav si se uznojio.

- Ja mogu dugo jahati, ja bih odjahao u Novi Zrinj.

- Novi Zrinj razorili su Turci...

- I kapetan Gereci kaže da su ga Turci razorili. Gereci mi je pripovijedao da su mnogi ljudi zidali Novi Zrinj, a moj otac vozio je zemlju i pijesak na tačkama, a ti si mu pomagala, i kad su drugi vidjeli kako vi radite, a ti si banica i otac je ban, onda su drugi brže radili.

- Tomu je šest godina... - prošapta majka tužno.

- A gdje sam ja onda bio? - zapita Adam.

- Kod dragoga Boga.

- A zašto nisam vidio tebe i oca kad ste vozili zemlju i pijesak na tačkama?

- Jer je nebo visoko.

- A kako sam ja pao s neba da se nisam udario?

- Donijela te jedna golubica.

- Ali je bila velika, što ne: kao najveći puran?

- Zašto?...

- Da me može nositi. Hip, hop, hop! Meni je kapetan Gereci kazao... - zašuti Adam.

- U što si se zagledao?

- Ono na drumu! - ispruži ruku prema sjeveroistoku. Krasno mu je lišce porumenjelo.

Njegova majka pogleda na ravnicu, a čelo joj se naoblači, obrve joj se skupe... Nedaleko od Čakovca pomolila se četa iza šume ravno jezdeći prema gradu, obasjana večernjim rujem. Svaki čas zasvjetlucalo bi se štogod sad na konjanicima sad na konjima.

- Ono nisu Turci, i gospođe jašu - reče Adam nakon stanke.

Udova je već znala tko su oni ljudi: teže je disala, srce joj je naglo kucalo. Adam je šutio i radosno gledao onu četu gdje se brzo primiče. Malo potraje, a on veselo klikne dignuv ručice u vis:

- Ono je stric Petar!

- Da, stric Petar, tvoj stric, tvoj... - dahne majka i pritisne glavicu svog jedinca na njedra. Na crnu i kovrčastu Adamovu kosu kane nekoliko suza.

Začas i razleže se s bedema nad mostom odug trubalj ravnicom. Udova duboko uzdahne, otare oči, pa siđe sa sinčićem u dvorište lagano, zamišljena.

Zrinjski, uznojeni i zaprašeni uđu u grad s pratnjom, sjašu i izljube se s udovom i Adamom. Dok su ulazili na prvi kat dvora, omakla bi se samo po koja riječ sad jednomu sad drugomu, a to o nesnosnoj omari, te kako su se izmučili putem od Beča. Katarina i Jelena koje se nisu vidjele s udovom Marijom poslije smrti bana Nikole, krile su svoje suze.

Na širokom hodniku u prvom katu odahnu malko. Sad upita udova Jelenu drhtavim glasom:

- Ti si se, dakle, zaručila?

- Jesam...

- Drago dijete, bilo ti u sretan čas! Dao ti Bog da sretno nevuješ, pak još sretnije... - zaželi udova prekinuto, poljubi Jelenu, spusti glavu na njezino rame i zajeca tiho.

- Marija!... - ukori je sućutno i ljubazno Katarina.

- Zašto plačeš? - zaplače Adam uzev majku za ruku kad je posegla za rupcem.

- Grozna njegova smrt... - zajeca glasno udova.

- Grozna, grozna! - uzdahne Petar i okrene se da otare suze.

- Sama sam... sama s jedincem!... - proiznese Marija bolno i pokrije oči rupcem.

Svi su je tješili i molili da se umiri, a onda se raziđoše da se preobuku.

Marija Sofija, rođena barunica Leblin, u lijepoj je slozi i ljubavi živjela sa svojim Nikolom, ali je cijeloj njegovoj rodbini bila nekako tuđa, svojom krivnjom. Bila je dobra, ljubila je svoga muža, uvijek je za njim uzdisala kad je polazio u boj i samo je željela da se što prije vrati, da bude uz nju u Čakovcu. Ona nije znala za njegov veliki um, hrabrost, slavu. Po strašnoj njegovoj smrti još se više ugibala rodbini, te nije htjela doći sa sinčićem na neko vrijeme u Ozalj, a zvali su je i Katarina i Petar, molili su je da dođe k njima, gdje bi lakše snosila svoju tugu jer je ne bi svaka stvarca sjećala na nezaboravnog Nikolu. Mučaljiva i uvijek zamišljena, živjela je za sebe ne mareći za velike brige svoje rodbine. Ona nije shvaćala javne prilike u Hrvatskoj i povijesnu zadaću porodice Zrinjskih. Katarina joj nije bila mila, jer je osjećala njezinu duševnu nadmoć.

U prvi mrak sastadoše se kod večere Katarina, Marija, Jelena i Petar. Mali Adam već je spavao. Večerali su u lijepoj jednoj dvorani na zapadnoj strani dvora. Visoki su prozori bili širom otvoreni, vidjelo se modro nebo, zadahnuto na obzorju slabim rumenilom, a Jelena je gledala sa svoga mjesta u zapad gdje se nad tamnim brijegom blistala Večernjica, krupna i zlatna, malenim tračićima, ploveći niz nebosklon. Jelena, blažena u svom nevovanju, utonula bi u slatke misli: možda je i njezin Fran upirao svoje oči u onu milovidnu zvijezdu... Noćni je lahor lagano strujao u dvoranu, svileni zastori na prozorima ganuli bi se kadšto, začuo bi se neki tihi šušanj, kao kad zatreperi lišće na jablanima u noćnoj tišini.

- Hvala Bogu, evo nas opet u Hrvatskoj - reče Petar, zamisli se, pa upita Mariju: - A kad si ti došla iz Beča?

- Prekjučer - gane se udova da bude spremna na daljnji razgovor.

- Dugo si bila u Beču, a nismo se vidjeli! - spotakne Katarina ljubazno.

- Mogu reći da se nisam makla od kuće.

- Što si radila cijele dane? - osmijehne se Jelena.

- Razgovarala sam sa svojom sestrom.

- Govori se da je knez Lobkowitz zaljubljen u tvoju sestru - reče Katarina.

- To zna sav Beč - odvrati udova.

- Ti si znala da smo mi bili u Stubničkim Toplicama... Je li ti drago da se Jelena zaručila s knezom Rakoczyjem? - pogleda je živo Katarina.

- Zašto da joj ne bude drago? - prihvati Jelena sa žarom.

- Da, meni je drago. U Stubničkim Toplicama bilo je mnogo velikaša... - zašuti udova s netajenom zlovoljom.

- Otkud ti znaš? - pohiti Petar, jer se odmah dosinu kamo smjera udova.

- To mi je kazao o. Miler... - zbuni se nešto Marija.

- Ispovjednik kralja Leopolda! - nehajno će Katarina, a oči joj sijevnu. Udova kao da je prečula. Katarina brzo nadoveže: - O. Miler veoma je iskren, on ti je zastalno štogod kazao i o sudbini naše domovine.

- Nije ništa, ništa! - odvrne udova naglo, previše naglo i porumenje.

- A Lobkowitz? - upita Petar.

- Ni on ništa, ni riječi.

- Ja znam da se na dvoru mnogo govori - čekaj, kako bih rekla?... da, o našoj nezadovoljnosti... - reče Katarina i značajno pogleda Petra.

- Možda se na dvoru govori o tomu. Dobro, to znaš! - slegne udova ramenima pa pridovrgne jetko i nešto oštrije: - Neću da se pletem u politiku.

- Ti si udova bana Nikole... - uzdrma se Katarinin glas.

- Nikola je u grobu. Ja sam sama...

- A tvoj sin? - trgne se Petar.

- Ja se za njega ne bojim! - odbije udova.

- Tko će ga štititi kad nas ne bude? - uzruja se jače Katarina.

- Kad vas ne bude?... Ja te ne razumijem.

- Marija, ti me dobro razumiješ! Ti znaš da snuju kako bi nas zatrli...

- A vi budite oprezni! - zaleti se udova.

Svi se pogledaju. Katarina je prigušeno upita:

- Da budemo na oprezu?!... Ti, dakle, nešto znaš...

- Molim te!... - branila se udova.

- Nije li tvoja i tvojega sina sudbina skopčana s našom?

- Katarina, već sam ti rekla da se ne bojim za...

- Zar si sinu našla zaštitnika? - šane Katarina veoma gorko.

- Gdje?... - žacne se udova.

- U Beču? - odsiječe Katarina i prekosi je očima.

Udova zadrhta kao list u gori kad ga ošine sjever, problijedi i obori oči, a Katarina, uhvativši je za ruku:

- Marijo, ljuto se varaš da ćeš spasiti svoga jedinca ako svi ostali propadnemo. Pomisli: tvoj je sin jedan Zrinjski... Da se lakše uzmognu uništiti sva prava hrvatskoga kraljevstva, treba najprije zatrti Zrinjske i Frankopane.

- Mi već nismo što smo bili. Ima ih u našoj porodici koji se s nama ne slažu... - zirne Petar u Marijine oči.

- Petre, ako želiš, maknut ću vam se s puta...

- Nemoj tako! - namršti se ban.

- Poći ću s Adamom u Beč. Vidim da mi nije među vama mjesta. Ta vaša tajanstvenost...

- Naša tajanstvenost!?... Govori, nemoj se nimalo sustezati - kimnu joj Katarina.

- Krijete preda mnom neke osnove. Zašto se u mene ne pouzdajete? Što sam vam skrivila? - zajeca udova.

- Pouzdaj se ti u nas i budi uvjerena da nam je na srcu tvoja i Adamova sreća. Ti znaš gdje su naši prijatelji a gdje neprijatelji - reče joj Petar uzdrmanim glasom.

- Ja hoću da živim samo za svoga sina...

- Ima i drugih dužnosti! - ne prešutje joj Katarina, pa je stane nagovarati kako bi trebalo da se brine za Hrvatsku kada je u Beču gdje bi prigodom mogla prikazati sve nevolje kraljevstva nekim uglednim ljudima. Mogla bi možda predobiti za pravednu stvar i neke hrvatske velikaše i plemiće koji su sada sluge austrijskih generala. Time bi najviše proslavila svetu uspomenu na pokojnoga Nikolu. Marijina sestra koja je živjela u Beču bila je na glasu sa svoje ljepote i duhovitosti. U njezinim dvoranama sakupljahu se ministri, velikaši, najviši dostojanstvenici.

Do kasne su se noći razgovarali. Udova se bila malko smirila, te se poljubila s Katarinom i Jelenom kad odoše na počinak. Petru je stisnula desnicu, po navadi.

Sutradan uranio Petar, dao dozvati Bukovačkoga i još neke časnike, pa pošao s njima na bedeme da vidi na svoje oči što bi trebalo popraviti. Malo kasnije dotrčao je na bedem Adam i poljubio strica. Čim je sunce za jedno koplje odskočilo iza udaljene šume na ravnici, rasplinula se lugasta magla u sjajnom plavilu. Petar, uzev u naručaj Adama, zamišljeno je gledao prema Kaniži iz koje su Turci provaljivali u plodno Međumurje. Najednom se gane: od zapadne strane, od samostana Sv. Jelene, doletio je vedrim danom srebrni zvuk zvonca. Petar se okrene - onamo na kraju ravnice bijeljela se crkva među zelenim sadom.

Katarina i Jelena šetale su među bedemom i palačom i motrile različito cvijeće. Petar siđe k njima i upita ih hoće li s njim k Sv. Jeleni, a one da hoće.

Malo zatim jahali su ravnom cestom, usporedo, među jablanima kojima su se sjene duljile po livadama. Petar je držao pred sobom Adama, a mali, rumen i veseo, pritezao je uzde, udarao nožicama vranca kao da ima ostruge.

- Striče, daj malo upropanj! - povika mali.

Petar uze u svoje ruke uzde, pritisne bolje Adama na široka prsa, a vranac poleti, lagano i ljupko zapliva čistim zrakom.

- Oh, kako bježe jablani! - zaklikta Adam i udari u smijeh iz sveg grla od prevelike radosti.

Stric zaustavi konja, Katarina i Jelena odmah ih dostignu, pa pođu korakom sve do samostana gdje sjašu na zelenoj tratini pred crkvom. Već su pritrčali mlađi fratri da prihvate konje.

Zrinjski uđu u crkvu, prostranu, bijelu, obloženu mramorom. Sijed je fratar čitao sv. misu, a drugi, u bijelom odijelu, molili su pognute glave u klupama lijevo i desno od velikog žrtvenika. Kroz velike prozore padale su sunčane zrake na neke slike, na žrtvenike i kadšto na misnika, kako bi već gdje stajao. Posred crkve i pred nekim žrtvenicima bilo je više ploča, jedne su već bile izlizane, ali se na njima još razabirahu prilike junaka u oklopima, s kacigama, s mačem u ruci, s grbom kraj dugih nogu. Neki od tih junaka imali su jake prste, okosne, svaki zglob kao da je velik uzao i držali su tim prstima žezlo hrvatskih banova. Pod onim pločama, zatvoreni jedni u željezu drugi u mramoru, u sjajnim odorama počivali su ban Juraj Petrov otac, i ban Nikola koga je usmrtio vepar, i mnogi

od njihova roda: junaci i umnici, njihove plemenite majke, dobre i pobožne starice, pak neke ponosne kneginjice koje je smrt pokosila u cvijetu mladosti i još mnogo banica i banova. U onoj bijeloj crkvi, među zlatom i mramorom, u veseloj sunčanoj svjetlosti, u miomirisu cvijeća, tamjana i upaljenih voštanica, lebdio je i kružio silan dah slave. Na onim je pločama bio napisan jedan dio povijesti hrvatskoga kraljevstva. Onaj božji hram, ma koliko prostran, kao da je bio premalen da obuhvati onoliko svetih uspomena.

Svi su Zrinjski, osim maloga Adama, gledali jednu mramornu ploču, nigdje izlizanu, bijelu i svijetlu. Pred osam mjeseci nije te ploče bilo u crkvi... Sunce je već bilo pozlatilo njezin rub, lagano se primicalo k imenu slavnoga pokojnika - bana Nikole.

Katarina i Jelena istodobno podigoše svoje suzne oči s one ploče i svrnuše ih na Adama, a u crkvi začu se njihovo tiho, prigušeno jecanje. Petar, dok je klečao, uzeo je na ljevicu Adama, privinuo ga na prsa, pogledao kroz suze na propelo na velikom žrtveniku i uzdahnuo: Ti ga čuvaj!... Nitko nije vidio dvije krupne suze što su se u taj par odronile niz plemenito banovo lice.

Po sv. misi porazgovore se Zrinjski s nekim pavlinima, pa odjašu u Čakovec. Sunce je živo pripicalo.

Dva dana zatim krenu ban sa svojima u Ozalj, obišav grad Zagreb gdje mu je bila kćerka Judita u samostanu. Dogovorio se s Katarinom da će još neko vrijeme ostaviti kćerku u samostanu, jer se pronio glas da se Turci opet sakupljaju u Bosni. Petar je već razmišljao da otpremi i ostalu svoju djecu iz Ozlja u Čakovec ili u koje drugo tvrdo mjesto podalje od granice.

Ban se nije odmarao na Ozlju, nego je hrlio od tvrđave do tvrđave, sokolio je narod, vrstao ga u čete, sve je sam nadzirao, jer što jedan ludi uradi sto mudrih ne popravi. Velike su ga brige bile zaokupile, cijele je noći razmišljao kako da spasi "ostatke ostataka" hrvatskoga kraljevstva. Najljuće ga boljelo izdajstvo nekih hrvatskih velikaša. Kad pomisli na to, silno se uzruja, mučaljiv je i nagao, na čelu mu nabrekne jedna debela žila, skupi guste obrve, mrko gleda preda se. To ne bi potrajalo, minula bi ga gorkost i tjeskoba, pa je opet sa svakim blag i dobar.

U kolovozu god. 1665. ljetna pripeka da izgori stanac kamen, a ban putuje Primorjem s knezovima Franom i Orfeom, pregledava utvrde, stišava razmirice, gdje je osveta podžegla vruće srce na zlo i pala krv, on sve lijepo razbistri i sudi kako vidi da je pravo, po starim zakonima u staroj zemlji. Smutljivci i varalice prepredeno zameću trag svojim nedjelima, šareno pletu pred banom i zamotavaju kuke u kučine, ali uzalud im sva hitrina, jer on, kao savjestan sudac, svaku dlaku cijepa načetvoro, svaku zna razmrsiti, pogađa kao da očima gleda. Tako on vazda traži grešnika da pravi uz krivoga ne pati, a krivci, sad zločinci svake ruke, sad žene crne pameti koje bi prevrnule i svoju kuću na dimnjak, nikako ne mogu dokazati da je potvora, zloban izmišljaj što je istinit doživljaj. Narod svuda oduševljeno dočekuje bana i sluša ga kad ga lijepo uči da živi u ljubavi, jer su velike vjera, nada i ljubav, ali najveća je među ovima ljubav. Ona ne zavidi, ne veliča, raduje se istini, sve snosi, svemu se nada, sve trpi. I druge pametne tumači ban svojemu narodu, jer zna da je za dušu neučena naučiti kao žedna napojiti, pa i najstariji ljudi, koliko im pamet zasijeca, ne sjećaju se da su čuli onako mudrih i čude se kako može on onoliko uma nositi u glavi.

Petar je potanko ispripovijedao knezovima Franu i Orfeu što je govorio s ugarskim velikašima u Stubničkim Toplicama i s različitim poslanicima u Beču. Fran je želio da hrvatski narod što prije ustane listom na Turke, jer će kasnije teško i preteško rastrgati verige kojima ga sapinju njegovi neprijatelji. Ti se lanci sve jače stežu, već pucaju kosti i plemiću i seljaku.

eLektire.skole.hr

- Frane, ne jezdi krilata konja! Ti si mlad, a mladu je najdublje more do koljena. Opet ti kažem: pomisli na domaće odrode!

- Kuća im se iskopala! Od srama mi obraz tone pod oči kad pomislim da su se rodili u ovoj zemlji. Ali narod?... Gdje mi pregnemo, i on će s nama da suzbijemo Turke, pak da razagnamo ono gladnih četa plaćene austrijske kupljavine! - razdraženo će Fran.

- Pri nevolji i mala utjeha koristi - sleže ramenima Orfeo. - Ako narod neće, vjere mi moje, kajat će se kad ne bude na vrijeme! Zlo i naopako, da nema kud gore! Čuli smo Petra, kako je bilo s ugarskim velikašima! Teško da se s nama složе. Kad su se s nama na bratsku nagađali? Nikada! Za svako naše pravo uvijek smo se s njima natezali. Ako ja ludu rekoh, eto vas mudrijih od mene!

- Nije ti luda nego istinita - osmjehne se gorko Petar.

Tako su se razgovarali jedne večeri u Bakru, šećući obalom. Knez Fran bio došao iz Italije veoma neveseo, jer je pred mjesec dana umrla majka njegove zaručnice Julije koju je ostavio rascviljenu u Rimu.

Pošto je Petar pregledao gradove i uvjerio se da se još Turci nisu spremili za navalu, vrati se u Ozalj da se malko odmori, ali opet pune ruke posla. Mnogo je pisao sam, te govorio u pero Bargigliu i Forstallu, a Bukovački i neki drugi časnici jezdili su što su najviše mogli, gorom skokom, a dolinom trkom, u Beč, u Mletke i različite gradove u Ugarskoj, raznoseći pisma, preobučeni na svećeničku, fratarsku, svakojako i na čudo su i stotine teških muka udarali da ne naiđu na kakvu crnu zgodu. Padneš li u zamku, o tebi ni glasa ni traga, a kad bi tvoji i saznali za tvoju nevolju, tko je ikad namolio vuka da pusti svoj plijen iz čeljusti?

Negdje potkraj studenoga pošao je ban Petar u lov daleko od Čakovca, na zapadnu stranu Međumurja. Dažd stao lijevati kao iz kabla, a on se navrati u Lapščinu, u dvorac baruna Locatellija s kojim se odavna poznavao. Tu se slučajno sastao s grofom Erazmom Tattenbachom. Kasno po večeri kad ostadoše nasamo, zametnuše razgovor o javnim prilikama u državi Leopolda I, pak o Filipu IV, španjolskom kralju koji je umro one godine, ostaviv sina jedinca Karla II. Ovaj Karlo, boležljiv i kržljav, jadno nedonošče, bio je posljednji Habsburgovac na španjolskom prijestolu. Najbliži rođaci bili su mu austrijski cesar Leopold I i Ljudevit XIV, jer su njihove majke bile njegove tetke i jer je Ljudevitova žena bila njegova sestra. Druga Karlova sestra, Margareta, zaručila se s Leopoldom I. Karlu su bile četiri godine.

Grof Tattenbach tužio se na bečke ministre koji da se ne staraju više ni za nasljedne austrijske zemlje nego samo misle na nasljedstvo španjolskoga prijestolja, na veliku političku borbu između Pariza i Beča poradi toga prijestolja. Grof je govorio:

- Turci će prekršiti mir, poplavit će Hrvatsku i provaliti u Štajersku, a u Beču misle samo kad će umrijeti Karlo II...

- I Ljudevit XIV nada se da će Karlo brzo umrijeti. Grofe, jeste li čuli da je Ljudevit XIV predobio za sebe Leopoldova ministra Auersperga?

- Jesam. Auersperg je neizmjerno tašt čovjek. Ljudevit XIV. pristao bi napokon i na diobu Španjolske, ali da bude bolji dio njegov. On je obrekao Auerspergu kardinalski klobuk ako napravi na korist Francuske tajni ugovor... - snizi grof glas.

- Auersperg je udovac, pa hoće da bude kardinal, da bude i u tome jednak Richelieuu i Mazzarinu!

- Kneže, meni se vidi da će ministar Lobkowitz pomrsiti račune Auerspergu. Oba varaju kralja, a kriju svoje zlo kao zmija noge.

- Nije lako desiti se na dobra konja, a kamoli na iskrena ministra.

- Kralj je zapao među malj i nakovanj. Ističe mu se, kako kažu, neka sumnja, ali opet mu je red svakomu ugoditi jer se svakoga boji - ustvrdi grof.

Zrinjski se tek vidljivo nasmijehne. On je znao još jednu potežu, naime kako je Leopoldov ministar knez Lobkowitz kazao Gremonvilleu: "Naš cesar nije kao vaš kralj koji hoće da sve vidi, koji sve sam radi. Naš je cesar pravi kip, te ga nosiš kuda hoćeš, postavljaš ga i ovdje i ondje, gdje se tebi sviđa." Nakon časak šutnje, reče Petar:

- Istina, u Beču misle samo na onu nesretnu diobu, te ne čuje vapaje narodâ kojima je Turčin sjeo za vrat. U Beču hoće da bude mir s Turcima, da uzmognu misliti samo na Španjolsku. Meni stoga ne dopuštaju navaliti na Turke.

- Austrija strepi pred Francuskom koja se, da je još više zastraši, upleće u njezine domaće razmirnice, draži narode, traži saveze... - zašuti Tattenbach i značajno pogleda bana.

- Saveze?... - stisne oči Petar.

- S vama i s Ugarima! - prošapta odlučno grof, pruživ desnicu banu.

- Grofe, tko vam to reče?

- Sestra udove banice Marije. Kako znate, ja sam udovac, a i sestra vaše snahe je udovica. Pred malo bio sam u Beču, upoznao sam se bolje s krasnom udovom... htio sam da se oženim. Jedne večeri govorila mi o vašim osnovama...

- Što?

- Da se dogovarate s francuskim kraljem kako biste se oslobodili od jarma...

- Od turskoga?...

- Kneže, vi se ne pouzdajete u mene?...

- Je li Štajerska zadovoljna s bečkom politikom?

- Nije!

- Od koga je čula sestra moje snahe da se Francuska sa mnom?...

- Od o. Milera...

- Kraljeva ispovjednika!?... - osupne se ban.

- Da, kneže.

Petar pomisli: što, onaj lukavi isusovac, on da se povjeri jednoj ženi!?...

Tattenbach ga gleda i nasmješkuje se. Banu se istakne neka neugodna slutnja koja ga uznemiri. Naglašujući važnije pojedine riječi, upita grofa:

- Hoćete li se domala vjenčati s onom udovicom?

- Neću. Razbilo se... - zažmuri grof, kopkajući prstima po koljenima.

- Razbilo se?... Razumijem... - izreče lagano Petar, klimajući, pa ponovi još laganije: - Razumijem...

Tattenbach sleže ramenima, a Petar prevuče rukom preko zamišljena čela, gane se, osovi se, kao da je otjerao neku ružnu misao i reče jetko:

- Sada, pošto je umro Filip IV, bit će lijepo i nasljednim austrijskim zemljama! Neki misle da će sada Leopold I u Španjolsku i - tamo ostati.

- Ono dijete, Karlo II, još je živo!

- Vele da će domala umrijeti. Da, Leopold I u Madrid, a udova cesarica Eleonora vladat će u Beču s ministrom Auerspergom... Čestitam, grofe! Ja ne bih želio da bude nada mnom...

- Jedna žena! - razjari se Tattenbach, čas se zamisli, primi bana za desnicu i šane: - Kneže, govorit ću sa svojim prijateljem grofom Karlom Thurnom.

- Zemaljskim kapetanom u Gorici? - pogleda ga živo Petar.

- Da, kneže. Thurn je bogat, ima mnogo ljudi, zornih i jedrih momaka...

- Što ćete s njim govoriti?

- Da bude s nama.

- S nama!?... - trgne se ban i u tren se oka svlada, posve upokoji.

- Da vam sa mnom pomogne.

- Grofe, o tome drugi put! - osmjehne se Zrinjski, zatim ga upita kako se zabavljao u Beču, pa se zamisli.

Tattenbach pripovjedi da mu je bilo dosadno na dvoru gdje ne odjekuju glasovi nego o zabavama, gozbama i čašama. Na dvoru se često glume komedije. I mletački poslanik Cornaro piše to svojoj vladi: "*Qui non risuonan voci, che di trattenimenti, conviti e bicchieri; frequenti le commedie in palazzo.*" Tattenbach se hvalio da je proniknuo u mnoge spletke na dvoru, pa i u onu o diobi Španjolske, i to da mu je bila jedina zabava. Gremonville je opisao tu spletku francuskom ministru vanjskih poslova Lionneu ovako: "Ovi dogovori o nasljedstvu španjolskoga prijestola čine mi se pravom talijanskom komedijom. Cesar je potpuno z a n n i koji hoće da sretno zaplete i rasplete cijelu komediju, a pri tom krivo savjetuje svoje ministre Auersperga i Lobkowitza. Ovi se pak ministri muče kako bi nadmudrili jedan drugoga i svaki bi htio da ugrabi prvu čast i svaki hoće da sam privede ugovor kraju. Predsjednik financija izvrstan je p a n t a l o n , te uvijek vapije da treba podići silnu vojsku, a na svaku ruku nastoji da ne da ni prebijene pare. Cesarica udova divno glumi ulogu k o l o m b i n e te se muči i napinje da se spletka što šarenije zamrsi. Ona najbolje zna što hoće da postigne svaki od glumaca! Ja sam normanski t r a p o - l i n koji ne misli na drugo nego da što bolje posluži svojega gospodara. Gospodine ministre, dopustite mi da dodam da ste vi onaj doktor koji sretno privodi cijelu stvar kraju svojim umnim mudrim ravnanjem."

Zrinjski se sutradan dogovori s Tattenbachom da će se što prije opet sastati, pa odjaše u Čakovec, a koji dan kasnije u Ozalj. Bio je pao prvi snijeg.

Petar je našao na Ozlju kneza Frana Rakoczyja s kojim bi kadšto pošao u lov na srne. Nešto pred Božić krenu Rakoczy u Ugarsku, u svoj grad Saros-Patak da sve priredi kako bi što sjajnije dočekao svatove. Odlučilo se na Ozlju da će se Jelena vjenčati prvog ožujka god. 1666.

Jelena s ocem pratila je svoga zaručnika sat od Ozlja, jezdila je uz njega, veselo se s njim razgovarala, radosno mu se smiješila, ali je u srcu bilo nešto tuge. Snijeg je bez vjetra lagano pršio, bijelio se po krznu na njezinim ramenima, na surom kalpaku i kadšto, po koja pahuljica, na lijepim tamnosmeđim obrvama. Bila je rumena kao jabuka od studeni. Na jednoj se raskrižnici poljubiše i rastadoše.

XIII.

Mnogo je posla imala banica Katarina cijelu zimu jer je htjela sama pregledati svaku i najsitniju stvarcu što će Jelena ponijeti sa sobom u Ugarsku. Pripremalo se i slagalo i na

eLektire.skole.hr

Ozlju, i tu je bilo nekoliko šilica, ali koliko se toga nabralo iz Mletaka, Rima, Pariza: najljepših tkanina, baršuna, damasta, svile, skrleta i posuđa, i slika, i zlata, i srebra, i prekasnih dragulja! Banica je sve lijepo prebrojila, a najposlije izabrala između svojih dragulja neke ponajljepše, one starinske frankopanske nakite, darove duždeva, kraljeva, Sv. otaca papa. Za sve se brinula Katarina, te odredila kamo će što, da se ne zgužva, prelomi, razbije. Prvih dana veljače god. 1666. krenulo je s Ozlja više čvrstih kola, sve po četiri konja, jer je daleko do Saros-Pataka. Povorku je pratila konjanička četa pod kapetanom Kekom Frankulinom, koji je na polasku doviknuo svojim momcima: "Svi ćemo prije izginuti negoli nam tkogod raznese tu prtljagu!"

Potkraj veljače stigoše u Saros-Patak Katarina, Petar, Jelena i Frankopani Orfeo i Fran s velikom i sjajnom pratnjom. Bilo je na piru i nekoliko hrvatskih velikaša i plemića, mnogo ugarskih pa gospode iz Poljske, Italije, Francuske i Španjolske, i zastupnika nekih vladara. Sv. Otac papa Aleksandar VII. poslao je Jeleni više skupocjenih svetih darova, senat Mletačke Republike lanac od osam stotina dukata, Ljudevit XIV. dar od četiri tisuće dukata i različitih nakita. Beč se na sve to ljuto mrgodio: trn u oku bilo mu je to vjenčanje.

Jelena se vjenčala, kako je bilo odlučeno, prvi dan mjeseca ožujka god. 1666.

Tri tjedna po svadbi otputovaše njezini roditelji u Stubničke Toplice gdje ih je čekao palatin Vesseleny. Više je dana trebalo dok je palatin raspršio banove sumnje, te je došlo do gustih, a bilo bi i do najžešćih razdora da ih nije Katarina mirila. Kako im se mnoge nisu podudarale, dugo su se dogovarali i još su sve lijepo promislili i svaku natanko izmjerili, pak, te amo te tamo, napokon se slože ban i palatin i tvrdo zavežu svoj sporazumak petoga travnja svečanom prisegom i pismenom zavjerom. U toj su zavjeri potpisali da će u groznom času, kad bi mogle propasti Hrvatska i Ugarska, pomoći jedan drugomu u sreći i nevolji, jedan drugoga neće ostaviti, sa svim silama nastojat će da spase svoje narode, branit će Hrvatsku i Ugarsku do posljednje kapi svoje krvi kako im to dopuštaju zakoni i ustavi, dobiveni od kraljeva: "*... tam in prosperis quam in adversis, alter alterum non deseremus, sed mutuis nosmet auxiliis, ad ultimam usque sanguinis guttam defendemus.*"

Banica i ban pođu u Hrvatsku, a palatin pozva ugarske "buntovnike" u grad Muranj na dogovor. Kad se u svibnju sakupe jedni su za savez s Francuskom, drugi s Turskom. Nije druge nego da se barem lijepo raziđu. To i učiniše pošto su svi prisegli da neće ni pred kim pisnuti o svojim dogovorima. Vitnedy, onaj prepredeni plemić, bio je utuvio u glavu da umori kralja Leopolda I i povjerio je tu svoju nakanu palatinu koji ga je zaklinjao, kako neki tvrde, neka vrgne od sebe svoju poganu, groznu namisao.

Potkraj rujna iste godine dojaha jedan Vitnedyjev pouzdanik k banu u Čakovec i preda mu list u kojem mu Vitnedy piše: Svijetli bane, zaklinjem Vas da mi pošaljete u Beč do pedeset neustrašivih najboljih haramija. Preobucite ih u Čakovcu: dobro ih naoružajte. Kako već znate do tri tjedna vjenčat će se kralj Leopold s Margaretom. Izjahat će na susret svojoj zaručnici, a ja ću ga uhvatiti s haramijama u bečkoj okolici. Ako želite, živa dovest ću Vam ga u Čakovec. Dakle, zaklinjem Vas!...

Petar pročita i pomisli: ovaj je pomahnitao! Pouzdanik zamoli za odgovor, a ban mu pokaže okom vrata.

Desetak dana zatim javi banu jedan njegov konjušnik da je banuo u Legrad neki Vitnedyjev čovjek, pa nudi novaca haramijama, hoće da ih premami u Beč... Petar zapovjedi svojemu konjušniku neka se požuri u Legrad i neka baci u vodu onoga čovjeka. To bi se bilo možda i dogodilo da nije onaj čovjek šušnuo u šaš, izmašio na kraj šume, pa sretno posukao lugom. Petar Zrinjski nikad više nije pogledao Vitnedyja.

eLektire.skole.hr

U studenome dođoše na svadbu u Beč ban Petar, nadbiskup Lippay, Vesseleny sa ženom, Nádasdy, Forgacs, Esterhazy i drugi neki velikaši da ne spominjemo njemačku gospodu. Za najvećega slavlja na kraljevskom piru, dok su se nekim dvoranama razlijegale popijevke iz grla talijanskih pjevačica, zakopčanih ne svojevoljno dovrh vrata, dok su zvuci glazbe odjekivali pod svodovima, znao se naći poslanik Gremonville u onoj vrevi sa svojim znancima iz Hrvatske i Ugarske. O svemu su se dogovarali. Neke su se uhode vrzale oko njih naćuliv uši da uhvate koju riječ, ali je Gremonville bio na oprezu: stisnuv oči strigao je njima na sve strane, a uvijek s osmješkom na licu. Poznavao je one ćuke u svili i zlatu. Kad mu se tko od njih približi, on uzvrne oči na koju velikašicu, kao da ga je zanijela njena ljepota ili hitro i vješto prevrne govor na drugo, drugi se put nekamo zagleda i zašuti, i tako sve na mahove, obavlja svoj poslanički posao: ovdje pripovijeda da ništa ne reče a mnogo obazna, ondje živahno ispituje da ništa ne dočuje a da uzmogne mnogo kazati. Primakne li mu se, tobože slučajno, žena kojega ministra ili poslanika, uljudno se s njom odbije od drugih, dok mu ona očima veli da mu želi nešto povjeriti. On sluša, osmješkuje se neiskazano ljubazno, divi se njezinu umu, katkad rasklopi oči da pokaže kako ne može shvatiti njezine duboke misli i vidi mu se na licu kako žali što ne nahodi svačemu kraja, što nije domišljatiji. Dok se on klanja, dok joj omalo svaku ne odobrava, ona zdaleka podmeće zamke, mudro baca udicu, a na kraju: što bi ona ispovjedila njega, ispovjedio on nju.

Negdje oko ponoći ispriča Gremonville brzo i tiho banu: "Ovaj čas čuo sam od jedne gospođe nešto neugodno o palatinu. Veoma nesmotren čovjek, možda i gore! Onaj ludi Vitnedy išarao je u palatinovo ime nekakav ugovor, mislio je da će moj kralj pristati na taj ugovor. Ja sam ga odbio i pismeno sam razložio Vesselenyju zašto sam to učinio. Vesseleny je dao moje pismo cesaru Leopoldu!"

Zrinjski, suzbiv u se svoj gnjev, stane tražiti palatina, ide iz dvorane u dvoranu, a kako sve nadmašuje rastom, lako mu je prebrati one glave. Kad ugleda palatinovu ženu, prekrasnu Anu, gdje se razgovara s generalom grofom Rottalom, malahno se trgne, pa pođe prema njoj.

Rottal bijaše visok i krupan, rumenih obraza, glatko obrijan. Taj je neženja prevraćao sive oči pred groficom Anom, duboko se prigibao, bez prekida joj laskao, uvjeravao je da je obožava. Ona ga je mrzila, ali se smiješila, odvraćala lice na stranu, lijepo se muhala, ustiđeno skanjivala, a katkad dubok bi odisaj izvila iz zalaptanih grudi, kao da izgara i umire za njim od prevruće ljubavi. Sve je to činila zato što je Rottal, taj vječni kraljev povjerenik na skupštinama u Ugarskoj, bio prvo kraljevo miljenče: ona se nadala da će od njega obaznati kako se i što se govori na dvoru o njoj i njenu mužu. Znala je Ana i sitno i odlično opsjenjivati svoje obožavatelje; ali pred grofom Rottalom, da je on uzmogne razumjeti, nije bilo druge nego da hini onako krupno.

Istom joj je oko zapelo o banovo lice, već je šine misao na ono pismo što je njezin muž poslao kralju. Čudno ju je Petar pogledao preko mnogih glava, a ona, znajući za njegovu naglost udilj se pobojala da će mu uteći koja neoprezna, pa je naglo ustala, veselo mu pošla u susret, ljubazno mu pružila desnicu.

- Kneže, vi ste nešto srditi... - posmjehne mu se usiljeno.

- Tražim vašeg Frana.

- Nemojte tako gorko!... Nije dugo što sam ga vidjela. Kako ste uzrujani!...

- Čudnih sam stvari čuo od Gremonvillea.

- Od Gremonvillea?... - gane se grofica, oči joj malko potamne, kao da se prestrašila.

Petru ne izbjegne taj njezin osjećaj. Upre joj zjenice u zjenice i tiho reče:

- Meni se čini da vi znate što mi je kazao Gremonville.

- Kako bih ja to znala?... - osmjehne se spokojno pošto se posve sabrala.

- Gremonville zna da je ono njegovo pismo...

- Njegovo pismo?... - nadigne Ana crne obrve.

- To je zazor i sramota da pogoriš od stida! - istisne ban prigušeno.

- Kneže!... - šane ona ljubazno, pogleda ga umolno i ukorno, pa sklone žalovite oči, kao da ga žali što je onako s njom govorio.

- Grofice, oprostite - nakloni joj se Petar hladno.

- Molim vas što je s tim pismom? Kakvo pismo? - upita ga smireno.

- Gremonville je čuo od neke gospođe da je vaš Fran dao jedno njegovo pismo kralju.

- Bit će to čuo od neke dvorske gospođe...

- Ne znam.

- Ali vi znate da dvorske gospođe uvijek istinu govore!... - prsne u tihan smijeh, za hip se uozbilji, stegne obrve i ogorčeno doda: - "Nedostojna spletka dvorskih gospođa!" - Još to pravo ne izusti, već joj sine lice milotom, te toplim glasom zamoli: - "Kneže, umirite se!"

Sad umuknu, koraknu nekoliko puta i namjere se na grofa Rottala koji im se duboko nakloni.

- Svijetli kneže, bojali smo se da nećete doći. Veličanstvena svadba! Da žao bi nam bilo da nije došao hrvatski ban... - opet se lagano prigne Rottal.

- Meni je žao što ste se bojali! - odgovori mu ban zamišljeno.

U to prođu dvije velikašice kojima se pridruži grofica Ana. Ban i Rottal ostanu sami na mjestu.

- Njegovo se veličanstvo neizmjerno veseli što ste uzveličali njegovu svadbu svojim...

- To mi je milo.

- Gospodine bane, nešto ste uzrujani.

- Od radosti što s vama govorim.

- Hvala najiskrenija na velikoj prijaznosti koje nisam nikako vrijedan... - nasmiješi se grof, kiselo rastegne usta, duboko se nakloni, smrkne se, a kad se pridigne, lice mu je opet vedro. Ljubazno i lukavo privrgne: - Da, mi smo stari znanci ali je, svijetli kneže, u ovim dvoranama mnogo vaših prijatelja...

- Koliko?

- Ne bih znao!

- Mislio sam da ste ih već prebrojili.

- Žao mi je što nije došao na ovu svadbu knez Rakoczy. Čujem da je i u Saros-Pataku svadba bila veličanstvena...

- Dobro vi čujete...

- O, molim, kneže!... - sagne se Rottal koji bijaše i general, po odijelu. Odmah pridoda: - Ja se nadam da će knez Rakoczy domala sjesti na erdeljski prijestol. Kneže, vaše - sveze... - ne nakloni se ovaj put Rottal nego oštro upre sive oči u banove.

- Da sjedne moj zet na onaj prijestol, treba u prvu ruku osloboditi Erdelj od Turske. Gospodine generale, da vi povedete vojsku na sultana?...

- Ja nisam Zrinjski... - ne porumenje general.

- To je istina - nakloni se malko ban, pa pođe u drugu dvoranu, razdražen.

Svuda je tražio Gremonvillea, ali uzalud. Još su se razlijegali zvuci glazbe, bruj glasova bio je jači, a stariji ljudi već su se razilazili. Svako malo zaružila bi kočija od dvora, topot kopita gubio se u tijesnim ulicama staroga Beča, na sve strane.

Ni mjesec dana poslije Leopoldova vjenčanja opet se sakupiše nezadovoljni velikaši, ovaj put u Požunu. Vesseleny je prisizao pred banom Petrom da će dati i svoju krv za potlačene narode, da će javno i najoštrije ustati protiv bečke politike, navijestit će joj rat, uvjerit će svakoga da ne šara, da nije nikada šarao, nikada amo-tamo vrljao, nego da je vazda imao pred očima jasnu i određenu misao, ali i onu mudru: hitar sreću preskače. Vitnedy je sada obožavao palatina, te govorio da će Beč vidjeti vraga i sotonu ako palatinu što zavrti, jer kad što naumi, ne odumi, pa da tegne zaustavljati Dunav, i njega bi on zaustavio. Svi su se ugarski velikaši veselili da je Vesseleny napokon udario pravim putem i odlučno stao na čelo cijelom pokretu. I ban Petar, videći njegovu odvažnost pred onolikim velikašima, primirio se malo-pomalo, a desetoga prosinca godine 1666. zavjeriše se on, Nádasdy i palatin, dakle prva tri dostojanstvenika u Hrvatskoj i Ugarskoj, da neće ništa učiniti jedan bez drugoga. Isti su dan sastavili spomenicu na kralja, a u njoj mu veoma odlučno poručuju neka promijeni svoju pogubnu, kobnu politiku.

Nadbiskup Lippay umro je dva dana po vjenčanju kralja Leopolda, a na njegovo je mjesto odmah sjeo Szelepcheny, čovjek posve odan bečkoj politici. "Njegovo je svećenstvo posve pokvareno, ništa ne radi za domovinu, nego hlepti za novcem da ga potroši u raskalašenosti. Od glave smrdi riba, a tomu je najbolji primjer nadbiskup Szelepcheny, primas ugarskoga kraljevstva, čovjek tupoglav, a ono malo njegovih misli razletjelo se na sve strane svijeta. Zavidan je kao pas, laže kad otvori usta i liže svoje laži kao med. Sav svijet poznaje njegovu sramotnu škrtost, njegovo raskalašeno življenje, njegovo ogavno pijanstvo, njegove gnusne navade. Otkad je živ, nije ni pare žrtvovao za Božju slavu, za prijatelja, za iskrnjega. Ima dosta patnika, a on štedi kao antikrst. Zlobno vara kralja i njegove savjetnike i knezove, i svećenike, i svoje znance da će im namrijeti od svoga imutka. A takvu čovjeku, i samo njemu vjeruje kralj i da je mu časti i sve što on, primas, poželi! On neće da popravi svećenstvo, da koristi svojoj domovini, nego lovi u mutnoj vodi. Kada je bio u Erdelju, silu je rana zadao otadžbini, jer je on ponajviše uništio Rakoczyje, predav jednoga Turskoj drugoga Poljskoj. Otkad je na ostrogonskoj stolici, sve je naopako krenulo. *Munera* i *beneficia ecclesiastica,* ako i potajno, mnoga je već prodao. Nema stvari koje ne bi svako od njega dobio za novac! Sve je to poznato, a kralj neće da to vidi jer razumije i zna da upravo to vodi Ugarsku u propast."

Malo pred Božić raziđoše se velikaši iz Požuna, dogovorivši se s palatinom da će on sazvati početkom ožujka godine 1667. stališe i redove na izvanrednu skupštinu u Banjsku Bistricu.

Kralj Leopold, da što bolje pokaže kako on ništa ne sluti, bio imenovao, uz generala Rottala, i Petra Zrinjskoga svojim povjerenikom na rečenoj skupštini u Banjskoj Bistrici. Stališi i redovi odmah izjaviše da neće priznati Rottala kao kraljeva povjerenika jer je on Austrijanac, i ne htjedoše na sjednicu koju je on urekao, nego se sastaše kod palatina, a Rottalu ispred nosa zatvoriše vrata. Odmah su sastavili oštru spomenicu na kralja.

Skupština piše Leopoldu I neka se sjeti svoje prisege, te povrati Ugarskoj sva njezina prava i neka izvede iz zemlje njemačku vojsku. Ogluši li se razlogu, odlučit će oružje između naroda i njega. Skupština ga sjeća na "zlatnu bulu" od Andrije II jer se u njoj jasno kaže da narod smije oružjem braniti svoja prava kada mu ih kralj gazi. To pravo da smiju po ustavu trgnuti oružje protiv svojega kralja, najveće je, najsvetije njihovo pravo.

Palatina nije bilo u zadnjim burnim sjednicama. Prehladio se jedne noći, malo je dana bolovao. On je umro 23. ožujka god. 1667. u naručaju svoje Ane.

eLektire.skole.hr

Tko će biti sada palatin? - Grof Nádasdy odmah pomisli da uvijek prvo mjesto grabi čovjek hitre pameti i smiona srca, a i malo runjava ako je do nevolje. Sad stane jače šarati, a sve u nadi da će ga kralj imenovati palatinom. Znao je da se sprema na mučan posao i da su dvorske drenjule izvanredno trpke, pa je stoga pregledao pred sobom sve jame i strmine: izmjerio mozgom česa će se ovdje držati da se ne spotakne, kako će ondje preskočiti da se ne udavi.

Zastupnici sjevernih ugarskih županija raziđoše se po palatinovoj smrti iz Banjske Bistrice mnogi ogorčeni zbog svoje nesloge, svi bijesni na Beč, neki spremni na sve.

Ban Petar bio došao u Hrvatsku, ostao do srpnja u Ozlju, pa se vratio u Ugarsku u Saros-Patak k svojemu zetu.

Potkraj srpnja dobi pismo od palatinove udove koja ga moli i zaklinje da bi odmah pohrlio k njoj u grad Muranj poradi neke važne stvari. Zrinjski se odazva. Bilo je u predvečerje, vedar dan kad je dojahao pod grad Muranj. Udova je sama šetala u sjeni velikih hrastova. Pošto su se pozdravili i ostali nasamo, ona se razgleda pa dahne:

- Kneže, na oružje!

- Što se dogodilo? - začudi se ban.

- Izdani smo! Beč zna sve, velim vam: sve!... Vi se smiješite?!

- Grofice, umirite se.

- Velim vam da smo izdani!

- Umirite se.

- Znajte, dakle: Laslo Balon vratio se iz Turske.

- Iz Turske?... - gane se Zrinjski.

- Vi to niste znali? - rasklopi Ana oči.

- Ni sada ništa ne znam.

- Ni ja nisam znala... - zamisli se udova, a čas zatim doda: - Nisam znala da je erdeljski knez, dogovorno s nekim ugarskim velikašima poslao svoga tajnika Lasla Balona k sultanu i k velikom veziru da ih zamoli za savez protiv Beča. Vjerujte mi kneže, nisam za to znala... Vidim, žao vam je što se velikaši nadaju od Turske...

- Grofice, ja neću nikada biti za savez sa sultanom. To vi dobro znate.

Sad sjednu pod jednim hrastom na drvenu klupu. Pred njima je pukla velika dolina. Sunce je zapadalo. Grofica uzdahne:

- Da, izdani smo!... Apaffyjev tajnik bio je najprije kod sultana koji nije htio s njim govoriti o savezu nego ga je poslao k velikom veziru na Kandiju. Veliki je vezir kazao Balonu da ne može misliti na savez s Ugarskom dok ne svrši rat na Kandiji, a Erdelj da se ne smije maknuti bez sultanove privole. Sultan da neće prekršiti vašvarski mir...

- Mudro je govorio veliki vezir.

- Kneže, čujte: neki Grk Nikasia Panajotti, koji je pred malo vremena bio u službi kod austrijskog poslanika u Carigradu, sad je u službi kod velikog vezira na Kandiji kao tumač jezika.

- Sudim da je austrijski poslanik Casanova poslao toga Grka iz Carigrada na Kandiju, naučivši ga kako će se ušuljati u službu kod vezira. Onaj je Grk zastalno austrijski uhoda - zaklima Petar, pa se zagleda u dolinu.

- Panajotti je čuo što je Apaffyjev tajnik predlagao velikom veziru, sve je potanko napisao i poslao list Casanovi u Carigrad... - prekine udova samo jedan hip. Ban se mrvu kosnuo kad je čuo njezine posljednje riječi. Udova nastavi: - Znade se da je Panajottijev list bio na

eLektire.skole.hr

lađi kojom se vratio Laslo Balon s Kandije u Carigrad. Poslanik Casanova odmah je javio u Beč da su neki Ugri s knezom Apaffyjem zamolili sultana za savez: da su mu ponudili vrhovno gospodstvo nad Ugarskom ako je oslobodi od austrijskog jarma.

- Grofice, otkuda znate da se sve to tako dogodilo? - upravi ban oči u nju. Njezin je pogled bio zagonetan i turoban.

- Znadem da je važno što sam vam kazala... Nemojte me tako mrko gledati... Ja nisam kriva...

- Mnogo je važnije da ste to vi saznali, da je to Beč nekomu povjerio.

- Sve je to Nádasdy obaznao u Beču. On ima, dapače, prijepis Panajottijeva pisma. I meni ga je pokazao. Vi sumnjite o Nádasdyju?... On je član tajnoga vijeća, on je sve čuo u tom vijeću... - posmjehne se udova zlobno.

- Nisam mislio da bi Beč mogao otkriti takve tajne Nádasdyju.

- Neću da ga branim, ali, dopustite, kneže, ja mislim da nisu opravdane vaše sumnje. Istina, Nádasdy nešto vrluda, nije mu bistro svako djelo i ja mu se čudim... Vjerujte, duša me boli kad pomislim što se sada zbiva...

- Grofice, ja poštujem tu vašu bol...

- Kneže... - zbuni se malahno, pa snizi glas: - Nádasdy zna da ne može ravno k svojem...

- Kako se čuje, kralj ga neće imenovati palatinom.

- Da je moj Fran na životu, drukčije bi bilo u Ugarskoj! - uzdahne udova, suza joj se zaiskri u oku.

Nakon poduže šutnje uze ona razlagati kako treba da se odmah podigne buna, pa pripovjedi banu da nema dosta oružja za svoje ljude. Dok je o tome govorila, gledala je preko njegove glave da lakše svlada svoju zabunu. Nešto drugo kopalo je u njezinoj glavi. Samo katkad virne na bana kradom, hoće da mu nešto kaže, ali se susteže. Kad je osokoli njegov pogled, zamoli ga da joj posudi dvadeset tisuća dukata. Petar odgovori da ne može, da ima sam silnih troškova. Udova se upanji, ublijedi, oči joj se pomute, suzbije suze, pa se dade u nekakve krupne crne misli. Ban je gledao kako se dolina puni sutonom i mislio na Ozalj.

Sutradan, kad će Zrinjski krenuti u Saros-Patak, dojave mu da je dojahao u Muranj neki plemić koji želi govoriti s njim nasamo. Bio je to kanonik Stanislav Vohenski, čovjek od kojih pedeset godina, rumena i vesela lica, plavih očiju. U ono je vrijeme bio nastao najveći metež u Poljskoj, govorilo se da će se odreći prijestola kralj Ivan Kazimir. Ban je pisao u Varšavu svojemu prijatelju Mihajlu Višnjovjeckomu što bi trebalo uraditi da ne dođe na poljski prijestol koji austrijski štićenik nego čovjek koji će sklopiti savez s Hrvatskom i Ugarskom. Višnjovjecki je poslao k banu onoga kanonika da mu razjasni kako je u Poljskoj, te bi najbolje bilo da sjedne na poljski prijestol knez Fran Rakoczy. Ban i preobučeni kanonik otputovaše isti dan zajedno u Saros-Patak da se porazgovore s knezom Franom. Pošto je Rakoczy pristao, preporuči ga njegov tast Petar francuskomu kralju koji obeća da će učiniti sve što bude mogao. Petar je pisao na sve strane svojim prijateljima da rade za Rakoczyja.

U rujnu god. 1667. vratio se Zrinjski u Hrvatsku. Sad ga posjeti u Čakovcu grof Tattenbach i ponudi mu savez. Na deveti dan rečenoga mjeseca pismeno se zavjeriše, zaklinjući se živim i besmrtnim Bogom koji ih je stvorio da će pomagati jedan drugomu savjetom i činom, žrtvovati imutak i krv.

Već u listopadu iste godine opet putuje Zrinjski u Ugarsku, u Košice, na skupštinu stališa i redova. Sad se skupiše gotovo svi "urotnici" pa provali bujica najvećeg ogorčenja,

eLektire.skole.hr

redaju se zanosni govori o slobodi, ognjevite riječi i raspaljuju srca, sve kipi od bijesa na Beč. Bilo je među njima govornika koji su sjajno znali razlagati što bi trebalo da se učini i hitro bi prosudili prijedloge drugih, ali i da su štogod odlučili, kakva korist kad nije bilo volje da se to izvede? Hej, koliko bi velikana bilo kad bi njihove odluke same sobom bile dovoljne da se poluči svrha! Odlučiti a ne raditi, to je koliko spavati bez potrebe i svojim hrkanjem buniti druge u poslu. - Jedan od mlađih "urotnika", skupo potkupljen od grofa Rottala, sastavio je spomenicu u kojoj su vrvjele najkrupnije pogrde na kralja i njegovu obitelj i pročitao je tu spomenicu te je predlagao da se pošalje kralju. I neki čestiti ljudi zagovarali su tu spomenicu, ne sluteći na izdaju, ne pomisliv u prvi mah od kakva je to zamašaja. Ban Petar oštro je motrio povjerenika Rottala, nisu mu ubjegli neki njegovi pogledi. Kao munja kroz oblak šine ga sumnja, pa stane dokazivati kako ne bi koristila ona spomenica nego bi škodila jer bi požestila krv na dvoru, a kralj, u ruci s onakvom spomenicom, mogao bi opravdati svoj pritisak pred Sv. Stolicom i vladarima od kojih bi se većina s njim slagala da Ugri nisu dostojni slobode. Zrinjski je zaglavio svoj govor kako je nedostojno da se Ugri brane pogrdama i psovkama kad se po ustavu smiju braniti oružjem u ruci. Stališi i redovi odbiše onu spomenicu, a ban, premda uzrujan, sjeti se da pogleda Rottala, pa se posve uvjeri da ga slutnja nije prevarila: Rottal je od jada pozelenio kao gušter i ukočio se u onoj graji i vrevi.

Burna je bila ona skupština. Nádasdy je tvrdio da će svi Ugri listom ustati, a bana je pozivao da naoruža barem četrdeset tisuća Hrvata. Golema većina skupštinara bila je uvjerena da će se pobuniti i Kranjska, i Štajerska, i Koruška i Šleska. U samoj Ugarskoj prvi će podići bunu plemić Beri, plemić Fabian povest će konjaništvo u boj, Stjepan Bocskay, Stjepan Barkoczy i Matija Szuhai bit će generali pješadije. Plemić Stjepan Szobonia viče da će navaliti na Austrijance kad voze novac u Beč, a povjerenik Rottal vapije da raspušta skupštinu u kraljevo ime. Kad odvedoše Rottala iz dvorane tko rukom tko nogom, razbuči se plemić Nagy: "Ja i Beri ne trebamo novčane pomoći. Navalit ćemo s hrabrom četicom na nadbiskupa Szelepchenyja, na toga izdajicu otadžbine i oplijenit ćemo njegov grad, a njega zadaviti!" Tako su bučili mnogi plemići, nadvikivali se, sokolili se i svak je mnogo razloga davao a malo ih primao. Nádasdy je najviše raspirivao da bude što više dima a malo plamena, da se Beč prestraši, pa zamoli njega da ga ugasi. Tako u jednu ruku, a u drugu je iz petnih žila nastojao da ne dođe do sloge i da ne plane bura, pravi požar. Ne zna se tko bi do kada gasio da se uistinu razgori. Ban mu nije bio mio, a nadao se da će mu upravo ban pomoći da priguši ognjevitu krv nekih velikaša. Zna se da je Nádasdy kazao: "Nikad neće Zrinjski biti moj gospodar!" Pošto su više dana vijećali s jedne na drugu, tko će mudrije i šarenije, tko ljepše i zanosnije, najbolje ovako, nije nego onako, i udrimo, i odgodimo, pa tko hoću, tko neću, nakon svađe i graje, i bruke vrh bruke, i opet se raziđoše ugarski nezadovoljnici, ne odlučivši ništa, jer - previše.

XIV.

Nikad toliko svijeta na obali u lijepoj Kraljevici: ne možeš ga okom opasati, a još pridolazi od svih strana i morem i krajem, i svak se zaodjenu što je bolje premogao i ljepše znao! Djeca se popela na grebene, djevojke iznizale se uz more, neke su premetnule ruke oko vrata i veselo zapjevale, onako okićene na njedrima lijepom mažuranom i sitnim bosiljkom. Starice su čučnule u hladovini da čavrljaju što im naleti na usta i uronile su glave u

eLektire.skole.hr

dlanove, prekrižile ruke na koljenima, kako već koja, a jedna, blijeda i pogurena, sjedila je podalje od drugih i mrtvo zurila u more.

Bila je nedjelja, malo po podne, potkraj listopada godine 1667. dan vedar i topao, nebo zaliveno modrinom, more glatko i našarano blijedim strujama. Među onim šarenim svijetom na obali bio je i jedan fratar s otoka Krka, po imenu o. Mate Dujmić, omalen i trbušast, rumenih obraza i svijetlih očiju, gibak i lagan, kao da je u njemu nekako pero pa ga diže u hodu. Kako je bio dobar i veseo, pripeo se na srce svakomu koji je jednom s njim govorio. Neke vragoljaste djevojke, mornarske kćeri, šaleći se lijepo s fratrom, zametnule su divnu bitku s banovom lađom što je bila do obale, ni dvadeset koračaja od njih. Njihove su vatrene oči bez prekida strijeljale na krasnu lađu, svečano opremljenu. Lađa se branila, živu je vatru sipala na kraj: sad ovdje, sad ondje žestok bi pogled sijevnuo iz oka mlada mornara da zapali djevojačko srce. Neke su majke zabrinuto uzdisale, ali ih je tješila nada da će se mir sklopiti pred - oltarom... Ljudi su motrili banovu lađu i upirali oči u jednu drugu koja je još bila podaleko do kraja, a plovila ravno put Kraljevice. Na Petrovoj bilo je do trideset mornara, prelijepo odjevenih.

- Joško, hoće li odmah ban i banica na lađu? - povika jedna ostara žena Randiću koji je svijao nekakav konop posred banove lađe.

- Hote ih pitat, draga Jele! Tamo su vam u gradu! - pokaže mornar onoj ženi kretom glave kneževski Novi grad koji se sjajio na suncu, malo podalje, nad samim morem.

Neki se nasmijaše na mornarove riječi, a jedan stari ribar obode staricu:

- Hote, Jele, u grad, hote! Poljubit će vas princip Rakoczy, banov zet.

- Neka on poljubi tvoju staru Franciku! Hu, zadrla te sotona! - osu Jele, oštro pecnuta.

- Ter ste vršnjakinje! - nasmija se ribar, zategne nalijevo usta, nakrivi glavu i zguri pleća.

- Hodi, vraže, s vragom: nigdje nema krštena duša mira! - smrsi Jele iza zuba.

- Ja sam vidjela banova zeta kad su preksinoć došli u Bakar! - pohvali se jedna Bakarka, neka Tonka, rumena, još mlada i snažna.

- Čula sam da je mlad i lijep - reći će potiše mlada Vinodolka.

- A lijep, lijep, dušo draga! - zaljulja se Tonka.

- A je li došlo mnogo gospode s Ozlja? - upita Tonku fratar Dujmić, veoma ozbiljno.

- Jê, jê, časni oče: a ban i banica, i njihov zet s Jelenom, i najmlađa banova djeca Ivan i Zora. Došli su i neki grofi, pak časnici, sila, sila gospode! Banova kći Judita nije došla jer je još u nekom samostanu u Zagrebu.

- I Maršanićeva Marija htjela je u onaj samostan - reče tankovita djevojka, lijepa plavka, veselih lugastih očiju.

- Ivko, hoćeš li i ti u samostan? - osmjehne se Tonka kad je opazila kako su Ivkine oči veselo zaigrale strijeljajući na banovu lađu. Lijepa plavka porumenje, a Tonka upita fratra je li čuo kako se Marica Maršanićeva htjela utopiti.

- Čuli smo i mi na otoku za tu nesreću. Bože dobri, što ju je bilo nagnalo da skoči u more? - pogleda fratar Ivku ljuljajući glavom.

- To se zove nesretna ljubav... Časni oče vi to ne razumijete...

- odgovori podsmijuške plavka.

- Gle, gle: ja to ne razumijem! - prevrne Dujmić oči, oprći usne i nakrivi glavu, prekriživ ruke pod želucem, na onoj izbočini.

- Jadna Marica teško je oboljela, a nema nikoga, osim oca, da je nastoji. Majka joj lani umrla. O Marici se naklapa i ovo i ono, da se u nekoga zaljubila, ali se ništa ne zna... - sleže Tonka ramenima i pogleda onu lađu što je plovila ravno put Kraljevice.

- A zna se, zna! - uzdahne visoka, mršava i vremešna ženska glava, poduga i zagasita lica, tamnih očiju previše napirlitana.

- Luce, što to uzdišeš? Bolje bi bilo da šutiš, jer u zatvorena usta ne ulaze muhe! - opomene ujedljivo Tonka.

Vidi fratar, doći će do gustih i žestokih, pa ih stane miriti: obraća se sad k jednoj sad k drugoj, ali sve uzalud, jer ga one i ne čuju. Svi oko njih šute. Mršava je Luce, sestra kapetana Keka Frankulina, odmah sva uzdrhtala, nakostriješila se na Tonku i prosula u jedovite riječi, sve prigušeno, kroz zube:

- A što se, Tonko, ti pleteš? Ti, ti si se dosta najezičala po svim bakarskim klancima da je ona Marica nos digla, otkako ju je knez Frankopan jednom pogledao u crkvi! A koja uzdiše više od tebe da sad Maricu nitko ne gleda, a prije da ju je sve zobalo od draga i mila, i trgovac, i mornar, i vojnik?

- Nemojte, nemojte, drage moje! Svijet vas sluša... - miri fratar.

- Ala ti je namazan taj dugi jezik, dulji od onoga rta pod Omišljem! Tko ti pod njega upane, ne opere ga voda ni mala ni velika! - istisne Tonka.

- Molim vas, drage moje, molim vas lijepe moje, nemojte, nemojte!...

- Muč, zanijemila! - plane Luca i stisne pesti.

- Još vas zaklinjem, zlatne moje, nemojte, nemojte! Zaklinjem vas, domeljite, domeljite!... - još će Dujmić strpljivo.

- Ne bi se ti rugala Marici da ne pleteš svoje sijede kose na očinskom ognjištu! - kresne Tonka najnemilosrdnije.

- Sotona i moj grijeh nagnaše me danas na ove lude ženske glave, Bože oprosti! - hukne fratar, pograbi se objeručke za glavu - jer: ča je prevèć, je prevèć!

Svi naokolo u grohot. Luce trgnula se kao ožežena, blijeda se zanjihala i bila bi se srušila da nije hitno priskočio fratar Dujmić komu je životom pala na ruke, glavom na rame. Fratar vikne jednom dječaku da uzme iz njegova džepa rubac i neka ga namoči u more, a dječak učini dva skoka dolje, dva gore s velikim modrim rupcem, pa ti fratar okvasi Lucino lice, razgleda ga, a ona pritisne rukama srce i odsrta odanle, zelena i skršena, smućenih očiju, kao da se cijelu noć naganjala s vilama.

Onaj se svijet na obali najviše razgovarao o mladencima koji su bili na onoj lađi pred Kraljevicom, još podaleko od kraja. Jedni su ljudi pripovijedali da se vjenčanje u Rimu obavilo posve tiho jer je Julija još bila u koroti za svom majkom, drugi su znali da ban nije mogao u Italiju zbog prevažnih posala u Ugarskoj. Znalo se također da će mladenci krajem iz Rima u Mletke gdje će se ukrcati na svoju lađu, pa se računalo kad će lađa na vidik. Kad je ugledaše onamo kraj creske Glavine, zagrmješe topovi u Kraljevici, svud nastala vesela žurba, svijet povrvio bliže k moru.

- Časni oče, poznate li knezove Frana i Orfea? - upitat će Tonka fratra, pošto se smirila.

- Kako da ih ne poznam!?... Uh, znojio sam se, a nisam vas mogao stišati! - otare Dujmić znoj sa čela rukavom svoje crne haljine, pa doda: - Moje riječi i vaši jezici! - Još nisu mekinje zaustavile nijedan potok, a kako li će dva! Uh, onako se grditi! Zar vas nije Boga strah? Ali, napokon, da svaki odleti u raj, ostao bi prazan pakao.

- Dobri su ljudi Frankopani - oglasi se hrapavo iza fratra plećat čovjek, sav obrašten crnom bradom.

- Ah, gdje je ono zlatno vrijeme kad su Frankopani bili gospodari na otoku Krku! - uzdahne fratar, okrenuv se kao na igli.

U taj par slegne se malko žamor na obali: mnogi su uprli oči u mladoga časnika Juricu Frankulina koji se žurio od kneževskoga grada k banovoj lađi. Tek je javio mornarima, važno i ponosno, da će ban sa svojima odmah doći, zaglušno zaori obalom: "Živio ban!" "Živjela banica!" Gospoda su izašla iz grada, sunce pozlaćuje one velikaše, sve se na njima sjaji, lagano idu, a kliktanje sve zaglušnije. Dujmić bi se prignuo i ispružio ruke da uhvati što više sape, pa bi se osovio, poskočio i podigao ruke nad glavu vičući iz svega grla: "Živjeli, živjel-i-i-i!" Prvo "živjeli" kratko, odsječeno, a drugo otegnuto. Kad poskoči, uzdigne mu se suknja, te mu se vide nekakve crne i široke hlače, a sva djeca oko njega, zaviknuv i poskočiv kao i on, prasnu u grohot. Zrinjski su ljubazno odzdravljali rukom i glavom. Svak ih je htio s bližega vidjeti, a kapetan Keko Frankulin ljutio se na to, mahao glavom i rukama, kosio očima ljude, vikao im da puste gospodu proći.

- Kumo, gledajte kako je vesela Jelena! - povuče neka žena drugu za rukav.

- Ono je banov zet! - reče Tonka mladoj Ivki.

- Meni se ne sviđa - odgovori lijepa plavka, zureći u banovu lađu, naslonjena o Tonkino rame.

- Da ti nije ljepši Joško Randić?... - gurne Tonka Ivku laktom i osmjehne joj se veselo.

- A, draga vi!... - porumenje Ivka i udari bokom Tonku o bok.

- Joj meni: tko je ona gòra! - uščudi se mlada Vinodolka.

- Bit će ono grof Ivan Drašković - odgovori brzo fratar, hiti ruke uvis, pa koliko ga grlo nosi: "Živio ban! Živjela banica! Živjela njihova djeca! Živjeliii!"

Zrinjski uđu u lađu s velikašima, mornari se otisnu i zaveslaju svi u jedan mah, odmjereno, ravno na susret onoj drugoj. Svijet je sada gledao kako se lađe približuju na onom tihom moru, mislio bi na rastegnutom sagu od plave svile, nešto blijede. Tamo iza Frankopanove lađe, podalje južno, more bilo tamno pomodrelo, jer je zalahorio laki podnevni povjetarac, onaj blagi smorac, kao usred ljeta, a još južnije iskrila se duga sunčana crta na moru sve od istarskoga kopna do creske obale. Poput krupnih alem-kamena blistala se pjena gustih valića u onom sunčanom žaru, nemirno, živo, nikad na istom mjestu. One se dvije lađe približe, pa pristanu, nedaleko od kraja, jedna drugoj uz bok, a u Kraljevici grunu topovi. Još se nije njihov dim, kao sivkasti pramen magle, rasplinuo u sunčanoj svjetlosti nad bedemom, a već gromko odjeknu bakarskom dragom tutanj s kastela.

Petar je, međutim, stupio na Frankopanovu lađu sa svojima i s grofom Draškovićem. Zrinjski, u prvi mah, ne vide nego Frana i njegovu ženu Juliju, i teško bi bilo znati tko je koga najprije zagrlio i tko je komu štogod kazao, jer su se tu čuli samo kratki usklici, neki radosni jecaji. Pošto su se svi odjednom pozdravili i poljubili, Julija je opet ogrlila Katarinu i spustila glavu na njezino rame, a kad ju je pridigla otrla je naglo suze, radosno se zagledala u Katarinine oči, pa drhtavim glasom šanula: "Sad sam tvoja!"

Jedan puškomet za lađom, na koliko bi ubio galeba, već je bilo pomodrelo more i čulo se ono živahno pljuštanje valića s veselim šumom. Knez Orfeo uze sada desnicom ravnalo kormila i zapovjedi mornarima da potegnu vesla, a dignu sva jedra. Čim obave mornari svoj posao, potamni more plahim srhom oko lađe, vjetrić zašumi, jedra se nadmu, zatezi se nategnu, a lađa drhtne malahno, gane se, pa ugodno zapuzi, kao i banova. Straga, lijevo i desno krmilu, sjedili su velikaši, a s njima i Julijin ispovjednik, rumen dominikanac, malo podalje tiho se razgovarahu Julijini dvorjanici, pak još dalje sobarice i sobari. Mornari sad ovdje sad ondje, Ivan i Zora, banova djeca, gledahu ona bijela jedra, obasjana suncem i one zapjenušane valiće i pjenu što je sve naglije uzmicala kraj lađe i slušahu

kako grne lađa morem svojim pramcem, kako ono glogoće pod njezinim crnim bokovima. Sve to bilo im tako drago da se nisu ni s kim razgovarali.

- Drago dijete, jesi li umorna od puta? - uze Katarina Juliju za ruku, sjedeći uza nju, lijevo.

- Nisam. Čini mi se, kao da sam jutros otišla iz Rima - posmjehne se Julija, okrenuvši se malko od Jelene koja je sjedila desno, uz nju.

- Meni se pak čini kao da već dvije godine putujemo! - našali se Orfeo.

- Tebi je, dakle, dosadno s nama? - namrgodi se Julija dražesno.

- Nije mi dosadno s vama, nego u kočijama i na brodu. Tebi bi još dosadnije bilo da nije s nama Fran.

- Orfeo, kad se ti oženiš, bilo to i u Madridu, veselo ću te pratiti i u sami Madrid, pa i dalje! - doviknu mu Fran s druge strane lađe gdje se razgovarao s Rakoczyjem.

- Nikad tebe u Madridu, ako čekaš na tu zgodu! - odgovori Orfeo.

Jelena bila se radosno zagledala u Julijino lice i pomislila: Krasna li je! Stisla joj je ruku i tiho rekla:

- Kako sam sretna što te ovdje vidim!

- Što da ti odgovorim?... Sva je moja duša smućena....

- Od sreće?... - šane Jelena.

Julija joj stisne ruku, blaženo se nasmiješi, pogleda na more, pa lagano uzvrne oči na svoga Frana i porumeni.

Čas zatim upita je Petar:

- Lijepa moja Rimljanko, kako ti se sviđa ovaj naš kraj?

- Divota! Fran mi je mnogo puta opisivao ove obale, ove šumovite otoke.

- Da ti znaš kako je lijepo na Ozlju! - pohiti Jelena.

- A naše Zagorje: one dolinice, ona zelena brdašca! - klikne Drašković.

- Ovaj je zaljev uistinu čaroban!... Kako se zove onaj gradić nad morem, eno onamo, nadesno? - upita Julija Katarinu.

- Ono je Omišalj na otoku Krku. Ono pred nama, znaš, da je Kraljevica, Bakar se ne vidi: on je iza onoga prvog brijega, u divnoj kotlini. Ono je Trsat, a pod njim Rijeka. Sad gledaj više zapadno, vidjet ćeš Kastav, nad morem, visoko. Tamo nama nalijevo, pod visokim onim brijegom, pod Učkom, bijeli se Lovran, uz more. Vidiš ga?

- Vidim. A onaj gradić južnije od Lovrana, na klisuri, nad morem?

- Ono je Brseč.

- Kako se lijepo sjaji na suncu!

- Julija, meni se čini da ti više voliš gledati božje krasote negoli rimske mramorne stupove i slavoluke! - kimne joj Katarina.

- Onaj mrtvi mramor?... Ja ne razumijem onih ruševina, ništa mi ne kažu, a živa mi priroda uvijek nešto šapuće. Može li biti lijepo što je čovjek načinio kao ono što je Bog stvorio?

Julija je bila u tamnoj haljini, s crnom koprenom na glavi, do pol čela, a okrajci su pali na ramena i pleća. Srce joj je naglo kucalo, još malo i stupit će na tlo svoje nove otadžbine! Topovi su bez prekida grmjeli, tutanj se razlijegao morem, odjekivao zatonima i dragama. Fran, uzev za ruku svoju Juliju, reče joj:

- Gledaj koliko je svijeta u Kraljevici! Svu je obalu zagušio.

- Čuje se vika.....

- Vesele se tvojemu dolasku. Vidjet ćeš kako je dobar ovaj narod.

- Jer si mu ti dobar - osmjehne se Julija.

Već su lađe zakrenule u maleni onaj zaton, istočno od kneževskoga grada. Još koji hip, a mornari spuste jedra, lađe puze sve laganije, primiču se k obali, već su mornari išiknuli konope na kraj gdje su se ljudi ugnuli, pa povuci amo povuci tamo, Frankopanova lađa lijepo se priljubi pristaništu. Topovi gruvaju, sve su oči uprte u velikašicu sa crnom koprenom, a tko ne kliče taj govori: "Eno je, eno je!" "Krasni mladenci!" "Došla bi gora da ih gleda!"

Velikaši izađu na kraj, pođu put grada, svijet se rastisne u dvije struke, a topovi tutnje, stoji prasak pušaka velikih i malih, razliježe se zvonjava, djevojke obasiplju mladence mažuranom i bosiljkom, pjevaju veselo i ushitno, i neke jecajući, u mnogom se lijepom oku iskri suza od radosnog tronuća, kao i u Julijinu, dok se obalom urnebesno ori: "Živjeli mladenci!"

Fratar Dujmić čim je ugledao na lađi Frankopane, uzvikao se, kao izvan sebe: "Živjeli! Živjeliiii!... Živjela naša Julija! Živjelaaaa!" Kad su mladenci pošli prema gradu, Dujmić za njima, gurnuo je na stranu i Bakarke i Vinodolke, protisnuo se onom gužvom, nemilosrdno udarajući laktima i lijevo i desno. Sve do grada kliktao je mladencima, lomatajući glavom i rukama, pa se sav usopio i zažario, a zatim je sišao k moru, pod gradski bedem i tu sjeo na stijenu, uznojen i izmučen. Ondje, sam uz more, pomisli na otok Krk i na minula stoljeća i tiho zaplače...

Isti dan u prvi suton popeo se knez Fran s Julijom na vrh jedne od krunastih gradskih kula da joj pokaže kakva je ona okolica po sunčanom zapadu.

Bit će blaga i tiha večer, zapadno nebo potkitilo se posljednjim rumenilom, malo više bilo je ljubičasto, po sredini zalilo se plavilom, a na istoku već je posivjelo i sve se to gubilo i slijevalo jedno u drugo lagano i predivno. Onaj povjetarac posve se utajao: more je bilo kao uspavano, ali je ipak mrmorilo oko grebena ispod kule, ljupko i tek čujno. Samo pred prodorom u bakarsku dragu navraskao bi ga i potamnio večernji lahor koji bi se malo podalje slegao u onoj velikoj tišini.

- Frane, lijepo je na ovoj kuli. Moje srce i ne kuca dok gledam ovo more.

- Koliko sam puta na tebe mislio na ovoj kuli!...

- Meni je mila ova sjetna svjetlost sutona... Kako si mi krasan kada dan umire! - osmjehne mu se i uze ga za desnicu.

- Jer me sada dobro ne vidiš...

- Uvijek si mi krasan, ali moja duša čezne za tobom najviše u sumraku... - zašaputa Julija, nasloni mu na rame svoju lijepu crnokosu glavu, pa nastavi tiho: - Da, uvijek sam na tebe mislila, a u ovo večernje doba najčešće.... Sumrak je grlio Rim, gledala sam sa shoda palače kako pomalo nestaje večernjeg ruja s kupole Sv. Petra... moja je duša letjela tada u ove krajeve, nešto me boljelo u srcu... plakala sam za tobom...

- A zašto sada to jecanje?...

- Ja ne znam... - dahne Julija, pa nakon stanke bolno doda: - Nikoga nije bilo da me tješi...

- Julija...

- Moja je majka umrla...

- Moja je mene ostavila kad sam bio malen...

Umuknu. Nad planinom Učkom, u onom plavilu, već se blistala Večernjica i milovidno se odsijavala u tamnom moru.

- Julija, umiri se...

Ona pridigne glavu, otare suze, zagleda mu se u oči, milo mu se nasmiješi:

- U tvojim se zjenicama odsijeva sada Večernjica.

- A u tvojima, kruno moja, sva moja sreća!

- Frane, ti nisi posve sretan... tvoja otadžbina, sada i moja...

- Uvijek mislim na nju, kao i na tebe... - zamisli se Fran, a nakon kratke šutnje doda: - Julija, živjet ćemo ovdje uz more, bit ćemo sretni...

- Gledaj, kako je tiho! Njegova se golema tišina slijeva u tužno srce, razblažuje svaku tugu, a radost podiže.

- Oči se raje na ovom nježnom modrilu, tonu u njega, zaboravlja se nevolja, jer je ono glatko i smireno, kao da je, mila Julija, tvoje vedro čelo kada misliš na moju ljubav.

- Frane, sva ljepota prirode vidi se tek onda kad se more sljubi s krajem, kad se kraj odsijeva u bistroj dubini kao moje oči u... - zašuti, posmjehne mu se, pa ga poljubi u oči. Zatim metne ruke na njegova ramena, zagleda mu se u lice i proguće sva blažena: - Sretni, sretni živjet ćemo ovdje uz more...

- Julija, nije more svaki dan ovako mirno!... - uzdahne Fran, ovije joj desnicu oko vrata i pritisne njezinu glavu na svoju, lice na lice. On počasi, pa nastavi: - Silan vihor bije kadšto ovo more, pa vri, urla, cvili, pjeni se i lomi o hridi, kao i naš život... - privine Fran jače Juliju k sebi.

- Ali se opet stiša, opet se zaodjene svojim utješljivim modrilom i veselim grimizom! - stisne Julija njegovu ruku.

- Da, Julijo moja: kad se može smiriti golemo uzburkano more, kako ne bi malo ljudsko srce?... Eno, mjesec je izašao. Tko je vidio more samo onda kad je olujom smućeno, taj ne može znati kako je milo i divno kad se upokoji... Ti si prva moja sreća, puna čaša cvijeća: ja nisam znao što je slast dok mi tvoj prvi cjelov nije osladio dušu...

- Frane!... - gane se Julija, poljubi ga, ovije mu desnicu oko vrata, pa uzvine glavu pred njegovo lice, malo niže, kako se oslonila na njegovu ljevicu.

- Tko je vidio lice djeteta samo onda kad plače, taj ne može znati kakvo je lice toga djeteta kad se zdravo i veselo smiješi majci na krilu, kao ti sada meni, tako obasjana mjesečinom...

Fran je poljubi u čelo, ona stane pred njega, metne mu desnicu na rame, ljevicu na čelo, pa prekine kratku šutnju:

- Sama sam bila. Rim je tonuo u sumračju... sad sam tvoja, blažena sam... Kako me milo gledaš!... Sad ti je mjesečina na licu, sjajne su tvoje oči, rumene su tvoje slatke usne... kako si mi krasan!... Gledaj me, gledaj: tvoja sam... Frane, bajna je ova noć, divno plovi mjesec, sve je protkao svojim sjajem... pogledaj na more! Svemogući Bog sve je ovo stvorio, i naša srca, i ljubav našu... oh, da znaš koliko te ljubim!...

Nježno je privine na svoja prsa: usne su mu bile vruće, kao da je poljubila njegovo srce...

Noćni dah tiho pahne, zaševelja nad krunastom kulom i zazuji dalje onim bajnim sjajem mjesečine, pa izdahne u srebrnom titraju i migoljenju mora što je tajanstveno žuborilo okolo iglastih stijena dolje pod bedemom...

U slavu mladencima već su bili planuli kresovi po vrhuncima, pred gradićima, po morskim rtovima, svuda. Nasuprot kneževskom gradu, na onom rtu što zatvara kraljevički

zaton od južne strane, buktio je veliki krijes, svjetlost mu se duljila morem. Okolo krijesa bila je stotina ljudi, među njima i fratar Dujmić, svi žarko osvijetljeni. Kad se plamen slegao, preskakivali su žeravicu momci i djeca, i stariji ljudi pa i Dujmić, uz radosnu ciku i viku. Fratar bi preskočio koliko svaki drugi, i time se ponosio, te govorio da ga uprav ono malo njegova sala onako lako digne i daleko prebaci. Julija je rado gledala ono preskakivanje, a Fran joj pripovjedio da je to narodni običaj.

Kresovi se ugasiše, svud nasta tišina.

Julija i Fran siđu s kule u najveću dvoranu gdje su bili njihovi rođaci i druga gospoda. Kako su mnogi bili umorni od puta, rano odoše na počinak.

Sutradan opet je mnogo svijeta pohrlilo na obalu jer svak hoće da još vidi mladence i ostalu gospodu. "Krasno vrijeme! Vidi se da ih Bog ljubi!" - govorilo se na obali. Svatovi uđoše uz kliktanje naroda u dvije velike kneževske lađe, zaploviše iz zatona, a malo zatim krenuše nalijevo. Za njima se otisnulo još desetak omanjih lađa s haramijama, s trgovcima iz Bakra i Kraljevice, s drugim svijetom.

Negdje po podne dojedriše u Novi Vinodolski, pod onaj starodrevni frankopanski grad. Sva je obala bila crna od svijeta, gromovito se klicalo, kao i u Kraljevici, topovi su grmjeli, i sve se propelo na prste da vidi mladenku. Svatovi uzađoše u grad, malo poviše od obale. Divotan mu je vidik na more i na otok Krk, štite ga bedemi i kule, sjajne su se u njem razvele dvorane obložene mramorom, nakićene umotvorinama svake ruke.

Prikuči se večer, namakne se tama, pa svak doma da pripovijeda i sluša, da se spremi za sutra. Nadaju se, bit će lijepo vrijeme jer je to kazao taj i taj mornar, a svako je mogao vidjeti kako je sunce zašlo u vedro.

Svijet se nije prevario: krasan dan osvanuo. Sve veselo: u gradu pir, sjajna gozba, a okolo grada po rudinama i tratinama puka kao tušta, pa nek se vrte tečne zaoblice na ražnjevima nek se pjeva, nek se igra kolo! Iz gradskih podruma valjaju se bačve, toči se rumenika, svako pije do mile volje i napija mladencima.

Neke su žene pripovijedale da je mladenka sva u svili i zlatu i posuta draguljima, i svi da joj se upravo dive kod stola, kako je mudra, i da je dobra kao da je ravno s neba pala. Tako govore sluge iz grada. Čulo se da je donijela dva sandučića onih pravih žutaka, silu zlatnog i srebrnog posuđa, a najljepše dragulje da joj je dao njezin ujak kardinal Barberini. A taj kardinal bit će možda papa, a Vinodolci će se veseliti i pred svakim ponositi da je žena njihova kneza nećakinja Sv. Oca Pape! A zašto ne bi i to bilo kad je Julijin prastric, kako je kazao domaći župnik, sjedio na Sv. Stolici, onaj Urban VII., koji je umro još nije ni trideset godina?

Popodne išetalo se iz grada nekoliko časnika da vide lijepe Vinodolke, pa najednom stanu: neki se fratar popeo na dno prazne bačve, maše rukama, govori puku što se sjatio oko njega! Bio to Dujmić. Zamolio je u Kraljevici haramije da ga uzmu sa sobom na lađu, a oni su to učinili drage volje. Časnici se približiše, pa slušaju kako pripovijeda fratar onom puku slavna djela knezova Frankopana. Kad Dujmić svrši, skoči s bačve, crven i uznojen, uze vrč u ruke, dobro nagne, žile mu na vratu nabreknu, a kad napokon odvali vrč, duboko i glasno odahne i blaženo se nasmiješi onim časnicima.

- Časni oče, lijepo ste govorili! Vi ste valjda s otoka Krka? - upita ga ljubazno kapetan Bukovački.

- Jê, jê: Bôdul! - viknu djeca.

- Ja sam o. Mate Dujmić iz Vrbnika - odgovori fratar tiho, raskolačiv oči.

- A kako na Krku? - opet će Bukovački.

- Dugo već nisam bio na Krku... - zbuni se Dujmić.

- Tako?...

- Ne smijem na otok... - uzdahne fratar.

- Tko ljubi svoj zavičaj, neće iz njega bez velike muke... Bojim se mletačke gospode, jer gdje vladaju ta gospoda, nije razlog prvi zakon. Mi fratri, mi smo im krv i nož na očima, trpe nas za nevolju, pazeći na svaku našu stopu. Otfrknuo sam ja s otoka, mada su fratri prebrojeni, jer vuk i od brojenog ukrade. Čuo sam ja za mletačke tamnice!...

- Da niste darnuli u zjenicu?...

- Ja!?...

- Bit će štogod nesmotreno probesjedili?...

- Nisam, ne dao Bog, nego nama svima pamet prosvijetlio!

- Htjeli ste valjda pretresti njihove račune, prosijati njihove posle?... - žmirucne Bukovački.

- Nisam ni pisnuo, ni žugnuo protiv njih, nego sam im zazuban jer sam uvrstio u *Velike litanije* knezove Frankopane...

- Kako to?... - pogleda Bukovački časnike.

- Ja sam pjevao u crkvi: "Sveti Frankopani!", a pobožni puk mi je odgovarao: "Molite za nas!" - zapjeva tiho Dujmić.

- Zašto ste to učinili? - posmjehnu se Bukovački.

- Jer nam je sveta uspomena na ono doba kada su nama na Krku Frankopani bili gospodari. Oni su naši sveci!

- U srebro vam se okovala! - vrgne mu Bukovački ljubazno desnicu na rame.

Sad je Dujmiću srce naraslo. Časnici ga pozdrave, pa pođu do jedne rudine gdje je igralo novljansko kolo, najljepši primorski ples. Kad opaze gojne Vinodolke kako ih gospoda zoblju očima, još se dražesnije zanjišu, pomamnije istaknu živim kretom svoju mladost, a nogama lagano prebiru, kao da razmeću biser. Eto opet Dujmića: primaknuo se k onim časnicima, malahno nakrivio glavu, oprćio usne, prekrižio ruke pod želucem na onoj izbočini i raskoračio se da se bolje nagleda kola.

- Uh, puste li mladosti! - uzdahne Dujmić i zaljulja glavom.

- Časni oče, zamamljivo! - namigne mu Bukovački na kolo.

- He, he!... - zažmiri Dujmić i podigne ramena.

- Časni oče, vi ste se odrekli svijeta! - osmjehnu mu se Jurica Frankulin, najmlađi časnik.

- Tko je trgnuo za nebo, slabo mari za zemlju! - muklo odgovori Dujmić, pokorno pogleda u nebo, sklopi lagano oči, ponizno otegne lice, obori glavu, pa se tri puta skrušeno udari šakom po prsima.

Časnici odšetali, a Dujmić sve za njima: milo ih gleda, najviše Bukovačkoga, divi im se, omahuje glavom.

Kad ga Bukovački opet ugleda, pomisli: ovaj siromah fratar hoće da mi nešto kaže, pa mu se primakne i upita ga:

- Časni oče, želite li sa mnom govoriti?

- Čuo sam da ste dobar čovjek... - zbuni se Dujmić.

- Drago mi je da ste to čuli. Dakle?...

- Kako sam vam pripovijedao, ja ne smijem na otok Krk. Mislim što ću, kamo ću, vidim vas, a nenadano zlo najpreči savjetnik i prijatelj, pa pođoh za vama...

- Kažite. Ako mogu...

- Teško mi je obijati besposlice svijetom. Ja bih najvolio s vama, nekamo za ove gore...

- S nama?... - zamisli se Bukovački, pa pogleda fratra i upita ga: - Jeste li što vješti pivničarstvu?

- U svakom samostanu gdje sam bio, moja je briga bila pivnica. Ja sam lijepo uredio sve samostanske podrume na otoku Krku.

- Ban mi je pred malo dana govorio da mu nađem još jednoga pivničara. Što mislite?...

- Gospodine!... - sine fratrovo lice.

- Dođite sutra u grad da govorite s banom. Lijepo bi vam bilo u Ozlju: jutrom to što jeste, a popodne ravnatelj podruma! Kako je ban uzeo i u Međumurju gospodarstvo u svoje ruke, poslat će vas možda u Čakovec. Časni oče, zdravo i veselo! - poda mu kapetan desnicu pa ode s drugim časnicima.

Naglo je i silovito kucalo Dujmićevo srce. Neko je vrijeme gledao za onim časnicima kao ukopan, a kad se prenuo, oko njega ševrdaju mnoge ugrijane glave, omašiti se ljudi njišu, dižu vrčeve, povaljuju očima na njega, nešto mu viču, kao da su čuli što je govorio s kapetanom. Da se svakom ugne, sad vrcne nalijevo, sad varkne nadesno i promiče se kako može, a svuda sijevaju oči, lica su ozarena, ovdje pjevaju, ondje se psuju, pak grohot, cika, buka, glomot. Nekako se provere i udalji od one goleme graje da se u samoći smiri.

Kad je sunce zapadalo, sjedio je Dujmić uz more pol sata od mjesta. Crni mu je klobuk bio do nogu, a modri rubac na koljenu. Nasloniv se glavom i ramenima o povisoku sivu stijenu i spustiv ruke niz bedra, gledao je kroz suze, onamo preko grimiznog mora, svoj dragi otok u večernjem ruju...

Tek kasno u noć stišalo se ono bučno veselje u Novom. Svijet se razilazio u svoja sela mjesečinom, iz daljine čulo se pjevanje i lagano je zamiralo.

Drugi dan, ne ranim jutrom, odjedrila je jedna kneževska lađa u Bakar s nekim časnicima, plemićima i s grofom Draškovićem. Petar je ostao s rodbinom u Novom.

Po objedu sakupe se u jednoj dvorani Katarina, Jelena, Julija, Petar, Rakoczy, Fran i Orfeo, pa svi sjednu, na banov poziv, za isti stol.

Petar pripovjedi Frankopanima što se dogodilo u posljednje vrijeme, koliko je puta bio u Ugarskoj i u Beču, što je govorio s kraljem, poslanicima, s velikašima.

- Francuski se, dakle, kralj još nije odlučio? - natmuri Orfeo obrve.

- Nije - odgovori ban, počasi, pa nastavi: - Ljudevit XIV. misli, znajući za slavnu prošlost našega kraljevstva, da je Hrvatska još jaka, da su Hrvati složni, pa se stoga obratio na nas, traži s nama savez. Kad ne bi do Hrvatske ništa držao, on se ne bi na nas obraćao. Da on zna koliko je izdajica u našoj otadžbini, bojim se, odmah bi prekinuo svako dogovaranje s nama. Kad ne bi bilo u našem tužnom kraljevstvu ni Hrvatâ ferdinandovaca, ni Hrvatâ zapoljaca, nego samo čistih Hrvata, mi bismo s Božjom pomoći lako oslobodili i sjedinili svoju otadžbinu, a tad bi svatko nastojao da bude Hrvatskoj saveznik i prijatelj... Ljudevit XIV. poručuje nam da se dobro pripravimo. Kazao sam Gremonvilleu da ću bolje utvrditi naše veće gradove i naoružati do deset tisuća Vlaha, ako ustreba, te sastaviti od njih zbor uz malen trošak.

Gremonville je ovako pisao svojemu kralju o tom zboru:

... Les Morlaques dont il pourrait, quand il en serait besoin, former un corps de dix mille hommes à peu de frais.

- Dobro bi bilo da govoriš što prije s vladikom Mijakićem - reče Katarina Petru.

- Gremonville mi je kazao da bi nam njegov kralj najlakše mogao poslati pomoćnu vojsku ne morem u Bakar nego krajem, preko Bavarske koja reži na Beč. Kralj je pisao poslaniku neka me upita što želim biti ako navalimo na Austrijance. Odgovorio sam da ću biti na čelu svojoj vojsci, u svemu jednak vrhovnom francuskom zapovjedniku. Kralj je odgovorio da pristaje. Posljednja je njegova poruka da strpljivo pričekamo na povoljnu zgodu, pa sretno ošinemo...

- Oče!... - porumeni Jelena, oči joj radosno sijevnu.

- Ljudevit XIV. doslovce ovako piše: "*Il faut attendre avec patience la conjoncture favorable pour faire un beau coup.*" Jeleno, tebi se to sviđa? - posmjehuje joj se otac.

- *Faire un beau coup!* - istisne Jelena i drhtne.

- *Un beau coup, un bel colpo!* - uzvrne Julija blistave oči pod stegnute crne obrve i stisne pest.

Katarina pogleda njezinu nježnu ruku na stolu, a smiješak joj zaigra u kutu usnica. Rakoczy priupita Orfea i Frana:

- Što mislite o našem savezniku grofu Tattenbachu?

- On bi nam lijepo mogao pomoći da je pravi čovjek. Čuje se da živi raskalašeno, da tlači svoje kmetove. Svakako je bolje da je s nama, nego protiv nas - odgovori Orfeo.

- Tako je! - kimne Fran.

- Tattenbach je silovit čovjek, ali nije prevrtljiv. Ja nisam mislio na savez s njim, on mi ga ponudio - reče Petar, počasi, pogleda Frankopane, pa nastavi nešto uzrujan: - Tattenbach hoće za sebe grofiju celjsku... Mi nismo vlasnici da dademo ni pedalj zemlje našega kralja ma bilo to i najboljemu savezniku. Nikomu, dakle, ni grudu zemlje na kojoj će živjeti naši potomci! To bi bila najveća veleizdaja. Nijedan naraštaj naroda nije vlastan da kida svoju otadžbinu jer ona nije samo njegova nego je najsvetija svojina svih naraštaja. Drugo je, ako nam tko otme dio domovine prevarom ili ga osvoji mačem u ruci. Tattenbach bi htio vladati i nad cijelom Štajerskom, ali bih ja bio njegov suveren i vrhovni upravitelj. On mi je govorio o tom mojem vrhovnom gospodstvu, ali tko zna što budućnost krije?... - zamisli se malko ban, čelo mu se naoblači.

Gremonville je pisao svojemu kralju o tome ovako:

... Le dit comte de Tattenbach dèvait être par cette union possesseur de la Comté de Cylle, sous la souveraineté et direction pourtant de Zrin.

Svi su uprli oči u zamišljeno Petrovo lice. On svrne na drugo:

- Kad sam posljednji put bio kod mletačkoga poslanika, nagovarao me da što prije navalimo na Tursku. Potanko je razlagao kako bi trebalo slomiti Beč, jer je Beč kriv što Turci pustoše kršćanske zemlje, te kako će onaj koji skrši Beč, proslaviti sebe i svoj narod. Uvjeravao me da će Mletačka Republika s nama u savez, da će mi pomoći, ako umre naš bolesni kralj, da se proglasim vladarom Hrvatske, pod pokroviteljstvom Republike, i da će se sjediniti s Hrvatskom grad Trst i više drugih utvrđenih mjesta na onoj granici naše države... - završi ban, nasloni se o stolicu, prekriži ruke na prsima, neke veselije misli razvedre mu čelo.

Gremonville je znao za te Petrove dogovore s mletačkim poslanikom, te je o njima pisao svojemu kralju ovako:

... mais on decouvre de plus qu'ils avaint fait une espèce de traitè avec lui pendant la maladie de l'empereur, pour l'aider en cas de sa mort à se faire declarer Princee la Croatie, sous la protection de la République, avec la jonction de places de Trieste et de plusieurs autres qui continent à cet Etat-la.

Zrinjski i Frankopani uvijek su tražili i od Beča i od Mletaka da povrate hrvatske zemlje Hrvatskoj. Tako su radili i stališi i redovi i neki banovi. Tomo Bakač, jedan od prvih hrvatskih junaka, bio se sastao u Pragu god. 1596. s kraljem Rudolfom koga je uvrijedio, spotaknuv mu vrlo oštro nepravedno otkinuće njegova grada (Pazina) i Istre od kraljevstva Hrvatske: "*... murrando vehementius de iniqua eius atque Istriae a regno Croatiae avulsione*". To otrgnuće Istre bilo je glavni uzrok što se Bakač odrekao banske časti: "*... causam suae resignationis hanc fuisse praeicipuam*".

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da je Istra s Trstom "neotuđivi" dio hrvatskoga kraljevstva. Oni nisu nikada ni posumnjali u to. Kako bi i posumnjali dok se isti bečki dvor pozivao na hrvatsko državno pravo kada je najodlučnije, za Leopolda I, zahtijevao od Mlečana njihove posjede u Istri za sebe, za cesara? Leopold I znao je da ima pravo na svu Istru samo kao hrvatski kralj, on nije mogao zahtijevati one mletačke posjede za sebe nego na temelju hrvatskoga državnoga prava; da je imao koje drugo pravo, on bi ga bio naveo. Leopoldova je vlada slala mletačkoj oštre spomenice u kojima jasno razlaže da mletački posjedi u Istri pripadaju kraljevini Hrvatskoj: "*... ac possessiones Venetae in Istria ad regnum Croatiae pertineant...*" Na takvo razlaganje i dokazivanje Mletačka Republika nije znala što da odgovori, kako da se brani, posve se smela: "*Die Republik gerieth in der That durch diese Argumentation ausser Fassung?*"...

Zašto se Republika tako smela, zašto "*gerieth in der That ausser Fassung?*"...

Zato što su Mlečani predobro znali, kao mudri i lukavi ljudi koji su se čuvali da ne izvrgnu sami sebe najmanje smijehu i ruglu, da se ne može pobiti pravo jednoga naroda ni najpunijim doskočicama, zato što su znali da Istra pripada hrvatskom kraljevstvu. Da, to su znali Mlečani!!!

Kad je ban pripovijedao što je govorio s mletačkim poslanikom, upitala je Katarina Juliju:

- Jesi li razumjela što nam je kazao Petar.

- Sve! Već tri godine učim hrvatski jezik - odgovori Rimljanka hrvatski tako lijepo da ju je Jelena poljubila od radosti.

- Dragi Petre, treba da oprezno radimo! - navede Orfeo na prvašnji razgovor.

- Čemu?... - gane se ban. - U Beču znaju za naše osnove.

- Beč ipak ne smije sve znati! - pohiti Rakoczy.

- Razumije se da ne smije znati kako ćemo udariti, ali neka zna da hoćemo ako gazi i nadalje naša prava. Kad popucaju svi živci.... - prekine Orfeo, a crne mu oči gnjevom zaigraju.

- Udariti?... - prošapta ban i gorko se osmjehne.

- Ovako živjeti nije vrijedno! - slegne ramenima Orfeo. - Kraljevstvo nam je rasječeno, narod izmučen. Dok nije bilo ovakvih nasilja, naš je narod bio hrabriji, nestrpljiviji. Čini se da ljudi nestrpljivije podnose nepravdu negoli nasilje. Nemojmo krzmati. Da smo jaki vojskom i saveznicima, mogli bismo razmišljati do mile volje. Trgnemo li mač što nam se može dogoditi u najgorem slučaju?... Slavno bismo poginuli. Ne trgnemo li mač, što nas čeka? Sramotna propast! Dakle?...

- Bolje slavno poginuti! - porumenje Jelena.

Katarina, sjedeći u naslonjaču, uprla se laktom o njega, naslonila je čelo na dva prsta, pa lagano svraća oči sad na ovoga, sad onoga, kako već tko govori. Nekoliko hipa svi su šutjeli. Tanko i slatko djevojačko grlo prekrasno je negdje pjevalo žalovitu narodnu primorsku pjesmu, valjda na tihom moru u lađi ribarici. Knez Fran pogleda Jelenu, pak Petra i slomi šutnju toplim i uzbuđenim glasom:

- A da nadvladamo svoga tlačitelja?... Hrvatsko bi kraljevstvo uskrsnulo. Petre, pomisli na svoje pređe, pomisli na potlačene zemlje u kojima su Šubići vladali... Petre, odluči...

- Odluči jednom! - ponovi Orfeo sa žarom.

Petar ih pogleda, pođe k prozoru, tu stane za jedan čas, pa stade šetati dvoranom, pognute glave.

- Mnogi ti u Ugarskoj nuđaju krunu - pridigne se Rakoczy, okrenuv se prema Petru.

- Hrvati imaju svoju krunu - nakloni se Orfeo Rakoczyju.

- Kruna!?... Na mojoj glavi kruna!?... - stane ban u hodu pogleda sve silnim pogledom, podigne lagano ruke, još ih laganije, ali ne posve, protegne, kao da će nešto odstraniti, pa se opet ušeta.

- Sveti Otac kazao je mojem ujaku da bi najveća sreća bila za sav kršćanski svijet kad bi hrvatska kruna... zašutje Julija i pogleda Petra.

- Kad bi bila na...? - tiho zapita Jelena.

- Na glavi tvog oca.... - šane Julija drhtavo.

I Jelena zadrhta od radosti. Katarinino je srce naglo kucalo, teško je disala, oči su joj bile izvanredno sjajne, kao da sijevaju iz dubine zjenica neke velike zamisli.

- Petre, ako pobijedimo, tko će biti naš kralj? - upita ga Fran i naglo ustane.

- Naš kralj!?... - trgne se Petar.

- Da, naš kralj! - muklo će Orfeo.

- Tomislavova kruna na mojoj glavi!?... - osovi se Petar, rasklopi oči, lice mu se osvijetli, čelo kao da mu je sinulo.

- Pomisli na bijedni, na mučenički hrvatski narod! - zamoli ga Fran tronutim glasom.

Petar se opet trgne, oči mu potamne, a od srca mu se otkine s bolnim uzdahom:

- Oh, da je živ Nikola!...

- Osveti svoga brata! - istisne prigušeno Orfeo.

- Nikola, brate! - zadrhta ban.

- Oče, tvoja kruna bit će najveća osveta!

- Jeleno, dijete moje!...

Jelena primi oca za ruku, poljubi je, pritisne je na svoje srce, sva se strese, usrdno izusti:

- Oče, spasi Hrvatsku!

Sad pristupi Katarina k Petru i metne mu desnicu na rame, a on se zagleda u njezine umne oči: lice mu se obasja srećom. Dugo ju je gledao s tihim zanosom, pa primio za ruku i spokojno uzdahnuo:

- Katarina, pomoći će nam pravedni Bog.

- Radit ćemo sve u njegovu slavu i na korist našega naroda - odvrati mu ona utješljivo i tronuto.

Pol sata zatim sađu na obalu Julija, Fran i Orfeo i uđu u lijepu bijelu lađicu da se sprovedu tihim morem, sami, bez mornara. Veslali su uz kraj.

Sunce je bilo nagnulo k zapadu. Nebo vedro da pukne, more kao ulje. Kad ne bi knezovi veslali, motrila je Julija kako se lome sunčani traci pod zamamljivom morskom glačinom, kako prodire njihov zlatni prašak što oplođuje svemir u bistru modrinu na plitkoj obali sve do morskih trava. Milovidno iskrio se onaj prašak, raskošno je treptio, a najslabiji ćuh pomutit će tu ljubavnu igru sunca i mora. Julija je bila vesela, radosno se smiješila Franu.

Udalje se stotinu sežanjâ od kraja, potegnu vesla, a lađica stane, lijepo obasjana suncem, upravo pred frankopanskim gradom.

- Ovaj je zrak pravi melem! - reče Julija, udišući ga što je bolje mogla.

- Čist, veoma zdrav... no, Frane, što veliš?... - pogleda Orfeo bratića značajno da ga sjeti na razgovor u onoj dvorani.

- I opet politika! - uzdahne Julija šaljivo.

- Dušo!... - poljubi joj Fran ruku.

- Frane, čuo si: Ugri natežu svak na svoju stranu. Opet ti velim: ti naši saveznici najveća su naša nevolja.

Sad se rasprede razgovor o Ugrima koji nisu bili dragi Orfeu; ni Fran nije bio u njih zaljubljen, ali je bratiću odgovorio da vidi sve crno.

- A ti sve ružičasto. Tomu je Julija kriva.

- Ja kriva?... Dobro, neka sam! - posmjehne se Julija.

- Frane, pomisli na sve jade što nam zadaše ugarski kraljevi! Da, sad smo Ugrima braća, jer im je Beč s Carigradom stao na vrat! Čim su malo slobodni, provali njihova bezobzirna i obijesna ćud. Pomisli samo na Matiju Korvina: Hrvati su mu dali novaca, kao i drugi kršćani, da udari s njima na Tursku, a on navali na Poljsku, ne mareći za Hrvatsku koju su Turci pustošili! Pomisli na trulež na dvoru Ljudevita II. Koliko su opačina počinili oni ljudi oko nesretnoga kralja! Da, kralj je gladovao, narodi su stradali, a svi su oni regenti i ministri krali državni novac. Golemo su blago spraskali u svojoj raskalašenosti, a kese su im ipak uvijek bile pune. Velim ti: Ljudevit II. nosio je poderane čizme, a kardinal Tomo Bakacs imao je na vreće cekina! Frane, ti to znaš, govorim da čuje Julija!

- Kaži, kaži, Orfeo! - zamoli ga ona.

- Da nije bilo toga kardinala, ne bi se znalo za grofove Erdödy. Tomo Bakacs, čovjek užasno pohlepan, bio je odgojitelj i skrbnik mladoga kralja Ljudevita II. Imao je u Hrvatskoj i Ugarskoj do dvadeset biskupija i opatija i sve to bilo mu premalo. Vjerno je služio Mlečanima od kojih je dobivao silno zlato. Mnogo je godina šišao lava Sv. Marka. Kako je bio svemožan, tuđe je gradove i zemlje dao svojim siromašnim sinovcima koji su se sada zvali: "de Erdöd". Od onda je stoljeće i pô, a Ugri i danas proklinju kardinala Bakacsa. Onaj mladi i nesretni kralj zaglavio je na Mohačkom polju gdje mu je Sulejman razbio vojsku, jer nije htio da pričeka Krstu Frankopana koji je već bio na putu s hrvatskim četama.

- Krsto Frankopan, sin Bernardinov, to je onaj slavni junak, onaj protivnik Austrije, a pristaša Ivana Zapolje? - upita Julija.

- Tako je - potvrdi Orfeo, pa doda: - Onaj Krsto Frankopan već je sto i četrdeset godina u grobu. Ubili su ga Austrijanci.

- Julija, onaj Krsto Frankopan bio je pravi lav, a ja sam uz tebe umiljato janje - reče posmješljivo Fran Krsto i stisne joj desnicu.

- Da, onaj Krsto nije bio umiljato janje! Julijo, jesi li kada čula što je učinio ostrogonskom nadbiskupu? Nisi? Čuj: Krsto se nešto prepirao u kraljevu vijeću s nadbiskupom koji mu reče: "Lažeš!" Krsto poleti k nadbiskupu i tako ga ćušne da se zamalo ne sruši.

- A!... - krikne Julija prigušeno.

- Krsto nije bio baš velik prijatelj Ugrima. Gotovo bih rekao da se veselio njihovu porazu na Mohačkom polju - reče Fran.

Kako je Krsto Frankopan žalio Ugre, kaže nam njegovo pismo na senjskoga biskupa Jožefića, malo dana poslije onoga poraza: "Pokle je kralj Ljudevit ušal, držimo da je taj razboj Gospodin Bog dopustil nad kraljem i nad Ugri, ne za zlo ili pogibelj, dapače za dobro vično toj zemlji: zač ako bi bili sada Ugri razbili sultana, kada bi konac bil njih nevridnu reženju, ili gdo bi mogal s njimi ostati?"

Kakav je trulež bio na dvoru Ljudevita II, kako se govorilo i pisalo o Ugrima, kažu nam ove riječi što ih je napisao rimski poslanik Sv. Stolici: "Ugri su na cijelom svijetu najgori narod, ne ljube, niti poštuju nijednoga naroda na svijetu, a ne ljube se niti izmed sebe. Svaki pazi samo na svoju vlastitu korist, a javno dobro harače... Oholi su i naprasiti, ne znaju vladati, a neće ničijega savjeta; brzo se spreme odlučivati, a ne izvedu ništa. Da nije dobrote i nedužnosti ovoga mladoga kralja, ne bi Božja providnost već oklijevala da razori Ugre." Na more pred Novim već je bila pala sjena, od kraja dunuo je povjetarac i namreškao onu modrinu tamnim razom. Orfeo i Fran vesla u šake, sjednu na klupčice, prignu se i ispruže ruke što više mogu, pak jedan, dva, tri: zahvate iza sebe uzvinu se nase, nakrive tko će bolje tanka javorova vesla, a Julija se nasmije od dragosti kad je lađica trgne, nadigne malko pramcem i lagano zaziba da ubrazdi k obali uz ljupki romon valića što su pljaštili pod njezinim bokovima.

XV.

Tjedan dana poslije pira u Novom Vinodolskom dojedriše Zrinjski i Frankopani, na veliku radost Bakrana, u grad Bakar. Minuli su posljednji krasni jesenski dani, a zaredali tmurni i kišljivi, gorske su se glavice ovile gustom maglom, gromade tmastih oblaka zbile su se nad kvarnerskom kotlinom u svod ovdje siv, ondje crn. Samo kadšto pala bi žuta i mutna sunčana svjetlost kao kroz neke pukotine na more, smučeno teškom, vlažnom jugovinom. Knezovi su sada rijetko izlazili iz kastela.

Jedne večeri javi kapetan Keko Frankulin banu da je došao pred gradska vrata neki čovjek koji neće da kaže svoje ime, a želi govoriti s banom.

- Je li taj čovjek svećenik, vojnik, fratar, trgovac, što li? - upita Zrinjski.

- Ne znam, svijetli bane. Sav je omotan crnom kabanicom.

- Dovedite ga amo.

Kapetan ode, malo zatim uđe u dvoranu gdje bijahu kneginje i knezovi, pukovnik Fran Gundulić, sav u crnom odijelu. Svi mu pođoše u susret i stisnuše mu ruku i vidjelo se kako im je drago što je k njima došao, a svima je tuga zastrla lice čim ga opaziše. I Julija ga prepoznala: pred dvije godine govorila je s njim u Rimu. Svi su se sastali s pukovnikom kao kad se prvi put sretneš s dobrim prijateljem poslije goleme nesreće koja je njega zadesila, a tebe neizmjerno rastužila.

- Već se dugo nismo vidjeli... Izvolite, dragi Gunduliću - pokaže mu banica stolicu.

eLektire.skole.hr

- Dugo!... - kimne i uzdahne pukovnik, nakloni se, sjede. Bio je blijed, sumorna i tužna pogleda.

- Nismo vam se nadali - stisne mu ban desnicu.

- Jutros sam dojedrio na Rijeku, znao sam da ste u Primorju, te pomislih ne bi lijepo bilo...

- Uvijek ste nam mio gost. - Vi ste dojedrili na Rijeku iz Dubrovnika?... - zadrhta Katarinin glas.

Gundulić se nakloni da je tako i osta oborene glave. Vani je pljuštala kiša, neprestano je sijevalo, iz daljine čula se grmljavina.

- Kako sada u Dubrovniku? - upita Orfeo tužno Gundulića koji uzdahne:

- Grozno! Cijeli je grad golema razvalina, ogorjelina...

One godine 6. travnja strahovit potres bio razvalio najljepši i najbogatiji hrvatski grad - slobodni Dubrovnik koji se tada blistao na vrhuncu svoga procvata. Fran Gundulić odmah bio pohrlio iz Beča u svoje rodno mjesto da mu pomogne savjetom i činom, da utješi rodbinu i prijatelje koji su tražili svoje mile pod razvalinama.

Petar zamoli Gundulića da im kaže štogod o potresu jer se ne slažu sve vijesti što su ih o njemu čuli. Gundulić pripovjedi:

- Bilo je u zoru, mnogi su spavali, kad zadrhta sav grad: neke se palače sudariše, puknuše zidovi, grede se slomiše, sve uz groznu tutnjavu, strašan vihor. U isti hip uzburka se more, odskoči od kraja, opet se na njega surva golemim valom. Lađe ostadoše nekoliko puta na suhu, more jače navali, prasne lađama o klisure, sve se razlete. Sva ta lomljava, sav taj paklenski prasak sve užasniji, a ranjeni ljudi bježe iz kuća, zovu Boga u pomoć, vihor vije oblake od prašine, nebo potamni, sve crno, iz mraka čuje se jauk. Vihor se zavitla razvaljenim kućama, bukne požar, rasvijetli neviđene strahote!... Četiri je puta zemlja zadrhtala, mnoge su naše odlične porodice izdahnule pod razvalinama, više od pet tisuća ljudi...

- Sveti Bože! - dahne Katarina.

- Više od pet tisuća ljudi zaglavilo je pod ruševinama.... - umukne Gundulić, otare suze, pa nastavi tužno: - Naše bogate knjižnice, mnogi rukopisi, naše zbirke umjetnina - sve je propalo, sve je uništio požar. Ne znam kako sam živ ostao videći one crne prizore... Majke još razmeću ogorjeline i ruševine, traže svoju djecu, ruke su im okrvavljene, oči ukočene... jadnice - mnogima je um potamnio. Vidio sam na svoje oči, dva mjeseca poslije potresa, mladu majku gdje trči bosa, raspletene kose i viče prolaznicima da je našla svoje dijete. Kakav glas, kakva divlja radost!... Duboko mi se zasjekla u pamet ona grozna slika. Ljudi joj oteše iz naručja ono dijete, istrgnuto iz ruševina, već dva mjeseca mrtvo... Ono dijete nije možda bilo njezino, a kad joj ga oteše, srušila se mrtva posred ulice...

Dok je Gundulić govorio, mrzli bi srsi preletjeli neke, svi su bili blijedi, u očima iskrile su se suze, a Katarini se odroniše niz lice kad je svršio.

Malo kasnije nabroji Gundulić imena najodličnijih dubrovačkih porodica kojih je nestalo pod razvalinama njihovih palača. Knez Fran bi se zamislio: imena pjesnika i umnika dubrovačkih redahu se pred njegovim duhom. Tako mu dođe na misao pjesnik Nikola Nalješković, pak ona poslanica što ju je posvetio Nalješkoviću korčulanski pjesnik Ivan Vidal. Tom poslanicom slavi Vidal Dubrovnik, a najljepše ovom kiticom:

Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
Svake Bog nadili obilno milosti,

Gospodom uresi, zakoni i pravdom,
Razlicim uzvisi imanjem i blagom,
Svuda ga jes puna slava, svud on slove,
Hrvatskih ter kruna gradov se svih zove.
. . . . . .

- Ja se u Boga nadam da će se Dubrovnik opet podići iz svojih razvalina, da će opet procvasti - tješio je ban sebe i druge.

- Kad pomislim na Dubrovnik, srce mi puca od boli. Taj je potres golem udar za hrvatski narod. Razoren je sveti hram našega pjesništva, naše slave.... - reče Jelena uzdrmanim glasom, oči joj se orose.

- Kad nam je stigla vijest o toj nesreći, porazila je moju Jelenu. Nikako je nisam mogao utješiti - pripovjedi Rakoczy.

Knez Fran Frankopan pogleda Jelenu, pa izgovori tronuto i s tihim zanosom:

- Dubrovnik će uskrsnuti, uvijek bit će velik i slavan, jer:

Svuda ga jes puna slava, svud on slove,
Hrvatskih ter kruna gradov se svih zove!
. . . . . .

Gundulić se gane na te riječi, oči mu radosno sijevnu i reče toplim glasom:

- Da, tako slavi pjesnik Vidal moje rodno mjesto, ali ja ne znam da li je tako slavno...

- Da nije, ne bi ga svijet nazivao krunom svih hrvatskih gradova! - povikne Orfeo.

- Tako je! - potvrde mnogi.

Gundulić je zatim pripovijedao banu da se vraća u Beč, da mu je već dojadila služba u austrijskoj vojsci, te kako bi najvolio u Francusku. Pogleda važno bana reče mu:

- Da sam u francuskoj vojsci, moglo bi se dogoditi da pomognem hrvatskomu narodu... Svijetli bane, vi se nešto čudite... Nisam li ja dosta jasno kazao svoju misao?...

- Posve jasno! - pruži mu ban desnicu.

- Bane, kad će svanuti zora hrvatskomu narodu! - upita Gundulić držeći njegovu desnicu.

- Zora sviće samo iz krvi prolivene za otadžbinu - odgovori ban lagano, zamišljeno.

Gunduliću je godilo što drži u svojoj ruci banovu: neka mila toplina strujala je u njega iz junačke desnice. Ona toplina bila je od Petrove krvi. Iznenada uzburka mu se srce, te uzrujano prošapta:

- Oh, bane, kako bi nam lijepo bilo da slomimo svoga dušmana! Saveznikâ imate: Štajerci su junaci, Tattenbach vam je odan. Ne čudite se što znam: Tattenbach me dobro pozna.

- Austrijanština je dobrano utukla hrvatski planinski narod. Štajerci da su junaci? Bili su... - kimne ban.

Kranjska, Štajerska i Koruška bile su kao uvijek tako i onda za hrvatske otadžbine Planinska Hrvatska. I Pavao Vitezović, Senjanin, muž izvanredno učen i uman, naziva one zemlje potkraj sedamnaestoga stoljeća Croatia Alpestris.

Zrinjski i Frankopani nikada nisu ni pomisliti mogli da nisu one zemlje dio hrvatskoga kraljevstva.

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da je ime Hrvatske starije negoli su mislili mlađi, "noviji" ljudi i da je hrvatsko kraljevstvo imalo nekada šire granice: "*Croatiae nomen, quam recentiores putant, antiguior est Regnumque amplioribus olim terminis describebatur.*"

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da su banovi hrvatskoga kraljevstva vladali u Štajerskoj, da je Stjepan Šubić I bio više godina njezin samostalni gospodar, da je u Gracu opetovano "činio sud", kao hrvatski ban, okružen od štajerskih velikaša.

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da su hrvatski banovi pozivali kranjske i štajerske stališe na sabore koji su se skupljali u Planinskoj Hrvatskoj. Tako je ban Ivan Torkvat Karlović sazivao štajerske stališe u Brežice.

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da su njihovi pređi mnogo puta pozvali stališe onih zemalja da im pomognu u ratovima na Tursku, te da su ih stališi slušali. Nisu to bile molbe, nego pozivi, "Forderungi." Tako je pozvao Bernardin Frankopan kranjske stališe god. 1518: "*An die Stände des Landes Krain trat zuerst Graf Bernhardin Frangepan mit der Forderung zu werkthätiger Unterstützung der Kroaten im Winter.*"

Zrinjski i Frankopani dobro su znali da u Planinskoj Hrvatskoj živi isti narod koji i u ostaloj Hrvatskoj. Ban Nikola Zrinjski koji je napisao da neće nikada biti odrod hrvatski jer zna da je Zrinjski, obratio se uoči navale na Tursku god. 1659. na štajerske stališe pismom u kojem im veli: Ter znaju vaša presvijetla gospodstva, da sam ja rođen iz vaše krvi i da sam mnogo više vama dužan svojoj braći po krvi i mlijeku, negoli drugima: "*Noverint illustrissimae Dominationes vestrae me suo ex sanguine creatum et longe plus debere Vobis fratribus consanguineis et matruelibus meis quam aliis.*"

Ban Nikola, Petrov brat, bio je, dakle, uvjeren da su Štajerci i Hrvati jedan narod, prava braća i po krvi i po mlijeku. Da ga štajerski velikaši nisu smatrali svojim bratom, on im zastalno ne bi bio onako pisao, on onako uman velikaš, onako proslavljen junak. I kukavelj boji se rugla, a kamoli ne bi onaj Zrinjski!

Gundulić je znao za Petrove osnove, te se nadao da će svanuti bolji dani hrvatskomu narodu. Dugo su se razgovarali i o Bosni i Hercegovini u kojima je živjelo starinsko hrvatsko plemstvo, najčistije hrvatsko plemstvo, pa su bili uvjereni da će se prenuti to plemstvo, a kad zbaci sa sebe carigradski jaram da će sámo zatražiti sjedinjenje s Hrvatskom, radosno pohrliti u naručaj svoje majke, u zagrljaj svoje hrvatske braće da mu se ne iskopa dom do devete stijene. Već dio onoga plemstva bio prešao na Muhamedovu vjeru, a Zrinjski se nadao da će krv nadjačati vjeru, da će se oni ponosni begovi sjetiti stare slave, onih slobodnih dana kada su im banovali Šubići. Zrinjski se nadao da će s pomoću umnih i odličnih begova istisnuti iz Hrvatske tuđince velikaše i generale i da će oni begovi kao pravi hrvatski velikaši, zauzeti najvažnija mjesta, primiti se najglavnijih posala u kraljevstvu da ga slavno brane od svih napadača.

Gundulić je dva dana proveo u Bakru, pa otputovao u Beč u noćno doba, da ga nitko ne prepozna. Na polasku dala mu je Katarina lijepu svotu dukata da ih odnese sirotinji u Dubrovnik, zamolivši ga da nikomu ne kaže da je ona dala taj novac. Katarina je uvijek tako radila, kršćanski, po Sv. Evanđelju.

Sutradan po Gundulićevu odlasku potuži se Petar da mu nije dobro. Uvečer pojavi se groznica. Cijelu noć nije spavao. Drugi dan bilo mu bolje, ali nije ustao. Uvijek je o nečemu razmišljao, najvolio je biti sam, jer da mu godi tišina, samoća i sve je svoje uvjeravao da mu je mnogo bolje, da će brzo ozdraviti. Orfea i Frana je molio da pregledaju tvrde gradove u Primorju, da urede to i to u skladištima, da se pobrinu za oružje, za hranu, za sve što treba vojsci.

Bilo je u sumrak, nebo oblačno, kad dođoše Fran i Orfeo, verući se od obale strmenitom uličicom put kastela, pred kuću trgovca Maršanića. Razgovarajući o Petru koji je već pet dana ležao, opaze Maršanića gdje sjedi u dućanu, spustiv glavu na dlanove, kao čovjek zamišljen, tužan. Knezovi uđu u dućan, pozdrave trgovca i vide mu suze na licu.

- Što je, Mate? - upita ga Orfeo.

- Jadno moje dijete!... - uzdahne trgovac i umolno se zagleda u Frana.

- Mate, što želite? - pruži mu ljubazno Fran desnicu.

- Svijetli kneže, Marica leži, gore, čuva je jedna susjeda. Žena umrla, sâm sam ostao s bolesnim djetetom. Već dva dana nije Marica ništa okusila... Zlo, zlo!... - zajeca otac. Opet je gledao kneza, bolno i umolno, i vidjelo se da mu nešto želi reći.

- Govorite, Mate - kimne mu Fran.

- Ah, dobri kneže, lakše bi joj bilo - da vas vidi... Uvijek je za vas pitala... Jutros nije mogla govoriti. Oh, Bože, Bože!...

Fran se gane. Orfeo mu pokaže stube kretom glave. Trgovac opazi njihove poglede i reče:

- Kneže, počekajte, dok javim gore...

- Čuo sam jutros da je Marica na smrtnoj postelji - šane Orfeo bratiću.

Fran sjede i spusti glavu na ruku, čas zatim zamoli ga Maršanić s vrha stuba da se popne na kat.

Tiho stupi knez u lijepu sobu, rasvijetljenu uljanicom, približi se k postelji i tužno pogleda bolesnicu koja je ležala nauznak, protegnuvši bijele i mršave ruke na modru pokrivalu. Crnokosa glava bila joj je pridignuta na snježnim jastucima. Knez je opazio kako joj je lice blijedo i upalo, čelo zadahnuto žutilom nad crnim obrvama, kako joj je nos otančao i nešto pomodrio, usnice otekle. Kad se približio k postelji, bolesnica je uzvrnula na njega velike tamne oči, a da nije ni ganula glavom. Fran je upita:

- Marice, je li vam danas bolje?

Ona ne odgovori. Nije skidala očiju s njegova lica, gledala ga začuđeno, u dubini raširenih zjenica zasjalo bi nešto. Knez je uze za desnicu i osjeti kako su joj tanki prsti malko zadrhtali. Opet je tiho upita:

- Marice, hoćete li mi oprostiti što vas nisam dosada posjetio?

Nije mu mogla odgovoriti, ali joj se usne ganuše na blažen osmijeh. Knez je osjetio kako su njezini prsti malko stisnuli njegove.

- Dijete moje, ne čuješ li što te pita njegova milost? Marice, odgovori našemu dobromu knezu... - molio je otac.

Bolesnica je šutjela, oči su joj naglo potamnjivale. Onako uprte u kneza, iznenada zasjaše, lice joj se osvijetli osmijehom, pokrivalo se na njedrima nadigne, knez osjeti jači stisak njezine ruke - u tihoj sobi začu se odug odisaj mlade Marice. Hip zatim potamne njezine oči, njeno se obličje oblije snježnom milotom blaženoga pokoja, vječnoga sanka...

Otac glasno zaplače i klone glavom na postelju. Knez klekne, pomoli se za dušu mrtve Marice, a kad ustane, otare suze, reče starcu nekoliko utješljivih, pa ode lagano iz sobe. U dućanu upita ga Orfeo:

- Mrtva?...

- Mrtva. Hajdmo. Jadni otac!

Brzim korakom pođu u kastel.

eLektire.skole.hr

Sutradan posjeti Katarina trgovca Maršanića da ga utješi i da poškropi Maricu blagoslovljenom vodom. U Bakru se pripovijedalo da se banica dugo molila Bogu kraj mrtvačkoga odra i da se čulo njezino jecanje.

Petar je ležao desetak dana, a čim je posve ozdravio, otputova sa zetom na Ozalj, ostaviv sve ostale u Bakru.

Bilo je oko sunčanoga zapada kada su Petar i Rakoczy stigli u Ozalj. Oni pred grad, a na mostu duboko im se klanja, prekrstiv ruke na prsima, visok i mršav čovjek, blijeda lica, duge prosjede brade, po haljini svećenik.

- Što je, vladiko, da od Boga nađeš? Otkad ti na Ozlju? - upita ga Petar s konja i pruži mu ruku.

- Od jučer, svijetli bane. Rekoše mi doći ćeš danas, a ja ostani ovdje da te pričekam zdrava i vesela - odgovori marčanski vladika Gavrilo Mijakić i digne ruke, idući uz konja u dvorište gdje se klanjahu banu prefekt, časnici, dvorjanici.

Kad uzađu u jednu dvoranu i sjednu upita ban Mijakića:

- A što je novo?

- Ma, svijetli bane, nevolja od povoja do pokrova! Gnjave nas bečki generali, tlače sirotinju, svak nam skube bradu, sve nam otimaju, a nije silnog vapaja, jer se manje čuje kad se i često striže nego jednom odere. Ej, ludo li smo se nasukali mi Vlasi! Bečki generali sve lijepo s nama mile-lale i sve niz dlaku da nas glade, a pošto su nas zapreli i premamili nekakvim povlasticama protiv vas, sad ti oni drugi pazar razmeću s Vlasima: okrenuše uz dlaku da nam koža puca i krvari. Dali smo bradu u tuđu šaku. Mozak mi se svije, krv mi uzvrije kad pomislim s kim se sve jarane i ortače oni moji, bruka ih i grdilo znalo, protiv slobode ove zemlje! Našlo se i među nama pametnih ljudi koji su drugim ubijali u lude tikvetine da ne podmiću svoju šiju svakom golišu, da ne traže hljeba na pasjem uzglavlju, da ne budu lupeške prirepine, ali komu Bog nije dao pameti, kovač mu je nikada ne skova. Tako ti je, moj bane! A jesi li ono čuo?... - zašuti vladika i živo pogleda Petra.

- Što je?

- Ma umro Pero Petretić, jest, umro!

- Umro zagrebački biskup? - začudi se ban.

- Velim ti: umro, pa umro! Evo, jutros.

- Bog ga pomiluj! - reče ban nakon stanke.

- Neka mu sve oprosti što je meni učinio - uzdahne vladika i pogladi dugu bradu. Gledao je bana, duboke crne oči umno su mu sijevale. Lijepo, ozbiljno i žalostivo lice bilo mu malahno porumenjelo. Valovita i prosijeda kosa, razdijeljena posred tjemena kao i banova, pala mu je na ramena i bila je krasan okvir njegovu umnom licu.

Kralj je imenovao Mijakića marčanskim vladikom na preporuku Petra Zrinjskoga, pošto se Mijakić obvezao da će poći u Rim na potvrđenje da će se pokoravati zagrebačkom biskupu i sjediniti svoje vjernike s rimskom crkvom. Leopold I upitao je kasnije biskupa Petretića je li Mijakić ispunio svoju obvezu, a biskup je odgovorio da je pogazio svoja obećanja, da se nikada neće pokoriti Rimu, da je osoran, podmukao buntovnik.

Kako Mijakić, tako su radili gotovo svi njegovi predšasnici, osobito lukave vladike Gavrilo Predojević i Savo Stanisavljević. Ove je biskup Petretić bez prekida tužio, pa su ga imali na zubu. Vladike, prije svoga imenovanja, obvezali bi se na sve, a po imenovanju druge bi knjige propojale: svi bi pošli u Peć da ih tu posveti njihov patrijarh...

- Vladiko, ti nisi ni suze prolio za biskupom Petretićem... - kimnu ban Mijakiću.

- Znaš da smo se bez oduška natezali; tužio me dan na dan. Polile bi me i trostruke suze za njim da mi nije nasrnuo na poštenje. Čovjek sve dava za obraz, a obraz ni za što. Trnapio je u sve to gore nepodopštine, svašta je na mene naprtio.

- Zašto si se na sve ono obvezao?...

- Ne pitaj bane! Ajde da o tome zapučimo... - posmjehne se Mijakić.

- Vladiko, kaži da čuje moj zet kako je ono vladika Savo Stanisavljević prevario biskupa Petretića.

- Kako prevario!? Ma eto nadmudrio ga! - podigne Mijakić ruke. - Onaj Stanisavljević obvezao se i pismeno da će ovo i ono, ta znaš... ali što da kopamo trice.

- Obvezao se da će se sjediniti s rimskom crkvom - popuni ban i doda posmješljivo: - Vi ste svi na jedno brdo otkani.

- Da, da, eto tako nekako! - nasmjehne se i zguri Mijakić. - Imenovalo Stanisavljevića vladikom, dalo mu plaću, dala mu vlada tu plaću, a on, da no, kako bih rekao....

- Pošao u Peć da ga patrijarh posveti.

- Taman tako! Zaludu je plaća od zlata kad je veriga!

- Vlada mu na to uskratila plaću, a on dođe k biskupu Petretiću i obreče da će ispuniti svoju obavezu, da će ravno u Rim. Petretić je znao kako je Stanisavljević lukav, pa mu napiše više listova za Rim i reče mu da ga prelijepo u njih preporučuje...

- E, ružno se ponio u tome Petretić. Tko druge sramoti, sebe ne časti - uzruja se Mijakić. - Da, Petretić je užasno, na mrtvo ime, ocrnio Stanisavljevića u onim listovima: bacio crno na bijelo da Stanisavljević misli samo na prevaru...

- Uistinu? - začudi se Rakoczy.

- Kneže, živa istina! - metne Mijakić ruku na srce. - Stanisavljević svašta je nagađao putem u Rim, želio je da se Rimu prikuči bez straha i tamna glasa, pa ti ga poklopi sumnja nekakva: da mu nije Petretić uvalio crn kolač u torbu kad mu je dao one listove? Eh, savjest je najvjerniji drug, jer ako te prevare razum i misao, neće nikada ona - osmjehne se Mijakić, pa doda: Stanisavljević raspečati listove, pročita kako ga grdi Petretić, pa podere listove...

- Nadmudrio ga! - nasmije se Rakoczy.

- Kad je već zagazio, htio da izgazi. Nevolja nema zakona! - podigne ramena Mijakić.

- Došav u Rim - opet će ban - obveže se Stanisavljević pismeno da će se sjediniti s rimskom crkvom. Povratio se u Hrvatsku s papinskom potvrdom da može opet sjesti na svoje mjesto. Pomislite kako je to iznenadilo Petretića! Stanisavljević je ostao vjeran svojemu zakonu, a Petretić opet ga tužio. Tako je radio Stanisavljević.

- E, pa slava mu! Taknite se duše, pa recite da nije pravo i mudro radio! - raširi Mijakić ruke.

- Veoma mudro! - nasmije se Rakoczy.

- Čovjek uvijek misli da su najpametniji njegovi jednomišljenici, pa ih stoga brani i slavi - nasmjehne se i Zrinjski.

Kod večere povedu razgovor o nevoljama u otadžbini. Ban je pitao vladiku hoće li se opametiti njegovo stado, a vladika je potanko pripovijedao kako je obišao mnoga selišta da osvijesti svoje vjernike, da ih odbije od Austrijanaca. Časnici ga tuže u Beč, vrebaju na njega, rade mu o glavi, a on se šulja, preobučen na seljačku, od sela do sela, tako da već pozna svaki grm i trn i ne mari ni za sunčanu žegu, ni za ciču zimu, mada otpada nokat

od mesa. Sad u ovom, sad u onom kraju glavi potajne sastanke, mahom, u kasno doba noći, pa razlaže svojima kako su ludo i sramotno ubrazdili, kako će svi dotjerati do torbe.

Banovi, kraljevi, bečki ministri i njemački generali i časnici pod kojima su Vlasi služili u Hrvatskoj, pak različiti poslanici i drugi ljudi u svim listinama, spomenicima, izvještajima, listovima, u svim spisima od onoga vremena kad spominju Vlahe u Hrvatskoj, što često biva, nigdje ih drugačije ne spominju nego kao Vlahe, Valaques, Vallachi, Walachen. I sami Vlasi sebe su tako zvali.

- Kad biste barem nekoliko časnika od vašega zakona mogli nagovoriti da odu iz austrijske službe - reče Rakoczy Mijakiću.

- Bit će mjesec dana što sam se na muku prosukao do Petrinje da govorim s nekima. Obrekli su mi da će stupiti u bansku vojsku, ako ih ban dobro plati. Svaki traži pedeset dukata prije nego će u bansku vojsku i da im se dukati pošalju u Petrinju. Vidi se, misle na prevaru. Crn obraz, puna torba! - zaklima Mijakić, porumenje, pa nastavi: - Ranim jutrom sretno izađem iz Petrinje, a kad pregazim neki potok, prasne puška, tane mi fijukne nad glavom. Ja strugni do jedne rivine, drži se po gruhu, prepuzi čistinu požapke, ustani, opet pukne puška, jedna, dvije, tri, ja šmugni u šikarje, ogrebi se o drač, zaderi o glog, tane zaprašti kraj mene u suho granje, nekako izmašim na kraj šikarja, pa zdravo opučim poljem!

- Jadni moj vladiko! - stisne mu ban desnicu.

- Moj bane, tako ti se ja prebijam od kamena do jaruge, ne bi li mi duša u raju mjesta uhvatila.

Petar se potanko za sve raspitao, pa zamolio vladiku da se čuva, da radi mudro i oprezno, jer je gore kada umakne jezik nego noga.

Mijakić je zorom odjahao u svoj manastir Marču, kraj Kloštra Ivanića, ugibajući se svakom glavnom drumu, a kad se s kime sastao, uvijek je pomislio: u jeziku nema kosti, nego neoprezno ide kud ga okreneš.

XVI.

Potkraj studenoga god. 1667. ranim jutrom izjahaše iz Beča dva čovjeka, te udariše, onom cestom što vodi u Šoprun, dakle put juga. Da ih nitko ne prepozna, natisli su šubare na čelo, podigli ovratnike tamnih kabanica i zakopčali ih pod bradom. Vide im se samo oči, a da su to neka velika gospoda, o tom nema sumnje čim bolje pogledaš njihovo odijelo, njihove gizdave zelenke. Snijeg je lagano propadao. Pošto odmakoše od grada, lijevo i desno sterale su im se šume, gusta crnogorica, nakićena snijegom.

- Kneže, gotovo svaki dan izmisle ministri kakvu grozotu koju da je počinio Nádasdy! - reče Gremonville, prevrnuv ovratnik kabanice.

- Vi ste govorili da mu rade o glavi?... - pogleda ga Petar Zrinjski i raskopča malko kabanicu.

- Kako mu ne bi radili o glavi kad je najbogatiji velikaš u Ugarskoj!?... Pred dva mjeseca šaputalo se na dvoru da je Nádasdy podmitio nekoga stolara da zapali dvor. Cesar bi utekao iz dvora, Nádasdy dao bi ga uhvatiti i umoriti. Sada tvrde da je Nádasdy pred mjesec dana dao otrovati sve dvorske bunare, u jedan da je dao baciti dva mačka, dva

eLektire.skole.hr

pijetla i jednog psa, a sve to omotano platnom. Španjolci se na dvoru zgražaju. Strašan je taj Nádasdy! - nasmija se Gremonville.

- Uistinu strašan - osmjehne se ban, ali ne od srca.

- Pred dva tjedna bio je sav dvor kod Nádasdyja u Pottendorfu da se uzmogne lakše izmisliti jedna čudna bajka. Nádasdy je sjajno dočekao cesara: silne gozbe i zabave. Sad se tvrdi na dvoru da je Nádasdy bio metnuo otrova u neku slasticu što je cesar rado jede! Žena Nádasdyjeva da je znala za taj otrov, u posljednjem času preplašila se muka paklenskih, pa zapriječila da dođe na stol ona poslastica. Nádasdy se na to rasrdio, kako tvrde na dvoru, te otrovao svoju ženu. Naglo je umrla grofica Nádasdy, a Španjolci se zgražaju. Ja mislim da Nádasdy ne zna tko je otrovao njegovu dobru ženu.

- Znate li vi?

- Ne znam ni ja. Takve se stvari ne saznaju lako... - stisne oči Gremonville.

- Ne, ne saznaju se lako.... - uzdahne Petar i zamisli se, sjetiv se svoga brata.

Sad su lagano jahali. Gremonville je znao kakve su misli zaokupile bana. Nakon podužeg muka, začе tišim glasom:

- Kneže, još vam nisam kazao da je pred malo dana bio kod mene grof Nikola Bethlen.

- Nikola Bethlen bio je u Čakovcu kad je moj brat... - živo pogleda Gremonvillea.

- Grof Bethlen bio je u šumi s vašim bratom. Kneže, oprostite što sam dirnuo u tu ranu... ali kad sam počeo... Evo što sam čuo od Bethlena: u gradu Čakovcu bilo se sakupilo mnogo velikaša oko vašega brata da će s njim u Beč zbog vašvarskoga mira. Jedno popodne pođu velikaši u lov, vaš je brat došao kasnije, te začu viku da je zvijer blizu...

- Kakva zvijer? - začudi se Petar.

- Bethlen mi je kazao samo: zvijer, *bête...* Vaš brat pograbi pušku i potrča u šumu. Sluge koji ostaše kraj kočije, odmah začuju hitac, potrče onamo gdje je puška pukla, nađu gospodara na zemlji, protegnuta, ni da bi se ganuo. Okrenu ga na sve strane da vide je li gdje ranjen, ali ne nađoše ni jedne rane, nego je bio samo na lijevom slijepom oku oštrbljen: "*... mais ils trouvèrent leur Mîire étendu pat terre et sans mouvement; ils le tournèrent de tous les sens pourvoir s'il était blessé en quelque endroit, et ne lui trouvèrent aucune blessure, mais seulement qu'il était froisse à la tempe gauche*".

Kad svrši Gremonville, ban gorko istisne:

- Dakle samo oštrbljen na slijepom oku!?... Vepar ne ostavlja tako malene tragove na čovjeku koga je usmrtio...

- Onda se govorilo u Beču da će se vaš brat proglasiti kraljem Hrvatske i Ugarske...

- Nikada nije na to mislio! - odgovori Petar odlučno. Lice mu se trzalo.

Sad umuknuše. Manje je sniježilo. Malo poslije opaze pred sobom dva konjanika. Nádasdyja i zeta mu Draškovića koji su dojahali iz Pottendorfa. Ovaj golemi i sjajni Nádasdyjev grad bio je nedaleko od Laxenburga, nešto južno, na austrijskoj granici. Jedni i drugi podbodu konje, te se zbliže za koji hip. Gremonville koji je rado jahao, bio je poručio grofu Nádasdyju da dođe do neke šume gdje su se već dva puta bili sastali. Pošto se pozdraviše, zaokrenuše svi zajedno u šumu; Drašković prihvati sve konje, a ostali se udalje od njega koju stotinu koračaja, pa stanu na jednoj maloj čistini. Dok je Ivan Drašković pazio na konje, ostali su se razgovarali: "*Der Tochtermann Nádasdy-s Graf Draskovich, hielt gewöhnlich einige Büchsenschüsse entfernt mit den Pferden u. nahm an den Gespächen keinen Anteil.*"

Gremonville je pripovijedao da njegov kralj ne misli na drugo nego kako bi zadao što težih neprilika cesaru Leopoldu, a ban mu je žestoko odgovarao kako bi pravo bilo da

već jednom francuski kralj odluči ovako ili onako. Sad uze Gremonville razlagati da nije nikakvo čudo što njegov kralj zateže, jer eto misli da bi, možda, grof Nádasdy drukčije zabrazdio kad bi, što je moguće, postao palatinom... Nádasdy se na to uzvrpoljio, malone razljutio, pa stao sa žarom tvrditi da on neće nikada s pravoga puta, da će sve raditi samo za svoj narod i onda ako ga kralj imenuje palatinom, u što on, uostalom, nikako ne vjeruje. Ban reče nekoliko gorkih Nádasdyju, a ovaj opet da se oštro brani: svakomu je poznato kako Beč snuje o njegovoj propasti, kako se na dvoru dan na dan izmišljaju najveće strahote protiv njega, pa on da je odan dvoru!?... Tužio se Nádasdy da mu sva ta različita sumnjičenja ogorčavaju sijede dane, a najljuće mu rije srcem što ban sumnja o njegovoj iskrenosti.

- Čuješ, Nádasdy: vi Ugri, vi ste strašni ljudi! Kad vas čovjek sluša da poludi, prosti mi Bože! Tko da se u tebe posve ne pouzda kad tako govoriš? Vi ljubite svoju otadžbinu, vi ljubite slobodu, vi poštujete svakoga, usta su vam uvijek puna bratske sloge, a kako je, dobro znamo - potrepta Petar Nádasdyja rukom po ramenu, jetko se osmjehnuvši. Prođe hip, pa ljutito doda: - Vaši čini nikad ne odgovaraju vašim govorima!

- Da nisi govorio s udovom palatinovom, ti bi drukčije o meni sudio. Znat ćeš ti tko je i što je udova Ana! - jarosno istisne Nádasdy.

Kad se smiriše, razjasni Nádasdy kako bi francuski kralj mogao poslati dvije pomoćne vojske, jednu u Bakar morem, drugu u Poljsku i još bi lako mogao nagovoriti koga njemačkoga kneza da navali s Ugrima na Austrijance. Gremonville razloži da bi to bilo veoma teško, jer se na bečkom dvoru zna za stanovite osnove. Dokaz je tomu što je cesarica pred malo dana rekla nekim ugarskim velikašicama: "Čemu da milujemo ljude koji su više odani francuskom kralju negoli svojemu?"

Zrinjski je pripovjedio Gremonvilleu kako je veliki vezir uvjerio i umirio Leopolda I. da će ne samo čuvati mir nego da će sultan upotrijebiti sav svoj ugled i svu svoju snagu protiv svakoga na koga će ga pozvati kralj Leopold I. Gremonville reče kako je i to dokaz da su Beč i Carigrad sporazumni protiv Hrvatske i Ugarske. Nato se rastadoše: ban i Gremonville u Beč, Nádasdy i Drašković u Pottendorf.

Zrinjski je neumorno radio, pisao je na sve strane, posjećivao poslanike i ministre; ovim je posljednjima tumačio kako bi lako mogli umiriti Hrvate i Ugre. U te dane bio je veliki metež u sjevernoj Ugarskoj, najveće ogorčenje na Beč, jer kralj nije htio da sazove sabor, da imenuje palatina. Neki su velikaši utvrđivali svoje gradove, govorilo se o samom ustanku. Neizmjerna je bila Petrova strpljivost u Beču, njegovi napori neizrecivi, mučenički: htio je spasiti otadžbinu i svoju porodicu i ostati vjeran svojemu kralju.

Potkraj god. 1667. vratio se Petar na Ozalj. Kako je bio zapao velik snijeg, nije mogao u Primorje gdje mu je bila obitelj.

Pred Božić posjetio je Tattenbacha u njegovu gradu Račju. S njim je bio i Rudolf pl. Lahn, tada njegov konjušnik. Jedne noći, u kasno doba, razgovarahu se Zrinjski i Tattenbach nasamo i mislili su da već spava sva čeljad u gradu. Nije bilo tako: Lahn i Baltazar Riebbel, prvi Tattenbachov podvornik, došuljali su se pred vrata sobe, pa im nije svaka utekla. Tattenbach je govorio o svojoj drugoj ženi, rođenoj grofici Forgač, a ne da je hvali, pak o grofu Karlu Thurnu, goričkomu kapetanu, uvjeravajući bana da će Thurn biti s njima, te navaliti na grad Trst. Kad su to Lahn i Riebbel čuli, odoše tiho od vrata.

Mjesec dana kasnije, kad se Petar spremao s Ozlja u Primorje, dođe mu iz Beča list u kojem ga kralj preljubazno moli da bi odmah požurio u Beč, pa će zajedno na sabor u Rezno, Regensburg. I ovom zgodom htio mu je pokazati kralj kako se u njega pouzdaje, kako ga štuje! Petar sve promisli, pa pođe na put. Drago mu je bilo što će se u Reznu sastati

s nekim njemačkim knezovima. Moglo bi se pričiniti da je Zrinjski pozvan u Rezno samo poradi toga da pazi na sve što će on tamo raditi i koji će se knezovi s njim najviše sastajati.

Katarina Zrinjska, dok je njezin Petar bio u Reznu, stanovala je najviše u Bakru sa svojom djecom, ali je ona, kao velikašica i banica, putovala zemljom, sad u Zagreb i u Čakovec, sad opet Primorjem. Izdavala je "Otvorene listove" i važne naredbe, oslobađala kmetove od tlake, označivala granice na posjedima, izabirala "gospodske suce", kapetane i "satnike od leta" u gradovima.

Grobničani i Bakrani bili su se posvadili zbog nekih sjenokoša, a Katarina izabra povjerenstvo koje će postaviti "*nove križe i mejaše polag pravednoga odlučenja*".

Da se bolje bude znalo za nove međe, poći će s povjerenstvom na lice mjesta - "*dva starca bakarska, dva grobnička i nekoliko ljudi i male djece koji budu pametili kadi su križi i mejaši meu njimi*".

Tako piše Katarina svoj "Otvoreni list" na Bakrane i Grobničane pa ovako završuje:

"*Tako Mi zapovidamo od sada i u napridak, da puk bakarski i grobnički imaju u ljubavi živit, i pri ovom ostati oni i njihov ostanak vikovičnim zakonom. I za većega virovanja i tverdnosti radi dasmo ovi Naš List Našom pečatnjom zapečaćen i Našom rukom podpisan.*

Katarina Zrinska m. p."

Banica obično počinje svoje naredbe ovako:

"*Mi Frankopan Katarina Zrinzka vikovični Gospodin od Zrinia, kraljevstva Dalmatinskoga, Horvatskoga i Slovinskoga Banica*", ili samo ovako: "*Gospa Zrinzka Frankopan Katarina*".

Banica je pazila na red, čistoću i ćudoređe u zemlji. Evo kako je oštro pisala Grobničanima:

"*Leta 1668, dan 10. Januara. U Novom Zriniu. Z ovim Našim Mandatom zapovidamo svim Našega grada Grobnika starcem i ostalim podložnikom, da svaki pred svojom kućom pute, mirišćini i susešćini ima lipo snažit, to je, da od sih dob nikakova nečistoća od blata ili smrada nutri se ne najde, nego da se svaki dan lipo snaži po svud. I veće zapovidamo, da malovridne žene i nečiste imaju se van iz kotara Našega pretirati, i ako bi se koj našal podložnik Naš ki bi u svojoj kući takov burdel ili ženu deržal, ima platiti penu toliko krat koliko se zateče. Tulikajše one dvie šterne imaju pučani lipo osnažit i pod zaklopom deržat za potribu obćinsku polag običaja. I most ki je pri Grohovu pervo bil, imaju ga i sada postavit i put do njega dobar napravit. Dano v letu ut supra.*"

Evo kako je pisala Katarina iste godine svojoj kćeri Juditi u Zagreb:

"*Zdravlje i sako dobro ti želimo kot našoj dragoj i ljubljenoj kćeri, tebi i svim mnogo poštovanim konventesam, od Gospodina Boga.*"

"*Prijeli smo tvoj dragi list, kega nam pišeš sa svimi konventesami skupa, i v kem poteščavaš na nas, da smo ti malo dote* - miraza - *obećali u Listu, kega smo ti dali. Ne misli, da si s tem zasvim od nas odilena, ili da si u nemilosti otčinoj i materinoj. Istina je pak, da smo ti hotili s tim pokazat, da nam ni po volji, da si v onem siromaškem kloštru svoj stališ hotila v svetem redu prijeti, jer smo te mi hotili med druge opatice v kloštar dati kadi su hercezice i grofice.*"

Za ovim javlja kćeri da će još dobiti na račun miraza, a iz pisma jasno se vidi kako nije majci milo što joj Judita piše o novcu. Majka dobro zna da to Judita čini po nagovoru "siromašnega kloštra", pa ljubazno nastavlja:

"*Moja draga kći, Gdin. Otac bi ti bili sami sve ovako pisali, ali su morali od kuće, jer su od njih svitlosti - od kralja - nikoju naglu prijeli, tako nisu imali časa, nego su meni dali da ti ja njihovu i moju volju obznanim. Nemoj dvojit o našemu obećanju ništar, pače zahrani ov list, da ti bude*

eLektire.skole.hr

vazda za hasan, jer kako da ga i sami Otac podpisuju s manum skupa, s pečati od obodvih zapečatit ćemo ga. Reci G. Mater Abbadessi i svemu poštovanemu kloštru od Naše strane svaku službu, i da ćemo i v napredak poklonit ovu otčinsku i materinsku ljubav i prijaznost tebi, kot našoj dragoj kćeri, i svemu poštovanemu kloštru".

"Naša Zora Veronika svaki ti dan list piše, a neće ni čuti za to da bi ti opatica u kloštru ostala. Silom hoće da po tebe pošaljemo."

"S tem te preporučamo Gospodinu Bogu i prosimo Boga, buduć da si ti taj sveti red na se vzela, da ga obnašaš na diku Božju i poštenje i na dušno zveličanje tvoje, a mi ti obećajemo našu otčinsku i materinsku milost do vika."

"Čakovac 12. Febrara 1668. G. Frankopan Katarina Zrinzka m. p."

U ožujku iste godine jake su se turske čete bile primakle iz Bosne k rijeci Kupi, a još više bilo ih se sakupilo u Lici. Turci su se grozili da će popaliti Primorje. Kako nije bilo bana u otadžbini, pozvao Orfeo i Fran hrvatske junake na oružje i poletješe s njima na granicu. Prije nego odoše iz Bakra, nagovoriše Katarinu da se nekamo skloni s djecom i Julijom, najbolje u Mletke.

Katarina je napisala svojom rukom, 6. ožujka 1668. mletačkom duždu talijansko pismo u kojem mu javlja da je njezin "presvitli gospodin muž" u Reznu gdje ga preko reda zadržava kralj Leopold, a Turci se eto spremaju na navalu, hoće da zataru nju i njezin predragi porod: "*e la mia carissima prole*". Piše duždu jednostavan listić - *semplice letteruccia* - kako sama kaže, i moli ga da je providi jednom od njegovih palača gdje bi se najbolje mogla sačuvati sa svojim živim draguljima, naime s jedincem sinom i s dvjema kćerkama "*... provvedermi un delli suoi palazzi, dove meglio potrò col mio vivente tesoro, cioè unigenito figlio e due figlie, conservarmi*". To njezino najveće blago, to su Ivan, Jelena i Zora. Judita je bila u Zagrebu. Još piše Katarina u istom listu, ako se njezin presvijetli muž s Božjom milosti spašen vrati iz Regensburga u Hrvatsku, tad će se ona vrnuti u otadžbinu: "*Che quando poi con Iddio grazia ritornase a salvamento mio illustrissimo consorte.*"

Čudna je ova riječ: *a salvamento!*

Katarina je, dakle, znala da vratiti se iz Regensburga znači koliko i spasiti se i da za to treba osobite Božje milosti!...

Ostala je s djecom u Bakru, jer su velike poplave priječile Turcima navaliti svom silom. Neke su im čete u Lici raspršili knezovi Fran i Orfeo.

Potkraj travnja iste godine vratio se Petar iz Regensburga na Ozalj gdje je našao svoju obitelj. Malo dana prije otputovala je Jelena u Ugarsku sa svojim mužem koji je bio došao po nju. Frankopani bili su u to vrijeme u Primorju.

Petar je pripovjedio Katarini što je govorio s njemačkim knezovima, kako svi mrze Austriju, ali se boji da mu ne mogu pomoći, jer su složni kao i Ugri. Austrijanci pazili su na svaki njegov i njihov korak. U Beču je posjetio novoga mletačkoga poslanika Marina Zorzija i tajnika mu Antuna Bernardija, a ti su ljudi neiskreni, lukavi, strašno šaraju.

Na Ozlju nasta neka neobična tišina. Petar bio spokojan dva mjeseca i htio je naužiti se obiteljske sreće, pomisliv često da će možda domalo planuti oluja. Po više sati šetao se zelenim šumama, umoran vratio bi se u dvor, sjeo u knjižnici, utonuo u misli, a tih je bilo mnogo. Iznenada obuzelo bi ga veliko čeznuće da miluje svoju djecu, da se nagleda Zore i Ivana, pa bi ih dozvao k sebi i bio je presretan, držeći ih na koljenima, slušajući njihove radosne šale, njihovo veselo pripovijedanje. Djeca su ga uvijek dragala, savijala mu se oko vrata i cjelivala ga. Katarina se tomu radovala jer je znala da se on tako odmara da će se njegov duh još više ojačati. S njom je Petar izvanredno nježan: zagledao bi joj se u oči i

eLektire.skole.hr

u lice, bila mu lijepa i mila, činila mu se mlađa, uvijek ju je neizmjerno ljubio i obožavao, a sada je mislio da je premalo. Dugo bi je gledao, sav blažen i stisnuo bi joj ruku, kao djevojci kojoj hoće kazati da je ljubi, a tad mu se Katarina nasmiješi... On je vidio u njezinu osmijehu svu njezinu i svoju sreću, sve radosne dane što su ih u ljubavi zajedno proživjeli. Porumenio bi kao i ona i sve ono što nije mogao izreći, kazao bi joj svetim cjelovom, privinuv je na svoja prsa.

Negdje u mjesecu lipnju posla ban o. Bargiglia u Beč da ostane dulje vremena tamo, u jednom francuskom samostanu, kako se ban bio dogovorio s Gremonvilleom. Bargiglio idući svijetom svašta je skupljao u svoju glavu, a bio je vrlo mudar, vazda oprezan. Domala se upozna u Beču s mnogim isusovcima, dominikancima, različitim fratrima, svuda je zalazio, u sva ministarstva i poslaništva, i svaku je u prvi mah mozgom ulovio. Kod njega su se ispovijedale neke dvorske gospođe i druge velikašice. Nitko nije znao, osim Gremonvillea, da je otac Bonaventura - tako se Bargiglio zvao u Beču - došao s Ozlja, da je on najvjerniji pouzdanik Petra Zrinjskoga. Bargigliu narasla je kratka prosjeda brada, bio je kapucin, a ne dominikanac kao prije. Neke su gospođe tvrdile da je o. Bonaventura uman i neiskazano duhovit, da takva ispovjednika nije još bilo u Beču i šaputale su da je to neki talijanski grof koji se odrekao svijeta zbog nesretne ljubavi. U ono vrijeme bili su isusovci najglavniji, najveći kotači u državnom stroju, a pomanji kotači: dominikanci, č. oo. ispovjednici, dvorski kapelani, različiti fratri i kapucini, i svi su oni bili tajni savjetnici, glasnici i pouzdanici sad jedne, sad druge stranke na dvoru, a mnogo puta i jedne i druge istodobno. Gremonvilleu nije već lako bilo dogovarati se sa samim Zrinjskim, jer je dvor sve oštrije pazio na njega, ali mu nije bilo teško da se često ispovijeda kod Bargiglia i da mu priopćuje što se govori i snuje na dvoru protiv nezadovoljnika i da čuje od njega što je on obaznao.

Potkraj listopada iste godine, naime 1668. pane na Ozalj prije sunčanoga zapada suhonjavi Bargiglio, glatko obrijan, opet dominikanac. Osim banice i bana, nitko nije znao otkud je došao. O. Marko Forstall lijepo ga pozdravi, po navadi, kao da ga je vidio prvi dan, a Bargiglio se srdio u sebi što nije nikako mogao opaziti na njegovu licu ma ni traga radoznalosti.

Ban i banica odmah uđu u knjižnicu s dominikancem. Još nisu sjeli, on hukne:

- Sve se zna na dvoru! Gremonville je htio da odmah otputujem iz Beča. Evo me. Uh, koliko podmuklosti u tom Beču! Da, sve se zna...

- Udova Vesseleny?... - pogleda mu ban u oči.

- Nesretna ljubav! - zaklima Bargiglio. - Udova Ana hini da se zaljubila u grofa Rottala koji je uvrtio u svoj jadni mozak da će ga kralj imenovati palatinom. Udova hoće da se pomiri s dvorom: njezin tajnik Bori sve je otkrio Rottalu po njezinu nalogu. Ona je htjela u Beč, ali je oboljela u Požunu.

- Kako je duboko pala ta žena koju je Ugarska slavila kao najveću svoju kćer! - ražali se Petar.

- Nesretnica!... Ja sam obožavala onu divnu Anu Szechy! - uzdahne banica, oči joj se pomute.

Prvi muž one krasne Ane bio je Szechy. S njim se proslavila u narodnoj borbi za slobodu, braneći mačem u ruci svoje gradove od Austrijanaca.

Bargiglio nastavi pripovijedati što je čuo od Gremonvillea i sam saznao:

- Laslo Fekete sve je izdao nadbiskupu Szelepchenyju, pa dođoše zajedno u Beč grofu Rottalu koji je napisao Feketeov iskaz u nadbiskupovoj prisutnosti. Fekete je izjavio da se upleo među nezadovoljne velikaše samo zato da ih uzmogne izdati. Drugi se dan sastaše

eLektire.skole.hr

ministri. Rottal pročita Feketeov iskaz, a Fekete potvrdi da je tako, pa stane tumačiti ministrima kako bi najlakše mogli uhvatiti glavne urotnike. Nadbiskup je nagovarao ministre da odmah uhvate Borija i Nagyja, mada su ti ljudi ugarski velikaši kojima se po ugarskim zakonima ne može suditi. To neka ne smeta gospodi ministrima, jer se zna kako je već Ferdinand I. dao uhvatiti i osuditi neke ugarske velikaše...

- Tako je, dakle, umovao taj ugarski nadbiskup! - reče ban gorko i bolno.

- Nádasdy?... - upita Katarina, misaona i pečalna.

- Nádasdy se boji... - posmjehne se dominikanac. - Još nije mjesec dana što se bilo sastalo tajno vijeće u Ebersdorfu: kralj, Auersperg, Lobkowitz, Schwarzenberg, Lamberg, Montecuccoli, Rottal i Oettingen. Svi su članovi toga vijeća uvjereni da postoji - urota, a savjetovali su kralju da pusti "urotnike", za sada! Ovo je veoma važno, svijetli bane! Pročitali su kralju Feketeov iskaz, pa su odlučili: da se ni u čemu ne treba dvor prenagliti, neka se Nádasdy ne imenuje palatinom, nego neka se pozove u Beč pod izlikom da se žele porazgovoriti o sazovu sabora; neka Fekete ostane među urotnicima i neka hini da im je dobar prijatelj, a za to treba da se nagradi; neka se nitko ne zatvori, nego neka se oštro pazi na glavne urotnike; neka bi se radilo kao da se ništa ne zna o uroti: "*Es müsste gehandelt werden, als wisse man von der Verschwörung nichts.*" Tako je odlučilo tajno vijeće 30. rujna!

Kad dominikanac svrši, pripovjediv živu istinu, ustane Petar, primi Katarinu za ruku, duboko odahne:

- Hvala budi Bogu, sve, dakle, znaju! Neka znaju! Što: urota!... Kako mi je odurna ta riječ! Ja: urotnik!?... Ne! Katarina, sad mi nismo urotnici! Nismo, kad sve znaju. A kad smo bili? Je li urotnik koji traži svoje pravo? Beč me sili da trgnem mač, ja sam na to spreman i to ću im kazati. Što nam se može dogoditi? Da poginemo? Kako su toliki Frankopani i Zrinjski pali za prava hrvatskoga kraljevstva, past ćemo i mi.

- Tko da na to?... Dragi Petre, kako si uzrujan... Da, ti ćeš u Beč, sve ćeš im reći, a ne popuste li... - zašuti banica, sva drhtava, više uzrujana od njega.

- Beč će možda popustiti kad začuje vašu muževnu riječ. Kadšto i razlog opravi štogod. Što hoće Beč, protivi se svima Božjim zakonima. Od Boga su svi dobri zakoni, a zli su od vraga. A toliko kraljevske prisege?... - umukne Bargiglio, sklopiv ruke pred licem.

Čudno ga je Zrinjski pogledao kad je izustio posljednje dvije riječi i neka velika gorkost stegnula mu lice i uzvinula malahno gornju usnicu...

U dvorani bio posivio zrak. Dominikanac pogleda na prozor i reče da će dažd. Banica se primakla k prozoru i ugleda u dvorištu svoju djecu gdje se vraćaju sa šetnje. Petar je šetao knjižnicom.

Zora i Ivan veselo uniđu, poljube roditelje i pozdrave dominikanca. Zora je uprav stala na petnaestu godinu, krasna je i mila djevojčica, veoma nježna, materino zlato. Lijepo se sjaje i smiješe njezine svijetle i bistre oči anđeoskom dobrotom i milotom. Ivan, godinu dana stariji, raste kao iz vode, već je snažan i čvrst gospodičić, odlučan u svakoj kretnji, bistra pogleda, prava krv Šubića-Zrinjskih. Zora i Ivan kazivahu roditeljima kuda su šetali, pa zamijetiše da su roditelji neveseli, zamišljeni. Otac ih obujmi desnicom oko vrata i privine zajedno njihove lijepe glave na svoja široka prsa iz kojih se vine odugi uzdah:

- Djeco moja...

- Oče, zašto si tako turoban? - zapita ga milo Zora.

- Budi ti vesela - osmjehnu se sjetno otac, gladeći joj sjajnu i mekanu smeđu kosu.

- Jesi li dobio kakvo pismo od kralja? - pogleda Ivan oca veoma uzbuđeno.

- Ne misli na kralja! - odgovori otac i opet ih privine na prsa.

Katarina, naslonivši čelo na dlan ljevice, motrila je Petra i svoju djecu. Suze joj navru na oči, pođe k prozoru da ih potajno otare. Dominikancu nije to ubjeglo. Tiho je uzdahnuo, pomisliv: svete li žene i majke!...

XVII.

Iznenada pukne glas: kralj je naredio da se uvede Petar Zrinjski u bansku čast. Hrvatski stališi i redovi radosno poviknuše: "Teda-negda imamo bana!" U Zagrebu se sve uskomešalo. "Ferdinandovci" himbeno su prevraćali očima i svuda šaputali kako je kralj dobar i milostiv Hrvatima. Pametnije su glave znale da su ti ljudi potkupljeni od bečkih generala. Neki su velikaši bili osupnuti, grof Nikola Erdödy kao da ga je grom ošinuo. Svečano ustoličenje imalo se obaviti 5. studenoga god. 1668.

Dan prije, jutrom, sjajna se pratnja bila poredala u dvorištu grada Ozlja. Petar, čas pred polaskom, razgovarao se s Katarinom, u dvoru.

- Petre, kako si mi tužan...

- Ne, nisam veseo, a sutra sjest ću na bansku stolicu... Hrvatski ban!... Dandanašnji ban?... Katarina, ti znaš kako bi se moja duša radovala da sam pravi ban. Sjena sam hrvatskog bana, ništa nego sjena... U Beču misle da ja i ne slutim zašto hoće upravo sada moje ustoličenje: tajno je vijeće odlučilo da će raditi kao da ništa ne zna o uroti... Uroti!?...

- Petre, bit će možda štogod bolje nego do sada. Kao uveden ban imat ćeš ipak veću vlast. Stališi će možda za tobom...

- Vidjet ćemo! - uzdahne, sjetno je pogleda i više je puta poljubi.

Ona ga isprati do stuba. Kad siđe u dvorište; svima se nakloni, poljubi djecu, pa uzjaše svoga vranca.

Bilo se unoćalo kad stigoše u Zagreb gdje ih građani dočekaše s bakljama, kličući tko će jače banu.

Sutradan zakleo se ban običnom zakletvom, dodav ove riječi: Branit ću naše kraljevstvo do posljednje kapi krvi. Svaki sin ove naše rasječene otadžbine Hrvatske neka vrši svoju dužnost na moj poziv protiv svakoga neprijatelja i svaki neka razmišlja što smo jednom bili, a što smo danas.

Prva je Petrova briga bila netom bi uveden u bansku čast da izbaci Turke iz Slavonije, Like i Krbave i da osvoji, onu opustošenu zemlju do Une, one tvrde gradove svojih pradjedova. Dobro je bio naoružao i svime opskrbio svoju vojsku. Već na početku god. 1669. spremao se da navali jačom silom, da se snažno zaleti za neprijateljem u samu Bosnu - "*una gagliarda incursione*" - a može se reći da bi bio uspio jer su Turci u ono vrijeme bili slabi i jer su i drugdje bili zabavljeni. Veselo je hrlio narod pod bansku zastavu. Svatko je bio uvjeren da će se napokon osloboditi toliko lijepe hrvatske zemlje. Petar bio zaboravio na sve nepravde, na sve svoje napore i žive muke i nije više mislio ni na ugarske velikaše, ni na poslanike, ni na saveze, nego samo na pobjedu, na zemlje koje će lako osloboditi.

Sve je bilo spremno, hrvatske čete vesele, sav je narod blagoslivljao bana, a on radostan hoće da udari, kucnuo je čas slave... Kao grom iz vedra neba eto mu stroge zapovijedi od kralja da ne smije navaliti. Ta zapovijed živo se kosnula banova srca, kako piše iz Beča mletački poslanik svojoj vladi: "*... intimazione grave, risentita dal bano*".

eLektire.skole.hr

Kralj je pisao banu: Ja hoću da živim u miru sa silnim susjedom sultanom. Ja neću da pogazim vašvarski mir. Ako vi, bane, navalite na Turke i ako im nanesete kakvu štetu, ja ću dopustiti Turcima da slobodno uzmu sami svaku odštetu i zadovoljštinu. Ja ću, dapače, zaplijeniti dohotke od nekih vaših posjeda; ja ću zapovjediti, da umirim Turke, da se izvede ovrha na vašim posjedima.

Ljuto je ovo zapeklo bana Petra: da se ne smije ni maknuti dok turski čopori provaljuju u zemlju, pljačkaju njegove posjede, dok kolju starce i djecu, dok odvode momke i djevojke u roblje! Petar se zgražao, kadšto bi zadrhtao od muke, obrazi bi mu se trzali, pred očima bilo mu sve crno i krvavo i molio se Bogu da ga utješi i umiri, da ga očuva od napasti.

Beč je, međutim, htio pokazati banu kako nije opravdana njegova ogorčenost, pa ga eto moli da bi odmah pošao u sjevernu Ugarsku da umiri razdražene duhove, jer da on to jedini može. Beč je uvjeren da će oni mahniti ljudi slušati jednoga bana Petra! Tako pišu iz Beča banu, a tko se ne bi ponosio onako velikim pouzdanjem, onako časnom zadaćom?...

Petar se nije ovaj put odazvao. Ostao je na Ozlju kod svoje obitelji, ogorčen i tužan. Uvijek je mislio na Boga i otadžbinu. Molitva mu je bila najveća utjeha.

Njegov jedinac Ivan već ga je dulje vremena molio da ga pusti u svijet, da vidi narode i njihove običaje, da štogod nauči. Roditelji napokon privolješe. Odlučeno je da će Ivan najprije u Njemačku. Otac ga lijepo poučio kako da se vlada u svijetu, te kako će govoriti s njemačkim knezovima u očevo ime o nevoljama što su pritisle Hrvatsku poput olova. Više su se dana o tome razgovarali, a otac se veselio što mu sin, onako mlad, sve bistro shvaća, te je napokon pomislio da je dobro što želi u svijet, jer će i to možda biti na korist otadžbini. I majka je tako mislila, ali teško joj je bilo pri srcu što neće dugo vidjeti svoga jedinca. S Ivanom odoše u svijet kapetan Malenić i tri sluge.

U to vrijeme, u ožujku god. 1669. katolici i protestanti u sjevernoj Ugarskoj, u nekim gradovima, svaki su se dan tukli, a bilo je među njima svakojakih nevoljnika i zločinaca, pa su se pijane rulje valjale od mjesta do mjesta, da otimaju, dave, ruše, pustoše, pale. Protestanti su zahtijevali svoje vjerske sloboštine i da se odmah sazove sabor. Dvor ni čuti o kakvim sloboštinama, jer kralj neće da dira u vjerska pitanja i sve neka ostane kako je on odredio. Kraljevi su savjetnici dokazivali da se nikako ne smije popustiti protestantima, strašnim hereticima. Govorilo se da se kralj Leopold zavjetovao da će protjerati sve protestante, ako se sretno uguši pobuna: "*Man erzählte, der Kaiser ein Gelübde gethan, wenn die Empörung glücklich gedämpft würde, alle Protestanten zu vertreiben.*"

Napokon pristane kralj, u travnju iste godine, da se sazove sabor u Prešov, Eperies, te imenova svojim povjerenicima bana, Rottala i nekoga Sigmunda Pethöa, zapovjednika njemačke posade u Onodu. To je bila za Petra tobože nova počast, novi dokaz najvećega pouzdanja. Petar je došao u Prešov da govori s nekim velikašima. Marino Zorzi piše iz Beča svojoj vladi: Petar Zrinjski dva me puta posjetio prije nego je krenuo odavde u Prešov. On je čovjek najplemenitije duše, rese ga veličina misli i bogoljubnost osjećaja, usrdan duh, najbolji razum: "*... grandezza de pensieri, pieta de sentimenti, un animo zelante, l'ottima mente*". Mnogi u Beču ne odobravaju što je cesar imenovao Zrinjskoga svojim povjerenikom na onom saboru, a vesele se tomu drugi koji se pouzdavaju u njegovo štovano ime, u ugled što ga je vazda održavao njegov dom, njegova porodica: "*Questi si fondano nel suo nome stimato, nell' autorita che ha sempre sostenuta la sua casa.*"

Sabor u Prešovu bio je veoma buran. Protestanti su zahtijevali da im bude vjera posve slobodna. Grof Rottal izjavi da to pitanje ne spada pred sabor. Protestanti planu i raziđu se da raširе plamen. Ovdje-ondje potukli su se s katolicima, i ništa više, a Beč nije to žalio...

Kad se sabor razišao, dođoše neki Turci u Prešov k banu i ponudiše mu savez sa sultanom, a on to ljubazno odbije. Rottal ga upita isti dan da li je istina da su bili kod njega neki veoma ugledni Turci. Zrinjski odmah pomisli da ih je možda sam Rottal k njemu poslao, pa srdito odgovori da su bili kod njega, da su mu ponudili savez sa sultanom.

U mjesecu svibnju vratio se ban u Beč.

Jedne se večeri razgovarao u svojoj palači s Bargigliom koji je opet bio kapucin, te stanovao u nekom francuskom samostanu, kao i prije. Kapucin je tiho raspredao:

- Iz svega vidim da francuski kralj ne misli ozbiljno na nas. Gremonville kaže da njegov kralj noć i dan snuje kako bi udesio da Beč dade povoda ratu. Kad bi Leopold ustao na Francusku te poslao dobar dio svoje vojske u Nizozemsku, onda bi nam lako bilo: Ugri bi navalili na sam Beč, a vi, svijetli bane, na Turke u svima hrvatskim zemljama.

- Kralj Ljudevit dobro zna što rade Ugri... - zaklima ban, listajući zamišljeno neku knjigu.

- Gremonville mi je govorio i o - izdajicama u Hrvatskoj... - prošapta Bargiglio.

Ban se gane, pogleda ga i opet tužno zaklima.

Sad se začuju koračaji iz predsobe, vrata se otvore, Petar ustane, začuđeno i veselo klikne:

- Ti!!?...

- Petre! - osmjehne se radosno Katarina i savi mu se oko vrata.

- Ti u Beču? - gleda je Petar milo držeći je za ruke.

- Ovaj čas sam došla s kapetanom...

- Zdravo, moj Bukovački! - poda ban desnicu kapetanu koji je unišao za banicom i ostao postrance.

Kad se pozdrave banica i kapetan s kapucinom, pripovjedi ona da je naglo putovala, pa zapita Petra:

- Ti još ne znaš da je umro karlovački general Auersperg?

- Bog ga pomiluj! Prekjučer mi je kazao ministar da mu je brat u Karlovcu posve zdrav! - začudi se ban.

- General je mjesec dana teško bolovao - reći će kapetan.

- Čim sam začula da je umro, otputovala sam s Ozlja. Ako ustreba poći ću i više puta k udovici cesarici poradi karlovačkoga generalata.

- Koliko su puta prisegli da će mi ga dati ako se Auersperg na njemu zahvali.

- Sad se zahvalio, trajno... - primijeti Bukovački.

- ... i vječno! - doda kapucin, pogledav put neba.

Zatim se ban i banica dugo razgovarahu o svojoj djeci: Zora zdrava na Ozlju; Jelena sretna sa svojim Franom, ali se ne slaže s njom njena svekrva; Judita veli da je presretna u samostanu. Sve je opatice štuju i ljube. A njihov jedinac Ivan! On je zdravo stigao u Versailles, kralj Ljudevit XIV ljubazno ga primio, poljubio ga dva puta, mnogo ga je pitao za roditelje, hoće da zna sve što se zbiva u Hrvatskoj. Ivan stanuje kod kralja, on i kapetan Malenić imaju osam prekrasnih soba, bio je u lovu s nekim kraljevim rođacima, svi su s njim neizrecivo prijazni. Tako je Ivan pisao ocu, a majci još više, pak i to kako se gospođe na dvoru dive svakomu njegovu odijelu, te vele da je ljepše od najsjajnije francuske nošnje. Katarina još pripovjedi da je Julijin Marij posve zdrav, Julija i Fran da su blaženi i Orfeo da nosi maloga. Pred mjesec dana Bog je dao sinčića knezu Franu. Kako je banica bila nešto umorna od puta, rano odoše na počinak.

Sutradan pred podne posjeti ban ministra Auersperga i Lobkowitza. Mrk i ljut vrati se u svoju palaču. Katarina ga zabrinuto pogleda, a on joj reče šećući:

- Jučer je imenovao kralj grofa Josipa Herbersteina karlovačkim generalom. To su mi rekli ministri. Htjeli su mi još o svojoj sućuti...

- Jesi li bio kod kralja?

- Nisam.

- Hoćeš li k njemu?

- Ne.

- Petre, umiri se...

- Čuli su njegovi ministri od mene što im još nitko nikada nije rekao! Katarina, ti nećeš na dvor, k nikomu, ni k mladoj kraljici.

- Porazgovorit ćemo se...

- Velim ti: nećeš.

- Petre, kako to govoriš sa mnom?

- Nije meni do generalata, nego do Granice, do hrabrih onih Hrvata. I opet prevara.

- Nikada nisi bio tako srdit. Umiri se, molim te...

Zašute. Petar je šetao, a ona je stajala uz jedan stol. Sami su bili u sobi. Petar stane u hodu oborene glave, najednom se trže, pođe k svojoj ženi, tužno i milo pogleda joj u oči, ogrli je, spusti glavu na njezino rame i tiho izusti:

- Katarina, oprosti...

- Dobri moj Petre! - uzdahne banica i poljubi ga na tjemenu.

Katarina nije bila kod kraljice zbog karlovačkog generalata.

Mnogi su se čudili kako je mogao kralj imenovati Josipa Herbersteina karlovačkim generalom, jer su znali da je taj grof prava sinja kukavica pred neprijateljem, podmukao, pohlepan i grabežljiv i stoga bezobziran i bezdušan sa svakim od sebe "nižim", slabijim. Mletački poslanik Zorzi javio je svojoj vladi da se sada ministri boje Zrinjskoga, jer je on kadar svašta odlučiti u svojoj jarosti: "*Egli e capace d'ogni furiosa risoluzione.*" Imenovanjem Herbersteinovim piše isti poslanik, porodila se razmirica između ministara i Hrvatâ - "*tra li ministri e li Croati*" - jer po starinskim povlasticama ono se mjesto mora dati jednom od njihova naroda: "*Che per antichi privilegi debba conferirsi guel posto ad uno della loro nazione.*"

Da dvor pokaže kako ništa ne zna o "uroti" i kako se uvijek pouzdaje u prve hrvatske velikaše, odluči kralj da imenuje kneza Frana senjskim kapetanom. Zorzi je to javio svojoj vladi ovako: "*L'imperatore ha destinato al marchese Frangipani, Croato, il capitanato di Segna.*"

Poslanik daje knezu Franu naslov "markiz" jer se Fran tako kadšto potpisivao kao gospodar jedne markezije u Italiji, naime golemoga posjeda Marchesato di Nemmi. Zorzi piše Frangipani mjesto Frankopan, ali veli da je knez Fran Hrvat, Croato.

Mjesto Zrinjski pisali su poslanici Talijani ponajviše Sdrino a Francuzi Serin. Kadšto i točno.

Antonio, nadbiskup od Larisse, papinski nuncij u Beču, pisao je Sv. Stolici kako je nastojao na dvoru da se podijeli senjska kapetanija knezu Frankopanu, jer se on, onako mlad nebrojeno puta junački borio protiv neprijatelja kršćanstva. Senjska je kapetanija ugledna, piše nuncij i nosi oko deset tisuća forinti: "*La carica di governatore di Segna in Croazia è riguardevole e di rendita di 10.000 fiorini incirca.*"

eLektire.skole.hr

Knez Fran slutio je da njegovo imenovanje nije ozbiljan čin, da ga, naime, neće "uvesti" u kapetaniju, pa se stoga zahvalio na časti. Kralj ga je uvjeravao da će ga domala "uvesti", ali knez nije vjerovao. Istodobno imenovao je kralj banova sina, Ivana, koji je bio u Versaillesu, ogulinskim kapetanom!...

U mjesecu lipnju, kad je ban htio iz Beča u Hrvatsku, iznenada dođe vijest da se poljski kralj Ivan Kazimir odrekao krune. Svi se državnici uzrujaše, svatko je pitao tko će sada sjesti na poljski prijestol. U Beču, na dvoru, silno se pobojaše da će koji francuski štićenik ili koji francuski princ. Banica i ban pisali su svojim znancima u Poljsku neka svojski rade za Mihovila Višnjovjeckoga kad ne mogu za kneza Rakoczyja. Malo dana prođe, a Višnjovjecki, banov prijatelj, sjede na poljski prijestol.

Ban pošalje Bukovačkoga po kapucina Bargiglia.

- Časni oče, htio bih da pođete u Poljsku.

- Svijetli bane, ja rado putujem - nakloni se Bargiglio.

- Čestitat ćete kralju u naše ime.

- Svijetla banice, veoma rado, opet se nakloni Bargiglio.

- Razjasnit ćete kralju Mihovilu kako je u Hrvatskoj i Ugarskoj: lijepo mu razložite da se čuva saveza s Austrijom, s "neprijateljicom slobode" kako je nazivaju pametni ljudi - osmijehne se ban.

- Drago mi je što sam i ja pametan! - osovi se Bargiglio.

- Ako vas tko zapita otkud ste došli?...

- Svijetla banice, to će znati samo kralj. Danas je toliko fratara na svijetu da nas već nitko i ne gleda!

- Još nešto! - sjeti se banica. - Gremonville nam je sinoć kazao da će bečki dvor živo, svojski nastojati da se princesa...

- To sam ja čuo pred pet dana! - nakloni se Bargiglio. - Da, već prije izbora kralja Mihovila govorilo se na bečkom dvoru, dok je taj isti dvor svom silom radio protiv Mihovila, da će se nastojati, živo, svojski, ako Mihovil bude izabran, da se uda za njega Leopoldova sestra, princesa Eleonora.

Ban je nešto pisao dok su se drugi razgovarali.

- Čula sam da se Eleonora sviđa Mihovilu Višnjovjeckomu.

- Kraljevi ljube nadasve svoju krunu! - zaklopi Bargiglio oči, kao da ne može drukčije biti nego kako je on rekao. Pognute glave doda: - Gdje bih mogao naći jednu princezu za Višnjovjeckoga? Mnogo ih poznam, ali lijepih malo. Čuo sam za jednu u Danskoj da je veoma krasna. Svijetla banice, ja ću u Dansku!

- Vi biste mogli sutra na put, u Poljsku, a onda... - nasmjehne se banica.

- U Dansku! - reče odlučno Bargiglio, čas se zamisli pa produži: - Kad me sutra nestane iz Beča, ja nisam više ni Bargiglio ni Bonaventura, nego... nego... abbate Palmerini! Da, pod ovim ću imenom putovati.

Petar ustane, pa preda Bargigliu zapečaćen list.

- To pismo odnijet ćete kralju Višnjovjeckomu.

- Što mu pišeš? - upita Katarina.

- Nešto o našem kralju. Ono što sam ti jutros pročitao, što je sastavio tvoj brat. Ublažio sam neke riječi.

- Svijetli bane, uvjeren sam da slavite Leopolda u ovom pismu... - nakloni se Bargiglio i spremi list u njedra.

Zrinjski je napisao u onom listu o Leopoldu I. ovo: "Cesar je slaba duha, misli samo na plesove i komedije, ne na kneževska djela i važne poslove, on zavisi posve o svojim ministrima, nema nikakve svoje volje, njegove su financije iscrpljene, kredit uništen, sav ga svijet prezire, njegovi ga podanici mrze. Nijedna država nije tako upropaštena kao Leopoldova, ona hrli k svom rasulu, svi narodi vape za osvetom". Još piše Zrinjski neka se Poljska ničemu ne nada od takve države, neka kralj ne stupi s njom ni u kakav savez jer cesarski dvor hoće da ga povuče u propast.

Ban zamoli Bargiglia da bi što prije otputovao u Varšavu, pa kuda god hoće, kako bude trebalo. Katarina mu reče:

- Ja ću odmah u Ugarsku. Kad obavite svoje poslanstvo, dođite k meni. Čekat ću vas kod svoje kćeri u Saros-Pataku ili Munkaču.

Nato se lijepo oprostiše.

Dva dana poslije toga krenuše banica i Bukovački s jakom pratnjom u sjevernu Ugarsku, a ban tužan i ogorčen u Hrvatsku.

U gradu Ozlju sva mu je radost bila njegova dobra Zora. Kad nije pisao, šetao se s njom šumskom hladovinom. Kćerka ga je uvijek pitala za majku i braću, tužila mu se da joj je bilo ružno dok je bila sama mi molila ga da bude veseo.

Jednoga lijepoga jutra u srpnju, siđe ban u dvorište da se prohoda u hladu visokih kula, kad eno nekoga kaluđera gdje ulazi u grad onim mostom. Petar ga odmah prepozna, pođe mu na susret i srdačno se s njim pozdravi. Bio je to Gavrilo Mijakić koga je kralj svrgnuo s marčanske stolice pred godinu dana. Kad sjedoše on i ban pred dvorom u hladu, odmah povedu govor o nevoljama u otadžbini. Mijakić se izjada na bečke generale i časnike jer su ga oni tužili da je odan banu, da buni Vlahe, ma iskalili na njega svoje otrovno i pogano srce, pa ga eto svrgnulo s njegove stolice. Cijeli je sat tako o tome govorio Mijakić. Iz kneževske kuhinje što je bila prizemno u dvoru, izvijao se miomiris neke tečne pečenke. Ban napokon opazi kako Gavrilo pogledava na kuhinjske prozore, pa ga upita bi li štogod založio, a on hitro odgovori da mu već nos jedan debeli sat piruje, a trbuh dva dana gladuje. Ne prođe četvrt sata, a pred Mijakićem stol, na stolu kruha, vina i - pečen kokot. Tust je i žut da bi čovjek prosuzio od miline. Bi, tako mi oba svijeta! Gavrilo protare ruke, dobro ih protegne, pogladi bradu i brk, pa na posao. Reže i čupa, veselo guta i pripovijeda kako zalazi u vlaška selišta, te svakomu vrta u glavu da će bečki generali zatrti i Vlahe kad jače skrše bansku vlast. Otkad ga svrgnulo, još većim žarom radi, podnosi sve muke, noći u najhladnijim kolibama, gladuje i žeđa, otrcan se svuda smuca, a nada se, domala zaigrat će krvavo prelo, pa puklo kud puklo, jer on samo razmišlja kako bi pred Boga ponio čistu dušu. Tako pričajući, ode tečni kokot: sve pojede, sve opucka do zadnje mrve, i još bi da je bilo.

Podnoć ode Mijakić iz Ozlja.

Banica je bila dva puna mjeseca kod Jelene, a Bargigliu ni traga ni glasa. Uto se pročulo da će se Višnjovjecki zaručiti s Leopoldovom sestrom: Katarina, da to zapriječi, odmah krenu put Varšave, ali oboli na ugarskoj granici, pa se vrati k svojoj kćeri.

Banicu je često mučila kostobolja, a nije čudo kad se pomisli koliko je putovala ta slavna Hrvatica, sad u Mletke, sad u Beč, sad u sjevernu Ugarsku, pa Hrvatskom od grada do grada, i to u ono doba kad nije bilo mnogo dobrih cesta. Po kiši, snijegu, za najveće studeni odjahala bi s Ozlja u Primorje. Nije marila ni za sunčanu žegu, ni za led kad ju je zvala dužnost u različite krajeve da pomogne svojemu Petru, da pripazi na goleme pos-

jede, da poravna razmirice među podložnicima, pa i plemstvom. Njezin muž i njezini rođaci bili su gotovo svake godine u ratu, ali su sve te brige iščezavale pred onom velikom brigom za otadžbinu koja je izdisala. U golemim naporima da spasi sa svojima "ostatke ostataka" hrvatskoga kraljevstva, bila je vedra čela, uvijek oduševljena, pouzdavala se u božju providnost, nikad nije zdvajala. Bila je još snažna, ravna i veličanstvena stasa, umna i oštra pogleda, a uza sve to mila obličja. Svoju je kostobolju tajila, samo da ne bi Petar molio da mirno živi u kojem gradu.

Dva je tjedna ležala kod svoje kćeri u Saros-Pataku, a kad je ustala eto ti Bargiglia. Suh je kao korizma, nekako se uvukao u sebe, ramena su mu spala, halja visi na njemu kao na kolcu, ali je hitar i okretan, živo mu zure crne okrugle oči. Pozdraviv banicu, prve su mu riječi:

- Nisam bio u Danskoj.

- A gdje ste tako dugo?...

- Uvijek u Varšavi. Ubila me vrućina. Sila svijeta u Varšavi kad sam u nju stigao. Bilo tu mnogo poslanika, različitih vladara da čestitaju novom kralju. Neki me gledaju, na dvoru, jer se ne zna tko je mene poslao, a ja se svakomu klanjam, pa, hvala Bogu, lijepo. Govorio sam s kraljem, potajno predao mu onaj list, nagovarao sam ga da se oženi onom danskom princesom, ali domala razabrah da kralj visi na austrijskoj udici, da su ga čvrsto zakvačili. Austrijski poslanik i njegovi ljudi kao da su se u mene zaljubili: uvijek su mi bili za petama! Svijetla banice, vi znate kako su austrijski poslanici utuvili u svoje glave da je prva zadaća velikih državnika otvarati tuđa pisma. Jednog mi dana reče austrijski poslanik: "Abbate, moj glasnik ide danas u Beč, on će drage volje, ako želite komu pisati odnijeti vaš list." Ja mu odgovorih da bih rado pisao u Florenciju svojoj majci gospođi Palmerini, a u Beču da ne poznam žive duše. On mi obeća, da će njegov glasnik poslati moje pismo iz Beča u Florenciju. Ja pristanem: on sretan što sam mu na lijepak! Napišem pismo, predam mu ga, a on više nije mario za mene. Znak da je pročitao moje pismo...

- Što ste pisali toj vašoj tobožnjoj majci?

- Da uvijek mislim na nju, da je Varšava lijep grad, da ću se domalo vratiti u Italiju, i još koješta što mi je onako na um palo.

- A kralj Višnjovjecki?...

- Oženit će se Leopoldovom sestrom. Od Poljske nikakve nade. Istina, Višnjovjecki mi je toplo govorio da će uvijek misliti na svoga prijatelja, na svijetloga bana, da će uvijek nastojati kako bi nam pomogao, ali to su samo prazne riječi. On je naučio u posljednje vrijeme da navija licem ne po srcu nego po pameti.

- Srce je katkad pametnije od same pameti... - zamisli se Katarina.

Nije dugo razmišljala: već sutradan krenu s velikom pratnjom u Varšavu. Veoma tegoban put: osam dana na konju. Kralj ju je dočekao da nije ljepše mogao, mnogo ju je naroda pratilo do dvora, svi su joj se divili, svatko ju je oduševljeno pozdravljao. Jedna velika stranka veselila se njezinu dolasku jer se nadala da će ona pokazati pravi put novomu kralju: da će ga odbiti od Beča. Katarina je više puta govorila s kraljem, a on je pozorno slušao njezino umno razlaganje: da bi se Poljaci morali uhvatiti u jedno kolo s manjim potlačenim narodima, a ne puziti pred velikim susjedima. Kad jaki susjedi unište slobodu onih naroda koji su oslabili u stoljetnoj borbi na Turke, tada će Poljska skupo i krvavo platiti svoje zablude, svoju sebičnost. Poljaci, Hrvati i Ugri neka svim silama zapriječe da Austrija ojača. Trebalo bi da zajedno pomognu Češkoj. Ako svi zajedno živo ne pregnu, Beč će sve pograbiti u svoje ruke, pa će sve narode jednako tlačiti. Kralj je odgovarao banici: "Zaručio sam se s Leopoldovom sestrom, ne mogu pogaziti svoju riječ, moj je prijes-

tol ionako klimav. Austrija bi na mene navalila, žalim neizrecivo što ste prekasno došli, ali vjerujte mi ja želim savez s vama, sad još ne, pričekajte dok se učvrstim na prijestolu."

U rujnu vratila se banica u Beč gdje ju je čekao ban već nekoliko dana. U Beču je bio i Bargiglio, opet kao kapucin.

On je pripovijedao banici i banu kako Leopold nikako neće da sazove ugarski sabor koji bi birao palatina, ali je nekako obećao Ugrima da će ga sazvati čim rodi kraljica, početkom travnja. Banica i ban pomisliše: čudne li zapreke! Gremonville je pisao svojemu kralju o tome ovako: "*L'empereur a fait leur espérer une diéte aussitôt après les couches de l'impératrice au commencement d'avril.*"

Bargiglio je još pripovjedio kako je ministar Lobkowitz poslao svoga ispovjednika Donellana ka grofu Nádasdyju u Pottendorf.

Donellan je malo-pomalo uvjerio Nádasdyja da će ga braniti i, bez sumnje, posve obraniti svemožni Lobkowitz pred kraljem ako napiše molbu na kralja da mu se oproste sve zablude i ako u istoj molbi opiše urotu. To može Nádasdy učiniti mirne duše, jer se na dvoru ionako sve znade. To bi dobro, to bi pametno bilo, a još bolje kad bi Nádasdy dao Donellanu sve svoje spise što se odnose na urotu. To je, dakako, suvišno jer dvor zna sve navlas, ali, bez sumnje, to bi silno koristilo, to bi ganulo na što veću milost kraljevo srce koje je uistinu, kako sav svijet zna, predobro i premilostivo. Što se tiče kneza Lobkowitza... no, no o tome nije vrijedno ni pisnuti! Grof Nádasdy dobro zna da mu je Lobkowitz pravi prijatelj, stari, najiskreniji prijatelj, a da je to živa, sveta istina, to pak zna najbolje o. Donellan, ispovjednik kneza Lobkowitza. O, bit će prava milota kad se kralj pomiri s prvim velikašima! O, vrijeme se mijenja, dakako da se mijenja!... On, Donellan, zna svašta, a kako i ne bi, kad gleda, najmanje jedan put na tjedan, u plemenitu dušu onoga dobroga i vatrenoga katolika kneza Lobkowitza! Jest, sveta je istina da premilostivi kralj i ne misli na drugo nego kako bi usrećio svoje vjerne narode! Evo, govori se o sazivu sabora koji će birati palatina, da, palatina, a tko će biti palatin, to zavisi o knezu Lobkowitzu, samo i jedino o njemu! Dakle: ovdje kraljeva ljubav, palatinat, mir, sreća; ondje kraljev gnjev, paklenski razdor, krv, propast!...

Tako je Donellan tješio Nádasdyja. Bio je jedan od onih svećenika koji su imali posvud svoje prste: "*Einer jener Geistlichen, welche ihre Hände überall hatten.*"

Grof Franjo Nádasdy, ugarski kraljevski sudac, napisao je molbu na kralja i predao svoje spise Donellanu...

Malo zatim pozvaše Nádasdyja na dvor.

Kralj ga je ljubazno dočekao. Nádasdy je pao na koljena pred njim, svašta mu je pripovjedio, molio ga da mu sve oprosti. Kralj mu je govorio o svojoj milosti, pa ga zamolio da pođe k ministru knezu Lobkowitzu.

I ministar ga je ljubazno dočekao, uvjeravao ga i tješio da cesar Leopold rado oprašta i pregara. Oprostit će i njemu što je kadšto šurovao s nezadovoljnicima, ako bude odsada lijepo miran. Lobkowitz je zatim poučio Nádasdyja kako da sastavi opširnu spomenicu u kojoj će sve priznati, sve svoje dogovore i ugovore, i što je najvažnije, potanko opisati sve što su radili Zrinjski, Frankopani, Rakoczy i drugi velikaši i plemići... Ali eto neprilike: Nádasdy je bio uzrujan, pa bi prošlo mnogo vremena dok bi sastavio tu spomenicu na cesara!... Knez Lobkowitz zastalno je znao da će Nádasdy biti uzrujan te je stoga, kao plemenit čovjek i savjestan ministar, već prije sam sastavio spomenicu, a Nádasdyju nije drugo trebalo nego da je pročita, prepiše - razumije se i potpiše: "*Lobkowitz hatte die Denkschrift verfasst und Nádasdy brauchte sie bloss durchzulesen und abzuschreiben.*"

Grof Franjo Nádasdy, ugarski kraljevski sudac, potpisao je onu spomenicu...

Lobkowitz ljubazno se s njim oprostio, kazav mu da može spokojno, posve bezbrižno živjeti. Nádasdy se vratio u Pottendorf.

Ministri su se trsili da što više razdraže nezadovoljne velikaše jednoga protiv drugoga, da ih što prije zavade, te bi pozvali sad ovoga, sad onoga u Beč i uvjeravali bi ga da je taj i taj govorio protiv njega to i to, da je sve izdao i sve svalio na njega. Za takvo razdraživanje imali su pri ruci svakojakih spisa, lažnih i krivotvorenih listova, po ministrima ishitrenih spomenica, a svi su se ti iskazi i zapisnici nagomilavali u grdnom protuslovlju koje se zabašurivalo novim izmišljotinama. Tu su bile ispremiješane obrane čestitih ljudi s potvorinama potkupljenih izdajica i još se sve majstorski i šareno mijesilo, varilo, pa provarilo u ministarskoj kuhinji pod vještim ravnanjem nekih crnih ruku, i negdje se mnogo pridovrglo, drugdje debelo odštinulo, kako bi već trebalo...

XVIII.

Bilo je pred podne, dan kišovit i hladan, na početku listopada god. 1669. Tmurna i siva svjetlost slijevala se kroz visoke prozore u dvorane i hodnike cesarskoga dvora u Beču. U jednoj dvorani, gdje nije bilo žive duše, buktio je plamen u golemu mramornom kaminu i osvjetljivao kao u rasvanuće neke svete slike na bijelim i svijetlim stijenama. Ta je dvorana malone bila prazna: dva ormara s knjigama, uz stijene nekoliko stolica, u jednom kutu stol, a kraj kamina divan, dva naslonjača i krasno klecalo s propelom. Pod, na žute i crne kocke, tako je bio svjetao da se je sve u njem odrazivalo, i stijene, i stolice i velika svjetiljka pod visokim stropom. Svjetlost iz kamina zapuzla bi i zatitrala po njem sad jačim, sad slabijim rumenilom.

U prštanju ognja i šúmu dažda što je glomotao po staklu onih visokih prozora, jedva se čuo prigušen razgovor iz druge sobe, a kadšto bi zazveketala sablja, zazvečala ostruga. Dvorana je imala troja vrata: jedna na hodnik pa desno i lijevo. Iz sobe otkud se čuo razgovor uđoše u dvoranu dva časnika od cesarske tjelesne straže, ljudi crnomanjasti, snažni, guste crne brade, uleklih vatrenih očiju. Šećući dvoranom, tiho se razgovarahu španjolskim jezikom, a kad odjeknuše hodnikom stupaji više ljudi, žurno se vratiše u sobu gdje su prije bili, ostaviv iza sebe priprta vrata. U onoj sobi bilo je desetak časnika od tjelesne straže, sve pravi Španjolci, grofovi i baruni s dugim naslovima, a uistinu smioni, odlučni, sjajno odjeveni i dobro naoružani skitači, probigore i praznovi koji su izjeli svoju pogaču u svojoj otadžbini, propirili i posljednji groš, pa navalili u svijet za pustolovinama. Svi umukoše kad začuše da je netko stupio s hodnika u dvoranu.

Onizak i slabašan čovjek, kratkih nogu i duga tijela, sav odjeven u crno, po francuskom kroju, unišao je u dvoranu. Uvojci tamne vlasulje pali su mu na ramena, lice mu je blijedo i žućeničavo, smeđe i mutne oči zaokvirene su mu kovrčastim obrvama i modruljastim podočnjacima, nos dug i okrupan, a donja usnica, veoma debela, nisko mu se objesila, upravo prevrnula, te mu se vide jaki i nacrni zubi. Cijelo mu je biće nekako tužno i plaho, pobožno i skrušeno, i kao da mu iz lica navire klonulost i bešćutnost. Takav se pričinja na prvi pogled.

Prošeta se dvoranom, sjede pred kamin ispruži suhonjave ruke pred oganj, zatim otvori molitvenik da čita u njemu. Pomalo protegne mršave noge na kojima su se sjajile crne svilene čarape, pa spusti glavu na naslonjač i zadrijema ili kako su govorili njegovi dvorjanici, začita se.

eLektire.skole.hr

Bijaše to cesar i kralj Leopold I, sin cesara i kralja Ferdinanda III.

Leopold I. rodio se 9. lipnja 1640. Navršila mu se, dakle dvadeset i deveta. Kao momčić bio je slabašan i boležljiv, te je njegov otac odlučio posvetiti ga svećeničkom staležu. Povjeri ga stoga isusovcima koji su najveću brigu posvetili odgoju mladoga toga princa. Pod njihovom je najrevnijom paskom ostao sve do smrti svojega starijega brata Ferdinanda, sve do god. 1654, a tad je počeo učiti vojničke i državne znanosti. Tri godine kasnije kad se njegov otac preselio na drugi svijet, sjede na habsburški prijestol, neiskusan, u svojoj sedamnaestoj godini.

Leopold I. bio je obično turoban, mučaljiv i miran, ali veoma žestok kad bi se rasrdio. Sav je drhtao od uzrujanosti, a zatim samotovao, otresit i mrk. Njegova zabava bijahu lov, glazba i kuglana. Bio je veoma pobožan, svaki se dan ispovijedao, savjesno je postio, uvijek je imao molitvenik sa sobom, i pred najnižim svećenikom ponizno bi skinuo klobuk.

Kad je sjeo na prijestol, strašno je škripio državni stroj, sve je bilo u njem rasklimano, mnogi su mislili da će se raspasti. Ministri su rovali jedan protiv drugoga, svaki je radio samo za svoj džep, grdne su se spletke kovale na dvoru. Državne su blagajne bile prazne, a nekim se činilo da to nije pametno dok je u Hrvatskoj i Ugarskoj bogatih velikaša...

U čitavoj Leopoldovoj državi bilo je onda dvanaest milijuna stanovnika, a vojske do osamdeset tisuća, što je mnogo kad se znade da je sav državni prihod iznosio samo šest milijuna forinti. Veći dio Hrvatske bio je što pod turskim kopitom, što pod pandžama mletačkoga lava. Nad najplodnijim dijelom Ugarske kao i u samom Budimu vijao se konjski rep. Češka je bila golema razvalina, grozno gorište, krvavo od tridesetogodišnjeg rata. Spaljene su i češke knjige. Najodličniji češki rodovi prognati su, pogubljeni, povješani, zadavljeni i mučeni ne okrutno, ne zvjerski, nego - nema riječi da se to kaže. Obaviv svoj posao, krvnici odahnuše tvrdo i veselo uvjereni da su zavazda zatrli češki narod. Na posjede povješanih čeških velikaša doletješe gladni gavrani: kad bî živa zakopana češka sloboda u bitki na Bijeloj gori, nahrupiše u kraljevstvo češko Španjolci, Nizozemci, propali plemići iz različitih krajeva svijeta, svakojaki junaci, pustolovi, beznišnjaci raspikuće, protuhe, pa se udomiše u njem, a s njima i rojevi jezuita. Znade se da su ovi posljednji u kratko vrijeme dobili u svoje ruke velike posjede, vrijedne do petnaest milijuna forinti u ono doba!

Dok je kralj drijemao pred kaminom, tiho uđe u dvoranu mršavi i visoki isusovac o. Miler, kraljev ispovjednik, i to iz one sobe gdje su bili časnici od tjelesne straže. Ispovjednik je mogao stupiti pred kralja kad je god htio. Treba li imenovati ministra, biskupa, pa i generala, kakve bilo dostojanstvenike, kralj pita najprije njega za savjet. Njegova riječ odlučuje: sve se na dvoru pred njim klanja, svatko se trsi da mu ugodi, mnogi strepe pred njim. Lice mu je bilo smeđasto, hladno, ukočeno, kao saliveno od neke tvrde tvari, nos tanak, usne stisnute i blijede, a sive i malene oči gotovo nepomične.

Ispovjednik vidi da se kralj "začitao", pa ne zna, u prvi mah, što bi učinio. Pogleda na sat, pomisli da je već kasno, približi se k začitanom i tiho ga zovne:

- Veličanstvo...

- Tko je?... - trže se kralj, a oko mu u isti hip uteče na vrata one sobe gdje su bili časnici od njegove tjelesne straže.

- Neka mi oprosti vaše...

- Sjednite, duhovni oče - zamoli ga kralj, podignuv se.

- Kako zdravlje?... - nakloni se ispovjednik i sjede.

- Boli me nešto želudac.

- Je li vaše veličanstvo štogod založilo jutros?

- Mrvu srnetine, nešto purana, nokat sira, ali ništa u slast. No, no, onaj zalogajić jarebice bio je dosta tečan. Duhovni oče, prvo je zdravlje.

- Ja uvijek po svojoj staroj navadi: čašu hladne vode.

- To je premalo do objeda! - zaklima kralj i zabrinuto pogleda ispovjednika, kao da se boji za njegovo zdravlje dok tako pustinjački živi.

- Milo mi je što mogu vašemu veličanstvu veselu vijest...

- Veselu!?...

- Njegova svetost Klement IX imenovat će, napokon kardinalom markgrofa Bernharda od Baden-Durlacha, predloženika vašega veličanstva.

- Upravo me srce boli što njegova svetost imenuje samo predloženike moga dobroga rođaka i prijatelja Ljudevita XIV.

- Moja je najsvetija dužnost, premda se rado ne uplećem...

- Molim vas, duhovni oče...

- Pokoravam se previšnjoj zapovijedi: svemu je kriv ministar Auersperg. On već dugo spletkari. On je javio sve važnije odluke vašega veličanstva francuskomu kralju...

- Ljudevitu koji i ne misli na drugo nego kako bi me upropastio? - izusti kralj tiho, oborene glave.

- Klement IX. dao je poslaniku vašega veličanstva različita pisma što ih je Auersperg pisao francuskomu kralju. Kad se vrati naš poslanik iz Rima, čut će sve vaše veličanstvo od njega, jer ja se rad ne miješam...

- Auersperg izdajica! Moj ministar!... A što je pisao protiv mene - upita kralj muklo, uvijek zureći preda se, u kamin, mrk, pognut, s laktima na naslonjaču, sklopljenih ruku.

- Da vaše veličanstvo sluša samo njegove savjete, da ne bi ništa moglo bez njega, da misli samo na svoj bolesni želudac, da...

- Kažite, molim...

- Da vaše veličanstvo više misli na kuglanu nego na svoju državu.

- Duhovni oče, što da učinim? Vi znate koliko ja vaše savjete...

- Veličanstvo... - prigne ispovjednik glavu i prekriži ruke na prsima, motreći kralja uzvrnutim očima, onim bijelim pogledom. Nakon kratke šutnje brzo izgovori kao da se tek sada sjetio: - Vaše veličanstvo zna da će danas amo ban Petar...

- Zrinjski!?... - dahne, trgne se i ustane kralj dok mu je oko opet uteklo na vrata one sobe. Onako pridignut, zguren, uhvatio se rukama za naslonjač i zapanjeno gledao svoga ispovjednika.

- Jučer sam govorio s vašim veličanstvom kako bi dobro bilo da dođe ban na dvor... - ustane ispovjednik.

- Da, govorili smo o tomu, ali ja sam mislio da će on samo s grofom Rottalom... - ne doreče kralj i opet sjede.

- Sudim da bi dobro bilo da Zrinjski najprije...

- Mislite, sa mnom?...

- Vaše veličanstvo prosudit će najbolje...

- Ako vi mislite...

- Moje prepokorno mnijenje, ali, međutim...

- Dobro, kad želite, govorit ću s njim.

- Molim da se vaše veličanstvo udostoji vjerovati meni, svojemu najodanijemu...

- Ali, duhovni oče!...

- Da, ja ništa ne želim, a znam, tako mi se barem čini, da se vaše veličanstvo jučer veoma mudro, po svojem običaju, izjavilo da bi dobro bilo kad bi vaše veličanstvo ljubazno primilo bana. To sam ja mogao razabrati iz riječi vašega...

- Dakle, da ga ljubazno?...

- Veoma ljubazno i izvanredno milostivo, kako već to zna jedino vaše plemenito i velikodušno veličanstvo. Neka ne pane nijedna gorka, nikakav prikor, a neka se pred banom otkrije u svoj dobroti i blagosti anđeosko i očinsko srce vašega veličanstva. Neka ne budu temelj nadama vašega veličanstva pogreške koje bi mogli počiniti buntovnici, nego tvrda jamstva što nam ih daju naše vlastite priprave... Ja sam tvrdo uvjeren da će to koristiti našoj svetoj vjeri, prejasnom vašem domu i cijeloj državi.

- Vi dobro znate da je Petar Zrinjski buntovnik, kao što je bio i njegov brat, pokojni... - zašuti kralj naglo.

- Znam da je Zrinjski buntovnik, da se diže na našu svetu vjeru...

- I na našu svetu vjeru!?. - začudi se kralj.

- Nije li protiv naše svete vjere onaj koji je protiv vašega veličanstva i protiv rimokatoličke Austrije? Da, Zrinjski je buntovnik, on je zaštitnik ugarskih protestanata, onih heretika, onih nesretnika koje je opsjenila sama paklenska sotona, ali preponizno sudim da vaše veličanstvo premilostivo sasluša njegove bogumrske želje.

- Uistinu bogumrske.

- Naša nas sveta vjera uči kako treba sa svakim grešnikom... Vaše veličanstvo dobro zna što će mu odgovoriti...

- Duhovni oče, vaši mi se jučerašnji nazori uistinu sviđaju. Da, da, odgovorit ću mu onako...

- Iz duše vašega veličanstva izvadio sam one nazore...

- I grof Rottal govorit će s banom kako vi mislite da je najbolje. Govorio sam s Rottalom. Čestita duša!

- Ne bi bilo mudro da se prekrši mir s Turcima... - umukne o. Miler jedan hip, začuvši pred dvoranom stupaje što odjeknuše hodnikom, pa hitro šane: - Bit će on! Veličanstvo: ljubazno, premilostivo!...

Dva dvorjanika širom otvore glavna vrata, svaki jedno krilo, a čas zatim stupi u dvoranu Petar Zrinjski u sjajnom grimiznom odijelu i nakloni se tri puta kralju koji mu je koraknuo na susret i pružio mu drhtavu desnicu.

- Dragi moj Zrinjski, milo mi je što ste došli...

- Javiše mi da vaše veličanstvo želi sa mnom govoriti - nakloni se malko ban.

- Da, da, to su vam javili... Sjednite, dragi bane, evo ovdje pred kaminom, nasuprot meni. Danas je studeno. Časni duhovni oče, sjednite i vi.

Ispovjednik, kad je ban unišao naklonio mu se, pa se pristranio do pet koračaja od kralja i ostao oborene glave uz stijenu. Sad sjede, ali podalje.

- A kako moj bane, u Hrvatskoj?

- Veličanstvo, Hrvatska je rastrgana.

- Sjedinit ćemo je, da Bog da. Milo mi je vidjeti vas, dragi Zrinjski, želim da se s vama porazgovorim. Svi mi pripovijedaju da ste buntovnik... - osmjehne se kralj.

- Njegovo veličanstvo zna, svijetli bane, da ste nešto nezadovoljni - pohiti ljubazno ispovjednik.

- Vi, dakle, niste zadovoljni? - upita ga kralj i plaho mu zirne u lice.

- Nisam, veličanstvo.

- Znam da ne možete biti kad niste mogli umiriti one heretike u Ugarskoj - kimne kralj, pa doda sa smiješkom: - svi mi kažu da sklapate nekakve saveze...

- Jest, čuje se svijetli bane, da ste vi molili francuskoga kralja za savez protiv Turske... - naglasi Miler posljednje riječi.

- Istina - potvrdi Zrinjski.

- Svijetli ban tražio je savez i s Mletačkom Republikom da oslobodi svoju otadžbinu od Turske... - opet naglasi Miler posljednje riječi.

- To je bio razlog - reče mirno ban, a pronicavo pogleda ispovjednika.

- Čemu ti savezi? Nije li dosta moje vojske u Hrvatskoj?

- Vojska vašega veličanstva mirno gleda kako turski čopori provaljuju u Hrvatsku.

- Moj bane, ja ne mogu pogaziti vašvarski mir.

- Da mi vaše veličanstvo ne priječi, sve bih hrvatske zemlje oslobodio. Prekršitelji ugovora nisu oni koji u nevolji traže druguda pomoći nego oni koji zapuštaju svoje prijatelje bez obrane, zaboraviv na svoje prisege.

- Hoću da živim u miru sa silnim sultanom. Da navali na vas redovita turska vojska, branila bi vas moja.

- Vojska vašega veličanstva pustoši Hrvatsku.

- Kneže, vi ste uistinu buntovnik! - uzruja se kralj.

- Vaše veličanstvo krivo je razumjelo riječi gospodina bana.

Ne bi se moglo ustvrditi ni za jednu vojsku da ne počini kadšto kakav izgred - uplete se ispovjednik pomirljivo.

- Da, buntovnik - ponovi kralj mirnije.

- Vaše veličanstvo dobro zna da ja nisam buntovnik dok tražim da se poštuju sva prava hrvatskoga kraljevstva. Nikomu se ne može prigovoriti što nastoji da uščuva svoje probitke kad predviđa i veću pogibelj. Hrvati su uvijek vjerni svojemu kralju, ali ljube svoju slobodu i znaju da je prejasna kruna obvezana svojim prisegama da im štiti ustav, nezavisnost, slobodu i cjelokupnost otadžbine. Vaše veličanstvo zna što je jednom bila Hrvatska! Danas se ne štuje njezin ustav, njezina su prava većim dijelom uništena, zemlja je rasječena, u jednom je dijelu ban, u drugom generali vašega veličanstva. Da su ostaci ostataka hrvatskoga kraljevstva samo pod banom, Hrvati bi lako oslobodili sve svoje zemlje. Naše kraljevstvo, ujedinjeno i slobodno, bilo bi najjači oslon prijestolju. Moja je otadžbina na rubu propasti, a ja molim vaše veličanstvo u njezino ime, kao njezin ban, da se sjeti svoje prisege!

- Kneže, slavna djela vaša i vaših pradjedova još vam ne davaju pravo da tako smiono govorite! - otrese se kralj jarosno.

- Svaki Hrvat ima pravo da traži ispunjavanje prisege svoga kralja. Bolje utvrdi svoju vlast onaj koji ne nanosi nepravdu svojim susjedima negoli onaj koji dopušta opsjeni današnjih probitaka da ga ona vuče kroz pogibelji, u potjeru za povećanjem moći.

- Vi ste buntovnik! - plane jače kralj i naglo ustane.

- Veličanstvo, Bog nije stvorio Hrvate da budu tlačeni, mučeni! - ustane i ban.

Kralj stade šetati dvoranom pognute glave. Donja mu je usnica podrhtavala, oči su mu se mrko prevraćale. Zrinjski, pravi gorostas prema kralju, stajao je ravno kao kip i gledao u prozore, stisnuv zube. Miler je opazio kako mu oči plamte, kako se muči da priguši svoj gnjev.

- Ja bih se usudio zamoliti vaše veličanstvo... ta uzrujanost škodit će zdravlju... - prekine ispovjednik šutnju.

- Buntovnik! - zadrhta kralj šećući.

- Veličanstvo, usrdno molim!... - zabrine se Miler kad je vidio kako je ban jedva suzbio raspaljeno srce.

- Ja sam kazao što mi je bilo na srcu. Ispunio sam najsvetiju dužnost prema svojoj otadžbini i svojemu kralju. Ne boli me što mi vaše veličanstvo kaže da sam buntovnik, ali me duša boli kako propada Hrvatska, kako savjetnici vašega veličanstva upropašćuju jedno kraljevstvo - izreče ban uzdrmanim glasom i ošine ispod oka o. Milera.

Kralj pogleda svoga ispovjednika, promisli nešto, približi se k banu i reče mu naglo, ali mirnije:

- Ja ljubim Hrvate, ja poznam njihove i vaše zasluge. Kneže, što hoćete od mene?

- Ako vaše veličanstvo želi čuti...

- Govorite - uleti mu kralj u riječ.

- Prva je moja želja da ne bude u Hrvatskoj vojske vašega...

- A tko će braniti onu granicu moje države?

- Hrvati.

- Vi ste preslabi. Ja znam što mi pišu moji generali, ja znam koliko imaju brige da vas očuvaju od veće turske navale. Da se Turci nisu bojali blagopokojnoga i slavnoga moga generala Auersperga, već bi pred više godina bili osvojili sam Karlovac! Kneže, što još želite?

- Navaliti što prije na Turke; da bude sva zemlja pod banom; da se uspostavi naš ustav, potpuna banska čast; da bude nad banom samo kralj; da svaki Hrvat može postati u svojoj otadžbini kapetan, pukovnik, general.

- To bi bilo za Hrvatsku, a što želite, kneže, za sebe? - upita ga kralj i opet pogleda Milera.

- Mislim da ću ispuniti svoju dužnost ako i to kažem vašem veličanstvu. Za sebe i za svoga sina tražim grofije Pazin i Kočevje, Rijeku i Trsat s vječnim i nasljednim pravom: "*... Zrino et suo filio detur comitatus in Pisin et Gotschee, Flumen et Thersat, perpetuo et hereditario iure*". Što se tiče moga zeta kneza Rakoczyja, obvezat će se vaše veličanstvo da će mu pomoći protiv svakoga neprijatelja. Glavno bi pak bilo da se pronađe način kojim bi se trajno osigurali ovi uvjeti, a moglo bi se to postići kad bi se pozvali za svjedoke vojvode saksonski i bavarski, ili Sv. Otac Papa, a možda i potvrdom cesarske skupštine ili, napokon, kojim drugim načinom, dakako sigurnim, jer samo se u tom sastoji stožer izmirenja. Oni koji me odgovaraju od izmirenja, ništa drugo ne prigovaraju nego da ovi ugovori neće biti trajni, te da će se prihvatiti samo s politike i prividno: "*... neque aliud fere obiiciunt, qui compositionem disuadent, quam haec pacta non fore durabilia, sed tantum politice et ad oculum*".

- Kneže, dobro sam vas razumio. Koliko svjedoka, koliko jamstva tražite! Vidim koliko se u mene pouzdajete!... Dobro, razmišljat ću o svemu što sam od vas čuo. Ja najvolim mir. Hoću da mi budu sretni svi narodi. Razmišljat ću. Uvjeren sam da ste mi odani i privrženi - reče kralj usiljenom prijaznošću i poda mu desnicu.

- Meni je glavno da odmah navalim na Turke.

- Kneže, to je teško! - zaklima kralj.

- Začudo, Turci neće da prekrše vašvarski mir! - uzdahne o. Miler. - Najveća bi sreća bila po sav kršćanski svijet kad bismo mogli dokazati sultanu da ruje protiv vašega veličanstva. Imali bismo povod da mu odmah navijestimo rat. Tako ja sudim, ali moj sud...

- Moja je najveća želja da oslobodim kršćane, moje vjerne Hrvate i Ugre, od turskoga jarma, ali me veže onaj mir, onaj nesretni mir... - smrsi kralj napo usta, oboriv mrko čelo.

- Turci pogazit će mir prvom zgodom - primijeti ban, motreći kralja.

- Kneže, vi dakle, mislite da bi sultan lako krenuo vjerom, prekršio mir? - pridigne kralj glavu.

- Uvjeren sam da bi.

- Ja sam se posavjetovao i s grofom Rottalom što bi trebalo pametno uraditi da dokažemo pred svijetom da je sultan pogazio mir, te kako imamo pravo... - zamukne kralj, zamisli se, zirne na ispovjednika, pa nastavi, upiljiv svoje oči u banove: - Dragi moj Zrinjski, meni bi drago bilo da govorite o tomu s grofom Rottalom. Dokažite mi da bi sultan spreman bio na mene navaliti, pa ću ja navaliti na njega. Dokažite mi da sultan nije iskren. Pišite sultanu, često mu pišite, nuđajte mu svoje prijateljstvo, pošaljite nekoga k njemu, pa mi javite što vam je sultan odgovorio. Molim vas, posjetite grofa Rottala. Kad ćete, kneže u Hrvatsku?

- Sutra, veličanstvo.

- Dakle, kako sam rekao! Kneže, jedna posljednja usluga, učinjena u pravo vrijeme, pa da je i neznatna, može izbrisati uvredu mnogo težu... želim vam sretan put! - pruži mu kralj desnicu i nakloni se malko.

Kad Zrinjski izađe na hodnik, kralj grozničavo zadrhta i spusti se na naslonjač. Ončas oblio ga znoj, od gnjeva i bijesa nije mogao ni govoriti.

Na hodniku, gdje se šetalo nekoliko dvorjanika i časnika od tjelesne straže, opazi ban grofa Ivana Rottala u razgovoru s nekim generalom. Rottal kao da ne vidi bana, ali kad se ovaj približi, korakne k njemu, tobože veselo iznenađen ljubazno ga pozdravi i upita:

- Svijetli bane, vi na dvoru!?... Jeste li možda bili kod njegova veličanstva?

- Grofe, pogodili ste.

- Vi dobro znate kako je u Ugarskoj.

- Kako u Ugarskoj? Ja sam prije vas otputovao iz Prešova.

- O, vi uvijek mislite da ja sve znam! - nasmije se grof, pa nastavi: - Da, imate pravo: ja znam svašta - svašta! Kneže, biste li me počastili?... - pokaže mu najbliža vrata.

Zrinjski se malko nakloni da pristaje. Sad uniđu u veliku pisarnicu gdje je bilo više visokih ormara, pet, šest stolova, a posvud spisi, debele knjige, sve lijepo naslagano.

- Ovdje se ja znojim. Sila posla! Svi spisi na onim stolovima odnose se na nemire u nesretnoj Ugarskoj, ali što da o tomu govorimo? Molim, kneže, izvolite sjesti - nakloni se Rottal duboko, a kad sjednu jedan nasuprot drugomu: - Gle, na hodniku rekoh da znam svašta - svašta...

- A to bi bilo? - pogleda mu ban u velike sive oči.

eLektire.skole.hr

- Prije svega dopustite mi da vas nešto upitam.

- Izvolite.

- Već je davno što sam opazio, na svoju žalost, da se vaša milost... ne znam, kako bih rekao, da se - ne pouzdaje u mene. Kneže, brzo ćete se uvjeriti da ste me krivo sudili. Vi možda mislite da sam i ja kriv ovom današnjem stanju u državi...

- Molim vas kako biste vi bili tomu krivi?...

- Kneže, nešto se iza brda valja: u državi će nastati golem preokret. Znate li tko je kriv nezadovoljstvu naroda? Tomu je kriv samo jedan čovjek, nesposoban državnik, tašt...

- Ministar Auersperg?

- Pogodili ste, kneže.

- Kako ne bih pogodio kad znam da će brzo pasti?

- Zar vam je njegovo veličanstvo štogod o tomu?... - naglo će Rottal i znalično, a rumeno i okruglo lice jače mu se zajapuri.

- Sav svijet govori da će Auersperg pasti.

- Kako čujem, bit će sada Lobkowitz prvi ministar. Lobkowitz je divan čovjek, prvi državnik na svijetu, pravi genij! O, ja sam uvijek tvrdio da je pravi genij!

- Istina, vi ste to uvijek tvrdili o Auerspergu.

- Molim, kneže, kako to mislite? - posmjehne se Rottal.

- Ja mislim da Lobkowitz ne bi bio genij kad bi se zastalno znalo da neće postati prvi ministar.

- Ali, kneže, kako to mislite?...

- Kako sam rekao.

- Dakako, dakako, znam ja da se šalite, ali da se vratimo na naš prvašnji razgovor: jest, velik preokret! Što je Auersperg, recimo, pokvario, popravit će Lobkowitz. Ja poznam njegova krasna načela. On je dušom i tijelom odan prejasnom habsburškom domu, dobar je Austrijanac taj umni Čeh, ali hoće da budu svi narodi u Austriji zadovoljni. Auersperg mu se uvijek potajno grozio da će ga pretvoriti u pepeo, jer se Lobkowitz zove Popel, Vencel Popel. Tako su se zvali njegovi pređi dok nisu dobili grad i posjed Lobkowitz. Ministar Auersperg htio je stvoriti jedinstvenu Austriju, a to je bila tlapnja. On se oslanjao na zaslužni i dični red isusovaca, jer ovi misle da bi u jedinstvenoj državi lakše mogli uništiti heretike. Tako je svijetli kneže. Milo mi je što ste me počastili svojim posjetom, jer bih vam mogao razjasniti ako dopustite, neke stvari, a to na želju njegova veličanstva. Vi ste čuli da je grof Nádasdy potanko opisao ili, ako hoćemo, on je izdao recimo urotu. Pita se sada: zašto su ugarski velikaši koješta snovali? Odgovor je jasan: nezadovoljstvo u Ugarskoj. Ja dopuštam, donekle, da je bilo to, kako smo rekli, nezadovoljstvo, ja tako sudim, opravdano. O, ja to priznajem, a i knez Lobkowitz, dakako ne pred svakim, veoma žali što su se zaoštrile neke razmirice u državi. Što se tiče grofa Nádasdyja, ja mu se ne čudim...

- Što mu se ne čudite?

- On je izdao, možda i potvorio - neka ostane među nama - da, i oklevetao, svoje suparnike, a rekao bih, ja dapače vjerujem da je Nádasdy i na vas kivan, i još tvrdim, mogu reći mirne duše, da je Nádasdy, svijetli kneže... - prekine Rottal i tužno zaklima.

- Što hoćete reći? - gane se ban i oštro ga pogleda.

- Ne bih htio dirnuti u ranu, sjetiti vas brata...

- Ni riječi o mojem pokojnom bratu.

eLektire.skole.hr

- Htio sam samo...

- Dajte mu mira u grobu...

- Nádasdy je bio suparnik vašega brata: radilo se tko da ugarsku krunu... Ne, ne vepar nego potajno umorstvo! Našla se samo jedna rana od hica, a tko je?... Nádasdy je podmitio jednoga paža vašega brata, Nádasdy je začetnik potajnog onog umorstva.

- Sve što sam čuo ovaj čas iz vaših ustâ, pogana je izmišljotina, podla odurna potvora.

- Nádasdy je izdao vas, svoga prijatelja, pa je li čudo što je on dao vašega brata, svoga...

Rottal zamukne, upanjen. Dok je on govorio, srce je Petrovo sve jače kipjelo, lice mu se stegnulo, obrve skupile, zjenice mu ubojito sijevahu mržnjom i prezirom. Njegov je pogled poput željeznog obruča stisnuo Rottalovo grlo i ugušio u njemu posljednje riječi.

Nakon poduže šutnje izmuca grof da neizmjerno žali što je nehotice uzrujao i rastužio kneza, pa nastavi ovako:

- Zaboravimo na prošlost! Ni njegovo veličanstvo ne misli na prošlost. Neka bude mir u državi. Ti tajni ugovori, te recimo, urote, sve se to može zaboraviti, poravnati, ali kako da se oslobode kršćanske zemlje od turskoga kopita? Ja znam da je to najveća briga njegova veličanstva koje bi rado navijestilo rat sultanu, ali ga veže onaj kobni vašvarski mir. Oh, najbolje ogradi svoje probitke onaj koji počini najmanje pogrešaka!... Kneže, zar niste nikada pomislili kako bi se moglo navesti sultana da prekrši onaj mir?

- To ne bi teško bilo - odvrati ban jetko, još srdit i mrk.

- Oprostite, ali se meni čini da se varate.

- Ja ću dokazati da je sultan spreman sklopiti savez sa mnom protiv kralja Leopolda.

- Vi se šalite...

- Ne! - odbije Zrinjski i prekosi ga okom. Sad mu pripovjedi Zrinjski kako je pred koji mjesec bosanski paša, sultanov šurjak, bio poslao k njemu na Ozalj nekog Omer-spahiju da mu ponudi savez u sultanovo ime.

- Oh, svijetli kneže, kakva bi to divota bila kad biste naveli sultana da prekrši mir! Sav bi kršćanski svijet blagoslivljao vaše ime, vaša bi slava bila vječna! U malo dana osvojili biste sve hrvatske zemlje. Turci bi daleko bili od vaše otadžbine, sva bi njemačka vojska otišla iz Hrvatske jer je više ne bi trebalo. A kako mislite?...

- Izvolite? - upita oštro ban, prenuv se iz misli.

- Ponuditi sultanu savez?

- Poslat ću nekoga u Carigrad! - odgovori otresito.

- Kneže, radi se o vašem kršćanskom narodu, o svetoj vjeri Isusovoj! Naš premilostivi vladar molit će se svaki dan Bogu da vaša osnova sretno...

- Zbogom, grofe! - pozdravi ga ban i ne pogledav ga, pa lagano i zamišljeno izađe na hodnik.

- Bog blagoslovio svaki vaš posao! Svijetli, kneže, kneže... - klanjao se Rottal za njim sve do hodnika.

XIX.

Vrativši se žurno s dvora u svoju palaču, ban Petar potanko pripovjedi Katarini što je govorio s kraljem i s grofom Rottalom. Sami bijahu u lijepoj dvorani u koju bi katkad zavirilo sunce kroz oblake, rastrgane jakim vjetrom. Katarina ga je pozorno slušala, a kad je umuknuo, zavezla se u neke velike misli. On je šetao dvoranom i jasno se vidjelo kako mu nešto kopa u glavi. Nakon duge šutnje, stane pred Katarinom, pogleda je značajno i zabrinuto, slegne ramenima, pa stade šetati...

- Petre, sjedni do mene - zovne ga Katarina tiho.

- Što misliš ti, draga ženo?... Čula si što sam govorio s onima...

- Mislim da mi duša, otkad sam živa, nije bila smućena kao sada, pošto sam čula... Ti da šalješ svoje ljude u Carigrad?... - zašuti banica, a on osjeti kako je malahno zadrhtala njezina desnica u njegovoj.

- Sve pod izlikom...

- Petre, dobro promisli...

- Turci su osvojili Kandiju, sad imaju slobodne ruke; znaš da ne mogu mirovati: navalit će na Hrvatsku a mi smo prvi na udarcu. Stotinu su se puta nagađali naši pređi s turskim pašama da zaštite život svojih podložnika, da im Turci ne popale imanja. Poslat ću u Carigrad svoje ljude da saznam za turske osnove, za svoju sudbinu.

- U Božjoj je ruci naša sudbina.

- Dok se bude sultan dogovarao s mojim poslanicima, nadam se da će mirovati. Sila me i nevolja nagone na taj korak.

- Razabirem: ne možeš drukčije... - uzdahne banica.

- Kako ti rekoh, dokazat ću kralju da su Turci uvijek spremni na nevjeru.

- Da se, dakle, jednom odlučimo? Sultan će provaliti sa svom silom u naše kraljevstvo ne upustimo li se s njim u te dogovore... Da, ne možeš drukčije...

- Tako je - potvrdi Petar i stisne joj ruku.

Katarina se opet zamisli, leden je znoj popane, duboko uzdahne, podigne glavu, pogleda ga u oči i tiho počne:

- Čuješ, Petre...

- Ti nisi naumio, ne, nisi... Oh, grozne li misli! - pokrije banica desnicom oči.

- Molim te?...

- Ne, ti nisi naumio da uistinu sklopiš savez sa...

- Sa sultanom? - zadrhta Petar i naglo ustane.

I banica naglo ustane i zagleda mu se u oči. Ni disala nije. Njegovo se čelo razvedri malko.

- Katarina!... - osmjehne joj se tužno.

- Ne, ti nisi naumio da uistinu sklopiš savez sa sultanom! - odahne ona, porumenje i pruži mu desnicu.

- Kako si mogla samo i pomisliti? - obori ban glavu.

eLektire.skole.hr

- Da spasiš svoju domovinu... Mnogo sam razmišljala o takvu savezu, mnogo, cijele dane i noći i kadšto, kad bih klonula, nadala sam se da bi nas takav savez mogao spasiti. Pomislila bih pak na našu krvavu prošlost, na potoke hrvatske krvi, prolivene za svetu Isusovu vjeru. I činilo mi se da čujem jauk djece, da vidim pogažene djevice i zaklane starce, i da mi se dižu pred očima sjene mnogobrojnih junaka, da me proklinju... ne, Petre, ne, krštene smo duše!...

- Ja da sklopim savez s krvavim dušmaninom kršćanstva? Ja da pogazim svu bol, sve muke, svu prošlost svojega naroda? Ja da okaljam slavu Šubića-Zrinjskih?... Katarina!... - osovi se ban.

- Petre, oprosti... - zajeca banica tiho, ogrli ga desnicom i prisloni glavu na njegovo rame.

- Umiri se, draga dušo! - zamoli je ban tronuto i sav smućen, obuze joj objeručke glavu i poljubi je u čelo...

Sad sjednu na divan, te se dugo razgovarahu o poslanstvu u Carigrad, o domovini i o svojoj djeci. Malo-pomalo minu ih svaka tjeskoba i uzrujanost, a neka svijetla nada proklija im iz srca i progali lica. Svu su snagu nalazili u svojoj ljubavi: štovali su se, ljubili i obožavali, kao da su koraknuli preko cvijeta miloduha uoči svojega vjenčanja.

Još isti dan sastadoše se Zrinjski i grof Rottal na ulici, te se razgovarahu o poslanstvu k sultanu. Rottal reče da bi najbolje bilo kad bi ban pisao sultanu to i to, pa izvadi iz džepa pisamce kojega je on sastavio u mađarskom jeziku jer ne zna hrvatski. Ban neka ga prevede na hrvatski, pa neka ga pošalje sultanu. Ban zamišljen, primi pismo i spravi ga u džep. Rottal potanko razloži banu kako će veliku uslugu učiniti kralju ako pošalje ono pismo sultanu, te kako kralj upravo želi, zapovijeda, da se ban što češće dopisuje sa sultanom, ne bi li tako obaznao turske osnove, namjere.

Sutradan otputovaše Petar i Katarina u Hrvatsku sa svojom pratnjom. Kapetan Bukovački bio je već dulje vremena u domovini.

Kad ban u Ozalj, kažu mu da je Bukovački poveo sa sobom do tri stotine ljudi u noćno doba, te navalio na neke gradove grofa Nikole Erdödyja i na njemačku vojsku kraj Petrinje. Tako se bilo pročulo. Ban, umoran od puta, hoće da legne, a jedan mu časnik javi da se Bukovački vratio s četom. Već su bila tri sata noću. Eto i Bukovačkoga pred bana i banicu. Neobično je mrk.

- Kapetane, gdje ste bili? - upita ga ban oštro.

- Svijetli bane... - nakloni se Bukovački.

- Koliko ste ljudi izgubili?

- Sedam. Ubili smo do trideset Austrijanaca, zarobili smo deset Turaka. Dok sam bio u Beču, Erdödyjevi su vojnici opustošili moje imanje Degoj, obeščastili su mi sestru Ivanu...

- Kapetane!... - dahne banica.

- Moja se žena spasila, sakrila se u šikaru gdje je cijelu noć drhtala.

- Krvoloci! - istisne ban.

- Što sam učinio, nisam od obijesti, već od viteške nevolje. Grozno smo sjekli Austrijance, a najgroznije haramija Tomo Pakanović, da osveti svoju ženu Janu...

- Svoju ženu Janu?...

- I svoju dječicu: sinčića od tri tjedna i kćerku od godine i pol. Oh, mahnite sotone! Pred malo dana otišao Pakanović prvim mrakom s Ozlja onamo k Švarči, gdje mu je svijetli ban dao nešto zemlje. Kad on pred kolibu, a iz nje vrisak i grohot. Povuče sablju, zategne kuburu, uđe i vidi tri oklopnika, a Jana i djeca na zemlji u krvi. Jednom skresa kuburu u

prsa: oklopnik samo što strepnu; drugoga na mjestu sasiječe, a ni treći mu ne uteče. U zoru se vratio Pakanović na Ozalj, bijesan, izvan sebe, plakao je, čupao kosu, škripao zubima. Smirio se kraj Petrinje: osvetio im se! Sada ni s kim ne govori.

- Gdje vam je žena, gdje sestra? - upita ga ban.

- Odveo sam ih na svoje imanje Orteković. Osvetili smo se Erdödyju. Bio bih ga ulovio da se nije zatvorio u Petrinju. Svijetli bane, sad mi sudite što sam bez vaše dozvole...

- Erdödy će biti bijesan na vas - osmjehne se ban.

- Ne bi bio da sam ga ulovio!

- Tako?... - pogleda ga banica.

- Da sam ga ulovio, on već ne bi bio ulovljen, mraz mu na obraz!

- Nego? - smrkne se ban.

- Mrtav! - dahne kapetan i stisne zube.

- Kapetane, umirite se! Bolje da je živ: živa glava dugovanje daje, a od mrtve nikom ništa nema... Zrinjski pruži desnicu, pa ga upita da li mu želi još štogod javiti.

- Omer-spahija iz Hercegovine bio je opet ovdje i kazao mi da je sultan zapovjedio bosanskom paši neka se taj paša sporazumije sa svijetlim banom... Dok ste, svijetli bane, bili u Beču, dođoše na Ozalj i tri odlična Turčina iz Bosne da vam ponude savez u sultanovo ime. Srce mi je drhtalo od radosti kako su lijepo govorili da će nam biti iskreni saveznici, da će Hrvatska biti brzo slobodna od njemačke vojske.

- Kapetane, vi o tome govorite kao da se mi uistinu moramo sporazumjeti sa sultanom! - odmahne ban desnicom.

- To bi bila najveća sreća za Hrvatsku!

- Vi sve izgonite tu svoju! - nasmjehne se banica.

- Ja sam utuvio u svoju ludu glavu da se mi moramo sporazumjeti sa sultanom, ja uvijek samo o tomu razmišljam, ja o tomu snivam, ja vidim u snu pred sobom sultana, velikoga vezira, paše! Ne, nikako ne mogu izbiti iz glave tu misao! Tvrdo nepomično začavlila mi se u moždanima. Oh, koliko puta kažem sebi: Frane ne luduj, kukala ti majka! Frane, kamo si zabasao, crna ti pamet! Ali sve to ne pomaže. Ja sam u to upro, pa ne mogu drukčije, ma raskopalo mi se ognjište! Još mi je onaj Omer-spahija kazao kako u Carigradu žele da upravo ja k njima dođem i ja sam napokon zabio u glavu da upravo mene žele vidjeti sultan i veliki vezir! Svijetli bane, ja ne znam što govorim. Moja je mržnja na Austrijance i domaće odrode silna, ona rađa bijes i ludilo. Molim vas, pošaljite me u Carigrad! - zadrhta kapetan, ozaren i uznojen.

- Umirite se, dragi Bukovački. Bojim se da šala ne dovede istinu... - zamisli se Zrinjski.

- Molim vas, pošaljite me u Carigrad! Oh, da znate, svijetli bane, kako mrzim naše odrode, te bečke udvorice! Izlegli su se da nas upropaste, da nam otruju i zemlju i soj. Sramota i prokletstvo na njihov crni obraz! Krvomutni su ti izdajnici, živi su pakao u našoj jadnoj domovini, pa čemu da ne obračunamo s tim sotonskim gubavim skotom!

- Kapetane, ne tako žestoko! - opomene ga banica strogo.

- Oprostite... - obori glavu Bukovački.

- Govorit ćemo o tomu. Danas je kasno. Hajdmo na počinak - reći će Petar mirno.

- Svijetli bane, što ćemo odgađati? Najveći je gubitak izgubljeno vrijeme. Što ima biti jesenas, neka bude večeras... - proiznese umolno kapetan.

- Hajdmo na počinak... - zamisli se Zrinjski i pruži kapetanu desnicu.

Kad mu i banica poda ruku, izađe on, kapetan, iz dvorane, izvanredno uzrujan. Petar pogleda Katarinu:

- Tek smo ušli u tužnu domovinu, već slušamo grozote!

- Neću da o tome... - zadrhta Katarina. Studen me je znoj oblio kad sam ga slušala: ona jadna Jana s dječicom! Oh, bijedni naš narode! Petre, ja sam grozničava...

- Da, ruke su ti mrzle - zabrine se Petar.

- Ona Janina dječica u krvi... Petre, tko zna kako bi još moglo biti našoj djeci?... - izusti Katarina tiho, mrzli je srsi prolete.

Sada pođu nizom soba, kuda nisu svaki dan prolazili u svoju ložnicu, a napokon stupe u jednu, prevučenu plavom svilom na stijenama. Pod stropom visjela je ružičasta i pozlaćena svjetiljka. Časak stadoše posred sobe, u ugodnoj toplini, te su gledali na postelju i slušali tihano i zdravo disanje svojega djeteta, svoje Zore, koja je slatko bila usnula uz dragi šum Kupe. Pod svilenim pokrivalom lijepo se proteglo mlado ono tijelo, nad bijelim čelom sjajila se svijetla smeđa kosa kao i duge trepavice na snježnoj puti pod zatvorenim očima. Roditeljima je bilo čudno što im je Zora već onako velika. Zajedno se primaknu k postelji, otac se prvi sagne i poljubi dijete u čelo, tako i majka, veoma tiho, tek dodirnuvši usnama onu lijepu i milu glavu. Djevojčica se nije ganula kad ju je majka poljubila, nego se blaženo osmjehnula, kao da se dotaknuo njezina čela pramen zlatne kose anđela čuvara. Roditelji izađoše iz sobe što su tiše mogli.

Sutradan opet je kapetan Bukovački zaklinjao bana da ga pošalje u Carigrad, a zna se da ga je zaklinjao upravo smrću našega Spasitelja: "*Per mortem Redemptoris nostri, ner viscera Jesu Christi.*" S najvećim je zanosom govorio o savezu sa sultanom: bio je uvjeren da će Hrvatska samo u tom savezu naći svoj spas. On je mislio samo na osvetu, na veliku osvetu, osobito otkad su mu njemački vojnici oskvrnuli sestru, mladu i slabašnu djevojku. On je uzdisao za onim velikim danom kad će hrvatski narod dati krvavu odmazdu svojim pokroviteljima. A taj dan, po njegovu sudu, osvanut će kad Zrinjski sklopi savez sa sultanom. Fran Bukovački bio je bogat plemić, imao je pet imanja: Degoj, Turanj, Mlaku, Orteković i Brkiševinu. Gospodarstvo je prepustio svojoj ženi Ani, jer je on najvolio bojnu igru.

Nakon dva tjedna odluči ban Petar da će poslati u Carigrad Bukovačkoga, a ovaj, izvan sebe od radosti, odmah stane nagovarati kapetane Frana Berislavića i Baltazara Pogledića da pođu s njim. Kapetani hoće da to malo promozgaju, jer nije šala uzeti na vrat onako vratoloman put: Turci kao Turci, a nije baš ugodno da omastiš tamni kolac. Te ovamo, te onamo, pomisle napokon, vladat će se nešto okom, nešto mozgom, pa pristanu, da im se ne reče da su malodušni, bojažljivi.

Kad stupiše pred bana s Bukovačkim, on ih ozbiljno i strogo opomenu da ne smiju nikomu odati tajnu što će im je otkriti. Zadaše mu poštenu riječ, pružiše mu desnice, a ban im podrobno razjasni svoju osnovu zašto ih šalje u Carigrad. Ponovno im reče da neće nikada pristati na nikakve turske ponude. Zamoli ih da to nikada ne smetnu s uma! Sa sultanom i velikim vezirom neka ugovaraju do mile volje, ali ne smiju ništa uglaviti, do kakva potpunoga sporazumka ne smije doći. Da osujete koji mu drago sporazumak, lako će se naći ovo ili ono, bud koja točka, bud koji uvjet, za koji će reći da nemaju od njega, od bana, nikakve upute, nikakve punomoći, te ne mogu stoga da to i to prihvate dok ne govore s banom.

- Svijetli kneže, bit će sve po vašoj želji. Evo vam po sto puta Božje neprijelomne vjere! - digne Bukovački tri prsta uvis.

Sad se sjeti ban na ono mađarsko pismo što mu ga je dao Rottal u Beču, pođe u drugu sobu, napiše vjerodajnicu da je kapetan Fran Bukovački njegov poslanik. Ono pismo preveo je na hrvatski i dodao ga vjerodajnici. U pismu se ispričava što nije one godine mogao ispuniti sultanovu želju, jer je kralj Leopold I. sklopio trojni savez i već je nastupila jesen, a ljeti ga nije, bana, bilo u Hrvatskoj. Međutim, pripravan je na službu, te neće uzmanjkati da i nadalje piše sultanu. Kad se ban vrati u sobu, reče Bukovačkomu:

- Gospodine kapetane, vama ću dati vjerodajnicu na sultana, a dat ću vam i svoj pečat, neka se zna da ste uistinu moj poslanik i da uzmognete sklopiti kakav-takav ugovor, kako biste što bolje mogli obznaniti sultanove namjere. Glavna neka vam bude briga da izvidite na koje zemlje misli navaliti veliki vezir, je li naumio da nas posjeti s velikom vojskom. Ja vam ne dajem nikakva posebna naputka što da ugovorite. Ravnajte se po okolnostima. Još vam jednom strogo nalažem da ne smije doći do sporazumka. Što poslanik zamuti, treba da sablja razbistri. Ne ugazite duboko! Molim vas da ovo nikako ne zaboravite! Zaklinjem vas!

Na te riječi dade ban vjerodajnicu i svoj kneževski pečat Bukovačkomu, pruži svakomu desnicu, zaželi im sretan put, pa se rastane s njima u kasno doba noći.

Bukovački odjaše drugi dan u Orteković, svoje imanje na Savi, da se oprosti sa ženom i sestrom. Teško mu je bilo ostaviti bolesnu sestru, žrtvu razuzdanih vojnika, i tužnu ženu, samu s bolesnicom. Dva je dana ostao u svojoj kući, ponajviše sjedeći uz postelju mlade sestre, blijede plavojke. Njegova je žena bila malena i krupna gospođa, rumena lica, blage ćudi. Kao svaki put, tako su i sada gorko plakale Ivana i gospođa Ana na rastanku, a bile bi i više da su znale kamo ide kapetan. On im je rekao da putuje u Poljsku. Ban Petar bio se dogovorio s kapetanima da će svakomu reći da su pošli u Poljsku.

Malo dana po Martinju sastaše se Bukovački, Pogledić i Berislavić na urečenu mjestu u šumi, kraj donje Kupčine, nedaleko od rijeke Kupe. Ponoć samo što nije. U mraku razabirahu se tek najbliži hrastovi, njihova debela stabla. Nad šumom plivala je mrka razgala, jer je nebo bilo osuto zvijezdama, ali njihov slabi sjaj nije mogao probiti kroz guste grane u onu tamu u šumi. Bukovački predloži kako ne bi bilo zgorega da malo nakvase grlo, a kad se svaki obredio rakijom, prizovu u najprvu ime Božje, pa krenu uskim utrenikom prema obali, idući jedan za drugim i vodeći svaki svoga konja. Prvi je bio Bukovački, ogrnut seljačkom surinom i dobro naoružan, kao i njegovi drugovi. Lagano su hodali da ne slome vrat u onoj mračini, jer utrenik - sve graba do grabe. Kako je prvi dan kišilo, smrznula se zemlja, te je prskala pod kopitom.

- Frane, gdje smo? - upitat će Pogledić Bukovačkoga. - Noć je vedra, a u ovoj šumi kao u rogu!

- Dok je glava vedra, i noć je vedra. Pitaš me gdje smo? U šumi, u tamnoj šumi. Samo za mnom! Poustrpi se: kad sjajna Danica na istok, jaki će nam Bog na pomoć.

- Samo da nam Danica krvava ne sine! - oglasi se Berislavić.

- Neće! - odvrati Bukovački, pa nastavi: - Kad pomislim da imam na samom srcu pečat kneza Zrinjskoga, ja vidim kao po bijelom danu. Samo za mnom! Još me nisu bili pravo ni brci ponijeli kad sam se prebijao ovom šumom, pa neću ni noćas ostaviti u njoj svoje kosti. Mi idemo put juga, primičemo se k carigradskom sultanu. Gledajte prema jugu: pričinit će vam se da vidite sultana, da vam se sultan smiješi! Meni je njegov osmijeh kao silna luč što razgoni ovaj mrak.

- Daj da se od moga jada nasmijem: ti vidiš carigradskog sultana, a ja ne vidim gotovo ni tebe dok tapaš preda mnom! - reći će mu Pogledić. - Pazi, Frane, kud nas vodiš, jer bismo mogli zamrknuti a ne osvanuti.

- Mene vodi moj konj. I on se veseli što ide u Carigrad! - našali se Bukovački. - Ustrpite se, domala izvalit će se noćno jaje. Jest, braćo, noć je glupa kao i svaka kokoš.

- Pazi da nas ne pozoblje! - nasmija se Berislavić.

- Nismo austrijski generali! Znat ćeš kako je pokojni general Auersperg htio jednom sa svojim četama iz Karlovca u Ogulin, a kad tamo osvanuo je u Zagrebu. Pametna li čovjeka! U dućanu gdje bi se samo pamet prodavala, nikada ne bi bilo stiske, jer bi je kupovali samo pametni ljudi.

- Frane, vidiš li i sada sultana? - upita Pogledić Bukovačkoga kad dođoše u veću gustinu, u deblji mrak.

- Uvijek ga ja vidim. Eh, što bih dao da ga mogu zagrliti u zoru! Ja ti čeznem za njim, kao da sam se napio neke turske trave od pomame.

U taj hip nešto zaprašti pred njima. Svi stanu; nekakva se zvijer prestrašila i dala u bijeg. Bukovački reče:

- Do bijesa, ni ja ne znam gdje smo! Slušajte da li se čuje čavrljanje kume Kupe. Slušajte dobro, jer je noć uhata kako je dan okat.

Svi osluhivahu: grozna tišina u studenoj šumi. Okvase opet grlo, pa pođu oprezno. Bukovački je govorio:

- Mislim da nismo daleko od obale. Samo da dođemo na pravo mjesto gdje je Kupa dosta plitka. Uh, kako mi se oteže noćašnja noć! Ja držim da je svjetlost kraća od mraka. Carigrade, živa željo, gdje si, ubilo te moje uzdisanje? - uzdahne Bukovački.

Tako razgovarajući se, svako bi malo stali u hodu. Bukovački najednom veselo šane:

- Čujete li je?

- Ne čujemo - odjave tiho drugi.

- O, ja je dobro čujem: kao da plaće među suhim vrbinjem. Nijedna naša rijeka ne romoni tužno kao Kupa...

Sad i drugi razabraše onaj tihi i jednoliki šum vode kako romoni oko nekih panjeva na pličini, nedaleko pred njima, u mraku. Malo zatim prospe se blijeda svjetlost po vršcima golog drveća; sjaj krupnijih zvijezda potamni, a sitnije kao da se ugasiše. Bukovački reče da se napokon izvalilo noćno jaje, pa pođe brže, te domala izađu iz šume na nisku obalu. Rijekom se vukla magla, druga je obala bila posve zastrta, onamo na istoku iznad šume sjajio se mjesec, obavit parom. Sjetna svjetlost sterala se nad tihom, mrtvom okolicom i nad onim kapetanima koji su bili poklekli na obali i sklopili ruke da se pomole Bogu. Kad ustanu od molitve, svi reknu u jedan mah: u ime Božje! - vrgnu se na konje, jedan za drugim zagaze, te domala iščeznu u magli posred rijeke.

XX.

Ban je bio isprva uvjeren da će Turci navaliti na Hrvatsku ne dođe li Bukovački brzo u Carigrad, ali se posve primirio kad je zapao silan snijeg i nastala ljuta studen. Da su se Turci spremali na navalu, to su znali i zapovjednici austrijskih posada po Krajini. Grof Breiner, zapovjednik grada Koprivnice, pisao je nutarnjoaustrijskom dvorskom ratnom vijeću u Grazu da je iz Bosne krenulo do dvadeset tisuća Turaka ravno na Koprivnicu, ali

eLektire.skole.hr

da će ih on suzbiti ako ih ne bude više i ako mu Vlasi ostanu vjerni: "*... wenn anders die Wallachen getreu verbleiben*".

Da nije snijeg zameo i zagruvao sve putove po Gorskom kotaru, ban bi bio pošao sa svojima s Ozlja u Primorje. Zrinjski i Frankopani bili su u prosincu 1669. posve rastavljeni onim velikim snijegom.

Oko polovice prosinca krenu Petar s obitelju u Zagreb gdje ostaše tri dana, a ti su dani bili blaženi za Zoru, jer ih je provela sa sestrom Juditom koju je opet molila da svuče opatičko odijelo. Mlada je opatica tvrdila da ne misli više na svijet, da je sretna u samostanu. Zora se srdila na sestru i grlila je i dragala, ali sve uzalud. Tužna i sva zaplakana rastala se sa sestrom, te pošla s roditeljima u Čakovec.

Kad su jedno popodne ujahali u veliko dvorište grada Čakovca, mali je Adam, banov sinovac, gradio tvrđavu od snijega posred dvorišta, a pomagali su mu haramije. Čim opazi strica, potrči mu u susret. Navršila mu se osma, lijepo je ponarastao, bio je snažan, rumen kao jabuka. Pošto ga svi zagrle i poljube, pođu u dvor gdje se sastanu s njegovom majkom Marijom koja ih dočeka hladno.

Bila je nešto zbunjena, neobično zabrinuta i mučaljiva i uklanjala im se sve do večere. To je Petru bilo mučno, pa odluči upitati udovu zašto je takva s njima. Pri večeri razgovor je zapinjao, a kad ostaše nasamo udova Marija, Katarina i Petar, upita ovaj:

- Draga Marija, što ti je da si tako turobna?

- Meni?...

- Došli smo ti u pohode, a to kao da ti nije milo. Budi iskrena s nama. Pomisli da sam stric tvojemu djetetu. Govori što ti je...

- Molim te!...

- I ja te molim da govoriš. Ti misliš da smo ti nešto skrivili. Marija, govori! - opomenu je ozbiljno Katarina.

- Ja sam u svojoj kući...

- Nitko ti ne kaže da nisi! - odbije Katarina udvorno.

- Marija, molim te umiri se... - hoće Petar.

- Ništa nemaš da me moliš. Ja hoću da mirno živim u Čakovcu. Zapovijedit ću da se unište svi topovi na bedemima...

- Čakovec je tvrđava Zrinjskih! - pogleda je oštro Petar.

- Ti si došao amo da još jače utvrdiš ovaj grad. Na mene neće Turci navaliti, ja ih ne izazivam: vjerna sam svome kralju! - izreče udova uzrujano i naglo ustane.

- Marijo!... - ustane i Katarina omjeri je strogim pogledom od glave do pete.

- Vi me tjerate odavle...

- Što!?... - trže se Petar.

- Vi me tjerate odavle, jer se bunite protiv kralja, svuda tražite saveznike. Ja neću da s vama...

- Što?... - istisnu Katarina prigušeno.

- Otići ću sa sinom u Beč... - obori udova glavu.

- Nećeš! Ja sam Adamov stric i skrbnik.

- Ja sam njegova majka. Vi me tjerate odavde... - zajeca udova.

- Ne govoriš istinu! - drhtne Katarina.

- Sjedi! - prekosi Petar udovu okom.

Udova sjede. Njegova je riječ odjeknula u sobi poput stroge zapovijedi. Nasta tišina. Petar joj upre oči u oči i tvrdo je upita:

- Što nećeš ti da s nama?... Što si ono htjela reći malo prije?

Udova zadrhta, razgleda se plaho, pa ponikne glavom.

- Što se bojiš? Što nećeš da s nama?... - ponovi Petar istim glasom. Silan je bio njegov pogled u taj mah.

Srce joj se jače uzdrma strahom. Lagano ustane i pokrije lice rukama. Petar je upita muklo i ledeno:

- Ti šutiš?

- Zbogom, laku... - izusti udova drhtavo i naglo izađe iz sobe.

- Ona nešto znade... - reče ban nakon stanke.

- Pisala joj nešto sestra iz Beča - osmjehne se Katarina gorko i usiljeno.

Sutradan, ranim jutrom, javi jedan časnik banu da je udova banica otputovala u cik zore sa svojim sinčićem Adamom u Beč.

Nagli odlazak, gotovo bijeg, udove Marije nije iznenadio Katarinu koja je odmah rekla Petru kako je slutila da će se dogoditi nešto takvo. Najviše joj se nažao dalo što je udova onako bezrazložno tvrdila da je tjeraju iz Čakovca, i što će mali Adam biti u tuđini, što ga možda dugo neće vidjeti. Ta zašto bi je tjerali iz Čakovca? Međumurje bilo je njezino, njezinoga sina, kao i njihovo, jer se braća Nikola i Petar Zrinjski nikada nisu dijelili. Petar bio tužan za svojim krasnim i veselim sinovcem, te je više puta uzdahnuo: tko bi znao kako će biti onom djetetu! Moj mali, moj dragi Adam!...

Onaj isti dan kada je udova otputovala, pomoli se konjanička četa na zavoju druma, nedaleko od Čakovca, upravo o sunčanom zapadu. Golema ravnica, prekrita snijegom, sva se caklila živim rumenilom. Banica se čudila tko bi ono mogao biti po onakvoj studeni, a Zora se veselila da je možda sestra Jelena.

Banica, ban i Zora siđu u dvorište, a četa uđe, evo ih, jest: Jelena i Rakoczy! Sjašu, pa u naručaj, grle se i ljube, jedni kore jer je ledena studen, a drugi naglo pripovijedaju kako su htjeli iznenaditi roditelje, kako su se odlučili na put da zajedno božićuju jer su burna vremena, tko bi znao kad će se sastati... Roditelji se raduju kćerci i zetu, i vele im da se nadaju Ivanu, ta pisao im je iz Beča, još pet dana i eto Božića, da, da, svi će lijepo zajedno božićevati - samo ona u Zagrebu, samo ona među samostanskim zidovima!...

- Oh, kako sam je molila da izađe iz samostana! - reče Zora snuždeno sestri.

- Još bih sretnija bila da je i Judita ovdje. Zar joj ne bi ljepše bilo da je s nama? Sirotica! - uzdahne Jelena.

Rumena od radosti i studeni, milo se smiješila Jelena roditeljima i sestri, ali se i nekako čudno ogledavala. Njezina je majka ončas pogodila da joj oči traže maloga Adama, pa joj pripovjedi čim uđoše u tople dvorane kako je udova otputovala sa sinčićem. Jelena i Rakoczy nađu se u čudu.

- Moj Adam!... - dahne Jelena, suze joj se zasjaje na crnim i dugim trepavicama...

- I ja sam za njim žalosna. Onako malen, pa već u Beč!... Oče, kad pođeš u Beč, dovedi Adama amo! - molila je Zora.

Rakoczy pripovjedi tastu kako se ogorčenje u Ugarskoj sve više širi i kako su velikaši i plemići bijesni na grofa Nádasdyja i na udovu palatina Vesselenyja. Ban je pak govorio o nevoljama u Hrvatskoj, te o svojim osnovama, ali je zašutio da je poslao ona tri kapetana u Tursku. Nije to učinio stoga što ne bi povjerio i najveću tajnu svojemu zetu i kćeri, nego

samo i jedino stoga što je onim kapetanima zadao riječ da neće nikomu kazati tajnu, nikomu osim Katarini.

Dan na dan nadali su se Ivanu.

Osvanu i Badnjak, a jedinca još nema. Katarina nije nigdje nalazila mira, upravo je čeznula da što prije ogrli svoga sina, da ga obaspe cjelovima, ta bit će godina što ga nije vidjela!... Prema večeri bila je još više nespokojna i uzrujana i govorila je drugima da će Ivan zastalno doći, da ona to zna, srce joj tako kuca...

Majčina se slutnja obistinila; kad se posumračilo, dojaše Ivan s kapetanom Malenićem u Čakovec. Katarina je jecala od radosti, grleći svoga sina, a Petar se smiješio nekoliko hipova, motrio ga od glave do pete, pa ga privinu iz majčina zagrljaja na svoja prsa, silno tronut, tako da nije progovorio ni riječi. Jelena i Zora bile su uz Ivana, a otac raširi ruke i obujmi sve troje, neka se cjelivaju u njegovu zagrljaju. Dok su se sestre ljubile s bratom, obasuo je otac cjelovima njihove glave, one tri lijepe i drage glave i otro svoje suze na mekanim pramovima njihove kose...

Pošto se Ivan poljubio s knezom Rakoczyjem, upita za strinu Mariju i bratića Adama i jako se rastuži kad začu od majke što se dogodilo. Zatim ode da se preobuče, a kad se povrati k drugima, javi sluga da je večera gotova.

Sad pođu u najveću dvoranu, a tu gori stotina svijeća, na velikom se stolu blista srebrno i zlatno posuđe, u kristalnim staklenkama iskri žuto i rumeno vino - kud okom svrneš, svud kneževski sjaj. U dvorani već se bilo sakupilo nekoliko svećenika i fratara, desetak časnika, više upravitelja kneževskih dobara, porkulaba i prefekata i drugih različitih dvorjana i činovnika. Jedan fratar, omalen, trbušast i rumen, pripovijedao je nešto veselo časnicima koji su se tiho smijali kad je stupila kneževska obitelj u dvoranu. Svi joj se nakloniše.

Ban pristupi sa svojima k stolu, pa onda svi ostali i svi se prekriže i sklope ruke na molitvu, i tako su stajali dok je jedan svećenik glasno molio. Katarina sjede prva na čelo stola, njoj desno Rakoczy, lijevo Petar, pa njegova djeca s jedne i druge strane, a onda ostali, svi redom. Isprva bilo je tiho pri stolu, čuo se samo cokot vilica i noževa po tanjurima. Banu nije godila ona tišina, pa reče stoga veselo časnicima i drugima:

- Što ste se, gospodo, sledili kao gladac led? Zanijemjeli ste, kao da je voda na stolu. Zar nije Badnjak radosna večer?

- Svijetli bane, bit će drugačije kad se malko okrijepimo - odgovori Malenić.

- Gospodine kapetane, nešto ste zamišljeni: da niste ostavili svoje srce negdje u Njemačkoj - nasmjehne mu se Jelena.

- Ja sam ostavio svoje na Krku! - pomisli onaj omaleni i rumeni fratar i duboko uzdahne. Sjedio je do kapetana Malenića, desno.

- Meni su mile samo crne i sjajne oči, a Njemice imaju plave - našali se Malenić, ali ne zirne u Jelenine oči.

- I Mlečani imaju crne oči! - pomisli onaj fratar i tužno zaklima.

- Kapetane i vaše su plave, upravo kao u pravoga Nijemca! - oglasi se Rakoczy.

- Svijetli kneže, što sam skrivio da me tako žalostite? - upita Malenić, kao snuždeno.

- Koji ti se narod najviše sviđa? - pogleda Jelena brata.

- Hrvatski.

- To znam, Ivane, ali tuđi narod?

- Francuski.

- Časnom ocu sviđaju se najviše Mlečani - reći će Malenić, svrnuv oči na svoga susjeda, fratra.

Malo po malo raspreo se razgovor oko stola. Ivan je pripovijedao svojima što je doživio u Njemačkoj, Flandriji i Francuskoj, te kako mu je lijepo bilo u svijetu, ali je uvijek čeznuo za domovinom. Dok je to govorio, smiješio se ponajviše majci, a ona nije mogla da ga se nagleda. Onako mlad tvrdio je da se ne bi nikada pouzdao u njemačke izborne knezove, a što se tiče francuskoga kralja, on da će zastalno, prije ili kasnije, pomoći Hrvatskoj i Ugarskoj. Lijepo je umno kazivao svoje doživljaje, a tomu su se radovali roditelji. Ostali ga nisu slušali jer je već bilo u dvorani dosta žamora i buke, šale i smijeha, veselih poklika i otklika, osobito na drugom kraju stola.

U dvorani nasta najednom grobna tišina: ban je ustao s čašom u desnici. Svi na noge. Svi upilje oči u njegovo plemenito i junačko lice. Zvonkim i muževnim glasom nazdravi Petar Zrinjski:

- Časna, plemenita, poštovana gospodo, vjerni moji! Ovu čašu dižem u vaše dobro zdravlje i želim iz dubine svoga srca da nam dogodine sveti Božić osvane u slobodnoj domovini. Sve naše misli bit će samo utoliko naše, da ih posvetimo službi domovine kojoj ćemo žrtvovati, ustreba li, naše tijelo tako lako kao da nam je tuđe. Svi mi nikakva drugog svetkovanja poznati nećemo, osim vršenja svoje dužnosti. Tko žali za otadžbinu proliti svoju krv, kako ga nije stid tražiti od nje svoj grob? Mi ćemo, osim časti, sve žrtvovati. Čast je dragocjenija od krvi, jer se ova žrtvuje za otadžbinu, a čast nikada ni za što. I ovo neka nam bude na umu: da narod ne izgubi svoje pravo, treba da brani kadšto i tuđe. Ja sudim da će nova godina biti jedna od najvažnijih, jedna od najodsudnijih u povijesti našega kraljevstva. Moglo bi se dogoditi da nam ograne sunce, a mogla bi nas zastrijeti još veća tama, ali sam tvrdo uvjeren da neće Bog dopustiti da propadne njegov izabrani hrvatski narod. Da: izabrani narod, jer je Bog našemu narodu dao ovu zemlju da bude bedem protiv navala na njegovu svetu vjeru. Ova je zemlja morala biti napučena hrabrim narodom, jer je samo takav narod mogao zaustaviti azijatsku bujicu što je htjela poplaviti i sam Rim! Bog je vrhovni vođa svakoga naroda. On je doveo hrvatski narod u ovu krasnu zemlju. On je našemu narodu u svojem sveznanju namijenio veliku i slavnu zadaću: da brani kršćanstvo od najstrašnijega neprijatelja. Ne može se uništiti narod koji može dokazati svojom povijesti da je učinio nešto za čovječanstvo! Sve nam mogu oteti, ali nam ne mogu našu povijest. Nju nam nitko ne može oteti! Silno se blista njezina slava, a taj se njezin stoljetni i stoljetni sjaj ne da potamniti. Naša je povijest napisana mučeničkom krvi, prepletena je s vjerom Isusovom, i kao što je vječna ta vjera, vječna je i slava hrvatskih junaka koji su za nju pali. Prije ili kasnije rastrgat će naš narod teške okove, prije ili kasnije bit će samo njegova ova zemlja koju mu je sam Bog dao!...

- Hoće! - poviknuše mnogi.

- Moj vjerni, u vaše zdravlje! - klikne Zrinjski.

- Živio ban! Živjeli Zrinjski i Frankopani! - zaori dvoranom.

Ban se nakloni, ispije vino, položi čašu na stol, a kad učiniše to isto i ostali, završi uzbuđenim i toplim glasom:

- Slava Bogu!

- Slava mu! - kliknu svi ostali u jedan mah, pa sjednu.

U dvorani nasta opet tišina. Časnici su se pogledavali, mnogima su oči sijevale. Jelena je bila blijeda, ganuta, a njezina je majka uronila u neke velike misli...

Kapetan Malenić govorio je kapetanu Čolniću koji je sjedio do njega lijevo:

- Bio sam ti nekako tužan, ali su me razveselile banove riječi.

eLektire.skole.hr

- Da ti pravo kažem, dok je ban govorio, mislio sam suze će mi na oči - prošapta Čolnić, čovjek zdrava i vesela lica, plave brade.

Sad zamoli Malenić onoga rumenoga fratra da nazdravi banu, a fratar se zbuni, uzruja se i prišapne kapetanu da ne zna nazdravljati, ali da bi možda štogod skrpao, onako po narodnu. Malenić mu reče da je tako najljepše.

- Kapetane, ne mogu: srce mi dršće kao riba na ostima...

- Časni oče, ustanite!

- Zapet ću... Moram u podrum...

- Ne bojte se! Vi Boduli, vi svi znate govoriti. Na noge!

- Bih li, a?...

- Na noge!

O. Mate Dujmić, ravnatelj banovih pivnica, pomisli: u ime Božje! Ustane, digne čašu, stisne oči, rasklopi ih, zadrhta malko, zagleda se u bana, pa nazdravi jakim glasom:

- Slavna gospodo! Evo svi ste se sa mnom podigli na junačke noge, a ja napijam - što nisam dostojan - našemu svijetlomu banu i našoj svijetloj banici i svima njihovim najmilijima. Dižem ovu čašu u njihovo čestito zdravlje, za njihov život, žitak i užitak! Neka ih sveti Božić zadugo drži u svakoj sreći, neka im se svaka sreća sama sobom snuje, neka im od neba rosi, od zemlje rodi! Bili im volovi tvrdi, a konji brzi, masline im obresile, loza im propupala, pšenica obrkala, ječam oklasao, jer kad je njima dobro i narod nakrivi kapu! Bože daj svi se naši knezovi dičili porodom svojim kao vedra noć zvijezdama, a kitili se slavom kao sjajni dan žarkim suncem! Sinovi im bili zlatna kruna, a njihove kćeri svetice i danice našemu narodu! Daj Bože da bi naši knezovi u crkvu zdravi hodili, pravedno se molili i ljubili se sa svojim narodom do duboke starosti kao kruh i vino! Da bi vazda priređivali loš posjet dušmaninu i gori priček, a prijatelja dočekivali kao miloga brata! Kao što ne može dim iz turskoga šatora obaviti glavice na gori Velebitu, tako da ne bi pomutila tuga njihovu radost! Gledali naše knezove njihovi zavidnici, kao što gleda zmija orla u nebeskoj visini! Nikad ih ne izdala pamet u zboru, ni sablja na megdanu! Znalo daleko potomstvo za sve naše knezove, da mu njihova slava bude na ponos pred narodima svijeta! Bože daj bio svima našim knezovima pošten glas i svijetao obraz! Dao im Bog svega dovolje, a bez nevolje, ponajviše junačkoga zdravlja, a najviše čistu dušu kao na kršteni dan, čistu kao bijelu golubicu, i takvu je iznosili pred Boga! Živjeli Zrinjski i Frankopani!

- Živjeli! - zaori dvoranom.

Dujmić ispije, ogleda se krugom, pa sjede, crven kao rak.

- Dobro, časni oče! - šane mu Malenić.

- Ne znam što sam govorio. Jesam li zapeo?

- Sve kao po loju!

- Uh, sav dršćem! Moram na zrak, pa u podrum. Kapetane, dakle kao po loju?... - nasmiješi se blaženo.

- Kako ne bi Bodul!... - slegne Malenić veselo ramenima.

Dujmić otare znoj s čela, stisne ruku kapetanu, pa izađe iz dvorane. Mnogima se oko stola bio odriješio jezik, buknulo je pravo veselje. Malenić se okrene k Čolniću.

- Ban tvrdo vjeruje u budućnost našega naroda. Jest, pravo ima: naša je ova zemlja, mi smo njezini gospodari! Mi ništa ne tražimo od našega zakonitoga kralja Leopolda I. nego da nam da sve ono što nam je zajamčio zakletvom, on kao i njegovi predšasnici, sve od

Ferdinanda I. U kraljevskoj zakletvi sadržana su naša prava, stoga je ona najvažniji, najsvečaniji čin u životu naroda. Kako da nije važan i svečan ugovor jednoga naroda ne s jednim vladarom nego s vladalačkim domom, s krunom? Svaki kralj kad se kruni, ponovi onaj ugovor po kojemu je on kralj. Nikakvi zakoni ne mogu uništiti prava naroda, ukinuti moć kraljevske zakletve, jer je ona trajna i nepovrediva. Ako ima kralj vlast od Boga, tko bi se usudio i pomisliti da će pravedni Bog biti protiv sreće jednoga naroda? Ako je ima od naroda, tko će vjerovati da narod ne želi biti sretan? A može li to biti dok je rastrgan? Svaki bi Hrvat napamet morao znati kraljevsku zakletvu, naime prava svojega naroda. Nigdje nisu ta prava nabrojena onako kratko, jasno i svečano kao u kraljevskoj zakletvi. Zar nije tako? A znaš li ti moj Čolniću, što nam je naš kralj zajamčio zakletvom?

- Kako da ne znam? On se zakleo: da će uzdržati u kraljevstvu hrvatskom sve crkve Božje, i oblasti, i svakoga reda crkvene i svjetske stanovnike u njihovim pravima, prednostima, slobodi, sloboštinama, zakonima, davnim dobrima i odobrenim običajima. Zakleo se da će svakomu podjeljivati pravdu i pravicu...

- Dragi moj Čolniću nije to sve, jer se on zakleo: da će kraljevstvu hrvatskom nepovrijeđeno sačuvati prava, ustav, zakonitu neodvisnost, slobodu i zemljišnu cjelokupnost!

- Dragi moj Maleniću, ni to nije sve! - uplete se sada kapetan Vladislav Črnkoci koji sjede bliže, na Dujmićevu stolicu. - Ja neću da govorim kako mi smijemo ustati na oružje protiv kralja ako nam gazi naša prava, nego ću samo napomenuti kako se on zakleo: da će sjediniti s našim kraljevstvom sve one hrvatske zemlje koje će se s Božjom pomoću natrag pribaviti. To znači da su jednom bile naše!

- Dragi moj Črnkoci, ni to nije sve! - oglasi se sada kapetan Stjepan Gereci koji je sjedio nasuprot Maleniću. - Naš kralj nije se zavjerio i zakleo živim Bogom, Blaženom Djevicom Marijom i svima Božjim svecima samo na ono što ste spomenuli, nego se zavjerio i na krunidbi zakleo: da neće ni otuđiti, ni okrnjiti granice kraljevstva Hrvatske, da neće ni otuđiti, ni okrnjiti ništa što pripada našemu kraljevstvu kojim god pravom i naslovom. Jeste li razumjeli?

- Kojim god pravom i naslovom! - ponovi Malenić riječi iz krunidbene zakletve, naglasivši ih važno.

- Kralj se, dapače, zakleo - nastavi Gereci - da će kraljevstvo hrvatsko umnožiti i raširiti koliko mu bude to moguće i da će za boljitak, slavu i umnoženje Hrvatske učiniti sve što će mu biti moguće, po pravdi.

- Po toj zakletvi spada pod bansku vlast sva ona zemlja što je danas pod bečkim generalima! - uzruja se Čolnić.

- Po toj prisezi - prihvati Malenić - ne mogu se danas s ovom našom zemljom oko Zagreba sjediniti Slavonija, Bosna i Hercegovina, jer su ove zemlje pod turskim kopitom. Isto tako ne mogu se danas s nama sjediniti Dalmacija i jedan dio Istre, jer su pod mletačkim gospodstvom. Planinske hrvatske zemlje i jedan dio Istre morale bi se, po zakletvi, odmah s nama sjediniti, jer su te zemlje pod našim kraljem. Slavonija, Lika i Krbava, sva zemlja do Kupe, Bosna, Hercegovina, Dalmacija i zapadni dio Istre sjedinit će se s nama, sve po kraljevskoj zakletvi čim budu natrag pribavljene, osvojene, kako se kaže u istoj zakletvi s Božjom pomoći!

- Bile su pod našim domaćim kraljevima i banovima - pohiti Gereci - a što je glavno u njima živi jedan te isti narod. Ono Vlaha što je k nama pribjeglo, naučilo je naš jezik, pa će možda doći vrijeme kad neće biti protiv nas s bečkim generalima. Vlasi ne bi nikada smjeli zaboraviti da su bili sužnji u različitim zemljama dok nisu k nama dobježali pred

turskim vojskama. Po zakletvi treba učiniti sve što bi bilo na boljitak, slavu i umnoženje našega kraljevstva, a svakako je najglavnije da se ujedini, jer smo slabi dok smo ovako rastrgani. Ja nikako ne mogu pojmiti da se radi sve moguće za boljitak, slavu i umnoženje naše domovine dok nam je tlače i dok se dopušta da nam je krnje, i dok se ne dopušta da joj mi sami raširimo granice!...

Kapetani se neki osmjehnu, slegnuv ramenima. Svi se živahno razgovarahu oko stola, a to je bilo drago banu. I on se šalio te večeri, bio je veseo među svojom djecom. Katarina je bila sa svakim ljubazna, ali se više puta dogodilo da se zamislila: kad bi pogledala Petra i djecu, nije u prvi mah čula što bi joj tkogod rekao. Bila je sretna uz svoju djecu, ali je upravo ta velika sreća mutila njezin pokoj, jer bi pomislila da bi moglo i drukčije biti... Iz iste sreće izvire nesreća. Ne živi spokojno tko ljubi. Takve su se misli rojile majčinom glavom. A njezin Petar?... Eno ga kako je zdrav i kršan, dobar i mio, kako se smiješi djeci i njoj... Jedina je ona pogađala njegove misli, jedina je ona opazila kako mu se nekoliko puta radostan osmijeh rasplinuo u sjetu.

Dok se gospoda zabavljahu u sjajnoj dvorani slavili su vojnici Badnjak u svojim stanovima u drugim kućama što su bile u dvorištu, uz bedem, sve naokolo. Svud se čulo pjevanje. Jedni su vojnici ulazili u podrum, drugi su izlazili iz njega, brzali su dvorištem, noseći vrčeve, lonce, kable, svakojake posude.

U golemu presvođenom podrumu gorjele su tri-četiri duge svijeće, dugi niz bačava gubio se u mraku; pred jednom bačvom natislo se vojnika, pa svak čeka da dođe na red. Pivničar Mirko Mazig, čovjek krupan, okrugla i ozarena lica, i ne zavrnjuje čepa, nego prima jednom rukom prazne posude, a drugom dodaje pune, te viče na vojnike i ljuti se što ne može ni odahnuti, a rumenika šumi iz bačve, pjeni se u vrčevima.

Nestrpljive je vojnike mirio fratar Dujmić. Došao je u podrum da vidi što rade pivničari da ne bi načeli koju bačvu onoga najstarijega. On je zapovijedao gdje treba točiti, te nije dao drugima ni priviriti poslu što je i sam mogao otrsiti. Već je dvije godine bio Dujmić u Čakovcu, a ban se domala uvjerio da fratar vješto ravna podrumom. Dujmiću je najljepše bilo među bačvama kojima je bio donekle sličan svojim tijelom, od želuca do nogu. Onako trbušast, znao se okretno zavući među njih da štogod prigleda i popravi, bio je gibak i brz, nekako bi ljubazno položio ruke na bačve, lijepo ih pogladio, milo zovnuo kako je već koju od dragosti krstio, pa bi se splasnuo, a one, kao da ga razumiju, ugibaju mu se da se uzmogne uvući među njihove široke bokove. Da se bačve miču, to se najjače pričinjalo te noći Franu Ruttu, onomu staromu Riječaninu koji je već dugo godina bio u službi kod Petra Zrinjskoga. Njemu se činilo da je Dujmić gotovo u rodu s onim bačvama, jer ga je svaki čas pitao: - Časni oče, kakvo je u ovoj vašoj strini? Je li staro u onoj vašoj ujni?

Dujmić ga nije slušao jer je pazio da se vino ne prolijeva. Vojnici su bučili, gurali se, a Dujmić ih je pitao:

- Koliko se kuća zapalilo u dvorištu?

- Veselo, časni oče! - cijuknu haramije.

- Bit će da ih se mnogo zapalilo kad niste još ugasili požar, a Mazig toči i toči!

- Točite nam staro da se ugrijemo. Ima tu više vina negoli vode oko bedema! - vikne kršan vojnik.

- Časni oče, vi ste duša od čovjeka! - klikne mlad vojnik.

- Tako je: duša od čovjeka! Istinu je kazao, jer je istina na dnu vrča dok mu je na vrhu često laž. Ja i časni otac Mate, mi smo iz jedne patrije: ter koliko je Bodulija od Rijeke? Eno ondje, preko mora, lijevo. E, znam ja što govorim! Još sam ja ovdje najpametniji! - smijuljio se Rutt.

eLektire.skole.hr

- Među slijepcima kralj je tko ima jedno oko! - odgovori mu Dujmić, pa ga zamoli: - Frane, pođite zvoniti na polnoćku. Već je jedanaest sati minulo. Hote, stari hote, dok vas noge nose! Izjeli ste vi već sedamdeset Božića!

- Što, kako? Moje noge! Ja bih ravno na Učku! Časni oče, kako ćete da se napijem kad nije naših morskih rakova? Uh, oni naši raci! Badnjak bez njih! A jedna pečena lovratica! A dvije pečene lokardice!... - obliže Rutt prste.

- Frane, hote dok vas noge nose! - opomene Dujmić, pomisli na sve one pečene morske ribe, pa duboko uzdahne: - Oh, jadne moje bačve, danas ste se dosta nasuzile! Frane, što me gledate tako tužno? Hote, da vam hladni zrak razgali pomućenu krv.

- Još jednu suzicu!... - zapjeva ćelavi i krezubi Rutt piskutljivo.

- Popijte, pa se tornjajte! - rasrdi se Dujmić, natočiv mu čašu.

- Da popijem! Časni oče, ja dobro staro nikada ne pijem, nego sve pomalo srčem! - nakesi se Rutt, a živo su mu se krijesile sive očice ispod kovrčastih obrva.

Posrka tankim usnama vino, cmoknu jezikom, odgega iz podruma i odglavinja dvorištem u toranj.

Malo zatim zacinka zvono. Vojnici provrve iz svojih stanova; jedni pohrle na bedem, drugi ostanu u dvorištu. Kad javiše sluge da silaze gospoda, vojnici zapališe baklje. Svi Zrinjski, Rakoczy, časnici i druga gospoda izađu redom iz palače i pođu u crkvicu koja je uz sam bedem, na lijevoj strani kraj glavnih vrata grada. Haramije, paži, konjušnici, pa mnogi sobari, sobarice, kuhari, kočijaši, na stotine ljudi, različite čeljadi, sve se stislo pod bedem, pod onaj široki i dugi svod od dvorišta do mosta, do golemih željeznih vrata, sada zatvorenih. Svi su klečali, vojnici i drugi muškarci otkrivene glave, te slušali pjevanje svećenika. Rijetke pahuljice snijega nalijetale su pod svod što je bio osvijetljen kao i pročelje lijepe crkvice i donji dio kneževskoga dvora onim mnogim bakljama. Na bedemu, u mraku, razabirahu se crne i visoke prikaze vojnika koji su se naglo prigibali i pridizali oko topova. U crvenkastoj svjetlosti oštro se isticahu pod onim dugim svodom crvene kabanice haramija, široka ramena, ozarena lica, dugi brci, sjajne i crne oči, a ovdjeondje bijele i rumene djevojke, umiljata i pobožna obličja, prave golubice u jatu sokolova. Silni su i sveti osjećaji vreli mnogim mladim srcem, jer će svećenik sad na zapjevati onu radosnu nebesku... Pod svodom nasta grobna tišina, priguši se i šapat molitve na usnama, još jedan hip, a svećenik zapjeva: "Narodil se kralj nebeski!" Netom je poletjela prva slovka svete pjesme u tihu noć, a svi pod svodom složno i svečano zapjevaše istu pjesmu, a istodobno zagrmješe topovi na bedemu da nadaleko navijeste narođenje Spasiteljevo... Topovi su gruvali, dok je trajala služba Božja.

Sat zatim vijali su se bijeli pramovi snijega, mećava je zdušila sve naokolo. U Čakovcu sve se stišalo, samo katkad oglasile bi se straže na bedemu jedna drugoj dugim i muklim povikom što bi još muklije odjeknulo pod mračnim svodovima.

Dva tjedna po Božiću banu u Čakovec o. Bargiglio, ravno iz Beča, modar i crven od studeni, u kasno doba noći. Banica, ban, Jelena i Rakoczy svi u čudu kad im ga najavi sluga. Bili su u sobi gdje je Petar obično pisao. Lijepo se pozdrave s dominikancem, pa svi sjednu, a on istrese vreću različitih novosti.

- Auersperg je, dakle, pao? - upita banica.

- Sve mi je kazao general Gremonville - nakloni se Bargiglio. - Knez Lobkowitz sa španjolskim poslanikom Pennerandom iskopao je jamu Auerspergu. Barun Hocher, po zapovijedi njegovog veličanstva, odveo je Auersperga u zatvor, u Wels, 16. prošlog mjeseca. Tako je sramotno svršio svemožni prvi ministar! Na njegovo se mjesto popeo Lobkowitz. Sada je on svemožan.

- I knez Lobkowitz naći će svoje grobare! - primijeti Rakoczy.

- O. Miler, kraljev ispovjednik, na sve pazi... - zažmiri dominikanac.

- A što se čuje o grofu Nádasdyju? - zapita ban.

- Čestiti je grof u najvećoj Leopoldovoj milosti.

- Prekrasno! - posmjehne se Jelena.

- Je li njegovo veličanstvo zdravo? - opet će ban, zamišljeno.

- Kralja trese groznica, spopala ga nesanica, svaka ga sitnica razdraži. Pred malo je dana spočitnuo Gremonvilleu da se dogovarao s vama, svijetli kneže. Leopold je pisao francuskome kralju da mu kaže imena velikaša koji su mu bilo što predlagali protiv Austrije. Ljudevit XIV. obavijestio je o tome svoga poslanika, tvrdeći pismeno da Leopold nikako ne smije od njega zahtijevati da mu javi imena onih velikaša. Leopold nije smio to ni očekivati od njega, kao što on nije nikad očekivao što takva od nijednoga vladara. Nikomu ne smiju vladari krenuti vjerom. U takvim slučajevima vladar prijatelj pošteno se ponio u svemu što je dužan drugome vladaru, ako je samo i jedino pristao da sluša stanovite prijedloge i da ih odbije kad vidi da su napereni protiv vladara prijatelja. Tako umuje Ljudevit XIV. u svojem pismu.

- To su puste riječi! - mahne ban desnicom. - Časni oče, pisao sam vam da dođete iz Beča jer želim da biste u Primorje, u Bakar.

- Vrlo rado, svijetli kneže, jer u Bakru nema ni poslanika ni ministarâ.

- Bit ćete upravitelj mojih primorskih dobara. Što me gledate?

- Ja upravitelj?...

- Oh, da mogu ja u Bakar! - uzdahne Jelena.

- Časni oče, dobro ćete vi upravljati. U Bakru je kapetan Frankulin koga ću imenovati kapetanom cijeloga Primorja - pripovjedi ban.

- Veseo čovjek onaj Frankulin! E, pa dobro, svijetli kneže. Ja ne mogu kako je meni draže nego kako je vas volja. A kad bih pošao?

- Potkraj ovog mjeseca.

Dominikanac se nakloni, pa izađe iz sobe. Bio je veseo što će u Bakar. Pa onaj Keko Frankulin! Lijepo će se slagati, lovit će zajedno ribe. U Primorju je toplije, Nijemcu ni traga, a ona bijela bakarska kapljica razbija svaku tugu. *O che festa!...* S tim je mislima usnuo Bargiglio.

Jelena je već mjesec dana bila sa svojim Franom u Čakovcu. Brzo su joj proletjeli ti dani. Više je puta govorila majci kako bi sretna bila kad bi barem do proljeća mogla ostati u Hrvatskoj. Znala je da to ne može biti jer se narod u Ugarskoj bunio i navaljivao na velikaške gradove da ugrabi štogod da ne pogine od glada za ljute zime. Austrijska je vojska bila otela narodu u nekim krajevima i blago, i ljetinu, sve.

Bilo je oko ponoći kad je Jelena, tužna spustivši glavu na ruke, sjedila nasuprot svojoj majci u jednoj od onih soba na istočnoj strani dvora.

- Mislim, sutra će biti lijepo vrijeme - reče majka, a nakon stanke doda: - Otac još piše listove što će ih Fran ponijeti u Ugarsku. I tvoj Fran piše, čini mi se, francuskom kralju. Zora me molila da te ne pustim na put. Usnula je plačući za tobom. Što misliš, draga Jelena?

- Mnogo sam već puta govorila Franu da se preselimo u Hrvatsku.

- A kome da proda svoje gradove i zemlje? - upita je majka i sjedne do nje.

- Znam da mi se želja ne može ispuniti.

eLektire.skole.hr

- Ti nisi zadovoljna u Ugarskoj...

- Zadovoljna sam i sretna dok je uz mene moj Fran. Kad sam sama, sve je oko mene pusto... mislim na vas, na otadžbinu - plačem. Nigdje nemam mira ni pokoja, velika me tuga upravo muči, upravo nesnosna tuga. Oh, majko, kako bih sretna bila da sam uvijek s tobom! - zajeca i ogrli majku.

- To i ja želim. Jeleno moja, ali to nije moguće.

- Kako je meni u tuđini, to ne zna nitko od Boga. Uvijek mislim na vas, uvijek mislim na naš dragi Ozalj, na našu lijepu i veselu Kraljevicu, na ono naše modro more. Ti znaš, majko, kako je tužno u Saros-Pataku i Munkaču. Pristupim li k prozoru, vidim blijedo nebo, vidim ravni i planine, magle se vuku, sve mi je nepoznato, nijedno mi brdo nije milo, ne sjeća me ni na što, sve mi je tuđe... ne, ne mogu zaboraviti naše gore i naše dolove oko Ozlja gdje sam kao dijete... oh, majko!...

- Što Bog naredi, svijet ne preuredi. Umiri se drago dijete - zamoli je majka, a i njoj navru suze na oči.

- Moja Kupa!... Majko, ne mogu je zaboraviti! Kadšto snivam da sam na Ozlju, probudim se, ne čujem onaj njezin dragi šum, jer me je mnogo puta utješio kada nisam mogla usnuti, kad sam mislila na oca dok je on bio s četama... Onaj je šum najmilija pjesma mojega djetinjstva, onaj je šum smirio toliko puta naglo kucanje mojega srca dok sam bila, majko, samo tvoja...

Sad uniđe u sobu otac, pripovjedi im da je napisao sve listove, pa upita Jelenu:

- Jesu li ti sve spremili za put?

- Jesu, dragi oče.

- Jeleno, budi vesela. Ova nova godina donijet će nam možda štogod od onoga što želimo. Nadam se. Budi ti svojemu Franu što je tvoja majka uvijek meni bila. Stoljetne trpimo muke i nepravde. Jednom treba da pukne. Dogodilo se što mu drago, hrvatski narod neće propasti. Jeleno, utješi se.

- Znam ja, dragi oče, da hrvatski narod neće propasti, ali mi je teško što nisam uvijek s vama, da dijelim s vama radost i tugu. Što se mene tiče, znaj: uvijek ću biti tvoja kći! Na sve sam spremna! - reče Jelena odlučno, otare suze, pa se svije ocu oko vrata.

Malo su spavali te noći. Kad zora cikne i dobro zarudi, siđoše svi Zrinjski i Rakoczy u dvorište gdje se već poredala konjička četa, jaka pratnja. Nigdje ni najmanjeg pramka oblaka. Pošto se svi izljube, Jelena još jednom ogrli majku, a onda opet oca, i dugo je ostala u njegovu zagrljaju. Pridignuvši glavu s njegova ramena, ovila mu desnicu oko vrata i zagledala mu se neizrecivo tužno u lice. Bila je problijedjela kao i otac i mučno je disala, ni plakati nije mogla ni govoriti, kao da joj je srce od tuge zamrlo, jezik zanijemio... Kad je sjela na vranca i prihvatila uzde, bolno je pogledala rastužene roditelje i zaplakanu braću. Krupne joj se suze odroniše sada niz blijedo lice, kao i majci i ocu. Njezin vranac pođe korakom za drugima. "Zbogom!" - poviknuše za njom četiri drhtava glasa. Jelena se osvrne, pogleda sve svoje mile kroz suze, od srca joj se otkine posljednji: - Zbogom!...

XXI.

Na početku veljače god. 1670. pronio se glas da je ban Petar Zrinjski poslao u Tursku svoje kapetane Bukovačkoga, Pogledića i Berislavića da sklope u njegovo ime savez sa sultanom!... Komu da se od čuda ne prevrne mozak i ne okrene kapa oko glave? Taj čudni glas zakola od usta do usta i Primorjem, i svud se pripovijedalo da je sav Zagreb usplahiren ponajviše Kaptol, svi svećenici, svi samostani, i svašta se naklapalo i nagađalo. Nije svaki vjerovao u savez sa sultanom, mnogi su javno proklinjali bezdušne lašce koji su sijali svakojake vijesti da zastraše narod, da ga uzviju protiv bana. U Bakru je neki lažitorba mutio dan na dan ljude nečuvenim grozotama što su se svarile u njegovoj glavi, pa su ga stoga Frankopanovi mornari natukli na mrtvo ime, do sv. ulja. Frankopanovi su vojnici tvrdili da su oni kapetani pošli u Varšavu, otkud je pisao neki bogati knez banu Petru kako bi mu drago bilo da se oženi banović Ivan njegovom kćerkom. Ban je poslao kapetane u Varšavu s pismom da mu je sin premlad za ženidbu i da razvide kapetani kako je u Poljskoj. Vojnici nisu znali drugo reći da im izgoniš dušu. Glas o savezu širio se sve više, pa se pročulo da sultan kupi veliku vojsku, da će sad provaliti u Hrvatsku kao banov saveznik, da će s njim razagnati Austrijance i navaliti na Beč. Ban će odmah pozvati pod oružje svakoga Hrvata koji nije pao godinama, oćorio i ohromio. Neki su uzdisali da će hrvatski narod zadobiti grdnih rana dok se obavi taj posao, jer Turci uvijek kao Turci.

Bilo malo pred podne. U Novom gradu, onamo do Kraljevice na prisojnoj strani na bedemu, oblivena zlatnim suncem, držala je Julija svoga sinčića Marija u naručaju i pokazivala mu lađe što su čekale vjetar, podalje od obale. Vrijeme bilo lijepo, sunce toplo kao za prvih proljetnih dana. Snijeg se bijelio po brdima, bliže obali bio okopnio, izjelo ga more. Knez Fran uzađe zamišljen na bedem, ali mu se čelo razvedri, radostan mu osmijeh sine na licu čim opazi ženu i dijete. Hip zatim ispruži Marij ručice, stane se praćakati u majčinu naručju i veselo zvati oca. Julija pođe u susret Franu koji uze dijete u svoj naručaj. Sinčić ga primi za brk objeručke, punačkim prstićima...

- Mario, ne vuci tako jako. Gle, kako su mu jake ručice! - nasmija se otac.

- Izašla sam malo na sunce. Frane, što si radio tako dugo u dvoru? - upita Julija, cjelivajući Marijevu glavu, crnu kosu, prekrasne kovrčice.

- Pisao sam nešto - odgovori Fran zureći u crne oči svoga sinčića koji se rajski smiješio i hvatao srebrne toke na očevoj dolami.

Mariju je bilo oko deset mjeseci, a zdrav, lijep, nešto tamne puti, rumenih usnica, poput trešnje. Roditelji ga primiše svako za jednu ruku da ga vode bedemom, da ga uče hodati a on, veseo na onom suncu, smijući se tapao je i bacakao se među njima dundastim nožicama, gologlav, u bijeloj suknjici, ukrašenoj tankim vezivom.

- Ja se nadam, prohodat će za desetak dana - reći će majka.

- Da Bog da.

- Frane, čini mi se, probit će mu peti zubić. Pogledaj.

Majka pridigne dijete u svoj naručaj, a otac mu se nasmiješi:

- Ti, mala ribice, pokaži zubiće.

- Frane, desno, odozdo. Marij, budi miran.

eLektire.skole.hr

Otac potvrdi da probija peti zubić, poljubi dijete uze ga za ljevicu kojom se malko nasloni na top, pa se zagleda na more, u plavu daljinu.

- Noćas je Marij bio nešto vruć te sam odmah pomislila da mu raste zubić. Nisam ti rekla da je vruć da te ne uznemirim. Zdrav je taj naš golubić hvala Bogu - umukne Julija, premetne ljevicu iza Franova vrata i nasloni mu se glavom o rame.

Onako mila i krasna, sva sinu blaženstvom. Marij se čudio rasklopljenih očiju sunčanom zlatu gdje se iskrilo posred mora, oko lađa s bijelim jedrima...

- Frane, lijepo je ovdje, a ti ćeš opet otići! - uzdahne Julija nakon podužeg muka kad joj sjeta prikrila lice.

- Neću još.

- Govori se da se Turci opet spremaju...

- Ne vjeruj, dušo.

- A što je s onim kapetanima?...

- Petar zna što radi. Ja ne vjerujem da ih je poslao k sultanu. Ako ih je pak zaista poslao u Carigrad, bit će tu nešto drugo... Julija, budi vesela. Već sam mislio da bi Orfeo pošao u Čakovec. Htio bih ipak znati, ali...

Sad opet uzmu dijete svako za jednu ruku da ga vode bedemom. Ne bi dugo, Fran ugleda jednu lađu što je brzo veslala od bakarskoga prodora, te reče Juliji da se Orfeo vraća iz Bakra. Majka pođe sa sinčićem u dvor, a Fran siđe na obalu gdje dočeka bratića.

- Važnu ti vijest nosim! - šane Orfeo kad skoči iz lađe na kraj.

- Iz Bakra!?...

- Da. Kad ja jutros u Bakar, sretnem se na obali s biskupom Smoljanovićem. Pogleda me ispod oka, gotovo bojažljivo. Upitam ga što je zabrinut, a on nekako uzdiše i prevrće očima. Zamoli me da se s njim prošećem uz more, a kad se malko udaljimo od luke, tužno uzdahne: "Kneže, zlo po nas. Nisam vjerovao do jučer, ali sada... oh, sveti Bože!" Ja njemu da govori jasnije, a on zalomi rukama: "Sveti Bože, što je ban učinio!"

- Dakle, opet o Bukovačkom? - nasmija se Fran.

- Biskup mi reče da je jučer bio na Rijeci gdje je čuo od superiora časnih oo. isusovaca kako je pukovnik Breiner pisao iz Koprivnice ratnom vijeću u Gradac da je njemu Breineru, pisao Nikola Erdödy iz Petrinje da je jedan njemački vojnik vidio Bukovačkoga u gradu Zrinju kod zapovjednika turske posade. Onaj njemački vojnik bio je zarobljen, sretno je utekao te kazao što je vidio na svoje oči.

- Orfeo, ja to ne vjerujem.

Biskup je pripovjedio istinu knezu Orfeu. Još je Breiner pisao u Gradac, sve po naputku Nikole Erdödyja, da nije Bukovački bio u Zrinju, kraj Une, s dobrom namjerom: "*Zu... kheinem gueten Intent kan er nicht darinnen gewest sein.*"

- Orfeo, pođi u Čakovec. Neka tajna pane, istina svane! - reče Fran nakon male stanke. Bio se zamislio.

- Ja želim govoriti s Petrom. Kad bih pošao?

- Kad hoćeš. On će ti sve razjasniti.

Odluče da će Orfeo sutradan otputovati, pa uniđu u grad gdje se sretnu s Juricom Frankulinom.

- Jurica, sutra sa mnom u Čakovec. Pratnja dvadeset momaka. Ranim jutrom. Pazi da bude sve spremno! - zapovjedi mu Orfeo.

- Svijetli kneže... - nakloni se mladi Jurica.

Knezovi u dvoranu, a Frankulin sukne u veliku knjižnicu, prođe dvije sobe, pa stupi na prag posljednje, tiho idući po prstima. U sobi bio jedan čovjek, pognut nad stolom.

- Pst?... - zovne Jurica što je tiše mogao.

- Što je? - skokne onaj čovjek kao pero od stola gdje je pisao.

- Romane, jesi li sam?

- Jesam - odgovori Roman, sluga, ili nešto više, kao paž kneza Frana.

Bio je mlad, srednjeg rasta, crnomanjast, mršav, sav sapet u sivu odijelu. Crna mu je kosa bila gusta, oštro našušurena, a nos velik, orlovski.

- Knezovi su pošli na objed: čitaj mi štogod - zamoli ga Jurica.

- Nikomu ne smijem pokazati njegove pjesme.

- Je li knez Fran napisao mnogo pjesama?

- Mnogo. Ima različitih: tužnih, veselih, junačkih, zapaprenih, šaljivih. Što prepišem, odmah mi uzme. Molim te nosi se odavle. Bojim se...

- Zaklinjem te da pročitamo barem jednu ljubavnu!

- Sve mi je uzeo knez. Oh, da čuješ kako su nježne i slatke! A tek one junačke! Jedna počinje: "Na vojsku, na vojsku, vitezi zibrani!" Jurica, idi sad, ja se bojim...

- Dakle, uistinu nemaš nijedne ljubavne?

- Ti su čudan svat! Hej, da se nisi zaljubio?

- Molim te, jesi li ti kada ljubio? - upita ga Jurica tiho i zbunjeno.

- Ne budali kad nisi budala! Kako bih se ja zaljubio?... - porumeni Roman.

- Zbogom! - uzdahne Jurica i snuždeno izađe iz knjižnice. Ljubio je neku mornarsku djevojčicu, u Bakru.

Sutradan, u prvo svanuće, izjaše Orfeo iz Kraljevice sa dvadeset konjanika, lijepo i dobro naoružanih. Jurica je jahao uz kneza, a žao mu je bilo što su onako rano krenuli, jer ga vidi malo ljudi kako ponosno jezdi uz onakva gospodina!... S brijega obazirao se na Bakar, da zazre kuću svoga zlata i tiho je uzdisao: ustaj srce, rodilo se sunce! Ah, da te mogu buditi i u oči ljubiti!... Napokon sakrio se Bakar, a Jurica jezdi sjetan i tko bi znao što je putem klapinjao, što mu se priviđalo!

Dok je Orfeo boravio u Čakovcu, Fran je sve sam nadzirao u Primorju, putovao od grada do grada.

Jedne večeri, desetak dana po Orfeovu odlasku, vrati se Fran iz Vinodola u Kraljevicu i odmah opazi kako je njegova Julija tužna. Pita je što je, a ona mu kaže da je Marij obolio, da sav gori, da nije ništa cijeli dan jeo.

Otac pođe k sinčiću i jače se rastuži: Marijevo je lišce bilo crveno, oči pomućene, naglo je disao, nejednako i teško. Otac ga uzeo za ručice, zvao ga, ali ga dijete nije vidjelo, ni čulo. Liječnik je tješio roditelje da će mali ozdraviti i priznao je da još ne pozna bolest, a mogla bi biti ta i ta, vidjet će se drugi dan, međutim, svakako treba paziti da se dijete ne prehladi, a zdvajati se ne smije, jer liječnik liječi, Bog ozdravlja.

Roditelji su cijelu noć probdjeli uz sinčića odjeveni, i nadali su se da će najbolje kad svane dan: Noć im se otezala, svaki sat kao da je vječnost; željeli su da već jednom grane sunce, ali tama neće da otanča, a zori ni spomena. Sad otac sad majka primili bi ga za ručice i tiho se pitahu je li manje vruć negoli malo prije, a vrućina je rasla, ona suha vru-

ćina, te bi se prestrašeno pogledali, srce bi im se stisnulo od boli. Tješili su se i nadali da će se dijete uznojiti i gladili su mu glavu, mekane crne vlasiće, da vide je li ga znoj orosio.

Kad porumene prozori od zore, Marij počne naglije i mučnije disati. Otac ga položi na jastuk da ga nosi na rukama. Gledao je ono užareno lišce, zvao ga najslađim imenima, ali je dijete zatvorilo oči, ležalo bez svijesti i samo bi katkad grčevito trgnulo ručicama. Cijeli su ga dan tako nosili, sad otac sad majka; nikomu ga nisu htjeli dati i nisu na drugo mislili nego da bi Marij otvorio oči, da bi im se nasmiješio...

Negdje popodne problijede roditelji, leden ih oblije znoj: Marij je disao posve tiho, na mahove i bolno bi zacvilio i drhtnuo, kao da se guši. Majka pane na koljena pred slikom Blažene Djevice, sklopi drhtave ruke, suze joj poteku niz lice. Otac je, međutim, sjedio na divanu i držao Marija na koljenima na jastuku. Sunce je bilo već sjelo kad je dijete jače uzdahnulo i otvorilo oči, a otac se uzradovao, te zovnuo Juliju koja je zanijemjela uz divan, uz svog sinčića.

Roditelji i ne dišu, srca im ne kucaju: uprli su oči u ono lišce i čekaju da im se nasmiješi jedinac... Suton je pao na prozore. Iz druge sobe čulo se tiho jecanje... Dijete se malko gane, pridigne ruke, otvori prstiće, pogleda bolno i milo roditelje, uzdahne, zatvori oči... Roditelji se pogledaju prestravljeno, prime anđelka čas za ruke, čas za glavu, pa se ukočeno gledahu dok osjetiše da su se one ručice ohladile. Majka prigušeno vrisne i klone glavom na divan, a otac položi mrtvo dijete na postelju, takne mu čelo, sav se uzdrma, pokrije rukama lice, pane na koljena uz ženu i gorko zajeca...

Treći dan, ranim jutrom, sahranili su Marija u gradskoj crkvici u kraljevičkom Starom gradu.

Julija nije više dana izlazila iz svojih soba. Fran, tužan kao i ona, nije nikako mogao utješiti nju i sebe. Razgovarali su o sinčiću, plakali su za njim i molili se Bogu da im ublaži bol.

Knez Orfeo vratio se u Kraljevicu iz Čakovca oko sredine veljače. Velika ga obuzela tuga za Marijem.

Franu je pripovjedio:

- Petar mi je kazao da je poslao Bukovačkoga u Poljsku, a ja njemu da neće biti tako. Osmjehnuo mi se. Iz njegovih sam riječi razabrao da se nešto iza brda valja. Uvjeravao me da ćemo brzo sve saznati, i molio me da bih ostao tri tjedna u Čakovcu, ako pak ja ne mogu, da bi ti došao k njemu. Frane, šta si se zamislio?

- Zamislio?... Čuj, dragi Orfeo: ja, da ti pravo kažem, ne bih bio proti savezu sa sultanom. Pita se: jesu li gori Turci ili Austrijanci? Na ovo ne treba odgovora. Nadalje: veći dio naše otadžbine drži sultan. Mi smo do sada i s Nijemcima navaljivali na Turke da oslobodimo svoje zemlje, a ja te pitam: zašto ne bismo jednom navalili s Turcima na Nijemce? Nepobitna je činjenica da su nas Nijemci mnogo puta izdali kad smo se obarali na Turke, a uvjeren sam da nas sultan ne bi izdao da smo s njim ratovali na Nijemce. Ti dobro znaš da su svi Hasani, Mehmedi i Mustafe manje okrutni i manje pohlepni od svih Auersperga, Breinera i Herbersteina!

- I Carigrad i Beč hoće da unište naše kraljevstvo. Savez sa sultanom!... Moj Frane, nemojmo se prenagliti. Tko brzo odluči, brzo se kaje. Mi smo kršćanski narod, a i oni Austrijanci, i oni su kršćani...

- To je prava sramota što su Turci, da tako rečem, bolji kršćani od kršćana! Orfeo, meni su ti Austrijanci stup krvi pred očima, srce mi prekipi kad pomislim na njih.

- Sve je to istina, ali mi nikako ne može u srce, ni u glavu taj savez. Frane, izmjeri umom svu opasnost!...

eLektire.skole.hr

Fran poče šetati dvoranom pognute glave, stade pred bratića i reče mu mirnije, ali gorko:

- To je grozno: da poludiš!... Da, dobro treba promisliti. Hoćemo li časno, ne možemo lasno. Ja bih svašta počinio... Da, da, kršćanski smo narod, ne možemo s Turcima, sva naša prošlost... grozno! - završi Fran, pritisne desnicom čelo i reče bratiću da ide k Juliji koja je bila sama.

Malo dana zatim, u cik zore, poredala se konjička četa pred Novim gradom. U jednoj dvorani tješio je Fran Juliju da će se što prije vratiti u Primorje.

- Teško se ovaj put dijelim od tebe, tužna moja Julija, ali što ću kad me Petar zove k sebi?

- Zbogom, mili Frane! Sad sam sama... - proplače i svije mu ruke oko vrata.

- Zbogom, dušo moja! - proiznese Fran drhtavo, primi je objeručke za glavu, tužno i milo pogleda joj u oči, još je jednom poljubi, pa izađe iz dvorane.

Na stubama stane, pritisne rukama srce, otare suze, a onda naglo siđe pred gradska vrata. Poljubi se s Orfeom, preporuči mu Juliju, zajaše vranca i krene s četom.

Prođe pol sata, a četa pozlaćena ranim suncem, uspinje se brdom. Krasan bit će dan: nebo vedro da pukne, more se blista u kvarnerskoj dolini, bijele se jedra, gradići, sela, i sve je zlatno i plavo, sve milo i bajno. Knez Frane pogleduje Kraljevicu, sjaje se krovovi onih dvorova, sunce upire trake u one poznate i drage prozore gdje je ostavio Juliju, gdje je umro njegov sinčić... Suze mu zaiskre u očima i kanu niz lice "... no, u onoj crkvi u Starom gradu, u mračnoj grobnici u željeznoj škrinji leži moj Marij. Ne smiješi se više ni majci, ni meni, ni sunčanom zlatu na moru i ne diže ručice... mirno, nepomično leži. Jadan golubić... oh neću da mislim kakav je sada!... A napokon?... Nešto praha. Sve će se, sve pretvoriti u prah, i on, i ono cvijeće kojim smo ga krunili, i bijela haljinica... Ondje je on, ali gdje je ono drugo što se smiješilo i Juliji i meni iz njegovih očiju? Gdje? U raju gdje je i prije bilo. Bog nam ga poslao da nam pokaže kako su krasni njegovi kerubini, da nam pokaže kako je lijepo u nebu, kako moramo za njim težiti, pravedno živjeti. Veliki Bože, kakvih divota mora da je u tvojem svemiru, dok ti nije žao ugasiti život djetetu! Zar nije dijete najkrasniji tvoj stvor?"

Četa se izvila do jednog okuka, još malo i zakrenut će za vrh, nestat će svega. Knez još jednom pogleda na more, na obale, na Kraljevicu, na kule i crkve - dubok mu se uzdah otkine od srca. Kad se otrgne od mora, od one crkvice i onoga dvora, kad se okrene, neka ga stravična svjetlost osjeni, na dušu mu pane mrak: pred sobom je vidio samo zakovitlana brda, guste šume, snijeg, led...

XXII.

Za tri dana stigne četa u Zagreb, u debeli mrak. Knez je Fran večerao u svojoj kući, negdje blizu crkve Sv. Marka, kad dođoše k njemu kapetani Gašpar Čolnić i Juraj Malenić. Lijepo mu se pokloniše, a on ih odmah zamoli da sjednu za njegov stol. Kad kucnuše čašama, upita ih:

- Gospodo, što to znači da ste u Zagrebu?

- Došli smo, svijetli kneže, kasno popodne s Ozlja - odgovori Malenić. - Sutra ćemo u Čakovec. Čuli smo da ste stigli amo, pa da vam se poklonimo...

- I ja ću sutra u Čakovec. Putovat ćemo zajedno. Ništa novo?

eLektire.skole.hr

Kapetani se važno pogledaju, što ne ubjegne knezu.

Malenić otčepi:

- Svijetli kneže, znamo jednu tajnu...

- Tajnu?... - gane se knez.

- Svijetli ban poslao je Bukovačkoga k sultanu - pripovjedi Čolnić.

- Ne znate ništa drugo?

- Ništa, svijetli kneže - nakloni se Malenić, pa doda: - Ja mislim da je gospodin ban poslao Bukovačkoga u Tursku da razvidi što namjeravaju Turci. Mnogi su mudri banovi tako radili. Svi vladari tako rade.

Knez potvrdi kretom glave da je upravo tako, a kapetani ustanu, pa izađu. On je bio umoran, ali nije legao do ponoći. Misli su mu letjele ponajviše u Kraljevicu...

Ujutro dođe k njemu kapetan Gereci koji mu javi:

- Sinoć sam došao iz Čakovca, saznao sam da ste u Zagrebu, a nisam vas htio buniti jer je bilo kasno. Sad ne treba da putujem u Kraljevicu: ovo vam pismo šalje svijetli ban.

Fran odmah napiše dva pisma: jedno Juliji, drugo Orfeu, te ih preda Gereciju da ih odnese u Kraljevicu. Bratiću je pisao što je zapovijedio ban: da opskrbi primorske gradove. Ostale, od Broda do Zagreba, opskrbit će on sam.

Već isti dan ode knez Fran iz Zagreba na Ozalj.

Mnogo je sada imao posla, neumorno je radio, sve je sam nadzirao, jahao od grada do grada, kupovao hranu, zvao k sebi plemiće dužnike, a svašta se govorilo, sijalo po puku. Čitava je zemlja bila uzrujana, svaki su se dan pronosile nove grozote, najviše o krvoločnoj razuzdanosti austrijskih vojnika. Zna se što su uvijek radili, ali sada kao da su posve pobjesnjeli: cijele su čete palile i harale po bijelom danu. Potkraj veljače 1670. opljačkaše Herbersteinovi vojnici banova imanja oko Ozlja, zapališe kuće, odvedoše marvu. Tako su zapalili i Turanj, grad kapetana Bukovačkoga koji je pisao Čolniću iz Turske da će se prije pomiriti luk i oči negoli Hrvati i Nijemci. Vojnici iz Petrinje poharali su druga banova imanja, a nije se čulo da ih je kaznio njihov zapovjednik grof Nikola Erdödy.

Knez Fran nije mislio na drugo nego kako da vrati tri šila za jedno ognjilo. Na početku ožujka htio je u Primorje, ali nije imao vremena. U Novom gradu, nedaleko Karlovca, zateklo ga pismo kapetana Čolnića koji mu javlja iz Sredička da je Bukovački polučio najljepši uspjeh u Turskoj, da se bio dosukao na hrvatsku granicu, ali se otisnuo nekamo u Bosnu kad je dočuo za kraljevsku zapovijed da ga uhvate. Bukovački da je poslao kapetana Pogledića k banu da mu priopći ugovor što ga je sklopio sa sultanom.

Knez Fran, u svojoj ogorčenosti na Austrijance, odgovorio je ovako:

"Plemenitom i poštovanom kapitanu Čolniću vu nih mile i vitežke ruke da se ima dati, Sredičko.

Lipo i drago pozdravljenje, moj kapitan Čolnić! Hvala budi gospodinu Bogu, da naši ljudi s dobrim opravkom došli jesu. Prijel sam od bana list, da taki vu Čakovac šetujem, da valje imamo insurgovat, zato dnevom i noćju tamo budem potezal, da s tim prvlje početak učinimo. Ja sam ze vsima spraven skupa i s mojimi, i komaj čekam da naše kape s čalmami pomešamo, a tako mi Boga da krilaki budu frkati po zraku. Vu oveh krajeh vse znaju za prišastje Bukovačkoga, i od straha ne znaju kamo se postaviti. Ovu noć jesu odpravili z Karlovca kurira vu Gradac, ter potrebuju na pomoć regemente, ali ni odkuda vazeti; medtemtoga dojdemo im na vrat. Meni se groze, ali ne smidu popast, i danas mimo Karlovca hoću projti, samo deset za hrptom; imam njih 300 dobro oboružanih, s kojimi ne bojim se karlovačkih žaberov; ar vredni ljudi, ti mi nehte zabaviti, kramari pako i cifraki nehte smiti i pokazati se. Ovoga puta hoćemo dokonjati, kako i kada imamo udriti, i ako potribno bude, hoću i sam do paše bosanskoga pojti za bolje govorit i utvrdit dugovanje

našemu početku. Ufam se u Boga da nam na dobro hoće izajti; listor da taki od prvice po glavi udarimo našim suprotivnikom, ni časa nedamo da se plundraši sprave. Ako me ban bude hotel posluhnuti, na moju viru, dobro bude, i na se hoću vse breme uzeti, ar znam, kako i s kim putem bude potribno s Nimci baratati. Bil bi od srca rad se s kapitanom Bukovačkim zastati, ali, budući takove ordinacije, dobro je učinil da se zavrnul. Za sada ne znam drugo v. m. obznaniti, doklam z banom dogovora ne učinimo, nego Bog v. m. zdravo drži, i vam prijatelj i rad služit jesam, ostajući prijatelj i vsako doba rad M. F. G. Ti Novigrad 9 marca leta 1670."

Tri dana poslije toga dojaše knez Fran u Zagreb gdje nađe kapetane Malenića i Čolnića, i odmah upita potonjega da li je primio njegovo pismo. Čolnić odgovori da nije, jer su njemački vojnici, stotina oklopnika, navalili na pet haramija i sasjekli trojicu, među tima i onoga koji je imao pismo, a dvojica nekamo utekoše. Knez se na to zamisli: ono je pismo važno: tko bi znao u čije će dospjeti ruke?...

Malenić pripovjedi knezu da su kapetani Pogledić i Berislavić odjahali u Čakovec ranim jutrom, a Bukovački da se zalijeta iz Bosne na posjede grofa Nikole Erdödyja.

- Grozi se Erdödyju da će mu sve zapaliti - govorio je Malenić živahno. - I Austrijancima je Bukovački oteo nekoliko kola hrane, pa se "zavrnul" u Bosnu kamo je poveo sa sobom ženu i sestru. Pogledić i Berislavić pripovijedali su nam kako su putovali po Turskoj, kako su ih Turci svuda lijepo dočekali. Kad su paše u Solunu začuli po što je Bukovački došao, svi se začudiše. Sultan je svašta obećavao Bukovačkomu, pa ga poslao s njegovim drugovima k velikom veziru na Kandiju. Silne oluje na moru. Dojedriše napokon na Kandiju, a Bukovački veseo jer i veliki vezir na sve pristaje...

- Na što pristaje? - osmjehne se knez Fran.

- To mi ne znamo. Pogledić nije htio ništa kazati - odvrati brzo Čolnić pa pridoda: - S Kandije zaploviše natrag u Solun, a odatle udariše put Sarajeva. Putem ih zatekoše velike mećave, a to je razlog što se dugo nije ništa o njima čulo.

Knez je zamišljeno slušao kapetane.

Sutradan, podnoć, ujaše s pratnjom u Čakovec gdje je bilo više vojnika negoli obično. Svi ga Zrinjski dočekaše pred dvorom, svi se s njim izljubiše, pa uzađoše u dvorane.

Katarina uze ga za ruku, pogleda ga kroz suze i tiho ga upita:

- Kako tvoja Julija?

- Moja Julija?... Ostavio sam je rascviljenu. Oh sestro, da znaš kako nam je bilo!... Izdahnuo je na mojim koljenima... - uzdahne bolno Fran, dvije krupne suze odrone mu se niz lice.

- Frane, Bog je tako htio! - tužno će i utješljivo Petar, premetnuv mu desnicu oko ramena.

Još su govorili o Mariju, a Katarina da umiri brata, upita ga kako je u Primorju.

- Sve uzrujano...

- Frane, neke stvari trebalo je da budu tajne... - osmjehnu se ban, pruži mu ruku da nastavi: - Dugo nisam znao gdje je Bukovački. Mislio sam da je poginuo. Prekjučer došli su amo Pogledić i Berislavić. Najprije kazat ću ti što sam govorio s kraljem i s grofom Rottalom kad sam posljednji put bio u Beču.

Ban mu sve potanko pripovjedi.

- Dakle, sam kralj?... - zamisli se knez Fran.

- Što sam učinio, po njegovoj sam volji učinio, ali veoma nerado. Dugo sam razmišljao, napokon se odlučih, u nadi da će to koristiti otadžbini i nama. Uzrujanost je u Hrvatskoj velika, jer naš narod ne zna što mi mislimo. Mi pak ne smijemo svakom otkriti što nas je

potaknulo da ugovaramo prividno, s Turcima, jer bi Turci obaznali, dosjetili bi se da želimo samo proniknuti njihove osnove.

- Što piše Bukovački? - upita Fran.

- Pogledić i Berislavić nisu mi nikakvo pismo od njega donijeli, nego su mi pripovijedali da je Bukovački uglavio sa sultanom nekakav usmeni ugovor, neke korisne uvjete za otadžbinu, za dom Zrinjskih i za njihovu rodbinu. Kapetani Pogledić i Berislavić nisu ugovarali. Oni znaju samo ono što im je kazao Bukovački. Ja sam odmah kralju pisao sve što su mi Pogledić i Berislavić pripovjedili.

- A kakvi su ti korisni uvjeti što ih je Bukovački uglavio sa sultanom?

- Po pripovijedanju kapetana Pogledića i Berislavića - nastavi ban - ugovor između Bukovačkoga i sultana glasi ovako:

Prvo: Svemožni turski sultan izabire i imenuje vjekovitim pravom bana kneza Petra Zrinjskoga i njegove nasljednike vrhovnim vladarom nad svim kršćanskim zemljama već osvojenim i nad onima što će se osvojiti u budućem ratu.

Drugo: ako izumre loza Petra Zrinjskoga, kraljevstvo Hrvatska može mu izabrati iz svoje sredine nasljednika, a sultan pridržaje sebi pravo da ga potvrdi: "*... quod deficiente ipsius linea, regnum Croatiae ex proprio gremio successorem eligere valeat, reservando sibi tamen confirmationem.*"

Treće: Sultan se obvezuje da će slobodu vjere, škole i druge javne uredbe, te slobodu prava i povlastice kraljevstva Hrvatske ne samo u miru pustiti nego da će ih dapače i za buduće uzdržati sveto i neoskvrnjeno.

Četvrto: Sultan neće tražiti od čitavoga kraljevstva i od drugih pokrajina što će se u budućem ratu osvojiti, veći danak od dvanaest hiljada cesarskih dukata, i to jednom za sva vremena.

Peto: Dokle bude i jednoga muhamedanca, nikad neće zapustiti hrvatski narod, nego će ga štititi i braniti svom silom i snagom od svakoga napadača.

Šesto: Sultan se obvezuje da neće nikad upotrijebiti hrvatsku vojsku za ratovanje u dalekim zemljama.

Sedmo: Sultan se obvezuje da će za sveto obdržavanje svih ovih uvjeta nefaljeno izdati vlastitu naredbu, hattišerif što će je poslati što prije knezu Petru Zrinjskom s dužnim sjajem i s običajnim darovima.

Sultan nasuprot traži za potpuno izvršenje ugovora i za osiguranje svoje vojske:

Prvo: Knez Petar Zrinjski poslat će sultanu svoga sina jedinca kao taoca, na dvije godine.

Drugo: Granica između Hrvatske i sultanovih posada treba da bude pusta, nenaseljena i da se razdijeli ta granica na dva jednaka dijela.

Treće: Njemačka vojska treba da se odmah izbaci iz Krajine. Knez Petar Zrinjski neka navali na koju cesarsku zemlju kako bi time sultan dobio zgodnu izliku da krene sa svojom vojskom na obranu Hrvatske. Ako Zrinjski ne navali na cesarske zemlje, sultan ne vidi po pravu i po zakonu načina kako bi mogao priteći u pomoć Hrvatskoj, kako da prekrši vašvarski mir.

Fran začuđeno gledaše bana koji mu razjasni:

- Kapetan je Bukovački prekoračio punomoć što sam mu ja dao: ja sam mu strogo zapovjedio da ništa ne uglavi. Dao sam mu naputak da samo ugovara. Meni bi drago bilo da mi je Bukovački poslao sa sultanovim potpisom samo nešto što bi moglo uvjeriti kralja Leopolda da sultan misli na nevjeru. Što je učinio Bukovački? On je sklopio sa sultanom

ugovor dakako samo usmeno. Nikad neću pristati na taj ugovor! Odlučno i sveto prisežem da neću nikako i nikada na njega pristati!

- Što da učinimo? - zabrine se Fran.

- Bukovački je mislio da će meni silno ugoditi i koristiti domovini: "*Putavit rem mihi summe gratam et patriae proficum construere.*" Što da učinimo? - uzruja se ban. - Ja ponavljam: nikad neću pristati na taj ugovor! Kralj i ministri znaju zašto je Bukovački bio kod sultana, a moguće je da će kralj sada, saznavši za ugovor još i posumnjati da to cijelo moje poslanstvo u Tursku nije nikakva šala. Možda će se pobojati da sam uistinu sklopio savez.

- Ne bih dva puta rekla da neće! - gane se banica.

- Istina, čini se da se kralj pouzdaje u mene jer me je pred koji dan pozvao na skupštinu ugarskih velikaša. Pisao mi da se ne nada izvesti ništa dobra bez moje osobne pomoći: "*... nec sine vestra personali assistentia aliquid boni executurum sperem.*" Dok mi kralj ovako piše, njegova vojska pustoši moja imanja!

- Nesretni taj Bukovački sa svojim ugovorom! - uzdahne Katarina.

- Ja sam tvrdo uvjeren da je čitav ovaj ugovor sa sultanom pusta tlapnja kapetana Bukovačkoga. Vjerujte mi, pusta tlapnja! Bukovački je htio prestrašiti Nijemce. To je on htio. Nijemci vrebaju na njega, strašno se muče da ga uhvate - reče knez Fran.

- Jer oni ne znaju da sam ga poslao u Tursku po dogovoru s Bečom - osmjehnu se gorko ban, počasi pa pridoda: - Treba poslati nekoga u Beč da kaže kralju što radi njegova vojska u Hrvatskoj. Pomislio sam na biskupa Borkovića. Što velite?

- Pošalji ga - kimne Katarina.

Ban zovne jednoga paža i zapovjedi mu da potraži o. Forstalla. Kad paž ode, ljutito će ban:

- Ne smire li se Austrijanci u Hrvatskoj, udarit ću na njih, hoću duše mi! Kad na sve pomislim, najvolio bih da sam uistinu sklopio savez sa sultanom...

- Petre, što to govoriš? - trže se Katarina.

- Oprostit će mi Bog, jer vidi kako mi srce kipi. Vjernom službom kršćanstvu i domovini ništa ne možemo postići; trošimo svoju imovinu, izlažemo pogibelji svoj život, a tuđinci nam gospodare, uvlače svoj srp u našu žetvu.

- Naši nas dušmani tjeraju u skrajnju zdvojnost! - stisne pesti knez Frankopan.

Sad stupi u dvoranu o. Marko Forstall. Ban stane pred njega i oštro mu pogleda u oči:

- Časni oče, mogu li se u vas pouzdati?

- Svijetli bane... - izusti spokojno Forstall, položi desnicu na prsa i pogleda put neba.

- Sutra ćete krenuti u Zagreb k biskupu Borkoviću. Recite mu da ga molim da pođe što prije u Beč k samom kralju komu neka kaže kako je sva Hrvatska uzrujana zbog tobožnjega saveza sa sultanom, te kako austrijska vojska hara moje zemlje. Vi sada znate zašto je Bukovački bio u Turskoj, vi sada znate što sam ja govorio s kraljem i s Rottalom, pa vas molim da sve potanko ispripovijedate i razjasnite biskupu Borkoviću. Recite mu da ću se izmiriti s kraljem ako pristane na sve one moje uvjete što sam mu ih usmeno nabrojio kad sam posljednji put s njim govorio. Ne pristane li kralj na moje pravedne zahtjeve, tražit ću s Božjom pomoći druge putove da dobije hrvatsko kraljevstvo sva svoja prava. Biskup će kazati kralju neka strogo zapovjedi svojim generalima i pukovnicima u Hrvatskoj da puste u miru moje podložnike i moje zemlje. Ako pukovnici ne obuzdaju svo-

je čete, dat ću im jabuku za jabuku: navalit ću na Koprivnicu i znat će... - zašuti ban kad netko pokuca na vrata.

U dvoranu uđe visok i blijed redovnik reda Sv. Pavla, nešto pognut, sijede brade i kose. Bio je to Ivan Belostenec, *definitor generalis* ovoga reda, hrvatski jezikoslovac i pjesnik.

- Hvaljen Isus! - pozdravi dubokim i tronutim glasom.

- Vazda budi! - odzdrave mu svi.

- Otkuda, časni oče? - upita ga ljubazno banica i uze mu štap iz mršavih ruku.

- Iz Lepoglave, iz svoje ćelije - zaklima tužno starac i podigne svijetle plave oči na banovo lice.

Kad sjedne, Belostenec uzdahne, te počne lagano, oborene glave:

- Na rubu sam groba, a ne bih mogao spokojno umrijeti da nisam došao amo. Prevalio sam sedamdeset i petu - nisam mislio da ću čuti...

- A što ste čuli? - gane se Petar i pogleda Katarinu.

- Ne, ne, ne vjerujem... Bože sveti, da bi Zrinjski i Frankopani!...

- Čuli ste da sam sklopio savez sa sultanom? - nasmjehne se tužno Zrinjski.

- Taj je glas dopro i u moju sobicu - drhtne Belostenec i jače obori glavu.

- Taj glas nije...

- Smilujte se starcu: recite mi da nije istinit! - uleti banici u riječ, sklopiv ruke.

- Nije istinit - odgovori mu banica i ban zajedno.

Pavlin se ukočeno zagleda u banovo lice, zatim porumenje malko, ruke mu se potresu, krupne mu se suze odrone na sijedu bradu. Od radosti nije mogao govoriti u prvi mah.

- Sad mi je odlanulo!... - uzdahne napokon. - Ne, ne može biti istinit! Što: vi da izgubite oba svijeta, dušu i obraz? Bože moj: Zrinjski savez sa sultanom!... To nije moguće! Ali što sam mogao učiniti ja starac? Pomislih: poći ću u Čakovec, kazat će mi dobri moj knez Petar da su grešni ljudi izmislili onu paklensku strahotu. Sveti i veliki Bože: Zrinjski savez sa sultanom... Da se u svojoj ćeliji umirim, svaki sam se dan zalijetao duhom u krvavu i slavnu prošlost našega naroda; sve sam prevrtao u povijesti, a Zrinjski i Frankopani uvijek su prvi protiv polumjeseca. Nikada nisu Zrinjski i Frankopani slali svoje kćeri u turske hareme, a Đuro Branković dao je svoju Maru sultanu Muratu, a despot Lazar svoju Milicu sultanu Bajazetu!

- Da, tako su sramotili kršćanstvo ti gospodari od Servije! - potvrdi knez Fran uzbuđenim glasom.

Zrinjski pripovjedi pavlinu kako je po dogovoru s kraljem poslao Bukovačkoga u Tursku, sve mu lijepo razjasni, a starac mu zahvali, podigne ruke i oči put neba i uzdahne:

- Sad ću mirno umrijeti! Svijetli bane, sve sam dobro razumio, Bog blagoslovio vaše nastojanje!

Večerao je s knezovima, spavao u Čakovcu na sjajnoj postelji, pokrit svilom, kao ono pred šest godina u Kraljevici. Drugi dan čitao je sv. misu u gradskoj crkvici, te ispovjedio sve Zrinjske i kneza Frana. Poslije toga oprostio se sa svima, smiren sjeo u jednu od banovih kočija, pa ravno u svoj samostan, u Lepoglavu.

Prođu tri dana, a u Čakovec banuše grof Ivan Drašković, zagrebački biskup Borković, barun Fran Čikulin, podban barun Orehoci i protonotar kraljevstva Nikola pl. Patačić.

Podban Orehoci, čovjek onizak i krupan, žutokos, crvena i nabuhla lica, pripovjedi banu da su neki velikaši razjareni zbog saveza sa sultanom, te kako bi možda dobro bilo da se

odmah sazove sabor, a to je, dakako, njegovo mnijenje, ali ako svijetli ban misli da se sabor ne sazove, bit će najbolje da se ne sazove. On, podban, došao je u Čakovec samo i jedino na opetovane molbe ostale gospode.

Biskup Borković, također onizak čovjek, crnomanjasta lica s gustom crnom bradom, molio je bana slatko i pobožno da umiri domovinu i dobroga kralja Leopolda s kojim će se veoma lako naravnati, jer kralj ljubi sve svoje narode, a ne može znati za sve njihove potrebe i možda bi drukčije bilo da su oko njega samo dobri savjetnici. On, biskup, čuo je hvaliti sve ministre, ali dopušta da mogu pogriješiti. Dok je govorio, nagnuo bi glavu sad desno sad lijevo, neprestano se smiješio i gladio ruke pred bradom, kao da nešto mijesi.

Gorostasni Drašković živahno je uvjeravao bana da će kralj napokon uslišati neke pravedne zahtjeve svojih vjernih Hrvata, ali se ne može u oblake nego treba strpljivo pričekati bolje vrijeme te popustiti u nečemu i kralju dok umiri Ugre.

Barun Čikulin malo je isprva govorio. Bio je mrk, natezao je brk i prevraćao očima.

Protonotar pl. Patačić bojažljivo se ogledavao dok su drugi govorili. Bio je visok i mršav, crnomanjast i kozičav, ni dlačice na licu.

Svi su sjedili s banicom, banom i knezom Franom za istim stolom u najljepšoj dvorani. Zrinjski, pošto je svakoga mirno saslušao, sve im potanko razložio, kao i pavlinu Belostencu.

- Sve smo to učinili da oslobodimo sve hrvatske zemlje od različitih tlačitelja! - nadoveže Katarina na Petrove riječi.

- A njemački su časnici razglasili da će se svijetli ban proglasiti kraljem Hrvatske! - nasmija se podban Orehoci.

- Naš je zakoniti kralj Leopold I. - nakloni se biskup Borković banu, osmjehnuv mu se slatko.

- Tako je - potvrdi tiho Drašković.

- Tako bi bilo da se Leopold I. drži svoje zakletve, da poštuje naš ustav! - uzruja se barun Čikulin.

- Ako kralj gazi naš ustav, mi imamo pravo po našem ustavu da trgnemo oružje na njega. U skrajnjoj nuždi to bismo učinili, a da tad oslobodimo Hrvatsku, posve je jasno da bi Hrvati izabrali novoga kralja. Bih li ja bio taj novi kralj o tome nećemo sada govoriti - razloži Zrinjski posve mirno.

- Crni su se oblaci slegli na našu domovinu, ali ja ipak ne zdvajam! - uzdahne biskup Borković pa nastavi sklonjenih očiju, otežući svaku slovku: - Ja se nadam u providnost da će nam sinuti sunce, a to će biti slavno pomirenje s kraljem. Hrvati će uvijek blagoslivljati taj čin pomirenja, kako ja sada blagoslivljam sve one koje želim pomiriti. Kad dođem u Beč sve ću mirno i lijepo razjasniti kralju i nabrojit ću mu, ako i nisam dostojan, sva slavna djela našega svijetloga bana. Gospodo slavna, tko živi u miru, svaki je dan na piru, pa je s toga najmudrije da čovjek nastoji, kako sam ja uvijek nastojao, da ugodim svakomu. Kako sam rekao, sve ću lijepo razjasniti kralju.

- Neka kralj ispuni svoju zakletvu, a mi smo mu tada pokorni, samo njemu! - izjavi odlučno knez Fran.

- I to svojom voljom! - dopuni Katarina.

- Razumije se, jer nas nije nitko pokorio oružjem. Hrvati su izabrali Ferdinanda I. svojom slobodnom voljom - potvrdi ban. - Mi se s kraljem ne možemo pomiriti dok nam priječi da uskrisimo hrvatsko kraljevstvo. Naše staro i slavno kraljevstvo neka bude samostalno. Nad nama ne smije da bude nijedan narod, nijedno kraljevstvo. S Ugarskom imamo

eLektire.skole.hr

samo zajedničkoga vladara. Od Andrije II. do Marije i Sigismunda bila je i ta jedina veza mnogo puta prekinuta. Hrvatski kraljevi, okrunjeni u Zagrebu, krunili su se kasnije u Ugarskoj. Neka se uspostavi banska čast iz koje prosijava kraljevo veličanstvo, s prastarom, potpunom i svestranom vlasti. Hrvatska ujedinjena neka bude u svakom pogledu svoja. I nemajući kralja od svoje krvi, Hrvati bi možda mogli biti zadovoljni u svojoj samostalnoj domovini pod žezlom svoga bana koji bi bio pravi potkralj, *prorex,* vrhovni njihov vojskovođa, vrhovni njihov sudac, i dok bi samo s njim, samo s takvim banom, odlučivali o svojoj krvi, o svojem novcu, o svemu.

- Svijetli bane, iz duše mi govorite! - povika barun Čikulin.

- Svi isto želimo - slegne Drašković ramenima.

Uto javi sluga da je večera na stolu. Podban Orehoci radosno uzdahne. Pri večeri razgovarahu se veselije. Drašković i Čikulin u svem su se lijepo slagali. Kozičavi protonotar pl. Patačić naglo je i pohlepno jeo i pio, kretom glave hvalio je vino, klimajući za sebe, i nije slušao što drugi govore. Biskup Borković dugo je pripovijedao da malo jede, osobito uvečer, jer ga od mladosti boli želudac, a neprestano je jeo dok je opisivao svoju bolest. Podban Orehoci glasno je hvalio i pilo i jelo, vješto i bezobzirno prebirao najljepše komade svake pečenke, te dokazivao Patačiću da je hrvatska kuhinja najbolja na svijetu.

Sutradan odoše Drašković, Orehoci, Čikulin i Patačić u Zagreb, a biskup Borković u Beč.

Katarina i Fran krenuše isti dan s jakom pratnjom na Ozalj, da pregledaju grad, da obrede sve, jer se bilo pročulo da će Austrijanci iz Karlovca navaliti na Ozalj. Iz ovoga grada odjaše banica u Bosiljevo, pa susretne putem Herbersteinove kapetane Delisimunovića i Vojnovića. Kako je poznavala tu gospodu, zamoli ih da bi se navrnuli s njom u Bosiljevo, jer se želi s njima porazgovoriti, a možda da se i lijepo sporazumiju. Ako pak ne bi na nešto pristali, onda: ni što zborili, ni što govorili. Kapetani se odazvaše pozivu jer su znali da će ih banica lijepo pogostiti. Krsto Delisimunović bio je omašit, mrka lika, guste crne brade što mu se popela na jagodice. Pravi vuk iz planine. Vojnović crn, vitak i žilav, nešto mlađi, surim je očima šibao oko sebe.

Banica je htjela da štogod sazna od njih: osnove generala Herbersteina koga su oni grdili kad se okitiše starom rumenikom. Uvjerila se da ništa ne znaju, pa ih stala nagovarati, malo-po malo, da bi došli u Čakovec da će im ljepše biti u banskoj vojsci.

Delisimunović je mucao da se nigdar ne nasiti koga pitá tuđa ruka, ali se uz one Austrijance ipak živi, ako i u zloj koži. Pođu li kadšto u susret Turcima, pa navale li Turci pošteno, onda ti Austrijanci noktom o ledinu, a s njima i njihovi Vlasi. Ma ludi bi Vlasi bili da se dadu sjeći i nabadati na kolce za svoje gospodare! Šta je da je, glava ostane na ramenu. Hrvati su, nasuprot, uvijek izjeli prvu vatru i često se vratili kući izdesetani.

Zamataj ovako, odmataj onako, napokon rekoše da bi rado u Čakovec, ali se ne mogu baš lako otrgnuti od Karlovca, jer treba tu i tamo štogod poplatiti, jer je njima prvo njihov svijetli obraz! Vojnović reče da je šupalj tobolac najteža nemoć, a dukati su blijeda i žuta lica, ali vruće krvi, pa zamoliše banicu da ih nešto malo opskrbi. Kad im nabroji svakomu dvadeset dukata, oni se zakleše u sve svoje živo i mrtvo da će ravno iz Bosiljeva u Čakovec. Prenoćiše u Bosiljevu, pa odjahaše ravno u - Karlovac gdje su i ostali.

Kad se Katarina vratila s bratom u Čakovec, odmah je Petar upitao za kćerku Juditu.

- Nisam bila u Zagrebu, iz Bosiljeva pođoh u Samobor, pa Zagorjem amo. Judita mi je pisala na Ozalj da je zdrava, ali uvijek tužna, da plače...

- Čula je o savezu... - osmjehne se gorko ban, a nakon kratke šutnje pripovjedi: - Jučer je došao k meni iz Križevaca Trautmansdorfov poručnik Franjo Ivanović da ga primim u svoju vojsku. Imenovao sam ga kapetanom. Čovjek od oka. Kazao mi je da mu je dozlo-

eLektire.skole.hr

grdila služba u austrijskoj vojsci, jer samo na otimačinu... ali što je tebi, Katarina? Ti si blijeda...

- Umorna sam od puta.

- Ruke su ti studene! - zabrine se Petar.

- Prehladila sam se malko. Ništa mi nije.

Prve večeri silila se da bude vesela, ali Petar opazi kako ju je spopala ježnja i protezavica, pa je zamoli da odmah legne. Drugi je dan ostala u postelji. Zora je uvijek bila uz majku. Treći dan je bolesnici bilo bolje, ali nije mogla ustati.

Ban je u te dane primio više listova od Jelene, od zeta i različitih ugarskih velikaša. U sjevernim županijama sve veći metež: protestantski propovjednici pozivali su narod pod oružje, neki su velikaši skupljali čete da udare na austrijske posade.

Jedne je večeri pripovijedao kapetan Franjo Ivanović banu, knezu Franu i Forstallu, kako su Breiner i Trautmansdorf tvrdo uvjereni da će Turci provaliti u Hrvatsku, te kako misle oni austrijski zapovjednici da im je slobodno udariti na bana, na sultanova saveznika i da ih za to neće nitko ukoriti, nego dapače pohvaliti...

- Časni oče, što mislite vi o tim navalama na moje zemlje? - zapita ban Forstalla.

Forstall pridigne lagano glavu, ukoči one svoje sive, gotovo bijele oči što ne bijahu nego tvrdi zaklopci njegovoj duši, a tanke mu se usne tek ganu da propuste onaj mekani glas.

- Moja se duša zgraža kad slušam bogumrska nedjela austrijske vojske u Hrvatskoj. Uvjeren sam da i kralja boli duša kad čuje, hoću da kažem, boljela bi ga kad bi čuo što radi njegova vojska u ovoj vjernoj, u ovoj dobroj kršćanskoj zemlji. To se ne bi događalo da kralj može, da smije govoriti... Jasno je da kralj ne može već sada otkriti svojim generalima i pukovnicima u Hrvatskoj onaj tajni dogovor sa svijetlim banom, onaj dogovor kojim hoće raskrinkati sultana. I sam kralj mora još neko vrijeme - Bože oprosti mi što ne znam drukčije reći - hiniti, hiniti pred svijetom da vjeruje u vaš savez sa sultanom. Jasno je da se nikako drukčije ne bi moglo dokazati pred cijelim svijetom da je sultan prekršio vašvarski mir. Jasno je da se nikako drukčije ne bi mogla opravdati navala na Tursku. Ja držim - a tomu se ne bih čudio i mudro bi bilo - ja držim da će kralj sakupiti i nešto vojske na granici ovoga kraljevstva, recimo, nedaleko od Čakovca, a samo stoga da pokaže svijetu kako tvrdo vjeruje u vaš savez sa sultanom, kako se tobože sprema da navali na bansku vojsku. Ako to kralj ne bi učinio, svijet ne bi vjerovao da je svijetli ban sultanov saveznik. Ne bi vjerovao, jer ne bi vidio da se kralj sprema na svoje neprijatelje. Moguće je da će se kralj groziti svijetlomu banu, ali je posve jasno da će to sve biti samo prividno. Moguće je da će svijetli ban doživjeti i koju neugodnost dok potraje ovaj čudnovati današnji zapletaj, ali konac svemu bit će potpuno opravdana navala na Tursku, potpuno oslobođenje kršćana. Kralj je dobar kršćanin: ja se posve pouzdajem u njega. Cijela je osnova prekrasna, sve je mudro i predivno zamišljeno. Vječni bi grijeh bio da se sustane napo puta. Svijetli bane, Bog mi je svjedok da sam vam odgovorio iz duše - završi Forstall i pogleda put neba.

Zrinjski prođe zamišljeno dva puta dvoranom, pa se malko nakloni Forstallu i kapetanu Ivanoviću u znak da želi biti sam s knezom Frankopanom. Kad oni izađu, upita ban Frana:

- Što misliš o Forstallu?

- Nije mi mio.

- Zašto?

- Čini mi se nije s nama iskren. Kad si ga pred malo dana zapitao da li se možeš posve u njega pouzdati, ja sam opazio da se nije ganuo. Ni mrvu da bi porumenio. Stid je rumeni dah poštenja.

- Frano, krivo mu sudiš.

- Meni bi drago bilo da je istina što mi sad kažeš.

Zrinjski pogleda Frankopana. Umuknu zamišljeno šećući jedan uz drugoga velikom dvoranom gdje je bilo mnogo slika različitih velikaša i velikašica. Na čakovečkom tornju zazvoni Zdravomarija. Petar poklekne do jednog stola, Fran do naslonjača, malo podalje, prekriže se i sklope ruke. Utješljivo razlijegao se zvuk zvona večernjom tišinom. Kad svrše molitvu i ustanu, pozdravi stariji: "Frane, dobar večer!" Mlađi odzdravi: "I tebi, Petre!" Opet umuknu zamišljeno šećući sjajnom dvoranom...

XXIII.

Kad se proču za pojedine uvjete "ugovora" sa sultanom, po cijeloj Hrvatskoj zavlada buna, graja, metež. Grof Erdödy s drugim zapovjednicima njemačke vojske na sve je strane rastrubio: "Zrinjski i Frankopani izdali su kršćanski hrvatski narod krvoločnomu sultanu!" Od grada do grada, od sela do sela raznosili su Erdödyjevi ljudi tu groznu vijest da što više omraze bana pred narodom, da što brže odbiju narod od njega. Radili su to i po tajnom nalogu iz Beča i jer su se nadali da će domala opljačkati banove i Frankopanove gradove.

Velika je strava bila spopala sve zapovjednike austrijske u Hrvatskoj, jer su tvrdo vjerovali da je Zrinjski sklopio ugovor sa sultanom, da će se Turci odmah na njih oboriti. Svi su pisali, dan na dan, jedan drugomu sve što bi obaznali o savezu, te javljali svaku sitnicu vojnomu vijeću i kralju, i molili neprestano da im se pojačaju posade. Svaki je zapovjednik potanko dokazivao ratnom vijeću da će Turci bez sumnje navaliti najprije upravo na njegovu posadu, a svaki je drukčije pisao o broju turske vojske. Grof Josip Herberstein ponovno je javio u Beč da sam sultan vodi dvije stotine tisuća dobre vojske ravno na Karlovac!

Neki velikaši i plemići, kojima su Zrinjski i Frankopani učinili mnogo dobra, tvrdili su sada da nisu nikada, tako reći, govorili ni s banom, ni s knezom Franom, i da ih poznaju tek od vida. Grof Ivan Drašković - da se ne bi posumnjalo u njegovu vjernost - piše kralju prepokorno pismo da hrvatskomu kraljevstvu prijeti velika pogibelj: Petar Zrinjski podmetnuo je iskru požara što će buknuti groznim plamenom ako se odmah ne ugasi. Tužbe na bana vrve, lete u Beč.

Sve u zemlji strepi pred Turcima, kanonik Stjepan Selišević naglo putuje u Gradac u ime zagrebačkoga kaptola da izmoli oružanu pomoć od ratnoga vijeća, turopoljski župan Stjepan Svastović "toplo i vruće" moli kralja da zaštiti slavno i plemenito Turopolje od turske sile, zagrebački građanin Martin Antolković bježi iz Zagreba u Ljubljanu, pa tu pripovijeda strahote što će ih počiniti Turci: povješat će najodličnije građanke i građane, kanonike, fratre i opatice, pa zapaliti sav Zagreb. Ali, po svoj prilici, to se već sve dogodilo!

Trst, Gorica, Ljubljana, Krško, Celje, Ptuj i drugi gradovi popravljaju bedeme i svi mole za pomoć. Barun Garzarol piše kralju da će obraniti Istru sa svojim konjanicima, ali bi

eLektire.skole.hr

ipak dobro bilo da mu se pošalje koja tisuća pješadije. Iz Trsta i Gorice javljaju u Beč da se Mlečani spremaju na pomoć Zrinjskomu sa svojim galijama. Mnogo se govori o tim galijama na Rijeci i u Senju i zna se da ih je dvadeset, dok drugi vele da nije nego sedamdeset, pa se tomu treći smiju, jer su čuli od čovjeka komu se može vjerovati da ih je upravo dvadeset i sedam!... Vojno gradačko vijeće, u tvrdoj vjeri da će Turci nahrupiti kao nikada, izda zapovijed da se gradska vrata zatvaraju prvim mrakom, da se straže podvostruče, da se Gradac opskrbi hranom na šest mjeseci. Kranjski stališi zaklinju da im se pomogne, jer su saznali da je knez Fran Frankopan zatvorio učionice zagrebačkih isusovaca, da je nekoliko turskih aga u Čakovcu, i da će Zrinjski udariti na Kranjsku i Štajersku s dvadeset tisuća Tatara!... Kršćanski svijet hrli u crkve, ispovijeda se i pričešćuje, svaki dan tužni i pobožni ophodi, veliki zavjeti, krasne zadužbine, u nekim samostanima velika žurba, majke već plaču i misle kako će s djecom u šume i planine. Strašni su Turci i sami, a što će tek biti za Zrinjskim i Frankopanima! Nikad tako užasne vojske, pravi sudnji dan!...

Kralj Leopold kao da ne čuje očajne vapaje gradačkoga vojnoga vijeća. Gospoda u tom vijeću na mnoge načine nagađaju i razgađaju što to znači da kralj za njih ne mari, da se boji silnih saveznika. Mjesto da šalje vojsku, piše vijeću neka ono zapovjedi pukovnicima u Hrvatskoj da oštro paze na bana i Frankopane, neka vrebaju na njihova pisma, neka uhvate Bukovačkoga, a vlaškog vladiku Mijakića puste u miru. Još piše kralj neka nabroje Mijakiću dvije stotine dukata, pa neće krenuti vjerom ni on ni njegovi Vlasi. Međutim, treba paziti na njegove korake, a kad mine najveća pogibelj, odmah na njega najteže okove...

Ratno vijeće odgovori kralju da je ban natovario troja kola srebrom, zlatom i svakojakim dragocjenostima i da je sve to poslao u pohranu k turskomu paši u Kanižu. Bukovački da je donio iz Turske dvije vrećice dukata, a vjerni časnici Herbersteinovi i Breinerovi lome se dan i noć da ulove one vrećice, ali im je sav trud jalov. - Ove vijesti o banu i o Bukovačkomu, naime, o dragocjenostima i o vrećicama s dukatima bile su tužne, ali neistinite.

Što se tiče Mijakića, vojno je vijeće javilo kralju da je on banov pristaša, ali da su Vlasi u križevačkoj satniji vjerni. Pukovnik Breiner pozna ih u dušu, pa neće on s njima ljubazno nego strogo, oštro. Vlasi bi se uzobijestili na lijepe riječi, postali bi još gori, jer oni ne razumiju ni uljudnosti, ni politiku: "*... denn sie nöch Hofflichkeit noch Politica verstehen thete.*"

Gotovo dan na dan piše kralj vojnom vijeću. Jednom mu veselo javlja da su mu štajerski stališi poslali četrdeset tisuća za obranu zemlje, drugi put nalaže neka general Herberstein zauzme banove i Frankopanove gradove u Primorju, a to neka obavi što brže i bez buke. Knez Fran nikako se ne smije "uvesti" u senjsku kapetaniju. Kralj je mnogo puta pisao vijeću da bi trebalo uhvatiti bana i Frankopane, a svaki put je završio da se to ne učini jer je bilo prerano...

Na sve zdvojnije vapaje za vojskom, stane kralj uvjeravati gradačko vijeće da uvijek misli na spas svojih krštenih podanika, da će sakupiti vojsku te i te pukovnije što će ih poslati u ta i ta mjesta! Tako je tješio vojno vijeće, a svak se čudio što oteže, odgađa. Nešto se vojske bilo nabralo u Štajerskoj, pukovnije se lagano primicahu k Ptuju...

U to vrijeme govorilo se u Evropi samo o savezu Petra Zrinjskoga sa sultanom: o propasti kršćanstva. Golem, nečuven, strašan događaj! U zabuni, u strahu obratiše se mnogi vladari na svoje poslanike u Beču i Carigradu da ih odmah o svemu obavijeste, a dok im je stigao odgovor, bilo se saznalo za pojedine uvjete "ugovora", prosulo se svijetom sijaset lažnih vijesti, ali se moglo, pošto se mislilo da su istinite, po njima razabrati da savez sa sultanom nije nikakva šala. Svi poslanici u Beču slali su svojim vladama duga i potanka izvješća o događajima u Hrvatskoj i Ugarskoj, nabrajali su sve što su načukali i svi su,

isprva, osim Gremonvillea, vjerovali u savez. Papinski poslanik nadbiskup Antonio gorko je jadikovao da će cijelo kršćanstvo grozno nastradati, mletački je poslanik čuo da će sultan navaliti svom silom, pa se bojao i za svoju Republiku. Govorilo se: dok su Zrinjski i Frankopani bili vjerni kršćanstvu, Evropa je mogla mirno spavati.

Ova opća zdvojnost najbolji je dokaz što je bila Hrvatska za kršćanski svijet.

Kralj Leopold I, da pokaže pred cijelim svijetom kako i on vjeruje u savez, molio je njemačke izborne knezove da mu budu saveznici protiv Zrinjskoga, sultana Muhameda IV. i ugarskih buntovnika.

Kralj Leopold I. poslao je kardinalu Hassiae u Rim ono pismo što ga je knez Fran pisao kapetanu Čolniću, moleći kardinala da pokaže Frankopanov list Sv. Ocu Klementu X. da se uvjeri on i s njim cijeli svijet "o podloj nevjeri i izdaji Petra Zrinjskoga i kneza Frankopana".

Isti dan kad je poslao ono pismo u Rim, pisao je kralj prestrašenom vojnom vijeću u Gradac da se primiri, da ne zahtijeva mnogo vojske, jer je dosta jaka ona kojoj je na čelu Obrist-feldwachtmeister barun Paris Spankau, naime tri konjaničke pukovnije u južnoj Štajerskoj.

Vojno je vijeće molilo da bi navalili na bana i velikaši Batthyány i Eszterházy koji su uvijek bili odani Beču.

Breiner je malo kasnije javljao iz Koprivnice da su još mnogi Hrvati vjerni Zrinjskomu, ponajviše Varaždinci, te da će ban najprije navaliti na njemačku posadu u Varaždinu. Kapetan Wassermann, zapovjednik te posade, u najvećem je strahu.

Kralj je sada još jače nastojao da omrazi bana pred hrvatskim narodom, da ga ocrni pred cijelim svijetom. Davao je svakojake naloge svojim ljudima, ali još nije htio da ga uhvate. Treba najprije prikazati ga kao pravo strašilo, što više ocrniti ga, tako da ga sav kršćanski svijet proklinje, a onda ga neće nitko braniti, svaka i najveća strogost bit će opravdana, sve će se lako opravdati, sve, sve... Sam je kralj pisao da se protiv bana mora sve raditi što tiše, što potajnije: "*... in höchster Stille, in höchsten Geheim*".

Napokon se oglasiše poslanici iz Carigrada, a iz njihovih izvješća nije se moglo razabrati ništa jasno o savezu, a pojedinim uvjetima, ali, što je glavno i važno, svi su javili da se sultan ne sprema na rat! Vladari se začudiše.

Istodobno javiše Breiner i Herberstein vojnomu vijeću da je u Bosni posve mirno, da se Turci ne skupljaju! Neiskazana radost u vojnom vijeću: sultan je prevario bana! Tako se vijeće veseli, ali na najveće čudo. Beč straši narode kao i prije onim savezom...

Papinski poslanik u Beču, da umiri teško zabrinutu Sv. Stolicu, najviše se mučio kako bi saznao istinu. Posjetio je stoga o. Milera kraljeva ispovjednika, živo mu opisao bol Sv. Oca i zamolio ga da mu kaže, ako se može, što je s onim savezom. Miler žalosno uzdahne, pa uze tvrditi da se nikada ne plete u tašte i isprazne svjetske planove, ali da je čuo i on nešto o kobnom savezu, da iskreno i duboko žali bana, onoga junaka koga je slavilo cijelo kršćanstvo. Sv. Otac nema razloga, kako se čini, da se uznemiruje jer će sultan zastalno pogaziti riječ ako ju je zadao banu. Tako misli on, kraljev ispovjednik, koji i nehotice čuje što se govori na dvoru. On je tako čuo da je budimski paša poslao pouzdana čovjeka na bečki dvor, a taj je čovjek posve uvjerio njegovo veličanstvo cesara Leopolda da sultan neće ni da čuje bogumrske prijedloge nesretnih buntovnika i da će sultan cesaru, dapače pomoći da se što oštrije kazne svi urotnici i heretici...

Papinski je poslanik sve to javio u Rim i još je dodao da će Zrinjski, kao ban ili potkralj Hrvatske - "*... come bano o vicere di Croazia*" - sazvati sabor u svojem gradu Čakovcu. Što

će sada ban, to se ne zna, jer vidi da ga je ostavila većina Hrvata: "*... nel vedersi abbandonato dalla maggior parte de' Croati*".

Bečki su ministri hinili da vjeruju i u neki potajni ugovor između bana i Mlečana, a Mario Zorzi poslanik Republike, oštro je branio svoju vladu. Nije moglo biti toga saveza, jer je Zrinjski zahtijevao od Mlečana njihove posjede u Istri.

XXIV.

Martin Borković, zagrebački biskup, stigao je u Beč 19. ožujka 1670. u samu noć, te se nastanio u nekom jezuitskom samostanu, nedaleko od dvora.

Sutradan, čim je ustao, eto k njemu generala grofa Rottala. Pošto se lijepo pozdrave, pripovjedi biskup sve što se zbiva u Hrvatskoj. Rottal, saslušav svaku posve spokojno, odgovori veoma toplo i prijazno:

- Ja sam uvjeren da će se sve te razmirice u najkraće vrijeme prekrasno poravnati, jer njegovo veličanstvo štuje bana, pozna njegove sjajne zasluge i njegove najplemenitije i najčistije kršćanske osjećaje i želi mir u svojoj državi. To isto žele i gospoda ministri, ljudi umni i čestiti, dobri kršćani prerevni katolici.

- Gospodine grofe, vaše su riječi pravi melem mojemu srcu! - uzdahne radosno biskup i primi ljubazno Rottala za desnicu. - Da, gospodine grofe, umiriti treba sav kršćanski svijet, jer svatko vjeruje da je Zrinjski uistinu sa sultanom... Kad bi svijet znao da je ban poslao one svoje kapetane u Tursku po dogovoru s njegovim veličanstvom kraljem, po dogovoru s vama...

- Po kakvu dogovoru!?... - trže se grof Rottal, hineći najveće čuđenje.

Biskup mu iskaže sve što je čuo od bana. Rottal, sve više presenećen, podigne napokon ruke i reče s ogorčenjem:

- To je nečuveno, to je grozno! Ne, ne presvijetli, vi bana niste razumjeli! On to nije kazao, on to nije mogao kazati!

- Ban nije to samo meni kazao nego...

- Nemojte, nemojte! Molim vašu presvjetlost, nemojte... Zaista nečuveno! Ja bih se mogao užgati kao puščani prah, da, da, užgati, od jara, bijesa, ogorčenja! Oh, nesretni Zrinjski! Zar mu je dobri Bog pomutio pamet? Nikada, ma ni riječi nisam s njim o tomu!...

- Ali, gospodine grofe, nije on samo meni... - snebivao se biskup.

- Nikada, nijedne riječi! Oh, sav sam se uznojio! - otare Rottal rupcem neuznojeno čelo, pa nastavi tiše, prihvativši biskupa za desnicu: - Ako želi vaša presvjetlost, da njegovo veličanstvo usliša pravedne banove zahtjeve i da se umiri sav kršćanski svijet, ja mislim, ja vas vruće molim da ne biste nigdje nikada ni pred kim ni pisnuli o onomu što ste meni povjerili. Spasimo kršćanstvo, spasimo bana kršćanstvu! Ja sam uvijek cijenio bana, ja mogu reći da sam ga uvijek ljubio, pa ću stoga šutjeti da se ne surva na njegovu glavu najveća nesreća. Ja zaista ne znam što bi učinilo njegovo veličanstvo kad bi dočulo da se ban onako ispričava. Molim vašu presvjetlost, nikomu ni riječi! Oh, nesretni Zrinjski!... Pojmim donekle taj njegov očajni izgovor: zapao je u škripac, hoće da se izvuče, misli na svoj spas. Zrinjski je nagao, strastven, nepromišljeno je zagazio poslavši svoje ljude k sultanu, ali je njegovo srce plemenito, on je vjeran kralju, veledušan! Kralj je najsretniji onda

kad može nešto oprostiti, ali mislim da bi se duboko rastužio kad bi čuo od vaše presvjetlosti da se Zrinjski onako čudno ispričava u svojoj neopravdanoj zdvojnosti, da, u neopravdanoj! Velika bi tuga zatomila u srcu njegova veličanstva velikodušna čuvstva, blage namjere...

Na te riječi, ljubazno i tužno izgovorene, biskup se zamislio, oborio glavu. Rottal ga je oštro motrio dok mu je onako razlagao, a podrugljiv podsmijeh nakrivio mu je crvene i debele usne dva-tri puta.

- Zrinjski je kriv, sad vidim da je kriv...

- On je kriv, ali je kralj premilostiv. Neka Zrinjski i knez Fran Frankopan dođu na pomirenje u Beč, pa nitko više ni riječi o prošlosti! Ja već vidim kako im kralj neće dopustiti da se ispričaju, nego će im odmah sve oprostiti čim sazna da su krenuli put Beča. Da, sve će im oprostiti! - ustvrdi Rottal.

Sad obeća biskup da neće nikada ni pred kim ni pisnuti o onom banovu očajnom izgovoru i još zamoli Rottala da i on o tomu šuti...

Malo zatim odvezu se na dvor gdje pođu dugim hodnikom, a kad bijahu pred jednom dvoranom, reče Rottal biskupu da će se kasnije opet s njim sastati i zamoli ga da uđe.

Borković se sastao u dvorani ne s kraljem, kako se nadao, nego s njegovim ispovjednikom Milerom koji mu je tumačio dva debela sata kako je, kralj Leopold I. predobar i premilostiv, te kako će se prelijepo pomiriti sa Zrinjskim i Frankopanom čim dođu u Beč... Oko podne stupio je u dvoranu barun Ivan Hocher, dvorski kancelar, mršava ljudeskara, surih i oštrih očiju, duga i šiljata nosa, niska i pupčasta čela, smeđ poput staroga drva, pravi hraponja. I on je uvjeravao biskupa da kralj želi da ban i Frankopan što prije dođu u Beč jer je odlučio da im ugodi u koječem... Hocherov je glas bio dubok, govorio je kao da hropi, kadšto bi mu zacvililo u grlu, teško je disao, neprestano se znojio. Biskup mu je pripovjedio kako je u Hrvatskoj, pa ga zapitao za kralja, a on mu odgovorio da je nešto bolestan, grozničav, da ne može ništa okusiti. Na rastanku zamoli biskupa da bi drugi dan došao na dvor, da će kralju možda nabolje.

Borković se nije slučajno sastao najprije s Rottalom, Milerom i Hocherom...

Isti dan popodne, naime 20. ožujka 1670, bila je ministarska sjednica kod kneza Vencela Lobkowitza, vojvode saganskoga. U lijepoj dvorani sjedili su za istim stolom Lobkowitz, Hocher, predsjednik ratnog dvorskog vijeća grof Montecuccoli, pa grofovi Schwarzenberg i Lamberg, svi komornici i tajni savjetnici njegova veličanstva. Za drugim stolom bili su ministarski tajnici Dorsch i Abele. Svi su se sastali, po kraljevoj zapovijedi, kao povjerenstvo koje će reći svoje mišljenje o uroti Zrinjskih i Frankopana, ugarskih velikaša i ostalih buntovnika.

Prvi progovori knez Lobkowitz, stasit velikaš veselih plavih očiju, malena brka, šiljaste brade. Plava prosjeda kosa, razdijeljena postrance, pala mu gotovo na ramena, a umno, lijepo i rumeno lice sve mu se nasmješkuje. Lobkowitz je bio više duhovit nego dobroćudan, te podmukao i častohlepan i spletkar, a poslove je više zamrsivao negoli dobro vidio. Najviše mu je godilo laskanje. On pripovjedi sve što se dočulo o uroti od posljednje sjednice i razjasni potanko o čemu će vijećati.

Kancelar Hocher ispriča da mu je biskup Borković kazao kako je Petar Zrinjski ljutit jer da mu austrijska vojska danomice pustoši imanja i sve otima. Na to se dostojanstveno oglasi ukočeni i naduveni generalissimus grof Montecuccoli:

- Naša vojska u Hrvatskoj točno prima svoju plaću, dobro je svačim opskrbljena, te joj ne treba posezati za tuđim. Podle su izmišljotine sve te vijesti.

- Banove potvore! - promrmlja Hocher.

eLektire.skole.hr

- Hoće li vaše preuzvišenosti da uvrstimo te potvore u izvještaj za njegovo veličanstvo? - zijevne Lobkowitz.

Svi skrenu glavom da neće. Hocher će hrapavo:

- Biskup Borković žali što nismo prošle godine, kako nam je on savjetovao, bacili u tamnicu vladiku Mijakića. Borković veli da je Mijakić još odan banu, da je velik smutljivac, buntovnik.

Povjerenstvo odluči da se Mijakić još ne uhvati, jer bi se, možda, pobunili njegovi Vlasi. Hocher nastavi:

- Biskup Borković kaže da se odmah navali na bana ako ima kralj dosta vojske, ako je nema, da treba bana primiriti lijepim načinom.

- Ja sam za to da se navali. Najbolje bi bilo da ulovimo njega i Frankopana. Što velite, gospodo? - upita grof Schwarzenberg, starac sijede brade, visok i okostan.

- Slažem se s vama - osmjehne mu se Lobkowitz.

- I ja - nakloni se grof Lamberg, mlad general, blijed, brkat.

Grof Montecuccoli, predsjednik ratnog vijeća, uze važno i potanko razlagati koje bi pukovnije trebalo poslati u sjevernu Ugarsku a koje u Štajersku da navale u zgodan čas na buntovnike, urotnike i heretike.

- Što, dakle, želi tvoja preuzvišenost? Vrijeme odmiče. Molim oprosti... - opet zijevne Lobkowitz.

- Odmah sam svršio - nakloni se Montecuccoli. - U Hrvatsku poslat ćemo praha i olova.

- Kralju poljskomu neka se piše da nam pošalje za naše dobre novce koju tisuću Poljaka da pojačamo naše konjaništvo. Molim da se sve što sam kazao uvrsti u izvještaj - predloži Montecuccoli.

- Što se tiče grofa Tattenbacha ja savjetujem da se što prije ulovi. On je buntovnik kao i Zrinjski! - uzruja se Hocher.

- Možda je već u okovima - žmirucne Lobkowitz. - Čekam vijesti iz Graca...

- Svakako s njim u okove! - pohiti Schwarzenberg, pa razloži da Tattenbach nije ni junak ni lija nego pravi glupan, ali bi Zrinjski mogao dobiti od njega veliku pomoć. Oko grada Celja mogao bi Tattenbach naoružati do pet tisuća čilih i ratobornih seljaka.

- Našim časnicima neka se pošalje stroga zapovjed da nađu Tattenbachov željezni sanduk u kojem ima važnih spisa i mnogo novaca, do pola milijuna forinti, kako kaže njegov sluga! - upozori grof Lamberg.

- Netom Tattenbach u okove, razglasit ćemo na sve strane da je zatvoren ne zbog urote, nego zbog svoje raskalašenosti i razuzdanosti. To želi njegovo veličanstvo! - pripovjedi Hocher.

- Izvrsna misao! - kimne Lobkowitz pa nastavi smiješeći se: - Radit ćemo tako da se urotnici ne prestraše, da budu što manje oprezni. Treba raditi protiv njih, a ništa govoriti s njima o uroti. Mi kao da ne znamo za urotu, mi u nju ne vjerujemo dok se nagađamo s urotnicima. Druge pak ugledne ljude, osobito poslanike svih država, treba posve uvjeriti da su Zrinjski i Frankopani skovali najstrašniju urotu. Ako poslanici koga od nas štogod zapitaju, mi treba da šutimo, jer bi oni mogli javiti urotnicima što su od nas čuli. Mi samo šutimo. Oprezno! Vaše preuzvišenosti znaju da će se za Zrinjske i Frankopane mnogi zauzeti a prvi Sv. Otac Klement X. Uvijek nam mora biti na umu kako ćemo opravdati sve ono što će se učiniti protiv buntovnika... A sad na drugo. Što je s Turcima?... Nije mi do smijeha, ali kako da se čovjek ne nasmije kad pomisli na opću stravu? Sve je groza

spopala i vladare i narode i naše generale i časnike u Hrvatskoj. Naš carigradski poslanik javlja nam da nije sultan obrekao banu svoje pokroviteljstvo. Sultan i veliki vezir ne uzdaju se u Zrinjskoga, ni u ugarske velikaše. U Turskoj je najveći mir: "*... das alles daselbst in altissima pace*". Tako mi piše naš poslanik Casanova. Ne, nitko u Turskoj ne misli navaliti na nas! Ovo se ne smije znati. Sultan i veliki vezir kažu našem poslaniku istinu, a pred poslanicima drugih država mudro šute, sada u najnovije vrijeme, jer i oni hoće da se Zrinjski omrazi svijetu, i oni mu žele propast. Mi smo se obratili na njemačke izborne knezove za novčanu pomoć a to smo učinili pod izlikom da smo zabrinuti zbog turske navale: "*... subsidia zubergen unter dem Praetext der besorgendten Anffalung von Türken*". Što se tiče te nekakve bune u Hrvatskoj, ona se može ugušiti na dva načina: "oštrim i blagim". Ako Zrinjski ne dođe u Beč, navalit ćemo na njega. To je jedan način, ali ja sudim da bi najbolje bilo kad bismo njega i Frankopana "blagim" načinom dobili u naše ruke, u Beč...

- Dobro bi bilo - žurno će Lamberg - kad bismo mogli zavaditi bana s Frankopanom, razdražiti jednoga protiv drugoga!

- Teško! - zaljulja glavom Hocher.

- Molim, vaše preuzvišenosti!... - opet će Lobkowitz. - Preporučimo u izvještaju njegovu veličanstvu da napiše list, vjerodajnicu, biskupu Borkoviću, koji će s tim stupiti pred bana da se nagađa s njim u ime njegova veličanstva. Nadalje: njegovo veličanstvo poslat će Petru Zrinjskomu po Borkoviću drugi list u kojem će istoga Zrinjskoga ljubazno, veoma ljubazno, pozvati u Beč. Biskupa Borkovića poučit ćemo - "*ein kleine Instruction*" - kako da govori s banom kako da ga što ljepše i brže nagovori da dođe u Beč, da se pokori njegovu veličanstvu, da lijepo navede sve svoje zahtjeve, a njegovo veličanstvo sve će oprostiti, zaboraviti. Ona dva pisma i sve ono što će biskup obećati u ime njegova veličanstva, bit će Petru Zrinjskomu najjače jamstvo, najveći najtvrđi *salvum conductum...* Ja se nadam da će Zrinjski doći u Beč, jer će mu riječ njegova veličanstva biti jamstvo da mu se neće dogoditi niti najmanja neugodnost!

- Zrinjske i Frankopane treba zatrti! - zareži kancelar Hocher. - Da, zatrti, jer su oni najodlučnije, najjače porodice u Hrvatskoj, jer se Ugri na njih oslanjaju, jer su oni najveća zapreka što Austrija ne može postati jedinstvenom državom. Kad njih ne bude, bit će u čitavoj našoj monarhiji mir, kad njih ne bude, neće se govoriti o ustavu, o pravima kraljevstva Hrvatske. Kako smo primirili Češku poslije bitke na Bijeloj gori tako moramo primiriti sada Hrvatsku s kojom će pasti i Ugarska. Ja mislim da se Petar neće dati u Beč, a mi moramo stoga da učinimo sve kako bismo ga na vjeru ulovili i pogubili s pomoću onoga dobroga muža, biskupa zagrebačkoga: "*... wie man ine durch diesen bonum virum, den Bischofe von Agramo, bona fide decipieren könne*".

Na taj Hocherov prijedlog rasprede se duga rasprava, a napokon svi složno izjaviše da je vladaru dopušteno prevariti na vjeru svoga protivnika, jer se svi vladarevi čini tiču države, jer je njegov život samo život cijeloga naroda.

- Kad padne Petar Zrinjski, glava buntovnika, izgubit će drugi dijelovi buntovničkoga tijela život i gibanje! - rukne muklo Hocher.

- *Capite amputato caeteras corporis rebbellis partes vitam et motum amittere* - ponovi Lobkowitz zamišljeno.

Sad zametnuše govor o Nádasdyju i o čitavu pokretu u sjevernoj Ugarskoj, a Lobkowitz je, međutim, mislio na Gremonvillea s kojim je potajno radio protiv Austrije.

Leopoldov diplomat L'Isola, čovjek veoma uman, posve odan svojemu vladaru, bio je obletio mnoge dvorove da stvori silan savez protiv Francuske. Već se više puta mislilo

da je savez gotov, ali ga je uvijek osujetio Lobkowitz koji je znao što radi L'Isola. Sve "urote i bune" nisu Lobkowitzu zadavale onoliko brige koliko revni i neumorni diplomat L'Isola.

Sjednica je trajala od petoga sata do ponoći. Povjerenstvo je razložilo svaku i najsitniju i upozorio Leopolda I. u dugom izvještaju kako on može s Božjom pomoći dobiti od Zrinjskoga, Nádasdyja i drugih sukrivaca dobra i izvanredna sredstva kojima će nakupiti vojsku, uzdržavati ih i još platiti mnogo dugova: "*E. K. M. können mit Gotes Hilff bey ime Zrin und Nadasdy und anderen Complicibus gute extraordinaire Mitl uberkomben, daraus Armen werben und underhalten und noch vill Schulden zahlen.*"

Lobkowitz zamoli tajnike da sastave izvještaj načisto što prije, jer će njegovo veličanstvo govoriti s biskupom Borkovićem sutradan pred podne. Dorsch i Abele prepisali su izvještaj od 4. do 8. sata jutrom, a malo zatim dobi ga kralj u svoje ruke.

Kad je kralj proučio izvještaj sa svojim ispovjednikom, ovaj ode, a u dvoranu uvedu biskupa Borkovića koga dočeka kralj preljubazno. Dugo su govorili o Zrinjskom. Leopold I. usrdno je govorio biskupu ovako:

- Recite banu Petru da dođe k meni. Neka se posve pouzda u moju milost. Po mogućnosti uslišat ću njegove zahtjeve. Zašto ne dolazi u Beč? Neka dođe. Tako recite mojemu rođaku. Siguran može doći: "*Cur non venit Viennam? Veniat, dicat ita cognato meo, secure venire potest.*"

- Prepokorno molim da mi oprosti cesarska i kraljevska milost vašega veličanstva što se usuđujem preponizno izjaviti i obećati da ću učiniti sve što mogu da dođe svijetli ban u Beč. Sada je moja duša smirena, srce mi je došlo na mjeru, mirno mogu umrijeti. Ja se nadam da će svijetli ban posluhnuti moj savjet, uslišati moje molbe, te doći, pohrliti u Beč, jer se radi o spasu kršćanstva. Oh, blažen bih bio da sam dostojan blagosloviti vaše veličanstvo!

Sada preda kralj Borkoviću dva pisma i reče mu:

- Ovo je pismo za vašu presvjetlost. Neka vam bude punomoć, vjerodajnica, od mene pred banom. Vi ćete mu govoriti u moje ime. Ovo drugo pismo dajte banu.

Biskup obeća da će sve navlas izvršiti, lijepo se oprosti s kraljem, izađe sav sretan iz dvorane, a na hodniku sretne se s knezom Lobkowitzem.

- Prava je sreća što je vaša presvjetlost došla u Beč - obraduje mu se prvi ministar, pa mu stane govoriti kako neizmjerno želi da se pomire ban i kralj.

- Bog čuo te vaše želje! - uzdahne biskup.

- Zamolite bana da odmah pohiti u Beč. Recite mu da svi čeznemo za izmirenjem. Najviše ja, kao prvi ministar jer znate kako je u državi gdje nije mira. Što se mene tiče, ban Petar će se brzo uvjeriti da sam mu iskren prijatelj. On bi morao znati da ga ljubim kao brata. Oh, nesretne li razmirice! Da, moja je dužnost sve učiniti za onoga čestitoga Petra! Mnogi su njegovi zahtjevi opravdani, velim opet: mnogi! - snizi Lobkowitz glas. - To ja iskreno kažem vašoj presvjetlosti, posve iskreno.

- Kneže!... - obori biskup oči.

- Pozdravite mi što ljepše bana, moga premiloga prijatelja Petra. Neka dođe mirne duše u Beč! - završi Lobkowitz veselo.

Biskup Borković obeća sve kao i kralju, pa se s njim rastane, sve sretniji, u tvrdoj vjeri da će na sve nagovoriti bana.

Četiri dana prođu, a Borković stigne u Čakovec, podvečer, te odmah stupi pred bana koji se razgovarao sa ženom i šurjakom. Katarina se pomalo oporavljala, ali je još bila slaba, nešto blijeda. Svaki je dan ustajala po koji sat.

- Svijetli kneže, radosne vam nosim glase! - veselo će biskup pošto se sa svima pozdravio. - Bog je blagoslovio moje iskreno nastojanje u preobilnoj mjeri kako uistinu nisam dostojan. Evo vam pismo od njegova veličanstva, našega dobroga kralja.

- Je li vaša presvjetlost vidjela putem od Beča časnog o. Forstalla? - upita ga banica dok je ban otvarao list.

Biskup odgovori da nije. Banica mu pripovjedi ukratko da su poslali u Beč Forstalla s pismenim uvjetima izmirenja što ih je ban kazao kralju kad je posljednji put bio kod njega.

Petar Zrinjski pročita glasno i lagano pismo što mu ga je donio biskup Borković od kralja. To pismo glasi ovako:

"Beč, 21. ožujka 1670. Dragi kneže Zrinjski! Povjerio sam zagrebačkom biskupu koji se vraća k svojoj stolici, da Vam uz put priopći u moje ime neke stvari što se odnose na javni mir i sigurnost. Uvjeren sam da ćete prijedlogu rečenoga biskupa dragovoljno ne samo vjerovati nego da ćete se iskazati kako to zahtijeva i odanost Vaša i prema pohvalnom primjeru Vaših pređa; da, odanost Vaša što ste je uvijek prema meni posvjedočili, i kako to iziskuje moje povjerenje prema Vama. Uostalom ostajem vam naklon sa svojom cesarskom i kraljevskom milosti. Leopold I, v. r."

Kad pročita Zrinjski pismo, zamisli se malko, pa pogleda Katarinu i Frana:

- Što velite vi?...

Fran sažme ramenima, a Katarina upre oči u biskupa i reče:

- Čujmo što želi kralj!

- Njegovo veličanstvo čezne za pomirenjem: svesrdno želi da svijetli ban i svijetli knez dođu u Beč - nakloni se biskup Petru i Franu, pa nagne glavu nad desno rame i milo se zagleda u starijega.

- Hoće li kralj pristati na moje zahtjeve, na moje uvjete?

- Svijetli bane, kako možete sumnjati o tomu!?... - sklopi biskup ruke pred bradom, lagano, i nagne glavu nad lijevo rame. Ukorno i slatko nastavi: - Oh, kako možete sumnjati o tomu: Ja vam jamčim, u kraljevo vam ime jamčim da možete mirne duše u Beč. Za to sam vam jamac ja, a i vječni Bog na nebu neka bude vama poruk, meni svjedok! Jest, kraljevsku riječ imate da vam se neće ništa dogoditi! Kralj vam po meni poručuje mada nisam dostojan, da će vas primilostivo i s poštivanjem dočekati, očinski saslušati, te blagohotno pristati na vaše zahtjeve, na svaki mogući način. To vam isto poručuje i knez Lobkowitz. Obećanje njegova veličanstva posve je jasno. Ovo je vjerodajnica što sam je dobio od kralja da vam govorim u njegovo ime... - zašuti biskup, pogleda živo bana, pokaže mu jedno pismo, pa produlji: - Kad ne biste ništa drugo imali za svoju zaštitu, dovoljno bi vam bilo ono milostivo pismo što sam vam ga donio od kralja. Ono je pismo svojom rukom napisao kralj i veli u njem da se uzdaje u vas, da vam je naklon svojom cesarskom i kraljevskom milosti. Ono je pismo *salvum conductum,* ali još jače štiti vas sve ono što vam je kralj po meni poručio! Evo što veli kralj u listu što ga je meni dao da mi bude vjerodajnicom pred vama: kralj mi piše kako on nimalo ne sumnja da ćete se vi iskazati za zajedničko dobro vjere i domovine čim saznate za njegovu premilostivu naklonost prema vama. Kralj mi piše da će obasuti vas i sve vaše pristaše, ako dođete k njemu u Beč, osobitom cesarskom i kraljevskom milosti, te posvjedočiti vam činima svoju dob-

rohotnost. Svijetli bane, pročitajte, molim "*... nostramque benevolentiam factis demonstraturus!*" - izgovori važno Borković.

- Molim vas, presvijetli gospodine, da mi pismeno potvrdite sve što mi je kralj po vama poručio, i da u tu pismenu potvrdu uvrstite vjerodajnicu što sam je ovčas pročitao. Napišite mi tu potvrdu svojom rukom i providite je svojim pečatom. Hoćete li?

Biskup obeća da hoće. Još je dugo nagovarao bana da pođe u Beč.

Sutradan otputova u Zagreb, a desetak dana kasnije ispunio je svoje obećanje, poslavši banu vlastoručno pismo u Čakovec.

Borković nije htio pitati bana da li je poslao kapetana Bukovačkoga u Tursku uistinu po dogovoru s Bečom, jer je mislio da bi to uzbunilo bana, da bi mu to požestilo krv. Čitavo to poslanstvo u Tursku činilo mu se pravi osinjak u koji nije htio dirati. Jedno je čuo od bana, drugo od Rottala, a sve zamršeno i šareno, pa čemu da se zamjeriš i ovim i onima kad možeš svakom ugoditi? Tko puše u oganj, iskre mu u oči lete...

XXV.

Došav žurno u Beč s pismenim uvjetima izmirenja, Marko Forstall odmah posjeti kneza Lobkowitza, a ovaj sazva k sebi sve ministre da vijeća s njima o banovim zahtjevima, pa da preda kralju tajno izvješće.

U drugom izvještaju savjetuju ministri kralja, među ostalim, kako bi trebalo podmititi Forstalla novcem, obećati mu kakvo promaknuće, možda biskupiju, pa bi Forstall koji je "nevaljan" čovjek, nagovorio bana, da dođe u Beč... Ministri vele kralju da zli svećenici i razuzdani fratri misle samo na svoj probitak, hlepte za novcem, za masnim službama. Forstall da je velika lija, prava zagonetka a možda je i on upleten u "bunu". O tome, međutim, ne treba razmišljati, nego će kralj mudro uraditi ako zapovjedi da se Forstall ne baci u tamnicu, jer se ministri nadaju da će on izdati bana za dobro mito.

Što se pak tiče banovih zahtjeva, ministri opisuju kralju kako su se silno začudili nad tim zahtjevima koji su upravo golemi, užasno smioni, i da iz njih izbija strastvena pohlepa, luda oholost i najveći bijes. Svaki zahtjev vrijeđa veličanstvo krune! Zrinjski ne poštuje kralja, on se dapače nimalo ne žaca nagađati s njegovim veličanstvom, kao sa sebi jednakim: "*... sich mit E. K. M. nuhr gleichsamb da pari zu tractieren*". Tako savjetuju ministri kralja i još ga mole da ostane pri svojoj velikodušnoj i pravednoj odluci: "*... bey Ihro gefasten generosen gerechten Resolution*" - da, naime Zrinjskoga dobije u ruke "prijevarom ili silom", živa ili mrtva. Njemačka vojska neka bude spremna udariti na Čakovec, popaliti i opustošiti Međumurje. Kad ne bude Zrinjskoga - "*illo extincto*" - kralj će lako obračunati s Hrvatskom, pa i s Ugarskom. Uteknu li Zrinjski i Frankopan, barun Spankau uhvatit će banicu i njezinu djecu. To će Spankau učiniti ako Forstall ne nagovori bana da dođe u Beč sa ženom, djecom i knezom Frankopanom.

Ministri su potpisali 28. ožujka 1670. izvješće gdje se čitaju navedeni savjeti.

Dok je Forstall bio u Beču, dobio je kralj od biskupa Borkovića list da je posjetio bana u Čakovcu, da mu je ban vjeran, ali zahtijeva da njegovo veličanstvo pristane na njegove zahtjeve. Ne pristane li, zlo će se pogoršati, teško će mu se naći lijeka. Biskup još piše kralju da se većina hrvatskih velikaša i plemića odbila od bana.

Marko Forstall pismeno se obvezao i svečano se zakleo 29. ožujka 1670. pred grofom Rottalom i barunom Hocherom da će svojski uznastojati da ban dođe u Beč, te kako će ga uvjeriti da su mu "vrata cesarske milosti" otvorena ako se pouzda u dobrotu i milost cesara i kralja Leopolda I. koji se želi s njim pomiriti. Forstall je ovako završio svoju obvezu: "U vjeru svega vlastitom sam rukom potpisao ovu svoju obavezu i obećao pod svećeničkom vjerom da ću je sveto i cjelovito ispuniti. Tako mi Bog pomogao, njegova presveta mati djevica, svi sveti i odabranici Božji, amen!"

Isti je dan potpisao kralj dvije naredbe: prvom se skida knez Petar Zrinjski s banske časti, a drugom se imenuju banskim namjesnicima biskup Martin Borković *in juridicis* i grof Nikola Erdödy *in militaribus.*

Isti dan, naime 29. ožujka 1670. potpisao je kralj Leopold I. proglas na hrvatski narod protiv bana Petra Zrinjskoga, te je dao i one naredbe i proglas Lobkowitzu i Hocheru da ih u zgodan čas proglase, razglase, bace među narod. Međutim, neka budu i naredbe i proglas najveća tajna.

Proglas na hrvatski narod glasi ovako:

"*Leopold po Božjoj milosti izabrani rimski cesar vazda slavan i povekšavac, Rimskoga, Ugarskoga, Češkoga, Dalmatinskoga, Horvatskoga i Slovenskoga orsaga kralj, veliki herceg Austrije, Burgunda etc. etc. Svim generalom, kapetanom, vicekapetanom, zastavnikom, vojvodam i ostalim oficialom, kakvim god imenom ozvanim, svake fele častnikom, junakom i ulakom v naših slovenskih, petrinskih, karlovačkih i primorskih krajinah etc. i takaj Vlahom v onih krajinah stojećim, našu cesarsku i kraljevsku milost i dobrovoljnost.*

Što se nigda ne bi nadali i što nam nigdar na pamet ne bi bilo dojti moglo, to se pripeti s Petrom Zrinskim, koga smo iz osebujne naše cesarske i kraljevske dobrovoljnosti predtem toga bili postavili za bana slovenskoga i horvatskoga našega kraljevstva: on pako, ne znamo po kakvoj hudobnosti omamljen, niti premišljavajući stareših svojih, niti plemenitoga pokolenja Zrinskoga vernost, ime i diku, niti časti i prisegu, s kojom se je on nam i našoj svetoj kruni sveto zavetoval bil, nit mnoga dobročinjenja od nas prijeta, podignul se je proti nam milostivnomu svomu gospodinu ter tako znano i očivestno, da se s nikakvim spričavanjem zakriti ne more. Zato polag časti nam od Boga svemogućega izručene i polag saveza, s kim jesmo zavezani svih naših podložnikom i prave vere kršćanske dobro braniti i povekšavati, dokončali smo prez odvlačenja taki i odmah hudodelenim i nevernim začetkom proti stati, ar ne more tako velika nevernost i tak huda i ljuta pelda (primjer) *dalje se terpiti. Zato na znanje dajmo, da je Petar Zrinski nevernik postal naše krune, proti njoj podignul se, pod svoju oblast kraljevstvo naše horvatsko, slovensko i dalmatinsko i bližnje naše orsage* (zemlje) *podegnati kanil, verne naše pod svoje neverne ruke obernuti skušal, i za te i za ostale druge njegove pregrehe od vezda ne bude banom horvatskim, slovenskim, dalmatinskim i sverhu toga jemljem njemu sve časti, vrednosti, slobodnosti i preštimanja i poštenje, i njegovu personu proskribujemo, dajući oblast svim na nju tak, da ga slobodno umori, ili uhiti: i još k tomu svemu obećajemo cesarski i kraljevski dar deset jezer talirov onomu ki njega živoga ili mrtvoga nam v ruke da. Imanje pako njegovo i blago da se oberne za našu komoru kraljevsku, hoćemo i zapovedamo.*

Polag toga sve naše podložnike milostivo i otčinskim zakonom opominjamo i nagovaramo, da rečenomu očivestnomu neverniku i puntaru Petru Zrinskomu od sada nigdar pokoran ne bude i da se njemu s nikakvom službom ne podloži, niti k njemu ne privrže, niti ne pomore ili s oružjem ili s brašnom. Ako li su se neki pako po kakvom zabludu k njemu priložili, neka od njega taki odstupe i k nam se taki povernu, kakti svojemu lastivnomu kralju i milostivnemu gospodinu; što ako učinite i mirovno budete živeli i vu vernosti stalno obstojite, obećujemo vam našu cesarsku i kraljevsku milosrdnost, i obrambu proti svake sile i krivice. Koji pako proti ovomu našem dokončanju i zapovedanju okorno bude se deržal, ravno s onom kaštigom da kaštigan bude kot Petar

eLektire.skole.hr

Zrinski; hoćemo i na znanje dajemo, da svi takovi jesu nevirniki i puntari, i da su vražduvali glavnom pregrehom kraljevsku krunu našu, i da su proskribovani, i sva njihova dobra, mala i velika, tad ima komora naša kraljevska zauzeti.

Ovo hoteli smo vam na znanje dati, a ostalo obilneje hoćete razumeti od vaših kapitanov i glavarov; mi medtem toga ne dvojimo od vaše vernosti, i obećujemo vam našu cesarsku i kraljevsku milost kot vernim našim."

Petar i Fran čekali su u Čakovcu Forstalla da čuju od njega što je odlučio kralj, je li pristao na one uvjete. Svaki su im dan dolazile vijesti da neki velikaši i plemići sa svećenstvom bune narod protiv njih, da ih proklinje većina naroda bezdušno prevarena, zbog tobožnjega saveza sa sultanom. Samo neki plemići mirili su narod, tumačili mu zašto je Bukovački bio u Turskoj, ali sve uzalud jer se narod, smućen i zastrašen nije htio dati razlogu.

Krvoločni čini cesarske vojske strašno bi uzrujali bana, pa bi tada pisao zetu u Ugarsku neka se brani do skrajnosti s drugim velikašima. Tužio mu se da ne zna kako će spasiti Hrvatsku, svoju porodicu i svoje pristaše, jer je u velikoj pogibelji, sve gori okolo njega, svud razaranje i palež, te bi mu napokon drago bilo da Turci navale. Nada se da će sultan, videći metež u Leopoldovoj državi, navaliti na nju, pa piše stoga, u najvećoj ogorčenosti i zdvojnosti, pašama u Bosni, Budimu i Kaniži ne bi li saznao od njih da li se spremaju na navalu. On šalje svoje ljude k različitim pašama da mu paše jave jesu li štogod čuli iz Carigrada da li im je sultan štogod javio o Bukovačkomu, a paše odgovoriše da ne znaju ništa, da se ne smiju maknuti bez sultanove zapovijedi. Paša u Budimu začudio se kad je čuo za "ugovor" Bukovačkoga, a tako i kaniški paša. Drago bi mu bilo da mu paše štogod odgovore, jer bi njihova pisma poslao kralju, a ovaj, pošto bi se uvjerio da se spremaju, pomislio bi na svoj spas: u velikom strahu zamolio bi njega, bana, da on prvi udari na Tursku, on bi tad ponovio sve svoje opravdane zahtjeve, kralj bi na njih pristao, a Turci bi uzmaknuli...

Zrinjskomu je katkad bilo i crno i krvavo pred očima: Austrijanci su harali njegova imanja dok se kralj s njim nagađao, dok ga je uvjeravao da će pristati na njegove zahtjeve, dok ga je preljubazno zvao u Beč, dok ga je nazivao "svojim rođakom!"... Umirio bi se malko kad bi pomislio na sve ono što mu je kralj poručio po biskupu Borkoviću i na ono što je sam govorio s kraljem.

Potkraj ožujka dojahao je knez Fran u Zagreb s četom od dvije stotine haramija da sazove, u banovo ime, stališe i redove, i da im sve razjasni, da ih umiri, da ih opomene na vjernost banu. Zagrepčani ugibali su se njegovoj četi nekako potuljeni, mumljali su, šuljali se u kuće, zatvarali vrata. Bilo je to jedno popodne, vedar dan. Knez Fran stane s četom na Trgu sv. Marka, zapovjedi nekim časnicima da potraže podbana i protonotara, da jave senatorima, cijelomu magistratu i nekim uglednim građanima da želi s njima govoriti. Nato sjaše knez i svi vojnici.

Prvi dođoše na trg podban i protonotar kojima reče knez neka sazovu stališe i redove što prije jer to zapovjeda ban. Pomalo eto i senatora, sad dva, sad jedan, pa tako i drugih građana, a napokon bilo je na trgu, nešto postrance, i žena i djece. Senatori, svi tihi i plahi, stanu pred kneza, a on ih lijepo pozdravi, pa izreče krasan govor toplim i tronutim glasom, kako se on nada da su vjerni svojemu zakonitomu banu kojemu je najveća briga da oslobodi otadžbinu od austrijske vojske. Nijemci su u posljednje vrijeme pomahnitali, te ne preostaje gospodinu banu nego da udari na njih ako nastave svoj posao: mučiti narod, paliti, robiti. Banova je dužnost štititi svakoga, i on je uvjeren da će mu Zagreb biti naruku, i nikako ne može ni pomisliti da bi Zagrepčani mogli gledati mirne duše, prekriženih ruku, kako se drugi bore za njihovu slobodu! Pohrlit će, dakle, i Zagrepčani pod

bansku zastavu, priredit će stanove za banove čete, dat će oružja i hrane. Tko bude protiv bana, nastradat će kao izdajica otadžbine!

Čudno se pogledaše senatori i građani na ove riječi. Najstariji se nakloni knezu, pa uze mucati da će senatori vijećati o svemu što su čuli, ali da žele ostati vjerni i kralju.

- "Ban je naš kralj. On pozna najbolje teške jade naše otadžbine. Ne vijećajte mnogo!" - ošine knez senatore i građane, vrgne se na konja, pa naglo odjaše s četom s trga gdje ončas nasta graja. Neki su građani viknuli sada da će s banom i na vraga udariti, a drugi, većina vapili su da im Zrinjski ne može ništa, jer je on izdajica, jer se poturčio, prodao sultanu. Prepirka izrodi se u svađu, od gustih i krupnih dođoše na šake, a bilo bi i krvavih glava da se nisu upleli razboriti ljudi među one razjarene.

Fran je, međutim, dojahao na Kaptol, posjetio biskupa i zamolio ga da pozove k sebi kanonike. Kad se sakupiše, knez im sve razjasni, živo i zanosno opiše im nevolje što su pritisle Hrvatsku, te završi, izričući tvrdu vjeru da će Kaptol učiniti svoju dužnost, pobrinuti se za banovu vojsku. Kaptol napokon izjavi da štuje bana, da blagoslivlje njegove zasluge, ali ne može ništa obreći jer treba dobro promozgati čitavu stvar, a posve je naravno da se ne može pogaziti vjernost prema kralju... Knez se gorko osmjehne, izađe iz dvora tužan i jadovit, skoči na konja i odmah udari put Ozlja sa svojom četom.

S Ozlja pisao je svojoj ženi:

"Moja Julija! Nad Hrvatskom nadvili su se crni oblaci; možda da se rastrgaju, možda neće planuti oluja, ali treba biti na oprezu, potražiti za vremena zaklonište. Molim te stoga, odjedri odmah s Orfeom u Italiju i uzmi sa sobom sve dragocjenosti iz primorskih gradova. Orfeo neka se odmah vrati u Hrvatsku iz Mletaka. Dobra dušo, ne boj se za mene. Bog će me čuvati od svakoga zla, a poslije oluje sinut će sunce, bit ćemo opet sretni u našem lijepom Vinodolu. Julija moja, uvijek ću na tebe misliti. Sad mi je jedina utjeha što znam da ćeš se svaki dan u svojim molitvama sjetiti svoga Frana koji te ne može zagrliti prije tvog odlaska jer mu to ne dopušta očajni vapaj potlačenoga hrvatskoga naroda. Oh, kako bih blažen bio da ti mogu pogledati u mile crne oči, da te mogu obasuti cjelovima! Tugo moja, nemoj plakati. Nemoj, Julija. Što ti ovo velim? Da ne plačeš? Plači, Julija, plači. Zbogom, mila dušo! Tvoj rascviljeni Fran."

Drugi je list napisao Orfeu da sretno odvede Juliju u Italiju, na neko vrijeme. Na sam Uskrs, 6. travnja 1670. u sumrak, ujaše knez Fran u Čakovec, a pol sata iza njega stignu iz Beča Marko Forstall.

S velikim osmijehom na tankoj usnici stupi o. Forstall pred banicu, bana i Frana.

- Časni oče, što je da ste se tako dugo zabavili u Beču? - upita ga ban pošto se pozdraviše.

- Htio sam da sve lijepo obavim. Više sam puta govorio s knezom Lobkowitzem koji mi je obrekao svaku sreću za vašu preuzvišenost. Što se tiče vaših zahtjeva, kralj još nije odlučio. Neki mu kažu da previše zahtijevate. On će već na sve pristati ali nešto je uzrujan zbog grofa Tattenbacha...

- Tattenbacha!? - gane se ban.

- Kralj ne zna bi li ga odmah pustio iz zatvora... - nasmjehne se Forstall.

- Iz zatvora!?... - začude se ostali.

- Kralj je zapovijedio da se grof zatvori samo i jedino zbog njegove besprimjerne razuzdanosti i raskalašenosti. Da, da, potpuno su me uvjerili da je grof upravo sramotno živio. Grofova je žena namolila kralja da joj zatvori muža na neko vrijeme. Jadna se grofica nada da će joj se muž opametiti u zatvoru.

Ostali se od čuda pogledavahu. Forstall pripovjedi da su Tattenbacha zatvorili u Scholssberg u Gracu pred malo dana.

- Kad će kralj pristati na moje zahtjeve? - zapita ban zamišljeno.

- On neće na njih pristati dok se vaša preuzvišenost ne potrudi u Beč da se sravni sav spor - nakloni se malko Forstall. - Svi vam ministri poručuju po meni da se pouzdate u milost njegova veličanstva koje vam daje tvrdu, neprijelomnu Božju vjeru. Još se nije nikad čulo da je kralj prekršio svoju riječ: "*Non extare exemplum, quo hoc verbum fefelliset!*"

- Zašto se skuplja Leopoldova vojska u Štajerskoj? - podigne se banica.

- Njegovo veličanstvo, gotovo bih rekao, ljuti se na svijetloga bana što neće u Beč. To, recimo, nepouzdanje zadaje kralju veliku bol... - posmjehne se Forstall, pa će ljubazno nakon male stanke: - Njegovo veličanstvo skuplja nešto vojske u Štajerskoj da time, recimo, prisili svijetloga bana na put u Beč. Ja eto znam kako se tuži kralj što svijetli ban ne vjeruje u njegovu svetu riječ. To ga vrijeđa, kako on možda misli, pred cijelim svijetom...

- Pred cijelim svijetom?... - osmjehne se knez Fran gorko.

Ban pogleda Katarinu i Frana, nakloni se malko Forstallu, a kad ovaj izađe, oni sjednu za isti stol da se porazgovore, da nešto odluče. Mnogi su velikaši i plemići izdali otadžbinu, narod je smućen, ne zna komu bi vjerovao, njemačka je vojska jaka, imanja im propadaju, jadu ne možeš dogledati kraja! Ban završi:

- Kralj i njegovi ministri svečano su nam zadali riječ da možemo mirne duše u Beč. Imamo u ruci njihove listove. Štiti nas *salvum conductum.* Da, mi imamo sva ta jamstva, ali ja još neću u Beč jer ne znam kuda će ona vojska iz Štajerske. Poslat ćemo opet Forstalla u Beč, a s njim neka ide i naš Ivan koji će biti jamstvo kralju da nećemo navaliti na njegove posade. Pisat ćemo kralju da se pouzdajemo u njegovu pravednost. Frane, što veliš?

- Tvoja je starija i mudrija! - nakloni se Fran.

To odluče, pa pođu na večeru. Katarina, još slaba, rano je legla. Dugo nije mogla usnuti.

Kad bî, ponoć, dođe k njoj Petar i pripovjedi da je napisao list na kralja, a to je učinio i Fran. Opazi suze u njenim očima, te je zapita je li već spavala, a ona mu tužno odvrne da nije, da je mislila na sina jedinca...

Sutradan, ranim jutrom, uđe Ivan u majčinu sobu, pristupi k postelji i poljubi onu bijelu desnicu, a majka se pridigne, primi ga za ruku i reče mu neka se čuva svakoga zla na putu i u Beču. Dat će dobri Bog, te će se opet sastati u Čakovcu... Tiho jecajući blagoslovi sina, zagrli ga i poljubi više puta. Ivan ode od majke zaplakan, siđe u dvorište s ocem, Zorom i Franom, izljubi se sa svima, zajaše vranca, pa krene s Forstallom i pratnjom put Beča...

Zora dođe k majci da se isplače na njezinu uzglavlju, a malo kasnije i Petar da utješi ženu i kćerku.

Dan zatim doču Zrinjski da je barun Spankau osvanuo sa svojim pukovnijama u Ormužu, ni tri sata hoda zapadno od Čakovca, pa posla k njemu jednoga kapetana i konjušnika Rudolfa Lahna da ga pitaju zašto se primiče k Čakovcu, da li misli navaliti. Spankau odgovori banovim glasnicima da mu nije ni na kraj pameti da udari na Čakovec, te se čudi kako je ban mogao i pomisliti što takvo. On je došao u Ormuž da bude bliže cesarskoj vojsci u Hrvatskoj, da joj odmah uzmogne priskočiti u pomoć ako Turci iznenada nahrupe...

Nijemaca i Vlaha pod bečkim zapovjednicima bilo je u Hrvatskoj oko trideset tisuća. General Herberstein imao je u Karlovcu do devet tisuća što pješadije što konjaništva.

Zrinjski bio sakupio na početku ožujka god. 1670. do tri tisuće ljudi u Čakovcu, većim dijelom Vlaha koje je dobro plaćao. Hrvati, prevareni na najbezdušniji i najprepredeniji način da ih je ban izdao sultanu, nisu htjeli pod njegovu zastavu. Bilo ih je i za bana, ali malo. Vlasi, pak, kad ih je slao iz jednoga grada u drugi, odšuljali bi se u Karlovac, Križevac i Koprivnicu gdje su se predavali bečkim zapovjednicima.

Na početku travnja iste godine bilo je u Čakovcu samo tri stotine vjernih Hrvata, vjernih i hrabrih, a bedemi silni.

Prošlo je šest dana što je Ivan otputovao s Forstallom u Beč: osvanula je prva nedjelja po Uskrsu, 13. travnja 1670.

Oko podne dojezdio je iz Primorja u Čakovec kapetan Malenić s dvadesetak haramija te pripovijedao da je Julija s knezom Orfeom sretno odjedrila iz Bakra 5. travnja jutrom.

- Niste mi donijeli od nje nikakvo pismo? - zapita ga Fran.

- Svijetla kneginja i svijetli knez Orfeo predadoše mi listove, ali su mi ih oteli njemački vojnici. Kraj Ogulina iz zasjede navališe na nas kao pse opkoliše nas, do posljednjeg su nas orobili.

- Što radi o. Bargiglio? - upitat će ban kapetana.

- Odjedrio je u Italiju posljednji dan ožujka. Čuo sam u Bakru da je ponio sa sobom mnogo novaca...

- Prestrašio se, pobjegao je, ali ne vjerujem da bi on... - zašuti ban, a lice mu se smrkne.

Na Franov upit pripovjedi Malenić kako radi dan i noć Keko Frankulin, kapetan Primorja, kako piše svim porkulabima u primorskim gradovima da skupe momčad neki u Bakru, neki na Grobniku i na Driveničkom polju u Vinodolu, i drugdje.

Tako je kapetan Frankulin napisao 31. ožujka 1670. ovaj list Grobničanima:

"Polag zapovidi i kriposti i časti mene dane od g. bana zapovidam svemu poštovanemu i virnemu puku grobničkemu, a to svim gospodarom koji se nahode u ladanju grobničkem, da svaki od svoje kuće ima dojti sa svimi svojimi, to se razumi, mužke glave, koji su stariji 12 let i više, da imaju sada u prišasti pondiljak dojti na paladu v Bakar jutro rano na muštru svojom zastavom i s bubnjem, i oružje da imaju donesti, i svi lipo i dično spravni s haljinami i da nimate ni jedan od vas drugačije učinit, nego kako ste virni svojemu gospodinu banu pod kaznu izgubljenja glave i sega svojga imanja. Ali se ufam u staru i stalnu virnost poštovanega puka grobničkega da drugačije učinit nećete. S tim gospodin Bog Vas svih zdravih i veselih derži na mnogo dobrih i srićnih let, kako sami od gospodina Boga želite."

Neki Langenman, vlastelin u Kranjskoj, bijaše čuo da će banova vojska udariti na cesarsku u Kranjskoj, pa se zbog toga potužio Frankulinu, a ovaj, da ga umiri, odgovorio mu, među ostalim: "*Dajem vam moju rič, da ne marite imati nikakve sumnje, kako sam pošten kapitan moga gospodina bana, njih eccelencie, nego oću činiti čuvati i braniti moga gospodina imanje i podložnike ako bi na nje ki došal dokle bude jedna kaplja kervi u meni. Ako me svaki pusti s mirom, i ja ću svakoga pustiti s mirom.*" Frankulin u istom listu dokazuje da ban ne misli navaliti na cesara; to da su "krive informacije" što ih šire banovi neprijatelji. On piše vlastelinu: "*Virujte mi da se oće sve drugačije najti, da se oće vas svit čuditi virnosti dobrega i virnega gospodina bana Petra Zrinjskoga, a to pervom i dobrom prilikom ku gospodin Bog da njih eccelenci; ali ovo zlo čine da ga ovako traktiraju za njegovu virnu službu i njegovih starijih. Ako s pulitikom se neprijatelj ne napelja na skok, sami dobro znate da se drugačije ne more. Ali to in confidenza v. g. pišem, a da bismo mogli na riči govoriti, biste se listor čudili i križali.*"

Sudeći po ovom listu, Frankulin je znao da nije ban sklopio savez sa sultanom.

Koji sat poslije Malenića dojahao je iz Zagreba u Čakovec kapetan Gereci, te javio banu da je general Herberstein jurišao na Ozalj. To je čuo u Zagrebu. Potankosti nije znao, i sam je sumnjao o istinitosti prevažne vijesti. Knez Fran htio je odmah na Ozalj, ali ga nije pustio ban koji nije vjerovao u onu vijest.

Podvečer javiše Zrinjskomu da su došli u grad neki Nijemci, dva časnika, te da žele pred njega. Časnici, kapetani uđu u dvoranu, naklone se pa kažu da su dojahali ravno iz Beča, da su donijeli banu važno pismo od ministra Lobkowitza.

Petar otvori pismo: Lobkowitz opet šalje njemu i knezu Franu *salvum conductum,* moli ih u kraljevo ime da dođu u Beč, jer se kralj želi pomiriti s njima. Lobkowitz piše banu da mu "iz svega srca i sa uvijek iste ljubavi što je osjeća za njega, iskreno savjetuje neka ne sumnja o prirođenoj dobroti premilostivoga cesara nego neka se potpuno pouzda u uzvišenu cesarsku dobrotu. Banove želje ispunit će se ako se s kraljem ne nagađa. Neka samo dođe u Beč, a stvar riješit će se sretno: "... *rem prospere successuram*".

Kad ban pročita pismo, zapovjedi jednom pažu da se pogoste oni časnici. Sat zatim, rumeni i smijući se, odjezdiše iz Čakovca u Varaždin gdje je bila austrijska posada.

Još nisu časnici bili ni dva puškometa od grada, a paž najavi vladiku Mijakića. Neobično blijed upalih lica, trošno odjeven kao kaluđer, stupi vladika u dvoranu, prekloni se svima, pa uzdahne:

- Oh, svijetli bane!...

- Evo me iz Varaždina što sam brže mogao. Jedva nosim u kostima dušu. Grozno, svijetli bane, grozno!...

- Slušam vas - zabrine se Petar, čudeći se kao i Katarina i Fran.

- Imam rođaka među njemačkim časnicima u Varaždinu, a on mi reče da vas je kralj skinuo s banske časti.

Ostali se pogledaju. Mijakić nastavi:

- Kralj vas je proglasio buntovnikom; njemački su zapovjednici dobili proglase... na tisuće, na tisuće! Onaj moj rođak koji misli da sam sada protiv vas, dao mi je cijeli svežanj proglasa da ih prospem među narod. U proglasu sve crno, da vas svak smije uhititi i umoriti, i za to će dobiti cesarsku nagradu. Jest, duše mi, tako piše taj proglas! - zadihavao se vladika.

- Gdje su vam ti proglasi? - trgne se Zrinjski.

Mijakić izvuče iz njedara proglase i preda ih ostalima. Svi čitaju, banove oči sijevaju, lice mu se ozarilo. Katarina i Fran naglo pročitaše, pa gledaju narozano Petrovo čelo, a on rastrga proglas, baci ga na pod i reče muklo i jarosno:

- Ovaj su proglas skovali moji neprijatelji. Uvjeren sam da kralj ne zna za ovo njihovo djelo. Ovako rade moji neprijatelji da me natjeraju u zdvojnost! Ne, nije moguće da bi kralj protiv mene izdao ovakav proglas dok me moli da dođem u Beč, dok mi piše kao i Lobkowitz, dok me uvjerava da će pristati na moje zahtjeve, dok me naziva svojim rođakom!

- Svijetli kneže, i ja sudim da kralj ne zna za taj proglas. Vaši se neprijatelji boje da ćete vi u Beč, oni strepe jer znaju da se kralj želi pomiriti s vama, pa su skovali taj proglas da vas odbiju od Beča. Vjerujte mi, nije drukčije nego ovako kako ja kažem. Jest, kad vi u Beč, vaši dušmani propadoše! - ustvrdi Mijakić.

- Da, u Hrvatskoj je skovan taj proglas! Sramota, tako zlorabiti kraljevo ime! - plane knez Fran.

- Meni je sve crno pred očima. Ne, ne vjerujem da je kralj on, kršćanin, božji pomazanik, ne, ne vjerujem... - skretala je Katarina glavom, pa pritisnula desnicom čelo.

- Frane, hajdemo u Beč! - trže se Petar cijelim tijelom. - Hajdemo u Beč da govorimo s kraljem, da mu pokažemo ovaj proglas, da vidi tko buni naš narod. Zahtijevat ćemo da se odmah povede istraga, da se pronađu i kazne buntovnici koji sastavljaju ovakve proglase. Današnje je stanje nesnosno. Kazat ću kralju sve što mi je na srcu. Kazat ću mu bezobzirno, jer je to na njegovu i našu korist, pa puklo kud puklo! Odlučeno: mi putujemo u Beč, eto na Mali Vazam, večeras što prije!

Zrinjski je izgovorio posljednje riječi stalnim glasom, pa odmah dao dozvati konjušnika Lahna i kapetana Caldija kojima je zapovijedio da se odmah spreme na put. Pratit će ih četrdeset konjanika, banov sluga Juraj Tardić i Franov sluga Bernandino Venier. Kapetan Caldi, rodom Rimljanin, bio je tek pol godine u banovoj službi. Čovjek srednjeg rasta, pune crne brade, veoma okretan i hrabar.

I banica i njezin brat slagali su se s banom da nije druge nego k samom kralju. Zlo im se ne može dogoditi, jer imaju i od kralja i od ministra najjasniji i najsvečaniji *salvum conductum*. Svete su njihove osobe kao i kraljevo veličanstvo koje ih štiti. Mijakić izjavi da treba prihvatiti volju za nevolju, jer je hrvatsko kraljevstvo na rubu crne bezdanice: nije druge nego u Beč! Stisne svima desnicu, banu i knezu Franu zaželi sretan put, tužno reče da se ničemu ne nada od svih svojih, pa izađe iz dvorane suznih očiju.

Oko jedanaestog sata u noći poredala se konjička četa u gradskom dvorištu.

Banica se razgovarala s bratom u svojoj ložnici o sinu Ivanu koji je bio u Beču, Zora, sjedeći uz majku, tiho je plakala. Otac je pregledavao neke spise u knjižnici, na drugom hodniku. Fran se izljubi sa sestrom, pa pođe u drugu sobu s rascviljenom Zorom. Koji čas zatim dođe k njima otac i upita za majku, a Zora mu odgovori da je sama u ložnici.

Katarina je klečala, međutim, pred slikom Blažene Djevice, sklopljenih ruku. Kad uđe Petar u ložnicu, ona se podigne s klecala, pruži mu desnicu, milo ga i tužno pogleda, problijedi naglo, klone mu glavom na rame, ali brzo pridignu lice i zagleda mu se u oči. Bile su suhe i njezine i njegove. Ni riječi nisu mogli progovoriti. Motreći je neiskazano tužno, drhtne, ogrli je i poljubi, pa pritisne njezinu desnicu na svoje srce, a iz dubine duše izviju mu se ove tri riječi:

- Bog te čuvao!...

- I tebe!... Zbogom!... - odgovori mu Katarina bolno i prigušeno kada je već koraknuo u drugu sobu. Istodobno pala je na koljena pred slikom Blažene Djevice i spustila čelo na bijele sklopljene ruke.

Prođe hip, a u ložnicu stupi Fran, klekne do sestre, upravi oči na svetu sliku, prekriži se, još se jednom poljubi sa sestrom, naglo izađe, te pođe za drugima u dvorište, otirući suze...

Ne bî dugo, vrati se Zora k majci iz dvorišta, gusto jecajući:

- Majko, otišli su... Otac je plakao kad me je poljubio dolje u dvorištu. Sjeo je na konja, pogledao na ove prozore, vidjela sam mu suze na licu. Majko, dođi amo k prozoru, eno ih na drumu...

Katarina ustane s klecala, pristupi k prozoru, pogleda preko bedema na veliku ravnicu... Bila je jasna noć, vjetar bi zašumio otegnutim zapuhajem oko grada, neko visoko drveće nedaleko bedema lagano se prigibalo. Onamo na ravnu drumu odmicala je četa, njezina se sjena duljila livadom, jer se uštap tek bio izvalio iza guste šume na obzorju. Četa se smanjila, gubila se sve više u mjesečni, pa zamaknu za šumu...

XXVI.

U prvi osvitak, 14. travnja 1670. lagano uđe u Katarininu ložnicu sobarica Marija Sedlizin, mlada i stasita djevojka, rodom Štajerka. Kroz svilene plave zastore tek je stala probijati mutna svjetlost jer se bilo naoblačilo. Banica je spavala na postelji, neobično blijeda, a njezina Zora na divanu, samo raspasana. Sobarica probudi kneginjicu i javi joj što je tiše mogla da kapetan Pogledić želi govoriti s njezinom majkom.

- Što se dogodilo? Možda kakva nesreća mojemu ocu? - prestraši se Zora i naglo se pridigne.

- Ja ništa ne znam. Gospodin kapetan probudi me ovaj čas. Silno uzrujan došao je u predsobu, i odmah da mora govoriti sa... - zirne sobarica na postelju.

- Majka je malo prije usnula. Teško mi je da sad... - ne svrši Zora jer se u taj hip probudi majka.

Kad začu banica da želi s njom govoriti zapovjednik malene čakovečke posade, pomisli nešto, stisne srce, ustane, brzo se odjene, pa dođe sa Zorom u predsobu.

- Gospodine kapetane?...

- Svijetla banice, nije ni pol sata što mi dođoše u sobu kapetan Ivanović i časni o. Dujmić da odmah ustanem, da nam se primiče od zapadne strane od Ormuža, njemačka vojska. Pođoh s Ivanovićem na bedem, ostaviv o. Dujmića u mojoj sobi, i uvjerio sam se da se Austrijanci...

- To bi, dakle, bio barun Spankau? - naglo će banica.

- Zapovijedajte - nakloni se Pogledić.

- Što da vam kažem. A oni su noćas otišli!...

- Otac i ujak su već daleko! - uzdahne tužno Zora.

Sad uđu u sobu kapetani Ivanović i Malenić i pripovjede da je Nijemaca do pet tisuća, da imaju topove, da se već raspoznaju oklopnici i draguni, te kako je nužno da im Čakovec dobaci nekoliko teških jabuka, i to odmah, dok se ne prikuče k samom gradu.

Banica pristupi k prozoru, pogleda na ravnicu: konjaničke čete bile se već razdvojile, jezdile su lijevo i desno oštrim kasom prema gradu, a iza njih crnjeli su se dugi redovi pješadije, i vidjelo se kroz kišu što je tek sipila kako se oni redovi raširuju i svijaju u golem luk. U dva je hipa banica na sve pomislila: njezin je Petar s Franom na putu, a kad stignu u Beč, zastalno neće ih lijepo dočekati, ako Čakovec ispali nekoliko hitaca na cesarsku vojsku...

- Svijetla banice, jedna vaša riječ, pa da svi poginemo prije negoli... - nakloni se Ivanović.

- Gospodo, još ne znamo što je naumio Spankau. Vi niste pomislili što će se dogoditi mojima koji su noćas, na nesreću, krenuli u Beč, ako nastrada cesarska vojska oko ovoga grada. Ova cesarska vojska mogla bi biti i nekakva zamka. Možda netko želi da je pozdrave naši topovi. Kralj Leopold pismeno se obavezao da će ispuniti uvjete izmirenja kad dođu ban i moj brat u Beč. Ispuni li kralj svoju riječ, svečano zadanu banu, zacijelit će mnoge rane na hrvatskom kraljevstvu. Gospodo, kralj neće pristati na naše zahtjeve ako danas njegove čete okrvave čakovečke livade. Čuvajmo se svakoga čina što bi kralju mogao biti izgovor...

eLektire.skole.hr

U taj par bane u sobu poručnik Prinnlssen, mlad, krupan, visok, rumena lica, plave brade. Bio je rodom iz Graca. Ban ga je uzeo u svoju službu pred pol godine na preporuku grofa Tattenbacha. Razgledav se plaho, javi poručnik da jedna četica cesarskih konjanika jaše ravno na gradski most, a časnik da nosi bijelu zastavu pred njom.

Banica zapovjedi kapetanima i poručniku neka se požure na bedeme i neka upitaju onoga časnika s bijelom zastavom što želi.

Katarina i Zora sjednu na divan. Kćer zajeca:

- Majko, da si barem zdrava!... Ah, zašto je otišao otac u Beč!...

- Umiri se, dijete; nisam bolesna.

- Ruke ti dršću...

- Nešto sam uzrujana. Kako da ne budem? Grozno, kralj im je pisao... ti znaš što im je pisao!...

- Ocu i ujaku...

- Dok im je onako pisao, Spankau je istodobno, možda i prije, primio od njega zapovijed da provali u Hrvatsku i u Međumurje!

- Nijemci nas preveć muče. Oh, majko!...

Katarina pritisne srce desnicom, ustane, pristupi s kćerkom k prozoru, pogleda na ravnicu i pridušeno istisne:

- Eno ih! Da znaš kako ih mrzim! Rekla si mi da mi ruke dršću?... Moje srce, ja sva dršćem od mržnje... Oh, Bože, oprosti mi!... Eno ih, primiču nam se... Ne, ne mrzim ove jadnike nevoljnike i zločince iz različitih krajeva svijeta, jer oni za plaću pale, haraju, ubijaju... Njezine su oči suho sijevale, grozničavim žarom planuše joj lica, govorila je prekinuto i mučno, kao da ju je nešto sapelo. Kad se vrate u ložnicu, sjednu, a nakon poduže šutnje uze majka kćerku za ruke, pogleda joj u suzne oči i duboko uzdahne: - Zoro, još si ti jedina uz mene!

Kad su Pogledić, Ivanović, Malenić i poručnik Prinnlssen došli na bedem nad gradska vrata, već je konjička četica bila dojahala pred grad, na rub opkopa, a jedan je cesarski časnik mahao bijelom zastavom. Zrak bijaše potamnio, daždjelo je kao iz kabla, sve je bilo zagušljivo oko grada gdje se cesarska vojska gubila na ravnici. Razabirale su se samo bližnje čete. Časnik koji je mahao bijelom zastavom, vikao je onima na bedemu:

- Došla vijest. Turci će na Koprivnicu. Mi idemo Breineru u pomoć. Silna kiša, otvorite nam vrata da počinemo u suhoti. General Spankau želi govoriti s banom. Nosi mu važno pismo od njegova veličanstva.

- Ban noćas u Beč! - odviknu mu Pogledić.

- General Spankau i banici pismo od njegova veličanstva. Mi svi put Koprivnice, čim prestane kiša, vapio je cesarski časnik.

- Počekajte dok javimo banici što smo od vas čuli - odgovori mu Malenić, pa odmah pohiti s Pogledićem i Ivanovićem prema dvoru u sredinu tvrđave.

Dok su se kapetani razgovarali s onim cesarskim časnikom, pohrlio je poručnik Prinnlssen s bedema pod bedem, pod onaj dugi i široki svod kuda se ulazi u tvrđavu. Pod svodom, u mračnom kutu kraj golemih željeznih vrata, šaputahu četiri vojnika, ljudi brkati, crnomanjasti, mrka pogleda. Svi su ostali vojnici bili na bedemu, sve naokolo, a najviše nad gradskim vratima. Prinnlssen, strugnuv s bedema pod svod, reče onim vojnicima koji su se bili sakrili po dogovoru s njim, u onom mračnom kutu neka spuste most, a sam otvori vrata tvrđave. Odmah zatutnji most pod cesarskim oklopnicima.

Pogledić, Ivanović i Malenić upravo su ulazili na prvi kat dvora kad su prvi oklopnici nahrupili u grad. Začuvši buku, naglo sađu na prag dvora gdje izuste u jedan mah: "Izdaja!"

Oni oklopnici natiskivali su se pod svod, izlijetali su iz njega u dvorište, neki su se već valjali na zemlji, pogaženi, okrvavljeni. Kiša je lijevala kao da se nebo prolomilo. Mala čakovečka posada, raštrkana na ovom velikom bedemu, nije znala što da učini, jer njezini časnici nisu bili s njom, a cesarsko konjaništvo točilo se u grad neprestano, poput kakve divlje bujice, mahnito, bijesno. Čuo se grohot, čas ovdje čas ondje pukla bi bogumrska kletva, konji su se propinjali, svud bijesna trka i zvizga. Za oklopnicima dojuriše draguni, gusto, zbijeno, ne pazeći na one na zemlji, a napokon provali i pješadija i odmah poleti na bedem. Nijemci kao da i ne vide domaću posadu, ni riječi da bi izustili njihovi časnici, ali nijedan njemački mač nije bio u koricama...

Kapetan Pogledić uzalud je nagađao tko je počinio izdaju. On je dobro znao da je ostavio gradske ključeve u svojoj sobi gdje nije bilo nikoga, osim o. Dujmića. Ni pomisliti da bi čestiti fratar s otoka Krka predao ključe! Pogledić pohiti na prvi kat dvora, otvori vrata svoje sobe, zadrhta od groze: na podu u svojoj krvi ležao je o. Mate Dujmić! Kapetan se uvjeri da je mrtav, pa pođe k banici da joj javi tužnu vijest.

Kad je Pogledić, u osvitak dana, bio pošao k banici, poručnik Prinnlssen ušuljao se u njegovu sobu da ukrade gradske ključe što su bili na stolu. O. Dujmić odmah je opazio da nije poručnik stupio u sobu kako to čine pošteni ljudi, te ga je stoga u isti hip spopala neka sumnja. U isti su mah poskočili k stolu, a kad je Dujmić pograbio ključeve, poručnik mu probo srce bodežom.

Koji mjesec poslije toga preporučilo je vojno gradsko vijeće Prinnlssena u Beč, molilo je za njega nagradu: "jer je silom oteo ključe grada Čakovca i žrtvovao se za cesara"...

Dva se sata točila cesarska vojska u grad, dvorište se punilo a napokon ujahaše "viši" i "najviši" časnici i zapovjednici, među kojima i general barun Paris Spankau, krupna ljudina s rijetkom plavom bradom, pak i general markiz od Badena, a onda i više pukovnika: Zeiss, Matak i drugi. Neke štite sjajni oklopi, mnogi imaju pero na klobucima sa širokim obodima, jednima su čizme i hlače izvanredno široke, opasani su tko žutim, tko zelenim pasom. Oko sjajnoga dvora knezova Zrinjskih stoje pukovnije Jacquijeva, Leslijeva, Kaisersteinova i Portijeva, a pukovnija markiza de Grana razvezla se po bedemu. General Spankau, razabrav napokon da je minula svaka pogibelj, zapovijedi "nižima" da se navali. Trublja zatrubi: Nijemci se obore, iznenada, izdajnički, na čakovečku posadu - i sretno je razoružaju. Bilo ih je šest tisuća. Dvadeset na jednoga.

Obaviv taj posao, sjaše Spankau, pa uniđe u dvor s tridesetak viših i najviših časnika, i s mnogim pobočnicima, i sa stotinom najjačih oklopnika, i još sa stotinom najhrabrijih draguna. Oprezno uzađe u prvi kat, a tu su dugi hodnici, neke slike na stijenama, ali nigdje žive duše. Stupe u jednu dvoranu, veliku i sjajnu, pa se čude, klimaju, i svakomu se lice širi od radosti, jer je tu krasnih stvari, bijelih i žutih, i sve se sjaji!... Generali i pukovnici namiguju jedan drugomu, posežu u ormare, sitnije stvari meću u džepove, veće u torbe. Spankau opominje više časnike da ne bi štogod izgubili, jer sve što su uzeli; što su sabrali, predat će dvorskoj komori... On je lijepo prednjačio ostalima u pomnom i razboritom sabiranju, i umno je razlagao da bi banica koješta sakrila, pa treba stoga sačuvati one zlatne i srebrne stvari za dvorsku komoru, dakako, za dvorsku komoru!... Niži su časnici paljetkovali, a oklopnici i draguni su se nadali da će i za njih štogod ostati. Iz prve dvorane uđoše u drugu, pa u treću, ali lagano da ne bi štogod pregledali i time nanijeli štetu - dvorskoj komori!... U trećoj dvorani bio je krasan ormar, ali čvrst, a viši časnici, ljudi veoma radoznali odmah poželješe da vide što je u njemu za dvorsku komoru... Ok-

lopnici razbiše vrata, iz ormara sijevnu dragulji sa zlatnih nakita. Sijevnuše i - mnoge oči. Spankau prebra najteže nakite gdje je bilo najviše krupnih dragulja, pa ih spremi u torbu, ali je ostalo dosta i za druge da posvjedoče svoju brigu za dvorsku komoru!... Zamalo bî ormar prazan. Obaviv i taj posao, prošeta se Spankau sa svojima u četvrtu dvoranu gdje ugleda pred sobom tri čovjeka, naoružana. Bijahu to Pogledić, Ivanović i Malenić.

- Gospodine generale, što tražite? - upita Pogledić.

- Vi se zovete?... - uzvine Spankau glavom, pa omjeri oholim pogledom kapetana. Vi ste bili u službi Petra Zrinjskoga?

- I sad smo njegovi kapetani! - odgovori Ivanović.

- Hm, kapetani!... Čuo sam da je Zrinjski s Frankopanom otišao u Beč. Hm, njegovi kapetani! A gdje je ona - Katarina Zrinjska? Hoću da govorim s njom.

- Svijetla je banica bolesna - nakloni se malko Malenić.

- Bolesna?... Izgovor!

- Nije! - odbije oštro Ivanović.

- Gdje je Katarina Zrinjska? - vikne general.

- U svojoj ložnici, treća soba od ove - pokaže Malenić nalijevo.

- A blagajna Petra Zrinjskoga? - zažmuri general u Pogledića.

- Gospodine generale, vaš mi je glasnik rekao da ide u Koprivnicu. Nije mi rekao da želite pregledati blagajnu svijetloga bana! - ubode Pogledić.

Spankau zaklima, među časnicima nasta žamor.

- Svežite ih! - zapovjedi general oklopnicima.

- Paklenski skote! - rukne udušeno Malenić.

Oklopnici svežu kapetane. Desetak ih ostane s njima, a svi ostali pođu nalijevo kroz tri sobe. Spankau pokaže kretom glave jedna vrata kao da hoće reći: ona je tu! Pokuca, ali se nitko ne oglasi. Sad uđe sam u ložnicu, ostaviv iza sebe otvorena vrata.

- Barun Paris Spankau! - nakloni se Spankau Katarini i Zori koje su sjedile na divanu.

- Gospodine generale, tko vam je dopustio?... - upita banica stalnim glasom i prekosi ga prezirnim pogledom. Ona je već znala što su "viši" i "najviši" počinili u dvoranama.

- Ja sam pokucao... - ogleda se plaho Spankau. Smeteno nastavi: - Molim, jeste li vi Katarina Zrinjska? O, molim ja vršim samo zapovijed njegova veličanstva! A, molim je li ta gospođica vaša kćerka? Dakako, i ona ne smije nikud iz ove sobe. Dobro, dat ću vam još dvije sobe. Molim samo zapovijed njegova veličanstva! Vi šutite? Dakako, ta prezirna šutnja mene ipak ne može smesti. Vi niste više ni banica, ni kneginja. O, vaš me prezir ne vrijeđa! Vi šutite? Znajte, ovaj grad nije više vaš. Vidim, hoćete da mi pokažete svoj prezir. Ne, nije vaš, jer je sav vaš imutak pao pod kraljevsku komoru. Vi šutite?... Dakako, njegovo veličanstvo proglasilo je vašega muža buntovnikom. Proglas se čita po čitavoj Hrvatskoj. Svatko smije ubiti vašega muža, a vi hoćete da me prezirom... - zašuti Spankau.

Katarina se bila podigla s divana i ispružila desnicu prema vratima: njezine crne oči, sijevajući ispod stegnutih obrva, ubojito tjerahu generala koji je izašao iz ložnice sav drhtav od pritajena bijesa.

Postaviv straže pred baničinom ložnicom, Spankau pođe tiho i lagano sa svojima u druge dvorane da nađe štogod za kraljevsku komoru... U zapadnom krilu dvora sve su sobe bile zatvorene. Tu nađoše "viši" časnici jednoga paža koji im reče da su u onim sobama stvari banice udove. Spankau upozori ostale da je udova bana Nikole vjerna njegovu ve-

eLektire.skole.hr

ličanstvu, pa se stoga ne smije dirati u njezine pokretnine. On je tako govorio jer je mislio da će ostati u Čakovcu te imati prilike i vremena da pregleda one zatvorene dvorane s manjim društvom... Postaviv straže pred stan banice udove, uzađe sa svojima na drugi kat dvorane gdje se odmah uvjeri da ima i tu krasnih stvari za - dvorsku komoru.

Oko desetog sata pred podne zacinka zvono nad gradskom crkvicom. Katarina i Zora pristupe k prozoru, pogledaju u dvorište i sklope ruke na molitvu: kola, pokrita crnim suknom, sad će zaći pod ovaj svod, pa na most, a onda k samostanu Sv. Jelene. Tako je naredila banica kad joj je kapetan Pogledić javio ranim jutrom smrt dobroga o. Dujmića. Uz kočijaša sjedio je Franjo Rutt i držao oveliko crno propelo. Samo stari Riječanin vjerni banov sluga, pratit će Dujmića od Čakovca do onoga samostana gdje će ga pavlini lijepo sahraniti. Bilo se razvedrilo, nad bedemom sjajilo se plavo nebo, a zvuk onog zvona tužno se razlijegao, prigušen u šumu vjetra, kao plač za rodnim krajem gdje se blista sunce sa zapada po tihom moru u bajnim dragama i zatonima... Kad zađoše kola pod svod, Katarini se i Zori odroniše suze niz lice.

Svi časnici dolje u dvorištu, a i vojnici bili su već nestrpljivi: upravo bolna i mučna radoznalost bila ih spopala da vide i oni što se sve krije u onako velikom dvoru!

Kad je Spankau uzašao na drugi kat, provališe oni iz dvorišta u palaču, na sve se strane razletješe, i zamalo sve bî na prvom podu rastrgano, razbijeno, golo, pusto. Dok su jedni harali u dvoranama, drugi su halabučili u golemu podrumu, opkoliv bačve iz kojih je teklo vino u svakojake posude, pa i po zemlji. Pivničara Hinka Maziga protjeraše iz podruma. Bila je taj dan silna gozba u Čakovcu, golema buka i graja, u podrumu sve se orilo od pjevanja i grohota do kasne noći u proslavu mnogih prizora što ih nije zabilježila valjda ni sama sotona jer su i njoj bili preveć i grozni i ogavni. Na stotine vojnika hrkalo je pred bačvama i među njima, ležali su kao zaklani, a tako i časnici u dvoranama, po rastrganim divanima, na kupovima skupih šarenica, na razvaljenim posteljama. Teško je kada u Hrvatskoj bilo onoliko pijanih ljudi u jednoj jedinoj palači. Te su noći umrle u podrumu tri mlade seljanke, tri mučenice. Dvije su umrle drugi dan. Jedna je poludjela. Dvije su se strovalile s drugoga kata u dvorište uz smijeh i grohot cesarskih oklopnika i draguna. Neki banovi vojnici pokupiše jadne ostatke svih onih mučenica, te ih sahraniše na livadi iza grada. Prva sobarica, Marija Sedlizin, spasila se jer je bila s Katarinom i Zorom.

Drugi je dan otišla polovica vojske pod generalom markizom od Badena put Kotoribe i Legrada. Sve staje u Čakovcu ostale su puste: cesarski časnici odveli su sve konje, svu rogatu marvu, i sve kočije. Kad je to opazio Spankau, stao je vikati da će tužiti cesaru markiza od Badena. Čakovečka posada, posve razoružana, protjerana bî iz grada, a njezini časnici ležali su u okovima, u jednoj kući u dvorištu.

Katarina i Zora imale su za sebe ložnicu i dvije sobe, i nitko nije smio govoriti s njima, osim Marije Sedlizin i jednoga sluge. Straža oko njih bijaše jaka, general Spankau strog, okrutan. Dok se on do mile volje gostio sa svojim časnicima, svaki je dan odredio što će jesti Katarina i Zora, a davao im malo hrane, i najgoru, toliko da ne poginu od gladi.

One nisu mislile na hranu nego na svoje koji su pošli u Beč, i svaki su se dan nadale da će njihova sobarica štogod saznati, jer ona nije bila s njima zatvorena. Strašna, upravo nesnosna i bolna neizvjesnost morila je Katarinu: ona kraljeva pisma, njegove poruke - pa sve ono što se dogodilo u Čakovcu!... Cijele je dane i noći razmišljala o tome, a sve je to bilo tamno i grozno, i nikada da bi zaiskrila iskrica nade u tom mraku. Pred njezinim duhom zacrnjela bi se katkad neka crna točka, a ona bi tada pomislila na grdnu prevaru, na užasno izdajstvo, kako se počinja samo onda kad se hoće zatrti jedan narod. Veliko je Božje djelo jedan narod, pa tko bi mogao izreći veličinu zločina kojim se hoće uništiti to

eLektire.skole.hr

djelo? Nitko ne bi mogao pojmiti čemu takve veleizdaje, takve navale na sklad Božjega svemira, da nije povijest zabilježila kako upravo iz patnja, suza i krvi čitavih pokoljenja procvate napokon sloboda naroda. Dalje se čuju mučenički uzdisaji od rike topova, jedna je mučenička suza silnija od svih otrova, jedna jedina kaplja mučeničke krvi jače se blista od svih dragulja svih kruna, više je svjetlosti u jednom blaženom mučeničkom osmijehu negoli mraka u svim tamnicama. S visine golgotske tko da vidi u nizini Tiberijev prijestol?...

Pred Katarininim duhom dizala se ona crna točka sve češće kao iz neke stravične bezdanice, ali ona nije mogla proniknuti u nju svojim umom, nije mogla razabrati ni jedne niti, jer sve na što bi pomislila, bilo je nevjerojatno, previše grozno. Grozno bi zaplakala...

... Jedna je mučenička suza silnija od svih...

Katarina bi pomislila na jednu pjesmu svojega Petra koju je on ovako završio:

I brza i kasna Božja je sarditost
. . . . . .
. . . . . .
A suzicom kako valom
Pokrit te more
. . . . . .

Spankau je već pet dana bio u Čakovcu kad je sobarica pripovjedila banici da je cesarska vojska osvojila sve zrinjske i frankopanske gradove, i da je kralj uistinu proglasio bana buntovnikom. Katarina još nije vjerovala. Zora je govorila majci da će se otac brzo vratiti iz Beča te ih osloboditi iz zatvora.

Sobarica je kazala istinu: Herberstein bijaše osvojio sve gradove od Ozlja do Bakra; grof Ernst Paradeiser Grobnik navalivši iz Kranjske; markiz od Badena Kotoribu; pukovnik Breiner Legrad; grof Nikola Erdödy neke manje gradove; cesarska vojska iz Senja sve gradove u Vinodolu i Novi grad pred Kraljevicom. Brod na Kupi branio se junački jedan dan; malu je posadu sokolio domaći župnik Juraj Pipinić. Podlegoše: na svakoga od njih bilo je tridesetak cesarevaca.

Nijemci okovaše sve banove časnike: Frankuline u Bakru; Berislavića i Gotala u Ozlju; Gerecija i Kamenara u Bosiljevu; Čolića u Švarči; Črnkocija u Zvečaju. Vladiku Mijakića pustiše još u miru "da se Vlasi ne pobune". Osim časnika, baciše u lance stotinu uglednih banovih pristaša.

Cesarevci i Vlasi opljačkaše sve gradove, poharaše sva banova i Frankopanova imanja, zapališe mnoga njihova sela. Spankau je zapalio deset najljepših sela u Međumurju.

Još je ban bio u Čakovcu kad je kralj poslao zapovijed vojnom, gradačkom vijeću da se navali na gradove banove i Frankopanove i da se "u vrijeme od osam dana izvede ovrha protiv Zrinjskomu i njegovim drugovima". Tu je zapovijed izdao kralj 9. travnja 1670.

Malo dana poslije toga imenovao je grofa Franu Dietrichsteina povjerenikom dvorske komore da zaplijeni primorska banova i Frankopanova imanja, a baruna Franju Wildensteina za ostala imanja po Hrvatskoj. Ta gospoda dođoše u Hrvatsku s mnogim savjetnicima, tajnicima i pisarima, a pomagat će im, po kraljevoj zapovijedi, grof Nikola Erdödy koji je bio banski namjesnik, i to samo "*modo provisorio*". Pomagat će im kod popisivanja pokretnina i nekretnina i Erdödyjevi ljudi, potpukovnik Petar Fodroczy i podbilježnik Fra Ugo Špoljarić.

Kako su plemenite bile ove dvije duše, naime Fodroczy i Špoljarić, najbolji je dokaz što su sklopili dugu pismenu pogodbu 3. travnja 1670, dakle dok je još bio ban u Hrvatskoj, kako će podijeliti među sobom neka imanja "urotnika", kako će "pošteno i savjesno" jedan za drugoga raditi svim silama da zakvače što više.

U malo dana više je puta pisao kralj vojnom vijeću neka odmah dvorska komora zaplijeni sva banova i Frankopanova dobra te neka se za njega podignu i utjeraju dohoci: "*... für uns zuerheben und einzubringen.*"

Povjerenici putuju od grada do grada, od imanja do imanja, pa pišu vojnom vijeću u Gradac i kralju da su generali, časnici i vojnici sve razgrabili, i još da neprestano robe i pustoše. I grof Drašković tuži cesarske generale kralju. Dvorska komora tužno javlja kralju da je pukovnik grof Paradeiser užasno opljačkao Grobnik i Bakar, da samo otima i vara, da je iz Bakra odveo i svu sol samo da se dočepa novca. Komora moli kralja da pošalje u Primorje sposobne ljude, i predlaže mu da se sva ona dobra i svi oni zrinjsko-frankopanski gradovi, kao Trst i Rijeka, utjelove austrijskoj dvorskoj komori: "*... gleich wie Triest und Fiume*".

Povjerenik barun Wildenstein gorko se tuži vojnom gradačkom vijeću, a ovo kralju, da je vojska sve odnijela iz Čakovca, da nije "bolesnoj" Katarini ostavila ni jedne zdjele ni ražnja, da je uzela sve ponjave, sve jahaće konje, osam sprega konja, a dvije najgore da joj je ostavila: "*... nicht ein Schissel, noch Bratspiss hinterlassen, alle Tücher und 8 Zug Ross mitgeführt, und zvay, die schlechtesten, Zug allda gelassen, die übrige alle sammt allen Reittpferden mitgenomben*".

Vojno se vijeće ispričava kralju da se u mnogim gradovima ne može sastaviti nikakav imovnik, te veli izrično da je mnogo toga razgrabljeno i razvučeno "od viših vojničkih časnika". Tuži kralju kapetana Kanickyja od Leslijeve pukovnije da je on oplijenio stan Ivana Zrinjskoga u Čakovcu, stan sa sjajnim pokućstvom, obložen skupocjenim perzijskim šarenicama: "*... so mit kostbaren persianische Töppichen austapezieret, auch sonsten herrlich mobillirt gewesen*".

Ferdinand della Rovere, kapetan grada Rijeke, u dugim listovima slika kralju grozote što ih je počinila cesarska vojska u Bakru, Kraljevici i drugim primorskim gradovima. On tuži kralju generala Herbersteina i mnoge druge zapovjednike i časnike, i tvrdi da ne bi ni Turci postupali s Bakranima kako to čini cesarska vojska! Vojnici su sve porobili, razbili su bačve, prolili vino, mnoge su djevice oskvrnute, mnoge žene silovane, opljačkane su crkve svetogrdnom rukom, oplijenjena je i sama biskupova kuća: "*... esendo peggio trattati, che se fosse venuto il Turco. Furono violate tante vergini, sforzate le maritate, spogliate le chiese con sacrilega mano, depredata l-istesa casa del vescovo*". Della Rovere javlja da su cesarevci zaklali u Bakru trideset i četiri jadna čovjeka, pa nastavlja ovako: "A što da kažem o uništavanju i opustošenju one krasne palače u Kraljevici, sagrađene gotovo od samoga mramora? Onaj je mramor sav rastučen s pohlepe za ono malo olova što je u njem bilo." Mnogo piše Ferdinand della Rovere o tim golemim zločinima - "*enormi deliti*" - pa završuje da se u Bakru često mijenjaju zapovjednici i da mjesto jedne gladne grabežljive ptice šalju drugu goru: "*... A Buccari ogni tanto si muta comandante, e d-uno ucello di rapina affamato ne mandano un peggiore*".

Svi cesarski generali, pukovnici, povjerenici i časnici tuže jedan drugoga, i jedan više njih, vojnomu vijeću i kralju, nabrajaju svakojake dragocjenosti što ih je oteo taj i taj, tu i tu, i istodobno dokazuju, svak za sebe, da nisu ništa oteli, nikakvu štetu nanijeli dvorskoj komori... Kralj se sve više ljuti, neprestano izdaje oštre zapovijedi da se nigdje i nikako ne smiju upletati ni "viši" ni "niži" časnici u poslove dvorske komore. Spisi su se naglo

nagomilavali, dvorska je komora grozničavo poslovala da joj se ništa ne izgubi, a tako i njezini povjerenici.

Natukne li tkogod da je u tom i u tom gradu novaca, srebra i zlata, povjerenici lete kao da ih goni bijes, ali svuda nalijetaju na hitre časnike koji su već sve savjesno pregledali. Kralj se opet grozi: vode se nove istrage, strogo se nalaže "i višima i nižima", da odmah pošalju kralju sve što su oteli dvorskoj komori u zrinjsko-frankopanskim gradovima. General Spankau lijepo je dokazivao da mu je sama Katarina Zrinjska darovala više zlatnih sitnica s alem-kamenima i neke skupocjene sablje. Nisu mu vjerovali, pa je napokon nešto poslao u Beč da se time namiri trošak za Katarinu Zrinjsku i "za troškove što ih je prouzročila buna". Da utješi svoje generale i pukovnike, uvjeravao ih je kralj da će ih obilno nagraditi kasnije. Vlaškim časnicima koji su služili u njegovoj vojsci obećao je neka imanja pohvatanih banovih kapetana.

XXVII.

Sunce je zapadalo za šumovite humke onamo na kraju zelene međumurske ravnice, sipajući svoje rumenkasto zlato na mladu travu i na mlado lišće u divotnomu proljetnom predvečerju, a Zora, banova kći, sjedila je uz prozor u majčinoj sobi pognute glave, neizmjerno tužna. Pogledala bi majku koja je spavala na postelji, pa bi opet spustila glavu nad njedra i upiljila oči u pod. Grčevito je splela prste nježnih bijelih ruku sklopljenih na koljenu i dugo je razmišljala kako će nešto reći majci, a srce joj se stislo od velje tuge i čemera, pa samo što se ne prelije. Svako toliko ubolo bi je nešto sad u prsima sad u glavi, i pomiljela bi joj ledena čežnja po cijelom tijelu. Iz dvorišta čuo se smijeh, s hodnika mukli odjek stupanja onih oklopnika koji su bili na straži. Tako prođe jedan sat. Majka se probudi, svrne lagano oči na Zoru, pa je upita:

- Jesam li dugo spavala?

- Do dva sata - odgovori kćerka tiho, sklopljenih očiju.

- Što je, drago dijete? Dođi k meni - pridigne se majka na postelji.

Zora lagano ustane, srce joj provre suzama, primi se objeručke za glavu, klone na majčina njedra i zajeca:

- Oh, majko!...

- Tugo moja, ti si nešta čula...

- Kad si usnula, kazala mi sobarica... - uguši joj se riječ u grlu.

- Što ti je kazala? - ublijedi majka, uzevši je za ruke.

Zora nije mogla govoriti u prvi mah, sva je drhtala od boli i plača. Još je nikad majka nije vidjela tako rascviljenu.

- Rano moja, kaži mi što ti je? - zabrine se majka teško.

- Sobarica je čula od nekih vojnika... majko, ti si bolesna...

- Ne boj se za mene. Čula sam i vidjela dosta grozota podnijet ću i tu.

- Crna prevara...

- Našima u Beču?

- Otac, brat i ujak u zatvoru... majko!...

- Ne vjeruj... - šane majka i spusti glavu na ruke. - Zorice, ne plači. Ne, ne vjeruj... To bi bila crna prevara, nečuveno izdajstvo... Već je dvanaest dana što su Petar i Fran otišli iz Čakovca... - umukne Katarina. Ukočeno je gledala preda se. Svaku je riječ lagano izgovorila.

- Ni od oca, ni od drugih nikakva glasa. Zašto nam ne pišu?

- Što veliš? - trgne se Katarina, uzevši kćerku opet za ruke, naglo, prestrašeno.

- Da su slobodni...

- Čekaj, da promislim... Da su slobodni?... Zoro, ne plači. Oh, ja ne mogu ni misliti, glava će mi... ne mogu, molim te, otvori prozore, otvori...

Katarina je bila jače problijedjela, obrazi su joj se dva-triput stegli, oči žarko sijevnule, pa kao ugasle. Kad je Zora otvorila prozore, svježi je večernji zrak zastrujio ložnicom, a majka je klonula na uzglavlje. Nakon podužeg muka, prošapta:

- Ne plači, bijedno moje dijete. Oni u Beču, a mi ovdje, oko nas straže!

- Ti vjeruješ?... - zadrhta Zora.

- Ne, ne mogu vjerovati... Čuješ grohot iz dvorišta? Zoro, osvetit će nas Bog. Tko zlo čini, goremu se nada... Oh, sveti Bože!... - zašuti Katarina...

Koji hip zatim bane u ložnicu pukovnik Krištof Zeiss, omašit čovjek, riđast i rumen. Sad je on bio zapovjednik u Čakovcu mjesto generala Spankaua koga bijaše kralj pozvao u Beč kad se saznalo što je sve general pokupio za - dvorsku komoru...

- Gospođo, ja imam zbog vas vražjih briga i neprilika. Jeste li ozdravili? Dakle? - viknu otresito pukovnik Zeiss.

- Vidite i sami da je majka bolesna - odgovori mu Zora tiho.

- Ni riječi! Ja vas nisam ništa pitao. Gle, lijepo vas je majka odgojila! Prokletstvo! Jest, vražjih neprilika, jer u Beču ne vjeruju da ste bolesni. Pišu mi da hinite, da me varate. O, jedan pukovnik Zeiss ne da se vući za nos! Dakle?

- Kad ozdravim, poći ću u Beč - odvrati mu Katarina spokojno, samo da bi što prije otišao iz ložnice.

- Ne ludujte! Gle, u Beč! Gospođo, ja sam uvijek nastojao da budem vitez s krasnim spolom, i to mi svatko može posvjedočiti, ali, velim vam, da imam vražjih neprilika zbog vas! - nakloni se pukovnik, pa doda mirnije: - Vi nećete u Beč, nego u Ljubljanu u samostan. Tako mi pišu iz Beča. Dobro, počekat ću još koji dan. Vjerujte mi, ja sam uvijek nastojao da budem s krasnim spolom... - nakloni se opet Zeiss.

- Gospodine pukovniče, dopustite mi da vas... - zapne Zora od bolnog tronuća.

- Što želite?

- Znate li štogod o mojem ocu?

- Znam da je u Beču. Kunem vam se da znam samo to! - odgovori naglo i oštro, pa žurno izađe iz ložnice.

Katarini i Zori sve užasnije u onim sobama, u njihovu zatvoru. Dan na dan rasla je njihova tuga, sve više mučila ih neizvjesnost, obavijala ih sve veća tama. Pukovnik Zeiss često je dolazio k bolesnoj banici, silio je da ustane, da se spremi na put, prostački se grozio.

Kralj je svaki tjedan grozničavo pisao vojnom gradačkom vijeću, neka Katarinu i Zoru odmah odvede iz Hrvatske pod jakom stražom, a vojno je vijeće javljalo to zapovjednicima u Čakovcu. Svaki treći dan došla bi Zeissu drukčija zapovijed, te već nije znao što da učini, kamo da odvede banicu s kćerkom. Kralj je najprije htio da je pošalje u Ljubljanu, pa u Judenburg, onda u Leoben, zatim u Bruck na Muri, pa opet u Leoben, i tako bez

konca i kraja. U svakom je listu pisao kralj neka se pojača straža u Čakovcu, a vojno ga vijeće mirilo, te pokorno molilo da se ustrpi dok banica ozdravi, i prepokorno ga uvjeravalo da ona neće uteći iz Čakovca. Još je isto vijeće molilo kralja da ne bi dao zatvoriti Katarinu u koji ženski samostan gdje bi poremetila svaku stegu, jer se sumnja o njoj da je vještica: "*... der verdächtigen Zauberey halber*". Vojno je vijeće bilo o tomu tvrdo uvjereno, a kralj sve više zabrinut.

Sobarica bijaše saznala da je Zeiss dao povješati mnoge seljake, jer nisu htjeli raditi na nekim utvrdama kraj Čakovca. Još je čula da je u saboru u Zagrebu pročitan jedan strašan proglas protiv bana, i da je u Zagrebu general Herberstein. Sve istina.

Dva dana pošto je Spankau "osvojio" grad Čakovec, pročitan bi stalištima i redovima Leopoldov proglas kojim se Petar Zrinjski proglašuje buntovnikom. Grobna je tišina vladala u saboru. Većina velikaša i plemića oborila je oči. Samo su neki pogledali put neba.

Malo dana poslije toga kad se pronio glas o grabežu i krvološtvu cesarske vojske, poslaše stališi i redovi u Beč arhiđakona Mihovila Buča i Ivana Puca, zakletoga bilježnika Kaptola zagrebačkoga, da se prituže kralju i neka ga zamole da "uvede" bana, da se hrvatsko kraljevstvo posve ne raspadne. Grof Nikola Erdödy nadao se da će ga sada kralj uvesti u bansku čast "za mnoge zasluge". Ljuto se prevario: kralj je "očinski" odgovorio da mu je na srcu vjerni hrvatski narod, ali će banska čast ostati "samo privremeno popunjena neuvedenim banom". Što se tiče cesarske vojske, razložio je kralj da ona neće osvajati dobra vjernih državljana. - Buč je tumačio da ono "privremeno popunjena" znači da će se domala "uvesti" ban, a Puc je dokazivao da ono znači da će samo neko vrijeme biti "popunjena neuvedenim banom", a zatim nikako, da neće naime biti bana. Stališi i redovi tri su dana o tome raspravljali.

U više je navrata, a u malo vremena, molio sabor kralja da uvede bana. Cesarevci, generali i njihovi "niži", smijali su se velikašima i plemićima, a ovima je sad padala mrena s očiju, te mnogi digoše odvažno i oštro svoj glas protiv bečkih namjera. Sve uzalud. Kad govori general grof Josip Herberstein, mnogi ga slušaju pognute glave.

Herberstein piše iz Zagreba knezu Lobkowitzu i kralju kako je napokon došlo vrijeme da hrvatsko kraljevstvo postane "nasljednom pokrajinom" previšnjega austrijskog doma. General uvjerava prvoga ministra da su ga posjetili hrvatski velikaši i plemići, da su oduševljeni za Austriju, da će s malim troškom ušutkati sve protivnike, i tako dobiti za Austriju jedno kraljevstvo za kojim je jedino i uvijek čeznuo i uzdisao. Karlovački je general pisao tako jer je htio da što prije skuči Hrvatsku pod svoju sablju. U Beču mu nisu vjerovali da su mnogi velikaši i plemići oduševljeni za Austriju: znali su da većina stališa i redova vapije za "uvedenim" banom, a to je značilo da neće nad sobom tuđe sablje. Herberstein lovi stoga neke velikaše, obriče im najplodnija zrinjsko-frankopanska imanja, pa opet piše u Beč da je sve oduševljeno za Austriju. On moli Lobkowitza neka samo pomisli:

"Na bujnost i plodnost hrvatskih zemalja, na jedinstvenost vjere, na besprimjernu hrabrost naroda, na važnost hrvatskih granica koje su bedem kršćanstva, a što je najglavnije, neka se ne dopusti da se izmakne prilika kakvu već nikada neće zavaliti sreća u austrijske ruke."

Tako opisuje Herberstein, tuđinac, Nijemac, otadžbinu Hrvata među kojima je živio mnogo godina kao časnik u različitim krajevima, kao pukovnik u Križevcima, pa kao general u Karlovcu! Više je puta onako pisao, i uvijek je sitno drobio kako bi prava sreća bila da se Hrvatska odmah proglasi nasljednom austrijskom pokrajinom, da se ukine banska čast, i kako se nada da će njemu njegovo veličanstvo prepustiti svu brigu...

Katarina, bolesna, u strogom zatvoru, nije za sve to znala, ni za rasprave stališa i redova, ni za Herbersteinov lov na velikaše i plemiće. - Na početku svibnja opet ju je silio pukovnik Zeiss da se spremi na put. Ona je tada pisala prvi list kralju: kako su časnici oplijenili Čakovec, kako su joj sve oteli, kako gladuje sa svojom kćerkom, s nedužnim djetetom. Molila je kralja da je pusti u Čakovcu dok ozdravi; uvjeravala ga da nikako ne može na put, zaklinjala ga da ništa ne vjeruje njezinim neprijateljima. Još mu je javila da želi u Beč, i pitala ga za svoga muža, sina i brata. Lobkowitzu je pisala da je opet čula da će je odvesti u Beč ili Gradac, a ona da se tomu ne protivi ali još ne može na put zbog bolesti. Tužila se i njemu da je sve izgubila, ali joj je najveća muka što ne zna ništa o svojima koji su u Beču. Bit će joj teško i to što će je vući amo-tamo po svijetu, s njezinom ojađenom kćerkom uz grohot i pogrde vojnika koji će ih pratiti...

Pukovniku Zeissu bila došla zapovijed da primi svaki Katarinin list, neka je dapače ponuka da piše u Beč. Htjeli su znati kako ona podnosi svoju nesreću, i nadali su se da će joj ispasti iz pera koja nepromišljena.

Jedne noći, oko polovice svibnja 1670, sijevalo je malone bez prekida, izdaleka tutnjila je grmljavina, približavala se oluja. Sobarica Marija Sedlizin, spustivši zastore za prozorima sobe do baničine ložnice, spremala se na počinak. Ponoć - samo što nije. Hoće da legne, a vrata se lagano otvore. Marija se pridigne, zazebe je srce, sva se ukoči od straha: u sobu je tihano stupila stasita žena u tamnu odijelu bijela obličja.

- Marijo, što si se tako prestrašila? Ti me ne poznaš? - šane ona žena drhtavo.

- Vi, svijetla gospo!?... - začudi se sobarica.

- Gdje su one?...

- Malo prije bila sam kod njih. Još ne spavaju - odvrati Marija, pa pokuca na vrata ložnice.

- Slobodno - oglasi se Zora.

Sobarica otvori, ona žena korakne na prag, pokrije rukama lice, stane kao ukopana. Zora je ustala do majčina uzglavlja, a majka se pridigla na postelji. Zapanjeno su gledale onu ženu na pragu sobe. Na stolu je gorjela svijeća.

- Marijo, ti u Čakovcu!? - dahne Katarina.

Udova bana Nikole lagano priđe, slomljena pane na koljena, glava joj klone na rub Katarinine postelje. Ramena joj drhtahu od prigušena plača.

- Što naši u Beču? Marijo, ustani. Kad si došla u Čakovec? - upita je Katarina mučno dišući.

- Draga strino, ustani...

- Oprostite, oprostite... - jecala je udova.

- Što da ti oprostimo? - utješljivo će Katarina.

- Oh, grozno, grozno! Nikad takve izdaje!... - zaplače udova glasnije. - Ministar Lobkowitz otkrio je groznih stvari svojoj prijateljici, mojoj sestri. Strašna spletka. I ja sam se tužila na vas, pripovijedala sam svojoj sestri u Beču kako ste nezadovoljni, kako tražite pomoć na sve strane, a moja sestra sve je to kazala kraljevu ispovjedniku. Da tužila sam se na vas, a u Beču su me drali protiv vas, svašta su mi nabajali, ja nisam mislila da će se ovakva nesreća...

- Što si čula o našima u Beču? Ustani, molim te. Oh, Bože!... - uzdahne Katarina.

Udova ustane, poljubi se s njima, sjedne uz postelju, pa stane govoriti, mirnije:

- Došla sam u Čakovec pred tri sata, htjela sam odmah k vama, pukovnik Zeiss nije htio dopustiti, ja sam ga podmitila. Oh, crno izdajstvo, gnusna podlost: u Beču su me varali da će se s vama izmiriti, da neće nitko u naše dirati! Saznala sam što je počinila vojska po cijeloj Hrvatskoj, kako hara u Međumurju pa sam amo došla da spasim štogod za sina. Oh, grozno: vi ovdje pod stražom, a oni u Beču!... Znaš kako im je... - zaplače udova i obori glavu.

- Ništa ne znam, čula sam nešto od sobarice, ali sve te vijesti... - zašuti Katarina. Smrtna studen provlačila se njezinom dušom.

- Ti ne znaš?... - zadrhta udova, pogleda Katarinu i Zoru tužno i začuđeno i pokrije lice rukama.

- Zatvoreni?... - šapne Katarina, a desnica joj se zaleti na njedra, kao da ju je u srce ubo nož.

- Majko!... - otkine se od Zorina srca. Klone na majčino uzglavlje.

- Moj Petar, moj sin, moj brat?... - prigušeno izusti Katarina i više se pridigne na postelji.

- Svi... - dahne udova.

- Svi u zatvoru!?... Ja moram u Beč. Oh, njemačka nevjero! - trže se Katarina, lice joj plane, oči olujno sijevnu mržnjom i prezirom, jadom i osvetom, boli i tugom.

- Veliš da moraš u Beč?... U Beč!?... Oh, bijedna moja Katarina! - sklopi udova ruke pred ustima i ježnjom zadrhta.

- Pred cijelim svijetom raskrinkat ću pakleno vjerolomstvo. Oh, crnih li duša!... - pogleda Katarina očajno put neba, sva se strese od bola i jada, pa nastavi, nakon kratke šutnje, muklo i gorko: - Čujete kako bjesni proljetna oluja? Božje strijele pale mladu travu, cijepaju zeleno, nedužno drveće... Oh, sveti Bože, zar ne vidiš odmetnike i krvnike moga naroda? Tvoj nebeski oganj plaši ptičice u gaju, a moji se krvnici smiju bijedi jednoga naroda i vječnoj pravici. Ti poznaš, pravedni Bože, moje krvnike... Tvojoj ih osveti prepuštam...

To izusti, oči joj se kao ugasnu blijeda poput smrti klone na uzglavlje. Zora, prestrašena, zamoli je da se umiri i brizne u plač. Munja bi svaki čas žarko sijevnula i rasvijetlila ložnicu i one tri tužne kneginje. Poduži muk prekine udova:

- Katarina, ti si bolesna. Oh, znam ja kakvi vaji riju tvojim srcem!

- Da se malko smirim... Sve me nešto u grlu pali, u glavi me bode, srce mi naglo tuče... oh, Petre, sine, brate... - izreče tiho, ali jezivim jecajem, i zatvori suhe oči. Nakon duge stanke nastavi sve spokojnije: - Srce mi laganije tuče; bol se u njemu bila skrutila, sve su me najgroznije muke morile, a sad znam da nam može pomoći samo Bog! - uzdahne Katarina. Da ublaži svoju bol i da utješi kćerku, sklopi ruke na molitvu. U velikoj tjeskobi i nemoći nije mogla pomoliti se nego ovako: - Kaže se, što ja ne vjerujem, da ima nesretnika koji ne vjeruju u Boga. Moje bi srce puklo, ja bih sada izgubila svjetlost pameti da ne vjerujem u njegovu vječnu pravicu. Zoro moja, ne plači, jer Svevišnji zna da smo svi pravedni. Njemu ćemo se moliti da utješi naše u Beču, Božja je kušnja sva ova naša nevolja. Naše muke neka osvijeste naš zavedeni, prevareni narod. Bog nas je ponizio da nas opet uzvisi. Gospode, neka se smetu i poginu protivnici duše moje, neka padne stid i sramota na one koji mi traže zla! - završi Katarina Sv. pismom svoju molitvu.

Sad je laganije disala. Nasta tišina u samoj ložnici, a oko dvora šumio je vjetar, izdaleka čula se grmljavina. Katarina je spokojno ležala na leđima, nije ni jecala ni plakala, usne su joj bile posve mirne, a guste su joj se suze točile niz blijedo lice. Lagano okrene glavu, pogleda udovu i tužno zapita:

- Svi su zatvoreni?...

- Kad je Ivan došao s Forstallom u Beč, ministri ga nisu nikud pustili. Nakon malo dana obolio je Ivan, pa ga predaše gradskoj gvardiji. On je još bolestan. Prehladio se na putu.

- Jadni moj Ivane! - zajeca Katarina.

- Kako sam čula - opet će udova - Petar i Fran krenuli su iz Čakovca 13. travnja, u kasnoj noći prebrodili su Muru kod Turnišća, sutradan podvečer stigoše u Körmend k grofu Bathányju. Kod njega prenoćiše. Treći dan dođoše k grofu Keryju, nedaleko od Kiseka. Grof Kery potajno posla neke svoje ljude u Beč da najavi Petrov i Franov dolazak. Mnogo je Keryjevih ljudi pratilo s podaleka Petra i Frana da ne bi pobjegli u sjevernu Ugarsku. Na 17. travnja dojahali su Petar i Fran u Beč, a tu, pred gradom, dočeka ih prvi tajnik ministra Lobkowitza i zamoli ih da bi sjeli s njim u krasnu kočiju njegova gospodara. Tajnik ih je lijepo pozdravio u ministrovo ime. Ta lijepa kočija, ta počast, putnicima ništa neobično. Sjedoše u kočiju, odjuriše u grad, u palaču grofa Nádasdyja, pokraj samostana augustinovaca. U noći opkoli vojska palaču. Sutradan odvedoše Petra i Frana u gostionicu "Zum Schwam" u ulici Kärtner. Tu im rekoše da su uhićeni, da će odmah svaki u svoj zatvor, sa svojim slugom. Petar i Fran nisu izustili ni riječi. Jedan je drugome stisnuo desnicu, poljubili su se i zagrlili, pa rastali. Petra su predali barunu Ugarteu, potpukovniku gradske gvardije, a Frana grofu Traunu, pukovniku iste gvardije. Uhitili su i konjušnika Lahna. Tko bi i pomislio na takvu prevaru! Nečuveno, strašno! Oh, koliko sam suza prolila! Oprostite mi... - opet zaplače udova.

Plakale su i Katarina i Zora. Sve se dogodilo kako je pripovijedala udova. Ona je dosta znala, ali nije mogla znati kako je kralj Leopold pisao grofu Černinu 15. travnja kad je još Zrinjski bio na putu, talijansko pismo u kojem mu je javio što će učiniti sa Zrinjskim i Frankopanom. Pisao je još grofu da bi ga potanje obavijestio o "uroti", ali nema vremena, jer mora na večeru što je važnije: "*... però il tempo mi manca et debbo andare a cena che importa più...*" Osam dana zatim piše kralj istom grofu veselo pisamce da su već Zrinjski i Frankopan u krletki i da počinju pjevati: "*... gia stanno in gabbia et cominciano a cantare.*"

Udova je pripovijedala kako kralj nema mira jer nikako ne može uhititi Juliju i Orfea. Svuda ih traže njegovi ljudi. Zna se da su odjedrili u Italiju, ali neki misle da su se vratili u Primorje. Udova je znala, što se tiče gornje Ugarske, da je Rakoczy sakupio oko deset tisuća vojske, i da su drugi neki velikaši podigli jake čete. U Beču se govorilo da neće kralj lako ugušiti ustanak u gornjoj Ugarskoj.

Već je svitalo kad je udova izašla iz Katarinine ložnice. Sunce bilo ogranulo, a majka je još tješila kćerku i plakala s njom, ojađena i čemerna.

Udova je svaku noć dolazila k njima te bi im donijela štogod bolje hrane, sve što je najboljega mogla dobiti. Petu im je noć pripovijedala da je pukovnik Zeiss pregledao njezine sobe. U jednoj od tih soba bila je glavna riznica, puna svakojakih dragocjenosti među kojima su bile i najljepše Katarinine. Udova je govorila:

- Bojim se, opljačkat će nam i one sobe. Katarina, donijet ću ti tvoje dragocjenosti, svake noći nešto. Sakrit ćeš ih ovdje.

- Moje dragocjenosti!... - uzdahne Katarina. - Malo marim za njih.

Udova je svaku noć donosila po koji nakit, a sve su sakrile u sanduk sobarice Marije. Tako prođe desetak dana. Jedne noći čim je stupila u ložnicu, pripovjedi udova uzrujano:

- Pukovnik Zeiss došao je danas k meni da mu predam sve dragocjenosti za dvorsku komoru. Tako da zapovijeda kralj.

- Predaj mu sve. Znaš li štogod iz Beča? - upita Katarina zamišljeno.

- Ne znam. Tko da mi piše? Ali čuj što mi je kazao Zeiss: kralj da se na mene srdi jer da ja širim protestantstvo po Međumurju! To je izmišljotina, potvora!

- Izlika, da pukovnici otmu i tvoje.

Davno je minula ponoć, a one su se još razgovarale o svojim nevoljama, o crnoj prevari da ih posve ne obori i ne slomi bol. Lakše se snosi najveća tuga kad se možeš izjadati dobroj duši. Već je bilo pred zoru kad se udova poljubila s Katarinom i Zorom, te pošla u svoj stan.

Sutradan nahrupi u njezin stan do dvadeset časnika s barunom Wildensteinom, povjerenikom dvorske komore. Za pô sata ispraznili su sve ormare u riznici. Udova je prosvjedovala, ali uzalud. Wildenstein bio bijesan i na Zeissa i na njegove časnike, pa tu neprestano natezanje, svađa, graja. Zna se zastalno da je jedan dio nakita udove banice, što ga je poslao Wildenstein u Beč, vagao dvije stotine i osamnaest funti, sve suho zlato. Zna se zastalno da je bilo na tom nakitu, na različitim sapinjačama, narukvicama, prstenju, krunčicama i trepetljikama, upravo petsto i osamdeset alem-kamena i još trideset raznolikih dragulja. Koliko su srebra, zlata i bisera progutale časničke torbe, to se ne zna.

Obaviv taj posao, pokupi povjerenstvo pozlaćena žezla, sablje, mačeve, buzdovane, puške i velike i male, pa se divi žezlu od ebanova drva i suha zlata što ga resi, a još većma jednoj sablji iskićenoj draguljima, s jaspisovim balčakom. Na šest tisuća forinti procijenilo ju je povjerenstvo. - U trećoj sobi izvukoše iz velikih ormara pokrivala, ponjave, sagove, zlatni i srebrni brokat, baršun, svilu, platno, silu tanko vezene rubenine, čipke, rese, gajtane. Svi su se časnici zgrnuli oko jednoga mletačkog pokrivala što je bilo podstavljeno žutim atlasom a na kutovima sjajno izvezeno biserom. Povjerenstvo ga je procijenilo, kako stoji u popisu, na pet tisuća forinti. - U četvrtoj sobi opet raznovrsna srebrnina i zlatnina prekrasni pehari, vrčevi, čaše, tanjuri, zdjelice, nekakve kutijice, a sve to dragocjeno, presjajno. Pukovnik Zeiss vješto je ogledavao turske srebrne žlice u toku od karmesinskoga zlata. U jednom su ormaru našli neke svete sličice u krasnim okvirima, a tu je bilo srebrno propelo, nakićeno biserom, dvadeset i tri krupna zrna. U malenu ormariću opazio je neki natporučnik lepezu od nojeva perja s jaspisovim držalom na kojem je bilo napisano crvenim draguljima: "Ne razhladi serce za me". Tu lepezu ne vidje dvorska komora. - U petoj sobi opet veliki ormari a u njima sjajne haljine od šarenih, najskupljih tkanina. Pomno digoše jedno žensko odijelo pa ga svuda razgledaše. Bilo je od zlatnoga brokata s trideset zlatnih dugmeta i s toliko zlatnih ružica, a u svakom dugmetu i u svakoj ružici po jedan rubin. Tako sprijeda, po cijeloj dužini, a na svakom rukavu, od ramena do bila, šest krupniji zlatnih dugmeta s raznovrsnim draguljima. - U šestoj sobi, gdje su bile konjske spreme, svi se časnici zabezeknuše od čuda: ni kralj nema takvih stvari! Abajlije, uzde, potprsine, sve je protkano svilom i zlatom, a na žvalama su zlatne ružice s draguljima. Časnici škilje na povjerenstvo i vade one dragulje i nožem i noktima. - U sedmoj sobi bile su lovačke sprave, svakovrsno oružje, fiorentinske, brescijske i belgijske puške. "Krasota, krasota!" - kliknuo je pukovnik Zeiss dižući pred sobom jednu lovačku torbu, zlatom i srebrom izvezenu. Wildenstein mu prišapne: "Bit će vaša, ali molim, pripazite malko na pute svojih časnika. Zaklinjao sam vas da im ne dopustite amo." Zeiss odvrne: "Zakleli su se da će nam samo pomoći pri popisivanju. Pobunili bi se da im nisam dopustio. Ali čujte: dvorska komora dosta je već dobila!" Wildenstein mu namigne da je tako.

Povjerenstvo je sastavilo dug popis ne zaboraviv ni na neke lijepe ormariće, slike, stolčiće. Knjige otpravit će kasnije. Pune su ih dvije dvorane i jedna soba. Popis zaprema desetak stranica, a sve što je u njemu nabrojeno jedno je ljepše i skupocjenije od drugoga. Prekrasna, preraznovrsna, izvanredno rijetka zbirka umjetnina. A kakva bi zbirka bila kad

bi se sabralo sve što je razgrabljeno iz svih gradova zrinjsko-frankopanskih?... U samom popisu, sastavljenom po komorskim povjerenicima u samom Čakovcu, prerijetkih je stvari: tu su sablje sultana i velikih vezira, mačevi slavnih junaka, darovi papinski i kraljevski, starinske i svete uspomene knezova Šubića-Zrinjskih. Sve te "znamenite" dragocjenosti, sve te znakove slave i odlikovanja strpalo je povjerenstvo u goleme sanduke na kojima je napisalo: "Popis znamenitih stvari za njegovo posvećeno cesarsko i kraljevsko veličanstvo zadržanih i po gospodi povjerenicima u sanduke metnutih izapečaćenih."

Udova banica, kad se uvjerila da povjerenstvo i ne čuje njezine molbe, njezino zaklinjanje, vratila se u svoju ložnicu gdje je plakala od jara i bijesa do mrke noći dok su časnici obavili svoj posao. Tad je došao k njoj pukovnik Zeiss, stao se klanjati, ulagivati, laskati joj, a napokon je sjeo do nje i htio da je primi za ruku. Ona ustane kao ožežena i pokaže mu desnicom vrata.

- Gospođo, malo razbora... Ubio me grom ako vas ne štujem. Vjerujte mi, uvijek sam nastojao... - nakloni se pukovnik.

- Vi ste ludi i bezobrazni! - rasrdi se udova, pa korakne prema vratima.

- Kamo, svijetla gospo?

- Idem k onima tamo...

- K bolesnoj banici? Ne možete. Takva je zapovijed. Nikada više k njoj.

- Vi da zapovijedate meni u ovom gradu?

- Sav je vaš imutak pao pod dvorsku komoru.

- I ono što ste vi danas ukrali? Nosite se iz ove sobe! Neću da govorim s prostim tatom.

- Gospođo, stavit ću na vas okove ako ustreba. Takva zapovijed iz Beča!

- Lažeš, huljo! - plane udova.

- Ženo, ti si mahnita! - zakriješti Zeiss i povuče napola mač iz korica.

- Udari, razbojniče! - istisne udova muklo, ustrmi se pred njim i prekriži ruke na grudima.

- Mahnita, mahnita! - omahne desnicom pukovnik i naglo ode iz sobe.

On bi je na mjestu bio sasjekao da se nije sjetio zapovjedi kako mora s njom lijepo postupati zbog svijeta, kako mora progutati i koju gorku. Zeiss je bio imenovan zapovjednikom u Čakovcu jer je vojno vijeće držalo da nijedan pukovnik u cesarskoj vojsci nije imao koliko on "finoga takta".

Barun Wildenstein, povjerenik komore, bit će da je javio kralju da mu je banica udova dragovoljno predala sve svoje pokretnine, jer se kralj, nakon malo vremena, pismeno zahvalio udovi na "usluzi i pripravnosti.

Udova banica ostala je još tri dana u Čakovcu poslije "dragovoljne predaje" svojih pokretnina dvorskoj komori. Ona se trsila što je više mogla da govori s Katarinom, ali uzalud. Zeiss je bio mrk.

Sav je stan udove banice bio pust, sve su joj oteli cesarski vojnici, i postelju, i posteljinu, i svu rubeninu, sve. Njezino je bilo što je imala na sebi. Ona je zdvajala. Što nisu vojnici mogli razgrabiti, polupali su i rastrgali: tako mramorne kamine i tkanine na stijenama u cijelom nizu onih soba i dvorana na prvom katu palače. Treći dan poslije pljačkanja, kad se unoćalo, tražila je udova svoju sobaricu, mladu djevojku koju je bila dovela sa sobom iz Beča. Nigdje je nije bilo, a malo pred noć govorila je s njom. Udova je odmah pomislila da su je ugrabili.

Tu noć, posljednju, legla je udova na goli pod u svojoj ložnici, u jednom kutu, i dugo je plakala. Kako su mnogi prozori bili razbijeni vjetar je raznosio prašinu i smeće po dvoranama, šuštale su rastrgane tkanine, njišući se na stijenama. Udova Marija nije ni mislila na san. Oko ponoći sva je zadrhtala kao da ju je žacnula iskra munjine: s hodnika čuli su se hrapavi glasovi, neki su se ljudi vrzli pred vratima ložnice. U stravi ustane s poda, prođe pustim i mračnim dvoranama, u zadnjoj pane na koljena i sklopi ruke. Molila se Bogu da je očuva od razuzdanih vojnika. Kad opet začu hrapave glasove, naglo se pridigne, primakne se k otvorenom prozoru, grčevito uhvati se za nj, prestravljeno pogleda u mračne dvorane. Osluhuje: stupaji se sada primiču, sad odmiču, vjetar hukne kadšto kroz puste dvorane, komad rastrgane hartije šušne iz jedne u drugu, odnekud tek dopire udušen vapaj, očajno zapomaganje. Iznenada tresne nešto na drugom katu, vrisak poleti u noć, hodnikom nasta trka, hip zatim odjekne dvorištem užasan jauk, posve kratak... Udova jače protrne i pomisli na svoju mladu sobaricu... Duga je bila ta noć, duga i grozna, tako da je udova posijedjela u nekoliko sati većma negoli u posljednjih pet godina i pol, od smrti svoga Nikole. Na hodniku sve se stišalo tek pred zoru, a tad je udova naglo sišla u gradsku crkvicu gdje je ostala dok se posve razdanilo. Isto jutro, da uzmogne odmah na put, prodala je u bescjenje dva prstena s alem-kamenima nekomu cesarskom časniku, skinuvši ih s prsta, pa krenula u Beč, ogorčena, poražena, tužna.

XXVIII.

Neprestano i usrdno molio je general Herberstein cesara Leopolda i gradačko vijeće da odvedu Katarinu iz Hrvatske, jer da je sav hrvatski narod mrzi, te će još navaliti na Čakovec da zadavi nju i njezinu kćerku. Hrvati su uvjereni da je Katarina prava začetnica urote, da je ona svemu zlu kriva. Sve je to general lukavo i uši re nanizao i izgladio, a šarao je i opsjenjivao tako, jer se bojao da će se narod, pošto je malko zavirio u bečke račune, podići za svoju banicu koju je ljubio i žalio. Marino Zorzi, mletački poslanik u Beču, javljao je svojoj vladi da je cesar Leopold veoma zabrinut što odvažna banica još u Hrvatskoj boravi, što je žale njezini narodi: "*... compatita da suoi populi*".

Bilo je 15. srpnja 1670. malo po podne kad je pukovnik Zeiss banuo u Katarininu ložnicu, sav razdražen, zapaljenih obraza, pomućenih očiju. Vidjelo se, nešto ga je smelo pri objedu. Odmah za njim doglavinja i povjerenik Wildenstein, a i njegovo se lice užarilo.

Katarina je bila zadrijemala. Zora se podnimila uz majčino uzglavlje na stolčiću.

- Ustanite! - viknuo je Zeiss, tresnuv vratima.

- Što hoćete? - trgla se Katarina iz sna.

- Odmah na put! Prokletstvo, sablazan: ni mirno objedovati ne mogu zbog vas!

- Majka je još bolesna...

- Ni riječi! Odmah na put! Opet zapovijed od njegova veličanstva da vas moram otpratiti iz Hrvatske. Prokletstvo, ni pri stolu nemamo mira zbog vas! Još danas krenut ćete da, odmah!

- Njegovo veličanstvo oštro piše... Da, ni pri stolu nemamo... - promuca barun Wildenstein.

- Ako nećete milom, moji će vas baciti na kola. Što vi nećete? Čujte, njegovo veličanstvo oštro piše! Ustanite! - prodere se Zeiss.

eLektire.skole.hr

- Ja ću u Beč kad ozdravim - odgovori Katarina spokojno, okrenuta k Zori.

Zeissu sune u glavu neka misao, pa obrne mirnije:

- Dobro, poslat ću vas u Beč. Njegovo veličanstvo želi s vama govoriti. Pođite u Beč, bit ćete slobodni. Dakle?... Vi šutite? Molim vas, ustanite. Nemojte me siliti...

- Dragi pukovniče, što bi je molio - mahne Wildenstein desnicom.

- Vi dakle nećete? Dobro!... - zagrozi se Zeiss pa izađe s barunom.

Zora padne na majčino srce, a majka se zamisli, drhtne, poljubi kćerku, ustane, zovne sobaricu Mariju i upita je hoće li s njom na put. Marija zajeca da hoće, pomislivši na smrt one mlade sobarice koju je bila dovela udova banica u Čakovec. U onoj groznoj noći kad je udova drhtala u svojem pustom strahu, istrgala se njezina sobarica iz grabežljivih šaka, pa se strmoglavila s drugoga kata u dvorište. Udova je čula njezin vrisak i jauk.

Sobarica Marija pođe u drugu sobu, a Katarina i Zora brzo se obuku u crno, kleknu pred slikom Blažene Djevice i sklope ruke. Poslije molitve sjednu na divan. Neko su vrijeme šutjele. Zora pane na koljena pred majku, pretužno je pogleda, bujica suza grune joj iz očiju, glava joj klone na materino krilo. I Katarinino lice polile su suze.

- Majko, bolesna si... umrijet ćeš na putu...

- Ne plači, tugo moja. Zeiss je kazao da će nas poslati u Beč, ali: "Viruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku." Da su nam ove riječi bile uvijek na umu, ne bi nas snašao ovaj jad. Neka bi barem dobri Bog dao da bude naš udes vječna opomena našemu narodu. Sve smo već izgubili, rasuti smo, pa slutim crne dane - hoće da nas zataru, ali živjet će naš narod, pomišljat će na naše patnje, uspomene na nas čuvat će ga od najvećeg zla...

Tako je tješila svoju kćerku. Nježnoj djevojci još se nije bila navršila šesnaesta. U zatvoru i u onakvu jadu i vaju njezino je lice bilo blđe negoli prije; iz svijetlih očiju provirivala je bol i tuga, čitavo more čemera. Bila je nježna i povisoka rasta, sva skladna i milovidna, obavita sjetom i djevičanstvom, prava slika svete mučenice. Bolesni odsjev prečiste i rascviljene njezine duše pred svakim je milostivim okom posve zastirao mladu i prekrasnu djevicu. Ona je bila samo ojađena kćerka i sestra.

Oko četvrtog sata popodne javi sobarica Katarini da dolaze hodnikom Zeiss i Wildenstein s nekoliko vojnika, i još žurno doda da će uzeti sa sobom svoj kovčeg gdje je bilo među haljinama Katarinina nakita, pa i krstaša talira i cekina. Sve to predala je udova banica sobarici da ondje sakrije.

U ložnicu uđe pukovnik Zeiss i barun Wildenstein. Lica im gore od vina, oči im se krijese. U sobi pred ložnicom bilo je desetak oklopnika, prostih vojnika. Vrata širom otvorena.

- Gospođo, izvolite u dvorište. Sve je spremno. Izvolite! Ha, ha, ha! - nasmija se Zeiss i ponudi Katarini ruku, nakloniv se glavurdajući, naširoko koračajući.

- Gospođice, izvol... izvolite! - mucao je Wildenstein nuđajući ruku Zori.

Majka i kći ni da bi se ganule na divanu.

- Slavna banice, vi nećete u dvorište? Ja vam viteški nuđam svoju ruku, a vi me prezirno odbijate. Kako ste ponosni! He, he: kneginja Zrinjska! Bolesni ste, lakše ćete sa mnom niz stube. Izvolite, preuzvišena gospo! - klanjao se Zeiss.

- Svijetla kneginjice, izvolite! - klanjao se Wildenstein Zori. - Oh, krasan vam križić visi o vratu! Ta tri kamenčića na njem veoma su... Kneginjice, kako bih sretan bio da imam od vas malu uspomenu!... - kesio se barun, ispruživ desnicu nad Zorina njedra.

Zora se trgne k majci skine zlatni križić s alem-kamenima, pa ga metne na stol. Povjerenik dvorske komore spremi u džep križić što ga je Zora bila dobila od svoje majke na dan prve sv. pričesti. Zeiss je šinuo ispod oka Wildensteina koji se ovako zahvalio:

- Znao sam ja, svijetla kneginjice, da ste mene naumili nadariti malom uspomenom. Dakako, ova uspomena jasno svjedoči da sam vam mio. Lako se nađu srodne duše. Ha, ha, ha! O znam, ja...

- Prokletstvo! Barune, svršite! A vi druge ustanite - vikne Zeiss i lupi nogom o pod.

Majka i kći ni da bi se ganule na divanu.

- Momci, odvedite ove dvije ženske u dvorište! - zapovjedi Zeiss vojnicima koji navale u sobu, opkole majku i kćerku pa hoće da stave ruke na njih.

Katarina i Zora ustanu.

- Dijete moje, hajdmo - šane majka.

- To je grozno! - strese se sobarica. - Kako će bez haljina na put?

- Imate li pri ruci kakav sanduk? Žurno! - krikne Zeiss na sobaricu.

- Žurno! - grakne Wildenstein.

Marija dovuče iz predsobe veliki sanduk, otvori ormar, uze nešto haljina i rubenine, pa počne slagati u sanduk. Barun Wildenstein izbaci sve i zakrešti na sobaricu:

- Što im treba toliko haljina? Jedna haljina, četiri košulje, tri para čarapa svakoj je dosta!

- Gospodine barune... - moli sobarica.

- Šuti, tatice! Ta rubenina pripada dvorskoj komori, a ti hoćeš da je ukradeš? - zabreči Wildenstein.

- Molim barem šest košulja za svaku... - opet će Marija.

- Živinče, hoćeš da ti rascijepam tu ludu glavu?

- Sanduk će biti prazan - rasrdi se sobarica i hitro baci u sanduk svu rubeninu.

Povjerenik dvorske komore bijesno je odrine od sanduka, sve opet izbaci, a onda vrgne u njega dvije haljine, osam košulja, šest pari čarapa, sve pritisne šakama, zatvori sanduk i zapovijedi vojnicima da ga odnesu na kola.

- Siđite u dvorište! - izdere se Zeiss na Katarinu i Zoru, pa zamoli Wildensteina da zajedno isprate one putnice.

- Ostat ću ovdje da odmah zapečatim sve ormare za dvorsku komoru - odvrati barun smeteno.

Zeiss ga mrko omjeri, smrsi nešto iza zuba, pa izađe iz ložnice s Katarinom i Zorom koje su umolno pogledale na sliku Blažene Djevice i bolno uzdahnule. Blijede, skršene, držeći se za ruku silazile su širokim stubama, a Marija sa svojim kovčegom.

Posred dvorišta bijahu dvoja seljačka kola, jedan časnik i trinaest mušketira na konju, a podalje, ovdje-ondje, više časnika i mnogo vojnika koji su gledali one u sredini. Pukovnik Zeiss dao je Katarini, po previšnjoj zapovijedi dvije sobarice i dva podvornika, osim Marije Sedlizin. Kralj je htio pokazati pred svijetom kako obzirno postupa s Katarinom.

Posve slaba, iznemogla od bolesti, oslonila se majka na kćerku, a sluge priskočiše i podigoše je na kola, na prosta seljačka kola. Zora se uspne sama, sjedne uz majku, svije joj ruke oko vrata i spusti glavu na njezino rame. U taj par nosio je Hinko Mazig, onaj krupni i rumeni pivničar naramak sijena iz jedne staje.

- Što ćeš? Miči se, gubo! - prodere se Zeiss na pivničara.

- Nosim ovo malo sijena da im bude mekše.... - jecao je Hinko.

- Dosta je sijena u kolima! U kraj, glupane, ako nećeš da... - zagrozi se Zeiss, udariv po sablji.

- Gospodine pukovniče... - zaplače Hinko i htjede baciti ono sijeno u kola.

- Šuti šareno kopile! - bijesno će pukovnik, istrgnuv napola sablju. Nato pogleda Katarinu, podvije ruke na prsima, zaklima, pa se iskesi: - Gospo, kad se sastanete s banom Petrom Zrinjskim, recite mu da ga lijepo pozdravlja pukovnik Zeiss, zapovjednik grada Čakovca!

Na te riječi svi cesarski časnici prasnu u grohot.

Katarina pomisli na Golgotu, podigne oči k nebu, ne reče ništa nego stisne Zorinu desnicu da utješi svoje dijete, da priopći svoju misao onim stiskom...

Hinko Mazig bio je tužan što mu nisu dopustili da pođe s banicom. On je još stajao nedaleko od kola kad je Zeiss zapovijedio časniku koji je bio pred mušketirima da krene iz grada. Časnik podbode konja, mušketiri polete za njim, kola zadrndaju, a u taj hip baci Mazig ono sijeno u njih. Zeiss silovito odrine Maziga, ovaj skoči pred njega, pljune mu u lice i rukne: "Pijani razbojniče!" Zeiss trgne sablju, bijesno udari, raskoli pivničaru glavu, grozan jauk odjekne dvorištem. Katarina i Zora okrenu se i vide kako se Hinko valja i trza na zemlji, kako pridiže krvave ruke, kako se hvata za glavu... Hip zatim zađu njihova kola pod bedem, projure mostom, pa udare ravnom cestom put sjeverozapada...

Bilo je u pučini ljeta, 15. srpnja za nesnosne sparine. Vruć, upaljen zrak titrao je nad onom ravnicom, a vjetra ni ćuha da rashladi malko onu pripeku. Veliko, krvavo sunce, obavito žarkim kolutom od rasijane pare, naginjalo je k zapadnim humcima. Sva je priroda, pritisnuta i ukočena omarom, sijevala žestokim rumenilom; sve je bilo ozareno suncem, šume i šikarje, pojedini hrastovi i jablani, i kupovi sijena na pokošenim livadama, i žito na oranicama, i činilo se da se upalilo zlatno klasje, da je plamenčić svaki klas. Katarina i Zora uznojene i zaprašene, tresle su se na onim seljačkim kolima sjedeći na sijenu što je bilo pokrito poderanim sagom.

Pred njima je jahao Ivan Weginger, visok i okostan čovjek, crvenkasta lica, prije nekoliko godina zapovjednik one straže što je stanovala u kućerini na Korani, blizu Karlovca, te lovila djevojke, a sada pobočnik u Zeissovoj pukovniji. Za Wegingerom kasalo je sedam mušketira, za ovima jurila su dvoprežna kola s Katarinom, pa kola sa slugama, onda opet mušketiri, šest na broju. Seljaci po livadama stali bi u poslu, neki su se pridizali u hladovini pod drvećem, a djeca trčahu na cestu da vide čudnu povorku, one mušketire. Onamo na ravnici iza povorke rumenio se golem dvor nadvisujući svoje bedeme, i činilo se da je narastao u onoj sparnoj omari, i da su ga poštrapali sunčani traci kao krv... Vruća je prašina izgrizala Katarinine i Zorine oči, letjela im u usta, davila ih, a i žeđa ih je morila, palilo ih u grlu, ali se nisu tužile jedna drugoj. Sve to bile bi mnogo mučnije podnosile da nije bilo u njihovim dušama one velike tuge i boli: misao na muža, oca, sina, brata, na sve svoje, na otadžbinu, na sve nevolje i grozote. Ta je misao zatomila svaku drugu bol. I onaj strašni prizor u Čakovcu kad je krenula iz dvorišta, nije mogla Katarina skinuti s očiju, i pomislila bi na svoj narod, i krv bi joj stinula u srcu...

Sunce je zapadalo, naglo su se duljile sjene drveća, kada je povorka zapala među oveće humke. U nekom štajerskom selu odahnuše malko, okrijepiše se dobrom vodom. Tu je Weginger progovorio nekoliko riječi s Katarinom, silio se da bude što prijazniji: kradom bi virnuo na Zoru. Seljaci bili su pred svojim kućama, potiho se razgovarahu, a nitko da bi se približio k onim kolima. Neke majke pokazivahu s kućnog praga one vojnike svojoj dječici da je umire u naručaju.

Povorka se lagano izvi iz sela na brdašce, otkud se vidi varaždinska ravnica. Bila je jasna noć, lijepo se razabirahu brda i planine, najljepša među svima visoka Ivančica. Mjesečina srebrnila je Dragu, livade, šumovite kose, sav onaj krasni kraj. Iz prodola strujao je blagi povjetarac da te oživi od dnevne omare.

- Majko, kako ti je? Jesi li umorna? Ti mi nećeš reći?... - uzdahne bolno Zora.

- Poslije one pripeke ovaj mi noćni zrak godi. Ne boj se, dijete moje, za mene. Iskrica je nade proklijala u mojem srcu: možda nas vode u Beč... Ova me nada tješi, sve ću lako podnijeti...

- Ti želiš govoriti s kraljem?... Ja se uzdam samo u Boga. Kralj zna sve, a mi još trpimo...

- Rekoh ti, Zoro moja, da je samo iskrica nade... - umukne majka, a nakon duge šutnje nastavi: - Gledaj, onamo na jugu, ono je Ivančica. Lijepo se raspoznaje... Hoćemo li se kad vratiti u domovinu?... U njoj je od našega roda, od svih Zrinjskih i Frankopana, jedina Judita, nježna opatica!... Sirotica moja, ona ne zna koliko svi ostali trpimo. Svi smo istrgnuti iz zemlje za koju trpimo... Što je htio tvoj otac? Ništa drugo nego da Hrvatska bude sretna, da u njoj vlada pravica. Više od šest stoljeća tekla je krv našega roda za slobodu hrvatskoga kraljevstva, a vidjela si tugo moja, kako su nas odveli iz naše otadžbine... Dijete moje, nema većeg jada nego ostaviti otadžbinu dragu!... I siromahu pravi je baštinik njegova otadžbina, jer njoj pripadaju njegove kosti.

- Oh, majko...

- Zoro, pogledaj Ivančicu... Pod njom, na brdašcu, sjaji se crkvica. Sv. Duha na mjesečini... Kao da čujem tužno zvonjenje... Ti ne čuješ?...

- Ne čujem, majko...

- Kao pramen bijele magle vije se nešto brijegom iznad one crkvice gdje sam se ja s tvojim ocem kad smo bili zaručeni, kad sam bila mlada kao što si ti sada, molila Bogu za našu sreću i za sreću našega naroda. Bilo je u proljetno doba. Poslije molitve stajali smo pred crkvicom na maloj tratini i blaženi smo bili motreći ravnicu, dolove i humke u večernjem ruju. Tvoj mi je otac stisnuo ruku i uzdahnuo: Katarina, kako je lijepa naša Hrvatska!... U njegovim su očima bile suze, i u mojim, ali ne ovakve!... Hrvatska bijaše u ruci Gospodnjoj čaša iz koje su pili narodi našu krv, opojili su se njom, poludjeli su... Za Ivančicom je naše rajsko Zagorje, opet brda, pak ravnica, opet velebne planine, a iza njih naše milo more... Zbogom, sveta domovino!...

- Zbogom, bijedna... - zajeca Zora.

- Bijedna, bijedna!... U njoj ostavljamo svoje grobove, tolike mile ploče, i naš poniženi narod, i naše raskopane gradove... Još negdje tužno zvoni mrtvačko zvono... Za onim našim gorama udarit će svi u plač i ridanje, smrt popet će se na prozore da ugrabi i djecu našemu narodu... Hrvatska zemljo, zbogom!... - pritisne Katarina rukama srce, sva se uzdrma.

- Oh, kad ćemo se sastati s ocem!...

- Jadni tvoj otac!... A Ivan, a Fran?... O Jeleni ni glasa!... Zna li ona za svu našu nevolju?... Da nas vidi tvoj otac!... Bog sam znade kako je njemu... Djeco moja, djeco moja!... - zaplače Katarina prigušeno i sklopi drhtave ruke pred licem.

Noćni je lahor strujao, pun je mjesec sipao bajnu svjetlost na njihova lica, blijeda i stegnuta od boli, i na Katarinine ruke, sklopljene na molitvu: "... Nebo će otkriti zločine naših zatornika, zemlja će se podići na njih. Kad bude naš neprijatelj imao svako bogatstvo, onda će tjeskoba navaliti na njegovu dušu. Njegova djeca bit će prosjaci, jer će se povrati-

ti tuđa progutana dobra. Bože, razbij zube u njihovim ustima! Bože, samo si ti milostiv i pravedan i svakomu naplaćuješ po djelima njegovim!"

Kočijaš, neki cesarski vojnik, začuvši jecanje, okrenu se, izvali oči na Katarinu, saže ramenima, pa opali bičem konje.

- Majko, protegni se malko na sijenu. Pokrit ću te sagom na kojemu sjedimo.

- Ne bih mogla usnuti. Ti sjedi niže, počini mi glavom na krilu. Patnice moja, koliko si noći probdjela uza me bolesnu!

To reče, pa pritisne Zorinu glavu na njedra i obaspe je cjelovima. Malo zatim opazi kćerka:

- Pred nama je neko selo; eno crkve na mjesečini.

- Već se ne vidi Ivančica... - uzdahne Katarina.

Kad stignu u selo, pobočnik Weginger dojaše k banici i reče joj da će tu otpočinuti do zore. Bilo je jedanaest sati.

- U selu je malena gostionica, ako želite, možete u njoj spavati nekoliko sati. Naručit ću vam postelje - nakloni se časnik s konja.

Katarina mu odgovori da će ostati na kolima. Kad se okrijepiše vodom, poravna sobarica Marija sijeno na kolima i pokrije ga svojim ogrtačem. Majka i kći legnu, a sobarica rastegne nad njima onaj poderani sag na kojem su prije sjedjele. Seljani, saznavši od vojnika tko je na onim kolima, bili su se približili ali ih je časnik odmah rastjerao te zapovijedio i njima i vojnicima da se ne smiju ni razgovarati na cesti. Katarina i Zora dugo nisu mogle usnuti, a kad ih napokon svlada san, sad jedna sad druga naglo bi se trgnula, probudila.

U zoru krenuše iz sela. Opet osvanu vedar dan. Nekoliko sati ugodna hladovina, a kasnije stane sunce pripicati sve jače, spržit će i šumu i kamen. Cesta svuda zaprašena, žega i zapara veća nego prvi dan. I u prodolima bilo sparno, zrak gust, težak, zagušljiv. Do podne dva puta počinuše.

Negdje oko četvrtog sata nađoše se među brdinama. Sparina sve nesnosnija: spremalo se na oluju, od zapada dizali su se sivi oblaci, rastrgani na rubovima, sve većma tmasti, i domala navuče se nebo, pocrnje, i cijeli se kraj zaduši. U šumi, lijevo i desno, zavlada grobna muklost, svaki se list ukoči. Još malo, pa sijevne, grom zatutnji, vihor prigne vrške drveća, šuma zašumi, cestom se uzvitla gust oblak prašine. Opet sijevne, grom prasne, debele kaplje udare o lišće, o cestu, u svačije lice. Hip zatim nastao je sumrak, kiša zapljuštala kao da se nebo prolomilo, zavrgla se užasna oluja, silno počela kidati, a nigdje sela, nigdje kolibe. Na otvorenim kolima stisle su se Katarina i Zora jedna uz drugu, vjetar im je trgao koprene s lica, gonio im dažd u lice, munje sijevahu u crnom oblaku, grom gromu nije dao odušiti, svuda šum i prasak. Povorka se micala polagano protiv vjetra, svi su bili prignuti, a kad tresnu grom posve blizu, svak osjeti toplinu onoga žarkoga bljeska, sve se uzdrma, u šumi se nešto sorilo.

Cijeli je sat bjesnjela oluja. Svi su pokisli do kože, nikomu suho ni pod pazuhom; haljine su im se prilijepile na tijelo. Zora je plakala:

- Majko, poginut ćeš na putu.

- Više me puta zatekla ovakva oluja.

- Bila si zdrava.

- Ne plači, siroto moja. Bog će nas očuvati.

- Je li blizu koje mjesto?

- Mislim, nije daleko Vildon. Već sam putovala ovuda.

- Nije daleko, dva sata najviše - potvrdi Weginger, dojašiv k njima. - U Vildonu je dobra gostionica, vrlo dobra.

Časnik je uljudno govorio: oči bi mu svaki čas utekle na Zoru. Barun Wildenstein dao mu je pedeset forinti što će ih potrošiti putem na majku i kćerku, i na njihovu služinčad. Barun "je žrtvovao" tu svotu u ime dvorske komore.

Pred suton posve se razvedrilo, zrak se rashladio, vjetar je duhao s brdina, a Katarinu, onako mokru prolazili su mrzli trnci. Cijelim je tijelom osjećala bol, sva je bila slomljena. Po njezinoj haljini i po crnoj kosi cijedila se žućkasta, gusta i blatna voda, nakvašena prašina s ceste. Tako i po Zori. Mušketiri su naglije jezdili.

Već se bilo posumračilo kad su stigle u Vildon.

Katarinu digoše s voza i odvedoše u gostionicu, gdje se preobukla s pomoću kćerke i svoje sobarice, a čim je legla na postelju napala je groznica i dugo je tresla. Katarina je zatim pala u vrućicu, lice joj se užarilo, uznojila se, napokon je usnula, u kasno doba noći.

Pred sobom šetao je mušketir na straži.

Sutradan, rano pokuca netko. Zora tiho otvori, a Weginger joj šane:

- Na put!

- Majka je još bolesna. Spava.

- Molim vas, dođite na hodnik da je ne probudimo našim govorom.

- Što želite? - upita Zora kad izađe na hodnik.

- Svakako moramo danas na put.

- To nije moguće.

- Viša zapovijed. Da mogu, rado bih uslišao vašu želju. Barun Wildenstein dao mi je samo pedeset forinti. Kako da vas sve prehranim?...

- Ako majka ima novaca, dat će vam.

- Kako ne bi imala!

- Sve su nam vojnici oteli.

- Ja nisam. Vi mi vjerujete?... A kada bismo na put?

- Kad se majka malo oporavi, do pet, šest dana.

- Šest dana! Bacili bi me u zatvor. Da imamo novaca, mogao bih podmititi svoje "više". Vi me razumijete?... Oko pedeset cekina...

- Reći ću majci - obeća Zora, pa htjede da se vrati u sobu.

- Spava li vaša majka? Je li tvrdo usnula?

- Nije dugo što je opet usnula.

- Neizmjerno je žalim, a i vas... - zašuti hip Weginger, u očima mu nešto mune, prigne se k njezinu licu, pa dometne tiho: - Straža sluša naš razgovor, molim vas dođite amo u moju sobu, porazgovarat ćemo se o svemu. Vi, dakle, mislite još pet-šest dana?...

- Reći ću majci da vam dâ pedeset cekina...

- Dođite da vam sve razjasnim - prošapta časnik i htjede je uzeti za ruku.

Njegov je posmijeh prestraši, naglo uđe u sobu i zatvori vrata. Majka je još spavala.

Dva sata kasnije dobio je Weginger pedeset cekina. Od toga jutra zirnuo bi na Zoru samo katkad, veoma mrko, ljutito.

Pet dana kasnije otputovaše iz Vildona, a večerom uđoše u Gradac gdje se nastaniše, po zapovijedi vojnoga vijeća, u gostionici "K crnom orlu".

Prođe pol sata, u gostionicu dosrta mršav čovuljak, kratke i prosjede brade, crnih i oštrih očiju, sav u crnom odijelu. Pratio ga sluga, krupan momak koji je nosio oveliku škrinju. Onaj mršavi čovuljak žurno uzađe na drugi kat gdje nađe na hodniku Wegingera i šest mušketira. Časnik mu se pokorno nakloni.

- Dugo ste putovali! - zaklima ukorno čovuljak.

- Gospodine savjetniče, starija oboljela na putu, velika oluja... - ispriča se Weginger.

- Briga mene za oluju! Gledajte mi u oči: jeste li putem otvarali njihove sanduke?

- Nisam, poštenja mi moga.

- Jučer sam dobio od baruna Wildensteina pismo da je zaboravio pregledati sve njihove kovčege kad su otišle iz Čakovca. Gdje su te žene?

Weginger mu pokaže najbliža vrata. Savjetnik mu mahne da pođe s njim. Uđu. Katarina, bolesna i izmučena od puta, bila je već legla na postelju.

- Gospođo, ja sam Horacij Calucci, savjetnik dvorske komore - nakloni se čovuljak ozirući se za sobom. Suhim glasom doda: - Gospođo, sutra ćete u Bruck na Muri, a vaša kći u Celovec, u samostan. Tako zapovijeda njegovo veličanstvo.

- Majko, nitko me ne može otrgnuti od tebe - zaplače Zora i pane joj na njedra.

- Kad ozdravim, odmah ću u Beč. Javite kralju da ja ne dam svoje dijete nikomu.

- Pomislite na Boga! - zalomi sobarica Marija rukama.

- Je li ova djevojka vaša sobarica Sedlizin? - upita uzrujano savjetnik.

Sobarica mu odgovori da jest, a on joj zapovjedi da otvori sanduke, i zovne slugu koji je nosio nekakvu škrinju. Savjetnik izvadi iz većeg sanduka haljine i rubeninu, komad po komad, veoma oprezno. Ništa!...

- Otvorite i onaj kovčeg! - zakriči Calucci.

- Ovaj je moj... - prestraši se sobarica.

- Otvorite! - zareži savjetnik.

Marija otvori, a Calucci vadi komad po komad, lagano, vješto, neiskazano savjesno. Nenadano hukne poput sove koja je pograbila svoj plijen, oči mu se zakrijese, mršave mu i kosmate ruke zadršću. Diže pomalo, opipava, usta su mu suha, naglo mu se stežu i rastežu, zadihava se, pa odmata, oprezno odmata... ha! Nakit, zlato, dragulji, taliri, cekini!... Neko vrijeme zabezeknut kleči uz kovčeg, ogledava ono zlato, a onda se nabrekne, mrko upilji oči u postelju pa se zgraža:

- A vi, vi ste htjeli sve ovo zatajiti! Vi ste htjeli prevariti dvorsku komoru? O, vi ste znali da je sve vaše palo pod komoru, pa ste nam ipak htjeli nanijeti veliku štetu! Lijepo, lijepo: jedna Zrinjska, jedna banica, sad prosta tatica!

- Usaho ti jezik, gubava nepriliko! - krikne sobarica.

- Što veliš, tatice? - iskesi zube Calucci.

- Gnusna zmijo, tat si ti, ti! - vrisne Marija, otisne se od postelje kao nožem ubodena silovitu priuši savjetniku on se prevali, a jedan nakit udari o zid, dragulji se razlete.

Weginger pograbi sobaricu za vrat, ona mu šakom okrvavi nos, pa se stanu natezati, vući za kose, ali samo nekoliko hipa, jer u sobu nahrupe mušketiri. Onaj savjetnikov sluga nije se ni ganuo, kao da se skamenio.

- Razbojnici, lupeži, zmijski skot! - vapila je Marija, otimala se, lomila i trzala, izvan sebe, bijesna. Vojnici udarali su je nemilosrdno po glavi, po grudima, kud bi dosegli, a iz njezin ustâ svaki hip pukla bi kletva, jedna groznija od druge.

- Ubit ćete je! Ne mučite sirotu! - molile su Katarina i Zora.

Vojnici tresu Marijom o pod, uhvate je za ramena, za kosu, za ruke, pa je izvuku iz sobe, okrvavljenu po cijelom licu. Weginger nagne za njima na hodnik, otkud se čulo Marijino zapomaganje, sve tiše i tiše, pak kratak jauk da ti srce prostrijeli.

- Ubili su je! - protrne Zora i jače ogrli majku.

- Bijedna Marija!... Kad smo otišle iz Čakovca, vidjele smo nedužnu krv, a sad, čim smo amo... ah, sveti Bože! - sklopi Katarina ruke.

Kad su mušketiri vukli Mariju hodnikom, Weginger ju je zasjekao pri pasu, duboko. Još je živjela četvrt sata.

Savjetnik Calucci žurno je pokupio sav nakit i novce, sve metnuo u škrinju, pa odstrugnuo sa slugom iz sobe ne izustiv ni riječi.

Drugi dan dođoše k bolesnoj Katarini dva liječnika, ljudi veoma prijazni. Savjesno je pregledaše, ispitaše je o njezinoj nemoći, rekoše joj nekoliko utješljivih, a kasnije složno izjaviše pred vojnim vijećem "da je ona uistinu bolesna i posve slaba".

U gostionici "K crnom orlu" stanovala je Katarina jedan tjedan. Onako je bolesnu preniješe, u noćno doba, u samostan dominikanaca na Trgu Taumel. U samostanu dadoše joj tri sobice, postrance nad dvorištem i nitko nije smio k njoj, ni opatice, osim slugu. Na straži bilo je uvijek trinaest vojnika dan i noć, s jednim kaplarom. Služinčad nije mogla nikud iz samostana.

U gostionici "K crnom orlu" Katarina je ostala "dužna" sto i dvadeset forinti, a vojno vijeće nije znalo otkud da plati taj dug, pa je pisalo kralju koji je odgovorio da se taj dug namiri od Katarininih dobara, a Katarinu neka otprave u Bruck čim malko ozdravi. Straža mora biti jaka, zatvor strog.

Tako piše kralj svaki tjedan, ali Katarina uvijek leži, svi liječnici tvrde da je uistinu bolesna, da ne hini. Ona silno strada s kćerkom: nemaju hrane, ni haljina. Kralj zapovijeda vojnom vijeću da troši na Katarinu i Zoru, na sluge i stražare sto forinti mjesečno, a vijeće prepokorno odgovara da je to premalena svota. Kralj dokazuje različitim primjerima iz povijesti austrijske da je prevelika ta svota: kad je kraljevstvo češko slomljeno u bitki na Bijeloj gori, te i te velikašice dobile su samo pedeset forinti mjesečno!

Katarina nije ništa mogla dočuti o svojima koji su bili u Beču, ni o drugim milima, ni o svojoj otadžbini, a to ju je najviše mučilo. Posve odvojenoj od svijeta, u velikoj tuzi i bolesti jedina joj je utjeha bila Zora. Čudila se tjelesnoj i duševnoj snazi svoje kćerke, mnogo se za nju molila Bogu, i bila je uvjerena da su joj molitve uslišane.

Tako prođu tri mjeseca, prikuči se i jesen, nastanu hladni dani, a vojno vijeće opet moli kralja Leopolda I. da zapovijedi vojnoj komori neka pošalje Katarini i Zori nešto haljina. Skrajnja nužda iziskuje, piše vijeće kralju, da se opskrbe s više drugih odijela, jer kći ima samo jednu jedinu haljinu i odjeću koja je međutim gotovo posve poderana, i možda četiri košulje, a majka samo možda tri košulje: "*... Die höchste Noth aber erfordert, dass sie mit andern und mehreren Khlaidungen versehen werden, zumahlen die Tochter nur ein einiges Röckhle und Khlaidt, welches aber fast ganz zerissen, und etwo vier Hemeter, die Muetter aber nur two drei Hemeter bey sich hat.*"

Poradi tih "Röckhlela, Khlaidta i Hemetera" rasprelo se dugo dopisivanje između vojnoga vijeća, dvorske komore i kralja, a napokon dobile su Katarina i Zora od svoje služinčadi ono što nije "mogla" dati dvorska komora.

XXIX.

Jedne noći, na izmaku listopada 1670. pisao je general Gremonville neko dugo izvješće svojemu kralju kad mu sluga najavi pukovnika Frana Gundulića. Poslanik se malo začudi veselo pođe došljaku u susret, gospodski mu pruži ruku, pa ga umoli da sjedne.

- Oprostite, gospodine poslaniče, što vas u kasno...

- Molim, veoma mi je milo... Dragi pukovniče, otkud vi u Beču?

- Od danas popodne. Prva mi je briga bila da posjetim vas - nakloni se Gundulić. Bio je u crnom odijelu.

- Vi ste dugo bili u Pragu?

- Osam mjeseci.

- Koliko nesreće u to vrijeme! Bit će vam poznato sve o banu i Frankopanu?

- Čuo sam svašta, ali... - živo mu pogleda Gundulić u oči.

- Da, da, svijetom se pronose svakojake vijesti. Znam da niste mogli čuti istinu. Parnica se potajno vodi. Dok su Zrinjski i Frankopani bili u Beču, još kako-tako, ali sad su u strogom zatvoru. U Beču su bili četiri mjeseca i nekoliko dana.

- Čuo sam da su 27. kolovoza odveli bana u Bečko Novo Mjesto, a Frankopana u Schottwien. Malo dana zatim odveli su i Frankopana u Bečko Novo Mjesto jer se cesar bojao da bi mogao uteći iz Schottwiena...

- Čuli ste istinu. Da, to se dogodilo pred dva mjeseca. Kako rekoh, sad su u strogom zatvoru svaki za sebe.

Okrutno ih čuva njihov tamničar grof Heinrich Mansfeld. Vi znate kako su ih uhitili...

- Nečuveno vjerolomstvo! Što veli sada njegovo veličanstvo Ljudevit XIV.?...

- Da, vjerolomstvo, prevara... Ja sam čestitao u ime svojega kralja cesaru Leopoldu I. što je sretno pohvatao glave urotnika.

- Vi ste mu!?... - trgne se Gundulić.

- Vi se tomu čudite? - posmjehne se Gremonville. - Dragi pukovniče, meni se čini da vi ne znate što znači riječ "čestitati" u diplomatskom govoru. Teško bi mi bilo kazati vam sve što ona znači, ali jedno vam mogu reći: nikad ono što u običnom govoru. Ja sam ovaj put čestitao bečkom dvoru, jer su mu čestitali i poslanici drugih država, a najvećma zato da se lakše uzmognemo pripraviti za budućnost. Moj slavni kralj radi promišljeno. Zasada nije mogao drukčije. Takvo je današnje vrijeme. Osvanut će dan obračuna. Španjolska me stranka ružno osumnjičila na bečkomu dvoru da sam ja bio glava urotnika. Učinio sam sve što sam mogao da uništim tu potvoru. Katolički je svijet prevaren da je Zrinjski sklopio savez sa sultanom, tu opsjenu ne može lako raspršiti ni moj veliki kralj, a dok postoji ta opsjena, kako da pomogne njegovo najkršćanskije veličanstvo Zrinjskomu?... Ja znam nepobitnu činjenicu da nije Zrinjski odobrio onaj ugovor što ga je njegov kapetan Bukovački zasnovao bio sa sultanom: "... *ne l'avait point encore ratiffié.*" To sam ja

javio svojemu kralju. Dragi moj pukovniče, ja opetujem: osvanut će dan obračuna! - snizi glas Gremonville, rumen mu podudari licem.

- Jesu li Zrinjski i Frankopani u okovima?

- Mislim da nisu. Ne znam. Možda jesu... Vjerujte mi, ne znam. Ministar Lobkowitz dva je puta posjetio bana u mjesecu svibnju, te ga je veoma mudro nagovarao da piše svojemu zetu u gornju Ugarsku neka položi oružje, neka preda svoje tvrde gradove cesarskim generalima. Uvjeravao ga da će kralj njega i Frankopana pustiti na slobodu, da će im povratiti sva imanja kad prestane buna u Ugarskoj. Zrinjski, znajući tada da će cesarska vojska slomiti napokon nesložne ugarske velikaše, pisao je svojemu zetu da se izmiri s dvorom. Još se nadao da će spasiti svoju porodicu i sebe. Iskrica nade... Dok se dvor bojao bune u Ugarskoj, postupalo se s banom i Frankopanom strogo, ali ne okrutno. Dvor se čuvao da još većma ne ražesti velikaše, da ne raširi požar. Što buntovnici slabiji, to veća okrutnost protiv bana i Frankopana! - izreče Gremonville naglo posljednje riječi i skupi guste obrve.

Grozno harajući, već je potkraj travnja iste godine bila provalila cesarska vojska u gornju Ugarsku pod vodstvom generala Sporcka, vojvode Karla Lotarinškoga i Gottfrieda Heistera. Ovaj posljednji bio je krvolok: palio je i robio, sve je okrenuo pod mač, i starce i žene i djecu. Rakoczy je htio u tvrdi Munkač gdje je bila njegova majka s jakom posadom. Majka je odbila čete svojega sina žestokom vatrom iz topova. Rakoczy pohiti na Tokaj i Szathmar da ih otme Heisteru, a kad razabra da uzalud gubi ljude, krene k jakim Košicama. Uto mu stigne vijest da je njegov tast u tamnici, a malo zatim dobi i tastovo pismo da se izmiri s dvorom. Rakoczy vidi da se sve omaklo niz strminu, ali još ne zna što da učini. Sad se primakne Heister s velikom vojskom, a Rakoczy raspusti svoje čete pa ode u Saros-Patak gdje je bila njegova Jelena.

Neki se velikaši, kao Esterházy i Palfi, iznevjeriše narodu, a više njih uklonilo se u Erdelj. Najdulje branio se grof Stjepan Tekeli - Tököli - u svojem gradu Arvi gdje je umro za opsade. Mladi Emerih, njegov sin, sretno umače u Poljsku, preobučen u ženske haljine. Taj se mladi velikaš već u svojoj petnaestoj godini odlikovao junaštvom. Hrvatski ga narod pozna pod imenom "Tećelija bane".

I Ana Vesseleny, palatinova udova, videći krvološtvo cesarske vojske, bila se podigla da brani svoj grad Murany. Cesarevci dobiše ga u svoje ruke prevarom, a udovu Anu odvukoše u Beč gdje je zatvoriše s mnogim ugarskim velikašima.

Ministar je Lobkowitz bio uvjerio grofa Nádasdyja, najbogatijega ugarskog velikaša, da mu je kralj sve oprostio, da može "bezbrižno živjeti" u gradu Pottendorfu, a u mjesecu rujnu 1670. provali u Pottendorf, u noćno doba, tri stotine vojnika, svežu Nádasdyja, odvedu ga u Beč i bace u tamnicu.

Strava zavlada po Ugarskoj: svud je tekla krv. Cesarevci opljačkaše gradove, neizmjerno bogatstvo, naslagano stoljećima u velikaškim dvorovima odvuklo se sada u dvorsku komoru, i prelilo se u torbe vojnika, najviših, viših, nižih i najnižih. Iz samoga Pottendorfa dobila je dvorska komora četiri milijuna forinti u gotovini. I golemi posjedi padoše pod nju i nitko nije tada na čitavom svijetu bio bogat kao ta komora.

Tako grozni nastadoše dani da je narod uzdisao za najdivljim turskim čoporima. Mnogi su ugarski velikaši i plemići stenjali u okovima, većina ih je pala u šake cesarske vlade izdajom svojih drugova koji su se tako htjeli dočepati tuđih dobara, velikih imanja utamničenih velikaša.

Narod je proklinjao izdajice, mrzio krvoločne tlačitelje, ali nitko nije mislio na osvetu koliko jedna mlada žena: Jelena Rakoczy, kći Petra Zrinjskoga. Ona je znala što se dogodilo

u Hrvatskoj... O svemu tomu razgovarahu se Gundulić i Gremonville sjedeći jedan nasuprot drugomu. Gremonville je pripovijedao:

- Sofija Rakoczy, kako sam čuo, izmolila je pomilovanje za sina, obvezala se platiti dvoru četiri stotine tisuća forinti i opskrbiti neke cesarske čete žitom i oružjem. Povrh toga posve je omúčila jezuite zlatnim praškom: "*... die Patres Societatis Jesu über und über mit Goldstaub eingepudert.*"

Gundulić upita poslanika za Katarinu, Zoru, Ivana, Juliju, Orfea i druge, a on mu odgovori:

- Katarina i Zora zatvorene su u Gracu, strašno stradaju. Ivan je ležao četiri mjeseca ovdje u Beču u zatvoru gradske gvardije, a zatim su ga odveli jezuiti Toma Grasser i Ivan Wargl u Prag gdje živi u njihovu samostanu. Kralj hoće da se Ivan posveti svećeničkom stališu.

- Ivan će zadati brige svojim učiteljima! - kimne Gundulić.

- Dok je još bio u Beču, pisao je kralju da ga pusti iz zatvora da neće nikako u Prag, da je punoljetan, da je učio humanistiku, filozofiju i politiku. Iz Praga pisao je Lobkowitzu da neće biti ni fratar, ni pop - "*perchè non ho vocazione d'esser frate, né prete*" - i da neće nad sobom ni prefekta ni odgojitelja, da ne mari ni za zavod, ni za školu svojih tamničara.

- Kako mrzi svoje tamničare! Znao sam da je u Pragu, svaki sam dan prolazio kraj onoga samostana, sve sam prozore gledao, ali uzalud... Bit će zatvoren nad dvorištem - uzdahne Gundulić.

Ivan je pisao Lobkowitzu i ovo: Ne marim za zavod svojih tamničara jer znam jahati, mačevati i plesati, i jer govorim *croato, latino, italiano, francese, spagnuolo, ungero e tedesco.*

Kralju se tužio da su ga lišili vjernoga njegova sluge, te da se uvijek boji jer ga poslužuju nepoznati ljudi. U svakom je listu molio kralja da ga uzme u vojsku, jer je to njegovo zvanje, jer želi biti na čelu jednoj satniji.

Ivan bijaše nagao i žestok. Njegovi su učitelji drhtali pred njim, jer su znali što znači ono sijevanje iz njegovih očiju. Sto je života u njem kipjelo, mučila ga gorka tuga, palila ga osveta, tajio je svoj jad, svake je noći prigušeno plakao, uvijek je mislio na svoje, kako će im i kada pomoći. Njegovi su tamničari molili kralja da ih oslobodi od mladoga kneza koji je pravi bič Božji za njihov samostan; prevruće krvi, slobodoumno odgojen. Hvalili su ga pak da je veoma uman, da je vidio mnogo svijeta i mnogo ljudi, da izvrsno govori mnogo jezika. Kralj nije htio uslišati molbe Ivanovih odgojitelja.

Gremonville je znao da je Sv. Stolica bila zaplijenila markeziju di Nemmi, onaj veliki Frankopanov posjed u Italiji, jer da utamničeni knez Frankopan nije imao zakonitih nasljednika. Kornelij Frankopan, potomak rozgve što se pred mnogo godina preselila u Italiju, ishodio je od Inocencija XI. da mu se preda polovica rečenoga posjeda. Druga polovica ostala je papinskoj komori.

O Juliji i Orfeu pripovijedao je Gremonville, koji je sve točno znao, da su se oni nastanili čim su došli u Italiju u furlanskom mjestu Rosacis kod grofa Ivana Valvasora, Orfeova ujaka.

Benedetto Giustiniani, Franjo Grimani i drugi mletački namjesnici, provedituri odmah javiše svojoj vladi kako je stigla Julija k onom grofu Valvasoru "s dvorom" od dvadeset i osam ljudi. U Rosacisu ostalo je s njom pet žena, jedan svećenik, jedan paž i dva podvornika, a ostalu je čeljad poslala u Hrvatsku. Još javiše revni namjesnici da je donijela sa sobom do dvadeset sanduka srebrnine, zlatnine, različitih dragocjenosti, ali je veoma žalosna što je odvojena od muža: "*... molto afflitta per la separtione dal consorte.*"

U mjesecu lipnju pisala je Julija Lobkowitzu da bi pustio na slobodu njezina Frana, te kako je nju slomila tuga da ne može izreći svoje velike muke, da živi u strašnoj neizvjesnosti, u bolnoj trzavici, a živi još, jer se nada da će napokon zagrliti svoga milog Frana. Moli ministra da joj oprosti što ga uznemiruje. Ona to čini s ljubavi što je žena dužna svojemu mužu: "*... per quell' affetto, che deve la moglie a suo consorte.*"

Kralj je Leopold neprestano molio mletačku vladu da bi njezini namjesnici u Furlanskoj uhvatili Orfea, a vlada je molila kralja da se malko ustrpi, i uvjeravala ga da će sve učiniti kako bi što prije obavila taj hitni posao, te ispunila njegovu želju. Iz množine spisa razabire se da se mletačka vlada nije prerevno dala na taj hitni posao. Konačno javiše joj različiti namjesnici da su svuda tražili kneza Orfea, ali njemu nigdje traga, nigdje. Mletačka je vlada opisala kralju Leopoldu goleme napore svojih namjesnika te izrekla svoj sud da je knez Orfeo, po svoj prilici, utekao iz Italije u Francusku.

Nikad se nije čulo kamo je dospio Orfeo, i teško da će se to ikad saznati.

Gundulić je pitao i za Forstalla, Bargiglia, Bukovačkoga, Mijakića i druge. Gremonville je znao da je Lobkowitz bio obrekao Forstallu biskupiju u Irskoj. Ni za Forstalla se ne zna kamo je dospio. Gremonville je bio uvjeren, kasnije, da ga je netko otrovao, maknuo s puta. Poslanik Marino Zorzi pisao je svojoj vladi u Mletke da je baš gnusno sve ono što je Forstall učinio protiv Zrinjskoga i Frankopana.

O dominikancu Bargigliu znalo se ovo: kralj Leopold pisao je kardinalu Hassiji, svojemu poslaniku kod Sv. Stolice neka uhite dominikanca. Kardinal je odgovorio da je Bargiglio bio u Rimu, ali je nekud iščeznuo.

Kapetan Bukovački živio je u Bosni, u crničkom sandžakatu, gdje je bio u visokoj službi sve do 1685, do svoje smrti. Muhamedanci su ga štovali a da nije prešao na njihovu vjeru.

O Mijakiću znao je Gremonville da ga je pred koji tjedan uhitio karlovački general Herberstein, pa dao odvesti u Gradac, u tamnicu na Schlossbergu. Vladiku odvedoše kasnije u tvrđu Glac, u Šleskoj gdje je tamnovao petnaest godina, do svoje smrti.

- Dakle, pred koji tjedan uhitio je Herberstein vladiku? I njegovi se Vlasi nisu pobunili? - upita Gundulić.

- Nisu. Čudni su ti Vlasi: osim vladike, svi su se iznevjerili Zrinjskomu!

- To nije po njihovu običaju. Oni se obično razdijele u dva tabora. Plane li rat između kršćana i muhamedanaca, jedan je dio s prvima, a drugi s drugima. Nadvladavaju li muhamedanci onda izmole njihovi saveznici Vlasi pomilovanje za svoju braću koja bijahu na drugoj strani. Nadvladaju li kršćani...

- Veoma mudro! - nakloni se Gremonville i odmah dometne:

- U vašem rodnom gradu nema Vlaha.

- Ni jednoga! U Dubrovniku da stanuju Vlasi!? - začudi se Gundulić. - Poznaju oni naše stroge zakone!

- Čuo sam da su ti zakoni protiv njih prestrogi, barbarski, okrutni. Oprostite...

- Gospodine poslaniče, istina je, takvi su ti zakoni, ali mora da je i neki razlog da budu takvi. Vi ne biste vjerovali koliko nam jada zadavaju Vlasi! - uzruja se Gundulić.

- Ja znam da se Zrinjski i Frankopani nisu mnogo na njih oslanjali. Čitao sam to u jednom istražnom zapisniku.

- Zar se ne vodi posve tajno parnica protiv bana i Frankopana?

- Ja imam sve zapisnike u prijepisu.

- Francusko zlato otvara... - nakloni se Gundulić.

- Ministarski tajnici nisu skupi u - Beču. Kako znate istragu vodi barun Hocher. Za prvog preslušanja na jedan Hocherov upit, odgovorio je knez Frankopan da kaniški paša nije htio siliti Vlahe u Hrvatskoj da budu uz bana Petra, jer je rečeni paša bio uvjeren da banu "*an diesem losen Gesindel nichts gelegen*". To su Frankopanove riječi.

- Mudri su Turci! - pridoda Gundulić zamišljeno. - Oni se vesele što su Zrinjski i Frankopani u tamnici. Beč i Carigrad nisu se baš potanko dogovarali - mislim da nisu - kako da unište Zrinjske i Frankopane, ali su se odmah razumjeli... U Carigradu umovahu ovako: Beč hoće da zatare Zrinjske i Frankopane. Stoga ih je naveo da se s nama donekle dogovaraju. Mi budimo uslužni Beču, a na svoju korist. Dogovarajmo se, dakle, jer Beč hoće da ih time omrazi pred svijetom koji se klanja Rimu. Dok je Zrinjskih i Frankopana, ne možemo ni mi, ni Beč posve slomiti Hrvatsku. Da nije njih, mi bismo već davno bili u Beču. Siget!... Kad njih ne bude lako ćemo u Beč. Neće dugo cesar na nas čekati. Tako umovahu u Carigradu, a u Beču ovako: dok bude bogatih i silnih Zrinjskih i Frankopana, hrvatsko kraljevstvo nije naše kako bismo mi htjeli. Kad ih ne bude, bit će naše, jer za navalu na Turke naći ćemo dosta saveznika. Pozvat ćemo sav kršćanski svijet da s nama na njih navali, da nas brani. Ali kako da uništimo one silne hrvatske velikaše? Neka Zrinjski sklopi savez sa sultanom...

- Tako je, tako je - prošapta Gremonville.

- Budućnost će pokazati hoće li Beč nadmudriti Carigrad ili Carigrad Beč. Paklenske li osnove! Bečka je vlada tlačila hrvatske i ugarske velikaše da ih natjera u zdvojnost, da ih uzmogne proglasiti kao buntovnike, pa skučiti njihove slobodne narode pod svoj jaram. Što su mogli raditi velikaši? S jedne strane Turci: pokolj, ropstvo; s druge strane cesarevci: ukinuće ustava, gušenje slobode, sve opačine, sva nasilja! Pa velikaši da ne ustanu na obranu svojih naroda, svojega imutka, svoje časti, slobode, života svoje porodice i svojega? Vlada je pogazila sva svoja obećanja, a najgore je i najužasnije što je gazila sva prava uvijek hineći da radi zakonito! Zar je bečka vlada stekla neka prava time što je drugima nanijela bezbrojne nepravde prevarom i prezirom i oskvrnućem svake pravice? Oh kad na sve pomislim, moja krv... - istisne Gundulić muklo i ogorčeno. Oči su mu žarko sijevale, čelo mu se uznojilo.

- Kralj je rastjerao posljednje skupštine u Ugarskoj, a nema očitijeg znaka da se tiranija želi učvrstiti negoli je zabrana javnih skupština. Tiranija je pobijedila: velikaši su veleizdajnici, preslušavaju se krivi svjedoci, na sve strane niču sudovi, utamničenim se drugovima obriču velike nagrade da bi se izdali, potvorili, optužili međusobno. Gospodine pukovniče, tiranija je pobijedila! - izreče Gremonville spokojno, zureći u prozor, pa nastavi tiše, zamišljeno: - Grozno, kad pomislim na njega, na njegovu djecu. Jadna Katarina, oh - trgne se poslanik, problijedi, živo pogleda Gundulića.

- Katarina!... A Jelena?... Da, grozno... - šane Gundulić, obori malko glavu i pritisne desnicom čelo što je jače mogao.

- A što se zbiva sada u Hrvatskoj i Ugarskoj! Čuo sam užasnih stvari. Krvavo ropstvo! - izusti naglije i glasnije Gremonville, kao da se prenuo iz misli.

- Soldačiji ništa nije sveto: djevojke se same strovaljuju u vode, siročad skapa po drumovima, a što je nečuveno, mnogi su se seljaci sami objesili da ne dospiju u vojničke ruke. Svijet bježi u Tursku, u ropstvo. Tako mi piše kapetan grada Rijeke - pripovjedi Gundulić.

- Dokazano je javnim spisom da su Nijemci oteli u Hrvatskoj i Ugarskoj u jednoj godini više novca nego Turci u trideset. Bit će mjesec dana što mi je rekao Lobkowitz da ja mo-

eLektire.skole.hr

ram biti bogat ako sam samo deset posto pridržao za sebe od onoga novca što sam ga dobio od svojega kralja za ugarske velikaše. Smionomu sam ministru odgovorio: vi ste zastalno bogati Krezo, jer se javno govori da ćete dobiti polovicu od svih dobara što ste ih zaplijenili buntovnicima. Vidio sam mu u očima da je pomislio: sreće li da je to istina!

- Rekli ste buntovnicima! Sve je njihovo propalo! Ja se bojim za njih... - uzdahne Gundulić.

- Što mislite? - pogleda ga oštro Gremonville.

- Da ih neće nikada pustiti iz tamnice.

- Nikada?... Ja se nadam, pustit će ih na slobodu čim bude buna posve ugušena. Što su i tko ban i Frankopan, vi to znate. Sav kršćanski svijet napeto čeka... Pred malo dana posjetio je nuncij njegove svetosti kralja i Lobkowitza. Oštrih su čuli od njega, od nadbiskupa Antuna. Njegova svetost poručila je kralju da pusti na slobodu Zrinjskoga i Frankopana ako nije posve dokazano da su krivi. Na dvoru su uvjeravali nuncija da će se sve lijepo izravnati, ali dvor hoće da se svrši parnica, da se što jače dokaže pred svijetom kako je cesar milostiv "veleizdajnicima". Pored vjerolomstva zasjat će tek silnim sjajem cesarska dobrota! I kardinal Barberini poslao je nekog opata k Leopoldu da se smiluje utamničenima.

- Bojim se za njih - ponovi Gundulić. - Pomislite na ono što se dogodilo u Češkoj pred pedeset godina, poslije bitke na Bijeloj gori. Pomislite na njihovo bogatstvo.

- Molim vas, te crne misli...

Ni Gremonville nije znao da je kralj Leopold I. pisao grofu Pöttingu, svojemu poslaniku u Madridu, još u mjesecu ožujku, dakle kad je Zrinjski bio u Čakovcu, ove riječi: "Danas pisat ću vam malo, jer imam mnogo posla. Veliki nemiri u Ugarskoj i Hrvatskoj... Petar Zrinjski htio se proglasiti kraljem Hrvatske i zemljama koje njoj pripadaju. Čini mi se da sanjam, i ne bih vjerovao da nisam to doživio sa svom pogibelju. Nadam se da će mi Bog pomoći, naučit ću ih pameti: udarit ću ih tako po prstima da će im glave odletjeti"...

Već je bio jedan sat po ponoći kad ustane Gundulić da će kući. Zamisli se malko, pa reče zlovoljan:

- Ja bih najvolio iz ove države...

- Vi ste mi govorili o tomu. U prošlom svibnju pisao sam svojemu kralju da želite stupiti u njegovu vojsku. Vi ste mi zimus kazali da ćete u svoju domovinu, da ćete sakupiti u Dubrovniku za njegovo veličanstvo Ljudevita XIV. jednu pukovniju od tri tisuće Hrvata...

- Razmišljam o tome... Opet kažem, bojim se za one...

- Ali, dragi pukovniče...

Tako razgovarajući se dođoše do predsoblja gdje se gospodski rastadoše. - Gundulić se oženio nekom dvorskom gospođicom, grofinjom Strozzi, i postao austrijski maršal.

Dugo se šetao Gremonville iz sobe u sobu, pognute glave, veoma zabrinut, sjetiv se jednog lista što ga je pisao 10. travnja one iste godine svojemu kralju. Među ostalim javio je onda kralju i ovo: "... Saznao sam pred dva dana od osobe dosta dobro upućene da nije vepar ubio drugoga Zrinjskoga, nego jedan lovac koga je cesar bio predobio, jer je on ugovarao s Turcima da se proglasi kraljem Hungarije pod njihovim pokroviteljstvom. Cesarova majka potvrdila mi je ovo posljednje, a ono prvo ne dopušta: "... *J'ai appris depuis deux jours d'une personne assez bien informée que ce n'avait pas été un sanglier qui avai tué l'autre Comte de Zerin, mais un chasseur que l'Empereur avait gaigné...*"

XXX.

Ivan Pavao Hocher, rodom Tirolac, "drzovit pripuz koji se izvio iz najniže vrste pisara do dvorskoga kancelara", mrzio je Hrvate i Ugre iz svega srca i često je govorio da bi se rado utopio u njihovoj krvi. Njega je kralj Leopold I. imenovao istražnim sucem u Beču, a grofa Rottala u Požunu, čim bijahu "pohvatani urotnici i buntovnici". A sad: goleme parnice, duge istrage, beskonačni zapisnici, grozne optužbe, nebrojeni krivi svjedoci nikad suočeni s optuženicima, nikad poznati, najpodlija izdajstva, najsramotnije i najbezdušnije potvore, a kruna svemu tomu: strašna mučila, tortura! Poslanici različitih država duga su izvješća napisali svojim vladama o velikim parnicama protiv "glasovitih urotnika". Politička parnica u sedamnaestom stoljeću!... U istražnim zapisnicima uz imena Zrinjskoga, Frankopana, Nádasdyja, konjušnika Lahna i drugih često se spominju mučila, tortura.

Hocher je najprije 23. travnja 1670. preslušao konjušnika Lahna koji je svašta govorio protiv bana, ali Hocher nije time bio zadovoljan, pa je konjušniku pokazao mučila. Tad je perovođa Abele zabilježio da je pl. Lahn stao drukčije govoriti jer se Hocher zagrozio "*mit Foltern und Hängern*". Konjušnik je iskazao sve upravo onako kako je htio istražni sudac.

Od početka svibnja do kolovoza 1670. preslušao je barun Hocher više puta Zrinjskoga i Frankopana dok su bili u Beču. Svakojako se mučio da ih zavede, da ih prevari, da ih omrazi međusobno, te se čita u njegovim istražnim zapisnicima kako se oni međusobno optužuju, kako svaljuju "krivnju" jedan na drugoga, kako se brane od tobožnjeg izdajstva. Mnogi čini jasno dokazuju da je Hocher izmislio sve te optužbe i obrane. Što vrijede istražni zapisnici gdje se govori o torturi? Neki su poslanici pisali svojim vladama da je čitava ta parnica nečuvena opsjena, jer se zna da je Zrinjski osuđen dok je još bio u Hrvatskoj, da ga je svatko već onda smio umoriti te dobiti za to veliku cesarsku nagradu!

Potkraj kolovoza 1670. javio je Hocher da je svršio istragu protiv Zrinjskoga i Frankopana.

Po savjetu svemožne dvorske stranke kojoj bijahu na čelu o. Miler, kraljev ispovjednik i španjolski poslanik markiz De Los Balbesos, sastavi sada cesarski dvor poseban sud, takozvani *judicium delegatum.* U ono vrijeme zvao se takav sud: "nepristrani sud". Dvor bi ga sastavio kad se radilo o veleizdaji.

U tom su "nepristranom sudu" bili: barun Hocher kao predsjednik, grof Gottlieb Windischgrätz, vitez Ivan Hörwart, Gašpar Zdenko vitez od Kapliera i Sulevica, grof Joahim Windhaag, vladin savjetnik vitez Julij Buccellini, Franjo Adler, Gustav Brünig, Krištof Abele, Ivan pl. Löwenthurm, dr. Ivan Molitor i dr. Ivan Krumbach.

U tom sudu nije bilo ni Hrvata, ni Ugra, niti jednoga...

"Nepristrani suci" "duboko" proučiše istražne spise, pa se obratiše na velike škole u Ingolstadtu, Tübingenu i Lipskom da čuju njihovo mnijenje.

"Veleučeni pravnici" izjaviše da su Zrinjski, Frankopan i Nádasdy buntovnici i veleizdajnici, njihova imanja neka se zaplijene, žig veleizdaje neka padne i na njihovu djecu. Još izjaviše spomenuta sveučilišta, da *judicium delegatum* mora svakako postupati protiv buntovnika po sudbenom redu cesara Karla V, naime po "*Hochnothpeinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Caroli V.*"

eLektire.skole.hr

Po tom sudbenom postupku odsjekla se ruka optuženiku, trgalo se njegovo meso usijanim kliještima, rezala mu se koža na pase, vješalo ga se da su mu pucale kosti: "... *Handhauen, Zwicken mit glühenden Zangen, Riemen aus der Haut schneiden, Hägen...*"

"Nepristrani sud" naradovao se pravnom mnijenju onih "učenjaka" i odmah je naložio dru Jurju Freyenu komorskom prokuratoru, državnom odvjetniku, da podigne optužbu protiv "buntovnika". To je prokurator učinio 7. studenoga 1670.

Protiv Zrinjskoga naveo je deset zločina, sve veleizdaja. Optužba kaže, među ostalim: Petar Zrinjski sklopio je savez s palatinom Vesselenyjem i s grofom Tattenbachom; on je slao svoje ljude u Poljsku, u Francusku, u Mletke i u Njemačku da dobije pomoći; on je htio osvojiti Koprivnicu; on je izvukao topove na čakovečke bedeme da puca na cesarsku vojsku; on je sokolio Ugre na bunu; on je bio sporazuman s buntovnicima koji su udarili na cesarsku vojsku; on je glava urote; on je, što je najstrašnije, htio sklopiti savez sa sultanom, proglasiti se kraljem Hrvatske i osvojiti druge cesarske zemlje.

Protiv kneza Frankopana naveo je dr. Freyen sedam zločina, sve veleizdaja. Optužba kaže, među ostalim: Frankopan je znao da se Zrinjski dogovarao sa sultanom, ali je to zašutio; on je listom što ga je pisao kapetanu Čolniću pogrdio cesara i njemački narod; on je htio osvojiti Zagreb; on je nagovarao vlaškoga vladiku Mijakića da se iznevjeri cesaru; on je slao svoje ljude u Tursku.

Optuženicima dostaviše optužbe i opomenuše ih da mogu odgovoriti na njih "u roku od šest tjedana i tri dana" i da mogu po svojoj volji izabrati branitelje. "Nepristrani sud" preporučio im dra Ivana Eyleresa i dra Ignata Strellu. Prvi će braniti Zrinjskoga, drugi Frankopana.

Branitelji su prosijali optužbe točku po točku, veoma sitno navodeći izreke iz Sv. pisma i latinskih spisatelja da bi ganuli cesara na "milostivo pomilovanje". Državni odvjetnik dr. Freyen odgovorio je naširoko braniteljima, a ovi opet njemu.

"Nepristrani sud" zadubio se sada u sve te optužbe i obrane, dugo ih je proučavao da se ne bi nikomu krivica nanijela, da ne bi optuženici izgubili od svoga imanja ni najmanju mrvicu!...

Kralj Leopold I. pisao je barunu Hocheru da se žuri...

Pri svakom preslušavanju, u svakoj obrani prosvjedovali su Zrinjski i Frankopan da im izvan njihove otadžbine nitko ne može suditi. Hrvatski je zakon bio posve jasan da kralju nije dopušteno suditi velikašima zbog veleizdaje, dok nisu stališi i redovi rekli svoje mnijenje. To je oskvrnuće hrvatskoga ustava, hrvatskih zakona. Optuženici su odlučno zahtijevali da im se sudi u njihovoj otadžbini, po njihovim zakonima. Nabrojivši nasilja cesarske vojske, više su puta izjavili da nisu mogli drukčije raditi, da su bili prisiljeni misliti na obranu, a to dopušta i prirodno pravo svakomu kad vidi da se snuje o njegovu uništenju. Oni nisu trgli oružje protiv kralja, ali su i to mogli, jer Zlatna bula jasno kaže da se Hrvati i Ugri smiju braniti oružjem ako se gazi njihov ustav, njihova sloboda. Mnogo su se puta Zrinjski i Frankopan pozivali i na *salvum conductum,* na riječ kraljevu i njegovih doglavnika da mogu mirne duše u Beč, da im se neće dogoditi niti najmanja neugodnost.

Dok je parnica tekla, Zrinjski i Frankopan u više su navrata pisali kralju i ministrima da ih puste iz tamnice u otadžbinu, da im povrate sva njihova dobra. Iz Bečkog Novog Mjesta pisali su Lobkowitzu i Hocheru da im pošalju nešto odijela, da ih puste na šetnju u vrt iza tamnice. Sve spomenice na kralja i Hochera, sva "opravdanja" i druga pisma predali bi svojemu tamničaru grofu Mansfeldu da ih pošalje na dvor. Nikad odgovora. U svojim umnim i prekrasnim spomenicama, u svojim odlučnim i presjajnim obranama točno su i potanko opisali sve velike napore za spas otadžbine i svoje porodice. Dne 27.

lipnja 1670. pisao je Petar Zrinjski barunu Hocheru da je došao svojevoljno u Beč: put mu je bio otvoren na sve strane, ali nije htio k stranim vladarima, jer mu je kralj Leopold I. dao svoju riječ da će se s njim nagoditi. Traži veoma oštro, da mu se vrati sve što su mu oteli, pa veli da voli podnijeti i samu smrt nego osloboditi se od tamnice s najmanjom ljagom na poštenju svojemu i svoje porodice.

Otkad se pouzdao u kraljevsku riječ, pretrpio je dosta muka, težih od same smrti: "*qui sufficientes poenas hactenus sustuli, morte ipsa graviores*". Pita, onako ogorčen, je li postao gori stoga što je povjerovao kralju, pa završava: "Kazne me za moju vjernost, muče me: moram trpjeti sve što prišanu moji dušmani. Zar se neće uzeti nikakav obzir na tolike zasluge moje porodice koja nije štedjela ni svoj imutak, ni svoju krv u vjernoj službi kraljevskomu domu?"

Dne 24. srpnja 1670. pisao je Zrinjski kralju da nije došao u Beč opravdati se i prepirati se o svojem pravu, ali je ipak podastro svoje istinsko opravdanje. Opominje kralja da je došao na njegov poziv u Beč, sjeća ga njegovih obećanja, njegovih listova, govori mu o svojoj nevolji, o svojim patnjama, o preodurnoj tamnici. Tuži mu se da mu sina Ivana, koji je u cvijetu mladosti, drže u sužanjstvu, i svi su njegovi potlačeni, nevini i djeca, potlačeni i kažnjeni: "*... innocentes et pueros opprimere, poenis plectere.*" Veli zatim da on nije nikada mislio na savez sa sultanom, a njegova je porodica, ne da se hvasta, uvijek bila na diku otadžbini, strah i trepet polumjesecu što svjedoče bojni trofeji, poklonjeni kralju. Smiješno je i pomisliti da bi jedan Zrinjski sklopio savez sa sultanom! "Moja je porodica u krvnoj svezi s mnogim knezovima, s glasovitim muževima, sa samim kraljevima, pa kako bih ja mogao okaljati njezinu slavu odurnim imenom izdajstva? Ja da to činim, ja koji sam ipak bio između sebi ravnih prvi i po časti i po dostojanstvu? I sami Turci bacili bi na mene najsramotniji naziv!" Za ovim piše da je poslao Bukovačkoga u Tursku, jer je mislio time učiniti lijepu uslugu njegovu veličanstvu: "*... existimando gratum opus facere suae maiestati.*" Konačno izjavljuje da strpljivo podnosi sve muke, da se ne uklanja smrti.

Dne 5. rujna 1670. pisao je Zrinjski kralju, među ostalim, da je hrvatski ustav pogažen, da su svi hrvatski zakoni oskvrnuti, a između kralja i hrvatskoga naroda postoji uzajamna prisega, te ako jedna stranka neće da popusti, to može po zakonu učiniti i druga. Zrinjski nastavlja:

Ali prijeđimo na stvar. Tvrdi se da sam se dogovarao s Turcima! Vaše veličanstvo zna da ja nisam nikakav savez sklopio s Turcima, da nisam potpisao nikakve uvjete: "*... jam Maiestati Vestrae notum est, me nullum foedus cum Turcis inisse, nullis pactis subscripsisse...*". Suditi se mogu samo moji čini, a ne moje nakane i tajne mojega srca, jer ih ja najbolje poznam, te svečano izjavljujem da sam pripravan položiti svaku prisegu da nisam nikad mislio ni pobuniti se, ni sklopiti savez sa sultanom. Ja sam snovao da uništim tursku silu, da spasim svoju domovinu. Spremao sam se na obranu jer su se na mene dizali različiti dušmani. Priznajem da sam poslao Bukovačkoga u Tursku s mojom vjerodajnicom i s mojim pečatom, ali sam to učinio dozvolom Vašega Veličanstva da razvidimo što kane Turci: "*... Misi in Turciam capetaneum Bukovachki, eumque munivi, fateor, literis credentionalibus et sigillo meo. Ex permissione tamen Vestrae Maiestatis, quae concessit...*" "Vaše mi je veličanstvo ne manje zapovjedilo da se često dopisujem s Turcima... Danas razabirem, osjećam nakon iskustva da nije dobro nagađati i dogovarati se s vladarima. A riječi, a vjera, a tolika obećanja Vašega Veličanstva?... Recimo da sam se uistinu htio pobuniti, ipak bi riječ Vašega Veličanstva morala biti sveta, nepromjenjiva. Pogaženje vjere, zadane i samim bezbožnicima, Bog je više puta kaznio. Neka pomisli Vaše Veličanstvo na listove što mi ih je poslalo po biskupu Borkoviću i o. Forstallu!... U ime Veličanstva primio sam *salvum conductum* od ministra Lobkowitza, a čim sam došao u Beč, odmah su me

zatvorili!... Cijela mi porodica trpi, razgrabljena mi je sva imovina, orobljeni su moji podložnici, porušene su moje tvrđave. Moja porodica!... Bolesnu su moju ženu izvukli s postelje, protjerali su je s kćerkom iz grada, skršenu su odveli u zatvor. Grozni bijahu ti prizori..."

"Što hasni Vašemu Veličanstvu da mi ovako ginemo, da slavno ime moje porodice bude ovako satrto ponajvećma od Vašega Veličanstva? Tako je nagrađena naša sjajna vjernost?... Lobkowitz i Hocher govore sada da sve ono što su mi zajamčili u ime Vašega Veličanstva, ne veže Vaše Veličanstvo! Zar nisu oni ministri Vašega Veličanstva? Da ne veže Vaše Veličanstvo!?... Ne, kralju! To su tančine nekih učitelja, tako tek umuju pošteni trgovci!"

"Ne, kralju, za takve tančine ne bi se smjelo znati na dvoru, na cesarskom dvoru, kad se ugovara s kraljem, s vladarom, s imperatorom!"

"Svako vjerolomstvo opravdavalo bi takve tančine. Cesarski orao ne lovi muhe, *aquila caesarea non capit muscas!*"

"Da, Veličanstvo, ja sam došao u Beč, ali nakon sjajnih obećanja, a sad hoće moji zavidnici da me unište! Znaju oni koliko su krvi prolili Zrinjski da obrane Štajersku, Kranjsku, svu Hrvatsku. Dok su Zrinjski i Frankopani bili na straži, mogli su njihovi zavidnici lijepo počivati." Sad navodi Petar neke slavne čine svojih pradjedova i svoga brata, pa ovako piše: "Koja porodica može reći da je učinila za kršćanstvo i za cesarski austrijski dom, koliko Zrinjski? Moji su pradjedovi ispunili svoju dužnost na udivljenje svakoga koji čita povijest. Slavnim činima mojih pradjedova može se svijet diviti, ali tko da ih obnovi? A ti Zrinjski neka se zataru!... Još će možda svanuti dan kad će se pokazati tko najviše prezire svoju krv u borbi za vjeru i otadžbinu. Neka pomisli Vaše Veličanstvo na naše zasluge i neka se sjeti svete svoje riječi!"

Dne 15. studenoga 1670. poslao je Zrinjski kralju spomenicu u kojoj veli među ostalim, da mu je već dosadilo pisanje, ali ga nevolja nagoni da piše, da govori, da viče, neka bi se čula istina. Ne pojmi kako ga kralj može progoniti, pošto mu je on, Zrinjski, baš u posljednje vrijeme učinio neizmjerno veliku uslugu, umiriv svojim listovima kneza Rakoczyja, vođu ugarskih velikaša. I u ovom listu jasno i odlučno piše Zrinjski kako je on sam otkrio kralju nagovaranja i obećanja kojima su ga mamili Turci, te kako je čuo kraljevu želju da nastavi dopisivanje sa sultanom i velikim vezirom. To mu je dapače naredio kralj, a on ga je samo poslušao, te poslao Bukovačkoga u Tursku. Što je Bukovački obavio u Turskoj, o tome Zrinjski ne zna negoli onoliko koliko je javio kralju. Stoga nije krivac koji od svoje volje nije krivac: "*Igitur haud est nocens, quicunque non sponte est nocens.*" - Zatim piše Zrinjski da je ne jedanput posvjedočio činom da je on najveći najljući neprijatelj Turcima. Opominje kralja kako je cijelom svijetu poznat turski krik: "Eto Zrinjskih na nas!"

"Takvu su viku podigli Turci - nastavlja Petar - i kod Sv. Gottharda, pa se rastepli, grozno preplašeni. Poslije one bitke htjeli su Ugri, samo neki, ugovarati sa sultanom, a to nije čudo kad se pomisli na sva nasilja što su ih pretrpjeli. Slava i ugled mojega imena zapriječiše svako ugovaranje. Ugri su mislili da ću ih oružjem odvratiti od ugovaranja sa sultanom i javno su kazivali da se nikoga ne boje, osim mene. Nečuvena nasilja gotovo bi ih bila nagnala na stranputicu, ali sam to zapriječio, otklonio sam užasnu nesreću od Vašega Veličanstva. Ne hvastam se, ne govorim o svojoj slavi nego o slavi mojih pradjedova. Što sam bio sretan na bojnom polju to moram zahvaliti svojemu imenu. I slavnim se imenom ratuje."

"Nešto zasluga imam i ja a svi su me jadi pritisli. Prokleto doba! Grozna sudbino moje porodice!... Što bi od mene bilo da nisam nikad spoznao Boga Spasitelja, da sam uistinu okaljao sjaj svoje obitelji, da sam pogazio svoje poštenje? Sve nevolje trpim, a uvijek sam

eLektire.skole.hr

čuvao svoj obraz, poštenje mi je uvijek bilo milije od života, nikada se nisam plašio smrti kad se radilo o vjeri, otadžbini i vjernosti Vašemu Veličanstvu. Već teče osmi mjesec što se traži razlog za moj progon, a vaši ga ljudi ne mogu naći. Pretresle su se, dapače, i svete sjene mojih pokojnika da me sruše u ponor. Koliko paklenskih izmišljotina!"

"Lakomi kukavci razjarili su Vaše Veličanstvo protiv mene, i ti podli zavidnici već ne mogu na moju propast što drugo izmisliti, pa sada trube da se treba bojati moje osvete, jer sam, kako oni vele, odlučan i žestok. Stoga da se ne smiju otvoriti vrata moje tamnice' Tim glasinama pletu se po dvoru Vašega Veličanstva i tako povećavaju nesreću ti laskavci. Ali su hvalitelji najgori dušmani. "Neka se zatare sjeme Zrinjskih i Frankopana!" - šapću oni kukavci. Veličanstvo, zar nije najveća slava po vladara kad se može osloniti na glasovite i slavne porodice? Zar nije sreća po njega, ako mu poznati junaci brane granicu od dušmana kršćanstva? Nije velik vladar koji ne zapovijeda odvažnim muževima. Blagost, milosrđe, istina, da svakomu pomažu; na propast su samo nama, Frankopanima i Zrinjskim. Sve naše zasluge pišu nam se u velik grijeh. Sva obećanja bijahu puste riječi koje je svaki vjetar raznio. Da završim: ja vidim kako se nastoji i noktima i zubima da se ozloglasi, da se ocrni, da se okalja moja obitelj, slavna od toliko stoljeća, svojom prirođenom hrabrosti do danas cvatuća poštovana od svakoga pravoga kršćanina, domu Vašega Veličanstva uvijek vjerna, bez ikakve ljage, i najmanje. Ipak ne zdvajam, a uistinu zadana je meni i mojoj porodici grozna rana mačem, namočenim u otrovu podlosti, tako da mi je bol doprla do srca."

Dne 27. studenoga 1670. osvrnuo se Zrinjski na optužbu, na neke točke. Najprije piše da je teško iz željeznoga buzdovana napraviti britvu, a njemu još je teže prepirati se pravnički, jer da nema za to ni znanja, ni iskustva. Čudi se zatim "nepristranom sudu" što svašta raspravlja o njegovoj imovini kad je ta imovina već odavno zaplijenjena, razgrabljena. Veli da se još može raspravljati samo o njegovu životu koji mu je dosadan te je posve potrt krutim tamnovanjem. Veli da ga optužnica naziva strahovitim klevetama buntovnikom, da ga sramoti tim groznim žigom i užasno ga kleveće, da je ugovarao s Turskom na propast kršćanstva, i ocrnjuje ga da je kresalo i guba svih opačina.

On piše: "Ne može se nijekati da nisam, nerado, zapodjenuo dopisivanje s Turskom; slutio sam da će takvo drveće donijeti takve plodove moje propasti, ali kako sam drugačije mogao razvidjeti tajne nakane neprijatelja, to ja uistinu ne znam. Ništa manje nisam zapostavio svoj imutak, svoj život, sve i sva odanosti i vjernosti prirođenoj mojoj obitelji, te sam protiv svoje volje izveo što mi se zapovjedilo, i učinio sam to što mogu s pravom nazvati svojom zaslugom."

Potanko pripovijeda "o poslanstvima i savezima", a o savezu s pokojnim palatinom piše ovako: "Ja sam uistinu potpisao taj savez jer nije bio uperen protiv kralja nego protiv dušmana domovine. Tko da misli da će Njegovo Veličanstvo postati dušmaninom svojih vazala i zatornikom slobode?": "*... quis credat Suam Maiestatem suis vasallis inimicam fore et libertatum defraudatorem?*"

U istoj obrani veli Zrinjski ovo: "U optužbi stoji da sam kriv sam svojem dugom zatvoru, tamnovanju. To i ja potvrđujem. Zanosna ljubav prema domovini i želja da vjerno služim svojemu kralju, to je mene upropastilo."

Dne 31. prosinca 1670. pisao je Zrinjski kralju i Hocheru posljednji list gdje veli kako se nadao da će mu Božić donijeti slobodu, njemu i svim njegovima, ali se prevario, te još gine u tamnici kao prokletnik. Grozno mu je, ne što gine, nego što mu strada žena, što mu pate djeca. Sve gine sve propada, i stablo i porod, sve je zatrto, uništeno. "Progoni nas zla kob. Još se kaže da nisam zaslužio da se ispuni kraljeva riječ da se ispune sva ona obećanja, što mi ih je kralj zajamčio tolikim listovima. Štaviše, što svečanija bijahu ona

eLektire.skole.hr

obećanja utvrđena i zajamčena kraljevskom riječi, to jače potiskuju me u najdublji ponor!" Na kraju veli da nevoljno pogiba, te kako će mu posljednji čas života biti prava milost, i da je uvijek nastojao da taj čas ne bude sramotan, a sad se nada da će mu biti blažen.

Knez Fran napisao je svoje prvo "opravdanje" 2. svibnja 1670, a u njemu veli, među ostalim: "Što se pak uzima više različitih čina za veleizdajničke zločine, ja sam svaki čas pripravan, ako Vaše Veličanstvo odredi, da za svaki pojedini čin položim račun. Kad bi svi ti čini uistinu bili zločini, kako se rastrubilo, svaki pametan može prosuditi da bismo mi sve tajno bili uradili. Zna se da smo se javno spremali na obranu. Mnogi i mnogi znali su za naše osnove. Mi nismo u svojem srcu nikada gajili opakih namjera protiv svoga kralja, i premda su se pustošila naša imanja, čekali smo na odluku Vašega Veličanstva, te nismo trgli oružje. Znali smo da nas naši dušmani tjeraju u zdvojnost. Hvastali su se da to čine, i nadali su se da ćemo mi odmah zagristi. Tako nas je izazivao karlovački general haranjem naših dobara i mučenjem naših podložnika."

Zatim piše: "Nitko nas nije prizvao da čuje naše tegobe, a sad smo u zatvoru, u teškoj tamnici, i dok nam protuzakonito sude, mi smo već osuđeni."

Iz Bečkog Novog Mjesta više se puta tužio Lobkowitzu i Hocheru da skapava u tamnici od svake nevolje. Uvijek se poziva na *salvum conductum.*

U muževnoj obrani od 18. ožujka 1671. oštro prosvjeduje da mu bečki suci ne mogu suditi, te navodi zakone po kojima može njemu suditi samo hrvatski sabor. Opisuje krvološtva cesarske vojske, zatim spominje velike zasluge svojih pradjedova, pa veli da je i on na svakom bojnom polju srtao u najgušće redove najvećega neprijatelja kršćanstva. Uvijek je bio spreman da prolije svoju hrv za vjeru, otadžbinu i kralja. "Sud može zaplijeniti sva moja dobra, ali ne može slavne zasluge mojih pradjedova!" - piše knez Fran pa završuje svoju obranu ovako: "Milosrdni Bože, kako da se branim, dok ginem, lišen svakoga društva, među zidovima debelima dva hvata! Da mi je slobodno pridonijeti svjedočanstva, skupiti dokaze, ja bih lako dokazao da nisam kriv."

XXXI.

Na početku travnja 1671. opet je pisao kralj Leopold I. barunu Hocheru, predsjedniku "nepristranog suda", neka se žuri... Ugušena je buna u gornjoj Ugarskoj: svud stratišta, mnogi su već smaknuti. Plemić Franjo Nagy, tajnik palatinove udove, nije htio razjasniti tajno pismo u nekim listovima, pa ga na to prisiliše mučilima, zatim su ga smaknuli jer da nije otkrio tajnu prije torture! Tko je u Ugarskoj bio bogat, odmah je osumnjičen, zatvoren, navrat-nanos osuđen, odveden na stratište, a sva njegova imovina zaplijenjena. Izdajice i ubojice podijeliše plijen međusobno: "*Die Denuncianten und Mörder theilten die Beute untereinander.*"

U Hrvatskoj su gospodarili cesarevci po staroj navadi. Vlasi, posve razočarani, puhali su u prazne šake, jer i ono što su bili ugrabili, oteše im njemački vojnici, a ni spomena o velikim nagradama, o prije obećanim posjedima.

Banovi i Frankopanovi kapetani još su ležali u okovima. Istrage protiv njih vodile su se u Karlovcu, Koprivnici i Križevcima.

eLektire.skole.hr

Judicium delegatum, svršivši "pomno i marljivo" svoj posao 16. travnja 1671. naredi tajniku Abeleu da sastavi na temelju svih spisa svoj votum, da izreče, naime, svoje mnijenje koliko su Zrinjski i Frankopani krivi veleizdaji i kakvu su zaslužili kaznu.

Dva je dana proučavao Abele golemu parnicu, pa sastavio dva votuma. Nabrojiv sve zločine po prvoj optužbi, predložio je pismeno: Zrinjski se osuđuje na smrt. Krvnik odsjeći će mu glavu i desnu ruku. Sva njegova imovina neka se zaplijeni. On je više kriv od svih ostalih, jer se htio proglasiti kraljem Hrvatske i time biti "više jednak" njegovu veličanstvu negoli svi drugi, a stoga je posve pravedno da mu bude krune: ražanj u glavu. Za Frankopana predložio je Abele neka mu krvnik odsiječe glavu i ruku, neka se zaplijeni sva njegova imovina.

"Nepristrani sud" tri je sata vijećao o navedenim votumima tajnika Abelea s kojima se složio ispustiv ono o ražnju, a dodav za Zrinjskoga i Frankopana: da su lišeni svakoga dostojanstva i časti, da je njihova uspomena izbrisana na svijetu, da njihova čast, život i sva dobra pripadaju njegovu veličanstvu.

"Nepristrani sud" podnio je sada kralju izvješće o parnici.

Rasprava i presuda rečenoga suda u svakoj takvoj parnici morala se iznijeti, po sudbenom redu cesara Ferdinanda III. pred najviše "Tajno mjesto", tajno vijeće. Ta *Geheime Stelle* sastala bi se na zapovijed samoga vladara da kaže konačnu presudu.

Dne 21. travnja 1671. uranio je ministar Lobkowitz, odbio peti sat, a on je već pregledavao spise nagomilane na stolu posred velike dvorane gdje se sastajalo najviše tajno vijeće. Bio je uzrujan, naglo je premetao spise i često bi zirnuo na sat, a plave oči živo bi mu se i lukavo zakrijesile. Kadšto bi se zamislio motreći i gledajući bijele ruke, pa ih svio na prsa, kao da je obuhvatio neku golemu stvar i privukao je k sebi. Lice mu se tad oblilo rumenilom, veselo se nasmiješio, radosno je kimnuo, pa pohitio k stolu da zaviri u neki spis. Svjetlost vedroga proljetnog dana slijevala se u dvoranu na tri visoka prozora, laštile su se bijele stijene, jedna je bila presječena tankim i dugim sunčanim trakom.

Nešto prije sedmog sata stupe u dvoranu: predsjednik državnoga vijeća grof Ivan Adolf Schwarzenberg, veliki dvornik vladajuće cesarice knez Maksimilijan Dietrichstein, češki veliki kancelar grof Ivan Nostic, češki nadvornik grof Valentin Martinic, veliki posteljnik grof Ivan Lamberg, predsjednik dvorskoga ratnog vijeća grof Rajmund Montecuccoli, kranjski zemaljski kapetan grof Wolf Auersperg, veliki dvorski domovnik grof Vilim Stahremberg, general i zapovjednik grada Beča grof de Souches, veliki dvornik cesarice udove grof Albert Zinzendorf, štajerski zemaljski kapetan grof Maksimilijan Trautmannsdorf, dvorski kancelar barun Hocher, donjoaustrijski zemaljski kapetan grof Ferdinand Sprinzenstein, državni potkancelar Vilim Königsegg i tajnik Abele.

Svi spomenuti dostojanstvenici - s Lobkowitzem sedamnaest na broju - bili su potpuno *Geheime Stelle.*

Među njima nije bilo ni Hrvata, ni Ugra, niti jednoga.

Gotovo svi bijahu sijedi, mrka pogleda, odmjerena koraka, tvrdi, ukočeni, sapeti u baršunastim i svilenim odijelima. Neki su imali vlasulje do ramena. Pošto sjedoše na crvene naslonjače oko stola, reče predsjednik Lobkowitz tajniku Abeleu da pročita izvješće o parnici protiv buntovnika. Dok je tajnik čitao dva sata, mnogi su članovi tajnoga vijeća zijevali. Kad je svršio, knez se Lobkowitz malko nakloni pa uze govoriti.

- Preslavno vijeće, kako smo čuli, dokončana je ova velika parnica. Sretno je svršena. Bunu smo u Ugarskoj posve ugušili, a u Hrvatskoj zapovijeda naš umni, slavni i požrtvovni general Josip grof Herberstein pa možemo odvesti na stratište glavne urotnike. Mirne duše možemo. O današnjem našem vijeću podnijet ćemo potanko izvješće njegovu veli-

eLektire.skole.hr

čanstvu, našemu premilostivom cesaru koji nas je ovdje sakupio da čuje naše presmjerno mnijenje o presudi nepristranoga suda. Prije svega predlažem da se uvrsti u izvješće kako je visokorođeni barun Hocher, naš veleslavni dvorski kancelar, vješto i mudro, obzirno i zakonito ravnao parnicom...

Svi članovi vijeća kimnu da pristaju, a barun Hocher ustane i zahvali se dubokim naklonom. Lobkowitz ga pogleda ispod oka, pa nastavi:

- Parnica je u svakom pogledu savršena. Ništa se u njoj ne može mijenjati, niti jedna riječ. Da, savršena!

- Savršena! - ponovi hrapavo knez Maksimilijan Dietrichstein, visok i mršav starac.

- U izvješću na njegovo veličanstvo istaknut ćemo da su u nepristranom sudu sjedili samo učeni, umni, iskusni, vjerni, savjesni i pravedni ljudi. Pristaje li preslavno vijeće? - svrne Lobkowitz očima oko stola.

Svi pristanu. Grof Trautmannsdorf, gizdav i rumen starčić, tanko progovori:

- Ja se posve slažem s presudom "Nepristranoga suda", ali meni se čini da je ipak preblaga. Da im se odsijeku glave i ruke!... Eto, ja cijenim da bi presuda bila mnogo teža kad bi se sudilo buntovnicima po strogom pravu, *rigori iuris.*

- Tako je, tako je! - povladi mu grof Sprinzenstein, debeljko nabuhla lica: - Molim preslavno vijeće da bismo prepokorno podsjetili njegovo veličanstvo na svu onu preveliku blagost, na sve one previšnje očinske milosti kojima je obasuo bezbožne i mahnite buntovnike dok su bili na slobodi. Nádasdy je uvijek šarao, Zrinjski uvijek preoholo prkosio, i svi znamo kako je naš premilostivi gospodar bio tvrdo obrekao senjsku kapetaniju onomu paklenomu izmetu, onomu Frankopanu. Presmjerno savjetujemo dakle, njegovu veličanstvu da bi se okanilo, ako je ikako moguće, svoje prirođene blagosti i velikodušnosti.

- Pristaje li preslavno?... - zijevne Lobkowitz.

- Što se tiče Zrinjskoga i Frankopana, ja mislim da bi se mogli pomilovati... - smekša grof Zinzendorf, blijed i vremešan gizdelin, veliki dvornik cesarice udovice.

- Vi se šalite! - nasmija se Schwarzenberg.

- Ne šalim se... -nakloni se Zinzendorf.

- Vi se ne šalite? - namrgodi se barun Hocher, prevrativ očima.

- Nipošto - posmjehne se Zinzendorf. - Ja predlažem da im se ne odsijeku ruke.

- Dakle samo glave!? - ustane Trautmannsdorf sav u čudu.

- Da, samo glave... - potvrdi spokojno grof Zinzendorf.

- Molim, ja sam protiv smrtne osude - oglasi se grof Nostic, čovjek širokih ramena, goleme glave, zureći ravno preda se.

- I ja sam protiv smrtne osude - izreče tiho i plaho se ogleda grof Königssegg, rumen i plavokos dostojanstvenik, najmlađi među svima.

- I vi grofe? - pogleda ga Lobkowitz podsmješljivo.

- Da, kneže, i ja... - nakloni se Königssegg, pa doda zbunjeno: - Neka im se zaplijene sva dobra, ali život...

- Nečuveno! - zalomi rukama Trautmannsdorf.

- Nečuveno! - zgrozi se Dietrichstein i rasrdi se da pukne.

- Molim, molim!... - podigne se Nostic. - Zrinjski i Frankopan dobili su pismo od njegova veličanstva da mogu mirne duše u Beč. Zrinjski je došao s Frankopanom da se opravda, pošto je poslao amo svog jedinca...

- Da je Zrinjski došao na dvor, on bi se bio ulagivao kod predobroga našega cesara! - vikne Dietrichstein.

- Zna se on ulagivati! - kimne grof Vilim Stahremberg, koštunjava ljudeskara, zajapurenih obraza.

- Molim, što predlažete?... - osmjehne se Lobkowitz grofu Nosticu.

- Tamnicu, ali takvu da ih iz nje neće izbaviti nitko do jedine smrti - predloži Nostic.

- Grofe, vi ne znate tko je Zrinjski! - promumlja Montecuccoli.

- Zrinjski je mnogo pretrpio... - opet će Königssegg, ponizno, smeteno.

- I zaslužio je! - naburi se na njega Hocher.

- Na stratište! - plane Dietrichstein.

- Molim, veleslavna gospodo!... - pomirljivo će Lobkowitz. - Ja sam za to da im se odsijeku i glave i ruke. Zrinjski je glava urotnika. I Hrvati i Ugri pazili su samo na njegov mig. Frankopan je užasno pogrdio našega premilostivoga cesara u onom pismu na kapetana Čolnića. Ne zaboravite da je ono pismo puno srdžbe, žuči i pogrda! On je znao za čitavu urotu, a sve je tajio, i još taji! Njegova je dužnost bila izdati nam sve osnove Petra Zrinjskoga.

- Najsvetija dužnost! - istisne muklo Hocher, podignuv desnicu.

- O tom nema sumnje! - zaklima Montecuccoli.

- Što bi rekli pošteni ljudi da ih pomilujemo? - opet će Lobkowitz. - Zar nije dosta da je pomilovan Rakoczy? Ako trpi obitelj toga nesretnoga Zrinjskoga, zar smo mi tomu krivi? Kad se svali drvo, sav se plod stuče. Ta porodica, ti Zrinjski!... Preslavno vijeće, podsjetimo u izvješću njegovo veličanstvo i na opake osnove pokojnoga bana Nikole. Svi znamo da su mu Ugri nuđali krunu. Božji ga je prst taknuo u lovu. A tko da nabroji sve Petrove spletke, sve njegove veleizdajničke čine? Da ga pustimo na životu, nikad se ne bi popravio. On se ne može popraviti. Pomislite samo na veliki ugled tih Zrinjskih i Frankopana! Tim porodicama nije mjesto u ovoj državi.

- Da, na to moramo pomisliti! - prihvati Hocher sa žarom. - Što, Zrinjski u tamnicu!?... Dok je Zrinjski na životu, nije sigurna glava njegova veličanstva. Zrinjski i njegovo veličanstvo nikako ne mogu zajedno opstojati. Jedan se od njih mora ukloniti! O tome smo svi uvjereni. Mirno ćemo spavati tek onda kad ne bude Zrinjskih i Frankopana. I Katarina Zrinjska dosta je zla počinila. Ugreznula je u najstrašnije, u najsramotnije opačine. Ona ionako spada na lomaču, jer svi znamo da je vještica najpogibeljnije vrste.

- Već je u svojoj dvadesetoj godini s paklom sklopila savez, ona je, kako svi znamo, opčarala i obajala grofa Tattenbacha! - povika stari Dietrichstein.

- Na lomaču! I Gremonvillea je opčarala. Na lomaču!

- Molim, preslavno vijeće! - pridigne se Vilim Stahremberg. - Ne pojmim kako da bude Nádasdy pogubljen, a Zrinjski pomilovan! Nádasdy je sve priznao, izdao je svoje saveznike, skrušeno se pokajao, posve se pokorio, pa on da pogine na stratištu, a Zrinjski da živi?

- Gospodine grofe, čestitam vam na veleumnoj riječi! - nakloni mu se Hocher. - Da, Zrinjski nije ništa priznao, on je najmanje priznao, najjače je nijekao, a on je najdrzovitije pisao iz tamnice: "*... hingegen Zrin leben, der zum wenigsten bekendt, zum Stärchhistem gelaügnet, zum vermessisten aus der Gefängnis geschriben.*"

- Oholo i smiono ponašao se Zrinjski! - krikne knez Dietrichstein uzrujano. - On je htio nagađati se s njegovim veličanstvom; govorio je i pisao da će pristati samo na dobre uv-

jete. Uvijek se tužio na naše generale u Hrvatskoj i neprestano je zahtijevao da bude Granica pod banom! A savez sa sultanom?...

- Strahota! - zaljulja glavom Vilim Stahremberg.

- Dok su Zrinjski i Frankopani na životu - opet će Hocher - pa gdje god oni živjeli, bili oni i u najdubljoj tamnici među najdebljim zidinama, uvijek će biti najveća briga, prava pogibelj, velika grozota njegovu veličanstvu i državi. Kad ih ne bude, preplašit će se njihovi pristaše. Vjerujte mi, veleslavna gospodo, da se bez njih Hrvatska ne može ni maknuti. Pomislite na njihovo ime! Papa i vladari zanovijetaju nam da ih pustimo iz tamnice. Nikada! Od Zrinjskoga nema na svijetu goreg lopova, izdajice i buntovnika: "*... ein ärgerer Schelm, Verräther und Rebell.*"

Sad predloži knez Lobkowitz da treba cesaru Leopoldu I. lijepo razjasniti kako će se proslaviti pred cijelim kršćanskim svijetom kad potvrdi osudu "nepristranoga suda". Ne potvrdi li osudu, past će na njegovu cesarsku glavu mržnja, država će biti u vječnoj trzavici i opasnosti, zgražat će se svi pošteni ljudi!

Nakon takva razlaganja slože se u svemu i grofovi Nostic i Königssegg s ostalim članovima vijeća.

Jednoglasno potvrdila je *Geheime Stelle* osudu "nepristranog suda".

O podne svi se dostojanstvenici raziđoše, a isti dan oko četvrtog sata opet se sastaše u onoj istoj dvorani. Sve što uglave, javit će cesaru.

Knez Lobkowitz, kad svi sjedoše, zamisli se malko, prevrne okom po onim glavama, osmjehnu se, pa uze govoriti:

- Preslavno vijeće, za koji dan bit će pogubljeni veleizdajnici Petar Zrinjski, Fran Krsto Frankopan i Franjo Nádasdy. Ja predlažem da svakomu najave smrt dva člana "nepristranog suda". Oštro neka se pazi na ispovjednike kad polaze k osuđenicima i kad odlaze od njih. Ispovjednici ne smiju k osuđenicima dok se ovima ne pročita osuda. Potuže li se osuđenici na osudu, treba ih uvjeravati da su zaslužili i veću kaznu, ali da je njegovo veličanstvo, u svojoj prirođenoj dobroti, odabralo manju. Zrinjskoga i Frankopana nitko ne smije posjetiti, ni rođaci, ni prijatelji. Nádasdyja mogu pohoditi samo njegova djeca. Pristajete li preslavno vijeće?

- Ja pristajem, ali pod uvjetom da se Nádasdy smije razgovarati s djecom samo pred sucima i samo njemačkim jezikom! - opomene Hocher.

- Tako sam i ja mislio - nakloni se Lobkowitz.

- Ja ne bih dopustio da grof Ivan Drašković pohodi Nádasdyja, svoga tasta - pohiti Dietrichstein.

- To nećemo dopustiti - odvrne brzo Lobkowitz pogleda jedan spis pa nastavi. - Ja sudim da bi najbolje bilo da pogubimo Nádasdyja javno, da time razveselimo ogorčene Bečlije, ali nisam za to kad pomislim na njegove mnogobrojne prijatelje. Svašta bi se moglo dogoditi, jer je u Beču svakojakih ljudi. Nádasdy je lukav: mogao bi hiniti da je lud, a puk bi se možda pobunio. Budimo oprezni. Pogubit ćemo ga u gradskoj vijećnici, potajno. Za Zrinjskoga i Frankopana mnogo je lakše jer u Bečkom Novom Mjestu nije puka koliko u Beču. Ali, međutim, ja ipak cijenim da treba pomisliti na vojsku, da se ne dogodi kakva pobuna... - osmjehne se Lobkowitz generalu Montecuccoliju.

Predsjednik državnog ratnog vijeća izboči prsa, pa uze dostojanstveno razlagati:

- O svemu sam razmišljao, te se nadam da će moja osnova, duboko promozgana, posve umiriti preslavno ovo vijeće, svestrano raspršiti i najmanje tračice neopravdane zabrinutosti. Na dan Nádasdyjeva pogubljenja bit će na Grabenu pukovnija generala de Souche-

sa. Sve straže u Beču bit će podvostručene. Cesarsku palaču u Laxenburgu čuvat će dvije pukovnije. Jedna konjanička pukovnija čuvat će bečke ulice. Sva gradska vrata bit će zatvorena. Ulice oko cesarskoga dvora bit će zatvorene jakim i gustim lancima. Jedna pukovnija pazit će da ne bi gdje u gradu vatra buknula. I u Bečkom Novom Mjestu bit će dosta vojske kad budu Zrinjski i Frankopan na stratištu. Za red i mir jamčim glavom ja!

Mnogi se naklone Montecuccoliju, Lobkowitz, prenuv se iz misli, lagano reče:

- Buntovnicima ćemo dopustiti da govore na stratištu, ali samo o pobožnim stvarima. Počnu li štogod o svojoj sudbini i javnim prilikama, bubnjari će silno zabubnjati.

- Izvrsna misao! - klikne Trautmannsdorf.

- Molim, treba pomisliti i na ovo: šta da učinimo ako tkogod zatraži trupla, možda rodbina, prijatelji? - upita Hocher. - Ja sudim, bit će najbolje da ih pokopamo bez sjaja i buke, posve tiho. Još nešto: ja držim da ih krvnik na stratištu ne smije rukom taknuti. Povrijedili bismo starinski običaj. Osuđenicima plemenitoga roda ostriže kosu njihov sluga. I haljine skine im njihov sluga. Ja nikako ne bih htio da povrijedimo običaje, i zakone. Molim da se sve što sam kazao, uvrsti u izvješće na njegovo veličanstvo.

- Uvrstit će se - pristane Lobkowitz, pogleda i pogladi bijele ruke, pa doda: - A sad pomislimo na previšnju i posvećenu osobu njegova veličanstva.

- Već sam i o tomu razmišljao - kimne Hocher. - Zamolit ćemo posvećeno veličanstvo da bi ostalo cijeli dan u svojoj palači u Laxenburgu, da ne bi nikuda izlazilo onaj dan kad će Zrinjski, Frankopan i Nádasdy na stratište. Ja se nadam da ćemo namoliti premilostivoga cesara da nam dopusti da ga čuvaju onaj dan dvije pukovnije, i da se sam čuva, jer je njihova posvećena osoba cijelomu kršćanstvu draga i sveta.

- Presmjerno ga svi molimo da se opkoli svojom stražom! - pohiti uzbuđeno Schwarzenberg.

- Paklene su opačine zavladale svijetom! - uzdahne Vilim Stahremberg.

- Ugarski je primas čuo od nekoga da se pedeset ljudi zaklelo... - prekine Lobkowitz.

- Razbojnici! - smrsi iza zuba Trautmannsdorf.

- Pedeset se nesretnika zaklelo da će umoriti njegovo veličanstvo - zaklima Lobkowitz. - Bit će to Hrvati i Ugri. Što da uradimo? Ne bismo li mogli obaznati štogod od Zrinjskoga i Frankopana? Ne bi li koristilo mučenje?...

- Da imamo pravo mučiti Zrinjskoga i Frankopana, o tome nema sumnje! - izjavi odlučno Hocher. "Nepristrani sud" komu sam ja predsjednik što je po mene velika čast, jednoglasno je izjavio, na moj prijedlog, da imamo i mi, kao najviše tajno sudište, nepobitno pravo mučiti spomenute osuđenike svim raznovrsnim mučilima. Drugo je pitanje bi li nam to koristilo, Hrvati i Ugri saznali bi...

- Možda bi se pobunili! - uleti Dietrichstein barunu Hocheru u riječ.

- Dopustite da razjasnim - moli Hocher. - Moguće je da bi Zrinjski i Frankopan podnijeli torturu, a ništa priznali. Ako bi pak umrli pod torturom, svijet bi nam se rugao da smo ih mučili, a ništa saznali od njih. Nádasdy zastalno ne bi podnio mučila, jer je slab, jer su mu svi živci rastrgani.

- Ja predlažem da im se zagrozimo najtežim mučilima. Nećemo ih mučiti, a svijet nek se divi našem smilovanju. Pristaje li slavno vijeće da se ovo uvrsti u izvješće? - upita Lobkowitz.

Svi pristanu. Grof Sprinzenstein veselo pripomene:

- Bit će to veoma milo posvećenom veličanstvu!

- Njegovo veličanstvo steći će veliku ljubav, sav svijet pljeskat će mu što je dao pogubiti glavne buntovnike a da ih nismo mučili, što ih je dao pogubiti na njihovo vlastito i svojevoljno priznanje! - završi Lobkowitz.

Tajnik Abele sastavio je izvješće na kralja o raspravi, navodeći potanko sve što su uglavili prepokorni tajni savjetnici u palači kneza Lobkowitza koji je imao i naslov: vojvoda saganski. "*Von den gehorsam bistem gehaimben Rathen ita conclusum apud celsissimum ducem Saganensem Viennae 21. Aprils 1671.*"

U noći, oko desetoga sata, ustadoše članovi tajnog vijeća, čestitaše Hocheru i Lobkowitzu na presretno svršenoj parnici, pa se raziđoše dostojanstveno, ukočeno.

Knez Lobkowitz, ostavši nasamo, protegne se u naslonjaču i duboko odahne. Pred njim na stolu bili su oni razbacani spisi, a on ih je gledao kao neprijateljsku vojsku, potučenu. Neko je vrijeme razmišljao, pa pošao k drugom stolu gdje je bilo više pisama. Pročita dva kratka lista lagano šećući, a kad uze treći, raspečati ga, pa sjedne na prvašnje mjesto.

General grof Josip Herberstein piše mu iz Karlovca kako je putovao Hrvatskom od grada do grada da dobro razvidi što misli hrvatski narod o spasonosnoj osnovi da Hrvatska pane "pod neposrednu i nasljednu vlast" prejasnoga austrijskoga doma. Herberstein uvjerava prvoga ministra da je odličnim Hrvatima i obzirno i vješto razjasnio kako bi Hrvatska presretna bila kad bi postala nasljednom austrijskom pokrajinom, jer svađe prvih velikaša, dok vladaju banovi, uznemiruju narod, a to bi nestalo kad bi vladao samo cesar. Hrvatima bi cesar bio pravi otac: oni bi pod vladom njegove neposredne milosti uživali sve one prevelike blagodati kojima su presretno obasute tolike nasljedne austrijske pokrajine. Hrvatska bit će sretna samo pod pravednim, dobrim i silnim vladarom, a baš je takav velikodušni i premilostivi Leopold I. General jadikuje da su neki Hrvati ljubomorni na prava svoje otadžbine, pak zaklinje Lobkowitza da učini sve moguće kako bi se što prije izvela ona spasonosna osnova, jer: "Austrija može dobiti Hrvatsku, steći jedno kraljevstvo, a da ne trgne oružje. Sada to može. Trošak bi se brzo nadoknadio. Golemi su razlozi koji bi morali potaknuti Austriju da steče Hrvatsku, to bogato kraljevstvo za osvojenje kojega mnoge okrunjene glave ne bi štedjele ni milijune, ni veliku vojsku."

Ovo Herbersteinovo pisanje svjedoči da ne može jasnije da je Hrvatska u ono vrijeme bila posve svoja, posve samostalno, posve suvereno kraljevstvo pod svojim zakonitim kraljem Leopoldom I. Čitajući generalove listove, čovjek bi mogao promisliti da su napisani prije god. 1527.

Herberstein javlja Lobkowitzu u istom pismu da je privremeni namjesni ban grof Nikola Erdödy porobio kuću Petra Zrinjskoga u Zagrebu, da je odnio sa svojim slugama i sve sagove, slike, stolove, postelje. Tako je opljačkao i novu kuću Petra Zrinjskoga u Šestinama kraj Zagreba. General piše Lobkowitzu i ovo: "Grof Nikola Erdödy otputovao je u Beč. Još nisam proniknuo u njegove osnove, ali mi se čini da on vidi kako već mnogi Hrvati žele pod bečko gospodstvo, pa hoće da ponudi sada njegovu veličanstvu ono što već ne može dobiti, naime, Hrvatsku. Hoće da se pokaže velikodušnim prema dvoru, da se učini velikim."

Lobkowitz, pročitav pismo, opet se zamisli. Kad netko pokuca, on se trgne i podigne. U dvoranu tiho uđe o. Miler.

- Časni oče... - nakloni se ministar.

- Gotovo?... - šane kraljev ispovjednik.

- Gotovo... - kimne Lobkowitz.

- Hvala Bogu! - uzdahne visoki i mršavi Miler, prevrnuvši oči. - Slavni kneže, vaš golemi trud nagradit će Bog. Dakle gotovo?...

eLektire.skole.hr

- Još cesarska potvrda, pa na stratište...

- Grozno! Nesretnici! O, Bog je spor, ali je dostižan! - zaklima ispovjednik, prekriži ruke na prsima, obori glavu, pa tužno dometne: - Dakle, samo cesarska potvrda?... Oh sveti Bože tko će utješiti našega predobroga cesara?

- Vi, časni oče.

- Nastojat ću... Danas je premilostivi cesar nešto razdražen: gradačko mu vojno vijeće piše da je ona Katarina bolesna; da vojnici, njezini stražari, ne dobivaju plaću.

Odsad čuvat će je samo šest mušketira. Vojno vijeće moli cesara da bi zapovijedio da Zora... Oh, nesretno djevojče!... Čujte, kneže: vojno vijeće javlja da Zora ne smije ostati kod svoje majke jer je majka navodi u svakojake grijehe, u sramotne opačine, a to poradi oskudice na vinu! Strašno! - zaljulja glavom Miler.

- Ne vjerujem! - gane se Lobkowitz, oštro upilji oči u ispovjednikovo lice.

- Ni ja, ni ja ne vjerujem, ali bi dobro bilo da odvedu Zoru u koji samostan gdje bi je opatice utješile i oprale njezino srce od kala...

- O tome sam već razmišljao. Katarina je goropadna žena, sluškinje ne mogu živjeti s njom. Uvijek mi piše da nema haljina. Hoće u Beč, pred...

- Pred cesara? Nikad!

- Jučer mi je pisala da je rascviljena, da joj javim štogod o "njezinu dragomu mužu" i o sinu. Ništa da ne zna o groznoj njihovoj sudbini. Piše mi: u strogom sam zatvoru sa svojom tužnom kćerkom; bolesna sam, gladujem, haljine su nam poderane, koliko trpimo zna jedini Bog. Sluškinju iz Hrvatske protjerali su od mene, a sada imam jednu tuđinku, prosto čeljade koje me svaki dan obasiplje najvećim pogrdama. Obično mi veli da sam "bestija". Još mi, časni oče, piše da bi se moralo postupiti s njom kao s poštenom gospođom, mada je i najnesretnija majka i žena.

- Tako je pisala i njegovu veličanstvu.

- Dosadni su ti listovi! A one spomenice Petra Zrinjskoga i Frankopana! Časni oče, sve su ovdje zatvorene - posmjehne se Lobkowitz i pokaže jedan ormar.

- Kad će primiti premilostivi cesar izvješće vaše današnje sjednice?

- Sutra. Nadam se, potvrdit će...

- Grozno, grozno!... - smrsi ispovjednik.

- Časni oče, ja vam iskreno čestitam: da nije bilo vaših dragocjenih savjeta, ja ne znam kako bi se bio raspleo naš zapleteni posao...

- Ne može biti pokoja u srcu našega predobroga cesara ako nije mira u njegovoj velikoj državi. Moja je dužnost da uvijek nastojim kako bi ono plemenito srce bilo što mirnije, kako bi cesarska duša bila što vedrija. Ja stoga pazim na sve, na svakoga... - snizi ispovjednik glas, oštro pogleda ministru u oči, zaželi mu laku noć, pa izađe iz dvorane, tihano, pognute glave.

Lobkowitz, stegnuvši obrve, prepratio ga očima do vrata, a čudan osmijeh nakrivio mu usne. Ispovjednikove riječi padoše mu na srce kao zloguki vrani.

Dne 25. travnja 1671. potvrdio je cesar i kralj Leopold I. osudu "nepristranog suda" kako mu je savjetovalo tajno vijeće, "*Geheime Stelle*".

XXXII.

U obzidanom Bečkom Novom Mjestu sjajili su se na proljetnom suncu crni krovovi tvrđave Burga gdje je bilo u dvorištu, prizemno, sve naokolo, mnogo prozorčića sa željeznim rešetkama pred kojima su šetali vojnici s puškom na ramenu. Kroz guste rešetke upadalo je nešto svjetlosti u duge i kose rupe u onom debelom zidu te slabo rasvjetljivalo podzemne sobe.

Čovjek bujne i valovite kose, jakih pleća, nasloniv glavu na dlan ljevice, sav u tamnom odijelu, sjedio je na drvenoj stolici u jednoj od onih podzemnih soba i nešto pisao na ovelikom stolu. Na desnoj nozi, iznad članka, imao je željezni obruč s teškim lancem, čvrsto prikovan na stijenu u kutu sobe, kraj poderane slamnjače. Pred njim na stolu bijaše željezno propelo, hartija, crnilo, vrč vode i nekoliko korica crnoga kruha, pak podalje onaj jedini prozorčić, visoko od zemlje, pod samim svodom. Iza njega crnjela su se željezna vrata sobe, do dva hvata duge, jedan široke, napola okrečene, svuda vlažne.

Dugo je pisao, a kad pridigne glavu pogleda na prozor u onu dugu rupu u debelom zidu svoje tamnice. Znao je da su tri sata po podne, jer se sunčana svjetlost bila prosula poput zlatnih pločica po kosoj stijeni iza rešetke. One su zlatne pločice bile samo na vrhu rupe gdje su se lagano primicale, premještale i spletale. Kad stadoše odmicati on ustane, približi se k prozoru, vukući za sobom lanac, dug do dva hvata, pa se osovi da bi bolje vidio sunčanu svjetlost....

U crnoj kosi što mu je pala na ramena, bilo je srebrnih niti, u licu je nešto problijedio, ali teško tamnovanje nije još slomilo njegov junački i jedri stas. I u onoj odjeći, rastrganoj na laktima i u starim čizmama i željezom oglodanim, u prvi se mah vidjelo da je onaj okovani - knez Petar Zrinjski: svi njegovi osjećaji sijevahu iz njegovih dubokih i crnih očiju. Dan i noć razmišljao je o sudbini svoje otadžbine, svoje obitelji, svoga roda, o svim prevarama, o svim izdajama. Onakvih očiju, nije onda bilo na svijetu, jer nije bilo vođe ni jednoga naroda, ni muža, ni oca koji je trpio koliko Petar Zrinjski. U ničijoj duši nisu se mogle rojiti onakve misli, a svi su njegovi osjećaji bili jaki i silni.

On je tužno gledao sunčanu svjetlost gdje lagano odmiče od njega po kosoj stijeni u onoj rupi, kad začu škripu iza sebe. Okrene se, pođe k stolu, a vrata se otvore, u sobu stupi mlad čovjek i reče veselo:

- Sav dršćem od radosti!

- Što je, vjerni moj Jure? - upravi Zrinjski na njega oči i gane se malko.

- Svijetli kneže, evo nosim vam dobro odijelo. Grof Mansfeld dao mi je ove haljine i čizme, i on mi je zapovijedio da odmah pođem k vama da se preobučete. Pogledajte ovu dolamu! Ovo je sve vaše. Gle čuda: nisu otrgli zlatnih puceta! Ja mislim, pustit će vas na slobodu. Naš tamničar grof Mansfeld poslao je i knezu Franu dobre haljine.

- Otkuda to znaš?

- Vidio sam kad mu ih je odnio Bernardino. Zrinjski se zamisli.

Juraj Tardić, njegov sluga, bio je lijep čovjek od kojih trideset godina, plavokos, veoma dobar, skrojen na božju. Došav iz Čakovca sa svojim gospodarom, dao se s njim zatvoriti. Nikud nije smio iz tvrđave, iz Burga. Tako je učinio i Bernardino Venier, paž kneza Frana.

eLektire.skole.hr

- Svijetli kneže, dok je grof Mansfeld sa mnom govorio, bio je veoma veseo. U njegovoj je sobi bilo nekoliko časnika, a on im se smiješio. Da, ja se nadam, pustit će vas napokon iz tamnice. Svijetli bane, jeste li gladni? - upita sluga drhtavim glasom, nakon male stanke.

- Okusio sam nešto kruha - odgovori Zrinjski zamišljeno.

- Ja vam ništa ne mogu donijeti: oštro paze na mene tamničari, sve mi džepove obađu. Svaki dan stotinu ih puta prokunem...

- Nemoj, Jure.

- Znam da je velik grijeh, ali kako neću kad vidim kako gladujete u ovoj jami? Da, gladujete kao i knez Fran! Oh, da mogu smrviti vaše mučitelje! Već godinu dana u tamnici!

- Bog neka ti naplati što si sa mnom pretrpio.

- Što sam ja pretrpio!... Ja nemam ni žene ni djece... - Zrinjski se trgne, ustane i pođe k prozoru gdje se nasloni o zid.

- Oh, pravedni Bože!... - uzdahne sluga i otare suze.

U sobu uđu dva naoružana tamničara, otvore onaj željezni obruč na Petrovoj nozi, pa izađu, ne izustivši ni riječi. Sluga pane na koljena, uze banovu desnicu i obasu je cjelovima jecajući od radosti:

- Kneže, već niste zakovani, niste zakovani! Da, pustit će vas iz tamnice, ja ću s vama u Hrvatsku...

- U Hrvatsku? - zadrhta Zrinjski pa doda nakon stanke kao da se sam sa sobom razgovara: - U našu Hrvatsku?... Tužna moja otadžbino...

Sluga pograbi onaj obruč što je malo prije bio na Petrovoj nozi, podigne lanac, pa sve bijesno baci u kut, a iz ustâ pukne mu:

- Proklete ruke koje su te kovale!

- Ne kuni nedužne ruke! - ukori ga Zrinjski.

Zatim se preobuče s pomoću sluge u lijepu svoju odjeću od tamnomodroga baršuna. Tu su mu odjeću bili oduzeli kad su ga zatvorili.

Ne potraje dugo, vrata opet škripnu, u sobu stupi sijed kapucin, malen, mršav i veoma blijed, rijetke i kratke brade. Bijaše to časni o. Oton, kapucinski gvardijan u onom gradu.

- Hvaljen Isus!

- Vazda hvaljen! - odzdravi Zrinjski svojemu ispovjedniku, a sluzi reče da ih ostavi nasamu.

Isti kapucin bio je i Frankopanov ispovjednik. Petar mu ponudi ljubazno i spokojno stolicu, a starac, kad sjede, šane turobno:

- Zamoliše me da vas posjetim...

- Danas vam se nisam nadao, časni oče. Tko vas je zamolio da me posjetite?

- Ona gospoda iz Beča: vladini povjerenici Abele i Molitor i dvorski tajnik Podestà.

- Ti su bili danas kod mene, od osmog sata do podne. Dosadno ispitivanje.

- Što su vas pitali?

- Da li poznam neke ljude koji vrebaju na kraljev život. Odgovorio sam da ih ne poznam. Abele mi se grozio mučilima. Ja sam šutio.

- Oh, kneže!... - uzdahne kapucin.

- Časni oče, vi ste k meni došli da mi javite nešto važno.

- Dobar se kršćanin ničega ne boji...

- Osim Boga.

- To se razumije.

- Govorite, dakle, časni oče, jer ja se bojim samo Boga.

- Znam, vi se smrti ne bojite.

- Ne bojim.

- Nije vam Abele ništa kazao?

- O čemu?

- O vašoj parnici.

- Nije.

- Kneže, čuo sam, da vas cesar neće...

- Pustiti iz tamnice?

- Da vas neće pomilovati. Duša me boli, ali vam to ne mogu zatajiti. I knezu Frankopanu javio sam...

- I on je, dakle, osuđen na smrt - trže se Zrinjski.

- Ne govorite o smrti, možda nije istina što sam čuo...

- Je li osuđena na smrt cijela moja obitelj, moja žena, moja djeca?

- Kneže, gorke su vaše riječi. Vaša duša nije vedra.

- Može li biti vedra?

- Vaše je srce smućeno; u njem je još gorčine, mržnje, prezira. Isus je kazao: ljubite neprijatelje svoje, blagoslivljajte one koji vas kunu, činite dobro onima koji vas mrze, i molite se Bogu za one koji vas progone.

- Časni oče, mislite li vi da uistinu netko progoni moju porodicu i mene?... Vi mi ne odgovarate? Vi šutite...

- Kneže...

- Zar bi bilo protiv naše svete vjere kad biste vi nagovarali moje progonitelje da me ne progone, mjesto da mene nagovarate da se molim Bogu za njih?

- Oholost govori iz vašega srca. Ne sudite nikomu. Božjoj pravdi prepustite druge. Zar možemo mi jadni crvi proniknuti u osnove providnosti? Ona jedina zna čemu su vaše patnje. Gnjev je njezin za trenuće oka, a do života milost njezina. Večerom dolazi plač, jutrom radost. Kneže, vaše su me riječi rastužile...

- Časni oče, čovjek sam, slab stvor, grešnik, pomislio sam na sve, na narod, na ženu, na djecu, na nedužnu djecu... - izreče Zrinjski tužno i skrušeno, ustane, pokrije rukama čelo i nasloni se o vlažni zid svoje tamnice.

- Ne mislite više na ovaj svijet. Na drugom sastat ćete se sa svojima.

- Oh, djeco moja!... - zaplače Zrinjski tiho, naslonjen o zid.

- Kneže, umirite se, jer nas smrt unosi u novi život. Blaženi koji plaču, jer će se utješiti. Žižak vašega života neće se ugasiti u crnom mraku. Kneže, radujte se, jer Bog gleda vašu muku, pozna tugu duše vaše. Ako su neki neprijatelji vaši naoštrili svoj jezik kao mač da vam izrane srce, Bog će ih pohoditi, izlit će na njih svoju jarost, opustit će njihove stanove, obuzet će ih plamen njegova gnjeva, raslabit će njihova bedra za svagda. Oborit će vaši potvarači jedan drugoga svojim jezikom, sve vaše bit će im prokleto. Kneže, umirite se, jer se nadam da će vas pomilovati njegovo veličanstvo...

- Njegovo veličanstvo?!... - okrene se Zrinjski i pogleda sijedoga kapucina koji drhtne...

Zrinjski stade nato šetati sobom, naglo i uzrujano a njegov se ispovjednik podigao, oborene glave, te ostao na svojem mjestu kao ukopan. Banovo se lice bilo ozarilo, pa poblijedilo...

Opet krcnu teška vrata, u sobu bane šest naoružanih oklopnika, a kad ovi opkole Zrinjskoga, uđe barun Ernst von Ehr, kapetan u pukovniji Pio i zapovjednik tvrđave u onom mjestu. Hip zatim uđe dvorski tajnik Podestà s tajnikom dvorskim pisarom Valentinom Vogtenom da zapečate Petrove spise što su bili na stolu.

Kapetan von Ehr odmah odvede Zrinjskoga u dugi podzemni hodnik gdje je bilo do pedeset kopljanika, pa svi uzađu na prvi kat u prostranu sobu. Zrinjski nije progovorio ni riječi. Svi su ga vojnici opkolili i ukočeno su ga gledali.

Malo kasnije dođoše u sobu kraljevski povjerenici Krištof Abele i dr. Leopold Molitor, a s njima dvorski tajnik Podestà, pet tajnih članova dvorske kancelarije, te domaći gradski sudac Ivan Pleyers von Pleyern, domaći gradski načelnik Matija Eierl von Eiersberg i njegov pisar Stocker. Kad se gospoda poredaše, povjerenik Abele progovori:

- Petre Zrinjski, slušajte! Govorim vam u ime njegova veličanstva cesara Leopolda I. Vi znate da ste urotnik, buntovnik, veleizdajnik. Vaša je parnica svršena: osuđeni ste na smrt. Odsjeći će vam se glava i desnica. Vi ste lišeni svakoga dostojanstva i svake časti. Sva vaša dobra, vaša čast i vaš život pripadaju njegovu veličanstvu. Vaša je uspomena izbrisana na svijetu. Ja vam sada javljam da će se osuda izvršiti prekosutra, u četvrtak, naime na trideseti dan ovoga mjeseca travnja u devet sati prije podne.

Sve su oči uprte u Zrinjskoga. Ni da bi se ganuo. Posve je spokojno slušao osudu.

Pošto je Abele pročitao dugo obrazloženje, navlas jednako prvoj optužnici, reče domaćem gradskom sucu Ivanu Pleyersu da mu predaje Petra Zrinjskoga, te neka ga odvede u gradsku oružnicu. Nato sađu kopljanici sa Zrinjskim u dvorište gdje on sjede u kola, a s njim i gradski sudac i kapetan von Ehr. Vojnici ih opkoliše, pa lagano krenuše.

Sva su gradska vrata bila zatvorena, sva je vojska obilazila gradom da se ne bi gdje nakupilo svijeta. Zrinjski je šutio cijelim putem od tvrđave do gradske oružnice, gledao je preda se, nije mario za krasno predvečerje, za sjajno nebesko plavilo. Duboko je odahnuo nekoliko puta. Kad se dovezoše u oružnicu, u kućerinu sa dva dvorišta, zatvoriše ga u jednu od prizemnih soba i sve naokolo postaviše jake straže. Juraj Tardić, njegov sluga, već je bio u oružnici. Kapetan von Ehr i gradski sudac Pleyers odmah se vratiše s kopljanicima u tvrđavu po kneza Frankopana.

Međutim, knez Fran, sjedeći uz stol razmišljao je nešto. Njegova je soba bila u istom dvorištu gdje i Petrova, ali na suprotnoj strani. Bio je blijed, upalih lica, sav potrt od groznice što ga je već mjesec dana mučila. Sva mu je hrana bila kruh, crni i suhi kruh, kao i banu, otkad im pooštriše tamnicu. Samo kadšto dobili bi komadić mesa i malo juhe, i tako su živjeli dva mjeseca u onim jamama, među vlažnim zidovima, vukući onaj teški lanac od stola do slamnjače, podnoseći strpljivo i glad i studen, u poderanim haljinama.

Dok je knez Fran bio zatvoren u prizemnoj sobi, dok je bio zdrav, napisao je nekoliko tužnih pjesama, što ih je prepisao načisto njegov sluga Bernardino Venier, rodom Mlečanin, momak blage ćudi, tamnih očiju.

U krasnoj pjesmi "Od sriće nestalnosti" veli knez Fran: da je sreća slijepa, da ne vidi ni prava ni kriva, a još manje razlikuje vrijedna od nevrijedna. Sreća se vije u kolu kao hudobna zmija: sad te obraduje, sad te rastuži. Ona iz ništa podigne čovjeka, od priprosta roda učini ga velika, i poda mu razum, diku i gospodstvo, i junaštvo. Tko je sretan, bez truda nadvlada svoje nazlobnike; svuda ga štuju, nitko mu ne smije kazati očito u lice svoju neprijazan. Kud god se okrene, sve mu se predaje; njegovi se čini svuda hvale, ni

sam ne zna kako je zadobio to ime, tu slavu. Ali, kad misli da će zatrti slavu svih ostalih, kolo se sreće iznenada obrne: nezgovorna radost pretvori se u žalost, nevolja potamni gospodstvo, junaštvo, diku i razumnost. Premožna gospoda koja su ti htjela cjelivati ruke i halju, sada te ne poznaju za vrijedna da te ljube, a kamoli dostojna da ti služe za pravo... Evo posljednjih kitica te Frankopanove pjesme: "*Kim si dobro činil i hotil ljubiti, s tobom obećavahu živiti i umriti: neće se sad na te pravo ogledati, nit u virnoj službi pravično obstati. - Grade i dvore, ke si pravo vladal, s opravom gospodskom konje bisne jahal, sablje okovane dično k boku pasal, i viteštvo tvoje na mejdanu kazal: - sve ti je preuzela nesrića hudobna, još i žiću tvomu postala nazlobna; ništa ti ne osta neg čemer i žalost, ter nevolju moraš trpiti za nasladnost. - Ovo ti, svite, od nesriće himbenost u kratom vrimenu prečudna nestalnost: ako danas imaš dobro i veselje sutra milo plačeš ime i poštenje.*" Sve ovo govori knez Fran o sebi.

U pjesmi koju je ispjevao u tamnici svojoj sestri Katarini, veli da je nezgovorna njegova žalost kad pomisli na prošlo vrijeme i na muke svoje sestre. "Suze ronim i zabim tad svoje ime, proklinjem uru koja te je odsudila, koja je na tebe navalila takovo trpljenje. Sestro, protiv tvojoj vridnosti nisu imali uzroka, pak su s toga zbučili sve ljudske hudobnosti. Ranili su ti srce, skazali su ti svaku neviru. Je li to moguće, stvoritelju svita, da takova nepravica tlači tvoju zemlju? Hoćeš li, Bože, dopustiti, da jadni narod trpi kao ovce pod lakomim vukom?" Još tješi knez Fran svoju sestru da: "Bog za sada pregledava grihe tuđincu, dopušta mu da čini opačine, da pak kasnije s moćom pravične desnice pošalje anđela osvetnika da izbriše krivice." Tako je tješio, pa ovako završuje:

"*Raduj se, sestro, doći hoće vrime i stresti će tužno brime. Nek bude sve prošastno sad pozabljeno, jer ime, poštenje dično je dobljeno...*"

Stresti ću tužno brime, jaram...

Bernardino je plakao od radosti kad je donio svojemu gospodaru krasno odijelo od baršuna, svijetloplave boje i kad skinuše tamničari onaj željezni obruč s noge mladoga kneza. I u duši Frankopanovoj bila je proklijala neka nada, ali je odmah zatim došao k njemu ispovjednik o. Oton, pa mu stao govoriti o smrti kao i banu. Kapucinove riječi padoše na Franovo srce kao led, potresoše cijelim njegovim bićem, u prvi mah zacrnjelo mu se pred očima, obavila ga užasna tama. Kad je ispovjednik otišao, sjeo je k stolu i spustio glavu na dlanove.

Tako je sjedio kad mu banu u sobu kapetan von Ehr s kopljanicima. Kapetan poviknu:

- Ustanite!

Frankopan ustane, razgleda se, pa zapita:

- Gdje je ban Petar Zrinjski?

- Ja ne poznam toga čovjeka! Ja poznam samo Petra Zrinjskoga - odgovori kapetan von Ehr, krupan čovjek, široka i crvena obraza.

- Gdje je ban Petar Zrinjski? - ponovi knez jačim glasom veoma oštro.

- Nisam amo došao da se s vama razgovaram. Hajdemo! - prodere se kapetan.

Frankopan uzađe s kapetanom i s kopljanicima na prvi kat gdje su ih čekali kraljevski povjerenici u onoj prostranoj sobi. Abele najavi smrtnu osudu knezu, kao i banu, pa ga zapita:

- Jeste li čuli: prekosutra u devet sati prije podne odsjeći će vam se glava i desnica?

- I ruka?... - gane se Fran, kao da je to prije prečuo.

- I ruka! - potvrdi Abele i pogleda važno Molitora koji kimne da je tako. Abele dometne: - Do prekosutra imate dosta vremena da se pomirite s Bogom.

- Nisam mislio da ću na stratište, nisam se pripravio... Ne da li se odgoditi smaknuće?

- Ne! - odvrate mu Abele i Molitor zajedno.

- Pisat ću kralju, molit ću ga za... umukne knez, a lice mu se ožari, oči mu sijevnu.

- Za pomilovanje?... - ispruži Abele vrat. - Cesar je potvrdio osudu.

- Osudu!?... - zadrhti Frankopan od gnjeva, naglo problijedi, pa istisne gorko: - Osudu, velite?... Ta je osuda paklensko djelo! Ja, dakle, ne smijem pisati kralju?

- Promislit ćemo da li vam to možemo dopustiti - smekša se Molitor i značajno zirnu na Abelea.

- Bismo li krenuli? - upita kapetan von Ehr povjerenike.

- Hajdmo - šane Abele i naglo se okrene od kneza.

Svi siđu u dvorište. Gradski sudac Pleyers zapovijedi Frankopanu da sjedne u kola, pa se popne k njemu s kapetanom, i sad krenu, opkoljeni mnogim vojnicima.

- Kamo me vodite? - zapita knez.

- Ne govorite! - otrese se kapetan prigušeno.

Već se hvatao prvi sumrak, vedro se nebo zalilo modrinom, zvuk zvonâ razlijegao se gradom, ugodan je lahor strujao ulicama. Knez Fran svrnuo bi očima na nebo da se nagleda onoga plavila, a prsa mu se nadizahu, udišući svježi zrak. Kad se dovezoše na neki trg, ugleda podalje nešto zelena drveća, oči mu zasjaše i nije ih mogao skinuti s onoga zelenila. Opet zakrenuše u tijesnu ulicu, a tu je bila na jednom kućnom pragu mlada žena, s djetetom u naručaju. Dijete se glasno smijalo, i hvatalo majku za kosu punačkim ručicama, do ramena golim, dok je majka sjetno motrila one ljude na kolima. Začuđeno ih je gledao knez, sve bez prekida, dok su kola lagano prolazila pred kućom, i još se okrenuo, a zatim steglo mu se srce od goleme boli, jače je problijedio, suze mu se izviše na trepavice...

Malo zatim stigoše u gradsku oružnicu gdje zatvoriše kneza u jednu prizemnu sobu, jednaku banovoj. Na oveliku stolu posred sobe, gorjela je svijeća uz željezno propelo, u kutu je bila postelja, uz stijene nekoliko stolica. Frankopan čim ga zatvoriše, pohitio je k prozoru, uhvatio se grčevito za željeznu rešetku kroz koju je dugo motrio nebo, nešto onoga modroga svoda i na njem tri-četiri zvijezde. Srce mu je naglo kucalo, teško je disao...

- Svijetli kneže - zovnu ga paž Bernardino.

- Ti si, Bernardino? Kad si amo došao? - okrenu se Fran od prozora.

- Ovaj hip. Donio sam vam večeru: evo pečenke, vina, kruha. Napokon vam se smilovaše. Gle, tu je i postelja!

- Ti još misliš da će nas pustiti iz tamnice? - upita knez gorko i tužno.

- Nadam se...

- Jadni Bernardino! Molim te, odnesi tu pečenku, sve odnesi.

- Barem jedan zalogaj, čašu vina...

- Ne mogu, ne mogu... Bernardino, zar nisi ništa čuo?...

- Čuo sam da su vas opet preslušali.

- Bernardino, ti si mi bio vjeran, bit će ti teško... - umukne knez, sjede k stolu i nasloni glavu na ruke. Nakon podužeg muka tiho reče: - Javili su mi da sam osuđen na smrt.

- Bože sveti! - protrne paž.

- Prekosutra, u četvrtak, na stratište...

Sluga problijedi, pane na koljena uz jednu stolicu, klone na nju glavom i zaplače:

- Na stratište, na stratište! Vi, tako dobri, tako mladi! Ne, ne vjerujte, ne vjerujte!...

- Ustani, ne plači.

- Smilovat će se kralj. Hoće, mora! Vi niste nikomu zla učinili, pa da vas pogube! Bog to neće dopustiti. Neće! - viknu Bernardino i naglo ustane.

Oči su mi bijesno sijevale, usnice drhtale, stiskao je što je jače mogao oslon stolice desnicom, a ljevicom lovio se za srce.

- Bernardino, potraži kapetana von Ehra, umoli ga da mi pošalje hartije, crnila i pero. Pisat ću kralju.

- Oh, pravedni Bože! - uzdahne paž i ode iz sobe.

Knez se svali na postelju, drhtav, grozničav. Ruke su mu bile ledene, prsti oko nokata modri, prolazili su ga mrzli srsi, u prsima nešto ga sapinjalo, u svim zglobovima trgalo. Zatim ga je spopala vrućina, nesnosna, žestoka, sav je gorio, i činilo mu se da se sve oko njega zapalilo, da mu krvav plamen bukti oko glave, a u tom plamenu letjele su neke grozne slike, miješale su se i trgale kao tamni olujni oblaci. Napokon usnu.

Bernardino se vratio u sobu oko jedanaestog sata, a knez se malo zatim probudio.

- Što je, Bernardino?

- Donio sam sve. Molim vas, pišite kralju.

- Jaka me groznica izmučila.

- Molim vas, pišite kralju.

- Jesi li štogod čuo o banu?

- Govorio sam s Tardićem. I banu su javili da je osuđen na smrt - zajeca sluga. - Ban je u ovoj kući na drugoj strani. Ni on nije htio večerati. Kazao je Tardiću da neće već ni jesti, ni piti, upravo ništa, da će postiti posljednje dane svoga života. Oh, srce mi puca!...

Knez Fran, onako slab, ustane s postelje, pa napiše list kralju. Tuži mu se da je bolestan, te da jedva može držati pero u ruci kad pomisli na groznu osudu. Veli da ne može sastaviti pismo kako bi želio, kojim bi izbio iskru milosti iz kršćanskoga milosrđa. Zaklinje kralja da ga pomiluje, jer je čist i pravedan, mlad, posljednji od svoga roda a njegov je rod uvijek vjerno i odano služio kršćanstvu, otadžbini i kralju. Napominje još neke zasluge svoje porodice, pa ukratko i svoje, jer se nije nikada zgražao pred smrću, jer je na svaki kraljev mig bio spreman proliti svoju krv, do posljednje kapi. On se ne boji smrti, ali se boji sramotne smrti, užasne smrti na stratištu. Sjeća kralja kako je Karlo Veliki običavao kliknuti: "Htio bih povratiti i mrtve na život!" Opet moli da ga pomiluje, pa žali što ne može pisati kako bi htio, jer je posve iznemogao u tamnici.

Taj list preda Bernardinu da ga odnese kapetanu von Ehru. Sluga izađe, a malo zatim uđu u sobu tri kapucina, tri starca među njima i o. Oton. Ovaj pripovijedi knezu da su i kod Zrinjskoga tri kapucina, pa ga počne tješiti što je ljepše znao. Fran ga je mirno slušao, držeći objeručke željezno propelo. Kapucini ostaše cijelu noć u sobi, do zore, a onda dođoše drugi, opet tri sjeda starca.

XXXIII.

Petar Zrinjski je cijelu noć, prvu u gradskoj oružnici, probdio sa starim kapucinima slušajući njihove pobožne razgovore i moleći se s njima Bogu. Ta je noć bila tužna, duga, te

eLektire.skole.hr

bi on, katkad, pogledao na okrugle staklene pločice na prozoru, hoće li napokon iščeznuti s njih onaj mrak. Malo-pomalo počne se razabirati željezna rešetka na sivoj svjetlosti, plamen svijeće problijedi, pa svane, one staklene pločice porumene, a zatim se zaiskri na njima sunce, jedan trak obasja banovo rame i mršave ruke sijedog kapucina koji je sjedio uz stol.

Oko sedmog sata jutrom dođoše u sobu drugi kapucini među njima i o. Oton. Ovomu reče Zrinjski da se želi ispovijediti, pa ostadoše nasamo jedan sat. Poslije ispovijedi htjede o. Oton iz sobe, a ban ga umoli da bi još ostao kod njega.

- Idem k onomu drugomu. I on je zaželio ispovijediti se. Nije mu dobro... - odgovori ispovjednik, sklopljenih očiju.

- Kad ste bili kod njega?

- Oko ponoći. Muči ga groznica, sav je skršen...

- Jadni moj Frane!... - uzdahne Zrinjski.

- On se ne boji smrti, ali...

- Teško mu je što će mu desnicu...

- Da, to ga boli.

- Časni oče, utješite ga: da ćemo poginuti za svoju svetu vjeru i predragu otadžbinu, da će nas slaviti daleka pokoljenja, ali najveća i najslađa utjeha neka mu bude što nas čeka vječno blaženstvo. Recite mu kako se ja tvrdo nadam u Božju milost da će naše duše poletjeti sa stratišta u svijetlu vojsku mučenika, jer znam da ćemo i mi poginuti mučeničkom smrti. To vam kažem pred licem Spasitelja... - izusti Zrinjski tronutim glasom, podigne sa stola željezno propelo, pa doda tužnije: - Pođite, časni oče, k mojemu Franu, utješite ga...

- On želi s vama govoriti.

- To mu neće dopustiti dvorski povjerenici.

- Možda hoće... - uzdahne ispovjednik, pa izađe iz sobe tužno klimajući sijedom glavom.

Zrinjski klekne sada pred propelom i sklopi ruke, obrnut k prozoru gdje se sunce sjajilo na željeznoj rešetki. Oči su mu se orosile, lice mu bilo nešto blijedo, ali spokojno, obliveno sjetnom milotom.

Oko devetog sata prije podne, stupi u sobu povjerenik Abele s deset kopljanika, ogleda se plaho, pa se javi Petru:

- Ovaj će čas amo Frankopan da se s vama oprosti. Razgovarat ćete samo njemačkim jezikom. Dobro promislite svaku riječ, jer ću odmah odvesti odavle Frankopana ako vaš razgovor... Želite li još štogod?

- Želim da se knezu Frankopanu ne odsiječe desnica.

- Osuda je ionako preblaga - promuca Abele stojeći iza mrkih kopljanika.

Uto začuju se koračaji s hodnika, vrata se otvore, u sobu uniđe knez Fran, odmah za njim nekoliko kopljanika, pa kapetan von Ehr i povjerenik Molitor.

Zrinjski se već ustao, raširio ruke, bujna kosa kao da mu se nadigla, on gleda Frana, ovaj njega sav preobražen, blijed, tronut, drhtav. Hip se gledaju, ne dišu, pa se ganu, naglo koraknu, jače raširе ruke, panu jedan drugomu na prsa, pritisnu čelo o čelo, čvrsto se zagrle, opet se pogledaju zapanjeno i radosno, poljube se više puta, i opet se zagrle. Fran je klonuo glavom na lijevo Petrovo rame, i tako stoje posred onih kopljanika. Grobna je tišina nastala u sobi.

Fran je pridigao glavu i tužno pogledao Petra koji je vidio suze u njegovim očima. Još šute. Tanko djevojačko grlo prekrasno je negdje pjevalo veselu pjesmu. Petar uzdahne:

- Frane, godinu se dana nismo vidjeli!

- I ti si oslabio u ovoj...

- Govorite njemački! - vikne Molitor.

- Mili moj Frane, sutra prestat će sve naše muke. Stratište je nagrada za sve...

- Govorite njemački! - zadrhta Abele.

- Petre, uništit će naše porodice, ali živjet će naš narod i znat će zašto su pale naše glave.

- To je prava sablazan! Neće da govore njemački! - zgražao se kapetan von Ehr.

Povjerenici se smeteno gledaju. Knezovi ne mare za njih. Zrinjski drži Frana za ruku i veli mu:

- Ja želim da što prije svane sutrašnji dan, da se što prije sastanemo na drugom svijetu. Ne bojim se smrti ali možeš znati kako mi je pri duši kad pomislim na ženu, na djecu...

- Koliko trpe svi naši! Jadna moja Julija!...

- Sad je dosta! Govorite njemački - zakriješti Molitor.

Knezovi kleknu jedan nasuprot drugomu i uhvate se za ruke.

- Petre, oprosti mi ako sam te kada uvrijedio. Svoj bih život dao za tebe. Bog nam je dosudio istu sudbinu, i ne preostaje nam nego da i sada pokažemo stalnost i hrabrost. Mili moj Petre, oprosti, oprosti ako sam te kada...

- Dobri moj Frane, i ti oprosti meni ako sam te kada uvrijedio.

- Petre!...

Zajecaju, zagrle se, naglo ustanu, živo se i silno pogledaju i poljube se dugotrajnim cjelovom. Fran, primivši Petra objeručke za glavu šane drhtavo:

- Znat će naš narod zašto su pale naše glave.

- Blago onom tko će našim tlačiteljima platiti za djelo koje su nama učinili! - uzdahne Zrinjski.

- Odvedite Frankopana! - krikne Molitor bijesno kopljanicima.

Vojnici pograbe Frana za ramena, ali ga puste kad pođe prema vratima.

- Petre, zbogom! Ime, poštenje dično je dobiveno! Petre, zbogom! - izvi se iz njegova srca.

- Sutra vidjet ćemo se na drugom svijetu. Zbogom, Frane! - otkinu se od Petrova srca.

Još se jednom pozdrave pogledom u kojem bijahu njihove duše.

- Njemački su se mogli razgovarati cijeli sat; nisu htjeli da me slušaju - mumljao je Abele.

Kad svi izađoše, Zrinjski sjedne k stolu, neizmjerno tužan. Mislio je na Frana, na njegovu mladost, na njegovu hrabrost i sjajni um i sjetio se kako ga je poveo prvi put sa sobom u boj, kako su se vratili u svoje gradove, kako ih je Katarina radosno dočekala. A sad će poginuti na stratištu, taj umni plemeniti i mladi junak koji bi zastalno perom i mačem proslavio svoju otadžbinu kao malo koji Hrvat!

O podne molio je sluga Tardić bana da okusi štogod, ali on nije htio. Zamišljeno reče sluzi da mu potraži jedne škare.

- Svijetli kneže, zar ne bi bolje bilo, da pribavim dobar nož?... Lakše bi vam prokrčio put... - šane Tardić, oko mu sijevne.

- Jure, nemoj na to misliti.

- Najvolio bih probosti one povjerenike! - opet će sluga prigušeno, jarosno.

eLektire.skole.hr

- Ni riječi o tome. Nemoj me žalostiti. Ajde, donesi mi jedne škare.

Sluga ode, a kad se vrati sa škarama, nakon pol sata, Zrinjski svuče svileni zobunac, te sam ostriže na njem polovicu ovratnika, sve naokolo. Tardić se čudio. Ban mu mirno razjasni.

- Sutra na stratištu svući ću dolamu, zobunac će ostati na meni, pa sam ovo odstrigao da ne smeta krvniku.

- Oh, kneže!... - zaplače sluga.

Po podne opet posjetiše tri kapucina Zrinjskoga. Isprva ih nije slušao; bio je umoran, teško zamišljen i sva mu je prošlost bila neki čudni san, sve se gubilo u daljini, u magli, blijedo, zamršeno. Vidio je mnoga lica, htio je da ih bolje razgleda, ali nije nikako mogao, jer su se slike prenaglo redale nejasne, rastrgane, dok mu je srce nejednako kucalo u mučnoj tjeskobi. Kapucini su mu, međutim, govorili o svetim stvarima, neprestano su ga tješili, pa ga je napokon njihov pobožni zuj stao ugodno obavijati, nešto ga je dijelilo od svijeta i bilo mu je pri duši kao da se lagano uzdiže u plave visine. A tada, za kratko vrijeme, sva mu je prošlost bila jasna: činilo mu se da se vinuo u neki sjajni i posve prozirni prostor otkud je vidio sva mila lica kao da su pred njim. Zatim pak, u sumračje, kad umire dan, stala je padati na njegovu dušu crna tuga kao sjena ispod tmasta olujna oblaka na uzburkano more. Pogledao bi na prozor i uzdahnuo, pomisliv: nastat će noć, zadnja noć - zadnja...

Nešto pred sedmim satom dođe k njemu Stocker, pisar gradskoga suda, te mu javi da smije pisati svojoj ženi ali neka dobro izmjeri svaku riječ... Još mu reče da će povjerenik Abele zapečatiti list i poslati ga Katarini. Pisar odmah ode. On je javio i knezu Franu da smije pisati Juliji.

Zrinjski je napisao svojoj Katarini ovaj list:

"Moje drago serce! Nemoj se žalostiti sverhu ovoga moga pisma, niti burkati. Polag Božjega dokončanja sutra o deveti uri budu mene glavu sekli, i tulikajše naukupne tvojemu bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga serčeno proščenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekovečni valete, tebe proseći, ako sam te u čem zbantuval ali ti se u čem zameril (koje je dobro znam): oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smerti dobro pripravan, niti se plašim; ja se ufam u Boga vsamogućega koj me je na ovom svetu ponizil da se tulikajše meni hoće smiluvati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojti se ufam) da se mi naukupe pred njegovem svetem prestoljem u dike vekovečne sastanemo. Veće ništar ne znam ti pisati, niti za sina, niti za druga dokončanja našega siromaštva: ja sam vse na Božju volju ostavil. Ti se ništar ne žalosti, ar je tako moralo biti. V Novom Mestu pred zadnjem dnevom mojega življenja, 29. dan aprila meseca o sedme ure pred večer, leta 1671. Naj te Gospodin Bog s mojom kćerju Aurorom Veronikom blagoslovi. Tvoj Petar."

Zrinjski svije list, preda ga jednom kapucinu, pa pokrije rukama oči i nasloni se laktima na stol. Bolno je jecao, udušeno i drhtavo, suze mu poliše lice, i dugo su se točile, dugo, kad je puknuo vir kruto naslagane tuge i boli...

Mislio je na Ozalj, na one dvorane gdje je proveo mladost sa svojom milom Katarinom... A one zelene tratine gdje se igrao sa svojom djecom kad su bila malena!... Oh, kako je bio blažen kad je čuo njihove radosne poklike na svakom povratku s razboja!... Gdje mu je sada Katarina!... Njegova Katarina!... Kad je bila djevojka, stajao je s njom pred jednom crkvicom na obronku Ivančice. Sunce je zapadalo, držali su se za ruku i šuteći promatrali krasnu okolicu, zelenu dolinu među šumovitim brežuljcima. Mlada djevojka, vitka i bajna rasta, bila je toli mila sa svojim crnim očima, s rumenim usnicama, s onim njezinim sjetnim i blagim osmijehom... Oh, kako je mila bila njegova Katarina!... I danas je već

sunce zašlo... Gdje mu je sada Katarina?... Gdje su mu sada djeca?... Sunce će njemu još samo jednom ogranuti, samo jednom, u tuđini!

Zrinjski naglo ustane.

Tama se već namakla, nastala je noć, druga u gradskoj oružnici. Kapucini upalili su svijeću. Zrinjski je ustao, naglo je šetao sobom, opet ga okupila tjeskoba, nesnosna bol, krv mu navaljivala u glavu, u grlu dušilo ga i palilo, mučno je disao. Kapucini su ga molili da popije čašu vode, ali on ih nije čuo. Nabrekle su mu žile na vratu, obrazi mu se trzali, tamno užareni, grčevito je stiskao pesti, prevratio bi očima sad lijevo, sad desno, iz grudi izvio mu se zaustegnuti odisaj: u tuđini!...

Čitav je sat trajala ta grozničava uzrujanost, ta živa muka, a zatim je sjeo k stolu, blijed i uznojen, te gledao ukočeno preda se. Kapucini su šutjeli, grozno im je bilo pri duši. On se iznenada trgne, sav se uzdrma, pogleda propelo, pa one starce, a nato se zamisli, uze pero i stane pisati, prekinuto, kao da i ne zna da to radi: "S hiljadu svojih potukao sam u Međumurju dvije hiljade Turaka - Jednom sam mnogo zagnao u Kupu - Kod Otočca zarobio sam tri stotine Turaka, u raznim sam bojevima zaplijenio četrdeset i tri barjaka - Između Drežnika i Slunja naletio sam jednom na dvije hiljade Turaka pod Deli-pašom Radankovićem koji me pozva na mejdan. Pristanem. Mahnito je poletio prema meni. Još je bio dvije stotine koračaja od mene kad ispalismo velike kubure. Pogodio sam ga u prsa. Njegovu sam četu posve uništio - Ne mogu se sjetiti da sam se ikad bojao smrti - Bečki dvor mrzi moju porodicu. Znam kako je mrzio moga pokojnoga brata. A šta radi sada sa mnom?"

Petar je pisao lagano, kako bi mu štogod na pamet palo, a kad ispusti pero, nasloni se na desnicu, pa uroni duhom u prošlost:

... Šubići - Zrinjski... koliko krvi!... I tragom te krvi, kao po sunčanom traku, preleti njegov duh mnoga minula stoljeća i pane u sam dvor hrvatskih kraljeva, u Dalmaciju, a od Zvonimira stane se vraćati, pa leti od slave do slave, od Klisa do Zrinja... U davnini sijevaju imena Petrovih praotaca, krv Zrinjskih teče svake godine, veže stoljeća, poput zlatne mreže steže u jedno, rastrganu otadžbinu. Ona krv, prolivena svuda, kaže Petru sve zemlje hrvatske i vodi ga pred Siget, gdje silni ban Nikola srće s malom četom na bezbrojnu i razjarenu tursku vojsku. A zašto?...

Petar Zrinjski pomisli isti čas na okrvavljenu travu u šumi kraj Varaždina, ustane, stisne pesti i naglo se ušeta sobom. Grozan bijaše u tom hipu. U njegovoj glavi sijevaju ove misli: "Vepar?... Ne, ne vjerujem, ne!... Zrinjski se moraju zatrti... Tko je kriv da je moj pradjed Nikola pao sa svojom četom pred Sigetom?... Kralj Maksimilijan imao je sto tisuća vojske, sva je ta vojska besposleno ležala kod Đura dok je moj pradjed branio Siget! Moj je pradjed molio i zaklinjao kralja da mu pošalje pomoć, a kralj ga pustio na milost i nemilost Turcima. Bojao se kralj moga pradjeda, jer se opako htjelo da se ludo razglasi da će sultan "darovati" svu Hrvatsku mojemu pradjedu ako bude njegov saveznik! I o mojemu bratu bilo se razglasilo da misli na hrvatsku krunu. A o meni se tako govori... Tko brani sva hrvatska prava, mora poginuti: jedan pred Sigetom, drugi u šumi kraj Varaždina, treći u Bečkom Novom Mjestu! Ova su tri mjesta jednako grozna i jednako slavna po moju porodicu..."

Kad se slegla oluja u Petrovu srcu, opet sjede k stolu, pa napiše da ostavlja svojemu sinu mač što je prije bio Sulejmanov. Taj je mač imao sada Petar Hugart, potpukovnik bečke gradske gvardije. Još je zapisao Petar različitih zadužbina nekim samostanima u Hrvatskoj, zatim se posve spokojno razgovarao s kapucinima koji su ga molili da štogod okusi. On nije htio ni jesti, ni piti. Govorio je da mu se noć nateže, da želi umrijeti. O zori dugo je klečao pred propelom...

eLektire.skole.hr

Knez Fran, pošto se oprostio s Petrom, bio se malko primirio, ali ga je po podne opet oborila tuga. Sjedeći uz stol upirao je suzne oči u prozor, dok je sjena pala u dvorište oružnice, a tad je napisao svoju posljednju pjesmu gdje je prispodobio svoj život sa životom cvijeća. On veli cvijeću da je sretnije od njega, jer ga "zora poliva i čistom rosom okripiva; jer cvijeće barem jedan dan uživa, a on uvijek tuguje; mladost mu je ljuta žalost, srića nije mu nego čemernost". U posljednjim kiticama te tužne pjesme jadikuje knez Fran ovako:

U kolivki majku zgubih
u ditinstvu otca služih,
imam krila prekinuta:
do dva bratca poginuta.

Milu sestru koju ljubih,
u nevolji sad začutih;
ljubu dragu s kom se dičih,
jur od davna ja ne vidih.

Prijatelji prez pomoći
a rodbina suze toči,
virne sluge raztrešene,
prez obrambe zapušćene
. . . . . .

Siva svjetlost sutona lagano se točila u sobu, u Franovo srce zavalila se jetka gorkost, a malo kasnije obuzela ga žestoka čežnja za slobodom, užasna bol stezala mu srce. Pomisliv na otadžbinu, proleti ga drhtaj od kojega mu ustreptaše sve kosti. Iz njegovih dubokih očiju grozničav je šibao žar: gledao je debele zidove oko sebe, nikud nije mogao, a blažen bi bio kad bi u tom času ležao u svojoj krvi na razboju, onamo negdje kraj Une... Slušao bi bojnu viku, čuo bi šum okrvavljene rijeke, vidio bi žarko sunce i radosno bi umirao za svoju vjeru i za svoj narod... Mnogo su puta sijevale okolo njegove glave turske oštrice, a on bi pogledao slavnu bansku zastavu, i nije mislio na svoj život, i veseo se vraćao u svoje gradove, a sada mora pasti na stratištu, on koji je ispjevao dok je bio slobodan u svojoj otadžbini i ove stihove:

Nî moć izmislit hvalnije skazanje,
Neg na mejdanu vriedno držanje,
Gdi gromi od pušak i sablje se viju,
Mnoga gospoda krv svoju proliju
Za domovinu, za viru kršćansku!...

Do kasne noći mučilo ga čeznuće za slobodom, bilo mu kao da će svisnuti od boli, nigdje nije imao ni mira, ni pokoja, ustao bi od stola i pošao k prozoru, šetao bi, opet sjeo, opet naglo ustao. Dugo su ga molili kapucini da se umiri, da Bog ne odvrati svoje lice od njega, a pošto ih je neko vrijeme slušao naslonjen o zid kraj prozora, odlane mu, nešto mu se rastopi oko srca, misli mu polete u rodni kraj... Pred njegovim duhom iskrilo se more, sunce je obasjalo krov onoga grada u Kraljevici, mlada majka šetala se bedemom i vodila

eLektire.skole.hr

sinčića za ruku. Sve bijaše posve čisto i jasno u svakoj sitnici, i val i greben, i zelenilo na obali i nebesko plavilo, i materine oči i sinčićeve. Knez je vidio tu sliku u svojoj duši. Sretni su bili oni dani... eno, krasan je suton pao na more. Fran sjedi s Julijom na najvišoj kuli, blagi povjetarac struji iz uvale, Julijine mu se oči blaženo smiješe, on osjeća stisak njezine ruke, privinut će je na prsa, poljubit će joj rumene usne... Sretni su bili oni dani!... Kasnije umrlo im drago dijete, zajedno su okitili cvijećem onu milu mrzlu glavicu, zajedno su je cjelivali... Malo zatim osvanuo je dan rastanka, Julija je ostala u pustom gradu, rascviljena... Od onda se nisu vidjeli...

Krupne su suze tekle niz Franovo lice. Bio je posve tih ondje kraj prozora, još naslonjen na zid.

Odnekud čula se mukla jeka, kao da više ljudi zabija čavle u velike daske, kao da nešto slažu, podižu...

Knez Fran dođe lagano k stolu, sjedne, duboko uzdahne, pa napiše svojoj ženi talijanski list koji ovako počinje: "*Carissima e amatissima Giulia, mia cara!*" Piše joj kako je providnost odlučila da se on preseli na drugi svijet, te kako je želi pozdraviti s nekoliko redaka i doviknuti joj posljednji zbogom! Svesrdno je moli da mu oprosti što mora zbog njega podnositi velike patnje, a možda i pogrde, i neka mu oprosti ako ju je kada uvrijedio. Uvjerava je da joj on ne može ništa oprostiti jer ga nije nikada uvrijedila, i jer on dobro zna da ga je uvijek neizmjerno ljubila. Preporučuje joj da se sjeti njegove duše u svakidanjim svojim molitvama i veli joj da se nada da će njegova duša domalo uživati vječno blaženstvo pred presvetim Božjim licem. "Mila moja Julija, iz dubine svoga srca želim da ti ostavim bilo kakvu uspomenu na moju neizmjernu ljubav, ali ništa nemam, najveći sam siromah. Sastaneš li se s Orfeom pozdravi mi ga i reci mu neka mi oprosti ako sam ga kada uvrijedio. Zbogom, mila Julija, zbogom svijete! Julija, na ovom svijetu bio sam ti drug, a na drugom bit ću ti tvoj vjerni zagovornik pred licem Svemogućega. Ljubljena Julijo, ostajem zauvijek tvoj vjerni, posve tebi, odani muž. Zbogom! Fran Frankopan. Bečko Novo Mjesto, 29. aprila 1671. P. S. Dođe li moj paž Bernardino k tebi molim te, draga Julija, da ga lijepo primiš meni za ljubav, jer mi je vjerno služio. Zbogom!"

Knez preda list jednom kapucinu, nasloni se na stol i klone glavom na ruke. Mučno je jecao, ramena su mu podrhtavala od plača. Bila je ponoć.

Kapucini su ga opet lijepo tješili, a kad se pridignu, veoma blijed, zabrinuto se pogledaše, te ga upitaše da li mu je pozlilo. On odgovori da nije, pa im svesrdno i ljubazno zahvali što su ga toliko puta posjetili, što su požrtvovno nastojali da mu ublaže tugu. Posljednje je dane malo spavao, ništa nije jeo, a bio je i bolestan, te nije čudo što je napokon tjelesno klonuo. On je sada jedino želio da što prije svane, da ga odvedu na stratište, da legne u grob gdje su mali i veliki, gdje se odmaraju carevi i siromasi posve jednako, gdje miruju i sužnji i njihovi gospodari, slobodni jedni od drugih. Duga, vječna bijaše ta noć knezu Franu: potamnjele su joj zvijezde u sumračje, osvojila ju je tama, obastrla je sjen smrti, kao da neće dočekati vidjela, ni vidjeti zori trepavica... Oko drugog sata pane na kneza neko mrtvilo, potamni mu pred očima, zanjiše se na stolici, a kapucini priskoče i odvedu ga na postelju. Domala svlada ga san. Ona tri starca ostadoše u sobi, sjedeći uza zid pognute glave. Knez je ležao nauznak, sav u plavom odijelu od baršuna, lagano je disao, slaba svjetlost svijeće sa stola padala je na njega, s jedne strane, na valovitu smeđu kosu, na blijedo i uznojeno lice i na bijelu ruku, desnicu...

XXXIV.

Osvanuo je 30. travnja god. 1671.

U Bečkom Novom Mjestu, već ranim jutrom, čuli su se u nekim ulicama oštri povici časnika i teški stupaji vojnika. Kod kapucina zvonilo je na svetu misu; tanki zvuk razlijegao se sad jače sad slabije, kako bi vjetar duhnuo. U samo rasvanuće bila se naglo podigla proljetna oluja, sijevnulo je i zagrmjelo nekoliko puta, zapljuštala je kiša, sve se brzo izdušilo, zapadnjak je rastrgao oblake. Sunce je provirivalo na mahove, iskrile su se kapljice na krovovima, preko bedema slijevao se u grad miris oranica i livada.

Ljudi su žurili na bedem da uhvate mjesta na sjevernoj strani trga što je bio pred gradskom oružnicom. Svačiji je pogled najprije pao na sredinu trga gdje se nešto crnjelo, nekakav pod, pokrit crnim suknom, do tri stope visok, dug šest hrvati, širok četiri. Na njem, pri kraju, bila je okrugla i debela klada, a na njoj se sjajila velika sjekira. Ljudi su znali da se na onakvoj kladi sijeku ruke. Nasuprot onomu podu bilo je jedno povišeno mjesto od dasaka, pokriveno lijepim sagom, za kraljevske povjerenike i drugu gospodu. Na popločanom trgu ponarasla je trava između nekih ploča. Gradska oružnica bila je na zapadnoj strani trga, a kapucinski samostan, velika zgrada na dva krila, na istočnoj i južnoj. Mnogo se djece popelo na samostanski krov, na prozorima i na prozorčićima sve glava do glave, kao i na bedemu.

Oko sedmog sata dođe na trg gradska domaća garda pod oružjem, te svud naokolo nasta veseo žamor jer se mnogi raduju što vide svoje rođake i prijatelje gdje onako ponosno stupaju, opasani širokim žutim remenjem, pod golemim dlakavim tuljcima. Garda se razdijeli na četiri jednake čestice, pa svaka u jedan kut. Malo zatim eto kopljanika, bit će ih do dvije stotine, brkati su, plavokosi, većim dijelom krupni, stupaju zbijeno, oštro. Sve je na njima široko, i čizme, i hlače, i rukavi, i klobuci s perjanicama. Oni se iznižu na zapadnoj strani trga, pred glavnim pročeljem oružnice, spuste koplja, naslone se mnogi o zid, pa neki gledaju one ljude na bedemu i na krovovima, a neki zijevaju. Opet nasta žamor: na shod iznad glavnih vrata oružnice izašao je gradski načelnik Matija Eierl von Eiersberg s gradskim sucem i sa njegovim prisjednicima Mihovilom Marklom i Hannsom Grubelom. Sve domaći ljudi, odjeveni na blagdansku. Razgovarali su se na onom shodu veoma važno i dostojanstveno, kao da su htjeli uvjeriti onolike svoje sugrađane da su u vječnom službenom poslu, da je njihovo djelo sve ono što se danas zbiva, da se sve obija o njihove glave.

Sunce bilo već osvijetlilo pročelje oružnice i nešto trga pred njom i lagano se primicalo k onom crnom podu gdje se sjajila sjekira na kladi.

Na kapucinskom zvoniku odbije osam sati, a na trg došeću povjerenici Abele i Molitor, dvorski tajnik Podestà, vladin izaslanik Juraj Domhofer i bilježnik kaznenog suda Maksimilijan Hanngel. Sad sađu na trg i oni koji su bili na shodu, naklone se duboko onoj gospodi iz Beča, najdublje kraljevskim povjerenicima. Ovi im milostivo pruže desnicu. Svi su bili odjeveni u crno, neki s mačem o boku, drugi s dugim vlasuljama. Razgovarahu se pred oružnicom gdje je bio i kapetan von Ehr sa svojim kopljanicima. Povjerenik Abele upita gradskog suca Pavla Pleyersa:

- Kad je došao Nikola Mohr?

- Sinoć, ravno iz Šopruna - odgovori sudac.

eLektire.skole.hr

- Gdje je sada? - opet će Abele.

- U oružnici. Vojnici su mu dali dobru pečenku i vrč vina. Vrlo je veseo, šali se s vojnicima.

- Samo da se ne bi opio! - pogleda Molitor zabrinuto suca.

- Neka pije poslije... Čuo sam da je jednom u Požunu došao pijan na stratište. Ne bih htio da se to i danas... - posmjehne se Abele.

- Ne bojte se, dična gospodo povjerenici. Nikola Mohr već je odsjekao sto i sedamdeset i tri glave! - nakloni se sudac.

- Nije svaku spretno - saže ramenima Abele. - Molim vas ne dajte mu mnogo vina.

- Gle, koliko radoznale i glupe svjetine! - reći će Molitor, prevrnuv okom po bedemu i krovovima. Počasi, pa dometne: - Ja želim da već jednom svrše te proklete parnice!

- Danas će, dakle, i Nádasdy?... - zaklima gradski načelnik Matija Eierl.

- Ja mislim da je već mrtav - nasmijulji se Molitor. - Danas je četvrtak, 30. travnja, da, za danas je bilo odlučeno, u osam sati. Njegova je glava, dakle, pala u bečkoj gradskoj vijećnici u koju su ga prenijeli iz tamnice pred tri dana, u noćno doba. Kad sam ga vidio posljednji put prošlog tjedna, bio je blijed i modar, pravi mrtvac. I grof Tattenbach neće dugo čekati...

- Osam sati je minulo: da, Nádasdy je mrtav - zijevne Abele.

- Njegovo je ime izbrisano iz plemićke matice. Njegova su djeca dobila ime: Kreuzberg.

- Pročulo se da će premilostivi cesar dati onaj krasni Nádasdyjev grad Pottendorf s golemim posjedom slavnomu i prezasluženom generalu grofu Montecuccoliju - oglasi se tiho sudbeni prisjednik Grubel, mršav i grbav starac.

- Čuli ste istinu - potvrdi Abele. - I pravo je da se nagrade svi oni koji vjerno i požrtvovno služe premilostivomu cesaru.

- Dakako, pravo je da se obilno nadare - pohiti dvorski tajnik Podestà.

- A jesu li Nádasdyju i desnicu?... - upita ponizno sudbeni prisjednik Markl, sitan i blijed starčić.

- Nisu mu je odsjekli. Cesar ga je pomilovao pred tri dana kad i Zrinjskoga i Frankopana - odgovori Abele.

- Zrinjski i Frankopan ne znaju da im se neće odsjeći desnice - primijeti žurno gradski sudac.

- Nismo im htjeli kazati da ih je cesar pomilovao. Htjeli smo da budu u strahu - pohvali se Molitor.

- Dosta su vam posla zadali! - hukne Hanngel, bilježnik kaznenoga suda, visok i krupan, zažarenih obraza.

- I ja ću mirnije spavati kad ne bude Zrinjskih i Frankopana na svijetu - reče potiho Podestà.

- O, i ja! - sipljivim će glasom vladin izaslanik Domhofer, debeo čovuljak na valjkastim nogama.

- Vele da je mladi Ivan Gnade grozan kao što mu je i otac - doda Podestà.

- Mladi Gnade!?... - raskolače oči sudac i načelnik.

- Ivan Zrinjski, sin Petrov, zvat će se od sada: Ivan Gnade. Tako je odlučio premilostivi cesar - razjasni Molitor. - Na sve misli njegovo veličanstvo!

- Luči smo da je premilostivi cesar platio mnogo svetih misa za Zrinjskoga, Frankopana i Nádasdyja - reći će prisjednik Markl, gotovo tronuto.

- Dvije tisuće za svakoga; ukupno šest tisuća! - potvrdi izaslanik Domhofer.

- Sav svijet zna da je premilostivi cesar najveći uzor svakomu pravomu kršćaninu! - uzdahne Markl.

- Jeste li vidjeli jutros Zrinjskoga i Frankopana? - zapita Molitor gradskog suca Pleyersa.

- Vidio sam ih pred jedan sat - nakloni se sudac. - Kako su mi kazali kapucini, Zrinjski je cijelu noć probdio, a onda je tvrdo zaspao da ga nije probudila ni ona grmljavina. Poslije šestog sata bili su kod svete mise, svaki za sebe. Slabi su, ali posve spokojni. Neprestano se mole Bogu.

U taj par podigne se bruj glasova s bedema i s krova; na trg izašlo je iz oružnice deset ljudi, a svima je na licu crna krinka, svi su ogrnuti crnim dugim kabanicama. Vjetar je razagnao sve oblake, nebo bijaše čisto i sjajno. Oni okrinkani pođu dva po dva, lagano na onu stranu gdje se dizao bedem, i tu se poredaše, nijemi, ne izustiv ni riječi.

Žamor se slegne: nekoliko hipova za onima okrinkanima korakne iz oružnice na trg visok i snažan čovjek, noseći nešto na ramenu, nešto dugo, omotano crvenim platnom. Na velikoj glavi strši mu riđasta kosa, kratko ošišana, lice mu je glatko obrijano, nabuhlo i rumeno, oči veoma krupne, plave i bistre, neizrecivo bezazlene i spokojne. Po debelim daskama, kao po mostiću, uziđe na stratište, odloži ono dugo s ramena na kladu, osloni se na nju i podvije ruke na prstima. Tako stoji i gleda u nebesko plavilo onamo preko bedema.

- Krasan dan! Vjetar je sve slabiji. Gle, kako mirno stoji Mohr na stratištu. Čini mi se da nije mnogo pio - snizi glas Abele, prignuvši se k Molitoru.

- Zna se on svladati - šane Molitor, pogleda na kapucinski toranj, pa glasnije: - A što čekamo?...

- Da, već je vrijeme - odgovori Abele. - Gospodo, svatko na svoj posao kako je dogovoreno. - Obrativ se k vladinu izaslaniku Domhoferu, umoli ga: - Pođite k Zrinjskom i Frankopanu i javite im da su izbrisani iz plemićke matice, i ne samo oni nego i njihovo potomstvo. Dok im se to ne javi, mi ne možemo, po zakonu, da ih dovedemo na stratište. - Zatim reče Abele bilježniku kaznenoga suda Hanngelu: - Pošto im pročitate osudu, kažite im da je ovaj čas stiglo pomilovanje iz Beča da im se desnice neće odsjeći. Nemojte na to zaboraviti!

Sad pođu u oružnicu s dvadeset kopljanika i s kapetanom von Ehrom ova gospoda: gradski sudac Pleyers i njegovi prisjednici Markl i Grubel te vladin izaslanik Domhofer i bilježnik kaznenoga suda Hanngel.

Abele, Molitor, Podestà i domaći načelnik Eierl uziđu na ono povišeno mjesto posred trga, nasuprot stratištu.

Gradska garda i kopljanici, koji su ostali na svojem mjestu, svi se bolje poredaše, svi se osoviše i primiše oružje po propisu. Pet bubnjara već je sada uprlo oči u povjerenike, jer im je kapetan von Ehr zapovijedio da ih moraju oštro gledati, te odmah svi u jedan mah silno zabubnjati ako im povjerenici mahnu rukom da to učine.

- Jesu li dobro zatvorena sva gradska vrata? - zapita dvorski tajnik Podestà posve tiho Abelea.

- Ne bojte se, dragi prijatelju: dobro su zatvorena. Danas je u ovom gradu mnogo vojske - šane Abele.

- Niste li pomislili na kakvo izdajstvo?... - opet će dvorski tajnik.

- Na sve sam pomislio. Ne bojte se...

- I vi ste nešto smućeni - osmjehne se usiljeno Podestà.

- Ja nisam, ali mi se čini da je Molitor problijedio - odvrati Abele drhtavim glasom.

Sad dođe k njima vladin izaslanik Domhofer iz oružnice i pripovijedi im, veoma smeteno, da je obavio svoj posao, da su ga posve spokojno slušali kad im je javio, svakomu posebice, da su izbrisani iz plemićke matice.

- Kad će dovesti starijega? - upita Molitor.

- Ja mislim sad odmah - odvrati Domhofer.

Na trgu i oko njega svuda grobni muk. Povjetarac ispod sunca tihano je lahorio i donosio miomiris proljetnoga cvijeća i mlade trave s okolnih livada. Sunce je već osvijetlilo polovicu stratišta, krvnik je mirno odmatao svoj mač koji sijevnu, dug i širok. Ljudi pogledaju sat na tornju, vrata od oružnice, povjerenike i onaj mač pa svi pogledi panu na onaj shod na pročelju oružnice, na prvom katu. Na shod su izašli gradski sudac, njegovi prisjednici i bilježnik kaznenoga suda Hanngel. Na bedemu sve se pripelo jedno na drugo...

Još jedan hip i škripnu teška vrata od oružnice, trgne se mlado i staro, sve pridigne glavu, bruj poleti zrakom, pa opet grobni muk...

Vrata su se otvorila, na trg su stupila dva sijeda kapucina, pognute glave, svaki nosi malo propelo, za njima ide kapetan von Ehr, pa deset kopljanika, onda opet dva kapucina, jedan lijevo, drugi desno Petru Zrinjskomu koji lagano stupa s propelom u rukama. Sunce mu kruni otkrivenu glavu, onu valovitu crnu kosu, na modroj dolami blistaju se krupne toke. Korak iza njega ide sluga Tardić, pa opet deset kopljanika.

Na kapetanovu zapovijed svi stanu pred oružnicom, netom su izašli iz nje.

Bilježnik kaznenoga suda pročita osudu sa shoda jakim glasom, pa javi da je stiglo pomilovanje od premilostivoga cesara i kralja Leopolda I. da se osuđeniku neće odsjeći desnica.

Petar pomisli na Frana, zahvalno pogleda put neba.

Gradski sudac slomi sada jedan štapić i baci ga sa shoda na trg.

Na kapetanovu zapovijed krenu prema stratištu.

Sve su oči uprte u Zrinjskoga, svi se čude njegovu spokojnom licu koje prosijeva neizmjernom dobrotom i milotom, onako blijedo, onako sveto, jer njegova bljedoća zanosi na onu velikih mučenika. Iz dubokih očiju proviruje mu neka svijetla nadzemna snaga, jer dok idu lagano trgom, on ne vidi nego malo propelo, on ne čuje nego riječi svojega ispovjednika koji ga tješi da će domala stupiti među blažene na drugom svijetu.

Već su kod stratišta. Zrinjski pogleda krvnika i njegov mač, pritisne srce rukom, pa izusti tužno:

- Časni i dobri moj oče, molite se Bogu za moju otadžbinu. Oh, da znate kako je pogažena! Molite za nju!

- Ja se za sve patnike... - uduši se starcu riječ od velikog tronuća.

- Molite se Bogu za moju dušu! - uzdahne Petar, pa uzađe stalnim korakom na stratište, odmah za njim ispovjednik i sluga.

Krvnik stoji nepomično, drži mač na golom ramenu.

Zrinjski svrne očima po trgu, pogleda povjerenike i reče svojem ispovjedniku:

- Više se ovi siromasi boje moje strašne smrti negoli ja.

- Oprostite svima...

- Opraštam... - drhtne Zrinjski, preda propelo ispovjedniku, svuče dolamu, dobaci je sluzi, izvadi iz džepa svileni rubac, prekrasno izvezen zlatom, ogleda ga, poljubi ga, uzdahne s najvećom boli:

- Oh, Katarino moja!...

Na Kapucinskom trgu odbije devet sati.

Zrinjski klekne, pogleda sunce, poljubi onaj svileni rubac, dade ga sluzi i umoli:

- Jure, sveži mi ovim rupcem oči. Zbogom, dobri moj Jure. Taj rubac dala mi je moja Katarina na Petrovo pred tri godine. Njezine su ga ruke tako lijepo...

- Dobri moj kneže!... - zaplače sluga.

- Pridigni mi kosu sa potiljka na tjeme i dobro je sveži. Sastaneš li se gdje s mojom Katarinom, s mojom djecom - daj im taj rubac. Jure, ne reci im koliko sam trpio... Sastat ćeš se možda s mojim sinom... Tvrdo sveži... Njega možda neće pogubiti...

Sluga sakuplja valovitu crnu kosu u kojoj nisu već rijetke srebrne niti i pridiže je na tjeme, a njegove se suze toče na nju i na onaj jaki i lijepi vrat... Kad zaveže oči i kosu istim rupcem, odmakne se od gospodara i pokrije lice rukama.

Zrinjski se sad prekriži, sklopi ruke, prigne glavu i glasno izusti:

- Bože, primi dušu moju!

Svud grobni muk. Trgom struji proljetni miomiris, s vedra neba sije sunce na onu pognutu glavu i cjeliva onaj otkriveni vrat... Srca ne kucaju: krvnik podigne svoj veliki mač, silno zamahne, mač sijevne, zazuji i zahvati Zrinjskoga niže zatiljka po jakoj kosti. Petar pane na ruke, odmah se pridigne na koljena, a krvnik, sav smeten, naglo zamahne, ali i drugi put udari krivo, zasiječe tek do pol vrata. Zrinjski se sruši na prsa, protegne se, krv poprska crno sukno, zapuši se na suncu, mrzli trnci prolete one ljude naokolo, mnogi proklinju krvnika koji tako muči krštenu dušu. Zrinjski se trza na onome suknu, pridiže se, glava mu visi, njiše se na sve strane, krv šiklja iz grozne rane, kosa mu se razvezala, i ona visi, okrvavljena vuče se po suknu, a krvnik, sav izvan sebe, bijesan, hvata kosu, lovi glavu da je odreže. Ljudi se zgražaju, neki urliču, mnogi bježe s bedema. Krvnik napokon odreže, otpili krvavu glavu, pa odskoči, nasloni se na kladu, zadrhta, grčevito se zguri, prezavo prevrati očima. Sad pohiti k stratištu ono desetak okrinkanih ljudi, svi rastegnu crno sukno, veliko poput najveće ponjave, omotaju i truplo i glavu, sve ostave ondje, povrate se na svoje mjesto. Sluga Juraj, prestravljen, zaklonio se u kapucinsku crkvu.

Ne prođe ni četvrt sata, vrata oružnice opet zaškrinu i zacvile. Na trg dovedu kneza Frana, sve onako kao i Petra. Tješi ga ispovjednik o. Oton, paž Bernardino stupa iza njega oborene glave, blijed kao smrt. Na bedemu opet se nakupilo svijeta.

Bilježnik pročita osudu, gradski sudac prelomi štap i baci ga sa shoda na trg.

Kad začu knez da mu se neće desnica odsjeći, malko se gane i duboko odahne.

Sa željeznim propelom u rukama krene prema stratištu, posve skršen nakon onolikih patnja. Sunčani sjaj na pločama bio je prežestok za njegove oči. Kad je ugledao krvnika i njegov mač, trgnuo se malahno, stao je hip u hodu, ali ne od straha, nego kao začuđen, pomislivši na Petra. Tiho reče svojemu ispovjedniku:

- Onaj je mač njegovu glavu...

- Petar se za nas moli Bogu. Domala sastat ćete se s njim.

- Pišite mojoj Juliji da se nisam bojao... - zamoli jačim glasom kad dođu k stratištu.

- Hoću, dobri kneže. Iz dubine svoje duše zahvaljujem Bogu što vas je cesar pomilovao za desnicu. Jedan sat možete sa mnom razgovarati. To vam je dopušteno.

- Pomilovao!... Mene mrtvaca!... Hoće li Petra i mene u isti grob?...

- Hoće zastalno.

- Da, meni je kao da počivam s njim u grobu, i osjećam kako je mrzlo njegovo tijelo, njegovo lice. Glava leži do glave, truplo do trupla, pomiješale su se naše okrvavljene kose... Sve je okolo mene mrtvo, samo ovo sunce bode me u oči... Eno, na onom suknu crveni se Petrova krv, ja je gledam, a srce me ne boli... Mrtvo je moje srce. Blažen bih bio da mogu proliti jednu suzu za Petrom. A Julija?... San, ništa nego rajski san. A ono naše milo dijete?... Jadna, kako je sa mnom plakala kad je umrlo! I mrtvo dijete, i ono cvijeće kojem smo ga mrtva okrunili, i ona bijela haljinica, i naše suze, sve je san, samo san... Sinoć sam još mogao plakati, znao sam da sam živio, da sam bio sretan... Smrt je gdje nije suza. Prazna su njezina očišta. Krvnik me gleda...

Knez je govorio tiho, kao sam sa sobom, prekinuto, teško dišući.

- Kneže, pomislite na Golgotu...

- Proljetno sunce pali mi oči, a led siplje na moje tijelo. Želim počinuti, leći u grob. Naš grob?... Hoće li Hrvati znati za njega?... Moja Julija neće se na njemu moliti za moju dušu... Tuđinac će razmetnuti naše kosti. Grob u tuđoj zemlji!...

- U blagoslovljenoj zemlji počivat će vaše kosti. Groblje je cesarstvo smrti, a ova je Božja. U grobu svi su ljudi braća, svi jednako miruju, svi jednako muče.

- Krvnik me zove očima. Sjetite se moje duše!

Naglo to izreče, uziđe na stratište, odmah za njim ispovjednik i Bernardino. Sad pane njegov pogled na crno sukno u kojem je bilo Petrovo truplo. Stane, zadrhta, protegne malko ruke, pa ih sklopi pred licem i uzdahne:

- Oh, Petre!...

- Kneže, kneže... - jecao je Bernardino gusto.

Frankopan poljubi propelo, preda ga ispovjedniku, skine dolamu, prekriži se, sklopi ruke, klekne i umoli:

- Bernardino, zaveži mi oči, odmah, odmah. Ne plači. Ondje leži moj Petar, ondje leži hrvatski ban... Oh, tužna moja sestro, jadni moj narode! Daleko je Hrvatska, ona ne vidi ovu krv... Hvala ti, Bernardino. Zbogom, zbogom! Pridigni mi kosu. Ti ćeš u Italiju, znaš što ćeš reći mojoj Juliji... Jadna, kako je plakala kad nam je umrlo... uduši mu se glas.

Ljudi su gledali kako se vrat mladoga kneza bijeli na suncu. Bernardino zaveže oči i kosu, korakne na drugu stranu stratišta, pokrije rukama lice, pane na jedno koljeno, na drugo spusti glavu. Na bedemu u naručju neke žene plakalo je malo dijete, na krovu kapucinskog tornja gukala je siva golubica, visoko u sjajnom i bistrom nebeskom plavilu plovilo je sada nekoliko sitnih i bijelih oblačića. Knez Fran opet se prekriži, sklopi ruke, prigne malko glavu, i glasno izreče:

- Sveti Bože, smiluj mi se, oprosti mi sve grijehe, primi dušu moju!

Krvnik se raskorači iza kneza, malko postrance, digne objeručke mač visoko nad svoje rame, silno zamahne, mač sijevne, zazuji, zasiječe se u rame, u kost.

- Isuse, Marijo - jaukne knez, od grozne boli skoči na noge, oslobodi se od mača, posrne na prsa, a već je krv okrvavila pleća, rame, vrat, tekla niz svileni zobunac.

Svijet je protrnuo, neki s bedema sipaju užasne kletve na krvnika, neki dižu ruke, zovu Boga u pomoć.

Krvnik zamahne drugi put, svud grobni muk, mač se zakrene malko, jače sijevne, zakrši iznad zatiljka po glavi, i razmrska kost. Knez je tresnuo prsima o daske, trza se u krvi, hvata se za glavu, za ranu. S bedema šumi huka, ježnja steže srca, strava grči lica, mnogima strši kosa, odnekud čuje se vrisak. Krvnik razjaren, mahnit, omjeri oštro, zamahne treći put: glava odleti, muklo udari o daske, odbije se malko, prevali se sa stratišta na ploče i okrene se jedanput do crnog sukna u kojem je bilo ono truplo, do Petrova ramena... Povjerenici protrnu, sve im se pred očima zacrni. Svijet otire znoj sa čela, mnogi suze, oko stratišta čuju se dugi i duboki uzdisaji i prigušeni jecaji. Truplo se zavaljalo sámo groznim trzajima na rub stratišta, omastilo se svojom krvi, i još je jednom pridiglo ruke i zgrčilo noge, pa se proteglo. Iz njega je tekla topla krv na ploče: tanka maglica vijala se oko vrata na sunčanom sjaju i gubila se uvis.

Oni okrinkani omotaju truplo i glavu crnim suknom i polože mrtvaca uz ono drugo truplo. Na kapucinskom tornju zazvoni, o. Oton glasno reče: "Pomolimo se za njihove duše." Svi kleknu, i kapucini, i vojnici, i povjerenici. Zvuk zvona razlijegao se trgom, Bernardino je glasno jecao, sunce je zlatilo krv na onom crnom suknu...

Odmah donesoše oni okrinkani iz oružnice dva lijesa od bijelih dasaka, položiše u njih mrtvaca, pa krenuše s njima u stolnu crkvu, a odavle, nakon kratke molitve, na groblje. Sve je ulice zatvorila vojska. Na sprovodu bilo je nekoliko kapucina i svećenika, te do dvije stotine kopljanika pod kapetanom von Ehrom.

Malo pred podne sahraniše Zrinjskoga i Frankopana u isti grob. Na humak položiše ploču koja je već više dana bila gotova... Na njoj je isklesan krvnički mač, a nad njim dvije mrtvačke glave. Latinski natpis kaže da u grobu počivaju knez Petar Zrinjski, ban Hrvatske, i markiz Fran Frankopan, posljednji od svoga roda. Slijepac da je vodio slijepca i oba su pala u jamu, a njihova nesreća neka nauči ljude da moraju biti vjerni i kralju i Bogu. Častohleplje da vodi u grijeh. Ploča kaže godinu, mjesec, dan i sat pogubljenja.

XXXV.

Sunce je upravo zalazilo, posljednji traci još su zlatili kule i bedeme na strmom Schlossbergu u štajerskom Gracu, a sjena je već bila prikrila sav grad, Muru i zelenu okolicu kad je pognut starac pokucao na vrata jedne stare kuće na zapadnoj strani Schlossberga, na dnu strmine. Kuća je bila na tri kata, visoka i uska, tek tri prozora na svakom katu, a krov šiljast, nešto naheren, sve klimavo, koješta polupano, rastrgano. Onaj starac, žut i krezub, u izlizanom crnom odijelu, ljutito je mumljao, jer se nisu vrata odmah otvorila, a nije se usudio udariti jače batinom po njima. Iz veže začu se napokon krupna kletva; omašit mušketir otvori vrata, mrko omjeri starca, pusti ga u kuću, ne izustivši ni riječi. U veži spavahu dva vojnika na drvenim klupama, jedan desno, drugi lijevo. Tri su puške bile naslonjene o zid.

Starac se žurno uspne na drugi kat, skine zamazanu crnu kapu, otare znoj s navorana čela i ćelava tjemena, pokuca na vrata, pa uđe u sobu kad se netko ozva.

Katarina i Zora sjedile su uz prozor, a kad opaze starca, ustanu i pođu mu u susret, lagano, snuždeno. U prvi mah vidjela se sva njihova velika tuga i bijeda, na licu, u očima, na odjeći. Starac se nakloni, pa opet otare znoj s čela.

- Sjednite, gospodine doktore - ponudi mu Katarina, a čas zatim, pošto sjedoše, upita ga drhtavo: - Jeste li čuli štogod iz Bečkog Novog Mjesta?...

eLektire.skole.hr

- Nisam ništa, upravo ništa - odgovori starac tiho i zbunjeno. - Imam posjed, malen posjed, veoma malen, dva sata od grada, a sad sam došao u grad, sad, malo prije.

Nasta stanka. Onaj bogati starac, odvjetnik Ivan Jakov Grisinger, šibao je očima, oko sebe, u svaki je kut zavirio, kao najnemilosrdniji ovrhovoditelj. U sobi bile su dvije potrte i brišljive postelje, dva stara ormara, jedan stol i četiri rasklimane stolice. Na zidu visjela je slika Blažene Djevice u crnom okviru. Katarina i Zora stanovale su do konca godine 1670. u samostanu dominikanki koje su neprestano molile i dvorsku komoru i kralja da nađu onim "nesretnim Hrvaticama" drugi stan jer da same opatice nemaju dosta mjesta u svojem samostanu. Napokon je dvorska komora našla onu staru kuću, te obećala vlasniku Grisingeru da će mu plaćati za nju petnaest forinti mjesečno.

- Oprostit ćete, ali... - počne Grisinger.

- Gospodine, vi ste došli po novce?... - pogleda ga Katarina.

- Već ste četiri mjeseca u ovoj mojoj kući, vi, vaša kćerka, sluge i vojnici, a ja, a ja dosad ni, ni krajcare! A ja dosad ni, ni krajcare! Kad tražim svoje od dvorske komore, kažu mi da pođem k vama jer da komora vama da je sto forinti mjesečno. Ja bih, dakle, molio...

- Otkad sam u ovoj kući, nisam imala ni krajcare u svojoj ruci. Pogledajte naše haljine...

- Vidim, žao mi je, ali ja hoću svoje novce. Ne mogu više čekati: imam veliku rodbinu, sve sirotinja, pa toliki drugi siromasi... Oh, mnogi kucaju na moju praznu kesu, a vi, vi dobivate sto forinti mjesečno!

- Dvorska komora daje novce Julijani Saus, mojoj dvorkinji, mojoj mučiteljici. Julijana pridrži za sebe trideset forinti, veli da je to njezina plaća. Ostalo potroši, ne znam kako. Moja Zora i ja još nismo danas ništa okusile, ni korice kruha. Gladujemo, nemamo ni rubenine, ni posteljine, rastrgana nam je odjeća, poderane su nam ove posljednje sive haljine, gotovo smo gode. Slaba sam, bolesna sam, tek se vučem od postelje do stola među ovim vlažnim zidovima... - govorila je Katarina, zadihavajući se. Bila je blijeda i uznojena, i tužno bi pogledala kćerku koja je sjedila do nje oborenih očiju.

- Pišite cesaru da vam se smiluje, ali ja bih molio... - ponovi starac nešto mirnije, zirnuvši na Zoru.

- Pišem kralju, pišem kraljici, pišem dvorskoj komori, sve im javljam, ali uzalud. Oh, Bože, Bože!... Najstrašnije mi je što smo gole... - izreče Katarina prigušeno i nategne poderan rubac na golo rame.

Zora, mršava, blijeda, žuta pod očima poput voska, tiho je plakala. Grisinger promuca:

- Nije lijepo, nije pravo što ste u takvim haljinama.

- Gospodine, molim vas, pošaljite mi konca i iglu... - zajeca Zora.

- Hoću, hoću... - uzdahne starac.

- Pred mjesec dana naručila sam jednu haljinu za moju Zoru kod majstora Adama, krojača preko puta, a nisam mu je mogla platiti jer mi Julijana nije htjela dati tri forinta. Krojač je došao k meni, izgrdio me, Zora se morala svući, on je uzeo haljinu. I to sam javila kralju, pisala sam mu da me je krojač izgrdio kao najgoru ženu na svijetu, kao pseto.

- Majko!... - zajeca jače Zora.

Starac se zbuni.

- Da, ja sam pisala kralju: "*Meister Adam hat mich ausgemacht als einen Hund.*"

- Vaše pismo rastužit će srce premilostivog cesara - prošapta Grisinger.

- Rastužiti njegovo srce?... - izusti Katarina gorko, oči joj grozničavo sijevnu, krv joj navali u vrat. Počasi, pak prigušeno: - Zar mislite da sam mu ono pisala da ganem njegovo

srce na milosrđe?... Pisala sam mu onako da mu razveselim dušu. Neka zna kako mi je, neka se raduje...

- Molim vas, poskrbite se da dobijem što prije novce. Kako rekoh: moja rodbina, toliki drugi siromasi... - ustane prestrašeno starac.

- Nisam ja samo vama dužna. I liječniku sam dužna. Deset ga dana nije bilo kod mene. Dužna sam ja i pekaru koji neće nikako da nam šalje kruha. Dužna sam ja i krčmaru, jest i krčmaru! Zar ne znate vi, gospodine doktore, da je kralj pisao gradačkoj dvorskoj komori da sam ja svaku večer pijana?

- Čuo sam to u dvorskoj komori. Što je premilostivi cesar tako pisao o vama, tomu će biti kriva vaša dvorkinja Julijana. Ova pije vino s mušketirima, vašim stražarima, pa svaljuje na vas...

- Jučer mi se pohvalila da su joj u komori pokazali pismo u kojem kralj vlastoručno kuje u zvijezde njezine vrline i kreposti, u kojem slavi njezinu besprijekornu vjernost, te kako kralj zahtijeva da ostane kod mene, jer nijedna druga da ne bi znala paziti na mene kao ona! Gospodine doktore, jesu li i vama kazali štogod o tom krasnom pismu u dvorskoj komori? O, neka ga dobro pohrane da sazna i potomstvo kako se kralj složio protiv mene s gospođicom Saus! Vi, dakle, ništa ne znate?... - pitala je Katarina gorko i prezirno, a glas joj sve jače drhtao.

Grisinger obori oči.

Katarina se uzdrma, pritisne rukama čelo i nasloni se laktima o stol, a kćerka, roneći suze, klone glavom na njezino rame. Nakon poduže šutnje otkrije majka lice, trgne se, zalomi rukama, sklopi ih i spusti na koljena, pa očajno pogleda put neba i prebolno uzdahne:

- Oh, sva ta poniženja, sve te pogrde i klevete, sve bih to strpljivo podnijela, ali kad pomislim na svoga Petra, na svoju djecu, na brata, na sve naše mile, na bijedni naš...

- Majko, majko...

- Sav nam je narod pogažen, svi smo zatrti. Moje se srce trga od boli, otrovne ga i mrzle zmije stežu, piju mi iz njega krv, provlače se onako ledene mojim tijelom, svijaju se oko svake moje kosti, izgrizle su mi zglobove, njihov mi grozni sik probada moždane, oh strašne su moje muke! Dijete moje, Zoro moja!... - zaplače majka i privine kćerku na izmučena njedra.

Stari odvjetnik zaklima tužno, pogleda ih još jednom, pa tiho izađe iz sobe. Zrak bijaše posivio. Na prvom katu u istoj kući pjevali su mušketiri prostu vojničku pjesmu, i s njima hrapavo žensko grlo.

Već se hvatao mrak kad je unišla u Katarininu sobu sa svijećom visoka ženska od kojih četrdeset godina, sva napirlitana, u šarenoj haljini, okosna, pravi mušketir. Na licu sjaje joj se nekakvi pečati, veliki lišaji, kosa joj je žuta, oči sive, nos pljosnat, usnice tanke. To je Julijana Saus.

- Gle, opet ste plakale! - nasmija se, metnuvši svijeću na stol.

- Jeste li tužne, ili gladne? Vi mi ne odgovarate?... Da, vi ste kneginje, vi ste banice, a ja, ja sam vaša sluškinja, vaša prosta djevojčura! Zar ne čujete?... O, slušat ćete vi mene, jer ja znam što o meni pišu iz Beča dvorskoj komori! O, ja sam vjerna cesaru, pa me poštuje, a vas prezire. Nećete vi imati nad sobom nijedne druge dok sam ja živa! Hej, stara "beštijo", već ti je kosa sijeda, bila si i banica, a još nisi pametna! A ti, žuta svetice, što si se zamislila? Misliš li na svoga oca? Oh, kako si glupa! - naceri se dvorkinja hrapavim glasom i gurnu Zoru, udarivši je po ramenu.

- Nesretnice, ne diraj mi u dijete! - ustane Katarina. - I dosad si svašta govorila, ali nisi nikada na nas ruku podigla.

- Još ćeš reći da sam ti je tukla! Hoćeš li i to pisati u Beč? Gle: tukla sam je, jer sam je malko gurnula! Uvijek lažeš, uvijek! Kako meni lažeš, tako si lagala i cesaru; kako mene varaš, tako si i njega varala. O, dobro on zna što sam ja a što si ti! Ne bi on mene hvalio da me ne pozna. Ja sam uvijek bila čestita, a ti si opčarala polovicu svijeta, najveću gospodu. I još se na mene tužiš? A kako bi ti bilo kad bih s tobom postupala kako mi je naloženo? Budi sretna što si se namjerila na mene, dobru dušu. Gle, tukla sam je! Umjesto da uvijek lažeš, moli se Bogu za svoga muža i za svoga brata. A kad ćeš s mužem u Hrvatsku? Da, bit ćeš opet banica! Zar ti nije ovdje dosadno? Čuj: bila sam u dvorskoj komori po novce, a ona gospoda pripovijedaju da tvoj muž i tvoj brat nisu više u tamnici. Jučer pred podne pustili su ih na slobodu. Tako mi je kazao gospodin barun Würzburg, predsjednik komore. On će amo...

Katarina i Zora pogledaju se i uhvate se za ruke. Majka šane:

- On će amo?...

- Hoće, hoće, da vam se pokloni - rastegne usta dvorkinja, pa se glasno nasmije i nastavi: - Čula sam od one gospode da su tvoj muž i tvoj brat pravi razbojnici, i da ti se najstarija kćerka udala za nekoga razbojnika u Ugarskoj! - opet se nasmija. U očima mune još nešto mrsko, prigne se nad Katarinu, prigušeno istisne kroz jake zube: - Na svijetu je i starijih žena od tebe, pa su našle muža. Ti bi bila još ljepša da imaš dosta hrane. Kad ću ti na pir? Možeš se udati: udova si. Ha, ha!...

- Oh, Bože! - dahne Katarina i pritisne srce.

- Gospodin barun Würzburg neće amo nego vam šalje po meni ovo pismo - nakloni se dvorkinja, izvadi list iz njedara, baci ga na Katarinino krilo, pa izađe iz sobe, smijući se grohotom...

- Majko... - zadrhta Zora.

Katarina otvori list, pročita ga za sebe, grozno se trgne, oči joj se ukoče, lice joj se zgrči, problijedi kao smrt, kosa joj se nadigne, protegne ruke, stisne pesti, pritisne njima glavu, jače se trgne i zagrli kćerku.

- Majko!... - vrisne Zora.

- Dijete moje, nemaš oca... Petre, Frane! Oh, sveti Bože, smiluj nam se! Djeco moja, jadna djeco!... Jučer prije podne na stratištu...

Zora se onesvijestila u majčinu zagrljaju, majka ju je zvala najslađim imenima, podizala joj glavu, trla joj rukom čelo i vrat, pa je položila na pod da nađe vode, da joj poškropi lice. U sobi nije bilo ni vode. Kćerka se gane, otvori oči, pridigne se, ogleda se i tiho zovne majku koja je opet primi u naručaj. Nakon šutnje zajeca Zora u majčina njedra:

- Nemam oca...

Opet nasta muk. Zvuk zvona razlijegao se nad onom strminom pod Schlossbergom. Majka i kći kleknu i sklope ruke. Dugo su se molile Bogu, a Katarina završi glasno:

- Sveti Bože, smiluj se njihovim dušama. Ti sudi onima koji su njima sudili. Ti znaš da im je jezik strijela smrtna, da su nam govorili o miru dok su u srcu namještali zasjedu. Sudi im, jer su oskvrnuli našu zemlju, obratili su je u pustoš, raskopali su gradove naše, da ne bude nikoga u njima. Bože, vidiš nepravdu, plati im po djelima ruku njihovih. U tebe se uzdam, ti ostaješ dovijeka, prijestol tvoj od koljena do koljena.

- Nemam oca... - zajecala je Zora.

- Dijete moje, pomisli na one velike mučenike koji su poginuli za našu svetu vjeru svakojako mučeni! - uzdahne majka, ustane i doda: - Zoro, dođi k prozoru, svježi noćni zrak...

- Kako ti piše onaj barun?...

- Jučer prije podne... Otac nije dva posljednja dana ni jeo, ni pio... Moj Petre, moj Frane! Oh, grozno! Onaj vrat, onaj bijeli vrat koji su naše ruke toliko puta... i bratov vrat... dijete moje, dijete moje!... Kakva smrt!...

Sad provali bujica suza iz njihovih očiju. Sjedile su uz otvoren prozor, drhtale su od plača, dugo su plakale, dugo... S prozora vidjela se zapadna strmina pod Schlossbergom, vidjele su se kule na vrhu, sve obasjano mjesečinom.

Vojnici su na prvom katu pjevali svoje pjesme, i s njima neko žensko hrapavo grlo.

Iznad kula na Schlossbergu vidio se jedan dio neba. Katarina, sva zaplakana, govorila je Zori:

- Pogledaj ono modro nebo... Ondje, nad onim zvijezdama, ondje su sada tvoj otac i tvoj ujak. Njihove su muke prestale, blaženi su... Ne plači, Zoro. Oni vide našu bol, mole se za nas Bogu. Njihova je krv nakvasila crno stratište, ona će se rumenjeti sve jače, nikad se neće osušiti: naš narod točit će svoje suze na nju, zalijevat će je kao svoj najmiliji i najsvetiji cvijet, kao cvijet svoje slave i slobode... Zoro, nad onim zvijezdama...

Zora digne oči u nebesko modrilo i dugo je gledala dvije zvijezde, zlatne, krupne... Noćnim zrakom, u onoj tihoj noći, pošto su svi vojnici u kući usnuli, strujalo je nešto tajanstveno oko prozora, dizalo se onom strminom u bistru nebesku visinu, kao neki čudni šapat, kao da je samo topli srh uspavane proljetne prirode. Neki otajni noćni uzdasi, zalepršali bi u sobu, tihano bi cjelunuli suze onih velikih mučenica, pomilovali bi njihova bijela lica, pa lagano izdahnuli u polumračnom kutu sobe, negdje kraj potrtih postelja, u posve udušenom jecaju, kao da je plač neizmjerno udaljenih duša...

- Majko, moj otac nije jeo, ni pio posljednja dva dana...

- Moj dobri Petre!... A moj Fran, onako mlad!...

- Majko, otac nije jeo, ni pio...

- Što misliš, siroto moja?

- Nemojmo ni mi, pa ćemo se vinuti onamo, pod one kule, visoko, visoko. Zar ne vidiš one sjajne zvijezde?...

- Ne, rano moja, ne, mi se ne smijemo same skončati. To bi bio smrtni grijeh. Bog će nam se već smilovati. Tvoj je otac postio pred smrt.

Mjesec je zapao za kuću, a zastalno ga je zastro lagan oblak, jer je na strminu pod kulama pala veoma tanahna i blijeda sjena, kao da je sjena nekoga nadzemnog i prozirnog bića koje je lebdjelo nad krovom, nad Katarinom i Zorom. Noćni je dah strujao, sjena se gubila po strmini, po uspavanoj prirodi zazujao bi muklo i tiho, posve tiho, tajanstven srh...

Katarina i Zora, pošto su zatvorile prozor, dugo su još sjedjele jedna uz drugu, plakale su i molile se Bogu. Već se nebo zarumenjelo nad onim kulama kad je san slomio Zoru koju je majka odvela na postelju, te odjevena klonula uz nju, gusto jecajući.

Dva je dana zatim kišilo, voda je tekla niz onu strminu, sve je bilo mračno, kao nikad tužno, ali opet nastadoše krasni dani, na strmini zazelenjela se trava. Cvalo je neko bijelo cvijeće, nebo bilo bistro i sjajno, a Katarina i Zora mislile su samo na svoj grob u tuđini...

U svojoj tuzi pisala je Katarina kralju o sve strašnijoj bijedi; javila mu kako ju je vijest o smrti muža i brata ošinula kao grom, kako ju je posve slomila. Ona ga je zaklinjala da

zapovijedi svojoj komori, neka kupi njezinoj kćeri i njoj barem jednu haljinu, i najprostiju, samo da ne budu gole. Sve uzalud.

Prošlo je i proljeće, a bijeda sve groznija.

Kralj navali sada mnogobrojnim listovima na gradačku komoru neka odvedu Zoru u samostan u Celovec, a njezinu majku u koji drugi. Komorski činovnici putuju od grada do grada, od samostana do samostana, u Judenburg, u Ljubljanu, u Maribor, a opatice se svuda brane da nemaju mjesta za Katarinu. Činovnici ih uvjeravaju da će komora točno plaćati hranu i stanarinu, ali to opatice ne vjeruju. Kralj odluči da moraju uršulinke u Ljubljani k sebi uzeti Katarinu; predstojnica se neustrašivo brani, te ne mari za grožnje činovnika koji tvrde da se kralj užasno srdi na njezin samostan. Predstojnica pošalje spomenicu kralju da ona nikako ne može primiti Katarinu pod svoj krov, jer je Katarina bolesna, pa bi k njoj dolazio liječnik, a to se ne može dopustiti. U samostan ne smije muška glava. Predstojnica piše kralju i ovo: "Hrvati ljube svoju nesretnu banicu oni misle na njezin spas, oni dolaze svojim konjima u Ljubljanu na sajmove, a zid oko samostana nije visok, pa bi Hrvati mogli provaliti u samostan i osloboditi svoju banicu."

Kralj se ljuti i grozi, činovnici opet putuju u Ljubljanu i sami se groze, i nuđaju više novaca mjesečno, ali opatice ni čuti. Ta se prepirka, to se natezanje nikako ne može sleći. Nasta jesen. Katarina je sama molila i kralja i komoru da je zatvore sa Zorom u bilo koji samostan.

Svojoj kćerci Juditi pisala je u Zagreb 3. rujna 1671. ovaj list:

"*Zdravlje i sako dobro želim ti od Gospodina Boga, moja draga ljubljena kći Judita Petronila, tebi i poštovanom Kloštru, kemu se preporučam v poniznu službu s mojom brižnom Zoricom, ka je jedino moje veselje. I nju bi hoteli poslati v Kloštar, a nikad ni hotela biti opatica, i bojim se, da će oboliti od straha. Draga Judita, prijela sam jedan tvoj list po vrjednom jednom redovniku patru dominikancu. Poklem sam ovdi, nisam od tebe drugoga lista prijela. Dobro moje, ti znaš sve, sigurno znaš. U ovoj mojoj tugi i žalosti, još sam nekako živa. Bila sam jače bolna, nisam ti mogla pisati. Vavik mislim na vas, moju tužnu dicu. Ne znam ništa za dragoga jedinoga sina, ni kade je, ni kako je. Ni od Jelene nimam nigdar glasa. Svi ste od mene daleko, samo Zoricu mi je dobri Bog ostavil. Žalostna te pozdravljam s celim Kloštrom, vu kemu se za me moliš Bogu. I Zora te pozdravlja. Preporučam te Bogu i ostajem ti virna mati do smrti. Frankopan Katarina Zrinjska udova i sirota.*"

List je predala jednom dominikancu, svojem ispovjedniku, koji je obećao da će ga poslati u Zagreb.

Jesen bijaše hladna, majka i kći još su više trpjele u odrpanim haljinama u onoj sobi na dnu strmine gdje je sunce dopiralo samo od desetog sata do podne. Katarina je znala što se zbiva u svijetu samo onoliko koliko je čula od svojega ispovjednika.

XXXVI.

Sav kršćanski svijet bio se zapanjio, prepao, kad su na stratištu pale glave prvih hrvatskih i ugarskih velikaša, glave onih najslavnijih zatočenika vjere Isusove. Mnogi nisu vjerovali u strašnu vijest. Hrvatska opustošena, pogažena i izmučena, prestravljeno je šutjela. U prvi mah osjetila se mračna praznina, činilo se da se raspuklo vrijeme, da se prolomio nepremostiv jaz između prošlosti i sadašnjosti, da su se slomili svi stupovi ustava,

eLektire.skole.hr

slobode, banske časti uz stravičan prasak. Mnogi su Hrvati osjećali da se dogodilo nešto užasno, da se na otadžbinu survala grozna nesreća, veća od potresa, veća od najstrašnijih turskih poplava, od crne kuge. S ježnjom šuljao se šapat od sela do sela, ljudi su se rano zatvarali u svoje kolibe, prestrašene su se žene Bogu molile, djeca su hvatala majke za skute, stiskala su se na ognjištu, kao da krv iz Bečkoga Novog Mjesta zapljuskuje kućni prag, kao da se kotrljaju pred kolibom dvije glave s okrvavljenom kosom... Sad, u narodnoj nesreći, u ledenoj tami, obuze neizmjerna bol mnoga srca, tuga i sućut pritisnu otadžbinu, a izdajice drhtahu i sakrivahu se, i stenjahu pod golemim prokletstvom svoga prevarenoga naroda... Jedno dugo doba od više krvavih i slavnih stoljeća prekinulo se iznenada okrutnim udesom strahovito, očajno. Budućnost hrvatskoga kraljevstva, bila je zastrta crnom tamom, kao stratište onim suknom, i nitko nije možda pomislio da će ona krv probiti tamu, kako je probila sukno. Sve je ležalo u prahu i krvi, rastavljeno od prošlosti.

Ona Hrvatska, kojom su ravnali pojedini velikaški rodovi, zauvijek se propala u krvi na stratištu; onda je iščezla onakva Hrvatska, a u ono grozno doba još nitko nije ni naslutiti mogao silnu moć seljačke kolibe, veličanstvo naroda...

Dobri su ljudi žalili Zrinjskoga i Frankopana, mnogi su za njima plakali i tugovali. U različitim zemljama pjevali su njihovu slavu pjesnici onoga vremena, ponajvećma latinskim jezikom.

Jedan ih pjesnik slavi da su dostojni vječne uspomene poradi sjajnih i divnih zasluga: "*Viri aeterna memoria digni, qui tantis meritis clari, admirandi...*" Drugi pjeva: Njihova je smrt najveća radost opakim ljudima, a dobrim najveća bol. Hrvatska dala im je život, Austrija im ga otela. Pali su, a nije im se sudilo po zakonima njihove otadžbine, kao što bi se bilo moralo. Tražili su slobodu, htjeli su odstraniti zlo od svoje otadžbine, a preslušani su kao buntovnici, i tako se dugo bjesnilo na njih dok su nesretno pali. Poginulo je tijelo, ali živjet će njihov duh, živjet će njihova slava. Na samom tijelu pokazala je smrt svoju zlosretnu moć. A koje su se božice sakupile kod tužnoga trupla? - Istina, Slava, Osveta!...

"*Quae circumsistunt Divae lugubre cadaver?*
Diva tenens veri, Fama potens, Nemesis!"

Tako ih slave različiti pjesnici suvremenici. A kako bi grmjeli njihovi stihovi da se već onda znalo za potankosti golemog vjerolomstva, za dogovoreno poslanstvo u Tursku, za čitavu parnicu, za sve patnje onih porodica?

Grof Nádasdy smaknut bi isti dan kad i Zrinjski. U Beču bilo je sve mirno, narod nije ni znao što se zbiva u gradskoj vijećnici gdje je krvnik odrubio glavu bolesnomu grofu. Pri smaknuću bili su samo dvorski povjerenici, ispovjednik, gradski sudac i turski poslanik. Nádasdy se neprestano Bogu molio dva posljednja dana, posve je bio spokojan kad ga dovedoše pred krvnika. Sjedeći na stolici, prignuo je glavu koja je pala od prvog udarca. Već je dvorska komora bila prodala veći dio njegovih dobara grofovima Zichyju i Eszterházyju, dakako u bescjenje, kao bečkim pristašama.

I grof Tattenbach osuđen bi na smrt. Kralj je potvrdio osudu 25. studenoga 1671. a tri dana zatim došao je u štajerski Gradac povjerenik Abele s drugim povjerenicima. Grof se svijao od straha, stenjao je i onesvijestio se kad mu je pročitao osudu neki dr. Schrott, a pročitao ju je, kako se veli u službenom izvješću, posve lijepo, kratko i ljupko: "*... und Dr Schrott las das Urtheil ganz schön, kurz und lieblich vor*". Kad se Tattenbach osvijestio, pre-

eLektire.skole.hr

niješe ga u gradsku vijećnicu i predaše ga gradskom sucu. Sad je stao vapiti da mu se smiluju, da on neće umrijeti, neka ga slobodno zatvore u najdublju tamnicu do smrti, a zatim je vikao kao bijesan, pa ga uhvatiše grčevi, i opet se onesvijestio. Drugi dan dovedoše mu u vijećnicu dvanaestogodišnjeg sinčića koji je drhtao i plakao videći svog oca u okovima. Otac je grlio sina, trzao se od boli, padao je na koljena i zaklinjao povjerenike neka pišu u Beč, neka mole kralja da se odgodi smaknuće, pa neka slobodno zadrži dvorska komora sve njegovo, sve njegove zemlje i gradove, i prisizao je da neće nikada od nje zahtijevati da mu štogod vrati. Nešto poslije devetog sata jutrom 1. prosinca 1671. pala je i Tattenbachova glava u jednoj sobi u gradskoj vijećnici. Kako je bio klonuo od straha, videći mač, krvnik je zlo udario prvi put, te je još tri puta morao sjeći: "*Der Freimann führte den Streich so schlecht, dass er ihm noch drei Hiebe geben musste.*" Za desnicu bio je pomilovan u posljednji čas. Dvorska komora prodala je sve njegovo.

Grofa Karla Thurna, goričkog kapetana, nisu mogli odmah uloviti. Osudiše ga ipak na smrt zbog prijevare, krive prisege, preljuba, umorstva, rodoskvrnuća i veleizdaje!... Kasnije ga uhvatiše, oteše mu sve, pa ga zatvoriše na Schlossbergu gdje je dočekao god. 1689. Umro je od glada.

Potkraj god. 1671. svi kapetani banske vojske pušteni su na slobodu. Beč je htio tim činom pokazati Hrvatima kako ih ljubi njegovo premilostivo srce. Neki su kapetani otišli u Bosnu gdje su već bili kod Bukovačkoga haramije Pakanović i Tonković.

Katarina je saznala za mnoge događaje od svoga ispovjednika u siječnju 1672. Bila je tada jače bolesna, a ležala je u onoj vlažnoj i studenoj sobi; rijetko bi dobila žlicu tople juhe. Sama se čudila što može podnositi toliku bijedu. Zora, ogrnuta prnjavim rupcem, pogibala je od studeni uz majčino uzglavlje, i skapavala je od gladi. Majka bi joj uzela ruke u svoje, a plakati već nije mogla, videći je blijedu, slabu, modrikastu oko usnica. Stari ispovjednik bio obolio, a drugi nije htio ništa kazivati.

U Beču su se, međutim, gradile velike osnove. Kralj je govorio: "Hoću da se Ugarska i Hrvatska preurede. U njima neka bude kao u Češkoj i Moravskoj." Svi se ministri dadoše na posao: treba ukinuti bansku čast, palatinat, sav ustav. U Hrvatskoj ostat će još neko vrijeme privremeni ban, a u Ugarskoj vladat će gubernator, Nijemac, u kraljevo ime. Svud neka bude ista vladavina, svud neka se ukinu ustavi!

A može li to kralj učiniti?...

Kralj, da to odmah sazna, da umiri svoju savjest, žurno sazove povjerenstvo: jednoga franjevca, jednoga kapucina, jednog dominikanca, jednog svećenika i - tri jezuita. To povjerenstvo dobilo je ovo pitanje: "Je li kralj obavezan da poštuje ustave Ugarske i Hrvatske, ili: jesu li Ugri i Hrvati, pošto su se pobunili, izgubili sva svoja prava?"

Pošto je dvorski kancelar barun Hocher potanko "razjasnio" povjerenstvu cijelu urotu i bunu, izjavi povjerenstvo jednoglasno da su Hrvati i Ugri izgubili sva svoja prava, sva!

Austrijska vojska opet je haračila po Hrvatskoj i Ugarskoj, jednako. Već nije bilo stratišta: seljaci su visjeli na granama. Svuda bijes i krv, svuda pakleni metež na crnim garištima, na sve strane rasklopila se nezasitna i zlotvorna zvjerska žvala. S groznih garišta, gdje su jednom živjeli slobodni narodi, sad bi rijetko doprla koja crna vijest u studenu Katarininu sobu.

Kruta bijaše zima, led je visio na rasklimanim prozorima, a Katarina i Zora uvijek u onim jadnim izderotinama. Dvorska se komora napokon smilova: nešto pred podne 13. veljače 1672. bane u sobu Julijana Saus s novom haljinom za Zoru, i pripovijedi veoma veselo da je tu haljinu dao napraviti barun Würzburg, predsjednik komore. Još reče Zori neka se

odmah preobuče, pa izađe iz sobe pjevajući. Zora pogleda novu haljinu, pa majku, onako odjevenu, i suze joj navrnu na oči, uzjeca se.

- Obuci se, tugo moja.

- Neću dok i tebi ne donesu...

- Obuci se, obuci se, a ja ću zaogrnuti ramena tvojom starom haljinom. Bit će mi manje studeno.

Zora ogrli majku, isplače se, pa se preobuče, sva drhtava. Majka je tužno gledala njezina mršava ramena, njezine tanke ruke, i sjetila se neke mrtve djevojčice koja je imala onakva ramena nakon duge bolesti...

Netom se Zora preobukla i sjela uz majčino uzglavlje, uđu u sobu tri mušketira i Julijana Saus. Krv stine u srcu onih patnica. Majka se pridigne u postelji.

- Što ste naumili?

- Kola čekaju. Hajdmo! - grakne Julijana i pograbi Zoru za ruku.

- Majko! - vrisne Zora i ovije ruke oko majčina vrata.

- Ostavite mi dijete! - krikne bolesnica i više se pridigne.

Mušketiri uhvate djevojku za ruke i ramena, istrgnu je iz majčina zagrljaja, majku odrinu k zidu.

- Majko, majko!... - zajaukne Zora dok su je mušketiri vukli iz sobe. Grozno se trzala.

Majka skoči s postelje, poleti prema vratima, ispruženih ruku, raspletene kose, zdvojno. Dvorkinja je gurne i zalupi vratima za sobom.

- Majko, majko!... - čulo se izvana. Strašan vapaj.

- Zoro moja!... - zavapi majka, ruka joj se zaleti za njedra kao da ju je ubo nož u srce, pred očima joj se smrkne, sva se uzdrma, zanjiše se, posrne, i sruši se na onaj studeni pod posred sobe...

Zoru odvukoše niza stube, u veži je omotaše debelim gunjem, podigoše je na kola i baciše na nju nešto sijena da je nitko ne vidi. Kad se Julijana Saus popne na kola, kočijaš, mušketir, ošine konje, pa naglo odjure iz grada.

Bijaše vedar dan, pukla je ciča, snijeg se sjajio na suncu. Mušketir je naglo gonio. Julijana se ljutila na Zoru, grdila je i psovala jer je neprestano plakala, spominjala svoju majku. Pod onim sijenom, u onom gunju, onako skršena, usnula je nakon tri sata vožnje, i snivala da se vozi u sjajnoj kočiji put Ozlja sa svojim ocem, a krasnim drumom, u proljetno doba, o sunčanu zapadu, i vidjela je na bedemu svoju majku i svoju braću, i svi su bili veseli, svi u bijelim odjećama, krasno pozlaćenim...

Uršulinke u Celovcu nisu htjele primiti Zoru u svoj samostan, cijelu su se godinu branile, ali se kralj počeo groziti, pa se napokon "upustiše u pregovore s njim i s gradačkom komorom poradi plaće za hranu i stanarinu." Kralj je najprije nuđao sto i pedeset forinti na godinu. Opatice ni čuti. Nakon svakojakih grožnja pogodiše se za tri stotine i pedeset. Barun Würzburg, da ne osramoti dvorsku komoru, dao je odmah napraviti onu haljinu za Zoru. Što bi svijet rekao, što bi pomislile opatice u Celovcu kad bi Zora došla k njima u svojim krpama, gotovo gola?...

Pod noć stigla je Zora u neko malo mjesto gdje je prenoćila, a sutradan, u sumrak, dovezla se u Celovac. Dne 15. veljače 1672. stupila je u samostan gdje je ostala sve do svoje smrti. Zna se da je još bila živa god. 1682.

Čim je Zora došla u samostan, pisala je predstojnica Marija Rozalija komori da je djevojka "veoma nježna i slaba, i da nije ništa sa sobom donijela: ni haljina, ni obuće, ni poste-

ljine, ni rubenine, upravo ništa". Predstojnica se tuži, veoma gorko, da je njezin samostan siromašan, da jedva veže kraj s krajem, i moli baruna Würzburga da bi poslao novaca kako su se pogodili. Barun joj lijepo otpisuje da je milosrđe najveća krepost, da će dobri Bog obasuti njezin samostan svojim blagoslovom ako se smiluje onoj nesretnoj djevojci, ako je kršćanski odgoji među svojim svetim zidovima. Predstojnica piše kralju o tvrdoj pogodbi, a kralj joj odgovara da se obrati na baruna Würzburga, i još je svaki put usrdno moli da bi se sjetila i njega, kralja, u svojim molitvama...

Da je Zora mnogo trpjela u samostanu, to se jasno vidi iz njezinih listova na kralja Leopolda kojemu je jednom pisala da nema cijele haljine, da je nastalo ljeto, a ona još uvijek nosi onu tešku zimsku haljinu što ju je dobila od baruna Würzburga kad su je preokrutno otrgnuli od majke. Moli kralja da joj se smiluje da joj pošalje koju krajcaru, jer bi kupila konca, šivala bi, plela, radila. "Svojim radom zaslužit ću štogod, kupit ću cipele, nešto rubenine", piše Zora kralju i još ga zaklinje da bi zapovijedio neka je puste iz samostana, neka je odvedu k bolesnoj majci u Gradac.

Katarini bijaše onaj dan kad su joj istrgnuli iz zagrljaja Zoru, njezino najmlađe dijete, jedna od najstrašnijih, možda najgrozniji u cijelom životu. Kao da joj živo srce iščupaše iz prsiju. Blijeda i ukočena ležala je na podu, a kad se osvijestila, mučno se dovukla k postelji i klonula na nju. Zatim se ogledala: sve je bilo pusto i ledeno u njezinoj sobi, kao i u njezinu srcu. Da je sada mogla vidjeti Zoru kraj sebe, da je sada mogla čuti njezin slatki glas, ona bi se tužna soba bila pretvorila u raj, u njoj bi bilo ono anđeosko njezino dijete. I dok je majka tako mislila, pao je njezin pogled na rastrganu Zorinu haljinu, a tad je sklopila drhtave ruke pred licem, uzela je zatim onu haljinu i stala je cjelivati. Sva je drhtala od boli, pa je glasno proplakala, i cijeli je dan plakala. Kad je usnula, u kasnu noć, vidjela je u snu mladu djevojku, smrznutu na rubu nepoznate ceste, pa se prestrašeno probudila te opet zaplakala...

U samoći, u crnoj bijedi, rascviljena i bolesna, čamila je Katarina i molila se Bogu da joj ugasi mukotrpni život. Od svog ispovjednika, koji je dugo bio bolestan, saznala je potkraj godine 1672. da je Julija, mlada udova kneza Frana, postala opatica u Rimu. Malo kasnije čula je od ispovjednika da dvorska komora nije dala ni krajcara za Zoru onom samostanu u Celovcu i da joj dijete strada. Opet je molila kralja da joj vrati kćerku, jedinu utjehu u tamnici. Ovako mu je pisala: "Naše su muke i patnje takve da bi i kamen proplakao, a Vaše Veličanstvo neće da nam se smiluje." I kraljici je pisala da se smiluje barem Zori. Uzalud.

Nadođe i jesen god. 1673.

Katarina nije ustajala, svaki je dan bila slabija, naglo je ginula. Kad je spavala, činilo se da je mrtva. Tako je sada bila blijeda. Njezina je dvorkinja znala da će izgubiti dobru službu čim umre banica, pa joj je sada davala i juhe i mesa, i pokrivala je vunenim gunjem. Julijana je pitala ispovjednika hoće li Katarina ozdraviti, a ispovjednik je skretao glavom.

Bilo je u mjesecu studenomu, oko ponoći.

Katarina je spavala nauznak, mučno dišući. Na stolu je gorjela uljanica, plamen sad utrne, opet oživi, rasvijetli sobu sad jače, sad slabije drhtavom svjetlosti. Kraj prozora bilo je više svjetlosti, jer je mjesečina probijala tanke i rastrgane oblake. Sunce i rijetke pahuljice snijega vidjele su se u blijedom zraku nad onom strminom ispod Schlossberga, a kadšto bi koja doletjela na staklo prozora. Oko kuće šumio je vjetar, sad muklim hukom sad otegnutim cvilom kroz neke pukotine. Kad oblak preleti, pane sjajna mjesečina u sobu, rasvijetli pod pred prozorom, ali samo za koji hip dok drugi oblak prekrije mjesec.

Na nekom tornju odbije ponoć. Malo zatim uđe u Katarininu sobu visok čovjek s dugom i crnom kabanicom, korakne dva puta, stane, pa skreće glavom, kao da nešto traži u polumračnim kutovima... Pred vratima sobe, u većem mraku, čuo se šapat, kretale su se sjene; sudeći po širokim klobucima, kao da su mušketiri. Kako je na prozoru bila razbita jedna staklena ploča, propuh je lagano zatvorio vrata. Onaj visoki čovjek s crnom kabanicom, stojeći posred sobe, primi se objeručke za glavu, prigušeno uzdahne, pa se tiho primakne k postelji i sagne se nad nju... Gledao je blijedo Katarinino lice, sav je drhtao.

Vjetar jače zašumi oko kuće, a bolesnica se malko gane, te šane, u snu, posve tiho:

- Daj mi ruku... Petre, ne idi. Ne vjeruj mu...

- Oh, majko... - zajeca onaj visoki čovjek, uze joj vruću desnicu i poljubi je.

- Tko je?... - probudi se Katarina mirno i okrene malo glavu.

- Ja sam, tvoj Ivan...

- Moj Ivan?... - nasmiješi se bolesnica tužno, pa duboko uzdahne.

- Majko, ti me ne poznaješ?...

- Moj Ivan!? - trgne se sada Katarina i naglo se pridigne na postelji. Ukočeno je gledala onu glavu pred sobom.

- Sinoć sam došao u Gradac, podmitio sam tvoje stražare...

- Taj glas...

Svijeća se ugasi. U većem mraku vidio se stijenj kao crven ugljen, malen.

- Pobjegao sam iz Beča, bio sam kod Jelene u Munkaču, svakojako preobučen došao sam u Gradac.

- Kod Jelene?... Taj glas!... - šaptala je Katarina i pritiskala srce rukama.

- Majko, ja sam, tvoj Ivan. Već me tri godine nisi vidjela. Da, kod Jelene sam bio. Jelena je lani rodila kćerkicu. Barbaru Julijanu. Došao sam u Gradac da te oslobodim. Podmitit ću mušketire, odvest ću te u Munkač k Jeleni...

- Ti moj Ivan?... Ne, ne... Zar nisu i moga Ivana ubili? Oca su mu ubili, znaš, moga Petra. I brata su mi ubili, a moja dobra Zora umire od studeni... - dahne Katarina, prignuvši se.

- Ozdravit ćeš, majko. Spasit ću te.

- I sina su mi ubili, i sina...

- Nisu, nisu, ovdje sam, kod tebe sam.

Katarina nađe mu ruku, pa nastavi prigušeno i grozničavo:

- Čuj: prošle noći kad sam usnula, ova se kuća uzdrmala, ja sam se probudila, nešto je zazujalo, tek čujno ova soba napunila se plavom svjetlosti, ali bijedom, pa sve tiho, samo iz neizmjerne daljine čulo se tužno zvonjenje... Najednom nešto duhnu... posred ove sobe stajale su dvije visoke sjene, dva mila obličja, neiskazano mila... tužna. Gledale su me, činilo mi se da plaču...

- Majko...

- Čuj: ruke su im bijele kao i kabanice, duge i lake kabanice, i pristupiše k mojoj postelji... Ja sam ih gledala i molila sam se Bogu. Pod bijelim čelom vidjela sam oči svoga Petra, crne duboke, sjajne... I moj brat milo me je gledao, kao i Petar, a tiho je bilo u ovoj sobi, posve tiho, tako da sam čula jecanje, kao iz daljine... samo ja sam plakala... Ona viša sjena šaptom me je tješila, oh da znaš kako mi je milo govorila: Katarina, ne plači, jer će naš narod saznati za naše velike muke, za našu mučeničku smrt. Doći će vrijeme kad će ga naše slavne patnje sokoliti u borbi za slobodu otadžbine... Te sam riječi čula... još sam

plakala. One sjene tješile su me zatim zajedno: mila ženo, mila sestro, ne plači, jer će nakon stoljeća hrvatski narod plakati za tobom, za nama, za svima našima, i prolit će suza koliko ih nije ni za kim prolio... Ne, ne plači, mila ženo, ne, ne plači, mila sestro jer će svaka Hrvatica i svaki Hrvat, kojima ne bude srce od kamena, plakati za tobom. Morat će plakati... Da, ja sam čula te riječi, a usta se onim sjenama nisu otvarala. Osjetih zatim na svojem čelu nešto studeno, dva puta... One su se sjene bile sagnule nad moju glavu... U sobi nastao je mrak, ja sam dugo plakala...

- Majko, položi glavu na jastuk...

- Kako mi je mio tvoj glas! Pridigni se da te bolje vidim: sad je manje mračno.

Oblak bi preletio, mjesečina se sjajila na podu pred prozorom. Katarina ustane s postelje i uzdahne s velikim smilkom:

- Dođi k prozoru da te vidim.

- Slaba si, sva dršćeš. Legni, majko, legni.

Držao ju je ispod ramena. Ona je teško disala, glas joj bio prekinut, posve udušen. Osovivši se iznenada, gledala je vrata i šaptala:

- Jesi li čuo kako je kuća zadrhtala?... Što to zuji?... Eno ih... ruke su im bijele kao i duge kabanice. Gledaj ona mila lica... tužno nam se smiješe... Ono su oči moga Petra, a one druge, nadesno, ono su Franove... Kako su blijedi!... Sad govori ona viša... čuj: kaže mi da je moj Ivan živ... još govori, još...

Majka i sin lagano dođu k prozoru: mjesečina obasja Ivanovo lice. Katarina je govorila sve slabije:

- I tebe gledaju oči moga Petra, milo te gledaju, kao da si Ivan...

To reče i podigne oči na Ivanovo lice. Brada mu je smeđa i kratka, brk punan, niz lice rone mu se krupne suze. Vjetar zacvili kroz pukotine na prozoru, studen zrak proleti sobom kao srh smrti. Katarina prepozna svoje dijete, zadrhta, pane mu oko vrata s hroptom:

- Ivane, sine...

On je privine na svoja prsa i - protrne: bila je teška kao mrtvo tijelo. Podigne je na postelju, primi je za ruku i stane je dozivati najslađim imenom...

Pol sata zatim dođoše u sobu tri mušketira sa svijećom i začuđeno se pogledaše.

Ivan je klečao uz postelju i plakao, ne dižući drhtavih usnica s mrzle desnice svoje predobre majke. Njezine usnice složile su se u blažen osmijeh jer je sada vidjela, u dalekoj budućnosti, uskrsnuće naroda za koji je onoliko pretrpjela. Sve njezine muke prestale su ondje u kutu usnica, na jednoj strani, kraj onih bijelih zuba, u ono nešto sline, čiste, tanke, srebrnaste. Kroz duge trepavice crnjele su se zjenice, na rubu malko pozlaćene, kao utješljiv pozdrav koji prodire kroz stoljeća da osokoli potištena pokoljenja, i kao zahvala za prolivene suze. Okrunjeno prosjedom kosom, ono plemenito obličje, pod očima nešto nažuto, bilo se uspokojilo i sinulo je mučeničkom dobrotom poput premile bijele ruže o sunčanom zapadu, još otajstveno osvijetljeno slobodnom dušom koja se malo prije vinula k nekim sjajnim zvijezdama, visoko, visoko...

XXXVII.

Bilo je u mjesecu srpnju god. 1703. gotovo trideset godina od Katarinine smrti. Zora je rudjela, nadaleko su se rumenjeli bedemi i kule Schlossberga u štajerskom Gracu. U istočnoj kuli, u malenoj sobi, na dronjavoj slamnjači ležao je velik čovjek, okoštan, mršav. Prosjeda smeđa kosa bila mu je raskuštrana i slamom natrunjena, a tako i duga brada i rutava prsa. Imao je na sebi samo košulju i hlače sive boje, sve odrpano, prnjavo. Bio je dulji od slamnjače: gole noge, kost i koža, protegle su se na podu od opeka. Disao je mučno, grčio je pesti, katkad bi se trgnuo, otvorio oči i bolno i smućeno pogledao na prozor gdje se kroz željeznu rešetku ružičasta svjetlost slijevala u jadnu sobicu. Taj bolesnik bijaše Ivan Zrinjski. Već je dvadeset godina tamnovao. Navršila mu se pedeseta. Jako je obolio...

Kad su mu pogubili oca, bio je u Pragu, a malo kasnije odvedoše ga u Beč, u neki samostan. Oštro su pazili na njega jer je bio mučaljiv, miran i oprezan, i uvijek je nešto snovao. Prođoše dvije godine i više, a on uteče iz samostana i sretno dođe k sestri Jeleni u Munkač. Dva je mjeseca bio kod nje.

U to vrijeme vratili su se neki velikaši u gornju Ugarsku, iz Erdelja, te podigli strašnu crnu vojsku, bijesne "Kuruce" kojima bijaše geslo: "Krv njemačku moraš piti!" Austrijski vojnici zvali su se "Labanci". Grozan planu rat: nož na nož, sjekira na sjekiru. Grof Tököli, vođa svih Kuruca, do nogu potuče generala Spankaua kod Košica, onoga istoga Spankaua koji je "osvojio" Čakovec.

Ivan Zrinjski po dogovoru sa sestrom Jelenom, protuče se do Graca gdje mu je majka umrla u naručju, 16. studenoga 1673. Sahranili su je u crkvi dominikanki, u bijeloj dominikanskoj haljini, po njezinu zavjetu.

Ivan pođe odmah u Beč, pa umoli neke ministre da bi ga kralj imenovao pukovnikom jedne husarske pukovnije. Na dvoru bili su neki uvjereni da Ivan "ne misli na zlo", jer da misli, ne bi se bio vratio u Beč. Kralj ga imenova časnikom.

Sad se potajno sastajao sa svojim bratićem Adamom koji bijaše također časnik, kapetan, u cesarskoj vojsci. Mnogo su se razgovarali o vepru u šumi kraj Varaždina, o Bečkom Novom Mjestu: o strašnoj osveti. Odlučiše čekati na dobru zgodu i, međutim, nastojati da se vinu do što višeg čina u vojsci. Tad će se lakše osvetiti. Adamova majka bila je već u grobu.

Ugri su se bunili sve silnije, a na bečkom dvoru sve veći strah: francuski kralj Ljudevit XIV. podupirao je ugarske velikaše. I Poljaci su isprva pomagali Ugarskoj. Gdje je ćaća strah, tu je i njegov sin metež, pa su zajedno vladali na cesarskom dvoru. Knez Vencel Lobkowitz ogovarao je Klaudiju Felicitu, drugu kraljevu ženu, a kralj Leopold kao da to ne zna, ali kad se uvjerio da je njegov prvi ministar u dogovoru s francuskim kraljem, dao ga je uhvatiti, pa odvesti iz Beča u češki grad Roudnic pod vojničkom pratnjom, kao zločinca, veleizdajnika.

I kralj, u nevolji, obrati se na Hrvate i obeća im: "da će ispuniti sve njihove pravedne zahtjeve čim nastane mirnije vrijeme". Da predobije za sebe stališe, dao je "uvesti" u bansku čast grofa Nikolu Erdödyja.

Duša velikoga ustanka u Ugarskoj bila je Jelena, kći Petra Zrinjskoga.

eLektire.skole.hr

God. 1676. umro je njezin muž Rakoczy Franjo I. Malo dana prije njegove smrti rodila je Jelena sina. Taj njezin sin, Rakoczy Franjo II. zadat će trista jada Austriji kad mu brk probije usnicu.

Nijednu ženu ne slave Ugri koliko Jelenu. Ona je Hrvatica. Nijedno ime ne oduševljuje Ugre koliko ime njezina sina. A što bi bio Rakoczy Franjo II. da ga nije odgojila onakva majka?...

Dvije godine klali su se Kuruci i Labanci. Ovi nadjačaše. Nakon kratke stanke opet plane ustanak, a sad vodi Kuruce od pobjede do pobjede grof Imre Tököli, mlad i krasan junak koji je uvjeren da će osloboditi Ugarsku, jer je i francuski kralj njegov saveznik. Tököli ima svu vlast u svojim rukama: on već kuje novce kojima je na jednoj strani: "Tököli, knez Ugarske", a na drugoj: "Ljudevit XIV pokrovitelj Ugarske".

Mladi se junak zaljubio u mladu udovicu kneza Rakoczyja, u krasnu Jelenu koja ga je sokolila u borbi, koja je s njim vodila svoje čete u krvave okršaje. Vjenčali su se god. 1682.

I Jelena i Tököli jednako su mrzili Austrijance iz dubine srca, žestoko, strastveno, i nisu mislili dan i noć na drugo nego na osvetu, na najveću odmazdu. Ljubav je svezala njihove duše, ali još više mržnja na Austrijance, neugasiva mržnja. Njihovo konjaništvo već se zalijetalo u nasljedne austrijske zemlje. Beč je tražio saveznike, molio je za primirje kad su Jelena i "Tećelija bane" zvali Hrvate u svoje kolo.

Kralj, u nevolji, obeća Hrvatima "da će ispuniti sve njihove pravedne zahtjeve čim nastane mirnije vrijeme". Da im pokaže svoju dobru volju, imenova "privremenoga namjesnoga" bana Nikolu Erdödyja "namjesnim" banom.

Sultan Muhamed IV. spremao se na velik rat. On je govorio svojim pašama: "Zrinjskih i Frankopana nema više u Hrvatskoj. Sad možemo navaliti i na sam Beč". Dok sultan tako umuje, francuski kralj sokoli Ugre, šalje im silu zlata. On hoće da smrvi Austriju s pomoću Ugara i Turaka. Tököli sklopi savez sa sultanom koji mu posla vladalačke znakove. Sultan zahtijeva od Beča velik danak i da povrati Hrvatskoj i Ugarskoj sve što im je oteo, sva prava, sve sloboštine. Kralj Leopold nađe saveznika: rimsku stolicu, njemačke knezove, Poljsku.

Osvane god. 1683. Tököli s turskim pašama mlati bečke generale, goni njihove čete iz gornje Ugarske. Veliki vezir Kara Mustafa primiče se k Beču, još je dosta daleko, a kralj Leopold, u smrtnoj stravi, "kadli se noćca uhvatila", bježi u Linz sa ženom, s djecom, s čitavim dvorom i uzdiše: "Da su Zrinjski i Frankopani živi, ne bi se Turci usudili na Beč! Jelena ne bi bila sklopila savez sa sultanom!"

Grozne vijesti lete iz Beča u Linz. "Kad je cesar glase razumio, prije zore biše uranio, ter pobiže"... u Passovu. Turci su opkolili Beč, kao krtovi izrovali su zemlju oko njega, biju ga sa svih strana, predgrađa su izgorjela, mnogi su bedemi razvaljeni, svud prasak laguma, svud plamen, dim, vapaj, užas. Na desetke tisuća ljudi poginulo je od olova i različitih pošasti.

"Te žalosti Bečani gledahu, gorko cvile, suze prolijevaju."

I kralj je cvilio: "Sve se to ne bi događalo da su živi Zrinjski i Frankopani!"

Turci jurišaju sve bješnje, janjičari golim sabljama, dan na dan, već mjesec i pol, pa zapališe tri strahovita laguma.

"Potrese se polje naokolo. Dunaj voda, drvlje i kamenje. Beč bijeli, visoke planine, dim se diže gore u visine."

Sad je svatko uvjeren da će Beč pasti. I bio bi pao da se nije Bog smilovao kršćanstvu. Ista božica Nemeza nije više mogla gledati onolike strahote, onoliku krv. Bog je kaznio Beč,

ali nije dopustio da ga Turci osvoje. Da su ga osvojili, to bi bio grozan udarac cijelomu kršćanstvu, jer bi oni, u svojoj oholosti, bili pomislili i na isti Rim. U posljednji čas doletio je u pomoć Ivan Sobjeski.

"Treća se je ugledala vojska, u zeleno sva je obučena, silna vojska kralja poljačkoga, Ivaniša, zmaja ognjenoga."

Povijest je zabilježila da je Sobjeski s Božjom pomoći spasio Beč.

Daleko su već Turci bili od Beča kad se cesar Leopold vratio u svoj dvor...

Ivan Zrinjski veselio se turskom posjetu.

Jedne noći kad je bio na straži na bečkom bedemu, obori se na njega nekoliko cesarskih časnika, svezaše ga i zatvoriše. Poslije opsade odvedoše ga u Tirol, u tvrđu Rattenburg, pa u Kuffstein, a koji mjesec kasnije baciše ga u tamnicu na Schlossbergu gdje je ostao do svoje smrti, dvadeset godina.

Ivan u tamnici nije znao što se zbiva u svijetu, samo štogod čuo bi od svojih ispovjednika i tamničara. Nikad ga nisu preslušali, nikad zvali pred kakav sud. Za sestru Juditu znao je da zahtijeva od dvorske komore miraz koji joj bijaše zapisao otac. Judita je umrla oko god. 1710. u Zagrebu, te bî sahranjena u crkvi samostana gdje je bila predstojnica.

Poslije bečke opsade nastane dugotrajan rat u kojem su Turci uzmicali gubeći zemlje i gradove. I Budim se oslobodio. Tököli je bio u turskoj vojsci. Ugarski velikaši hrabro su se branili, ali napokon podlegoše.

Kralj Leopold sazva god. 1687. sabor, svoje pristaše u Požun i razjasni kako je on oslobodio Ugarsku od Turaka i buntovnika, te kako je pravedno da Ugarska bude nasljedno kraljevstvo njegovo, i da odmah priznaju za nasljednika sina mu Josipa. Još zatraži kralj da se svakako moraju brisati u Zlatnoj buli one izreke po kojima imaju Hrvatska i Ugarska pravo da oružjem brane svoje ustave ako ih kralj gazi. Svi zapanjeni, svi plahi. Ustane grof Drašković, jedini on, pa oštro reče da Hungarija mora ostati izborno kraljevstvo. Kralj ga jarosno prekine: "Ti si dakle, jedini koji mi nećeš priznati sina za nasljednoga kralja!?"

Isti dan popodne grof je Drašković umro. Neki su govorili da mu je kap pala od uzrujanosti, drugi su šaptali da je otrovan, a treći su uzdisali da ga je Bog kaznio...

Svi gradovi, osim Munkača, bili su se predali. Njega je branila Jelena, pol godine, preslavno, na udivljenje cijelomu svijetu. Kad joj je nestalo hrane, predala se generalu grofu Caraffi, jednom od najvećih krvoloka u čitavoj povijesti. Taj Caraffa, rodom Napuljac, na tisuće je naroda podavio u Ugarskoj. Strašno "krvavo kazalište" u Eperiešu njegovo je djelo. Tu je on klao narod dan i noć. Većih grozota nikad nije vidjela Ugarska.

Jelenu odvedoše na prijevaru s njezinom djecom, s Barbarom Julijanom i Franom, u Beč gdje ih zatvoriše u samostane, svako za sebe. Bečki biskup Kollonich, kasnije kardinal, gurnuo je nogom u samostan šesnaestogodišnju Barbaru Julijanu...

Još je trajao rat na Turke koji su bijesno provaljivali u Slavoniju i u južnu Ugarsku pošto su izgubili Beograd.

U velikoj bitki kod Slankamena, godine 1691. pao je Adam Zrinjski. Bio je cesarski potpukovnik. Ustrijelio ga austrijski vojnik u leđa...

Turci, poraženi kod Slankamena, još nisu zdvajali. Bili su zarobili austrijskoga generala Heisslera, pa javiše u Beč, po nagovoru grofa Tökölija, da će pustiti generala na slobodu ako kralj pusti Jelenu iz Beča. Kralj pristane. Jelena je htjela vidjeti kćerku i sina, djecu od prvoga muža, htjela ih je zagrliti, reći im: zbogom, ali joj to ne dopustiše. Tužna ode k svomu mužu, u glavni turski tabor, jedan dan južno od Beograda. Osam je godina bila s

mužem u turskim taborima, u različitim okršajima srtala je na Austrijance, turski su se paše divili njezinoj hrabrosti, svi su je štovali i slavili, i darivali su je najdragocjenijim haljinama. Bila je odjevena kao najbogatiji paša, a najljepša među svima, zdrava, jedra, pravo čudo.

Godine 1697. sjajnu pobjedu izvojšti Eugen Savojski kod Sente. Turci klonuše. Ne prođe godinu i pol, i potpisan bî karlovački mir. Beč je zahtijevao da mu Turci izruče Tökölija, ali Turci ne htjedoše na to pristati, nego se obvezaše da će ga poslati daleko od njegove otadžbine, u Malu Aziju, u grad Nikomediju, otkud se neće maknuti. Tako bî učinjeno.

Jelena je pošla sa svojim mužem u Nikomediju gdje je umrla god. 1703. Sahraniše je u Galati, u crkvi lazarista. Latinski natpis na njezinu grobu kaže da je Domina Helena Zrinia slava svoga spola i svoga stoljeća, jednako da je slave i Hrvati i Ugri. Nabrojane su njezine vrline i patnje, ukratko, prekrasno.

Tököli je umro tri godine kasnije. Sahraniše ga uz Jelenu.

Rakoczy Franjo II. kad je ponarastao, stao je snovati kako da osveti svoju majku, njezine roditelje, rod i narod. Baciše ga u tamnicu u Bečkom Novom Mjestu, u onu istu sobu gdje je čamio njegov djed ban Petar. Da ga uzmognu zatvoriti, podmetnuše mu nekakva pisma. Njegova sestra Barbara Julijana bila se udala za grofa Ferdinanda d-Aspremonta, a ovaj je oslobodio svoga šurjaka veoma mudro.

Fran uteče u Poljsku a godinu kasnije osvane u gornjoj Ugarskoj. Sve leti pod njegovu zastavu, narod i velikaši. Francuski kralj šalje novaca. Beč strepi. Godine 1702. raširio se plamen ustanka po cijeloj Ugarskoj. Rakoczy izdaje proglas na Hrvate da stupe u njegovo kolo: "Hrvati, zar ne vidite kako vam je cesarska komora zatvorila more? Ne osjećate li kako vam Austrija kida otadžbinu? Hrvati, jeste li vi slobodan narod dok vam zapovijedaju varaždinski i karlovački generali? Oh, sramote! Gdje vam je stara i slavna banska čast! Sjetite se onih junačkih vaših porodica koje su vam Austrijanci zatrli! Gdje su vam Zrinjski koji su proslavili vaše ime po čitavu svijetu? Gdje su vam Frankopani, oni silni stupovi otadžbine? Gdje su vam? Jeste li vi još narod? Sjetite se svoje slavne prošlosti! Pohlepa austrijska nije mirovala svojim nasilnim vladanjem dok nije učinila prvake kraljevstva mučenicima premile nam otadžbine."

I kralj Leopold zove Hrvate u pomoć i svesrdno ih uvjerava: "da će im ispuniti sve pravedne zahtjeve čim nastane mirnije vrijeme."

Hrvati se odazvaše svojemu kralju.

Dugo je ratovao Rakoczy, svu je vlast imao u svojim rukama, a god. 1707. na skupštini u Onodu skinu Habsburge s prijestolja ugarskoga. Leopold I. umro je dvije godine prije tog čina, za najvećeg ustanka u stravi za svoj prijestol. Njegov sin Josip I. slao je vojsku za vojskom u Ugarsku.

Rakoczy nije se mogao dugo braniti: zemlja je bila opljačkana, pusta, narod gladan i gol. Poslije mira u Satmaru, god. 1711. živio je Rakoczy tri godine u Parizu, na dvoru, a zatim ode u Tursku da govori sa sultanom kako bi opet udarili na Austriju. Umro je u Rodoštu, nedaleko od Carigrada, god. 1735. U cijeloj je Ugarskoj bila grozna tišina, ali je tinjala žeravica pod pepelom na golemu garištu...

Za velikoga rata na Turke slavno su vojevali Hrvati u Slavoniji, na Uni, u Lici i Krbavi. Osvajali su grad za gradom, izagnali su Turke iz krajeva gdje su sto i pedeset godina gospodovali silni paše, i velika je radost obuzela bila sav hrvatski narod, ali je malo trajala... U Beču su tvrdili da osvojena zemlja pripada dvorskoj komori, da su sve one nepregledne i krasne šume u Granici kraljeva svojina, a hrvatski su stališi uzalud prosvjedovali da nije tako jer su Hrvati svojom krvi otkupili svoju zemlju.

Strašni su nameti bili u Hrvatskoj za austrijsku vojsku, ljudi su bježali u tursko sužanjstvo, a mnogi su prodavali svoju djecu Turcima da uzmognu platiti namet nezasitnim austrijskim časnicima, da se uzmognu osloboditi okova, te onda poći u potragu za djecom. Sve bî odmah porobljeno i crkve, i pobožni darovi koji su resili svete slike i kipove. Bečki general Alberto Caprara palio je u Slavoniji sela i gradove, dan i noć klao je narod, starce, žene, djecu i mahnito je govorio da će zatrti sve Hrvate... Mnogi hrvatski velikaši i plemići pali su u velikom ratu za slobodu svoje otadžbine u koju su sada nahrupili tuđinci. Dvorska komora prodavala je tim tuđincima u bescjenje dobra hrvatskih velikaša i plemića, i cijele krajeve gdje su prije bili Turci.

God. 1693. umro je ban grof Nikola Erdödy. Njegovim nasljednikom imenovan bi grof Adam Batthyányi, a slavni Senjanin Pavao Vitezović plače: "Jadna Hrvatska, što si doživjela! Vojvode i kraljeve drugim si davala, a sada biraš vođu i potkralja među tuđincima!"

Poslije karlovačkog mira kojim bî Hrvatska osakaćena, Beč nije mislio na svoja obećanja. "Nastalo je mirnije vrijeme, ali se pravedni hrvatski zahtjevi nisu ispunili." Bečki generali gazili su u Hrvatskoj sve Božje i ljudske zakone. Nikad nije Hrvatska vidjela većih grozota. U njoj nije bilo Zrinjskih i Frankopana...

Još je živio jedan Zrinjski, u tamnici na Schlossbergu...

Mnogo godina kidalo se Ivanovo srce od jada, grozno je bilo u njegovoj duši, mnogo je puta grčevito plakao, očajno ridao, čupao kosu, grizao ruke od boli za slobodom, za osvetom. Uvijek je mislio na majku, na oca, na sve svoje, i vidio je ledene sobe, okove, mučila, stratišta, krvnike, krv. Užasna je bila njegova bol: već nije mogao plakati, čamio je na slamnjači, mrak mu padao na dušu...

Petnaest je godina podnosio takve muke, a tada, jedne noći, grizući prste, skočio na noge sa slamnjače, uhvati se za željeznu rešetku na prozoru, i dugo se mučio da je razbije. Nije mogao. Okrvaviv ruke, očajno je upirao oči u mračnu noć... Zjenice mu mrko sijevahu, kosa mu se nadizala, a nebo bilo crno, na obzorju valjao se krvav oblak, čulo se graktanje. Ivan je vidio gavrane, veliko jato, letjeli su prema jugu, oči su im bile žarke poput ugljena... Podignuv ruke uvis, otvori usta, prestravljeno je gledao Ivan za onim crnim jatom koje se najednom pretvori u golem sag, spusti se na zemlju i pokrije cijelu Hrvatsku... Na onom golemom suknu puši se krv, velika se trupla na njemu trzaju, na kraju sukna vije se crni dim, čuje se prasak, lagumi dižu bedeme, golema ptica grabljivica, prokleta, strahovito prokleta, bježi od dima, sakriva se za obzorje, lagano se spušta, pada u crno ništavilo...

Ivan Zrinjski nasmijao se groznim grohotom...

Od te noći nije progovorio ni riječi, nikada. Poludio je i zanijemio od boli, muke i bijede. Od te noći bio je miran: sjedio je ili ležao na dronjavoj slamnjači i gledao vrata svoje sobice. Svaku je noć vidio oko sebe više sjena s dugim bijelim koprenama, od glave do poda, i svaku je sjenu raspoznavao. Najvećma je gledao svoju majku, njezine sjajne i crne oči koje su mu se milo i utješljivo smiješile kroz prozirnu koprenu. Majka je najtužnije jecala...

Pet je godina tako tamnovao, nijem i miran, pa jako obolio...

Zora je rudjela, nadaleko su se rumenjeli bedemi i kule na Schlossbergu, u Ivanovu sobicu slijevala se ružičasta svjetlost, jutarnjim zrakom razlijegao se zvuk zvona. Mučno dišući, upirao je Ivan pomućene oči u onu svjetlost i htio se pridići sa slamnjače. Najednom pozlati se željezna rešetka. Ivan se trgne, pane na pod, dovuče se do prozora, pridigne se s najvećim naporom. Zlatno sunce na ogranku obasja mu blijedo mučeničko lice i prosjedu i raskuštranu kosu, natrunjenu slamom. Tada mučenik rasklopi oči, pogleda istočno

obzorje, hiti ruke uvis, sav zadrhta - dubok i otegnut odisaj poleti kroz željeznu rešetku u sjajni jutarnji zrak, posljednji Šubić-Zrinjski prevali se na pod - mrtav.

RJEČNIK

Napomena: citati na stranim jezicima nisu prevođeni, jer su ili doslovno ili parafrazirano navedeni u autorovim prethodnim rečenicama ili iza njih.

abajlija (tur.) - čohani pokrivač pod konjskim sedlom
abbate (tal.) - opat
alba (lat.), dugačka svećenička bijela haljina
alem-kamen - dragi kamen
alla gagliarda (tal.) - stari talijanski veseli ples
amice reverende (lat.) - preča ni prijatelju

bauta (tal.) - vrsta ogrtača
bedevija (tur.) - teretni konj
beznišnjak - čovjek »bez ništa«, siromah, goljo
Bijela gora (češ. ***Bílá hora***) - brdo kraj Praga gdje su Habsburgovci 1620. pobijedili Čehe; taj je događaj značio kraj Češke samostalnosti
brašno - hrana, jelo
brokat (tal.) - teška tkanina protkana svilom, zlatom ili srebrom
burdel (franc.) - javna kuća; moralna nečistoća

Carissima e amatissima Giulia, mia cara (tal.) - Predraga i preljubljena Julija, draga moja
caro principe (tal.) - dragi prinče
conte (tal.) - grof, knez
contessina (tal.) - grofičica, kneginjica
coprarija (njem.) - čaranje, vradžbina
Croatia Alpestris (lat.) - Alpinska (Planinska) Hrvatska

č. oo. - skrać. za ***časni oci***, redovnici
čuvida - maska, krabulja

damaskovan - proizvod izrađen od neke druge kovine ukrašen zlatnim ili srebrnim šarama, arabeskama, po uzoru na tkaninu damast (naziv po sirijskom gradu Damasku)
definitor generalis (lat.) - jedan od najviših činova u katoličkoj redovničkoj hijerarhiji
diavolo (tal.) - đavo
dokonjati - zaključiti
domine (lat.) - gospodine
dragun (franc.) - vojnik, konjanik
dugovanje - djelovanje, djelo, radnja
Dulce pro patria mori (lat.) - slatko je umrijeti za domovinu

fela (mađ.) - vrsta, soj
fiškuš (lat.) - fisk, državna blagajna
forderung (njem.) - zahtjev

glorioso principe (tal.) - slavni kneže
Gnade (njem.) - milost
grabant (njem.) - pratilac
Gradac (gen. ***Graca***) stari hrvatski naziv za Graz u Austriji
gruh - sitno stučeno kamenje
Gustav Adolf (1594-1632) - švedski kralj, učestvovao i poginuo u 30-godišnjem ratu (navodno od hrvatskih vojnika)
gvardija (tal.) - straža

haramija (tur.), vojnik (plaćenik)
hmanj-žena - zla žena, vještica

illustrissimo (tal.), veleugledni
imovnik - popis imovine, inventar
in confidenza (tal.) - u povjerenju
in juridicis (lat.) - u pravnim stvarima
in militaribus (lat.) - u vojnim stvarima
insurgovati (lat.) - ustati, dići se (na oružje)
izvrpati se - izvući se iz hrpe (***vrpe***)

jagaz (tur.) - bijeli konj s riđastim pjegama
jezero (mađ.) - tisuća (od mađ. ***ezer***)

kadi (čak.) - gdje
kalpak (tur.), kapa od krzna, kaciga
Kapetovci - nadimak franc. vladarske kuće Bourbon (po Hugu Capetu, prvom kralju te dinastije)
kapnica - cisterna
kardinal Pazman - očito se misli Péter Pázmány (1570-1637), obnovitelj mađarskog katolicizma (nakon reformacije)
karlovački general - grad Karlovac (izgradio ga je austrijski nadvojvoda Karlo 1579. za obranu od Turaka) bio je središte Vojne krajine i sjedište generala, tj. vrhovnog zapovjednika te vojničke organizacije
kaštiga (lat.) - kazna
kloštar (lat.) - samostan
kolombina (tal.) - ženski lik iz komedije dell'arte, čedna djevojka
Kolonja - stari naziv za Köln
komaj - jedva
konventesa - pripadnica konventa (samostana), redovnica
konjski rep - znak pašinog dostojanstva (stavljao se na pašin stijeg ponad zastave)
krilak - šešir
krškati se - nasrtati rogovima
kulaš - konj riđe boje, riđan
kupljavina - skup, nakupina, mnoštvo

lakat - poluga
lastivni - vlastiti, pravi, zakoniti
Leonida - spartanski kralj, uzor požrtvovnog borca za domovinu (poginuo zajedno sa svim svojim vojnicima u bici kod Termopila)
listor - samo
lomi kruh - ime Frankopan može se izvesti i od lat. ***frangere panem***, lomiti kruh
lugast - pepeljast, siv

Marča - prvotno pravoslavni, a kasnije grkokatolički manastir nedaleko od Ivanića (od 1609. sjedište vladike; 1753. napušten)
martoloz (tur.) - ime za kršćanina koji služi kao vojnik u turskoj vojsci
Mater Abbadessa (tal.), majka opatica, predstojnica samostana
medtemtoga - međutim
milovodni - koji navodi na milovanje, ljubav
mirišćina - zemljište
mit Foltern und Hängen (njem.) - mučenjem i vješanjem
modo provisorio (lat.) - privremeno
mogučki - prid. prema lat. Moguntia, Mainz
monferrina (tal.) - talijanski seljački ples
monseigneur (franc.) - počasni naslov za visoke plemiće i crkvene
Montecuccoli, grof Rajmund (1609-1680) - austrijski vojskovođa u 30-godišnjem ratu i u borbama protiv Turaka, koje je porazio u glasovitoj bitki kod Sv. Gottharda 1664.
munera i beneficia ecelesiastica (lat.) - crkvene daće i povlastice
muranski - prid. prema Murano, grad na otoku kod Venecije, poznat po proizvodnji stakla
muštra (njem.) - vojnička vježba

načukati, naćuškati - načuti, nepouzdano saznati
nadvornik - nosilac visoke dvorske časti u feudalno doba, sl. ***dvornik***
naplećak - dio odjeće koji stoji na plećі-

eLektire.skole.hr

ma
nase- natrag
nasporiti - umnožiti, učiniti obilnim; nadomjestiti
navraskati- nabrati (npr. čelo)
nebosklon - obzor, horizont
nehte - neće
nevovanje - stanje u kojemu se nalazi nevjesta, udavača

O che festa (tal.) - O kakve li svečanosti
očivesni - očevidni, jasni
od sih dob - od ovoga doba, od sada
okostan - koščat
oprezan kao Fabij - misli se na Fabija Kunktatora (Oklijevala), rimskog vojskovođu u drugom punskom ratu, koji je oklijevanjem, izbjegavanjem bitaka okrenuo ratnu sreću u korist Rima
opučiti - potjerati, odjuriti
ordinacija (lat.) - naređenje, naredba
orsag (mađ.) - država
otrančina - tamni, kao otrgnuti oblak
otrsiti - učiniti, uraditi, svršiti

pair (franc.-engl.) - velikaš, plemić, pripadnik najvišeg plemstva
palada - 1. palača; 2. obala
pantalon - lik iz komedije dell'arte, priglupi starac
palatin (lat.) - najveći državni dostojanstvenik u Mađarskoj (kraljevski namjesnik)
pantalon (tal.) - lice iz stare talijanske komedije
pardus (lat.) - pantera, leopard
pavlin - redovnik katoličkog reda pustinjaka Pavla (nose bijele haljine), nekad raširenog u Hrvatskoj i Ugarskoj
peča - rubac za glavu, marama
pena (tal.) - novčana kazna, globa; kazna uopće
pil (grč.) - pilon, stup, potporanj
plundraš - 1. (prema njem. ***plündern*** - pljačkati) - pljačkaš; 2. (prema njem. ***Pluderhosen*** - široke hlače s pucetima) - čovjek odjeven u široke hlače
podne - jug (pored običnog značenja)
popel (češ.) - pepeo
porkulab (njem. ***Burggraf***) - namjesnik, upravitelj, zapovjednik, kastelan
poruk - jamac
posteljnik - službenik na srednjovjekovnom dvoru
poštenje - počast
potvarati - klevetati
požapke - poput žabe, četveronoške
Požun - nekadašnji naziv za Bratislavu, tada sjedište ugarskog sabora
prefekt (lat.) - najviši državni činovnik, nadstojnik
prelastiti - svladati, pridobiti
preštimanje - poštovanje
pretirati - protjerati
prezid- razdjelni zid između dviju površina; ***prezidi na uzvode*** - zidovi strmo jedan iznad drugoga (na brdovitom zemljištu)
prijeti - primiti
priorica (lat.) - nadstojnica ženskog samostana
prišasti - sljedeći, budući
prokurator (lat.) - namjesnik, upravitelj
proskripcija (lat.) - javna osuda, izgon
prozirak - rupa u bedemu kroz koju se može gledati (prozirati)
pruživost - elastičnost, okretnost
prvi dan - ponedjeljak
puntar - buntovnik

Ratkaj, Juraj Velikotaborski (1612-1666) - zagrebački kanonik i historičar, pisac prvog tiskanog hrvatskog povijesnog djela *Memoria regum et banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* (Beč, 1652)
regent (lat.) - privremeni vladar države, namjesnik
Rezno - stari naziv za njemački grad Regensburg
rivina - jaruga, vododerina, strmina
rozgva - grana

Salus populi suprema lex esto (lat.) - spas naroda neka bude najviši zakon
salvus conductus (lat.) - garancija za slobodan prolaz
satnik od leta - starješina koji se imenuje na godinu dana

Sirena Jadranskoga mora - *Adriai tengernek Syrenaia*, djelo Nikole Zrinjskoga na mađarskom, tiskano 1651. u Beču; Petar Zrinjski ga je preveo na hrvatski i tiskao u Veneciji 1660, pod naslovom *Obsida sigetska*
smilak - osjećaj, sentiment
smorac - vjetar s mora, maestral
sobolovina - krzno od samura, zibelina (vrsta lasice)
superior (lat.) - predstojnik katoličkog samostana
surka - kraći kaput ukrašen gajtanima
susešćina - međaš
svaštiti - šumiti
Sv. Gotthard - Szengotthárd, mjesto u Mađarskoj na rijeci Rabi; v. ***Montecuccoli***

šilica - krojačica, švelja
šterna - cisterna
štibra (njem.) - porez

taki - odmah
trapolin (tal.) - lice iz komedije dell'arte, varalica
trnapiti - upadati
tulikajše - također

Udbinsko polje (Krbavsko polje) - mjesto strahovitog poraza hrvatske vojske 1493.
uklada - intarzija, umetak od drugog materijala (drugo drvo, kovina, slonovača) u pojedinom komadu pokućstva
uliknut - svinut, povijen
una gagliarda incursione (tal.) - jedan hrabar nalet
ut supra (lat.) - kao gore

valete (lat.) - budite zdravo (pozdrav pri rastanku)
valje - odmah
vašvarski mir - mir nakon Turskog poraza kod Sv. Gottharda (v.); početak slabljenja moći Turskog carstva. Međutim, nakon te pobjede, Habsburzi su sklopili »sramni mir« na dvadeset godina, kojim su Turci zadržali sve svoje osvojene posjede, a car Leopold im se još obvezao platiti ratnu odštetu
vitiljača - baklja
votum (lat.) - glas; pravo glasa; odluka, rezultat glasovanja
vražduvati - uvrijediti (riječ inače ima i drugih značenja)

Wallenstein, Albrecht (1583-1634) - najglasovitiji vojskovođa svoga vremena, vrhovni zapovjednik njemačke vojske u 30-godišnjem ratu

začepica - doskočica, lukavština
zanni (tal.) - lik iz komedije dell'arte, lakrdijaš, intrigalo
zapučiti - zakopčati; prenes: završiti, prestati
zasuk - okretaj; okretanje
zemlje Sv. Vaclava i Sv. Stjepana - Češka i Mađarska
Zlatno runo - najviše odlikovanje španjolske i habsburške monarhije
Zum Schwann (njem.) - K labudu